ئۇشبۇ كىتاب ئېلكىتاب تورى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

ئەزىز ئوقۇرمەن، ئۇشبۇ كىتاب ئېلكىتاب تورى تەرىپىدىن
سكاننېرلىنىپ تارقىتىلدى.

ئېلكىتاب تورى ئادرېسى:
www.elkitab.org

ئېلكىتاب

ئېلكىتاب تورى ئادرېسى:
www.elkitap.org

مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى

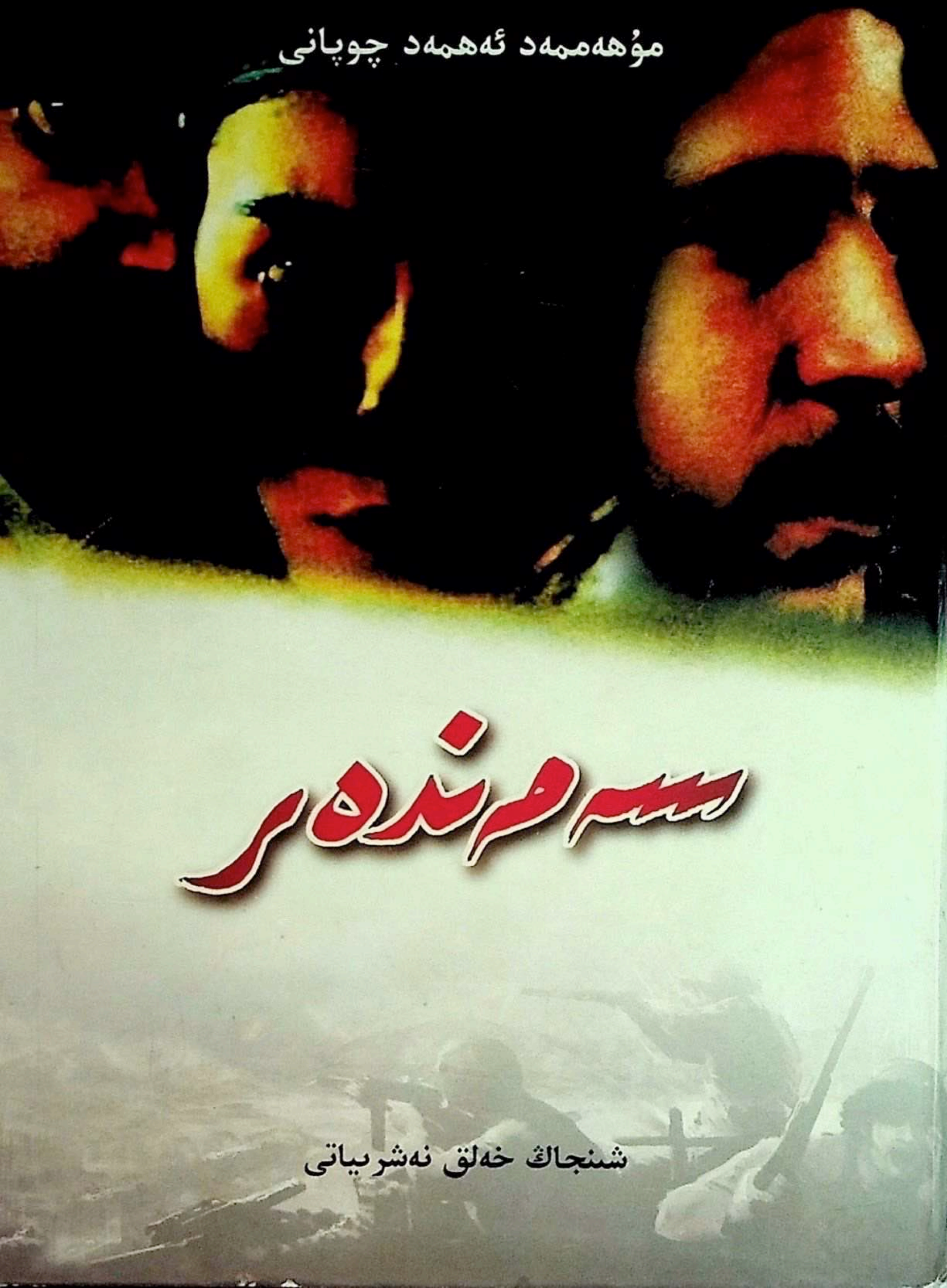

سەمەندەر

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تارىخ يوللىرىدا توختىماي يۈرۈپ كېتىمەن .

ئەمما، شۇ ھەقىقەتنى بىلىپ

كۆرمىدىم، ئەمما ئۆزۈم

ھامان تۇرغۇسىمەن!..

ئۇيغۇربەگ شەمسى توختى

مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى

سەمەندەر

(تارىخىي رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

塞曼达尔：维吾尔文/麦麦提·艾麦提著.—乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.11
ISBN 978－7－228－11111－4

Ⅰ.塞… Ⅱ.麦… Ⅲ.长篇小说－中国－当代－维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第 172306 号

作　　者	麦麦提·艾麦提
责任编辑	艾则孜·吐尔迪
责任校对	阿依古丽·阿西木
封面设计	艾克拜尔·沙里
出版发行	新疆人民出版社
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
电　　话	0991－2827472
邮　　编	830001
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷	新疆新华印刷厂
开　　本	880×1230 毫米　1/32
印　　张	12.875
插　　页	3
版　　次	2007 年 11 月第 1 版
印　　次	2007 年 11 月第 1 次印刷
印　　数	1－5000 册
定　　价	30.00 元

نەشرىياتتىن

مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى 1962 ـ يىلى قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ چوپان يېزىسى شەيخلا كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە تۇغۇلغان، 1979 ـ يىلى يېزىلىق تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا ئوقۇتقۇچى بولۇپ، 1999 ـ يىلىغىچە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، 1999 ـ يىلىدىن ھازىرغىچە قاغىلىق ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشتە ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئۇ 1984 ـ يىلى «قەشقەر گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» ناملىق تۇنجى ھېكايىسى بىلەن ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن. شۇنىڭدىن تارتىپ ھازىرغىچە ھەرقايسى گېزىت ـ ژۇرناللاردا 200 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى، 42 پارچە ھېكايىسى ئېلان قىلىنغان. «ساماۋى قەلئە»، «ئاخىرقى تەبەسسۇم» ناملىق پوۋېست ـ ھېكايىلەر توپلاملىرى، «ياغاچ مېدال» ناملىق تارىخىي رومانى نەشر قىلىنغان.

ئاپتورنىڭ «سەمەندەر» ناملىق بۇ تارىخىي رومانىدا 1945 — 1946 ـ يىللاردىكى زەرەپشان، خالاستان بويلىرىدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئىنقىلابىي كۈرەشلەر ئىخچام، تەسىرلىك بايان قىلىنغان بولۇپ، پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسى، ئىدىيىۋى ھېسسىياتى گۈزەل تىللار ئارقىلىق ناھايىتى چىن ۋە ئىنچىكە تەسۋىرلەنگەن. رومانىنىڭ ۋەقەلىك توقۇنۇشى ئۆتكۈر، پېرسوناژلارنىڭ ھېس ـ تۇيغۇ زىددىيىتى ئىنتايىن كەسكىن ۋە مۇرەككەپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھاياتلىق، مۇھەببەت، نىكاھ، ھۆرلۈك ـ ئازادلىق، دوستلۇق ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرى پەلسەپىۋى پىكىرلەر ئارقىلىق بىرقەدەر مۇكەممەل شەرھلەنگەن.

روماننىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، تىل ئىپادىسى، جۈملە قۇرۇلمىسى، ئىپادىلەش ئۇسلۇبى تولىمۇ ئۆزگىچە بولۇپ، ھېس ـ تۇيغۇ ئۇقچۇپ تۇرىدۇ. ئىككىنچى شەخس تىلىدا يېزىلغان بۇ تۈنجى لىرىك رومان سىزگە چوڭقۇر بەدىئىي زوق بېغىشلاپلا قالماستىن، رومانىدىكى پېرسوناژلارنىڭ قەيسەرانە كۈرەش روھى سىزدە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇرىدۇ.

مۇقەددىمە

كىشىلەر سىنى «ئەسلىمىسىز ئادەم» دەپ ئاتىشاتتى. چۈن-
كى، سەن مۇشۇ كەمگىچە ھېچكىمگە ئۆتمۈشۈڭ، بۈگۈنۈڭ ۋە
كەلگۈسۈڭ ھەققىدە بىرئېغىزمۇ بىرنەرسە دەپ بەرمىگەنىدىڭ.
يازغۇچى، تارىخچىلارنى، ھەمسۆھبەت، ھەپىگەر، دوست ـ بۇرا-
دەرلىرىڭنى، بالا ـ چاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىڭنى: «سىلەرگە سۆز-
لەپ بەرگۈدەك ھېچقانداق ئەسلىمەم يوق، مەن بىر ئەسلىمىسىز
ئادەم» دەپ ئۈمىدسىز قالدۇرۇپ كېلىۋاتاتتىڭ.

ئەمەلىيەتتە، سەن ئەسلىمە قوينىدىلا ياشاپ كېلىۋاتاتتىڭ.
قەلبىڭ ئازابلىق ئەسلىمە بىلەن تولغانىدى. يۈرىكىڭ ھەسرەتلىك
ئەسلىمە ئىلكىدە سوقاتتى.

لېكىن، ئەسلىمىلىرىڭ شۇنداق ئازابلىق، شۇنداق ھەسرەت-
لىك بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزۈڭنى ئەسلىمە قوينىغا ئېتىپ، ئۇنىڭ
بىلەن ئاشىقلارچە باغرىلىشاتتىڭ. چۈنكى، سەن ھەسرەتلىك ئەس-
لىمىلەر قوينىدىلا جەننەت ساداسىنى ئاڭلىيالايتتىڭ. بۇ جەننەت
ساداسى ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشىڭ ئۈچۈن ساڭا ئۈمىد
ۋە جۇشقۇن ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتەتتى.

شۇڭا، سەن باشقىلارغا ئەسلىمە سۆزلەپ بېرىشنى خالىمايت-
تىڭ. چۈنكى، ئەسلىمىلىرىڭنىڭ «قۇرغۇي»نى ئۈركۈتۈۋېتىشى-
دىن ئەنسىرەيتتىڭ. «قۇرغۇي» ئەتراپىمدىلا ئەگىپ يۈرگەن بولۇ-
شى مۇمكىن، دەپ ئويلايتتىڭ.

يەنە بىر جەھەتتىن، سەن ئەسلىمىلىرىڭ ئارقىلىق باشقىلار-
نىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشىشنى خالىمايتتىڭ. چۈنكى، سەن باشقى-
لارنىڭ ھېسداشلىقىغا ئەمەس، ياردىمىگە موھتاج ئىدىڭ؛ «قۇر-
غۇي» ھەققىدە ئۇچۇر بېرىپ، سېنى بەختلىك قىلىشىغا موھتاج

ئىدىڭ . ئەمما ، ساڭا ھېچكىم ياردەم قىلالمايتتى . شۇڭا ، باشقىلارنىڭ ياردەمسىز قىلغان ھېسداشلىقى سېنى مەڭگۈ بەختلىك قىلالمايتتى . باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقى بىلەن بەختلىك بولغىلى بولىدىغان بولسا ، دۇنيادا بەختسىز ئادەم مەۋجۇت بولمايتتى .

— بەزىدە غايىبتىن شۇنداق بىر سوئال سورىلاتتى :

— ئەسلىمىلىرىڭ ئەجەب ئازابلىق ، ھەسرەتلىككىنە ؟ !

سەن تەمكىن جاۋاب بېرەتتىڭ :

— بەختسىز ئادەمنىڭ ئەسلىمىسى شۇنداق ھەسرەتلىك ، ئازابلىق بولىدۇ !

سوئال شۇنىڭ بىلەن جىمىپ قالاتتى .

شۇنداق ، سەن بەخت قوينىدىكى بىر بەختسىز ئادەم ئىدىڭ . چۈنكى ، سېنىڭ مېھرىبان ، كۆيۈمچان ، ۋاپادار «پەرىشتە»ڭ بار ئىدى ؛ ئىللىق ، مۇھەببەتلىك ئائىلەڭ بار ئىدى ؛ شۇ ئائىلەڭدە سېنى يېڭىدىن - يېڭى ھايات بوستانلىقىغا يېتەكلەپ بارىدىغان بالا - چاقا ، نەۋرە - چەۋرىلىرىڭ بار ئىدى .

ئەمما ، سەن ئۆزۈڭنى يەنىلا بەختسىز ھېسابلايتتىڭ . بۇنداق چاغلاردا يەنە غايىبتىن شۇنداق سوئال سورىلاتتى :

— سەن نېمە ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بەختسىز ھېسابلايسەن ؟ ئۆمرۈڭدە يېگەن ئاش - تامىقىڭدىن يېگەن تاياقلىرىڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمۇ ؟

كەسكىن جاۋاب بېرەتتىڭ :

— ياق !

— چىن يۈرىكىڭدىن چىقىرىپ كۈلگەن كۈلكەڭدىن ئۆكسۈپ ئۆكسۈپ ، ئۈگىلىرىڭدىن ئوقچۇپ چىققان كۆز يېشىڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمۇ ؟

— ياق !

— كۆرگەن راھەتلىرىڭدىن تارتقان ئازاب - ئوقۇبەتلىرىڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمۇ ؟

— ياق !

— ئەمىسە نېمىشقا ؟
تەمكىن جاۋاب بېرەتتىڭ :
— چۈنكى ، مەن ئەللىك يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ ئا-خىرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلالمىدىم !
— قاچانمۇ بەختلىك بولارسەن ؟
جاۋابىڭ ئېنىق ئىدى :
— ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلغان كۈنۈم !
سەن شۇ كۈننى زارىقىپ كۈتكەچ داداڭنى ، تاغاڭنى ، ھەربىر سەپدىشىڭنى بىر - بىرلەپ سېغىنىپ چىقىپ ، ئەسلىمە قوينىغا غەرق بولاتتىڭ ؛ «قۇرغۇي»نى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ ، ئازابلىق ئەسلىمىلەر بىلەن باغىرلىشاتتىڭ ؛ ھېلىقى سۈرەتنى قولۇڭغا ئې-لىپ ، ئەسلىمە دېڭىزىغا شۇڭغۇپ ، ئۈمىد ، ھاياتىي كۈچ ۋە ئازاب سۈزۈپ چىقاتتىڭ !
ساڭا ھاياتىي كۈچ ، ئۈمىد بېغىشلايدىغان ۋە ھەسرەتلىك تۇيغۇ كەلكۈنىگە غەرق قىلىدىغان بۇ سۈرەت رامكىلانمىغان ، خاتىرەڭنىڭ ئارىسىدا ساقلىناتتى . ئۇنى سېغىنغاندا ، ئۇ ھەرقېتىم يادىڭغا يەت-كەندە ، خاتىرىنىڭ ئارىسىدىن سۈرەتنى سۇغۇرۇۋېلىپ ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ پىچىرلايتتىڭ ، ئۇنىڭ بىلەن غايىبانە مۇڭ-دىشاتتىڭ .
باھارنىڭ قىز مەكتىدەك جۇلالىق سەھىرىدە باشلانغان بۇ-گۈنكى ئەسلىمەڭ ئۈمىد ، ھاياتىي كۈچ ۋە ئازاب بەخش ئەتكۈچى ئاشۇ سۈرەتتىن باشلانغانىدى . چۈنكى ، سەن ئۇنى بىردىنلا سېغى-نىپ قالغانىدىڭ . چوپان دەرياسىنىڭ شاۋقۇنلىرى ، كاككۇكلار-نىڭ زوق ۋە ئىشتىياق بىلەن بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ سايراشلىرى ئۇنى ساڭا ئەسلىتىپ قويغانىدى .
خاتىرىنىڭ ئارىسىدىن سۈرەتنى سۇغۇرۇۋېلىپ ، ياشاڭغىراپ كەتكەن كۆزلىرىڭنى ئۇنىڭغا تىكتىڭ . سۈرەتتە ھەربىي فورما كىيگەن ، ئاتمىش ياشلاردىكى بىر ئادەم ساڭا نېمىلەرنىدۇر دېيىش-كە تەمشىلىپ قاراپ تۇراتتى . ئۇ شۇ قەدەر غەمكىن ، شۇ قەدەر

مىسكىن ، شۇ قەدەر بىچارە ، كۆزلىرىدىن ھەسرەت تۆكۈلۈپ تۇراتتى . ساڭا ھەسرەتلىك ھېسسىيات بىلەن قاراپ تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ يېنىدا ئاقسېرىق چېھرىنى قورۇق باسقان ، ئۆڭۈپ كەتكەن ئۇزۇن چىبەرقۇت چاپىنىنىڭ يېڭىگە قولىنى قوشتۇرۇۋالغان ، ياماق ئۇستىگە ياماق چۈشكەن قارا سىيامبو ئىشتىنىنىڭ تىزلىرى خۇددى پوقاقتەك چىقىپ قالغان ، بېشىغا كونا قارا كۆرپە تەلپەك ، پۇتىغا ئۇزۇنچاق چورۇق كىيگەن بىر دېھقان مەنىۋى غالىبلىق يېغىپ تۇرغان قوڭۇر كۆزلىرىنى ساڭا مۇھەببەت بىلەن تىكىپ تۇراتتى ، بۇ دەل سەن ئىدىڭ .

پىچىرلىدىڭ :

— ئېيتە ! سەن نېمىشقا كۈندىن - كۈنگە بىچارە ، مىسكىن ، غەمكىنلىشىپ كېتىۋاتىسەن ؟ نېمە ئۈچۈن كۆزلىرىڭدىكى ئەلەم - ھەسرەت خۇددى چوپان دەرياسىنىڭ باھار كەلكۈنلىرىدەك ئۇلغىيىپ كېتىۋاتىدۇ ؟

ئۇمۇ ساڭا پىچىرلاپ جاۋاب بېرەتتى :

— چۈنكى ، مەن بەخت قوينىدىكى بەختسىز ئادەم .

— قانداقسىگە ؟

— چۈنكى ، مەن ئەلەمنى خەلقىم ئۈچۈن ئىشلەتمىگەچكە ، خەلقىمنىڭ كۈتكەن يېرىدىن چىقالماي ، ئۇلارنىڭ نەپرىتىگە قالدىم . دۇنيادا خەلقنىڭ نەپرەت تېشى ئاستىدا يانجىلىشتىن ئارتۇق بەختسىزلىك بولامدۇ ؟ ئېيتە ! سەمەندەر ، ھېلىقى چۈشۈم ، 1945 - يىلى باھار ئايلىرىنىڭ بىر كېچىسى سەھەردە كۆرگەن چۈشۈم يادىڭدىمۇ ؟

— ئەلۋەتتە يادىمدا ، خۇددى ھازىرقىدەكلا . سېنىڭ بۇ خاسىيەتلىك ھەم ئازابلىق چۈشۈڭنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ كەتكىلى بولسۇن !؟

— ... مەن تا ھازىرغىچە چۈشۈمدە چىقىپ قالغان ھېلىقى «تاغ» ئۈستىدە . دۇنيادا چۈشكىلى بولمايدىغان تاغ بولمايدۇ . ئەمما ، بۇ «تاغ» چۈشكىلى بولمايدىغان «تاغ» . مەن : «ئۆزۈمنىڭ

ئەتكەن ئېشىمغىمۇ ئۆزۈم ئىگە بولالمىسام ـ ھە ! ؟ » دەپ قولۇمـ
دىن چۈمۈچنى تارتىۋالغان كىشىلەرنىڭ ئازراق ئەدىپىنى بېرىپ
قويغان «گۇناھىم» ئۇچۇن ، تەقدىرنىڭ سېھىرلىك قويۇنى مېنى
بىر پىرقىرىتىپلا مۇشۇ چۇشكىلى بولمايدىغان «تاغ»قا چىقىرىپ
قويغان ! شۇڭا ، مەن بۇ «تاغ»دىن چۇشەلمەيمەن ، مەڭگۇ چۇشەلـ
مەيمەن ، خۇددى «تاغ»قا چىقىش ئەركىم بولمىغىنىغا ئوخشاش ،
چۇشۇش ئەركىممۇ يوق ؛ مېنىڭ تۇغۇلۇش ئەركىنلىكىم بولمىغىـ
نىغا ئوخشاش ، ئۆلۇش ئەركىنلىكىممۇ يوق . چۇنكى ، مەن خەلقىم
ئالدىدا كەچۈرگۇسىز گۇناھ قىلغان !

— مېنىڭكى بارمۇ ؟

— سېنىڭ بار ؛ سىلەرنىڭ بار ؛ سىلەرنىڭ ماڭا ئوخشاش
تۇغۇلۇش ئەركىنلىكىڭلار بولمىغىنى بىلەن ، ئۆلۇش ، ئۆلۇۋېلىش
ئەركىنلىكىڭلار بار ! قەيەردە ئۆلىمەن دېسەڭلار ، ئاساسەن شۇ
يەردە ئۆلەلەيسىلەر . مەنچۇ ؟ ياق ، مەن ئۆلەلمەيمەن . سىلەر مۆردـ
ـتى كەلگەندە ، ئۆلۇۋالىمەن دەپ ھەرخىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۆلۇـ
ۋالالايسىلەر . مەنچۇ ؟ ياق ، مەن ئۆلۇۋالاي دەپمۇ ئۆلۇۋالالمايمەن !
مېنىڭ ئۆلۇش ئۇسۇلۇم پەقەت ۋە پەقەت بىرلا ، ئۇ بولسىمۇ مۇشۇ
«تاغ» ئۇستىدە خەلقىمنىڭ مەڭگۇ نەپرىتى ئاستىدا ئەزرائىلنى
بىچارىلىك بىلەن كۇتۇش ! شۇڭا ، مەن ئىنتايىن بەختسىز . بەختـ
سىز بولغانلىقىم ئۇچۇنلا ، قەلبىم ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن
تولغان !

— «دۇنيادا مەڭگۇلۇك بەختمۇ ، مەڭگۇلۇك بەختسىزلىكمۇ
بولمايدۇ» . «سەكراتتىكى مۇھەببەت» دېگەن رومانىڭدا سەن شۇنـ
داق دېگەن . شۇڭا ، ئۆزۈڭنىڭ بەختسىزلىكى ئۇچۇن بۇنچىۋالا
ھەسرەتلىنىپ كەتمە . خەلق سېنىڭ ئازادلىق ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى
ئۇچۇن قوشقان تۆھپەڭ بىلەن ئەمەل تەمەسىدە ئېزىقىپ كېتىپ
ئۆتكۇزگەن گۇناھىڭنى ھامان تارازىغا سالىدۇ . ئىشىنىمەنكى ھەم
ئۇمىدۋار بولىمەنكى ، شۇ چاغدا خەلق سېنى چۇشىنىدۇ ،
كەچۇرىدۇ !

* *

— نېمىگە يىغلايلا ؟

«پەرىشتەڭ» يەنە سۆھبىتىڭلارنى بۆلۈۋەتتى . سەن سۇرەتتىن كۆزۈڭنى ئۈزۈپ ، ھەسرەتلىك ، سىغىنىشلىق ياشلىرىڭنى تارىشىدەك قىيتىپ كەتكەن قولۇڭنىڭ كەينى بىلەن سۈرتتۈڭ .

— بىر يىرتىمەن مۇشۇ مۇناپىقنىڭ سۈرىتىنى !

— ئۇنداق دېمىسىلە ، ئۇ مۇناپىق ئەمەس !

«پەرىشتە»ڭ ئالدىڭغا ئاشنى دوقىمدە قويۇپ قويۇپ ، چىقىپ كەتتى . سەن ئاشقىمۇ قارىماستىن كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . خىيال سۇمۇرغۇڭ يىراق ئۆتمۈشكە قاراپ پەرۋاز قىلدى...

1

قاغىلىقتا سۇلتان باي ئىسىملىك ئاقسۇلۇق بىر باي ئادەم بار ئىدى . ئۇنىڭ بازار ئىچىدە دۇكان ـ سارايلىرى ، يېتىملىقۇم يېزىسىنىڭ چاسمۇق كەنتىدە باغ ـ ئارامىلىق ھويلىسى ، كۆكيار يېزىسىنىڭ گوساس يايلىقىدا مال ـ چارۋىلىرى بار بولغاچقا ، كىشىلەر بۇ ئادەمنى «سۇلتان باي» دەپ ئاتايتتى . ئۇ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ، دارىلئېتام ، دارىلئاجىزىنلارنى ئېچىپ ، ئاچ ـ يالىڭاچ بالىلارنىڭ ماددىي ـ مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ ، قاغىلىق خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنىدى . ئۇ ناھا- يىتى سېخىي ئىدى ، ئەزەلدىن ھاجەتمەنلەرنى قۇرۇق قول قايتۇر- مايتتى . پەننىي ۋە دىنىي ئىلىمدە خېلى كامالەتكە يەتكەنىدى .

سۇلتان باي سودىگەرچىلىكمۇ قىلاتتى . سەن بالىلىق چاغلى- رىڭدىكى ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن بۇ ئادەمنىڭ چوپاندىكى ۋاكالىتەن مال سېتىۋالغۇچىسى بولۇپ قالغانىدىڭ . سەن سۇلتان بايدىن يىپ ـ يىڭنە ، ئورۇس گۇگۇتى ، سوپۇن ، ھەرخىل رەخت ، قەنت ـ ناۋات قاتارلىق تۇر- مۇش بۇيۇملىرىنى ئېلىپ ، چوپان ، گوساس ، بەشكەنتتاغ① قاتارلىق تاغ ـ تۈزلەرگە ئاپىرىپ سۇ قىلاتتىڭ . ئۇ يەرلەردىن گۆلە ـ قاق ، ياڭاق ، يۇڭ ـ تېرە ، كۆرپە ـ تىۋىت قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ ، سۇلتان بايغا ئۆتكۈزۈپ ، ئاردىن ئازدۇر ـ كۆپتۇر نەپ ئۇندۇرۇپ ، تۇرمۇشۇڭنى قامدايتتىڭ .

1944 ـ يىلى ئەتىياز ئايلىرىنىڭ بىرىدە سۇلتان باينىڭ ئۆيىدە رازىق ئىسىملىك موللا سۇپەت كىيىنگەن ، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن ، ئوتتۇز ياشلاردىكى ئاقپىشماق ، قاپقارا ، بولۇق قاشلى-

---

① بەشكەنتتاغ — چۆپ ، پاخپۇ ، يولۇڭ ، بولۇڭ ، قۇلانئاغۇ قاتارلىق بەش كەنتنىڭ شۇ چاغدىكى ئومۇمىي ئاتىلىشى .

ـرى ئاستىدىكى قوي كۆزلىرىدىن ئەقىل ـ پاراسەت نۇرى يېغىپ تۇرىدىغان، قائىشارلىق، خۇش پېئىل بىر يىگىت پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ يىگىت بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا سىلەر بىلەن، بولۇپمۇ سەن بىلەن بەكمۇ تېز ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولۇپ كەتتى. سەنمۇ ئۇنىڭغا ئامراق بولۇپ قالدىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئاجايىپ ھېكمەتلىك سۆزلىرى، دۇنيانىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگىچە، ئەرەبتىن پەرەڭگىچە، ئورۇستىن ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك، قىرغىزغىچە قىلىدىغان پاراڭلىرى، بولۇپمۇ تۈركىيە، ئامېرىكا… لاردىكى تەرەققىيات ھەققىدە قىلىغان ئاجايىپ سۆز ـ لىرى سېنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭداشقانسېرى مۇڭداشقۇڭ، سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى ئاڭلىغۇڭ كېلەتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭغا شۇ قەدەر ئامراق بولۇپ قالغانىدىڭ. كۆرگۈڭ كېلىپىلا تۇراتتى، خۇددى ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپلا قالغاندەك.

شۇنداق، سەن ئۇنىڭغا دوستانە ئاشىق بولۇپ قالغانىدىڭ.

بىر كۈنى سۇلتان باي سېنى ھۇجرىسىغا چاقىرتتى. ھۇجرىدا ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىممۇ بار ئىدى.

— سەمەندەر، بۇ بالا مېنىڭ يېقىن تۇغقىنىم بولىدۇ. ئاقسۇ ـ دىن مېنى يوقلاپ كەپتىكەن. «يۇرت ئارىلىغاچ، يايلاق كۆرگەچ، سودا ـ سېتىق قىلىپ، پۇل تېپىپ كەلسەم» دەيدۇ. سەن باشلاپ بېرىپ، كۆرستىپ كەلگىن، — دېدى ئۇ.

بۇنى ئاڭلاپ سەن شۇنچىلىك خۇش بولۇپ كەتتىڭكى، بۇ ۋەزىپىنى شۇ قەدەر خۇشاللىق ۋە ئىشەنچ بىلەن ئۇستۇڭگە ئالدىڭ.

— ماڭا ئىشەنگەنلىكلىرىگە رەھمەت، باي ئاكا! — دېدىڭ سەن خۇشاللىقىڭنى باسالماي.

— مېنىڭمۇ رەھمىتىمگە ئېرىشەي دېسەڭ، — دېدى راشىددىن مۇپتى ھاجىم، — رازىقئاخۇنغا ئوبدان قارا، بىرەر كېلىشمەسلىك بولۇپ قالمىسۇن!

— خاتىرجەم بولسىلا، ھاجىم، ئۆزۈمنى ئاسرىغاندەك ئاس ـ

رايمەن، كۆز قارچۇقۇمنى قوغدىغاندەك قوغدايمەن!...
سۇلتان باي ئىككى قىچىرغا ئورۇس قولۇپى، ئورۇس گۇگۇتى، قەشقەر چەكمىنى، قەنت - ناۋات قاتارلىق تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئارتىپ، سىلەرگە: «خوش» دېدى.
ئىككىيلەن بىردىن ئاتقا مىنىپ، خالاستان دەرياسىنى بويلاپ، ئاۋۋال شېيخبۇغا كەلدىلەر. سىلەر تىجارەت قىلىپ، بىر ئۆلىما كىشىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدىلەر. رازىق ئۆي ئىگىسى بىلەن مۇڭدىشىپ قانمايتتى. بىر چاغدا ئۇ ئۆي ئىگىسىدىن:
— ئاكا، بۇ يۇرتنىڭ ئىسمىنى نېمىشقا «شېيخبۇ» دەيدۇ؟— دەپ سورىدى.
— بۇرۇنقى زاماندا ئۈچ ئۆلىما شەيخنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تالىشىپ قاپتۇ،— دەپ سۆزىنى باشلىدى ئۆي ئىگىسى،— بىرى چوپان يېزىسىنىڭ بىر كەنتىدىكىلەرنى: «شەيخلار» دېگەنىكەن، يەنە بىرى: «ياق، شەيخ بۇ» دەپتۇ. ئۈچىنچىسى: «ياق، شەيخ شۇ» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. بۇ تالاش - تارتىش خېلى ئۇزاق زامانلارغىچە داۋاملىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ چوپان يېزىسىدىكى ھېلىقى كەنتنىڭ ئىسمى «شەيخلا (ر)»، بىزنىڭ بۇ يۇرت «شەيخبۇ»، سىلەر بارماقچى بولغان يۇرت «شەيخشۇ» دەپ ئاتىلىپ قاپتۇ.
رازىق بىر تەرەپتىن ئاڭلايتتى، يەنە بىر تەرەپتىن ئاڭلىغانلىرىنى يازاتتى. سەن بۇلارنى يازغاننىڭ نېمە پايدىسى باردۇ؟ ئاڭلىغاندىكىن بولدى ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ ھەيران قالاتتىڭ. ئارقىدىنلا ھە، بۇ يىگىت شۇڭا كۆپ نەرسىلەرنى بىلىدىكەن - دە! دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا ئىچ - ئىچىڭدىن قايىل بولاتتىڭ ھەم ھۆرمەت بىلەن ھەۋەسلىنىپ قاراپ كېتەتتىڭ.
سىلەر تىجارەت قىلىپ - قىلىپ بەشكەنتتاغنىڭ بىر كەنتى بولغان شەيخشۇغا كەلدىلەر. شەيخشۇدا ئىككى كۈن تىجارەت قىلدىلەر. سەن بىردىنلا ئۇنىڭ مەقسىتىنىڭ پۇل تېپىش ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ قالدىڭ. چۈنكى، ئۇ كىشىلەر بىلەن باھا تالىشىپ ئولتۇرمايتتى — دېگىنىدەك بېرەتتى، يۇڭ - تېرىلىرى-

نى… دېگىنىگە ئالاتتى. كىشىلەردىن: «بۇ يولدىن قەيەرگە بارغىلى بولىدۇ؟ بۇ يۇرتنىڭ ئاۋۇ تەرىپىدە قەيەر بار، ماۋۇ تەرىپىدە قەيەر بار؟…» دەپ ئاغزى بېسىقماي سوئال سورايتتى. سوراپ بولۇپ، ئۆزى يالغۇز يەرگە بېرنۇېلىپ بىرنەرسىلەرنى يازاتتى، خۇددى ئۆمۈچۈك توردەك بىرنەرسىلەرنى سىزاتتى. گەرچە سەن سىزغانلىرىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىسەڭمۇ، يازغانلىرىنى ئوقۇشقا قىزىقاتتىڭ. ئەمما، ئۇ يازغانلىرىنى ساڭا ھەرگىز كۆرسەتمەيتتى. شۇڭا، ئىچىڭ پۇشۇپ، ئۇنىڭ سىزغان - يازغانلىرىغا قىزىقىپ، سورايتتىڭ:

— رازىق، نېمىدەپ يازدىڭىز؟

— ھېچنېمە.

— سىزغىنىڭىزچۇ؟

— ھېچنېمە.

ئۇ ساڭا: «ھېچنېمە» دەپلا جاۋاب بېرەتتى. سەن ئۇنىڭ جاۋابىدىن سەل رەنجىپمۇ قالاتتىڭ: «بىر سىرلىق بالغا يول باشلىغۇچى بولدۇممۇ، نېمە؟ نېمىدەپ يازساڭ ياز، نېمە سىزساڭ سىز، ئاداش!…»

سىلەر تىجارەت قىلغاچ مۇشۇ بەشكەنتتاغىنىڭ بېگى — ھەسەن بەگنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدىڭلار. ئىككىسى قاناتلىرىنى بۇركۈتتەك كېرىپ، بىر- بىرىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈشتى:

— ھەسەن!

— زەينىددىن!

ئىككىسى شۇنداق دېيىشىپ، قۇچاقلاشتى، خۇددى ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەن قىيامەتلىك دوستلاردەك.

زەينىددىن؟ زەينىددىن دېگەن كىم ئۇ؟… ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەچكە، ئىسمىنى ئالماشتۇرۇپ قويىدى بولغاي…

سەن شۇنداق ئويلىغاچ ئۇلارنىڭ كۆرۈشۈشلىرىنى تاماشا قىلدىڭ. ئۇ ھەسەن بەگنى قۇچاقلاۋېتىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا: «مەن ھازىر ‹رازىق›» دەپ پىچىرلىدى.

ئۇ شۇنچە پەس پىچىرلىغان بولسىمۇ، سەن ئاڭلاپ قالدىڭ. ئاڭلاپ تولىمۇ ھەيران قالدىڭ. شۇڭا، ئىچىڭدە شۇنداق ئويلىدىڭ: مەن ھازىر رازىق. بۇرۇنچۇ؟ بۇرۇنقى ئىسمىچۇ؟ بۇرۇنقى ئىسمى زەينىددىن ـ دە. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇ ئىسمىنى ئۆزگەرتىۋاپ-تىكەن ـ دە. نېمىشقا ئۆزگەرتىدۇ؟ بۇلار زادى نېمە ئادەم؟ بۇلار قەيەردە تونۇشقان بولغىيتتى؟...

رازىق ساڭا سىرلىق تۇيۇلۇشقا باشلىدى.

ھەسەن بەگ سىلەرنى ئاجايىپ ياخشى مېھمان قىلدى. ئىككى-سى ھەسەن بەگنىڭ خاس ھۇجرىسىغا كىرىۋېلىپ، ئىككى كېچە مۇڭدىشىپ چىقتى. لېكىن، سېنى سۆھبىتىگە قاتناشتۇرمىدى. باشقا بىر ئۆيدە يالغۇز يېتىپ، ئىككىسىنىڭ سۆھبىتىنى سېغىنىپ چىقتىڭ. سېغىنار ـ سېغىنار ئىچىڭ پۇشۇپ، ئۇنىڭدىن خاپا بولۇپ قالدىڭ.

ئۇلار نېمە دېيىشكەندۇ؟ خەپ، مېنى يالغۇز ياتقۇزۇپ قويدى-يا؟ ھەممىسى رازىق — زەينىددىننىڭ ئويۇنلىرى. ماڭا ئىشەنمى-گەن گەپ!

ئەتىسى سىلەر مومۇققا قاراپ ماڭدىڭلار. سەن خۇيلىنىۋال-دىڭ، گومۇش بولۇۋالدىڭ، جىمىغۇر بولۇۋالدىڭ. شۇ ئارقىلىق زەينىددىننى زېرىكتۇرمەكچى بولغانىدىڭ. ئۇ ئاخىر زېرىكتى بول-غاي، سورىدى:

— سەمەندەر، مىجەزىڭ يوقما، نېمە؟

— ...

— بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇيا؟

— ...

سەن ئۇنىڭ سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇۋەردىڭ. ئۇ جىم بولۇپ قالدى. بىر چاغدا سىلەر بىر ئاچالغا كېلىپ قېلىۋىدىڭلار، ئۇ ئالدىراپلا سورىدى:

— قايانغا ماڭىمىز؟

— ئالدىمىزغا!

ناھايىتى توڭلۇق بىلەن جاۋاب بەردىڭ . ئۇ جاۋابىڭنى ئاڭلاپ ، ئالدىڭغا كېلىپ :

— ماڭا قارىغىنە ،— دېدى مۇلايىملىق بىلەن .

قارىماي دېگەنىدىڭ ، لېكىن قارىماي تۇرالمىدىڭ .

— نېمە بولدى ؟

— ھېچنېمە !

— جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ گەپ قىلغىنە بىر ، زادى نېمە بولدى ساڭا ؟ !

ساراڭلىق قىلغۇڭ كېلىۋەرمىدى . شۇڭا :

— سىلەر نېمىشقا مېنى باشقا ئۆيدە ياتقۇزۇپ قويۇپ كۇسۇر-لىشىسىلەر ؟

— ئون يىلدىن بېرى جۇغلىشىپ قالغان گەپلىرىمىز...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۇڭ :

— مەن ئاڭلاپ قالسام بولمايتتى - ھە ؟ !

— ياقەي...

— ماڭا ئىشەنمىدىڭلار ، شۇنداقمۇ ؟

— ياقەي ، ئىشەنمەيدىغان گەپ يوق . سېنى ئارام ئېلىۋال-سۇن ، قېنىپ بىر ئۇخلىۋالسۇن دەپ .

ئۇنىڭ قىپقىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ، دېمى-غىڭنى قېقىپ قويۇپ دېدىڭ :

— ھىم ! ئۇخلىۋالسۇن دەپمىش ، تېخى ! راست گەپنى دېگەن-دە ، سىلەر ماڭا ئىشەنمىدىڭلار . مەندىن بىر نەرسىنى يوشۇردۇڭ-لار . سىلەر دۇرۇس ئادەم ئەمەسكەنسىلەر !

— سەمەندەر ، ماڭا ئىشەن...

— ماقۇل ، ئىشىنەي ،— دېدىڭ سەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ،— قېنى ئېيتە ، سەن ھەسەن بەگ بىلەن قاچان تونۇشقان ؟

— ئون بەش يىلنىڭ ئالدىدا . ئۇ ئاقسۇغا — بىزنىڭ ئۆيگە ئىشلەمچى بولۇپ بېرىپتىكەن . شۇ چاغدا دوست بولۇشقان .

سەن ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەندىڭ ، ئەمما يەنە سورىدىڭ :

— رازىق ، سېنىڭ ئېتىڭ زادى نېمە ؟
ئۇ ساڭا تەئەججۇپ بىلەن قاراپ جاۋاب بەردى :
— ئېتىڭ نېمە ؟ ئېتىم شۇ رازىق .
— راست رازىق ؟
— راست بولماي ئەمىسە !
— ئەمىسە ، ھەسەن بەگ سېنى «زەيىنىددىن» دەپ قىچقىردى يا ؟
ئۇنى چىڭ يەردىن تۇتۇۋالغانىدىڭ ، دۇدۇقلاپ قالدى :
— بۇ... بۇ... مېنى بىرىگە... مېنى ئاكامغا ئوخشىتىپ قاپتۇ .
ئىشەنمىدىڭ .
— يالغان !
— راست شۇ .
— يالغان !
— مەيلى ئەمىسە يالغان بولسا .
ئۇ ئېتىنىڭ چۇلۇۋۇرىنى تارتىپ مېڭىشقا تەمشەلدى . بىراق ، سەن ئېتىڭنىڭ چۇلۇۋۇرىنى كەينىگە تارتتىڭ . ئۇ بۇنى كۆرۈپ تېڭىرقاپ قالدى .
— ھوي سەمەندەر ، نەگە بارىسەن ؟— دەپ ئالدىراپ سورىدى .
— كېتىمەن !
زەردەڭ بىلەن جاۋاب بەردىڭ . راستىنىلا كەتمەكچى بولغانىدىڭ .
— نېمىشقا ؟
— مەن ماڭا ئىشەنمىگەن ئادەم بىلەن سەپەرداش بولمايمەن !
ئۇنىڭمۇ تاقىتى تۇشقان بولسا كېرەك ، ۋارقىرىدى :
— كەتسەڭ كەت !
سەن ئاتقا قامچا سالدىڭ . ئېتىڭ چېپىپ كەتتى . ئوي - خىياللىرىڭ ئېتىڭدىنمۇ ئىتتىك ئىدى : سۇلتان باي : «رازىقنى

نېمىشقا تاشلاپ كەلدىڭ» دېسە، نېمە دەيمەن؟ «ئەسلىي ئېتىنى دەپ بەرمىگەندىكىن، قايتىپ كەلدىم» دەيمەنمۇ؟ ھاجىم: «رازىق-نىڭ ئەسلىي ئىسمى بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ؟ ئۇ نەگە بارىمەن دېسە، شۇ يەرگە ئاپىرىپ - ئەكېلىشنى بىلسەڭ بولمىدىمۇ؟» دېسە، نېمە دەيمەن؟ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ مەيلى، دەپ بەرمىسە دەپ بەرمىسۇن. «ھەقىقىي ئىسمىڭنى دەپ بەرمىدىڭ، كەچۈرمە-شىڭنى سۆزلەپ بەرمىدىڭ» دەپ ئۆزۈم ھۆرمەت قىلىدىغان، ئەقىللىق، بىلىملىك بۇ دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماي. ئىسمى رازىق بولامدۇ، زەينىددىن بولامدۇ؟ نېمە كارىم...

سەن شۇنداق ئويلاپ، ئېتىڭنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتاي دەپ تەمە-شىلىپ بولغۇچە رازىقنىڭ ئاۋازى قۇلىقىڭغا كىردى:

— بولدى، قايتىپ كەل، ساراڭ يىگىت! ساڭا ھەممىنى دەپ بېرەي!

ئۇنىڭ ناھايىتى دەل ۋاقىتدا ئېغىز ئاچقانلىقىدىن شۇ قەدەر خۇشال بولۇپ كەتتىڭ. سەن ئېتىڭنى خۇددى دۈلدۈلدەك چاپتۇ-رۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلدىڭ.

«رازىق» كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى:

— مېنىڭ ئەسلىي ئىسمىم زەينىددىن زايىت، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. مەن جەنۇبىي شىنجاڭدا گو-مىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوزغىلاڭ قوزغاش ئۈچۈن كەل-گەن. ھەسەن بەگ بىلەن 1931 - يىلى تاشكەنتتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلىمدە تونۇشقان...

— ئۇ تاشكەنتكە قانداق بولۇپ چىقىپ قاپتىكەن؟— دەپ سورىدىڭ سەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ.

— ئۇ مۇشۇ بەشكەنتتاغدا بىر نامرات چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بوپتىكەن. بەش - ئالتە يېشىدىلا ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ يېتىم قاپتۇ. بالىلىق دەۋرىنى چۆپتىكى تاغىسىنىڭ ئۆيىدە ناھايىتى مۇشەققەتتە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئون بەش ياشقا كىرگەندە زەرەپشان دەرياسىدىن ئۆتۈپ، بورامسال ئارقىلىق تاشقورغانغا كې-

لىپ ، ئەمەلدار ، چارۋىدارلارنىڭ چارۋىلىرىنى بىقىپ بېرىپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ . ئۇ شۇ جەريانىدا تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ خەنزۇ ئام-مىلىنىڭ ئاتلىرىنى بېقىپتۇ . بالىلىرىغا قاراپ بەرگەچ خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىۋاپتۇ . كېيىن شۇ جايدىكى يەرلىك چېگرا ساقلاش ئەترىتىدە چېگرا ساقلىغۇچى ئەسكەر بوپتۇ . چېگرا ساقلاش پۇرسى-تىدىن پايدىلىنىپ چېگرىدىن ئۆتۈپ ، پەرغانە ، ئوش ، ئەنجان ، تاشكەنت قاتارلىق جايلاردا ئون بەش يىل سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپتۇ . بىز ئۇنىڭ بىلەن دەل شۇ مەزگىللەردە تاشكەنتتە تونۇشۇپ قالدۇق . بىزنىڭ ياردىمىمىزدە ئۇمۇ ئاز ـ تولا بىلىم ئىگىلىدى . بىز ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قايتىپ كەلدۇق ، ئۇمۇ يۇرتىغا كەتتى . شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىدۇق . ئۇ يۇر-تىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، تاشقورغاندىكى ئەينى چاغدىكى چېگرا ساقلاش ئەترىتىدىكى تاجىك دوستى ، 1940 ـ يىلىدىكى گومىنداڭ قاغىلىق ساقچى ئەترىتىنىڭ باشلىقى — بوز يىگىت (بوز توختى)نىڭ تونۇشتۇرۇشى ۋە ياردىمى بىلەن بەشكەنتتاغقا بەگ بوپتۇ . بۇ يىل 2 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى يەكەندە ئېچىلغان يىغىنىمىزغا قاغىلىقتىن قۇددۇسخان غوجا ، ئابدۇلئەھەد خېلىلوف-لار بىلەن بىللە قاتناشقان . بىز پات يېقىندا ئۇمۇمىيۈزلۈك قوزغى-لاڭ كۆتۈرىمىز...

«رازىق » ساڭا ھەممىنى سۆزلەپ بەردى . ئىلى ، ئالتاي ، تارباغاتاي خەلقىنىڭ ئازادلىققا ئېرىشكەنلىكىنى ، پات يېقىندا پۈ-تۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازادلىققا چىقىدىغانلىقىنى... ئاڭلاپ ، يۈرىكىڭ خۇشاللىقتىن يېرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى ، قانلىرىڭ جۇش ئۇرۇپ ، تومۇرلىرىڭدا ئۆركەشلىدى ، خۇددى خالاستان دەرياسىدەك .

ئىپتىخار ۋە ئۈمىدۋارلىق ئىلكىدە سورىدىڭ :

— زەيندىن ، ياق... ياق ، رازىق ، ئېيتقىنە ، ئازادلىق دېگەن نېمە ؟

— ئازادلىق دېگەن بەخت .

سەنمۇ بىلەرمەنلىك قىلىپ :
— بەخت دېگەن ئازادلىق ، شۇنداقمۇ ؟— دەپ سورىدىڭ .
بىراق ، كۇتۇلمىگەن جاۋابقا ئېرىشتىڭ :
— ياق ، بەخت ئازادلىق ئەمەس !
— نېمە... نېمىشقا ؟
— چۈنكى ، ئىنسان ئازادلىققا ئېرىشسىلا بەختلىك بولالايدۇ . ئەمما ، بەختكە ئېرىشسىلا ئازاد بولالمايدۇ . ئازادلىققا ئېرىشمەي تۇرۇپ ئېرىشكەن بەختنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ ، خۇددى شېرىن چۈشتەكلا .
سەن «رازىق»نىڭ سۆزىگە ئىچ ـ ئىچىڭدىن قايىل بولۇپ ، قىزىرىپ كەتتىڭ . قەلبىڭ شادلىق ـ ھاياجان بىلەن تولغانىدى ، يۈرىكىڭدە ئۈمىد كۆۋرەيتتى . باش ئۇستۇڭلارغا سايە تاشلاپ تۇرغىنى ئاپئاق بۇلۇت ئەمەس ، پات يېقىندا يېتىپ كېلىدىغان ئازادلىق ـ ھۆرلۈك ، بەخت سۇمۇرغىنىڭ قانىتىنىڭ راھەتبەخش سايىسى ئىدى .
تىلىڭ تاغ قۇشلىرىدەك سايرايتتى :

شاراقلايدۇ سەھەردە
دەرۋازامنىڭ ھالقىسى .
قىز باللانى سۆيمەڭلار ،
يۇقۇپ قالار ماڭقىسى .

«رازىق»نىڭ شاد كۈلكىلىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەن ئۇتلۇق ناخشاڭ تاغلاردا ئەكس سادا قايتۇراتتى :

كۆمىچىمنى گەمىدە
بۇلاپ يەيمەن قايماقتا .
كۆڭۈل دېگەن ساراڭكەن ،
كۆيۈپ قالدىم مايماقتا .

— ياشاپ كەت ، سەمەندەر !
سەن ناخشا ئېيتىپ هارمايتتىڭ :

مەن قويۇمنى ئاپىرىپ ،
باينىڭ قويىغا قاتتىم .
يامان بولغاچ يار ئوتۇڭ ،
مۇزتاغقا چىقىپ ياتتىم .

«رازىق »نىڭ كۆڭلى شۇ قەدەر ئېچىلىپ كەتكەندى .

تۇمۇچۇقلار سايرايدۇ
قونۇۋېلىپ باراڭغا .
گەپ قىلمىسام قىلمايمەن
چوكان دېگەن ساراڭغا .

— نەچچە كۈننىڭياقى نېمىشقا ئېيتىپ بەرمىگەن گومۇش بولۇۋېلىپ ؟
— ماڭا ئىشەنمىگەندىكىن .
— كىچىك بالىنىڭكىدەك خۇيۇڭ باركەن جۇما سىنىڭ .
تەن ئالدىڭ ، كىچىك بالىدەك قىلىقلارنى قىلىپ يۈرگىنىڭ ئۈچۈن پۇشايمان قىلغان ، خىجىل بولغانىدىڭ .
«رازىق» ساڭا چىن كۆڭلىدىن رەھمەت ئېيتتى :
— ماڭا ناخشا ئېيتىپ بەرگىنىڭ ئۈچۈن رەھمەت ساڭا ، سەمەندەر !
«رازىق »نىڭ رەھمىتىدىن ئىچىڭ ئىسسىققىنە بولۇپ قالدى .
ئۇنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكىنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بەختىيار سەزدىڭ .
شۇنداق ، سەن بۇ ناخشىلارنى يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغان يېڭى بىر زامان ئۈچۈن ئېيتىۋاتاتتىڭ ؛ سەن بۇ ئېزگۈ ناخشىلى-

رىڭنى ئۆزىنى خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن بېغىشلاۋاتقان دوستۇڭ — زەينىددىن ئۈچۈن ئېيتىۋاتاتتىڭ؛ سەن بۇ ئىلھام-بەخش ناخشىلىرىڭنى زەينىددىندەك بىلىملىك بىر ئىنقىلابچى بى-لەن سەپەرداش بولغىنىڭ، ئۇنىڭغا يول باشلىغۇچى بولغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆز - ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ ئېيتىۋاتاتتىڭ؛ يۈرىكىڭ-دىن كۈچلۈك ئۈمىدنىڭ تۈرتكىسىدە فونتاندەك ئېتىلىپ چىقىۋات-قان بۇ مۇھەببەت كۈيلىرىڭنى پات يېقىندا پارتلايدىغان قوزغىلاڭغا قاتنىشىش قارارىغا كەلگەنلىكىڭ ئۈچۈن، ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇ-رۇرلىنىپ ئېيتىۋاتاتتىڭ!

شۇنداق، سەن قوزغىلاڭغا — ھۆرلۈك ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلى-دىغان ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنى ئازاد قىلىش ئۈرۈشلىرىغا قاتناشقان جەڭچىلەردەك قەھرىمانلىقلارنى كۆرسى-تىش قارارىغا كەلگەنىدىڭ.

سىلەر مومۇقىغا يېتىپ كەلدىڭلار. بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كې-لىپ، ئات - ئۇلاغلارنى ئوتلاققا قويۇۋېتىپ، ئۆزۈڭلارنى بۇلاق بويىدىكى چىملىققا تاشلاپ ئارام ئالدىڭلار. ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە، سەن گىرەلەشتۈرۈلگەن قولۇڭغا بېشىڭنى قويۇپ، كۆككە تىكىل-گىنىڭچە بىلىدىغان قوشاقلىرىڭنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ. ئۇ خاتىرى-لەيتتى، سەن ئالدىرىماي مىسرامۇمىسرا ئوقۇيتتىڭ. باھار قۇيا-شى كۆكتە مەستخۇش پارلاپ تۇراتتى. بۇلۇتسىز كۆكتە بىر تاغ بۈركۈتى لەرزان پەرۋاز قىلاتتى. خەنجەردەك ئۈچلۈق تاغلاردا رەسىدە بولۇشقا باشلىغان ياپيېشىل قارىغايلار قوشاقلىرىڭغا زەن سېلىپ جىممىدە تۇرۇشاتتى.

ئەتىسى سەن ئۇنى مىرزا ئابابەكرى قورغىنىغا ئېلىپ باردىڭ.

قورغان ئورۇنلاشقان ئېگىز تاغنىڭ شەرق تەرىپى پەلەمپەيسى-مان يانتۇلۇق ئىدى. قورغاننىڭ جەنۇبتىن شىمالغا بولغان ئۇزۇن-لۇقى بەش يۈز مېتىر، شەرقتىن غەربكە بولغان ئۇزۇنلۇقى يۈز مېتىر، شەرق تەرەپتىكى تاش بىلەن قوپۇرۇلغان تېمىنىڭ ئېگىز-لىكى ئون مېتىر، كەڭلىكى ئۈچ مېتىر كېلەتتى. جەنۇب، غەرب،

شىمال تەرەپلەردىكى ئېگىز تاغ باغرىنى بويلاپ، قورغاننى ئايلى-
نىپ غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا قاراپ شىددەت بىلەن
ئاقىدىغان خالاستان دەرياسىغا قارىسا، ئادەمنىڭ بېشى قاياتتى.
قورغاندىكى ۋە زىنداندىكى ئادەم سۆڭەكلىرىگە قارىسا، ئادەمنىڭ
تېنى شۈركۈنۈپ سىلكىنىپ كېتەتتى. قورغان ئىچىدە ئون ئېغىز
ئۆينىڭ خارابىسى ۋە خالاستان دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا
ياندىشتۇرۇپ سېلىنغان مەھبۇسلارنى سىيرىلدۇرۇپ تاشلايدىغان
بىر زىندان ئىزى بار ئىدى. بۇ زىندانغا تاشلانغان ئادەمنىڭ بۇ
يەردىن چىقىپ كېتىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. «توققۇزى
تەل»، مۇستەھكەملىكتە جاھاندىن يەنە بىرنى تاپقىلى بولمايدىغان
بۇ تەبىئىي قورغاننى كۆرۈپ، «رازىق» چوڭقۇر ئويغا پاتتى.
— مىرزا ئابابەكرى دېگەن كىم، بىلەمسەن؟ — دەپ سورىدى
ئۇ چوڭقۇر خىيال قوينىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ.
— بىلىمەن! — دېدىڭ سەن بىلەرمەنلىك قىلىپ، — ئۇ دې-
گەن قەدىمدە ئۆتكەن بىر زالىم پادىشاھ، — سەن چوڭلاردىن
ئاڭلىۋالغان بىر رىۋايەتنى سۆزلەشكە باشلىدىڭ، — ئۇ بۇ قورغاننى
سالدۇرۇش ئۈچۈن ئەر - ئاياللارغا ئوخشاشلا بىر كىشىلىك ھا-
شار، بىر كىشىلىك تاماق بېرىپتىكەن. لېكىن، ئېغىر ئاياغ
ئاياللارغا ئىككى كىشىلىك تاماق، ئىككى كىشىلىك ھاشار
بېرىپتىكەن.
— نېمىشقا؟
— بەلكىم، قورسىقىدىكى بالىسىمۇ بىر كىشىلىك تاماق
يېگەندىكىن دەپ، شۇنداق قىلغان بولغىيتتى.
— مانا مۇشۇ رىۋايەتنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ ئىنتايىن زالىملىقىغا
دەلىل بولالايدۇ. چۈنكى، رىۋايەتنىڭ ئۆزىمۇ بىر بەدىئىي
تارىخ، — ئۇ بىردەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن، — سەمەندەر،
مىرزا ئابابەكرى دېگەن قاچان، قەيەردە ئۆتكەن ئادەمكەن؟ ئۇ بۇ
قورغاننى قاچان، نېمىشقا سالدۇرۇپتىكەن؟ — دەپ سورىدى.
— تاڭ.

— بىلمەمسەن؟
— بىلمەيمەن، بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ.
— ھېچكىم بىلمەيدۇ؟ بىلىدۇ، مانا مەن بىلىمەن!
بۇنىمۇ ئۇنىڭ بىلىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ، تېخىمۇ ھەيران قال-دىڭ؛ ئۇنىڭ راستتىنلا بىلىمدانلىقىدىن يەنە بىر ھەيران قالدىڭ. مۇشۇنداق بىلىملىك بىر ئادەمگە يولۇقتۇرغان تەقدىرىڭدىن چەك-سىز سۆيۈندۇڭ.
— مىرزا ئابابەكرى 1435 ـ يىلى تۇغۇلغان، ساختا يارلىق ئارقىلىق يەكەننىڭ بېگى بولۇۋالغان. بۇ قورغاننى ئۇ بەگ بولۇپ يۈرگەن چاغلاردا 1477 ـ يىلى ئىش باشلاپ، 1480 ـ يىلى پۈتتۈرگەن. ئۇ 1483 ـ يىلى تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى، بەدەخشان، قىسمەن پەرغـانە رايونىـنى ئـۆز ئىچىـگە ئالـغان «قەشقەر خاز-لىقى»نى قۇرغان. ئۇ خانلىقتا ئولتۇرغان قىرىق سەككىز يىل ئىچىدە باشتا ئادالەت بىلەن يۇرت سورىغان، كېيىنكى چاغلاردا خەلقىمىزگە سالمىغان زۇلمى قالمىغان. ھېلىقى سەن ئېيتقان رىۋايەتتىكى ئېغىر ئاياغ ئايالالارغا ئىككى كىشىلىك تاماق، ئىككى كىشىلىك ھاشار بېرىشى ئۇنىڭ ئىنتايىن زالىم ـ ۋەھشىيلىكىنىڭ مۇبالىغە بىلەن سۈرەتلىنىشى...
— ئۇ قانداق ئۆلگەن؟
ئۇ سېنىڭ سوئالىڭغا جاۋاب بېرىشتىن بۇرۇن سەئىدخان ھەققىدە سۆزلەپ بەردى:
— ... 1514 ـ يىلى سۇلتان سەئىدخان تەرىپىدىن ئاغدۇرۇ-لۇپ، لاداخ يولىدا ئۆلتۈرۈلگەن. سەن ئوقۇپ بەرگەن:

قىزىلچىدا مازار بار،
مىرزا بەگكە تەئەللۇق.
چۆلدە قالغان ئۆلۈكى
قاغىلارغا يەم ـ ئوزۇق.

دېگەن قوشاق بۇنىڭ دەللىلى...
— ھە راست ،— دېدىڭ سەن بىر ئىشنى ئېسىڭگە ئېلىپ ۋە ئۇنىڭمۇ ئېسىگە سالماقچى بولدۇڭ ،— شېيخبۇنىڭ ئېگىزيار كەن-تىدە مۇشۇنىڭغا ئوپموئوخشايدىغان يەنە بىر قورغان بار.
ئۇ ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە ساڭا قاراپ :
— نېمىشقا شۇ چاغدا دېمىگەن؟— دەپ سورىدى.
— دېمەپتىمەن... بىلەمتىكى دەپ...
— بىلىشىمغۇ بىلىمەن ، بىراق كۆرگۈم بار ئىدى.
ئۇنىڭ بۇنىمۇ بىلىدىغان بولۇپ چىقىشى سېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇۋەتتى. شۇڭا ، سەن ئۇنىڭدىن قىزىقىپ سورىدىڭ :
— ئۇ قورغاننى كىم سالدۇرغان بولغىيتتى؟
— ئۇنىمۇ مىرزا ئابابەكرى سالدۇرغان...
«توۋا ، بۇ ئادەممۇ ياكى خىزىرمۇ؟ ئۇنىڭ بىلمەيدىغان نەرسى-سىمۇ بارمىدۇ؟...»
سەن ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدىڭ.
ئۇ قورغاننى ئايلىنىپ يۈرۈپ تەپسىلىي كۆردى ۋە خېلى ئۇزاققىچە بىرنېمىلەرنى يازدى ، بىرنېمىلەرنى سىزدى.
سەن بۇ قېتىم ئۇنى : «نېمىدەپ يازدىڭىز؟ سىزغىنىڭىز نې-مە؟...» دەپ ئاۋارە قىلمىدىڭ.
سىلەر داۋان ئېشىپ ، چوپان بەگلىكىگە قارايدىغان گوساس قىشلىقىغا كەلدىڭلار. گوساسقا سۇلايمان ئىسىملىك بىر ئادەم يۈز بېشى ئىدى. سىلەر ئۇنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپلا شىپپىدە توختاپ قالدىڭلار. چۈنكى ، سۇلايمان يۈزبېشى قاتار كەتكەن ئۆج-مىلەرگە قاتىرىسىغا ئېسىپ قويۇلغان بىرقانچە دېھقان ـ چارۋىچى-نى ھە دەپ قامچىلاۋاتاتتى. دېھقان ـ چارۋىچىلار كۆڭلەكچان ، ئەزايىنىڭ ساق يېرى قالمىغان ، قان بىلەن بويالغان ، قاش ـ قاپىقى يېرىلغانىدى. ئۇلارغا ھەربىر قامچا تەگكەندە ، تولغى-نىپ ـ تولغىنىپ كېتەتتى ، خۇددى سويلاپ كېلىۋاتقان يىلاندەك. يىلىنىش ـ ئىلتىجالىرى يۈرەكنى ئېزەتتى ، گويـاكى مومدەك.

داد ـ پەريـادلىرى تەننى سىرقىردىتاتتى، مىسالى ئامبۇردا قىسقاندەك.
سېنىڭمۇ يۈرىكىڭ مۇجۇلۇپ، تەنلىرىڭ سىرقىراپ كەتتى. «رازىق»قا قارىدىڭ. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، نېپىز لەۋلىرى لىپىلداپ كەتكەندى، خۇددى باھار ئايتىپىدا بەرق ئۇرۇۋاتقان نەرگىس بەرگىدەك. ۋۇجۇدى تىترەۋاتاتتى، بەئەينى كەچ كۈزدىكى ماكاپ ياپراقچىلىرىدەك.
«رازىق» ئاتتىن چۈشۈپ بولغۇچە سەن ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپلا ئۇنىڭ قولىدىن چۈلۋۈرنى ئالدىڭ. ئۇ سۇلايمان يۈزبېشىنىڭ قېشىغا ناھايىتى ئىتتىكلا باردى ـ دە، قولىنى كاپپىدە تۇتۇۋالـدى. سۇلايـمان يـۈزبېشى «رازىق»نى كۆرۈپ، باش ـ ئايىغىغا بىرقۇر قاراپ، سەل پەسكويىغا چۈشتى ـ دە:
— سەن نېمە ئادەم؟ !— دەپ سورىدى.
— مەن سودىگەر،— دېدى ئۇ تەمكىنلىك ۋە مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىنى ئارانلا بېسىۋېلىپ.
— مېنىڭ ئىشىمغا ئارىلاشماي، قولۇمنى قويۇپ بەر!
«رازىق» سۇلايمان يۈزبېشىنىڭ قولىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ سورىدى:
— بۇ ئادەملەرنى نېمىشقا ئۇرسەن؟
— ئالۋان ـ سېلىقنى بەرگىلى ئۇنىمىدى.
— مۇشۇنداق ئۇرساڭ بېرەمدۇ؟
— بېرىدۇ.
— بولسا بېرەر؟
— بولسىمۇ بەرمەيدۇ بۇ يالاڭتۆشلەر!
«رازىق» سۇلايمان يۈزبېشىنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ، يانچۇقىدىن قىرىق سەر كۈمۈش چىقىرىپ، ئۇنىڭغا بېرىپ، بىچارە دېھقان ـ چارۋىچىلارنى تەگلىك ۋە زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ باش ـ كۆزلىرىدىكى قانلارنى سۈرتۈپ، بىر كىيىملىكتىن ماتا (خام) تارقىتىپ بەردى. بۇ بىچارىلەر ئۇنىڭغا پۈكۈلۈپ

تەزىم قىلىپ، رەھمەت ـ تەشەككۇر ياغدۇرۇشتى، خۇددى باھار يامغۇرلىرىدەك.

سەن ئۇنىڭ ھىممىتىدىن شۇ قەدەر سۆيۈنۈپ كەتتىڭ، كۆز-لىرىڭگە ئىسسىق ياش كەلدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭدەك مەرد ساخاۋەتچىنى كۆرۈشۈڭ تۇنجى قېتىم ئىدى. ئەگەر مۇشۇ ئەھۋال-لارنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرمىگەن بولساڭ، بىراۋ: «مۇشۇنداقمۇ ساخاۋەتچى بار» دېسە، ھەرگىز ئىشەنمەيتتىڭ.

— غوجام، بۇ كىشى كىم بولىدۇ؟— دەپ سورىدى بىر كىشى سەندىن.

— بۇ كىشى... بۇ كىشىنىڭ ئىسمى «رازىق» باي، سېخىي سودىگەر.

— غوجام،— دېدى يەنە بىرىمۇ گەپكە ئارىلىشىپ،— «خىزىر»مىكى دەيمەن يا، مەن؟

سەن چەكسىز پەخىرلىنىش ئىلكىدە جاۋاب بەردىڭ:

— شۇنداق، ئۇنى خىزىر دېسىڭىزمۇ بولىدۇ! شۇنداق، ئۇ خىزىرانە ئادەم ئىدى.

«رازىق» يامغۇردەك ياش تۆكۈۋاتقان خوشلاشقۇچىلارغا ئۈمىد بېغىشلاپ: «قېرىنداشلار، ئۈمىدۋار بولۇڭلار، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. ياخشى كۈنلەرنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئاز قالدى!» دېدى ـ دە، ئۇلار بىلەن خوشلاشتى.

سىلەر سودا قىلغاچ گوساس يايلاقلىرىغا يۈرۈپ كەتتىڭلار. يايلاقتا يېشىل قارىغايلىقلارنى ئارىلاپ، مالچىلارنىڭ قېتىق ـ قايماقلىرى بىلەن مېھمان بولۇپ، تۆت ـ بەش كۈننى ئۆتكۈزۈۋەت-تىڭلار. چۈنكى، «رازىق»نىڭ ساخاۋەتلىك نام ـ شۆھرىتىنى يايلاق شامالىرى مالچىلارنىڭ قۇلاقلىرىغا ئالللىبۇرۇن يەتكۈزۈپ بولغانىدى. بىراق، ئۇ مالچىلارنىڭ قوي سويۇشىغا ھەرگىز يول قويمىدى، پەقەت قېتىق ـ قايماق بىلەنلا مېھمان بولدى.

— ئۇلۇغئاتقا كەلدۇق،— دېدىڭ سەن داۋانغا يېقىنلاشقاندا.

— نېمە، ئۇلۇغئات؟— «رازىق» ھەيران قالدى.

— ھەئە.

— «ئات» ئەمەس، «ئارت». «ئۇلۇغئارت» دەيمىز. «ئارت» دېگەن بۇ سۆز «داۋان» دېگەنلىك بولىدۇ، — دېدى ئۇ ساۋا چۈشەندۈرۈپ، — ھەي سەمەندەر، مۇشۇ تاغلاردا مۇشۇنداق «ئارت» سۆزى بىلەن ئاتىلىدىغان يەنە قايسى داۋانلار بار؟ — دەپ سورىدى يەنە.

— يەنە «كىچىكئارت»، «قۇرۇمئارت»، «كۆكئارت»، «ئېشەكئارت»، «تامئارت» دېگەن داۋانلار بار.

— سەن ھەممىسىنى بىلەمسەن؟

— ياق، مەن ئۇ تەرەپلەرگە ئۆتۈپ باقمىغان.

— ئۆتۈپ باقمىغان بولساڭ، ئەمدى ئۆتۈپ باقىلى.

سىلەر مالچىلاردىن سوراپ يۈرۈپ گوساسىنىڭ ئۇسەس يايلىقى ئارقىلىق ئۇلۇغئارت داۋىنىدىن ئۆتۈپ، كەشمىر بىلەن چېگرىلىنىدىغان يولۇڭ قىشلىقىغىچە بېرىپ، ھەممە داۋان، يايلاقلارنى كۆرۈپ كەلدىڭلار. شۇ يايلاق، شۇ داۋانلاردىن ھالقىپ قەيەرلەرگە بارغىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇڭلار. «رازىق» يەنىلا ھەم يازاتتى، ھەم سىزاتتى.

«رازىق» بارغانلىكى جايدا قارىغايلىقلار بىلەن چۆمكەلگەن تاغ چوققىلىرىغا، كېيىك، بۆكەن، قوي، قوتاز... لار بىلەن تولغان، «ھۆپپىدە» ئېچىلغان گۇللەر بىلەن بېزەلگەن كەڭرى يايلاقلارغا، بۇركۇت، ئۇلار... لار غۇيۇلداپ ئۇچۇپ تۇرىدىغان زۇمرەت كۆككە تويماي قارايتتى. بىر چاغدا ئۇ ساۋا قاراپ:

— قارا، سەمەندەر، بىزنىڭ يۇرتىمىز، بىزنىڭ ۋەتىنىمىز مانا مۇشۇنداق گۈزەل ھەم بايلىق بىلەن تولغان! — دېدى.

سەن «رازىق»قا قارىدىڭ. ئۇ پەخىرلىنىش بىلەن ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويۇپ جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ گېپىنى سەن داۋاملاشتۇردۇڭ:

— شۇڭا، بۇ سۆيۈملۈك يۇرتىمىز، سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىز بىلەن پەخىرلىنىشىمىز، ئۇنى سۆيۈشىمىز، قوغدىشىمىز كېرەك!

— شۇنداق ، «جانىدىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ !»
سەن چىن يۈرىكىڭدىن تەستىقلىدىڭ :
— شۇ !
سىلەر ئايلىنار ـ ئايلىنار يەنە گوساسقا قايتىپ كەلدىڭلار ـ دە ، گوساس داۋىنى ئارقىلىق چوپانغا چۈشتۈڭلار.
چوپان «رازىق»قا ئاجايىپ يېقىپ كەتتى ؛ جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ قىشمۇ ياز توختىماي ئېقىپ ، زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كېتىدىغان ئويناق چوپان دەرياسى ، شەرق ۋە غەرب تەرىپىدە تەبىئىي تاغ سېپىلى ھاسىل قىلغان سېرىق توپىلىق دۆڭلۈك ۋە تاغلىرى ، ساپ ھاۋاسى ، بۈك ـ باراقسان مەھەللىلىرى ، ئالما ، نەشپۈت ، ئۆرۈكلەر بىلەن تولغان غۇژمەك ـ غۇژمەك باغلىرى ، توپا چىراي ، دىلى سۈنۈق ، ئەمما ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست خەلقى ئۇنىڭغا قەۋەتلا يېقىپ كەتتى . ئۇ ئازغانسال كەنتىنىڭ كۆلئاغزى دېگەن يېرىدىكى داۋان ئارقىلىق گوساسقا ، گوساس ئارقىلىق كۆكيار يېزىسىنىڭ ھەرقايسى كەنتلىرىگە ، چوپاننىڭ ئىلىنىش كەنتىدىكى شېيخبۇ جىلغىسى ئارقىلىق كۆكيارنىڭ شېيخبۇ كەنتىگە ، گىرىڭلا ، ئاتىرىس جىلغىلىرى ئارقىلىق يەكەننىڭ قوشراپ يېزىسىغا ، دەريا ياقىلاپ مېڭىپ قاراشور كەنتى ئارقىلىق يەكەننىڭ كاچۇڭ يېزىسىغا بارغىلى بولىدىغان يوللارنىڭ خەرىتىسىنى سىزدى .
ئۇ بىر كۈنى سەھەردە داداڭغا چۈش ئۆرۈپ مۇنداق دېدى :
— مەن كېچىدىن مۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتىمەن : ئىچىگە شوتا قويۇپ چۈشكۈدەك ناھايىتى يوغان بىر قازاندا ئاش پىشۇرۇپتىمەن . قاچىلىرىنى تەڭلەپ كەلگەن نۇرغۇن كىشىلەرگە ئاش ئۇسۇپ بېرىپتىمىشمەن . ئۇسسام ـ ئۇسسام پەقەتلا تۈگىمەيمىش . بىر چاغدا ناھايىتى بىچارە بىر توپ كىشىلەر قاچىلىرىنى تەڭلەپ كېلەرمىش . ئىچىم ئاغرىپ ، ئۇلارغىمۇ ئاش بېرىمىشمەن . بېرىمىشمەنۇ بېرىمىشمەن ، ئۇلارنىڭ تولىلىقىدىن ھەرقانچە قىلىپ-

مۇ ئۇلارغا ئاش ئۇسۇپ ئۇلگۇرتۇپ بولالمايمىشمەن . ئاخىر ھالىم-
دىن كېتىپ توختاپ قالىمىشمەن . ئۆز قوۋملىرىمگە ئاش ئۇزىتىپ
بىرەلمەيمىشمەن . ئەمما ، ھېلىقى كىشىلەر مېنىڭ ئاش ئۇزىتىپ
بىرىشىمنى كۈتمەستىن چۆمۈچنى قولۇمدىن تارتىۋېلىپ ، ئۆزلىرى
ئۇسۇپ ئىچىۋېرىمىش . مەن ئۆزۈمنىڭ ئەتكەن ئېشىغا ئۆزۈم ئىگە
بولالمىسام - ھە !؟ دەپ ئويلاپ ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر بىلەر-
مەننىڭ ئەدىپىنى بېرىمىشمەن . بىراق ، جېدەل تېخىمۇ ئۇلغىيىپ
كېتەرمىش . مەن ئاچچىقىمدا : «توختاش ، ھەممىڭنىڭ ئەدىپىڭنى
بىر بەرمىسەم !» دەپ يان - بېلىمنى ئاختۇرۇشۇمغا ، ناھايىتى
ئېگىز بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالىمىشمەن . تاغ ئۈستىدە
تۇرۇپ قارىسام ، كىشىلەر ئولاش - چولاش باش - كۆزى يوق
ھالدا تاماق يەۋېتىپتىمىش ، خۇددى ئۆمرىدە تاماق يەپ باقمىغان-
دەك . مەن تاغدىن پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈشۈمگە پۇتۇم «پارتتىد-
دە» تېيىلىپ كېتىپ ، بىر ئۇچلۇق تاشقا ئىلىنىشىپ قالىمىش-
مەن . مەن تاغدىن يا چۈشەلمەيمىشمەن ، يا ئۈستىگە چىقالمايمىش-
مەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە كىشىلەر ماڭا بىر - بىرلەپ تاش ئېتىشقا
باشلايمىش . مەن قورقۇپ : «ئەي خالايىق ، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ-
لار !... گۇناھىمدىن ئۆتۈڭلار !... » دەپ ۋارقىراپ ئويغىنىپ
كەتتىم .

داداڭ بىرھازا ئويلانغاندىن كېيىن دېدى :

— ئاش دېگەن رىزىق ، سىز ئۆز قوۋملىرىڭىزگە رىزىق
تارقاتقۇچى — كاتتا ئەمەلدار بولىدىغان ئوخشايسىز ، بىراق...

داداڭ تەبىرىنىڭ داۋامىنى يۇتۇۋەتتى . سەنمۇ ، «رازىق»مۇ
«بىراق»نىڭ ئاخىرىنى سورىمىدىڭلار ، سورىغۇڭلار كەلمىگەنىدى ،
سوراشقا جۈرئەت قىلالمىغانىدىڭلار . شۇڭا ، سىلەر خېلى ئۇزاققى-
چە جىمىپ كېتىشتىڭلار .

سېنىڭ ھويلاڭ چوپان دەرياسىنىڭ غەربىدىكى بوككىدە مە-
ھەللە — شېيخلا كەنتىدە ئىدى . چوپان دەرياسىنىڭ سۇس ئاڭلى-
نىپ تۇرىدىغان شاۋقۇنى ئادەمنى زېرىكتۈرمەيتتى . شۇڭا ، «را-

زىق » بۇ يۇرتتا — سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلاردا ئون يەتتە كۈن تۇرۇپ قالدى . شۇ ئارىلىقتا ئۇنى دامسى ـ قوشراپ ، چىمدۇ ـ كاچۇڭلارـ غا ئاپىرىپ كەلدىڭ . ئۇ بۇ جەرياندا سودا قىلغاچ توي ـ تۆكۈن ، نەزىر ـ چىراغلارغا باردى ، يۇرت مۆتىۋەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى ، مۇڭداشتى . بولۇپمۇ تاغاڭ — پەننىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ، كىچىككىدە ئاغزىڭغا تۇنجى ئىلىم سالغان سۆيۈملۈك ئۇستازىڭ مامۇت ئەپەندى بىلەن سىرداشلاردىن بولۇپ قالدى . ئۇ مۇشۇ يۇرتقا نىسبەتەن ئىلىمدە خېلى كامالەتكە يەتكەن ، ياۋاش ، ئەمما غورۇرـ لۇق ئادەم بولۇپ ، نۇرغۇن شاگىرتلارنى يېتىشتۈرگەنىدى . شۇڭا ، يۇرت خەلقى ئۇنى «مامۇت ئەپەندى» دەپ ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىشاتتى . مۇنداقچە ئېيتقاندا ، ئۇنى مۇشۇ يۇرتنىڭ مەنىۋى يېـ تەكچىسى دېسە ، ھەرگىز يالغان بولمايتتى ، ئارتۇق كەتمەيتتى ؛ ھەتتا ئۇنى چوپان ۋادىسىدىكى ئۇيغۇر ، قىرغىز ، تاجىك خەلقىنىڭ روھىي تۈۋرۈكى دېسە ، ھېچكىم : «ياق !» دېمەيتتى .

— «رازىق » ، يۇسۇپ بەگدىن ئېھتىيات قىلىڭ ،— دېدى بىر كۈنى مامۇت ئەپەندى ،— ئۇ سىزنىڭ پېيىڭىزگە چۈشكەندەك قىلىدۇ .

يۇسۇپ بەگ چوپاننىڭ بېگى ئىدى . گەۋدىلىك ، سېمىز ، سېرىق چېھرىدىن ياۋۇزلۇق ، شۇملۇق تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بۇ ئادەمدىن ئېھتىيات قىلماي زادى بولمايتتى .

بىز مامۇت ئەپەندى بىلەن خوشلىشىپ بولغاندىن كېيىن ، «رازىق » :

— راست ، بۇ يۇسۇپ بەگ دېگەن ئادەمنىڭ كۆزىنىڭ ئاستىدا كۆزى ،تىلىنىڭ ئاستىدا تىلى باردەك قىلىدۇ .ماڭا كۆزىنىڭ بالاـ خانىسىدا قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ .سەمەندەر ،بىز ئەتىلا كېتەيـ لى ، — دېدى .

سىلەر نەرسە ـ كېرەكلىرىڭلارنى تەخلەپ قويۇپ ، بالدۇرلا يېتىپ قالدىڭلار . يېرىم كېچە بولغاندا ، ئىشىك ئەنسىز قېقىلدى . سەن چۆچۈپ بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . «رازىق »مۇ ئويغىنىپ ئەنسىز

پىچىرلاپ سورىدى :
— كىمدۇ ئۇ ؟
— تاغەي ، مەن چىقىپ باقاي .
سەن چاپىنىڭنى يېپىنچاقلاپ چىقىپ دەرۋازىنى ئاچتىڭ . ئاپ-ئاق نۇر چېچىپ تۇرغان تولۇن ئاي ئاستىدا تاغاڭ — مامۇت ئەپەندى تەشۋىشانە جىددىيلىك بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىغىر - ئىغىر ھاسىراشلىرىدىن ناھايىتى تېز يۈگۈرگەنلىكىنى ۋە مۇھىم بىر خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ . دەريا شاۋقۇنلىرىغا قوشۇلۇپ كېتىۋاتقان ھاسىراشلىرى سىنى بەكمۇ تەقەززا قىلاتتى . ئەمما ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن «تېز... تېز... »دىن باشقا گەپ چىققىلى ئۇنىمايۋاتاتتى .
— نې... نېمە بولدى ، مولدادا① ؟ !— دەپ سورىدىڭ سەن تاغاڭنىڭ پىلىلداپ تۇرغان قوڭۇر كۆزلىرىنىڭ نۇرانە قارىچۇقلىرىغا تىيىپ چىققان ئەنسىزلىك بىلەن دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىڭنىڭ ئەكسىگە تەقەززالىق ئىلكىدە تىكىلىپ .
— تېز... تېز قېچىڭلار . سىلەرنى تۇتقىلى... يامۇلدىن يايىلار كەپتۇ . كې... كېلىۋاتىدۇ .
تاغاڭنىڭ گەپ - سۆزلىرى ۋە روھىي ھالىتىگە قاراپ ، ئىشنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى سۈرۈشتە قىلىشقا ۋاقىت يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ ، ئۆزۈڭنى ئۆيگە ئاتتىڭ .
— «رازىق» ، تېز بولۇڭ !
ئۇمۇ كىيىنىپ تەل بولۇپ تۇرۇپتىكەن ، كەينىڭدىنلا چىقتى . داداڭ ئۆگزىگە چىقىپ كەتتى ، سىلەر ئېگەر - جابدۇقلارنى كۆتۈرۈپ ئېغىلغا يۈگۈردۈڭلار .
داداڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :
— «رازىق ئاخۇن» ، چېرىكلەر ئېشەككىلا كېلىپ بولاپتۇ ، چاپسان بولۇڭ ، قاپاق تېرەكنىڭ كامىرىغا كىرىۋېلىڭ !
داداڭنىڭ گېپىدىن ئاتلارنى توقۇشقا ئۇلگۇرەلمەيدىغانلىقىڭ-

① مولدادا — «موللام دادا» دېگەن مەنىدە .

لارنى بىلگەن «رازىق» :
— مېنىڭ مولەم[1] !...— دېدى .
سەن ئونىڭ مولىسىنى قولىغا ئېلىپ بەردىڭ . مولىنىڭ ئىد-
چىدە ئونىڭ يازغان - سىزغان بارلىق ماتېرىياللىرى ۋە ناھايىتى
كىچىك بىر تاپانچىسى بار ئىدى . ئو مولىنى قوچاقلىغان پېتى باغقا
كىرىپ كەتتى . سەن دەرۋازىنى تاقاپ ، ئۆزۈڭنى ئۆيگە ئاتتىڭ .
يوتقانغا كىرىپ جىمىدە يېتىۋالدىڭ . يۈرىكىڭ دوپۇلدەيتتى ، ھې-
لىتىن قورقوپ ، جېنىڭ چىقاي دېگەنىدى . شوڭا ، تىلىڭ ئىلتىجا-
دىن خالىي ئەمەس ئىدى : «ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، ھەممىمىزنى
ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن !... »
تېخى ئېغىر - ئېغىر تىنىقلىرىڭ بېسىقماي تۇرۇپلا ، ھويلى-
نى ئوپۇر - توپۇر قاپلاپ كەتتى ؛ تېخى يۈرىكىڭنىڭ «دۈك -
دۈك »لىرى توختىماي تۇرۇپلا ، پەنجىرىدىن ، تۈڭلۈكتىن مىلتىق-
لارنىڭ ئىستوۋۇللىرى ساڭگىلاپ بولدى ، خۇددى يالماۋۇزنىڭ
چاڭگىلىدەك .
— قىمىرلاشما ، بولمىسا گرانات تاشلاپ ، ئۈچەي - قارنىڭ-
لارنى كۆككە سورۇۋېتىمىز !
سىلەر قىمىرلاشمىدىڭلار ، قىمىرلاشساڭلارلا ، چېرىكلەرنىڭ
گرانات تاشلاپ ، ئۈچەي - باغرىڭلارنى كۆككە سورۇۋېتىشى تۇرغان
گەپ ئىدى . ئىشىكنىڭ تاقاقلىرى ، ئۈلگۈجەكلىرى «قاراس -
قۇرۇس ! » قىلىپ سۇنۇپ ، ئۆيگە بىر توپ چېرىك باستۇرۇپ
كىردى . بىرى سەرەڭگە يېقىپ ، مورا بېشىدىكى جىنچىراغنى
ياندۇردى .
— قوپۇشە !
سىلەر قوپۇشتىڭلار .
— زەيىندىن دېگەن قايسىڭ !؟
سەن بۇ چاغدا ئۆزۈڭنى خېلى تۇتۇۋالغانىدىڭ . قورقۇنچلى-
رىڭمۇ شىپ-پىدە پەسلەپ قالغاندى . شۇڭا ، ساختا قورقۇنچ

① مولە — ئاتنىڭ ئۈچىسىغا سېلىنىدىغان جابدۇق .

ئىلكىدە :

— زەي...زەيىنىددىن ؟— دەپ سورىدىڭ .

— ھە ، زەيىنىددىن زايىتوف !

سەن تەمكىن جاۋاب بەردىڭ :

— بۇ...بۇ ئۆيدە زەيىنىددىن دەپ ئادەم يوق .

— ھېلىقى «رازىق» چۇ ؟

— ھە ، «رازىق»دەڭلا مۇنداق .ئۇ تونۇگۇن كەتكەن .

چېرىكلەر گېپىڭگە ئىشەنمىدى ، ئەلۋەتتە ئىشەنمەيتتى .

— ئاختۇرۇڭلار !

چېرىكلەر ئۆيمۇ ئۆي ، سامانلىقمۇ سامانلىق ئاختۇرۇشتى . سەن «رازىق»تىن خاتىرجەم ئىدىڭ . چۈنكى ، يېشىنى داداڭمۇ بىلمەيدىغان ، ئىككى ئادەمنىڭ غولچى ئارانلا يېتىدىغان ، قېرىلىقىغا باقماي جومباق - جومباق شاخلاپ كەتكەن ، پورلىشىپ ئىچى خوددى بۆز تاغاردەك بولۇپ كەتكەن سۆيۈملۈك قاپاق تېرىكىڭ ئۇنى ھەرگىز ئاشكارىلاپ قويمايتتى ، سىلەر قىيناققا چىدىيالماي ، ئاشكارىلاپ قويمىساڭلارلا .

«ئاھ خۇدا ، بىزگە چىدام ئاتا قىل !...»

چېرىكلەر كىرىپ ، كوماندىرىغا دوكلات قىلدى :

— يوق ، تاپالمىدۇق .

— ھەممە يەرنى ئاختۇردۇڭلارمۇ ؟

— ھەئە ، ھەممە يەرنى ئالا قويماي ئاختۇردۇق .

«خۇدا ، ساڭا مىڭ قەتلە شۈكۈر !»

سەن چوڭقۇر نەپەس ئالدىڭ . ئۇلار سىلەرنى سۆرەپ ھويلىغا ئېلىپ چىقتى . زېمىن سوكۇتكە چۆككەنىدى . تولۇن ئاي باش ئۇستۇڭلاردىلا پارلاپ تۇراتتى .

— ئۇ قېنى ؟ !

سوئاللارغا سەن جاۋاب بېرىشكە باشلىدىڭ :

— كىم ؟

— تولا خۇپسەنلىك قىلماي ، ئېيتە ، ھېلىقى «رازىق» باي

قېنى ! ؟

— كەتكەن .

— قاچان ؟

— تۈنۈگۈن… جۈمەدىن كېيىن .

— نەگە ؟

— قوشراپقا .

— يالغان !

— راست شۇ .

تارتۇق يۈز سوراقچى تارىشىدەك قاتتىق ، يىرىك ئالىقىنى بىلەن يۈزۈڭگە «چاڭ ـ چۇڭ» تۆتنى سېلىۋەتتى . كۆزۈڭدىن چاقنىغان چاقماق پارلاپ تۇرغان تولۇن ئاينى يۇتۇپ كەتتى . زېمىن لاپىدە قارىداپ ، يۇلتۇزلار زۇلمەت ئىلكىدە يارقىن جىمىرلاپ كەتتى .

— ھەي سەمەندەر ،— دېدى ھەسەن ۋالىي[①] ئالدىڭغا كېلىپ ،— ئېغىلدا ئېتىڭلار تۇرمامدۇ ئەينا ؟

ھەسەن ۋالىي — يۇسۇپ بەگنىڭ سادىق غالچىسى بولۇپ ، ناھايىتى رەھىمسىز ، يەرنىڭ ئاستىدىكى يىلاننىڭ كۆشىگىنىنى ، ئادەمنىڭ يۈرىكىدە قانچە ، مېڭىسىدە قانچە تومۇرى بارلىقىنى بىلىدىغان ، قۇۋلۇقتا شەيتانغا دەرس بېرىدىغان ھىيلىگەر ئادەم ئىدى . شۇڭا ، ئۇنىڭغا ئېھتىياتچان بولمىساڭ بولمايتتى .

— ئۇ دېگەن سۇلتان باينىڭ ئېتى .

— ياۋاش بولۇپ ، ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى دەپ بەرگىن . ئۇ تاغ ئوغرىسىغا بىكاردىن ـ بىكارغا جېنىڭنى سېلىپ بېرىپ نېمە قىلىسەن؟ دە ، ئۇنى قەيەرگە مۆكتۈرۈپ قويدۇڭلار ؟ دەپ بەرسەڭ ، ئۇنىڭغا يالاقچىلىق قىلغان گۇناھىڭنى تىلىۋالىمەن .

ھەسەن ۋالىينىڭ : «ئۇنىڭغا يالاقچىلىق قىلغان…» دېگەن سۆزى يۈرىكىڭگە غۇسسىدە سانجىلدى ، تولغىنىپ كەتتىڭ . شۇڭا :

① ھەسەن ۋالىي قان قەرزگە بوغۇلغان زومىگەر بولۇپ ، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىدە باستۇرۇلغان ؛ «ۋالىي» — ئۇنىڭ لەقىمى .

— يالاقچى...— دەپ توختاپ قالدىڭ . «يالاقچى دېگەن ئۆزۈڭ !... » دېگەن سۆزۈڭنى ناھايىتى تەستە يۇتۇۋەتتىڭ ، خۇددى زەھەر يۇتقاندەك .

ھېلىقى سوراقچى چېرىك بۇيرۇق قىلدى :

— ئۇر !

چېرىكلەر سېنى قامچا بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى . يوتقاندىن كۆڭلەكچانلا سۇغۇرۇلۇپ چىققاچقا ، قامچا جان - جېنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى . سەن لېۋىڭنى چىڭ چىشلىۋېلىپ يۇمىلىناتتىڭ ، تولغىناتتىڭ ، ئەمما قىلچە ۋارقىرىمايتتىڭ . چۈنكى ، بىرىنچىدىن ، «رازىق»تىن نومۇس قىلغانىدىڭ ؛ ئىككىنچىدىن ، «رازىق»نىڭ سېنىڭ چىرقىراشلىرىڭنى ئاڭلاپ ، ئازابلىرىڭغا چىدىيالماي يۇگۇرۇپ چىقىشىدىن ئەنسىرىگەنىدىڭ . سەن ئۇنى چوڭقۇر چۈشەنگەنىدىڭ ؛ ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ ئۆزى ئۈچۈن قۇربان بېرىشىنى كۈتىدىغان ئادەم ئەمەس ئىكەنلىكىنى شۇ قەدەر چوڭقۇر چۈشەنگەنىدىڭ .

سەن سۆڭەك - سۆڭەكلىرىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بۇ ئازابلارغا ئاجايىپ ھەيرانلىق بىلەن چىداۋاتتىڭ . سەن بۇ ئازابلارغا قانداقلارچە بەرداشلىق بېرىۋاتقانلىقىڭغا ھەيران قېلىۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، سەن ئۆمرۈڭدە بىركىمدىن بىرەر تەستەك يەپ باققان ئادەم ئەمەس ئىدىڭ .

داداڭ ، ئاناڭ چېرىكلەرگە ، ھەسەن ۋالىيغا يالۋۇراتتى ، يىغلىناتتى . ئەمما ، يالۋۇرغانسېرى چېرىكلەر سېنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇراتتى . قاتتىق چىشلەنگەن لېۋىڭدىن ، قامچا ئىزلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان قىپقىزىل قانلىرىڭنىڭ تولۇن ئاي باغرىنى قىپقىزىل بويىۋەتكەنلىكىنى كۆرمەيتتىڭ ، تۇيمايتتىڭ . چۈنكى ، سەن داق يەردە ئەمەس ، تولۇن ئاي باغرىدا يۇمىلىنىۋاتاتتىڭ ، يۇرىكىڭ ئاجايىپ گۈزەل ، ئاجايىپ ئېزگۇ ، ئاجايىپ راھەتبەخش كۈيلەر ئىلكىدە مەستخۇشلانغانىدى . شۇڭا ، سەن شۇنچە دەھشەتلىك قىيناقلارغا ھەيرانلىق ئىلكىدە بەرداشلىق بېرىۋاتاتتىڭ .

— راست كەتكەن ئوخشايدۇ .

كىمدۇ بىرى شۇنداق دېگەندەك قىلىۋىدى ، چېرىكلەر ئۇرۇشتىن توختاشتى .

ئەمما ، توخۇلار چىللىشاتتى ، ئىتلار قاۋشاتتى ، ھەسەن ۋالىي ۋالاقلايتتى :

— ياق ، بار ، مەن تېخى ئاخشام نامازشام بىلەن كۆرگەن .

سەن غەزەپ بىلەن پىچىرلىدىڭ : «ھۇ ، مۇناپىق !...»

سوراقچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— ھەي قېرى !

سەن بۇنى ئاڭلاپ ، مىڭ مۇشەققەتتە ئۆرە بولۇپ ، كەينىڭدىكى ئۇجمىگە يۆلەندىڭ . سوراقچى داداڭغا تاپانچىسىنى تەڭلەپ :

— ھەي قېرى ، سەن دە . دېمەيدىغان بولساڭ ، «پاڭ !» ،— دېدى .

— ئۇ تۇنۇگۇن كەتكەن .

ھەسەن ۋالىي يەنە ۋالاقشىدى :

— يالغان ، كەتسە مال ـ پاللىرىنى ئېپكېتەتتى .

سەن پىچىرلىدىڭ : «ئۇدۇل دوزاخقا كىرىپ كېتەرسەن ، ئىلاھىم ! ھايات قالسام ، سېنى بوغۇۋەتمەيدىغان بولسام ، دادامنىڭ بالىسى ، زەيندىنىنىڭ دوستى بولماي كېتەي !»

— ئىككىلىسىنى ئۇجمىگە باغلاڭلار !

سوراقچىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن چېرىكلەر داداڭ بىلەن سېنى ئۇجمىگە باغلاشتى . سوراقچى تاپانچىسىنى بېلىگە قىستۇرۇپ ، يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ ، ئالدىڭلارغا كەلدى .

بوغۇزلىۋېتىدىغان بولدى ، ئاھ خۇدا ! مەنغۇ مەيلى ، دادام ، ئاشۇ بىچارە دادام !

كۆزلىرىڭدىن تاراملاپ ياشلار تۆكۈلدى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۆزۈڭنىڭ جېنىڭغا ئەمەس ، داداڭغا چىدىمايۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، داداڭنىڭ ئۆلۈمى — سېنىڭ ئۆلۈمۈڭ ئىدى . شۇڭا ، بىردىنلا داداڭنى قۇتقۇزۇپ قېلىش قارارىغا كېلىپ قالدىڭ . ئەمما ، بۇ

قارارىڭنى ئىجرا قىلالمىدىڭ. چۈنكى، سۇلتان باي، تاغاڭ، دا-داڭ، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىم، دوستۇڭ «رازىق» ساڭا غايىبتىن تىكىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ؛ ۋىجدانىڭ ساڭا تىكىلىپ تۇرۇ-ۋاتىدۇ؛ قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ساڭا مىختەك قادىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

ئەگەر قارارىڭنى ئىجرا قىلىدىغان بولساڭ، ھەممىدىن مەھ-رۇم قالاتتىڭ. ئۇلاردىن مەھرۇم قىلىش سەن ئۈچۈن ئۆلتۈرۈشلا ھاياتتىن مەھرۇم قىلىش بىلەن باراۋەر ئىدى.

مەيلى، ياش ئۆلسەكمۇ، قېرىپ ئۆلسەكمۇ ھامىنى بىر ئۆلىمىز!

ئاخىر سەن ۋىجدانىڭ ۋە قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئۈچۈن ھاياتتىن ۋاز كېچىش قارارىغا كەلدىڭ. بۇنداق بولغاندا، سەن پەقەت بىر قېتىملىق شېرىن چۈشتىن مەھ-رۇم قالغانىدەك ھاياتتىنلا مەھرۇم قالاتتىڭ، لېكىن ۋىجدان ۋە قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن ھەقىقىي - چىن ھاياتقا قەدەم قوياتتىڭ.

سەن شۇلارنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، ئۆلۈمگە چىن كۆڭلۈڭ-دىن رازى بولۇپ پىچىرلىدىڭ: «ھەرنىمە بولسا، پىچاقتا بوغۇزلاپ ئۆلتۈرىدىغان بولدى. ئەگەر مىلتىق بىلەن ئاتسا، ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ‹رازىق› يۈگۈرۈپ چىقىپ... مەيلى، قىينالساقمۇ... بېھىشتا...» ، «‹رازىق›... زەينىددىن، بىز گە بېغىشلاپ ئەسەر يې-زىشنى ئۇنتۇما. ئەۋلادلار بىزدەك ئاتا - بالىنىڭمۇ ئازادلىق ئۈ-چۈن قۇربان بەرگەنلىكىمىزنى ئۇقۇپ قالسۇن!...»

سەن شۇلارنى پىچىرلاپ، داداڭغا قارىدىڭ. كۆزلىرىڭلار ئۇچراشتى. داداڭنىڭ كۆزلىرىدىكى رازىمەنلىك ۋە قەيسەرلىكنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن، ئۆز - ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ ئايغا باقتىڭ. ئايمۇ چەكسىز پەخىرلىنىش ئىلكىدە سىلەرگە مەڭگۈلۈك ئۈمىد ۋە راھەت بېغىشلاپ تۇراتتى.

سوراقچى كېلىپ، داداڭنىڭ كۆكسىگە خەنجەرنى سانجىپ

تۇرۇپ سورىدى :
— ئېيتە ، ئۇ نەدە ؟
— كەتكەن .
سوراقچى خەنجەر بىلەن داداڭنىڭ كۆكسىنى تىلدى ، داداڭ «ۋايجان !» دەپ بوشقىنە ۋارقىرىۋەتتى .
— دادا !...
ياشلىرىڭ تاراملاپ ئېقىپ ، يۈز ـ كۆزۈڭدىكى قان بىلەن قوشۇلۇپ تولۇن ئاي خىرە يورۇتۇپ تۇرغان ئانا زېمىن باغرىغا سىڭىپ كەتتى .
— سەن دە ، ئۇنى نەگە مۆكتۈرۈپ قويۇشتۇڭ !؟
— ئۇ كەتكەن !
سوراقچى سېنىڭمۇ كۆكسۈڭنى تىلدى . سىرغىپ چىققان قان تولۇن ئاي مەڭزىگە ئەڭلىك بولۇپ سۈرۈلدى .
— ئۇ نەدە !؟
پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ غەزەپتىن ئۆرتىنىپ كەتكەنىدى ، شۇڭا :
— ئـۇ يـۈرىكىمدە !... ئـۇ قەلبىمدە !— دەپ ۋارقىرىدىڭ .
كۆكسۈڭ بىر غېرىچ ئۇزۇنلۇقتا تىلىنىپ بولغاندا ، بىرى سوراقچىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىـۋىدى ، ئـۇ بىردەم ئويـلىنىپ قېلىپ :
— بۇنى ئېلىپ مېڭىڭلار !— دېدى .
چېرىكلەر سېنى ئېلىپ مېڭىشتى . داداڭ ، ئاناڭ ، ئۇكىلىرىڭ ، قوشنا ـ قولۇملىرىڭ ساڭا خەيرلـىك تىلەكـلەرنى تىـلەپ زار ـ زار يىغلاپ قېلىشتى...
تۈرمىدە ئۈچ كۈن دەھشەتلىك سوراق قىلىندىڭ . مەۋجۇتلۇقۇڭ تامامەن ئۇنتۇلغانىدى . بىر چاغدا كۆزۈڭنى ئېچىپ ، ئۆزۈڭنى سۇلتان باينىڭ ئۆيىدە كۆردۈڭ . ئۆزۈڭنىڭ ھايات ئىكەنلىكىڭگە ، قانداقلارچە ھايات قالغانلىقىڭغا ھەيـران قـالدىڭ ، ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى .
مەن قانداق بولۇپ ھايات قالدىم ؟ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ

قالدىم؟ زەينىددىن قۇتۇلۇپ كېتەلىگەنمىدۇ؟...

بىلمەيتتىم؛ سۇلتان باينىڭ سېنى ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سۇي جىجۇڭغا يۈز سەر ئالتۇن پارا بېرىپ قۇتقۇزۇپ چىققانلىقىنى بىلمەيتتىم؛ زەينىددىننىڭ سۇلتان باي بىلەنمۇ خوشلاشماي، ئۇلۇغچاتقا بىخەتەر بېرىۋالغانلىقىنى بىلمەيتتىم.

جاراھەتلىرىڭ ساقىيىپ، كۈچ ـ قۇۋۋىتىڭ بۇرۇنقىدەكلا ئۇرغۇپ ـ تاشقاندا، باھار ئاخىرلىشىپ، سېخىي ياز باشلىنىپ بولغانىدى. سەن سۇلتان باي بىلەن خوشلىشىپ چوپانغا — ئۆيۈڭگە كەلدىڭ. ئاتا ـ ئاناڭ: «بالام، جېنىم بالام، ئەمدى بىزدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلما، ئۇماچ ئىچسەكمۇ، زاغرا غاجىساقمۇ بىللە بولىلى...» دەپ سېنى قانماي ـ قانماي سۆيۈپ كېتىشتى.

سەن ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئوتلۇق مېھرىنىڭ تەسىرىدە مومدەك يۇمشاپ، ئۆز ـ ئۆزۈڭگە پولاتتەك قەسەم بەردىڭ: «سەنلەردىن ئىنتىقام ئالماي قويمايمەن!»

* *

— بوۋا، قارىغىنە، ماۋۇ كىتابتا سەنمۇ چىقىدىكەنسەن!

ئون ياشلىق نەۋرەڭ شۇنداق دەپ خىيال قۇشلىرىڭنى ئۈركۈتۈۋېتىپ، قولۇڭغا «ئاي ھامان چىقىدۇ» ناملىق بىر كىتابنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

سەن كىتابنى قولۇڭغا ئالدىڭ. كىتابنىڭ مۇقاۋىسىغا ئاينىڭ يېقىنلا يەردە كېلىۋاتقانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ تۇرغان نۇرانە ئۈپۈقنىڭ، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل چىغىر يولدا كېتىۋاتقان بىر جۈپ قىز ـ يىگىتنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەنىدى.

ئاپتورنىڭ ئىسمىنى ئوقۇدۇڭ: «ناله».

ناله؟ كىمدۇ ئۇ ناله دېگەن؟

سەن «ناله»نىڭ ئىسىم ياكى تەخەللۇس ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، كىتابنىڭ ئىچ بېتىنى ئېچىپ، تىرناق ئىچىدىكى «بىئوگ-

ـرافىيىلىك پوۋېست» دېگەن خەتنى ئوقۇپ: «بۇ ھەقىقىي ئادەم، ھەقىقىي ئىشلار تەسۋىرلەنگەن ئەسەر ئىكەن ـ دە!» دەپ پىچىرلاپ قويدۇق.

بۇ تېخى يېقىندىلا تۈركچىدىن تەرجىمە قىلىنغان كىتاب بولۇپ، ئاپتور ھەققىدە ھېچقانداق ئىزاھات بېرىلمىگەن، پەقەت ئاپتورنىڭ كىرىش سۆزىنىڭ ئاخىرىدا «مەن بۇ كىتابنى زۇمرەت سايىتىنىڭ ئەسلىمىسىگە ئاساسەن يېزىپ چىقتىم… تارىخىي پاكىتقا ھۆرمەت قىلدىم…» دېيىلگەنىدى.

زۇمرەت؟ ئاشۇ زۇمرەت شۇمىدۇ؟ ئەللىك يىلدىن بېرى ھېچبىر ئىز ـ دېرىكى، خەت ـ خەۋىرى بولمىغان ئاشۇ زۇمرەت شۇمىدۇ؟

بۇ پوۋېست ئىككىنچى شەخس تىلىدا يېزىلغان بولۇپ، سەن ئوتتەك قىزىقىش ئىلكىدە ئۇنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ.

2

مۇقەددىمە

ياز كەچقۇرۇنىنىڭ راھەتبەخش ئىللىق شامىلى غەربىي ئۇپۇقتا مەيۇسانە پارلاپ تۇرغان دەردمەن قۇياشنىڭ زەر نۇرلىرىغا بۆلىنىپ، تورۇلغا، تۇمۇچۇق، سوپىسوپىياڭ، كاككۇك… لارنىڭ پىغانلىق كۈيلىرىنى ھاپاش قىلىپ، ھارغىن قەدەملەر بىلەن چوپان دەرياسىغا ئەگىشىپ، يىراق ـ يىراقلارغا ئۇزاپ كېتەتتى…

شامال باش ئۇستۇڭدىن، يان بېلىڭدىن يەڭدەپ ـ يەڭدەپ ئۆتۈپ كېتەتتى، خۇددى ناھايىتى ئېغىر يۈك يۈدۈۋالغان ئادەمدەك. چۈنكى، ئۇنىڭ يۈكى ئېغىر، تولىمۇ ئېغىر ئىدى: ئۇنىڭغا قاراقۇرۇم ئاسمىنىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ھەسرەت ـ نادامەتلەرنى، غەزەپ ـ نەپرەتلەرنى، ۋاقىتسىز سارغىيىپ تۆكۈلگەن گۈزەل ئارزۇ ـ ئىستەكلەرنى يۈدۈپ، يىراق ـ يىراقلارغا ئېلىپ كېتىشكە

توغرا كەلگەندى.

«ئۇ ئېلىپ كېتەلەرمىكىن؟ ئېلىپ كېتىپ بولالار-مىكىن؟...»

— نېمە دەيسەن، زۇمرەت ئاچا؟

ئېسىڭنى يىغىپ، ئارقاڭغا ئۆرۈلدۈڭ. ئاچاڭنىڭ ئون ئىككى ياشلاردىكى قىزى رابىيە ساڭا قاراپ كېلىۋاتاتتى. سەن ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويدۇڭ. ئۇ قېشىڭغا كېلىپ، ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى. چېھرىڭ تاتىرىپ، ھەسرەتلىك تۇس ئالغان، بولاق سۇيىدەك، ئوستۇڭدىكى ياز كۆكىدەك تىنىق كۆزلىرىڭ شۇنداق تۇمانلىق، شۇنداق قەھرلىك ئىدى.

— بىر گېپىم بار، ئۇنامسەن ئۇكام؟

سەن بىردىنلا مۇلايىملىشىپ، ئۇنىڭغا بىچارىلەرچە تىكىل-دىڭ. چۈنكى، ئۇ بەكمۇ تەرسا- جاھىل، گېپىڭگە ئاسانلىقچە ئۇنىمايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنى بۈگۈن تولا ئاۋارە قىلىۋەتكەن-دىڭ. مۇشۇ نۆۋەت بارسا، ئۇ مەتسالىنى تۆتىنچى قېتىم چاقىرغى-لى بارغان بولاتتى.

— نېمە گەپتى ئۇ؟

— مەتسالىنى قىچقىرىپ كېلەمسەن؟

— يەنىما؟! تولا قىچقىرىۋېرىدىكەنسەن، خېنىم! — دېدى ئۇ قاپاقلىرىنى سوزۇپ، — مەن سېنىڭ قىچقىرغۇچىڭمىدىم يا؟ ئۆزۈڭ قىچقىر، ماڭ!

ئۇ كەينىگە ئۆرۈلدى. سەن ئۇنى كاپپىدە تۇتۇۋالدىڭ. ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزۈڭگە قاراتتىڭ.

— ماقۇل دە، ئوبدان ئۇكام، مۇشۇ بىر قېتىملا... ئەمدى سېنى... — ئاۋازىڭ جىغىلداپ كەتتى، خۇددى دەز كەتكەن جانان چىنىدەك، — سېنى ئىككىنچى ئۇنى قىچقىرغىلى سالمايمەن، ما-قۇلما؟ مەن خۇش بولاي سەندىن!

ئۇ چوڭقۇر ئۆتۈنۈش، چەكسىز مۇڭ- زارغا تولغان ھەس-رەتلىك كۆزلىرىڭنىڭ ئەڭ، ئەڭ تەكتىگە بىلىقتەك شۇڭ-غۇپ سورىدى:

— بەك سېغىنىپ قالدىڭما ؟
ئۇ سەبىيلەرچە ھېسداشلىق بىلەن ۋىلىقلاپ كۈلدى . سەنمۇ كۆزۈڭنى تۇسۇپ تۇرغان نىپىز بىر قەۋەت ياش پەردىسىنى مىڭ تەستە يىرتىپ ، زورۇقۇپ كۈلگەچ باش لىڭشىتتىڭ . ئاخىر ئۇنىڭ ساڭا ئىچى ئاغرىدى بولغاي ، سورىدى :
— نەدە ئۇ ؟
— ھەرقاچان تۈگمەندە ، تۈگمەندە بولمىسا ، ئۆيگە بارغىن .
ئۇ تۈگمەنگە قاراپ ماڭدى ، سەن ئەسكەرتتىڭ :
— بىزنىڭ ئۆيگە كەلسۇن ، «بەك مۇھىم گېپى باركەن» دە جۇمۇ ؟
ئۇ كەتتى .
سەن ئۆرۈك ھىدى بىلەن يۇغۇرۇلغان مەززىلىك ھاۋادىن قېنىپ نەپەس ئالغاچ دەريا بويىدىكى سۆگەتلىكتە ئاران - ئاران كۆرۈنۈپ تۇرغان تۈگمەنگە — كۆل سۇيىدەك تىپتىنچ ، تاڭ شەبنەمىدەك غۇبارسىز قەلبىڭگە تۈنجى مۇھەببەتنىڭ ئالتۇن تامغىسى ئۇرۇلغان مۇقەددەس جايغا مۇھەببەتكە تولغان نەپرەت ، نەپرەتكە تولغان مۇھەببەت بىلەن قارىدىڭ...
بۇلتۇر دەل مۇشۇ كۈنلەردە بىر خالتا بۇغداينى يۈدۈپ تۈگمەنگە كەلمىگەن بولساڭ ؛ تۈگمەنچى تۈگمەندە بولماي قېلىپ ، ئۆستەڭ بويىدا ئۇنىڭ ئوغلى مەتسالىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قېلىپ ، ئۇنىڭ قېشىغا كەلمىگەن بولساڭ ؛ ئۇنىڭ ئۆستەڭگە پۇتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ :

ئەي نىگار ، كۆڭلۈڭنى ئۇتقۇم كېلىدۇ ،
قاماللاپ بىلىڭدىن تۇتقۇم كېلىدۇ .
لەززەتلىك مېھرىڭنى ئېلىپ قەدەھكە ،
مەي - شاراب ئورنىدا يۇتقۇم كېلىدۇ .

دەپ ئېيتقان ئۇتلۇق ، مۇھەببەتلىك ناخشىسىنى ئاڭلاپ ، سېھرىلد-

نىپ قالمىغان بولساڭ؛ ئۇنى «چۆچۈتۈپ قويمەن» دەپ بىر ئىتتىر بىلا سۇغا چۈشۈرۈۋەتمىگەن بولساڭ؛ «قاشقا تارتىپ چىقىرىپ قويىمەن» دەپ ئۇنىڭ مۇزدەك قولىنى تۇتمىغان، تۇتقاندىمۇ ئۆزۈڭنى باشقۇرالماي، ئۇنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىپ چۈشۈپ، سوغۇق باغرىدا باغرىڭنى داغلىۋالمىغان، شۇ ئارقىلىق رىشتىڭگە رىشتىڭنى باغلىۋالمىغان بولساڭ؛ شۇنىڭدىن تارتىپ تۈگىمەيدىغان پات ـ پات كېلىپ، ۋۇجۇدۇڭدىكى شېرىن تۇيغۇلارنىڭ خورىكىنى ئۆستۈرۈۋەتمىگەن بولساڭ؛ كېيىن دادىللىق بىلەن ئۇنىڭغا سۆيگۈ ئىزهار قىلىپ، مۇھەببەتلىك هاياتقا قەدەم قويمىغان بولساڭ؛ ئۇنى ئاشىقانە باغرىلاپ، ئاشىقانە سۆيۈپ، فرونتقا كۆز يېشىڭ ئارقىلىق ئۇزىتىپ، قەلبىڭنى هىجران بىلەن ئۆرتىمىگەن بولساڭ؛ ئۇنىڭغا: «ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا، مەن ساڭا مەنسۇپ بولىمەن» دەپ تەنتەنە بىلەن جاكارلىمىغان بولساڭ، بەلكىم هازىرقىدەك مۇھەببەت بىلەن نەپرەت ئارىلىقىدا يانجىلىپ، بۇنچىلىك ئازابلانماسلىقىڭ مۇمكىن ئىدى.

«ئاھ، بىچارە مەتسالى! ئاھ، بىچارە مەن!»

سەن شېرىن خىياللىرىڭنى يۇرىكىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن پارتلاپ چىققان مۇشۇ ئىككى جۈملە ئازابلىق نىدايىڭ ئارقىلىق ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئارقاڭغا ئۆرۈلدۈڭ.

سەن ئاچاڭغا «خوش» دەپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ، چوڭقۇر هويلا مەھەللىسىدىكى ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىڭ.

هويلىدا ئىتىڭ سامان يەۋاتاتتى. سەن ئۇنىڭغا بوغۇز تۆكۈپ بېرىپ، هويلاڭنىڭ هەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقىقىغا نەزەر سېلىپ چىقتىڭ. هويلاڭ كۆڭلۈڭدەكلا كۆڭۈلسىز، كۆڭلۈڭدەكلا خاراب!... تۇغۇتتىن قوپۇپلا تەنتەنە قىلىنىشىدىغان توخۇلىرىڭ، كۆزۈڭدىن دومىلانغان بىر تامچە يېشىڭ بىلەنلا مىجىلىپ كېتىدىغان ئاناڭ، بارلىق مېھىر ـ مۇھەببىتىنى ساڭىلا ئاتاپ ئۆتكەن داداڭ... ئاھ، ئۇلار هازىر نەدىكىن؟!... ئاناڭ سەۋەنلىكىڭنى، داداڭ «ۋاپاسىز»لىقىڭنى كەچۈردىمىكىن؟ كەچۈرەرمىكىن؟

بىلمەيتتىڭ. ئەمما، كەچۇرۇشنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىڭ.

سەن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، بۇقۇلدىدىڭ، خۇددى قەيەرلەرگىدۇر قاڭقىپ كەتكەن سەرسان كەپتەرلەرنىڭدەك. ياشلىرىڭ نازۇك بارماقلىرىڭ ئارىسىدىن سىرغىپ چىقتى، گوياكى بۇلاق سۇيىدەك. پىغانلىرىڭ ياز شامىلىغا هاپاش بولدى، مىسالى هېرىپ قالغان كىچىك بالا ئانىسىغا هاپاش بولۇۋالغاندەك...

3

كىتابتىن كۆزۈڭنى ئۈزدۈڭ. چۈنكى، زۇمرەتنىڭ مۇرەككەپ هېس ـ تۇيغۇلىرى سېنى گاڭگىرىتىپلا قويغانىدى. كىتابنى تۇتقان پېتىڭ كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. كۆزۈڭنى يۇمۇشۇڭغىلا خىيال سۇمۇرغۇڭ سېنى هاپاش قىلىپ، 1945ـ يىلىدىكى ئەسلىمە قوينىغا ئەكەتتى. بۇ ماهى رەجەپنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدىكى ئايدىڭ كېچە ئىدى:

ئاناڭنىڭ ئۆكسۈشلىرى، داداڭنىڭ ئېغىر ـ ئېغىر تىنىقلىرى مەرۋايىتتەك سۈزۈك ياشلىرىڭ بىلەن قوشۇلۇپ، مۇئەللەقتە جىمجىت ئېسىلىپ تۇرغان تولۇن ئاي نۇرىغا چۈمۈلگەن زېمىنغا تاراملاپ تۆكۈلەتتى، خۇددى يىپى ئۈزۈلگەن مارجان كۆپكۆك مۇزغا تۆكۈلگەندەك. بۇ ئۆكسۈش، ئېغىر تىنىق ۋە تىنىشسىز كۆز ياشلىرىڭ سېنى، ئاتىمىش ياشلاردىن ئاشقان ئاتا ـ ئاناڭنى، خەيرلىك تىلەككە تەمشىلىپ تۇرغان تولۇن ئاينى ۋەھىمىگە، ساراسىمىگە سالاتتى، گويا بۇ مەڭگۈلۈك ئايرىلىش بولۇپ قالىدىغاندەك.

دېمىسىمۇ، بۇنىڭغا هېچكىم: «بۇ مەڭگۈلۈك ئايرىلىش ئەمەس» دەپ هۆكۈم قىلالمايتتى. بەلكىم، شۇنداق بولۇپ قالار؛ بەلكىم، شۇنداقمۇ بولۇپ قالماس.

— خۇداغا ئامانەت، قوزام!

ئاناڭ سېنى باغرىغا باستى. بويۇنلىرىڭنى، يۈز ـ كۆزلىرىڭ-

نى ، يۇمران ساقال - بۇرۇتلىرىڭنى يىرىك ئالىقانلىرى بىلەن سىلىدى ؛ يۈز - كۆزۈڭگە ، كەڭ پېشانەڭگە ، چۆچۈرىدەك كىچىك قۇلاقلىرىڭغا سۆيدى ، يۇزلىرىنى سۇركىدى .

جۇدالىق ياشلىرىڭلار ئۆزئارا سىڭىشىپ كەتتى .

ئاناڭ سېنى باغرىدىن ئاجراتتى ، سەنمۇ ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتىڭ .

— ماڭ ، بالام ،— دېدى داداڭمۇ يۇزۇڭنى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ ، پېشانەڭگە چوڭقۇر ئاتىلىق مېھرى بىلەن سۆيۇپ ،— سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇق !

ئاناڭ داداڭنىڭ تىلەكلىرىنى تارتۇۋالدى :

— خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !... [ئاللا خەيرلىك ئىشلار ئۈچۈن ئۆزىنى ئاتىغانلارنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ].

ئاخىرقى تىلەك داداڭ بىلەن ئاناڭنىڭ ئاغزىدىن تەڭلا چىقتى :

— خوش ، بالام ، ئاللا سىلەرگە نۇسرەت ئاتا قىلغاي !

سەنمۇ ياخشى تىلەكلىرىڭنى تۆكۈپ خوشلاشتىڭ :

— خوش ، ئانا ، دادا ، خۇدايىمغا ئامانەت !

سەن ئاتا - ئاناڭ بىلەن ئەنە شۇنداق خوشلاشتىڭ . ئاناڭ دەرۋازىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ ، سېنى ئۆكسۈگەن پېتى ئۇزىتىپ قالدى . داداڭنىڭ مەڭزىدىن دومىلاپ چۈشكەن ياشلار يۇرىكىڭنى مىجىپلاۋەتتى ، خۇددى قورام تاش چۇمۇلىنى مىجىۋەتكەندەك . چۈنكى ، سەن مۇشۇ يىگىرمە ئىككى يىللىق ئۆمرۈڭدە داداڭنىڭ كۆزىدە بىر تامچە ياش كۆرۈپ باقمىغانىدىڭ . داداڭ تولىمۇ جىگەرلىك ، قورقۇمسىز ، ئۇمىدۋار ئادەم ئىدى . بىراق ، سەن داداڭنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئەل - يۇرتنىڭ تەقدىرى بىلەن چېتىپ ياشاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ . ئۇققان بولساڭ...

سەن بوغۇلۇپ يىغلىغىنىڭچە ئارقاڭغا قارا - قارا سۇتتەك ئايدىڭ كېچە قوينىغا كىرىپ كەتتىڭ ؛ قەلبىڭگە ئۇلۇغۋارانە ئىستەكلەرنى تېڭىپ ، نۇرانە ئاي باغرىغا سىڭىپ كەتتىڭ...

يازنىڭ مەيىن شامىلى سوقۇپ تۇراتتى. قەدەملىرىڭ شۇنداق تېتىك، شۇنداق يەڭگىل ئىدى، گويا كى ئاق قۇ پېيىدەك. چۈن-كى، سەن ئوڭغۇل - دوڭغۇل چىغىر يولدا ئەمەس، ئەتراپى-دا رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلغان، خۇش زۇۋانلىق خىلمۇخىل قۇش-لار سايرىشىپ تۇرغان، ئىككى قاسنىقىدىكى ئېرىقتا كەھرىۋادەك سۈپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرغان، يېشىل كىمخابتەك شۇنداق يۇمشاق، شۇنداق نۇرانە يول بىلەن كېتىۋاتاتتىڭ. بۇ دەل ئۆزۈڭ-نىڭ قەلبى ئىدى.

شۇنداق، سېنىڭ كېتىۋاتقىنىڭ دەل بېھىشكە تۇتىشىپ كېتى-دىغان يول ئىدى!

شۇڭا، سەن جەننەت ساداسىنى ناھايىتى يېقىنلا يەردىن ئاڭلا-ۋاتاتتىڭ. ئۆمرۈڭدە سېھرىي كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە بۇنداق ئىزگۇ سادانى ئىككىنچى قېتىم ئاڭلىشىڭ ئىدى، بىرىنچى قېتىم ھېلىقى كېچە — زەيىنىدىنى قۇتقۇزۇپ قالىمەن دەپ، لېۋىڭنى مەھكەم چىشلەپ، لېۋىڭدىن قان سىرغىتقان خاسىيەتلىك كېچە ئاڭلى-غانىدىڭ.

قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر بىلەن تولغانىدى، ئۆمرۈڭدە قەلبىڭ سېھىرلىك، ئۇمىدبەخش كۈيلەر بىلەن بۇگۈنكىدەك بۇنداق لەببا-لەب تولۇپ باقمىغانىدى.

بىردىنلا توۋلاپ ناخشا ئېيتقۇڭ كېلىپ كەتتى، بىراق ئېيتال-مىدىڭ. چۈنكى، چىرىكلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، خەيرلىك ئىشلار ئۈچۈن ھېچبىر ئىش قىلالمىغاي، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن قورققانىدىڭ.

شۇڭا، داداڭنىڭ بىر شېئىرىنى ئېسىڭگە ئېلىپ، ئۇنىڭغا قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەرگە ئىڭىشىپقىنە جور بولدۇڭ:

ئىگەم، يارنى تاپاي ئىزدەپ، ئىرادەم پەيلىنى كاج ئەت،
ئىزىمدىن ئۇندۇرۇپ رەيھان، بېرىپ - كەلمەكنى مېھراج ئەت.

خىزىر ، نىرۋا - ھۆجەيرەم قاپلىنىپ كەتتى پىراق بىرلە ،
پىراقنى سۆرگىلى قەلبىڭدىكى گۈللەرنى ئىخراج[1] ئەت .

نىگار ، ساختىلىشىپ قالغاي مۇھەببەت سۆيگۈگە قانسا ،
شۇڭا سۆيگۈڭگە - مېھرىڭگە مېنى مەڭگۈگە موھتاج ئەت .

ساقىي ، جامىمغا لىق مەي قۇي ، ئازاب - كۈلپەتلىرىم ئۆلسۇن ،
پۇلۇڭغا باج كېلىپ قالسا ، جېنىمنىڭ رىشتىنى باج ئەت .

ئۈمىدسىز بولما ، ھىجرانىي ، ۋىسالنىڭ شەپىسى كەلدى ،
ۋىسال قۇچقان كۆنۈك يارنىڭ ئۈچۈن قەلبىمنى زەر تاج ئەت .

قەلبىڭ ئۈمىد ۋە شۇۋقەدرى كېچىسىدىكى يۇلتۇزلار بىلەن تولغاندى . شۇڭا ، سەن مەردانە قەدەملەر بىلەن مەتسالىنىڭ ئۆيىگە بىردەمدىلا يېتىپ كەلدىڭ - دە ، تامدىن ئارتىلىپ ئۇنىڭ بىغىغا كىردىڭ . بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى پەنجىرە تۈۋىگە كەلدىڭ . ئۆرۈكنىڭ بىر تال قۇرۇق شېخىنى ئوشتۇپ ، پەنجىرىگە «تاك - تاك - تاك» ئۇردۇڭ . خېلى كۈتتۈڭ ، جىمجىت ، يەنە ئۇردۇڭ ، چىقمىدى . ئاخىر ئۆرۈككە يامىشىپ چىقىپ شۇۋىرلىدىڭ :

— مەتسالى ، ھوي مەتسالى .

خورەك ئاۋازى ئۆچۈپ ، مەتسالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— ھە ، سەمەندەرمۇ سەن ؟

— ھە ، مەن شۇ ، قوپمامسەن ؟ !

— ما...ما... مانا... ھازىر...

— ئىتتىك بول ، تاڭ ئېتىپ قالدۇ ھېلى .

سەن ئۆرۈكتىن پەسكە چۈشۈپ ، باغ ئىشىكىنىڭ ئالدىغىراق كەلدىڭ . ئۇ ھايال بولمايلا چىقتى . ئۇ چاپىنىنى يېپىنچاقلىۋال-

---

① ئىخراج — سۆرگە دورىسى .

غان ، ئۇنىڭ ئۇستىگە پۇتىغا ئاياغمۇ كىيمىگەنىدى .
سەن سەل ھەيران بولدۇڭ .
— تەييار بولۇپ چىقماپسەنىيا ؟ ...
ئۇ قېشىڭغا كېلىپ توختىدى . ئۇنىڭغا قارىدىڭ ، بىراق ئۇ-
نىڭ قوڭۇر كۆزلىرىدىن دەماللىققا ھېچبىر مەنە سېزەلمىدىڭ .
شۇڭا ، ئۆزۈڭنىمۇ قېتىپ :
— بارمايمىزمۇيا ؟— دەپ سورىدىڭ .
— بارمىساق بارمايلىمىكى ،— دېدى ئۇ زەئىپانە تەلەپپۇزدا .
— نې... نېمىشقا ؟
سەن ھەيران قالغىنىڭدىن كېكەچلەپ قالدىڭ . چۈنكى ، سەن
مەتسالىدىن بۇنداق جاۋاب كۈتمىگەنىدىڭ ، كۈتمەيتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بۇ
جاۋابىغا ئىشەنگۈڭ كەلمىدى ، ئىشەنمەيتتىڭ . ئۇ بۇنداق جاۋاب
بېرىدىغان يىگىت ئەمەس ئىدى ، ئۇنى چوڭقۇر چۈشىنەتتىڭ . شۇ-
ڭا ، سەن ئويلاپ قالدىڭ : ماڭا چاقچاق قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ .
مېنى سىناۋاتقاندۇ ، بەلكىم .
ياندۇرۇپ سورىدىڭ :
— چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسەن ؟
— ياق .
— ئەمىسە نېمىشقا ؟
ئۇ ئۈندىمىدى . سەن ئۆرۈككە يۆلەندىڭ . ئۇ قاشتىلا ئولتۇ-
رۇپ يەرگە قارىدى . سۇتتەك ئايدىڭ كېچە قوينىدىكى گىرىمسەن
باغ سۈكۈتكە چۆمگەنىدى .
سۈكۈت ، جاھىلانە سۈكۈت داۋام قىلاتتى .
نېمىشقا بارماس بولۇپ قالغاندۇ ؟ دادىسى بارغىلى قويمىغانمى-
دۇ ياكى ئۆزى... قورقۇپ... ئۇ قورقماس يىگىت ئىدىغۇ ؟ مەيلى
بارمىسا ، ئۆزۈم كېتىۋېرەيمىكى...
بىراق ، ئۇنىڭ بارماسلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىغۇڭ كېلىپ
قالدى :
— بارمىساڭ بارما ، زادى نېمىشقا بارمايسەن ؟

— ...
— قورقتۇڭمۇيا ؟
— ياق !
— ئەمىسە نېمىشقا ؟
— ...
غۇژژىدە ئاچچىقىڭ كەلدى . ئۇنىڭغا ۋارقىرىدىڭ ، خۇددى ئۇكاڭغا ۋارقىرىغاندەك :
— جىنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ ، گەپ قىلغىنە ، ئاداش ! راست گەپنى دە ، بارمىساق بارمايلى بوپتۇ .
ئۇ ئاخىر زۇۋان سۈردى :
— سەن بىلمەيسەن ، مېنىڭ ئاشىقىم بار ، جەڭ دېگەندە... ناۋادا ئۆلۈپ كەتسەم... كۈزىچە... 10 ـ ئايدا توي قىلماقچى بولغان . سەندەك بىر قېتىم توي قىلىۋالغان بولسامغۇ...
ئۇنىڭ دىمى بارغانسېرى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى .
ئاشىقىم بار ؟... كىمدۇ ئۇنىڭ ئاشىقى ؟... ئەجەب مەن ئاڭلىماپتىمەنيا ؟...
سەن خىيالىڭنى يىغىپ سورىدىڭ :
— تۈنۈگۈن ئۇنداق دېمەيتتىڭيا ؟
— ...
ئۇ قاشقا تېخىمۇ چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتتى .
ئۇنى زورلىغۇڭ كەلمىدى .
— مەيلى ئەمىسە ، سېنىڭ بارغۇڭ كەلمىگەن بولسا ، بىز بېرىۋېرىلى .
ئۇ ئورنىدىن تۇردى ، ساڭا تىكىلىپ قارىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ۋىسال تەشنالىقى جىلۋىلىنەتتى ؛ ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرىدە خىجالەت جىلۋىلىنەتتى .
— خوش ، سەمەندەر !
ئۇ سېنى دوستانە مېھرى بىلەن قۇچاقلىدى . ئۇنىڭ باغرى ئۇنىڭغا بولغان ئاچچىق قېيىداشلىرىڭنى شۇررىدە ئېرىتىۋەتتى ،

خۇددى ئۇنىڭغا چۈشكەن قوغۇشۇندەك. شۇڭا، سەنمۇ ئۇنى دوستانە مېھىر - مۇھەببەت بىلەن قۇچاقلاپ:
— سەن بولساڭمۇ بەختلىك بولغاچ تۇر، ئاداش! — دېدىك چىن يۈرىكىڭدىن چىقىرىپ.
— رەھمەت!
ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى خىجالەت يوقالغانىدى. بۇنى كۆرۈپ ئۆزۈڭنى يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدىڭ.
— ئاللا سىلەرگە نۇسرەت ئاتا قىلغاي! سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي! ھەر نامىزىمدا ساڭا ئامانلىق تىلەپ دۇئا قىلىشنى ئۇنتۇمايمەن!...
— رەھمەت ساڭا! — سەن ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ چىڭڭىدە قىستىدىڭ، — مەن سەن ئۈچۈنمۇ جەڭ قىلىپ قويىمەن!
چىن يۈرىكىڭدىن چىققان بۇ سۆزلىرىڭنى ئاڭلىغان مەتسالىنىڭ كۆزلىرىدە ياش لىغىرلاپ قالغانىدى. بۇنى كۆرۈپ سېنىڭمۇ ئۆپكەڭ ئۆرۈلدى. شۇڭا، كىچىككىڭدىن باشلاپلا بىللە ئويناپ چوڭ بولغان بۇ قەدىناس دوستۇڭدىن كۆزۈڭ قىيمىغان ھالدا ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدۇڭ.
ئۇ خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن تامدىن ماراپلا قالدى.
سەن قەييۇمنىڭ ئۆيىگە كەلدىڭ. ئۇ ئاسانلا ئويغاندى.
— مەن بارمايدىغان بولۇپ قالدىم، ئاداش، — دېدى ئۇ خىجالەت بىلەن.
— نېمىشقا؟
— سەنمۇ بىلىسەن، ئاتا - ئانام قېرىپ قالدى، مەن كەتسەم...
سەن ئۇنىڭ بىلەن تاقىشىپ يۈرمىدىڭ.
— مەيلى ئەمىسە، خوش!
— خوش، خۇداغا ئامانەت، ئاقىۋىل بولسۇن! سېنى ئامان قىلغاي ئىلاھىم!
ئۇنىڭ ياخشى تىلەكلىرىنى سەممىيلىك بىلەن قوبۇل قى-

لىپ ، رەھمەت ـ تەشەككۇرۇڭنى بىلدۈرۈپ خوشلاشتىڭ .
سادىقنى ئويغاتتىڭ .
— بالىلىرىم كىچىك...
نىيازنى ئويغاتتىڭ .
— چېرىكلەر بىلەن ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتىم يوق...
رۇسۇلنى ئويغاتتىڭ .
— تېخى ئون گۇلۇمنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىدى...
ھەمساۋاق دوستۇڭ ئىسكەندەرنى ئويغاتتىڭ .
— سېنىڭمۇ خەۋىرىڭ بار ، تەجەللى ھەزرىتىم ھەققىدە قىسسە يېزىۋاتىمەن ، ئۇنى بىر باشقا ئاچىقمىسام بولمايدۇ...
— «ئازاد بولمىغان مىللەتنىڭ ئىستىقبالى بولمايدۇ ، شۇڭا بىزمۇ ئازادلىق ئۈچۈن جېنىمىزنى پىدا قىلمىساق بولمايدۇ» دەيد- تىڭغۇ ؟
— بۇ ھەقىقەت ! مەن شۇنداق دېگەن ، لېكىن...
موللا ئايۇپنى ئويغاتتىڭ .
— مەدرىسىدىكى تالىپلىرىم ساۋاقسىز قالىدۇ...
— قايسىبىر كىتابقا : «تەڭرى ۋە زامان ئۆلمەيدۇ ، ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن تۇغۇلىدۇ» دەپ پۈتۈلۈپتىكەن . دېمەك ، ئادەم ئۆ- لۈش ئۈچۈن ياشايدۇ . شۇڭا ، بىزمۇ ياشاش ئۈچۈن — ھۆر- لۈك ـ باراۋەرلىك ئۈچۈن ئۆلۈشمىز كېرەك دەيتتىڭغۇ ؟
— ئۇغۇ شۇنداق ، ئەمما...
سەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتىڭ ، ئارقاڭغا ياندىڭ . ئاران ـ ئاران دەسسەپ كېتىۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، خەيرلىك تىلەكلەر ئۇس- تۇڭدىن بېسىپلا تۇراتتى ، خۇددى تاغدەك . نەق ـ نېسى دۇئالار ئاستىدا مىجىلىپلا كەتكەندىڭ ، گوياكى تۆگە تاپىنى ئاستىدا قال- غان چۇمۇلىدەك . سېنى قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۆلەپ تۇرمىغان بولسا ، بەلكىم لاسىدە بوشىشىپ ، ئى- زىڭغىلا ئۇلتۇرۇپ قېلىشىڭ مۇمكىن ئىدى .
قانداق قىلسام بولار ؟

تەۋرىنىپ قالدىڭ.

مەنمۇ بارمايمىكى...

بىر قارارغا كېلەلمىدىڭ. دوستلىرىڭنىڭ باھانە - سەۋەبلىرى-نى ئەزمايىش قىلىشقا باشلىدىڭ. ئەزمايىش قىلغانسېرى دوستلى-رىڭنىڭ باھانە - سەۋەبلىرى ئورۇنلۇق تۇيۇلاتتى؛ ئەزمايىش قىل-غانسېرى ئىشەنچ - ئىرادەڭ لىڭشىپ، قەلبىڭگە ئۈمىدسىزلىك سايە تاشلايتتى.

مېنىڭمۇ ئاتا - ئانام ياشىنىپ قالدى، مەندىن باشقا باققۇدەك بالىسى يوق، ئون ياشلىق سىڭلىم ئۇلارنى باقالمايدۇ. چېرىكلەر بىلەنمۇ ھېچقانداق ئۆچ - ئاداۋىتىمىز يوق. زەيىنىددىننى يوشۇرۇپ قالمىغان بولسام، چېرىكلەر مېنى بىكاردىن - بىكارغا ئۇرمايتتى. ئادەم دېگەن تاياق يەپ، يىغلاپ - قاقشاپ ياشايدىغان گەپ ...نېمىشقا مەنمۇ جەڭگە بارىدىكەنمەن؟ ھەپسىدە — ساقچىلارنىڭ تاياق - توقماقلىرىدا ئۆلمىدىمىۇ، ئۆلگەندىن بەش بەتەر قىينال-دىم، ئەمدى يەنە قىينالغۇم، راھەت - پاراغەت كۆرمەي، ياپياش تۇرۇپلا ئۆلگۈم يوق!...

ئۆزۈڭگە ئىشەنگۈڭ كەلمەي قالدى؛ ئۆزۈڭنىڭ ئويلىرىڭغا ئىشەنگۈڭ كەلمەي قالدى. ئەمما، ئىشەنمەي بولمايتتى. سەن راستىلا شۇنداق ئويلىغانىدىڭ، شۇ ئويلىرىڭدىن خىجالەت بولدۇڭ، نومۇس ھېس قىلدىڭ. ئەمما، نومۇس، خىجالىتىڭنى تەن ئالغۇڭ كەلمىدى.

مەنمۇ بارمايمەن. بىرلا مېنىڭ ئاشقىم يوق شۇ. بۇ مېنىڭ جەڭگە بېرىشىمغا شەرت بولالمايدۇ. ئاشقىم يوق دەپ خوتۇن ئالمىسام بولامدۇ؟ بىر قېتىم خوتۇن ئالغىنىم بىلەن، بالام يوق. شۇڭا، يەنە خوتۇن ئېلىپ، بالا تاپمىسام بولمايدۇ. ئۆلۈپ كەت-سەم، جەمەتىمىزنىڭ يىلتىزى - نەسەبى قۇرۇپ كەتسە مەيلىمۇ؟ ياق! ئاسلانچىلىك بولسىمۇ، بىرەر بالام بولغان بولسىغۇ... بولدىلا، مەنمۇ بارمايمەن!

تولۇن ئاي باش ئۇستۇڭدىلا، ساڭا ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى.

يازنىڭ راھەتبەخش ئىللىق شامىلى سىنى توڭدۇرۇپ، تىترىتىشكە باشلىغانىدى. چۈنكى، قەلبىڭ سوپسوغۇق، بايىقى تەپتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى؛ قەلبىڭ قۇپقۇرۇق، بايىقى ئىشەنچتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى؛ قەلبىڭ دوزاختەك مۇدھىش، بايىقى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

بۇ مەنمۇ؟ شۇلارنى ئويلىغان مەنمۇ؟

ئۆز - ئۆزۈڭگە ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى.

زەينىددىن بىلەن سەپەرداش بولۇش جەريانىدا ۋەتەن، مىللەت، ئازادلىق ھەققىدە قەلبىڭگە پۈككەن گۈزەل غايىلىرىڭ قېنى؟ سەن تېخى يېقىندىلا قوزغىلىدىغان ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، ئۆزۈڭنى خەلقىڭ ھۆرلۈك - باراۋەرلىكى ئۈچۈن بېغىشلىماقچى بولغانغۇ؟ قېنى ئۇ بۈيۈك ئېتىقاد - غايىلىرىڭ؟

بىلمەيتتىڭ. ياق، بىلەتتىڭ، بىلمەسكە سېلىۋالغانىدىڭ.

شۇڭا، شۇلارنى ئويلىغان، شۇنداق قارارغا كەلگەن كىشىنىڭ ئۆزۈڭ ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى؛ شۇڭا، سەن ئۆزۈڭگە ئوخشىمايدىغان يوچۇن بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانىدىڭ، خۇددى ئاز بولسىمۇ ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمدا ئوقۇپ بىلىم تەھسىل قىلىپ باقمىغاندەك، زەينىددىن زايىتوف بىلەن سىرداش دوستلاردىن بولۇپ، قەلبىڭگە گۈزەل غايىلەرنى پۈكۈپ باقمىغاندەك، چېرىكلەر تەرىپىدىن روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئۆلگۈدەك ئازابلىنىپ، ئۇلاردىن قىساس ئېلىش ئۈچۈن ئۆز - ئۆزۈڭگە قەسەم بېرىپ باقمىغاندەك، يۈرىكىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا چېرىكلەرگە نىسبەتەن ئۆچ - ئاداۋەت كۆكلەپ باقمىغاندەك.

ئۆزۈڭنى ناھايىتى ماغدۇرسىز سەزدىڭ، خۇددى تەكلىماكان قۇملۇقىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكەن ئۇسسۇز يولۇچىدەك. چۈنكى، بايىقى كۈچ - قۇۋۋەتلىرىڭ چىرايلىق باھانە - سەۋەبلەر، «لېكىن»، «بىراق»، «ئەمما»لار، ئېزگۈ تىلەكلەر ئاستىدا مىجىلىپلا كەتكەنىدى، مىسالى بايىقى ئېزگۈ تىلەكلەر، نەق - نېسى دۇئالار، «لېكىن»، «ئەمما»، «بىراق»لار ئاستىدا قالغان

ۋۇجۇدۇڭدەك .
پۇت ـ قوللىرىڭ بوشىشىپ ،پالاقشىپ قېلىۋاتاتتى . شۇڭا ،
ئېرىق بويىغا كېلىپ دوڭغاق سۆگەتكە يۆلەندىڭ . لېكىن ، سىيرىد-
لىپ ـ سىيرىلىپ ئولتۇرۇپ قالدىڭ .
ئەجەب بولۇپ قالدىمىيا؟ نېمە بولغاندۇ ماڭا؟
بىلمەيتتىڭ ؛ سېنى يۆلەشتۇرۇپ ئېلىپ كېتىۋاتقان قەلبىڭ-
دىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغانلىقىڭنى
بىلمەيتتىڭ . ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، دوستلىرىڭنىڭ باھانە ـ
سەۋەبلىرىنى ئەزمايىش قىلىشنىڭ ئورنىغا ، نۇرانە مەنزىلگە قاراپ
مەردانە قەدەملەر بىلەن تەنها كېتىۋەرگەن بولاتتىڭ .
ئۇسساۋاتقانلىقىڭنى ھېس قىلدىڭ . راستتىنلا ئۇسساپ كەت-
كەنىدىڭ . قولۇڭنى يۇيۇپ ، بىر ئوچۇم سۇ ئىچتىڭ . ئۇلۇغ ـ
كىچىك تىنىپ ، شىرىلداپ ئېقىۋاتقان سۈپسۈزۈك سۇغا تىكىلدىڭ ،
تىكىلدىڭيۇ ، ھەيران قالدىڭ . چۈنكى ، تولۇن ئاي ۋە يۇلتۇزلار
جىلۋە قىلىپ تۇرغان سۇ سەتھىدە بىچارە ، تولىمۇ بىچارە ھالەتكە
چۈشۈپ قالغان بىرى ساڭا ئىنتايىن بىچارىلەرچە قاراپ تۇراتتى ،
ئۇ سەن ئىدىڭ . بىردىنلا ئۆزۈڭگە ئىچىڭ ئاغرىپ قالدى . ئۆزۈڭ-
نى راستتىنلا بىچارە ، يېتىم ، يەككە ـ يېگانە ، غۇرۇرسىز ھېس
قىلىپ قالدىڭ .
توۋا ، بۇ مەنمۇ؟...بۇ راستتىنلا مەنمۇ ـ ھە؟...نېمىشقا...
نېمىشقا ئۆزۈمنى مۇشۇنداق بىچارە ھېس قىلىمەن؟
بىلمەيتتىڭ .
ئاتا ـ ئانام تۇرۇپمۇ ئۆزۈمنى نېمىشقا يېتىم ھېس قىلد-
مەن؟
بىلمەيتتىڭ .
نېمىشقا ئۆزۈمنى بۇ دۇنيادا يەككە ـ يېگانە قالغاندەك ھېس
قىلىمەن؟
بىلمەيتتىڭ .
نېمىشقا ئۆزۈمنى غۇرۇرسىز ھېس قىلىمەن؟
بىلمەيتتىڭ ، زادىلا بىلمەيتتىڭ .

چۈنكى ، سەن ئىشەنچسىنى يوقاتقان ئادەمنىڭ مۇشۇنداق بىچا-
رە بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئېتىقادىدىن يېنىۋېلىپ ، قەلبىدى-
كى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغان ئادەم-
نىڭ ئاتا - ئانىسى تۇرۇپمۇ مۇشۇنداق قارا يېتىم بولۇپ قالىدىغان-
لىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئۇلۇغۋارانە ئىستىكىدىن ۋاز كەچكەن ئادەم-
نىڭ دۇنيادا مۇشۇنداق يەككە - يېگانە قالىدىغانلىقىنى بىلمەيت-
تىڭ ؛ قىساسىنى ئۇنتۇغان ، قىساس ئېلىش ئۈچۈن ئۆز - ئۆزىگە
قەسەم بېرىپ ، قەسىمىنى بۇزغان ئادەمنىڭ مۇشۇنداق غورۇرسىز
بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ .

ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، بېھىشكە تۇتىشىپ كېتىدىغان يولۇڭ-
دىن — ئەتراپىدا خىلمۇخىل گۈللەر ئېچىلىپ ، خىلمۇخىل قۇش-
لار سايرىشىپ ، ئىككى يېقىدا سۇپسۇزۇك سۇلار شىرىلداپ ئېقىپ
تۇرىدىغان نۇرانە يولۇڭدىن يېنىۋېلىپ ، قەلبىڭدىكى گۈزەل
كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالمىغان بولاتتىڭ .

شۇنداق ، سەن ناھايىتى مۇشەققەتتە ئېرىشكەن ئەڭ زور بايلى-
قىڭدىن — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالدىڭ . چۈنكى ، سەن
بىردەمدىلا قىساسىنى ئۇنتۇغان غەپلەتتىكى ئادەمگە ئايلىنىپ
قالغانىدىڭ .

توساتتىنلا قەلبىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن غەزەپلىك بىر
سوئاللىق نىدا كۆتۈرۈلۈپ قالدى : «ئۇنداقتا جەڭگە كىم
بارىدۇ ؟ !»

بۇ ھەقتە ئويلىغۇڭ كەلمىدى . بەلكىم ، ئويلاپمۇ قالار ئى-
دىڭ ، لېكىن قەيەردىندۇ لەيلەپ - لەيلەپ ئۇچۇپ كەلگەن مۇنۇ
ناخشا سېنىڭ ئويلاش پۇرسىتىڭنى تارتىۋالدى :

بۇ ھاۋا ھاۋامىدۇ ؟
قار - يامغۇر ياغامىدۇ ؟
ئاچىسى ئۆلۈپ قالسا ،
سىڭلىسى راۋامىدۇ ؟

ھەسرەتلىك ناخشا داۋام قىلاتتى. لېكىن، سەن داۋامىغا قۇ-
لاق سالمىدىڭ، قۇلاق سالغۇڭ كەلمىدى، خۇددى ھېلىقى «جەڭگە
كىم باردۇ؟» دېگەن سوئالغا جاۋاب بەرگۈڭ كەلمىگەندەك. شۇ-
ڭا، ناخشىنىڭ داۋامىغا قۇلاق سېلىشنىڭ ئورنىغا شىۋىرلىدىڭ:
«ئاچىسى ئۆلۈپ قالسا... سىڭلىسى... ئەجەب بۇ ھەقتە ئويلاپ
باقماپتىمەنىيا؟ راۋا بولماي ئەمىسە! نېمىشقا راۋا بولمايتتى؟ راۋا
بولىدۇ تازا!»
كۆڭلۈڭ ۋاللىدە يورۇپ كەتتى، خۇددى كۆز ئالدىڭدىكى چەك-
سىز كەتكەن ئايدالىدەك.
«ئەجەب يادىمغا كەلمەپتۇيا؟... كاساپەت!»
بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، كەينىڭدىكى سۆگەتكە يۆلىنىپ ئولتۇ-
رۇپ ئايغا تىكىلدىڭ. تولۇن ئاي كۆز ئالدىڭدىلا ئەگىپ يۈرەتتى،
خۇددى ئايالىڭنىڭ سىڭلىسى زۇمرەتنىڭ نۇرلۇق سېيماسىدەك:
ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك يۇپيۇمىلاق يۈز، باھاردىكى كەچكى
شەپەقتەك قىپقىزىل مەڭز، پۇرچاقچىلىك خال قونغان ئانار دانى-
سىدەك قىپقىزىل لەۋ، خۇددى ئۇينىڭ كۆزىدەك يوغان، قاپقارا
شەھلا كۆز، زىلۋا بويىدا تاپىنىنى سۆيۈپ تۇرىدىغان بىلەكتەك
ئىككى ئۆرۈمە چاچ...
«بالدۇرراق يادىمغا كەلسىچۇ، كاساپەت!... دىققەت قىلماپتى-
مەنىيا، ئەجەب!»
ئېرىقتىكى زىلال سۇ شىرىلدايتتى. مەيىن شامال يالپۇز
ھىدىنى قەلب دۇنيايىڭغا ھەيدەپ كىرەتتى. لېكىن، قەلبىڭ شۇن-
چىلىك ئاچچىق، شۇنچىلىك قاڭسىق ئىدى.
شۇڭا، سەن بىر تۇتام يالپۇزنى يۇلۇۋېلىپ، قېنىپ - قېنىپ
ھىدلىدىڭ، گويا مەرھۇم ئايالىڭنىڭ چاچلىرىنى ھىدلىغاندەك.
«بىچارە!»
ئايالىڭ تۇغۇتىدا ئۆلۈپ كەتكەنىدى. ئۇ چىچىنى مەھكەم
چىشلىۋالغان ھالدا قۇچىقىڭدىلا جان ئۈزگەنىدى؛ مۇھەببەتلىك
كۆزلىرى ماڭلاي چاچلىرى ئارىسىدىن ساڭا تىكىلگەن پېتى قېتىپ

قالغان ، گىلاستەك قىپقىزىل نىپىز لەۋلىرى سەبىي قەلبىڭدەك
ئاقارغان هالدا سەن بىلەن ئىداسىز ۋىدالاشقانىدى .
ئۇ ۋەسىيەتمۇ قىلالمىغانىدى . شۇم ئەجەل...
«بىچارە !»
يۈرىكىڭ ئېچىشىپ ، كۆزۈڭگە ئىسسىق ياش كەلدى . ئۇنى
سۆيەتتىڭ ؛ چىن يۈرىكىڭدىن شۇنداق سۆيەتتىڭ . شۇڭا ، ئىككى
يىلدىن بېرى ئۇنىڭ بىلەن خىيالىي دۇنيادا غايىبانە ياشاپ كېلىۋا-
تاتتىڭ . بۇ خىيالىي دۇنيا سەن ئۈچۈن تولىمۇ گۈزەل بولغاچقىلا ،
قايتا ئۆيلەنگۈڭ كەلمىگەنىدى ؛ قايتا ئۆيلىنىپ ، ئۇنىڭ روھىنى
قورۇندۇرغۇڭ كەلمىگەنىدى ؛ خىيالىي دۇنيادىكى گۈزەللىكتىن
مەھرۇم قالغۇڭ كەلمىگەنىدى .
مانا ئەمدى ئۇنىڭ سىڭلىسى بىلەن ھەقىقىي دۇنيادا بىر ئۆمۈر
بىللە بەختلىك ياشىماق بولۇۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، سېھرىي قۇدرەتكە
ئىگە ھېلىقى ئۇيغۇر ناخشىسى ئاياللىڭغا بولغان غايىبانە مېھىر-
مۇھەببەتنى بىردەمدىلا زۇمرەتكە بولغان مۇھەببەتكە ئايلاندۇرۇپ
قويغانىدى .
زۇمرەتنى ئالىمەن !... ئۇنى ئالسام ، ئايالىمنىڭ روھىمۇ
قورۇنۇپ يۈرمەيدۇ . ياتنى ئالغاندىن مىڭ ياخشى . راۋا بولماي
ئەمىسە ، ئەلۋەتتە ، راۋا بولىدۇ . نېمىشقا ؟... نېمىشقا مەن زۇم-
رەتنى ئېلىپ ، ئۇنى ئۆزۈمگە ، ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا ئاشىق قىلىشنى
ئويلاپ باقمىغان بولغىيتتىم ؟ ئۇ ئاچىسىدەكلا چىرايلىق ، ئاچىسى-
دەكلا ئوماق . ئۇ چوقۇم مېنى ئۆزىگە ئاشىق قىلالايدۇ ، مەنمۇ
شۇ . ئۇنى ئالساملا ، ئۇ ماڭا ئاشىق بولۇپ قالاتتى ، خۇددى ئاچى-
سىدەكلا . ئۇ ئىكاھىمغا ئۆتسىلا ، ئاچىسىنىڭ قەلبىمدىكى ئورنىنى
ئىگىلەپ ، يۈرىكىمدىكى ئەلەم - ھەسرەت ، چۈشكۈنلۈكنى قوغلاپ
چىقىراتتى...
راستىنى ئېيتقاندا ، مېنىڭ جەڭگە بېرىشقا شەرتىم توشماي-
دۇ . چۈنكى ، مېنىڭ دادام قېرى ، چېرىكلەر بىلەنمۇ ھېچ-
قانداق ئۆچ - ئاداۋىتىمىز يوق ، گۇناھ ئۆزۈمدە ، بۇنى «ئۆچ -

ئاداۋەت» دېيىشكە بولمايدۇ. ئاشىقمۇ بار بولدى. ئەمدى توي قىلمىسام، بالا تېپىپ، جەمەتىمىزنىڭ يىلتىزىنى كۆكلەتمىسەم بولمايدۇ!...

خىيالىڭ شۇ يەرگە كەلگەندە، قەلبىڭدىن شۇنداق بىر سوئال پارتلاپ چىقتى: «مۇشۇلارنى ئويلىغان سەنمۇ؟!»

بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشتىن باش تارتىپ، خىيالىڭنى داۋاملاشتۇرۇۋەردىڭ: ئازادلىق ـ ھۆرلۈك... ئاشىق ـ مەشۇقلار ئۇچۇن ئازادلىقنىڭ كېرىكى يوق؛ مۇھەببەتداشلار ئۇچۇن ھۆرلۈكنىڭ كېرىكى يوق. مۇھەببەتنىڭ ئالدىدا ھەممە نەرسە بىر تىيىن. چۈنكى، مۇھەببەت — ئازادلىق. ھەرگىزمۇ ئازادلىق، ھۆرلۈك مۇھەببەت ئەمەس!

سەن جىنايەتكارانە خىيالىڭنىڭ قۇيرۇقىنى شۇنداق چورت كېسىپ، ئورنىڭدىن سەنتۈرۈلۈپ تۇردۇڭ. سىرقىراپ تۇرغان ئېغىر ـ ئېغىر پۇتلىرىڭنى سۆرەپ ـ سۆرەپ، يەڭدەپ ـ يەڭدەپ ئۆيۈڭگە قاراپ ماڭدىڭ. بايىقى خۇش زۇۋانلىق قۇشلارنىڭ مەپتۇنكارانە سايراشلىرى شىپپىدە غايىب بولغان، ئەتراپىدا خىلمۇخىل گۈللەر ئېچىلغان، ئېرىقلىرىدا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ ئېقىپ تۇرىدىغان نۇرانە مەنزىلدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى. يول ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل ھەم چاۋار ـ چاتقاللىق، ئازغان ـ تىكەنلەر قاپلاپ كەتكەن، مېڭىش تولىمۇ قىيىن ئىدى: يىقىلاتتىڭ، قوپاتتىڭ، ئازغان ـ تىكەنلەر يۈز ـ كۆزلىرىڭنى تىلىپ قان ئالاتتى. چاۋار ـ چاتقاللىقلار ئارىسىدىن يىلان ـ چايانلار كۇشۇلداپ چىقىپ، ساڭا نەشتەر ئۇرغىلى ھەيۋە قىلاتتى. سەن ۋارقىراپ، جان ـ جەھلىڭ بىلەن قاچاتتىڭ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆمرۈڭدە سەن ئاڭلاپمۇ باقمىغان ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ئاۋازلار سېنى ۋەھىمە ـ ساراسىمىگە سالاتتى... سەن شۇنچە ئۇزاق يۈگۈرۈپمۇ چاتقاللىقلار ئارىسىدىن چىقىپ كېتەلمەيۋاتاتتىڭ. ئەكسىچە، قورقۇنچلۇق تىلسىملىق دۇنياغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كېتىۋاتاتتىڭ. ئاخىر ئۇمىدىڭ «چىرت»لا قىلىپ ئۈزۈلدى. ئامالسىز

ئىلتىجا بىلەن ۋارقىرىدىڭ : «خىزىر ، سەن نەدە؟ !»

يىقىلىپ ـ قوپۇپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقاچ خېلى ئۇزاق كۆتكەن بولساڭمۇ ، ھېچبىر سادا ياكى تىۋىش كەلمىدى ، خىزىر تۇرماق ، ئۇنىڭ شەپىسىمۇ ئاڭلانمايتتى ، سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى . ئاڭلانغىنى پەقەت قورقۇنچلۇق ئاۋازلار ، يىلان ـ چايانلارنىڭ كۇشۇلداشلىرى...

«نېمىشقا؟ !... خىزىر ، نېمىشقا كەلمەيسەن؟ ! كېلىپ ، مېنى نېمىشقا بۇ ھالاكەتتىن قۇتقۇزمايسەن؟ ! سەن كۆلپەت ـ ھالاكەت ئىچىدە قالغان ناتىۋانلارغا ياخشىلىق قىلغۇچى ، بېشىنى سىلىغۇچى ئىدىڭغۇ؟ !»

چوڭقۇر ئۈمىدسىزلىك بىلەن ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ . چۈنكى ، سەن خىزىرنىڭ ئۇلۇغۋارانە ئىستىكى ، ئېتىقاد ـ غايىسىدىن يېنىۋالغان ، ئۆلۈمدىن قورقىدىغان سەندەك گۇمراھ بەندىگە ياخشىلىق قىلمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، ئارقاڭغا يېنىپ ، بايىقى نۇرانە يولۇڭغا كىرىپ كەتكەن بولاتتىڭ . شۇڭا ، يۈز ـ كۆزلىرىڭنىڭ تىلىم ـ تىلىم تىلىنىپ ، شۇرقىراپ قان ئېقىشىغا قارىماي ، چاۋار ـ چاتقال ، ئازغان ـ تىكەنلەرنى قايرىپ ، جان ـ جەھلىڭ بىلەن يۈگۈردۈڭ...

بىر چاغدا بۇرۇلۇپ كەينىڭگە قاراپ ھەيرانلا قالدىڭ . چۈنكى ، سەن شۇنچە يۈگۈرۈپمۇ بايىقى يۆلىنىپ ئولتۇرغان دوڭغاق سۆگەت تۈۋىدىن ئەمدىلا ئون نەچچە قەدەم يىراقلاشقانىدىڭ .

باياتىن بېرى مەن قەيەردە ماڭدىم؟

بىلمەيتتىڭ .

باياتىن بېرى سەن يۈگۈرگەن ، قورقۇنچلۇق ئاۋازلار بىلەن تولغان يىلان ـ چايانلىق ، چاۋار ـ چاتقاللىق ، ئازغان ـ تىكەنلىك يول دەل سېنىڭ قەلبىڭ ئىدى .

سەن ئېسىڭنى يىغىپ ، يولۇڭنى داۋام قىلدىڭ .پۇتلىرىڭ شۇ قەدەر ئېغىر ، بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتاتتى ، گوياكى چو-

يۇندەك . پۈتۈن ئەزايىمنى سىرقىراپ ئاغرىيتتى ، خۇددى ئۈرۈپ چىقىۋەتكەندەك . ئىچ ـ ئىچىمدىن هاردۇق — «ئۇھ» چىقاتتى ، مىسالى هازىرلا چۆلدىن چىققان ئۇسسۇز يولۇچىدەك . قەلبىمدە شىۋىرغان هۇۋلايتتى ، بەئەينى كۆمقاپنىڭ ئاغزىدەك .

ئەجەب بولۇپ قالدىميا ، بىردەمدە نېمە بولغاندۇ ماڭا؟

بىلمەيتتىڭ . چۈنكى ، سەن مۇهەببەت گەرچە هۆرلۈك ـ ئەركىنلىكسىزمۇ ئۆزىنىڭ هاياتىي كۈچىنى ساقلاپ قالالىسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ ئاخىرقى هېسابتا ۋىسالسىز مۇهەببەتكە ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، «مۇهەببەت — ئازادلىق ـ هۆرلۈك ، لېكىن ئازادلىق — مۇهەببەت ئەمەس!» دەپ يەڭگىلتەكلىك بىلەن هۆكۈم چىقارمىغان بولاتتىڭ ؛ ئەگەر بۇ نۇقتىنى چۈشەنگەن ، چوڭقۇر چۈشەنگەن بولساڭ ، يىلان ـ چايانلىق ، چاۋار ـ چاتقاللىق يولدا ئېغىر قەدەملىرىڭنى سۆرەپ ئۆيۈڭگە ئەمەس ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئىچىدە بېهىشكە تۇتىشىپ كېتىدىغان نۇرانە يول ئارقىلىق جەڭگاهقا قاراپ ماڭغان بولاتتىڭ .

دادام نېمە دەر؟ هېچنېمە دېمەيدۇ! «ئۇماچ ئىچسەكمۇ ، زاغرا غاجىساقمۇ ، بىزدىن ئايرىلما» دېگەن . ئۇلار مېنىڭ رايىمنى دەپلا جەڭگە بېرىشىمغا خۇشاللىق بىلەن رازىلىق بەرگەن . بولمىسا مېنى زار ـ زار يىغلاپ تۇرۇپ ئۇزىتىپ قالامتى؟ قايتىپ كەلگەنلىكىمنى كۆرسە ، «ۋاي جېنىم قوزام ، هەرنېمە بولسا قايتىپ كېلىپسەن» دەپ چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كېتىدۇ...

ئەمما ، ئاتا ـ ئاناڭ ئۇنداق قىلمىدى .

— نېمىشقا يېنىپ كەلدىڭ ، بالام؟

ئىشىكتىن كىرىپ بولغۇچە ئاناڭ شۇنداق دەپ سوراپ بولدى . داداڭ ئاجايىپ هەيرانلىق بىلەن ساڭا قاراپلا قالدى . سەن سۆيۈپنىڭ لېۋىدىلا ئولتۇرۇپ قالدىڭ . ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ، ئىنتايىن هارغىن ، ئۈمىدسىز تەلەپپۇز بىلەن بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىڭ . ئاخىردا : «مېنىڭ هېچنېمەم ، هېچ ئىشىم

يــوق ئوخشايدۇ بۇ تۇرقىدا ، جېنىمغا تويغان مەنلا ئوخشايمەن » دەپ غۇدۇرىغان بولۇپ سۆزۈڭنى تۈگەتتىڭ ـ دە ، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئىنكاسىنى كۈتتۈڭ . ئاتا ـ ئاناڭ سېنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىڭنى كۆرۈپ قانداق ھەيران قالغان بولسا ، سەنمۇ شۇنداق ھەيران قالدىڭ . چۈنكى ، ئاتا ـ ئاناڭ ھەسرەتلىك ئۇلــۇغ ـ كىــچىك تىنىشىپ ، بىر ـ بىرىگە ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە قاراپ قېلىشقانىدى . بىرپەس جىمىلىقتىن كېيىن داداڭ ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن سۆزلەپلا كەتتى :

— بىرى تېخى توي قىلمىغان ، خوتۇن ئالمىسا ، بالا تاپمىسا بولمايدۇ . بىرىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قېرى ، باققۇچىسى يوق . بىرى يالغۇز ئوغۇل ، ئۆلۈپ كەتسە ، نەسەب ـ يىلتىزى قۇرۇپ كېتىدۇ . بىرىنىڭ بالىلىرى كىچىك ، ئۆلۈپ كەتسە ، بالىلىرىمۇ ئۆلۈپ كېتىدۇ . بىرى شائىر ـ يازغۇچى ، ئەسەر يېزىپ ، ئەۋلادلىرىغا مىراس قالدۇرمىسا بولمايدۇ . بىرىنىڭ تېخى ئۇن گۈلىنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىغان . بىرى مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان ، تالىپ تەربىيىلىمىسە بولمايدۇ ، موللا ـ تالىپ ئازىيىپ كېتىپ ، جەننەت قۇرۇق قالىدۇ . بىرى ئالىم ، زامانغا كېرەكلىك ، ئۆلۈپ كەتسە بولمايدۇ . بىرىنىڭ ھېچنېمىدىن تەشۋىشى يوق . بىرىنىڭ چېرىكلەر بىلەن ئۆچ ـ ئاداۋىتى يوق . بىــرى قېــرى ، بىــرى ئايــال ، جــەڭ قىلالمايدۇ . بىرى···— داداڭ قىزىشىپ سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ، بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، داۋام قىلدى ،— ئەمىسە ، جەڭنى كىم قىلىدۇ ؟ شۇنداق ئەمەس كىم بار ؟ جەڭگە بېرىش پەقەت جېنىدىن تويغانلارنىڭلا ، چېرىكلەر بىلەن ئۆچ ـ ئاداۋىتى بارلارنىڭلا ئىشى ئوخشايدۇ بۇ تۇرقىدا . جاھاندا جېنىدىن تويغان كىم بار ؟ راسا ئويلاپ باقساق ، كىمنىڭ چېرىكلەر بىلەن ئۆچ ـ ئاداۋىتى يوق ؟ ئاۋامنىڭ ئۆچ ـ ئاداۋىتى···

داداڭ چىڭقىلىپ يۆتىلىپ كېتىپ ، گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى . داداڭنىڭ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنى 1933 ـ يىلى يازدا يۈز بەرگەن

«شاپىلىق تۇز پاجىئەسى» ئىدى. سەن داداڭدىن خوتەندە شاھ مەنسۇرنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ماخۇسەن قىسىملىرىنى ئۇ-زۇل - كېسىل مەغلۇپ قىلغانلىقىنى، شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولغان ماخۇسەن قىسىملىرىنىڭ يەكەن تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىش ئۇچۇن، تاغ بېغىرلاپ قېچىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان قاغىلىقتىكى قوزغىلاڭچىلارنىڭ رەھبىرىدىن ھەسەن ۋالىيغا:
«... مىلتىقىنىڭ ئوقى يوق، ئەلنى باشلاپ چىقىپ ئالدىنى توسۇڭلار!...» دەپ يارلىق كەلگەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن چوپان خەلقى پالتا، كەكە، ئارا - گۈرجەك، تاياق - توقماقلارنى كۆتۈرۈپ، چېرىكلەرنىڭ ئالدىنى توسقىلى «شاپىلىق تۇز» دېگەن تۇپتۇز كەتكەن، شاپ بىلەن قاپلانغان قۇملۇققا كەلگەندە، چېرىكلەر خەلقنى تۈپىنى قورشاپ، ئىككى يۈز ئوتتۇز نەپەر ئادەمنى قىرىپ تاشلاپ، يەكەن زېمىنىغا قېچىپ كەتكەنلىكىنى[1] تالاي قېتىم ئاڭلىغانىدىڭ. شۇلارنى ئويلاپ كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. كۆز ئالدىڭدا سەبىي قەلبىڭنى مۇجۇپ - مۇجۇۋەتكەن، پۇت - قوللىرىڭنى سىرقىرىتىپ - سىرقىرىتىۋەتكەن «شاپىلىق تۇز پاجىئەسى» — قانغا بويالغان قۇم-لۇق، قانغا بويىلىپ ياتقان سانجاق - سانجاق جەسەتلەر زاھىر بولدى.
تېنىڭ قايتىدىن سىرقىراپ، كۆزۈڭنى ئاچتىڭ. ئاتا - ئاناڭ قاتتىق مەيۈسلۈك ئىلكىدە مىجىلىپ، سۆپىنىڭ قىرىغا ئولتۇرۇ-شۇپلا كەتكەنىدى، گوياكى لايغا بارا - بارا ئولتۇرۇشۇپ كېتىۋات-قان قورام تاشتەك.
يەنە كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. كۆز ئالدىڭدا بايىلا يۈرىكىڭنى پىژ-ژىدە كۆيدۈرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن زۇمرەتنىڭ گۈزەل سىيماسى زاھىر بولدى.
كۆزۈڭنى ئاچتىڭ، ئاتا - ئاناڭ نېمە ئىش قىلىشىنى، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قېتىپلا قالغانىدى، خۇددى كاۋا بارىڭى ئۇستى-دىكى تولۇن ئايدەك.

---

[1] ئاپتورنىڭ «ياغاچ مىدال» ناملىق رومانىغا قاراڭ.

كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا بۇلاپ ـ تالىنىپ ، ساياقئا، يۇرت ـ ماكانسىزغا ئايلىنىپ قالغانلار ۋە قېلىنۋاتقانلار ، ئاياغ ئاستى قىلىنىۋاتقان خوتۇن ـ قىزلار، ئاچ ـ زارلىقتىن ئۆلۈپ كېتىۋاتقان بالىلار ، چېرىكلەرنىڭ مىلتىقلىرى ئاستىغا ۋە چېرىك-لەرنىڭ سايىسىگە ئۆتۈۋالغان، قوينىغا قۇيرۇق شىپاڭشىتىپ كىـ-رىۋالغان بىر قىسىم بايلارنىڭ قانلىق قامچىسى ئاستىدا قۇلغا ئايلىنىپ قالغان ھەم قېلىنۋاتقان دېھقان ـ چارۋىچىلار زاھىر بولدى .

كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . ئاتا ـ ئاناڭ مىدىر ـ سىدىر قىلماي جىم ـ مىدە ئولـتۇراتـتى ، مىسالى سېھىـرلـىنىپ قالغان پەرىش-تىلەردەك .

كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا سۇلتان باي ، راشىددىن مۇپتى ھاجىم ، قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە سەندە ئۇنتۇلغۇسىز تە-سىرات قالدۇرغان ، قەلبىڭدە ۋەتەن ، خەلق ، ھۆرلۈك تۇيغۇسى ئويغاتقان دوستۇڭ زەينىددىن زاھىر بولدى .

كۆزۈڭنى ئاچتىڭ ، ئاتا ـ ئاناڭ چوڭقۇر خىيال دېڭىزىغا غەرق بولغانىدى .

كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا قاپاق تېرەككە باغلىنىپ ، سوراق قىلىنىۋاتقان ، بەدىنىدىن سىرغىپ قان ئېقىۋاتقان داداڭ ۋە ئۆزۈڭنىڭ سىيماسى زاھىر بولدى .

ئەمما ، ساڭا بۇ زاھىراتلار قىلچە تەسىر قىلمىدى ، خۇددى تاشقا ئازابلىق ئىلتىجا تەسىر قىلمىغاندەك .

كۆزۈڭنى تېخىمۇ چىڭ يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا بۇ قېتىم جەڭگاھتا ئۆزۈڭنىڭ قانغا بويالغان ئېچىنىشلىق ئۆلۈمۈڭ ۋە زۇمە-رەتنىڭ گۈزەل سىيماسى زاھىر بولدى .

مانا مۇشۇ ئىككى زاھىراتلا ساڭا ئەڭ كۈچلۈك تەسىر قىلدى . شۇڭا ، ۋۇجۇدۇڭ سىلكىنىپ ـ سىلكىنىپ كەتتى ، يۈرىكىڭدىن ئاخىرقى قارار پارتلاپ چىقـتى : «ئىشـقـىلىپ ، ئەمدى جەڭگە بارمايمەن !...»

— ئادەم كۆرەش ئۆچۈن يارالغان !...— داداڭ شۇنداق دەپلا

توختاپ قالدى . ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن توختاپ قالغانلىقىنى پەرەز قىلالمىدىڭ . داداڭ شۇ توختاپ قالغانچە قايتا ئېغىز ئاچمىدى . سەنمۇ يەرگە تىكىلىپ ئولتۇرغىنىڭچە ئۈندىمىدىڭ . يۈرىكىڭ دا-داڭنىڭ پىكرىنى تەستىقلاپ تۇرسىمۇ ، لېكىن ئېتىراپ قىلغۇڭ كەلمەي ، كۆڭلۈڭدە شىۋىرلاپ قويدۇڭ : «ئىشقىلىپ ، بىزنىڭ چې-رىكلەر بىلەن ھېچقانداق ئۆچ - ئاداۋىتىمىز يوق . مەن جەڭگە بارمايمەن ، بارمايمەن ! »

ھويلىنى ئېغىر سۈكۈنات باستى .

سۈكۈنات ئاخىر ئاناڭ تەرىپىدىن بۇزۇلدى :

— كەلگۈسىدىكى ئانىلار شائىر - يازغۇچى ، ئۆلىما - ئالىم ، مۇدەررىس تۇغالمايدىغان ئوخشايدۇ !

ئاناڭنىڭ بۇ سۆزى يۈرىكىڭگە غاسسىدە سانجىلىۋىدى ، غايە - ئېتىقاد ، غۇرۇر ، ئۈمىد - ئىشەنچ ۋە ئىسلاھىي بايلى-قىڭ — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغان ۋۇجۇدۇڭ لەرزىگە كەلدى . بىراق ، بۇ سېنىڭ نۇرانە مەنزىلدىن قايتىپ كەلگەنلىكىڭ-گە پۇشايمان قىلغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى . ئەگەر داداڭ ئاناڭ-نىڭ سۆزىنى تارتىۋالمىغان بولسا ، بەلكىم بۇ ھەقتە ئويغا پېتىپ ، پۇشايمان قىلىپ قېلىشىڭ مۇمكىن ئىدى .

— بوپتۇ بالام ، كىرىپ ئۇخلا !

سەن دەل مۇشۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەكلا لىككىدە ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ ، خۇددى ناشتىسىز قالغان سەرسان كېپىنەكتەك . ناھايىتى تېز يېشىنىپ ياتتىڭ . يوتقىنىڭ مۇزلاپ كەتكەنىدى ، گوياكى ۋۇ-سال تەشنالىقى بىلەن تولغان مۇزسىمان قەلبىڭدەك .

توخۇلارنىڭ چىللاشلىرىغا ئەگىشىپ ئاچچىق بىرشېرىن تۇيغۇ توپى باستۇرۇپ كەلدى ، خۇددى كەلكۈندەك...

4

كاۋا باراڭلىرى ئارىسىدىن نەيزىدەك بۆسۈپ كىرگەن قۇياش

نۇرى يۈز ـ كۆزۈڭگە سانجىلغاندىلا ، ئاندىن كۆزۈڭنى ئاچتىڭ. قۇياش خىلىلا ئۆرلەپ قالغانىدى .

ئەستاغپۇرۇللا... ئەجەب يېتىپ قاپتىمەنيا !

كۆڭلۈڭ غەشلىك بىلەن تولدى . چۈنكى ، سەن ھېچقاچان بۇنداق غەپلەت ئۇيقۇسىدا يېتىپ قالمىغانىدىڭ ؛ سەن نامازنى ھېچ- قاچان بۇنداق سەۋەبسىز قازا قىلىپ باقمىغانىدىڭ ؛ سەن ھېچقاچان كۆزۈڭــنى بۇنــداق سەت مــجىپ ئۇۋۇلاپ ، چاپىقىڭنى كىر ـ قاسماق بارماقلىرىڭ بىلەن بۇنداق قوپال ئېرتىپ ، بۇنداق خامۇشانە كېرىلىپ ، بۇنداق غېرىبانە ئەسنىگىنىڭچە ئورنۇڭدىن تۇرۇپ باق- مىغانىدىڭ . شۇنداق سەھەر ئورنۇڭدىن تۇراتتىڭ ، نامىزىڭنى ئو- قۇپ ، بىرەر پارە قۇرئان تامام قىلىپ ، ئاندىن ئىش ـ ئەمگەككە چىقاتتىڭ. بۈگۈن ...

ھاۋا شۇنداق ئوپئوچۇق ، ئەمما كۆڭلۈڭ دەل بۇنىڭ ئەكسى- چە . بېشىڭ چىڭقىلىپ ئاغرىپ تۇراتتى . ۋۇجۇدۇڭدا روھسىزلىق ھۆكۈم سۈرەتتى .

دادامۇ توغرا چۈشىنىپ قالار ، جەڭ دېگەن جەڭ ، ئۇ ھەر- گىزمۇ چالما ئويۇنى ئەمەس ، ناۋادا...

سەن ئۆزۈڭگە شۇنداق تەسەللى بېرىپ ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . داداڭ كۆرۈنمەيتتى ، ئاناڭ قازانغا سىقماق سىقىۋاتاتتى . توخۇلى- رىڭ ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا چۈجىلىرىگە داڭگال چېچىپ بېرىۋا- تاتتى . چۈجىلەرگە قاراپ بىردىنلا يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچار ـ ئاچمايلا ئۆلۈپ كەتكەن ئوغلۇڭ ئېسىڭگە كېلىپ قالدى .

ھايات بولغان بولسا ، ئىككى ياشقا كىرەتتى ، كەينىمدىن ئە- گەشكۈدەك بولاتتى ، مەنمۇ جەڭگە بارالايتتىم...

سەن ئۆز ـ ئۆزۈڭگە ساختا تەسەللى بېرىۋاتاتتىڭ ، بالاڭنىڭ يوقلۇقى ساڭا ئوبدانلا بىر باھانە بولغانىدى .

«بالام كىچىك دەيدۇيا ، تېخى ! ھىم ، كىچىك بولسا چوڭ بولىدۇ ، رىزقىنى ئاللا ئۆزى بېرىدۇ ، ئېغىرىنى يەر كۆتۈرىدۇ ، چوڭ بولىدۇ ئىشقىلىپ . مېنىڭ كىچىك بولسىمۇ ، ئاسلان چاغلىق

بىر بالام بولغان بولسا، بالام كىچىك دەپ تۇرماي، چوقۇم باراتتىم. ھىم، ھەممىسى نان قېپى، ھەممىسى لامزەللە، ھەممىسى قورقۇنچاق».

سەن شۇنداق شىۋىرلىدىڭ. ئەمما، شۇ نان قېپى، شۇ لامزەللە، شۇ قورقۇنچاقلارنىڭ قاتارىدا ئۆزۈڭنىڭمۇ بارلىقىنى ئويلاپمۇ كۆرمىدىڭ؛ قەستەنگە ئويلاپ كۆرمىدىڭ. ئەگەر سەن بۇ جەھەتتە قەستەن ئاڭقاۋ بولۇۋالماي، پەقەت باللارچە سەبىي كاللا بىلەن بولسىمۇ ئويلاپ كۆرگەن بولساڭ، ئۆزۈڭنىڭمۇ ئۇچىغا چىققان نان قېپى، لاياقەتلىك لامزەللە، سېپى ئۆزىدىن قورقۇنچاق ئىكەنلىكىڭنى ئېتىراپ قىلغان بولاتتىڭ؛ ئېتىراپ قىلغانلا بولساڭ، ئۇلارنى ئەمەس، ئاۋۋال ئۆزۈڭنى ئەيىبلەپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالمىغان بولاتتىڭ.

شۇنداق، سەن ئىلاھىي بايلىقىڭ — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغانىدىڭ.

سەن ئىشىك تۈۋىگە چىقىپ، ئېرىق بويىدا زوڭزىيىپ ئولتۇردۇڭ. ئېرىقتا ئاخشامقى كەھرىۋادەك سۈزۈك سۇ شىرىلداپ ئېقىپ تۇراتتى. سۇدا ئۆز ئەكسىڭنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىڭ. ئۆزۈڭنى تونۇيالماي، كۆزۈڭنى چەكچەيتىپ، ئەكسىڭگە سىنچىلاپ قارىدىڭ. سۇ سەتھىدە گۈل - گىياھسىز بىر قاغجىراق قەلب يېيىلىپ ياتاتتى، خۇددى قىيامەتتە قالغان سەھرايى كەبىر چۆلىدەك. ئۇ دەل سېنىڭ قەلبىڭ ئىدى. سۇ سەتھىدە يېيىلىپ ياتقان شۇ قاغجىراق قەلب ئۈستىدە ئىنتايىن بىچارە - مىسكىن، ئىنتايىن چۈشكۈن - ئۈمىدسىز، ئىنتايىن خامۇش - غەمناك بىرى ساڭا تىكىلىپ تۇراتتى. قوڭۇر كۆزلىرى كەچكى شەپەقتەك قىزارغان، ئاقپىشماق چېھرى بىلىق قورسىقىدەك ئاقارغان، ئەۋرىشىم بۇرۇت - ساقاللىرى ئۆسۈپ چىگىشلىشىپ كەتكەن بىرى ساڭا بىچارە، يېتىم، يەككە - يېگانە، غۇرۇرسىز، ئېتىقادسىز، غەمناك ئىكەنلىكىڭنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ دەل سەن ئىدىڭ.

توۋا، بۇ نېمە ئىش؟... نېمىشقا؟
بىلمەيتتىڭ، توغرىسى، بىلىشنى قەستەن خالىمايۋاتاتتىڭ.
بۇ كىم؟ بۇ راستتىنلا مەنمۇ ـ ھە؟
ئۆزۈڭ ئىككەنلىكىڭگە ئىشەنگۈڭ كەلمەي تۇرۇپ ئىشەندىڭ. ئىشەنمىسەڭ بولمايتتى. چۈنكى، مۇھەببەتكە تەلپۈنۈپ تۇرغان غەمناك يۈرىكىڭنىڭ ھەسرەتلىك «دۈك ـ دۈك»لىرى ئۇنىڭ راستتىنلا سەن ئىككەنلىكىڭنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى.
يۈز ـ قولۇڭنى ئالدىرىماي يۇيۇپ، ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ، كۆكسۈڭنى تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ نەپەسلەندىڭ. ئاندىن بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ قوناقلىققا قاراپ ماڭدىڭ. قوناقلىققا كىرىپ قاراباش قوناقلاردىن ئون نەچچىنى يۇلۇپ كېلىپ، ئېغىلغا كىردىڭ، ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، ئېغىلدا ئېشەكىڭ يوق تۇراتتى.
— ئانا، ئېشەك يوقىيا؟— دەپ سورىدىڭ داستىخانغا ئولتۇرۇۋېتىپ.
— داداڭ يايلاققا كەتتى.
— يايلاققا؟
— ...
سەن ئۇندىمەيلا ئاش ئىچىشكە باشلىغان ئاناڭغا قاراپ تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، داداڭ يۇسۇپ بەگنىڭ قويلىرىنى بېقىپ بېرىشكە كېلىشىپ قويغان بولسىمۇ، تېخى ماڭىدىغان ۋاقتى ئەمەس ئىدى.
— كېلەر ھەپتە ماڭماقچىدىيا، تېخى؟
— ئاخشام سەن كېتىپ، يۇسۇپ بەگ: «بۈگۈنلا ماڭسۇن» دەپ بالا ئەۋەتىپتىكەن. سېنى ئۇخلىۋالسۇن دەپ، ئويغاتقۇسى كەلمەي...
سەن بۇ ھەقتە ئارتۇقچە ئويلىنىپ تۇرماي، قوشۇقنى قولۇڭغا ئالدىڭ.
ئانامغا دەي، قېيىنانام بىلەن بۈگۈنلا كۆرۈشسۇن...

زۇمرەتنىڭ گۈزەل سىيماسى كۆز ئالدىڭدىن ئۆچۈشقا باشلى-
دى . ۋىسال قۇشى باش ئۇستۇڭدىلا ئەگىپ يۈرەتتى . قەلبىڭدە
زۇمرەتنىڭ سەبىي ئىشقى مەۋج ئۇراتتى .

ئىككى يىلنىڭياقى ئەجەب يادىمغا كەلمەپتۇيا ؟ ھېلىغىچە بالام
ماڭغۇدەك بولىدىكەن ، مەنمۇ جەڭگە بارالايدىكەنمەن ،
ئىست !

يۈرىكىڭدە شېرىن ئىقىم مەۋج ئۇراتتى ؛ دىل قەسرىڭدە
شېرىن غەشلىك ھۆكۈم سۈرەتتى .

ئاناڭ قېيناناڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ، خۇش خەۋەر ئېلىپ كەل-
دى . بىراق داداڭ : «مەن بارالمايمەن ، توينى قىلىۋېرىڭلار» دەپ
تونۇپ بەرگەچكە ، ئاناڭ ئىككىنچى قېتىم بېرىپ ، تويلۇق سالدۇ-
رۇپ ، توي كۈننى بېكىتىپ كەلدى . توي كۈنۈڭ يىراق - يىراق-
لاردىن پات - پات گۈمبۈرلەشلەر ، ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ
تۇرىدىغان ئەنسىز كۈنلەرنىڭ بىرىگە توغرا كەلگەنىدى .

ئەتە تويۇم بولىدۇ دىگەن كۈنى كەچتە سىنى مەتسالى ئىزدەپ
كەلدى .

— ھە ، كېلىپ قاپسەنيا ؟— دەپ سورىدىڭ قىسقىچە ئەھۋال-
لاشقاندىن كېيىن ،— بىر گەپ بارمىدىيا ؟

— سەن بىلەن خوشلىشاي دەپ كەپتىم ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن
تۇرۇشقا تەمشىلىپ .

— خوشلىشاي ؟— سەن سەل ھەيران قالدىڭ ،— بىر يەرگە
بارامسەن ؟

— تاغقا... جەڭگە...

سەن تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ .

— ئۆتكەندە ئۇنىمىغانىيا توي قىلىمەن دەپ ؟

— ئەمدى قىلمايدىغان بولدۇم .

— نېمىشقا ؟

— ئۇنىمىدى .

— كىم ؟

— ...
— كىم ئۆنىمىدى؟ ئالىدىغان قىزىڭمۇ ياكى ئاتا - ئانىسىمۇ؟
— ئاتا - ئانىسى.
— نېمىدەپ؟
— ...
— كىمدى ئۇ قىز؟
— ...

ئۇ سوئاللىرىڭنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ، ئورنىدىن تۇردى، سىنى باغرىغا باستى، خۇددى ئۆتكەن كۈندىكىدەك. ئۇ سىنى باغرىدىن ئاجرىتىپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى. ئۇنىڭغا ھەيرانلىق ئىلكىدە سىنچىلاپ قارىدىڭ، ھەرقانچە سىنچىلاپ قاراپمۇ، قاپقارا كۆزلىرىگە بېلىقتەك شۇڭغۇپ بېقىپمۇ، ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىن رەشك - ئۆچمەنلىك، ئەلەم - ھەسرەت، دەرد - پىراق، ھىجران - جۇدالىق تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى سېزەلمىدىڭ، سېزەلمەيتتىڭ.

— ئۇنى... بەكلا ياخشى كۆرەمتىڭ؟
— ھەئە، جېنىمدىنمۇ!

ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق - ئۇزاق مۇڭداشقۇڭ، ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگۈڭ كەلدى؛ ئۈمىدۋارلىق چىدامىلىق بەخش ئەتكۈڭ كەلدى؛ قولۇڭدىن كېلىشىچە ياردەم قىلغۇڭ، ھەتتا ئۇنىڭ مۇھەببىتى ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بېغىشلىغۇڭ كەلدى.

— بەختلىك بول، ئاداش. ئاللا سىلەرگە مەڭگۈ بەخت - سائادەت يار قىلسۇن! — ئۇ ئون نەچچە قەدەم مېڭىپ بولۇپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ قوشۇپ قويدى، — خۇداغا ئامانەت، سەن ئۈچۈنمۇ جەڭ قىلىپ قويۇشنى ئۇنتۇمايمەن.

ۋۇجۇدۇڭ سۆيۈنۈش، ئازاب، جۇدالىقتىن لەرزىگە كەلدى.

— ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي!... مەنمۇ سەن ئۈچۈن دۇئا قىلىپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايمەن!

ئاۋازىڭ بوغۇلۇپ قالدى. ياشلىرىڭ مەڭزىڭ بويلاپ چۈشۈپ

ئانا تۇپراققا سىڭىپ كەتتى؛ ھەسرەتلىك تىنىقلىرىڭ گۇگۇم تىنىد-
قىغا قوشۇلۇپ كەتتى.
سىلەر ھەسرەت بىلەن خوشلاشتىڭلار.
تويۇڭ نەغمە ـ ناۋا ئىلكىدە ناھايىتى ئاددىي ـ ساددا ئۆتكۈ-
زۈلدى. ئىكاھ ئوقۇلۇپ، زۇمرەت ئۆيۈڭگە دەبدەبىسىز كۆچۈرۈپ
كېلىندى.
لېكىن، دوستلىرىڭ گۇگۇم چۈشۈشى بىلەن تەڭ يەنە
داپ ـ دۇتارلىرىنى تاراڭشىتىپ مەشرەپ باشلىۋەتتى:

ئالمىخانىنىڭ ئاقلىقى
خۇددى ئاپئاق پاختىدەك.
مەيدىسىنىڭ گۆشى يوق،
رەندە سالغان تاختىدەك.

«پاراققىدە»كۈلكە كۆتۈرۈلدى. سازەندىلەر تېخىمۇ روھلان-
دى، رەققاسلار نازلىق بېقىشىپ، لەرزان ـ لەرزان تولغىنىپ،
ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى نامايان قىلاتتى.

ئالما ئاتسام يارىمغا،
تۇتۇۋالدى موككىدە.
خىيالەتتە ئولتۇرسام،
سۆيۈۋالدى چوككىدە.

كۈي تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى، خۇددى يۈرىكىڭدىكى
ۋىسال تەشنالىقىدەك.
مەشرەپ راسا قىزىۋاتقاندا، ئىسكەندەر قولىڭغا پى-
چىرلىدى:
— سەمەندەر، داداڭنى... ئەكەپتۇ.
— نېمە، دادام كەپتۇما؟!— دېدىڭ سەن ئىسكەندەرگە
قاراپ. بىرخىل ئىچكى ھاياجان، ئىچكى خۇشاللىق يۈرىكىڭگە

تەپتى .
— ياق... داداڭنى چېرىكلەر...
سەگەكلەشتىڭ . ھاياجان ـ خۇشاللىقلىرىڭ ئىزىدىلا شىپپىدە توختاپ قالدى .
— تىلىڭنى چاينىماي ، دېمەمسەن ئوچۇق ؟ ! دادام...
يۈرىكىڭ ئەنسىز دۈپۈلدىدى .
— داداڭنى چېرىكلەر... داداڭ قۇربان بوپتۇ...
— نېمە ! ؟...
ئۈستىخانلىرىڭ قاراسلاپ كەتتى ؛ ۋىسال تەشنالىقىدىكى قاغجىراق يۈرىكىڭ قـاراسلاپ كەتـتى ؛ ۋۇجۇد ـ ۋۇجۇدلـىرىڭ ، ئۆگە ـ ئۆگىلىرىڭ قاراسلاپ كەتتى . شۇڭا ، سەن چاچراپلا تۇرۇپ تالاغا يۈگۈردۈڭ ، ئاناڭمۇ ، ئون ياشلىق سىڭلىڭمۇ ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، يۇرتداشلىرىڭمۇ ساڭا ئەگەشتى...
ئاھ ، خۇدا ، بۇ نېمە ئىش ؟ ! نېمىشقا ، زادى نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ ؟ دادام قوي باقىدىغان ياي‌لاققا كەتكەنىدىغۇ ؟... دادام قانداق بولۇپ قۇربان بولىدۇ ؟
بىلمەيتتىڭ .
چۈنكى ، سەن داداڭنىڭ شۇ كۈنى — سەن جەڭگاھقا بارماي ، قايتىپ كەلگەن شۇ كـۈنى سەھـەردە ئاڭـلاڭ بىـلەن خوشلىشىپ ، تاغقا — جەڭگاھقا كەتكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ «تويىنى قىلىۋېرىڭلار» دەپ تونۇپ بەرگەنلىكىنىڭمۇ يالغان ئىكەنلىكىنى ، بۇ ھەقتە ئاناڭنىڭ شۇنداق دەپ ، سېنى ئالداپ قويغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ داداڭنىڭ جەڭچىلەرنىڭ ئۇزۇق ـ تۈلۈكى تۈگەپ كەتكەچكە ، دامىسىغا ئۇزۇق ـ تۈلۈككە كېلىپ ، دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ، دەھشەتلىك قىيناقلار بىلەن پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ .
ئەمما ، سەن يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ ئەلەم بىلەن ئۆكسۈگەچ داداڭنىڭ شۇ كۈنى «ئوغلۇم ئوت يالقۇنلىرى ئىچىدە ياشايدىغان قۇش — سەمەندەردەك قەيسەر ئادەم بولسۇن» دېگەن ئۈمىدتە ساڭا

«سەمەندەر» دەپ ئىسىم قويغانلىقىدىن قاتتىق ئەپسۇسلانغانلىقىنى قىياس قىلدىڭ؛ داداڭنىڭ سەندەك يارامسىز بىر ئوغۇلنى بېقىپ چوڭ قىلغانلىقىدىن شۇنچىلىك ئەپسۇسلىنىپ، دىلىنىڭ پىچاقتا جىجىغاندەك ئازابلانغانلىقىنى قىياس قىلدىڭ؛ شۇڭا، ئۇنىڭ سەن بىلەن خوشلاشقۇسى كەلمەي، سەندىن چەكسىز ئۇمىدسىزلەنگەن پېتى جەڭگاھقا كەتكەنلىكىنى قىياس قىلدىڭ.

داداڭنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ كېلىۋاتقانلار بىلەن گىرىڭلا جىلغىسىنىڭ ئاغزىدىلا ئۇچراشتىڭ. ئۇلار سېنى كۆرۈپ، كىگىزدە ياسىغان زەمبىلنى يەردە قويدى. سەن ئۆزۈڭنى داداڭغا تاشلىدىڭ. كىيىم - كېچەكلىرىڭ قانغا بويالدى؛ يۈز - كۆزلىرىڭ قانغا بويالدى؛ يۈرەك - باغرىڭ قانغا بويالدى!

«مېنى كەچۈرگىن، دادا! مەندەك يارىماس، قورقۇنچاق، نان قېپى، لامزەللە، شەخسىيەتچى ئوغلۇڭنى كەچۈرگىن!»

ئازاب بىلەن يىغلىدىڭ؛ ھەسرەت - نادامەت بىلەن يىغلىدىڭ؛ پىغانلىق ھېسسىيات بىلەن ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ، تېلىقىپ - تېلىقىپ يىغلىدىڭ. بۇ ئازاب، بۇ ھەسرەت - نادامەت، بۇ پىغانلىق ھېسسىياتلىرىڭ ئۇچقۇنغا ئايلاندى، يالقۇنغا ئايلاندى، غايەت زور لاۋاغا ئايلاندى. بۇ قىساس ئۇچقۇنى، قىساس يالقۇنى، قىساس لاۋىسى ئىدى.

«دادا، مەن سېنىڭ قىساسىڭنى ئالىمەن! قىساسىڭنى ئېلىپ، ۋاپاسىز ئوغلۇڭ زەخمىناك قىلغان قەلبىڭگە مەلھەم چېچىپ، رەنجىگەن روھىڭنى خۇشنۇد قىلىمەن! ماڭا ئىشەنگىنكى، جېنىم دادا، مەيلى قانداق ئىشلار يۈز بەرمىسۇن، قىساسىڭنى چوقۇم ئالىمەن! قىساسىڭنى مەڭگۇ ئۇنتۇمايمەن! راست دەۋاتىمەن، بۇزرۇكۋارىم دادا، ئەلنىڭ قىساسىنى ئۆزۈمنىڭ قىساسى دەپ بىلىمەن! پۇتۇمغا سانجىلىپ قان ئالغان ئازغان - تىكەنلەرنى ئەپۇ قىلىشنى، لېكىن مېنى ئەزگەنلا ئەمەس، ھەتتا كۆڭلىدە ماڭا قارا ساناشنى نىيەت قىلغان، مېنى ھاقارەتلىگەن، مەسخىرە قىلغان، كۆزىنى يوغانراق ئېچىپ قارىغان رەقىبلىرىمدىن قىساس

ئىلىشنى پەرز ۋە مەڭگۈلۈك بۇرچۇم دەپ بىلىمەن !...»
بۇ سېنىڭ چىن يۈرىكىڭدىن ئۇرغۇپ چىققان قەسەمنامەڭ، ئۆمۈر بويى ئەمەل قىلىدىغان ياشاش مىزانىڭ ئىدى. لېكىن، سەن يەنىلا قىساسىنى ئۇنتۇغان ئادەم ئىدىڭ.
داداڭنىڭ ئۈچ نەزىرىسىنى بەرگەن كۈنى كېچىدە داداڭنى يەنە كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ: مۇشتلىرى چىڭ تۈگۈلگەن، چىشلىرى مەھكەم كىرىشكەن، قىيا ئوچۇق قالغان كۆزلىرىدە قىساس ئۇچقۇنى، قان بىلەن زىننەتلەنگەن نېپىز لەۋلىرىدە خۇش تەبەسسۇم قېتىپ قالغانىدى. ئۇ خۇش تەبەسسۇم قېتىپ قالغان شۇ سۆيۈملۈك لەۋلىرىدە ساڭا نېمىلەرنىدۇر دېيىشكە، نېمىلەرنىدۇر ئەسكەرتىپ قويۇشقا، نېمىلەرنىدۇر ۋەسىيەت قىلىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندەكلا قىلاتتى.
دادام نېمىلەرنى دېمەكچى، نېمىلەرنى ئەسكەرتمەكچى، نېمىلەرنى ۋەسىيەت قىلماقچى بولغىيتتى؟
بىلمەيتتىڭ.
«ئادەم كۆرەش ئۈچۈن يارالغان !...» دېمەكچى بولغىيمىدى؟
بىلمەيتتىڭ.
«قىساسىمنى چوقۇم ئال» دېمەكچى بولغىيمىدى ياكى «ئازادلىق ـ باراۋەرلىك، مۇھەببەت ھەققىدە قايتا ئويلىنىپ باق» دېمەكچى بولغىيمىدى؟
بىلمەيتتىڭ.
لېكىن، قىياس قىلدىڭ. شۇڭا، ئويلاندىڭ، ئويلا ـ ئويلا ئاخىر كۆز قارىشىڭنى ئۆزگەرتتىڭ: توغرا، مۇھەببەت ھەممىدىن ئۇلۇغ ئىكەن، مۇھەببەتتىن ئازادلىق تېخىمۇ ئۇلۇغ ئىكەن. مۇھەببەت ئازادلىقسىز ۋۇسال تاپالمايدىكەن.
ئەمما، بۇ سېنىڭ مۇھەببەتكە بولغان كۆزقارىشىڭدا تامامەن يېڭىلىنىش بولغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيتتى.
ئەگەر يۇرتىمىز ئازاد بولغان بولسا، دادام ئازادلىق... دەپ

جەڭگە بارمايتتى ، قۇربان بولمايتتى . ئانامۇ ، مەنمۇ ، سىڭلىممۇ دادامدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ ، مۇھەببەتتىن مەھرۇم قېلىپ ، بەختسىز بولۇپ قالمايتتۇق ، داغدا ، ھەسرەتتە قالمايتتۇق .
ئازابلىق خىياللار بىلەن زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭ . ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، چىراغنى ياقتىڭ . داداڭنىڭ خوتەن قەغىزىگە پۈتۈلگەن «دىۋانى ھىجرانىي» ناملىق دىۋانىنى قولۇڭغا ئېلىپ ، جىنچىراغ-نىڭ غۇۋا يورۇقىدا ئۇنى ئەستايىدىل ئوقۇشقا باشلىدىڭ . داداڭ-نىڭ «ھىجرانىي» تەخەللۇسى بىلەن ئىجاد قىلغان بۇ شېئىرلىرى-نىڭ كۆپىنچىسى ساڭا ياد بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ ھىدىنى پۇ-راش ، سىيماسىنى كۆرۈش ، يۈرەك سۆزلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن ، ئۇنى تولۇق ، ئەستايىدىل ئوقۇيتتىڭ .
شۇنداق ، ھەربىر ھەرپتىن داداڭنىڭ ھىدى كېلەتتى ؛ ھەربىر بوغۇمدىن داداڭنىڭ قەيسەرانە سىيماسى جىلۋە قىلاتتى ؛ ھەربىر مىسرادىن داداڭنىڭ ھېكمەتلىك پىكىرلىرى قۇلىقىڭ ئارقىلىق قەلب كۆلچىكىڭگە قۇيۇلاتتى . قىسقىسى ، «دىۋان»دىكى بۇ شې-ئىرلار ۋۇجۇدۇڭنى لەرزىگە سالاتتى ، خۇددى سەن ئۈچۈنلا ئىجاد قىلىنغاندەك .

يېگانە قالساڭمۇ ھەق تەرەپتە تۇر ،
رەقىبلەر كۆكسىگە خەنجىرىڭنى ئۇر .
بولساڭمۇ قەلەندەر ياشا مۇستەقىل ،
شۇندىلا روھىڭدىن تارقىلىدۇ نۇر .

سەن بۇ رۇبائىينى ئوقۇپ توختاپ قالدىڭ .
ئاھ ، خۇدا ! مەن نېمىشقا يەككە - يېگانە قالسامۇ ، ھەق تەرەپتە تۇرالمىدىم ؟ نېمىشقا ھەققانىيەت ئۈچۈن رەقىبلەرنىڭ كۆكسىگە خەنجەر ئۇرالمىدىم ؟ نېمىشقا روھىمنى قۇياشتەك پارلى-تالمىدىم ؟
شۇنداق ، ئادەم كۆرەش ئۈچۈن يارالغان ؛ ئۆز غايە - ئېتىقا-

دى ، ئازادلىقى ئۈچۈن تىنىمسىز كۈرەش قىلىشقا يارالغان . دادا ، ماڭا ئىشەن ، مەنمۇ چوقۇم ئۆز غايە ـ ئېتىقادىم ، ئۆزۈمنىڭ ، ئەلنىڭ ئازادلىقى ـ باراۋەرلىكى ئۈچۈن ئۆمرۈم بويى كۈرەش قىلىمەن !

ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلدى . سەن ئۆزۈڭنى بېسىۋېلىپ ، ياشلىرىڭنى قولۇڭنىڭ كەينى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ، داداڭنىڭ سەن تۇغۇلغان كۈنى يۇكسەك ئۈمىدۋارلىق ھېسسىياتى بىلەن يازغان «مەن بار» رادىفلىق مۇۋەششەھىنى ئوقۇدۇڭ :

سېنىڭدەك ، سەن ئۈچۈن ئوتقا ئۆزۈمنى ئاتقىلى مەن بار ،
ئوتۇڭدا كۆل بولۇپ خەستەك ، لېۋىڭغا پاتقىلى مەن بار .

ئەجەلنىڭ نۆۋىتى كەلسە ساڭا ، تەشۋىش يۇتۇپ يۈرمە ،
سالامىم بىرلە ئەزرائىل تىغىدا[1] ياتقىلى مەن بار .

مۇھەببەت ـ سۆيگۈ ، مېھرىمدە قىران روھىڭغا بەل باغلاپ ،
ساڭا ھەرنە كېرەك بولسا ، جېنىمنى ساتقىلى مەن بار .

ئەگەر ئالۋۇنغا يەم بولسا ئېتىڭ چۆللەردە ئارماندا ،
غۇرۇرۇم بىرلە مەپەڭگە ئۆزۈمنى قاتقىلى مەن بار .

نىيەت ـ گۈلباغلىرىڭغا زاغ قونۇپ سايراشقا تەمشەلسە ،
ئۇنى قەھرىمنى يا ئەيلەپ داۋاملىق ئاتقىلى مەن بار .

دىرىلدەپ تىترىسەڭ قىشتا قالا قەلبىمنى ، مېھرىمنى ،
ناۋادا چاڭقىساڭ يازدا ، بولۇپ مۇز قاتقىلى مەن بار .

---

[1] تىغىدا — قىلىچىدا .

ئەگەر روھىڭغا ئال[1] چۈشسە ، ئۇنى ئۇيغۇرچە روھ بىرلە
خىزىر يەڭلىغ داۋالاپ ، تېز بېقىپ ، ئايناتقىلى مەن بار .

رەھىمسىزدۇر پەلەك ـ تەقدىر ، ياشا ھىجرانىيدەك قەيسەر ،
بۇيۇك پەزلىمنى پەزلىڭگە ئۆمۈرلۈك چاتقىلى مەن بار .

... دادام ئۆز ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ ، ياشانغان تۇرۇقلۇقمۇ مەن ئۈچۈن ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا مەردانىلىك بىلەن بارالىدى . مەن پۈتۈنسۈرۈك بىر يىگىت تۇرۇپ نېمىشقا بارالمىدىم ؟ نېمىشقا دادامنىڭ مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىيالمىدىم ؟ مېنىمۇ يىگىت دېگىلى بولامدۇ ـ ھە ؟ !

ياشلىرىڭ يامغۇر بولۇپ قۇيۇلدى . ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالالمىدىڭ . «دىۋان»نى يېپىپ ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلاپ كەتتىڭ . ئۆگە ـ ئۆگىلىرىڭ ھەسرەت ـ نادامەتتىن لەرزىگە كەلگەندى .

جېنىم دادا ، مەن سەن ئۈچۈن قىساس ئالىمەن ! قىساسىڭنى ئېلىپ ، گۇناھىمنى يۇيۇپ ، روھىڭنى خۇشنۇد قىلىمەن ! ئالدىڭغا ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە خاس پىداكارانە خىسلىتىم بىلەن بېرىپ ، سەندىن ئەپۇ سورايمەن . مېنى كەچۈرەمسەن ، دادا ؟

قەلبىڭدە قىساس ئوتى گۈرۈلدەيتتى .

ئەتىسى قاق سەھەردىلا دەرۋازاڭ بوشقىنە قېقىلدى . تېزلا كېيىنىپ سىرتقا چىقتىڭ . سېنى دوستلىرىڭ — قايسى كۈنى ھەرخىل باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ، جەڭگە بېرىشتىن يالتىيىۋالغان قەدىناس دوستلىرىڭ كۈتۈپ تۇراتتى .

— سەنمۇ بارامسەن ؟ — دېدىڭ سەن ئىسكەندەرگە قاراپ .

— بارماي ، نېمىشقا بارمايتتىم ؟

— قىسسەڭنى كىم يازار ئەمدى ؟

— يەنىلا ئۆزۈم يازىمەن ، — دېدى ئىسكەندەر خىجالەت ۋە

---

[1] ئال (ھال) — زىرائەتلەرگە چۈشىدىغان بىر خىل كېسەللىك .

ئۇمىدۋارلىق ھېسسىياتى بىلەن ،— بۇ قېتىم قىسسەمنى قەلەم بىلەن ئەمەس ، قورال بىلەن يازماقچى .

— ئۆتكەندە شۇنداق دېگەن بولساڭ...— دېدىڭ سەن ھەسرەت بىلەن .

— ئويلاپ باقسام، بىز ئۆلۈكلەرنىڭ ئەمەس ، تىرىكلەرنىڭ غېمىنى بەكرەك قىلمىساق بولمايدىكەن .

— شۇ ، ھەممىدىن مۇھىمى زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش !— دېدى موللا ئايۇپمۇ ئىسكەندەرنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا . ئۇ يەتتە - سەككىز تالىپنى ئەگەشتۈرۈپ كەلگەندى .

دوستلىرىڭ كۆلۈپ كېتىشتى . سەنمۇ ھەسرەتلىك ۋە ئۇمىدۋارلىق بىلەن ئاچچىق كۆلۈپ قويۇپ ، ئاناڭ ۋە ئايالىڭ بىلەن خوشلاشتىڭ ، ئەلۋەتتە ، يىغلاپ تۇرۇپ ئەمەس .

ئاتا - ئانىلىرىڭلار ، ئەھلى جامائەت كۆز يېشى ، خىزىرانە تىلەك - دۇئالىرى ئارقىلىق سىلەرگە ئامانلىق ۋە نۇسرەت تىلەپ قالدى ؛ تولۇن ئاي پارلاپ ، يۇلتۇزلار چاراقلاپ تۇرغان شىۋىقەدرى كېچىسىدەك گۈزەل كېچە ئېزگۈ تىنىقلىرى ئارقىلىق سىلەرگە ئۇمىد بېغىشلاپ قالدى ؛ چوپان دەرياسى جەننەت ساداسىدەك يېقىملىق شاۋقۇنلىرى ئارقىلىق سىلەرگە جۇشقۇن ھاياتي كۈچ بېغىشلاپ قالدى .

سىلەر ئۆتكەن كۈنى سەن قېچىپ كەلگەن چاۋار - چاتقاللىق ، يىلان - چايانلىق يول بىلەن ئەمەس ، ئىككى ياقىسىدا سۇپسۇزۇك سۇلار ئېقىپ تۇرىدىغان ، ھاياتبەخش ھىد چېچىپ تۇرغان شاھانە گۈللەر بىلەن پۇركەلگەن ، خىلمۇخىل خۇشناۋا قۇشلار سايراپ تۇرىدىغان نۇرانە يول بىلەن جەڭگاھقا قاراپ يۈرۈپ كەتتىڭلار . قەدەملىرىڭلار شۇ قەدەر يەڭگىل ئىدى ، خۇددى قۇش پېيىدەك . يۈرىكىڭلار توختاۋسىز ئالغا ئىنتىلەتتى ، گوياكى ئوغۇزخاننىڭ دۇلدۇلىدەك . قەلبلىرىڭلار ئازادلىق ، تەڭلىك ، باراۋارلىك ، تىنچلىققا موھتاج ئىدى . سىلەر مۇشۇ موھتاجلىق ئۈچۈن ، تاغقا — ئىنقىلاب سېپىگە قاراپ كېتىۋاتاتتىڭلار . چۈنكى ، سىلەر

ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، قەلبىڭلارنىڭ موھتاجلىقى ئۈچۈن قان كېچىپ كۆرەش قىلىش قارارىغا كەلگەنىدىڭلار.

شۇڭا، قەدەملىرىڭلار ئىتتىك، ئالدىرىمساڭلار بولمايتتى. چۈنكى، موھتاجلىق ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىنقىلاب ساڭا، ئىسكەندەرگە، موللا ئايۇپقا... ئوخشاش ئازادلىق ئۈچۈن تۇغۇلۇپ، ئازادلىق ئۈچۈن ئۆلىدىغان ھەقىقىي ئەزىمەتلەرگە موھتاج ئىدى، خۇددى قەلبلىرىڭلار تەڭلىك - باراۋەرلىك، تىنچلىق، ئازادلىققا موھتاج بولغاندەك.

شۇڭا، قەلبلىرىڭلار گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى؛ مەنزىلىڭلار جەننەت گۈللىرى بىلەن بېزەلگەنىدى.

5

زور قوشۇن بىلەن ئارىتاشتا ئۇچراشتىڭلار. شۇنىڭ بىلەن ئىنقىلابىي ھاياتىڭ باشلاندى.

سەن تەقدىرىڭدىن چەكسىز رازى بولدۇڭ. چۈنكى، ھەممىڭلار مەتسالى تۇرۇشلۇق روتىغا تەقسىم قىلىنغانىدىڭلار. سەن، ئىسكەندەر، موللا ئايۇپلار مەتسالى تۇرۇشلۇق ۋىزۋوتقا تەقسىم قىلىندىڭلار. بىللە ئويناپ چوڭ بولغان دوستلىرى بىلەن بىللە جەڭ قىلىش، ھۇررا سادالىرى ئىچىدە بىللە ئاتاكىغا ئۆتۈش، جەننەت ساداسى ئىچىدە ئازادلىق - باراۋەرلىك ئۈچۈن بىللە قۇربان بېرىش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك ھەم زور بەخت - ھە!

شىددەتلىك جەڭلەر ساڭا جەسۇرلۇق بەخش ئېتىۋاتاتتى...

سەن بىكار قالساڭلا مىلتىقىڭنى سىلايتتىڭ، سۈرتەتتىڭ، خۇددى مەرھۇم ئايالىڭنىڭ چاچلىرىنى، يۈز - كۆزلىرىنى سىلىغاندەك. ئەمدى يېڭى ئايالىڭ — زۇمرەتنىڭ چاچلىرىنى، يۈز - كۆزلىرىنى قاچان سىلارسەنكىن؟ قاچان سىلاپ، قاچان ۋىسال قۇچارسەنكىن؟ ئۇرۇش قاچان ئاخىرلىشىپ، ئازادلىق، تىنچلىق، ئاسايىشلىق كۈنلىرى قاچان يېتىپ كېلەركىن؟

بىلمەيتتىڭ .
لېكىن ، سەن شۇ كۆنلەرنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى شۇ قەدەر ئۈمىد قىلاتتىڭ . شۇلارنى ھەربىر ئويلىغىنىڭدا ، ئىچ ـ ئىچىڭدىن شېرىن ئىستەك ئوقچۇيتتى ؛ ئىچ ـ ئىچىڭدىن جەسۇر-لۇق ، ھاياتىي كۈچ ئوقچۇيتتى ؛ ئىچ ـ ئىچىڭدىن قىساسكارانە روھ ئوقچۇيتتى .
يۈرىكىڭ كەلگۈسىگە ، مۇھەببەتكە ، ئازادلىق ـ باراۋەرلىككە تەلپۈنەتتى .
سەن تەلپۈنۈش ئىلكىدە جەسۇرانە جەڭ قىلاتتىڭ...
قوشراپتىكى جەڭ قار ئۇچقۇنداپ تۇرغان بىر كېچىسى باشلان-غانىدى . سەن بىر تۈپ قېرى سۆگەتنىڭ تۈۋىگە كىرىۋالغانىدىڭ . مەتسالى بىر ئازگالغا مۆكۈنۈۋالغانىدى .
سىلەرنىڭ ۋەزىپەڭلار روتىنىڭ چېكىنىشى ئۈچۈن دۈشمەننى توسۇپ تۇرۇش ئىدى . روتا دەريادىن ئۆتۈپ بولغاندا ، بەلگە ئوقى ئېتىلاتتى ، بەلگە ئوقى ئېتىلسىلا ، سىلەر چېكىنەتتىڭلار .
دۈشمەنلەر پايپاسلاپ كېلىشكە باشلىدى . ئۇلار سىلەرگە يېگىرمە ـ ئوتتۇز قەدەمچە قالغاندا ، ۋىزۋوت كوماندىرىنىڭ بۇيرۇ-قى ئاڭلاندى :
— ئېتىڭلار !
سىلەر ئوق ئېتىشقا باشلىدىڭلار ، شىددەتلىك ئېتىشىش باش-لاندى . ئوقلار قولاق تۈۋىڭدىن ، باش ـ ئۈستۈڭدىن ۋىژىلداپ ئۇچۇپ ئۆتەتتى ؛ مىناميوت ئوقلىرى ئەتراپىڭدا پارتلاپ زېمىننى لەرزىگە سالاتتى ، سىلەرنى توپىغا كۆمەتتى ، چىقىمدار قىلاتتى...
لېكىن ، سىلەرنىڭ ھازىرقى ئورنۇڭلار ناھايىتى ياخشى ئىدى ، بىر قۇرۇق ئۆستەڭنىڭ ئىچىگە كىرىۋالغانىدىڭلار . دۈشمەن يانتۇلۇقتىن ئۆمىلەپ ھۇجۇمغا ئۆتكەنىدى . شۇڭا ، سىلەرنىڭ ئو-قۇڭلار ئانچە زايە كەتمەيتتى . ئەمما ، چېرىكلەر پەۋقۇلئاددە كۆپ ، بىرى يىقىلسا ، ئۇنى قىمىرلاپ ئىز بېسىپ كېلىۋېرەتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ مىناميوتلىرى تېخىمۇ غالجىرلاشقاچقا ، ئىزۋۇ-

دىڭلار ھالسىراپ قىلىۋاتاتتى .
شۇڭا ، سىلەر بەلگە ئوقىنىڭ تېز رەك ئۇچۇپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۇتەتتىڭلار .
— سەمەندەر ، سەن بارمۇيا؟— دەپ سورىدى مەتسالى .
— بار .
— ئاتامسەن ئەمىسە بار بولساڭ؟!
— ئوق... ئوق بولمىسا ، نېمىنى ئاتىمەن؟ تەلپىكىمنى ئاتىمەنمۇيا؟
ئوقۇڭ تۈگەپ قالغانىدى ، ئوقۇڭلار تۈگەپ قىلىۋاتاتتى . ئۇرۇش يەنە ئون مىنۇت داۋاملىشىدىغان بولسا ، سىلەر پۈتۈنلەي مەغلۇپ بولۇپ، روتا ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىشى مۇمكىن ئىدى .
دەل شۇنداق پەيتتە ۋىزۋوت كوماندىرىنىڭ بۇيرۇقى گۈمبۈرلەشلەر ئىچىدە جاراڭلىدى :
— يىگىتلەر ، ئەڭ ئاخىرقى تىنىقىمىز قالغۇچە كۈرەش قىلايلى !
شۇنداق قىلماي بولمايتتى . سىلەر شۇنداق قىلدىڭلار . ئاخىرقى ئوقلىرىڭلارنى ئېتىشقا باشلىدىڭلار . زېمىن تىترەيتتى ، قار ئۇچقۇنلىرى توپا - چاڭلارغا قوشۇلۇپ كېتەتتى . دۈشمەنلەر يەر بېغىرلاپ يېقىنلاشماقتا ئىدى . قۇچاقلاشما جەڭ باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى . ئەگەر قۇچاقلاشما جەڭ بولۇپ قالىدىغانلا بولسا ، سىلەر بىردەمدىلا قىيما - چىيما بولۇپ كېتەتتىڭلار .
بەلگە ئوقىنى زارىقىپ كۈتەتتىڭلار .
سېنىڭ بەلگە ئوقىنى كۈتۈپ ، سۆگەتنىڭ دالدىسىدا مۈشۈكتەك ماراپ يېتىۋەرگۈڭ كەلمىدى . شۇڭا ، سۆگەتنىڭ دالدىسىدىن توشقاندەك پارتىدە چىقتىڭ - دە ، پەسكە قاراپ يومىلاندىڭ ، ئۆمىلىدىڭ .
— سەمەندەر ، يېنىپ كەل ، خەتەرلىك !
مەتسالى توۋلاپلا قالدى . ئۇنىڭ ئاخىرقى ئاۋازى سېنىڭ دومىلاشلىرىڭ ئاستىدا قالدى . سەن ئون نەچچىنى دومىلىنىپ ، بىر

ئويمانلىقا كىرىپ توختىدىڭ . ئويماندىن بېشىڭنى چىقىرىۋىدىڭ ، بىر پاي ئوق تەلپىكىڭگە تېگىپ ، بىر تەرىپىنى قوناق قۇلىقىدەك ساڭگىلىتىپ قويدى . سەن ئويمانغا چاپلىشىپلا قالدىڭ .

«ھۇ ئاناڭنى !... ئەزرائىل ، رەھمەت ساڭا !...»

سەن يەنە بېشىڭنى چىقاردىڭ . بەش ـ ئالتە قەدەمچە نېرىدا ئۈچ دۈشمەن ئۆلۈكى سۇنايلىنىپ ياتاتتى . سەن شۇلارنىڭ ئوقلىرىنى ئالماقچى بولدۇڭ . شۇ چاغدا ، دەل شۇ چاغدا ، تۇمانلىق ھاۋادا ياپيېشىل بەلگە ئوقى پارلىدى ، خۇددى ئۈمىدتەك . شۇنىڭ بىلەن تەڭ كۆڭلۈڭمۇ پاللىدە يورۇپ كەتتى ، گوياكى قۇياشتەك .

چېكىنىش بۇيرۇقى بېرىلدى ، ۋىزژۇوت چېكىندى .

— سەمەندەر ، تېز ، تېز بول ! تېز يېنىپ كەل ! مەن سېنى قوغداي !

مەتسالى سېنى ئالدىراتقىلى تۇردى . بىراق ، سېنىڭ قۇرۇق قول قايتىپ كەتكۈڭ كەلمىدى . چېكىنىش ئۈچۈنمۇ ئوق بولمىسا بولمايتتى . ئاتاكىغا ئۆتۈشتىن چېكىنىشنىڭ قىيىن ۋە خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتىڭ . شۇڭا ، سېنىڭ ھېلىقى ئۈچ چېرىكنىڭ ئوق ـ دورىلىرىنى غەنىيمەت ئالغۇڭ ، بولۇپمۇ ئاۋۇ بىرىنىڭ ئاپتوماتىنى غەنىيمەت ئېلىپ ، ئۇنى مەتسالىدەك سايراتقۇڭ كەلگەنىدى .

ئاپتوماتىم بار بولغان بولسا ، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە ! نېمە ئۇ مىلتىق دېگەن ! يوقتىن ياخشىراقكەن ئىشقىلىپ...

سەن تەۋەككۇل دەپ ئويماندىن چىقتىڭ . ئىككى تاقلاپلا ھېلىقى ئۆلۈك چېرىكلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ ، قوراللىرىنى ، ئوق ـ دورىلىرىنى ئېلىپ ئۆمىلەشكە باشلىدىڭ .

مەتسالى ئاندا ـ ساندا ئوق ئېتىپ قويۇپ سېنى قوغداۋاتتى . ئارىلىق يەتتە ـ سەككىز قەدەمچە قالغاندا ، ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ يۈگۈردۈڭ . بىراق مەتسالىنىڭ ئالدىغا كېلىپلا موككىدە يىقىلدىڭ . چۈنكى ، ئوڭ پۇتۇڭغا ئوق تەگكەنىدى . ئۇ سېنى تارتىپ

ئىرىقىنىڭ ئىچىگە چۈشۈردى.
ۋىنىتوۋت چېكىنىپ بولغاندى. مەتسالىنىڭمۇ ئۇقى تۈگىگەندى.
— نېمىشقا... نېمىشقا چېكىنىمىدىڭ؟ تېز قاچ!— دېدىڭ سەن ئاپتوماتىڭنى دۈشمەنگە توغرىلاپ.
دۈشمەنلەر يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتاتتى.
— سېنى تاشلاپما؟— دېدى مەتسالى سەن غەنىيمەت ئالغان يەنە بىر ئاپتوماتنى قولىغا ئېلىپ.
شۇنداق، ئۇ سېنى تاشلاپ قاچالمايتتى. ئۇنىڭ سېنى تاشلاپ قاچالمايدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتىڭ. چۈنكى، ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ سېنى شۇنداق قوغداپ قالغاندى. بىر قېتىم سىلەر چېكىنىۋېتىپ سەن سازلىققا پېتىپ قالغاندا، ئۇ سېنى قۇتقۇزىمەن دەپ ھەر ئىككىڭلار دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، دەھشەتلىك قىيناقنىڭ تەمىنى تېتىپ بولغۇچە روتا بىر كېچىدىلا ھۇجۇم قىلىپ، سىلەرنى قۇتقۇزۇپ قالغاندى. يەنە بىر قېتىم ئۇ يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوققا قارىماي، سېنى دۈشمەن مۇھاسىرىسىدىن قۇتقۇزۇپ چىققاندى. ھازىرمۇ يەنە سېنى قۇتقۇزۇپ قالماق بولۇۋاتاتتى.
ئەمما، سەن ئۇنىڭ سېنى قۇتقۇزغۇسى يوقلۇقىنى، پەقەت ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا قۇتقۇزۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ. ئەگەر بىلگەن بولساڭ، ئۇنى قېچىشقا دەۋەت قىلىشىڭ ئورنىغا ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلغان بولاتتىڭ.
— سەن تېز قاچ! مەن سېنى قوغداي!
— ياق!
— ئىككىلىمىزلا ئۆلۈپ كېتىمىز...
— مەيلى، ئۆلسەك تەڭ ئۆلىمىز!
ئۇ قاچقان بولسا، سەن ئۇنى چوقۇم قوغداپ قالالايتتىڭ. بىراق، ئۇ قاچقىلى ئۇنىمىدى. سەن قاچالمايتتىڭ، ئىككىڭلار

بىللە قېچىش خەتەرلىك ، ئانچە ماڭمايلا دۈمبەڭلارغا ئوق يەيتتىڭلار . ئۇنىڭدىن كۆرە ، مەتسالىنى قاچۇرۇۋېتىپ ، ئاخىرىغىچە ئېتىشقىنىڭ ياخشى ئىدى .

ئېتىشتىڭلار ، سىلەر ئاتاتتىڭلار ، گرانات تاشلايتتىڭلار . دۈشمەن ئوفىتسېرلىرى كانىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك ئالتاغىل ۋارقىرىشاتتى . دۈشمەنلەر ئاستا ـ ئاستا ئېھتىيات بىلەن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتاتتى . ئاپتوماتىڭلار سايرايتتى . بۇ سېنىڭ تۇنجى قېتىم ئاپتومات ئېتىشىڭ ئىدى .

ئاپتوماتتا جەڭ قىلىش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك ـ ھە !

قەلبىڭدە مەتسالىغا بولغان ھۆرمەت ـ تەشەككۈر كۆۋرەيتتى ، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك . چۈنكى ، سەن مەتسالىنىڭ سېنىڭ ئۆلۈمىڭنى تىلەيدىغان ، ئەمما ئۆلۈپ كېتىشىڭدىن ئۆلگۈدەك قورقىدىغان بىردىنبىر دوستۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ ؛ سەن يوق جايدا ئۆلۈپ كېتىشىڭنى ئاللادىن ئىلتىجا قىلىدىغان ، سېنى «مېڭەڭگە ئوق تېگىپ ، تىن تارتمايلا ئۆلەرسەن ئىلاھىم !» دەپ دوستانە ئۆچمەنلىك بىلەن قارغايدىغان بىردىنبىر دوستۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ .

جەننەت ساداسى بىلەن لىق تولغان يۈرىكىڭدە چەكسىز پەخىرمەنلىك ـ ئىپتىخار ئۇرغۇيتتى . سەن شۇنداق بىر سادىق ، قەيسەر دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن پەخىرلىنەتتىڭ . چۈنكى ، سەن مەتسالىنىڭ قەلبىدە ساڭا نىسبەتەن مۇھەببەتلىك غەزەپ ـ نەپرەت ئوقچۇپ تۇرىدىغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بۇ غەزەپ ـ نەپرىتىگە چوڭقۇر دوستلۇق ، مېھىر ـ مۇھەببىتىنىڭ سىڭىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بىر ـ بىرىگە قارشى بۇ رودۇپايانە ھېس ـ تۇيغۇلىرىنىڭ خۇددى سىلەر دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىۋاتقانغا ئوخشاش جاھىلانە تىركىشىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ گەرچە ئۆزۈڭلارنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقىڭلارنى ئېنىق بىلىپ تۇرساڭمۇ ، لېكىن مەتسالىنىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەتكە تولغان رەقىبانە ھېس ـ

تۆيغۇلىرىنىڭ قايسىسىنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقىنى ، قايسىسىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئۇقمايدىغانلىقىنى ئۇق-مايتتىڭ .

دۈشمەنلەر ئالدىڭلاردىن ئۆتمەي ، ئالىبۇرۇن چېكىنىپ بول-غان ئىزغۇدنى قوغلىيالمايتتى . ئۆتۈش يولى بەك تار بولۇپ ، بۇ سىلەرگە ناھايىتى پايدىلىق ئىدى . شۇڭا ، دۈشمەن يېقىنلاپ كېلە-لەيتتىيۇ ، شىددەت بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتەلمەيتتى . ھۇجۇمغا ئۆتسىلا بىردىن - بىردىن يەر چىشلەيتتى .

— ئوقنى ئايا ،— دېدى مەتسالى ،— بىر دانە گرانات ئېلىپ قوي .

سىلەر ئوقنى ئاياشقا باشلىدىڭلار ، ئاياپ ئاتتىڭلار . شۇنچە ئاياپ ئاتساڭلارمۇ ، ئاخىر ئوقۇڭلار تۈگەپ قالدى .

— قانداق قىلىمىز ؟— دەپ سورىدىڭ . ئۇمۇ ياندۇ-رۇپلا سورىدى :

— قانداق قىلىمىز شۇ ؟

دۈشمەنلەر ئۆمىلەپ يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى .

— مېنىڭچە ، سەن دەرھال قاچ ، ھازىرمۇ قېچىپ كېتە-لەيسەن .

— سەنچۇ ؟

— مەن گراناتنى مەيدەمگە تېڭىپ جىممىدە يېتىۋالىمەن . دۈشمەنلەر ئەتراپىمغا راسا ئولاشقاندا ، «گۇمىدە» پارتلىتىمەن ! سەن ماڭا قارىماي ، تېز قاچ !— دېدىڭ چەكسىز رازىمەنلىك بىلەن . چۈنكى ، سېنىڭ دۈشمەن قولىغا تىرىك چۈشكۈڭ يوق ئى-دى ، چۈنكى زەينىددىننى قۇتقۇزۇپ قېلىش جەريانىدىكى دەھشەت-لىك قىيناقلارنىڭ تەمى ھازىرمۇ قەلبىڭدە شۇ پېتى ساقلىنىپ قالغانىدى .

مەتسالى ئويلىنىپ قالدى . دۈشمەن ئېھتىيات بىلەن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى . شۇڭا ، سەن ئۇنى قېچىشقا سۈيلىدىڭ :

— مەن بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، تېز قاچ دېدىم! مەن سەندىن رازى، ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى!
— ياق، مەن سېنى تاشلاپ قاچالمايمەن، تاشلاپ قاچقۇچە... سەن دېگەندەك قىلىلى!
سىلەر گراناتنىڭ ھالقىسىنى بارمىقىڭلارغا ئۆتكۈزۈپ، ئۇنى باغرىڭلارغا چىڭگىدە بېسىپ، جىممىدە يېتىۋېلىشتىڭلار، خۇددى ئۆلۈكتەك.
— مەندىن رەنجىگەن تەرەپلىرىڭ بولسا، ئەپۇ قىل، ئاداش!— سەن چوڭقۇر ئۆتۈنۈش بىلەن پىچىرلىدىڭ.
— يوق... سەندىن رەنجىگەن تەرەپلىرىم يوق!
بىراق، ئۇنىڭ قىپقىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ.
— سېنىڭمۇ مەندىن رەنجىگەن تەرەپلىرىڭ بولسا، كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋەت، خوش!— دېدى ئۇ.
— ئۇ دۇنيادا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش نېسىپ بولغاي، ئىلاھىم!
دۈشمەنلەر ئۇنداق ئىتتىك باستۇرۇپ كېلەلمەيتتى. چۈنكى، ئۇلار سىلەرنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىڭلارغا ئۇچراپ، جېنىدىن جۇدا بولۇشىدىن قورقاتتى. شۇڭا، ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆتۈۋاتاتتى، خۇددى سازاڭ ئۆمىلىگەندەك.
قەلبىڭ سېھىرلىك گۈزەل كۈيلەر— جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى. يۈرىكىڭ جەننەت ساداسى ئىلكىدە دۈپۈلدەيتتى، شىۋىرلايتتى. ئۇنىڭ بۇ ئاخىرقى دۈپۈلدەشلىرى تولىمۇ سۆيۈملۈك، شىۋىرلاشلىرىمۇ ئاجايىپ جەلپكار ئىدى. يۈرىكىڭنىڭ بۇ سۆيۈملۈك دۈپۈلدەشلىرىگە، جەلپكارانە شىۋىرلاشلىرىغا ئالدىنىپ قالغۇڭ يوق ئىدى. ئالدىنىپ قالىدىغانلا بولساڭ، ئويلىنىپ قالاتتىڭ. ئويلىنىپ قالىدىغانلا بولساڭ، دەسلەپكى قارارىڭدىن يېنىۋېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالاتتىڭ.

«ھايات ـ ماماتلىق ھەققىدە تەكرار ـ تەكرار ئويلىنىۋەرگەن ئادەم مەڭگۈ قەھرىمان بولالمايدۇ.»

سەن بۇ نۇقتىنى جەڭگاھقا كەلگەندىن بىرى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتاتتىڭ. شۇڭا، سېنىڭمۇ دۈشمەن قولىغا تىرىك چۈشۈپ قېلىپ، دەھشەتلىك قىيناقلارغا (ناۋادا) بەرداشلىق بېرەلمەي، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇپ، قەھرىمانلىق شەرىپىدىن مەھرۇم قالغۇڭ يوق ئىدى؛ ھايات تەشنالىقىغا بەرداشلىق بېرەلمەي، جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغۇڭ يوق ئىدى.

شۇڭا، ئوي ـ خىيال، سەزگۈ دېگەنلەرگە كاللاڭدىن قىلچە ئورۇن بەرمەي، نەپسىڭنى پەسەيتىپ جىممىدە يېتىۋالدىڭ، خۇددى تاشپاقىدەك.

لېكىن، سەن مەتسالىنىڭ ئويلىنىۋاتقانلىقىنى — ھاياتلىق، مۇھەببەت، ۋىسال ھەققىدە تەكرار ـ تەكرار ئويلىنىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ بۇ ھەقتە ئويلىنىپ ـ ئويلىنىپ، ئاخىر سېنىڭ گىرانتىڭ «گۈممىدە» پارتلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ گىرانتىنىڭ يېپىنى ئۈزۈپلا قالدۇق دۈشمەنگە تاشلاپ، ھايات قېلىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ؛ ئۇنىڭ «بۇ ئۇنى دۈشمەن قولىغا تىرىك تاشلاپ بەرگەنگە قارىغاندا، مىڭ مەرتىۋە ياخشى، تارتىدىغان ۋىجدان ئازابىممۇ يېنىكرەك بولىدۇ» دەپ ئويلاپ، شۇنداق شۇملۇقانە قارار چىقارغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ زۇمرەتكە نېمىدەپ جاۋاب بېرىش، نېمىدەپ چۈشەندۈرۈش ھەققىدە باھانە ـ سەۋەب تاپالماي، گاڭگىراپ قېلىۋاتقانلىقىنى تېخىمۇ ئۇقمايتتىڭ.

دۈشمەنلەرنىڭ گاراڭ ـ گۇرۇڭلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىغاندى. ئەزرائىل سېنى قورقۇتۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن، قاپقارا قاناتلىرى بىلەن يۈز ـ كۆزلىرىڭنى سىلاپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن يۈرىكىڭنىڭ «دۈك ـ دۈك»ى پەسىيىپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسى تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن چوغدەك قىزىپ كەتكەن بەدىنىڭ بىردىنلا سو-

ۋوپ ، چىلىق ـ چىلىق تەرلىرىڭ شىپپىدە قۇرۇپ ، يەڭگىللەپلا كەتتىڭ ، خۇددى ئاق قۇ پەيىدەك . ئۆزۈڭنى چەكسىز راھەت ھېس قىلدىڭ ، گوياكى جەننەت ئەھلىدەك .

داداڭ جەننەتۇل ـ مەئۋادا ساڭا باغرىنى ئېچىپ تۇراتتى . سەن ئاستا ـ ئاستا ئۇچۇپ ئۇنىڭ باغرىغا يېقىنلاپ كېتىۋاتاتتىڭ . سەن ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ «پىلىكنىڭ ھالقىسى قولۇمدا بارمۇ ، يوقمۇ» دەپ قولۇڭنى مىدىرلىتىپ باقتىڭ . ھالقا بارمىقىڭغا ئۆتكۈزۈك-لۈك تۇراتتى . گراناتنىڭ بېشى ئالىقانلىرىڭ ئارىسىدا مىجىلىپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى ، خۇددى قۇشقاچ بالىسىدەك .

— سەمەندەر ، بېشىڭنى كۆتۈر !

بۇ ئاۋاز گويا يەتتە قات ئاسماننىڭ ئۈستىدىن ، يەتتە قات يەرنىڭ ئاستىدىن كېلىۋاتقاندەك تولىمۇ بوش ، تولىمۇ زەئىپ ئاڭ-لاندى .

نېمە ئاۋاز بۇ ؟

بۇ خىتاب يەنە تەكرارلاندى . بۇ تولىمۇ يوچۇن خىتاب ئىدى . بۇ كىمنىڭ ئاۋازى ؟ قەيەردىن كېلىۋاتىدۇ ؟ بېھىشتىنمۇ ؟ مەن بېھىشكە يېقىنلىشىۋاتىمەنمۇ ياكى بېھىش ماڭا يېقىنلى-شىۋاتامدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ .

شۇڭا ، سەن سەكراتتىكى ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭنىڭ قۇدرىتىگە ئىشىنەر ـ ئىشەنمەي بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . مەتسالى يېنىڭدىلا ساڭا قاراپ تۇراتتى .

— نېمە بولدى ؟

— مېنىڭ بۇنداق ئۆلگۈم يوق !

مەتسالى شۇنداق دەپلا گراناتنىڭ يىپىنى ئۈزۈپ دۈشمەنگە قارىتىپ ئاتتى . قاتتىق پارتلاش بىلەن تەڭ قىيا ـ چىيا كۆتۈرۈل-دى ؛ قاتتىق پارتلاش بىلەن بارلىق قارارىڭ ، بېھىشكە قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان شېرىن ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭ تىرىپىرەن بولۇپ

كەتتى.

— ئەمدى ئۆلسەممۇ مەيلى!

مەتسالى ئۆزىنى قاشقا تاشلاپ، پۇتىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ئول-تۇردى. سەنمۇ ئېسىڭنى يىغىپ قاشقا ئۆمىلەپ كەلدىڭ ـ دە، غۇژمەكلىشىپ چىقىۋاتقان دۇشمەنگە قارىتىپ گراناتنى تاشلىدىڭ، زېمىن تىترىدى؛ تاغۇ تاشلار تىترىدى؛ يۈرىكىڭ تىترىدى.

ئەمما، سەن يەنىلا قۇش پېيىدەك يەڭگىل ئىدىڭ، لىككىدە ئۇچۇپ مەتسالىنىڭ يېنىغا قوندۇڭ. ئۇ قولىنى بوينۇڭدىن ئې-لىپ، سېنى مەھكەم قۇچاقلىدى. سەنمۇ ئۇنىڭ سول قولىنى تۇتۇپ چىڭگىدە قىستىڭ.

بىزنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىدۇ، مەيلى.

سەن شۇنداق ئويلىدىڭ. چۈنكى، ئۇلار بۈگۈن تولۇق بىر روتا ئەسكىرىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى. پەقەت ئىككىڭلارلا ئۇلار-نىڭ بىر ئىنژۋۇد ئەسكىرىنى يەر غاجاتقانىدىڭلار.

ئون نەچچە چېرىك قاشتا پەيدا بولدى. سەن كۆزۈڭنى يۇ-مۇپ، مەتسالىنىڭ قولىنى مەھكەم قىستىڭ، ئۇمۇ سېنى مەھكەم قۇچاقلىدى. «ئاخىرەتكە بېرىپ بولغۇچە ئاجراپ كەتمەيلى» دېگەن-دەك، سىلەر خۇددى مۇستەھكەم بىر گەۋدىگە — ئاجرالماس ئۇيۇلتاشقا ئايلىنىپ كەتكەنىدىڭلار.

— ئوق چىقارماڭلار!

— تىرىك تۇتۇڭلار!

— تۇرۇشە ئورنۇڭدىن!

مەتسالى قولىنى بوينۇڭدىن ئېلىپ قىمىرلىدى. سەنمۇ ئور-نۇڭدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىڭ. سەن دۇشمەنلەرنىڭ راستتىنلا سى-لەرنى تىرىك تۇتۇش قارارىغا كېلىشكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ. بولمىسا، ھېلىغىچە بەدىنىڭلار ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ بولغان ياكى مىلتىقنىڭ نەيزىلىرى قورساقلىرىڭلاردىن تۆشۈك ئېچىپ، ئۈچەي ـ قارىنىڭلارنى كۆككە سورۇپ بولغان بولاتتى.

6

ئۇلار سىلەرنى ئەكىلىپلا بىر سامانلىقتا سولاپ قويۇشتى. پۇتۇڭنىڭ جاراھىتى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاغرىيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سوغۇق ھەدەپ سىلەرگە نەشتىرىنى سانجىپ تۇراتتى. ساماننىڭ ئاچچىق ھىدى دىماغنى ئېچىشتۇراتتى. قانداقلا بولمىسۇن، ئاستىڭلار يۇمشاق، سوغۇق-قا چىدىيالىساڭلارلا، ئۇخلىغىلى بولاتتى.

لېكىن، بىر كېچىنى ئۇخلار - ئۇخلىماي دېگەندەك ناھايىتى تەستە ئۆتكۈزدۈڭلار.

— تۇرۇشە!

سەھەردىلا دوغىلاقنىنە كەلگەن بىر چېرىك كىرىپ كەلدى. سىلەر ئورنۇڭلاردىن تۇردۇڭلار.

— مىڭىشە!

مەتسالى قولۇڭنى بويىنىدىن ئارتىلدۇرۇپ، سېنى ئېلىپ ماڭدى. دوستۇڭنىڭ ۋاپادارلىقىدىن چەكسىز سۆيۈندۈڭ؛ ۋاپادار بىر دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن چەكسىز پەخىرلەندىڭ؛ قەيسەر بىر دوستۇڭ بىلەن قىيناقتا بىللە كېتىۋاتقىنىڭ ئۈچۈن، ئۆزۈڭنى قەيسەر ھېس قىلدىڭ.

ئىشىكتىن چىقىشىڭلارغىلا كۆز ئالدىڭلاردا ئاپئاق بىر دۇنيا زاھىر بولدى. بۇ قايسىبىر باينىڭ قورۇسى بولۇپ، ئەتراپى ئۆرۈكلەر بىلەن قورشالغان، بىلەكتەك - بىلەكتەك قار قونغان ئۆرۈك شاخلىرى قىسماقتەك ئېگىلىپ، غەزىپانە سۇكۇتكە چۆمگەندى، خۇددى قار ئاستىدىكى دەردمەن زېمىندەك.

پۇتۇڭدىن تارقالغان ئاغرىق ئۇگە - ئۇگىلىرىڭگىچە تارقىلاتتى، گوياكى تاش چۈشكەن كۆلدە ھاسىل بولغان يۇپيۇمىلاق چەمبىرەكلەردەك. شۇڭا، يۈرىكىڭ غارسىلدايتتى؛ ئۇگە - ئۇگىدە-

لىرنىڭ غارسىلدايتتى؛ ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرىنىڭ غارسىلدايتتى، تاپىنىڭ ئاستىدىكى قارلار غارسىلدىغاندەك.

ئۇلار سىلەرنى چوڭ بىر سارايغا ھەيدەپ كىردى. سىلەر پەگادىلا توختىدىڭلار. سارايدا قاپقارا، قىيسىق كۆز بىر ئوفىتسېر چازا قۇرۇپ، يالغۇزدىن ـ يالغۇز گۆش يەپ ئولتۇراتتى. مەشتە كۆرۈلدەپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. ئۆي شۇنداق ئىسسىق، تېنىڭگە ئاجايىپلا خۇشياقىقانىدى. ئەگەر ئوفىتسېر دەخلى قىلمايدىغان بولسا، ئۆزۈڭنى مەشنىڭ يېنىدىكى كۆرپىگە تاشلاپ ئۇخلىغۇڭ، ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئويغانماي ئۇخلىۋالغۇڭ بار ئىدى. قېنىپ ئۇخلىمىغىلى قانچىلىك بولدىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

بەلكىم، ئىنقىلابقا قاتناشقاندىن بېرى قېنىپ ئۇخلاپ باقمىغاندۇرسەن. قېنىپ ئۇخلاش ئۈچۈن، ئۇنى — ئۇلارنى تامامەن يوقىتىش كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن ساڭا — سىلەرگە قېنىپ ـ قېنىپ ئۇخلاش نېسىپ بولاتتى.

«چوقۇم يوقىتىمىز!...»

غەزەپ بىلەن پىچىرلاپ، ئوفىتسېرغا نەزەر سالدىڭ. ئوفىتسېر پەرۋاسىز ھالدا گۆش يەۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىشتىھاسىدىن ئاجايىپلا ھەيران قالدىڭ: «يايىر!»

بەلكىم، باياتىن بېرى ئۆزى يالغۇز بىر پاقلاننىڭ گۆشىنى يەپ بولغاندۇ. جاھاندا شۇڭمۇ توقچىلىق بولمايدىكەن ـ دە؟!

ئاغزىڭغا يىغىلىپ قالغان سېرىقسۇنى يەرگە غەزەپ بىلەن تۈكۈرۈۋېتىپ، مەتسالىغا قارىدىڭ. ئۇمۇ ساڭا قاراپ مىيىقىدا كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرەشلىرىدىن ئىسيانكارانە روھ تۇرۇيتتى؛ ئۇنىڭ كۈلۈمسىرەشلىرىدىن غەزەپ ـ نەپرەت تۇرۇيتتى. سەن بۇنى ناھايىتى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ۋە ئېنىق سېزىۋالدىڭ. ئەمما، ئۇنىڭ بۇ كۈلۈمسىرەشلىرىدىن يەنە ئۈمىدسىزلىكنىڭمۇ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالمىدىڭ. شۇڭا، قولۇڭنى ئۇنىڭ مۈرىسىدىن ئېلىپ، قەددىڭنى رۇسلىدىڭ.

ئوفىتسېر گۆشنى يەپ بولۇپ ، قولياغلىق بىلەن قولىنى ، ئېغىزىنى ۋە تەرلىرىنى سۈرتتى . ھەرە چىشلىق بەلگە تاقالغان قاسقان شەپكىسىنى ئېلىپ ، ئۆزىنى ئالدىرىماي يەلپۈگەچ سىلەرگە قارىدى . چايدىن بىر ئوتلىۋېتىپ «گار ـ گار» كېكىردى ـ دە ، باش ـ ئايىغىڭلارغا مەغرۇرانە نەزەر بىلەن بىرقۇر قاراپ چىقتى .

— ھوي !

ئوفىتسېر شۇنداق دېۋىدى ، تاياقتەك قېتىپ قالغان كانۋويى دىرىدە چۆچۈپ ئۇنىڭغا قارىدى . ئوفىتسېر گەپ قىلمايلا قولى بىلەن «ئاچىقىپ كەت» دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى .

ھېلىقى چېرىك مەتسالىغا قاراپ :

— ماڭە !— دېدى .

مەتسالى «قېنى ، قولۇڭنى بوينۇمغا ئال» دېگەن مەنىدە ساڭا قارىدى . سەن قولۇڭنى ئەمدىلا ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئارتىۋىدىڭ ، كانۋوي :

— سەن قال !— دەپ يول قويمىدى .

شۇ چاغدىلا سەن بۇنىڭ ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىڭ .

مەتسالى قولۇڭنى چىڭڭىدە قىسىپ قويۇپ ، مەردانە قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتتى . ئوفىتسېر بولسا ، كەينىدىكى يوتقان ـ كۆرپىلەرگە ئۆزىنى تاشلاپ ، بېشىنى ئالىقىنىغا قويۇپ ، سول پۇتىدا داستىخاندىغا دەسسەپ ، ئوڭ پۇتىنى مىنگەشتۈرۈپ ، كۆزىنى يۇمۇپ خىيالغا كەتتى .

سەن بارلىق بەدەن ئېغىرلىقىڭنى ساق پۇتۇڭغا مەركەزلەشتۈرۈپ ، كېسەل پۇتۇڭنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ جىممىدە تۇراتتىڭ . جىم تۇرمىساڭ بولمايتتى . چۈنكى ، تەڭپۇڭلۇقۇڭنى يوقىتىپ ، شۇنداق يەڭدەپ كېتىدىغانلا بولساڭ ، بار ئېغىرلىق كېسەل پۇتۇڭغا چۈشۈپ ، رەقىبىڭنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئىڭراپ سېلىشىڭ ياكى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ چۈشۈشۈڭ مۇمكىن ئىدى . سەن ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئۆلۈم مىڭ مەرتىۋە ئەۋزەل ئىدى .

مەتسالىنىڭ سوراق قىلىنىۋاتقانلىقىنى جەزم قىلدىڭ. بەرداشلىق بېرەلەرمۇ؟ ئىقرار قىلىپ قويارمۇ؟

خىيالىڭنى ئۇنىڭ ئازابلىق ۋارقىرىشى ئۈزۈۋەتتى. قىيناق باشلانغانىدى.

— ھۇ، مۇناپىقلار!... ۋايجان!... توڭگۇزلار!... ۋايىيەي!... ھايۋانلار!... بۇ... بۇنىڭ ئۈچۈن...

ئۇنىڭ دېيەلمىگەن گېپىنى سەن داۋاملاشتۇردۇڭ: «بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم بەدەل تۆلىشىسەن!...»

ئۇ ۋارقىرايتتى، تىللايتتى؛ ۋارقىرايتتى، قىي-ناقچىلارنى يەتمىش پۇشتىغىچە قارغايتتى. كۆز ئالدىڭدا سىم قامچىلار سويلايتتى. سىم قامچىلار مەتسالىنىڭ بەدىنىگە ئەمەس، گويا سېنىڭ بەدىنىڭگە تېگىۋاتقاندەك، يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچى-شىپ، پۈتكۈل ئەزايىڭ سىرقىراپ كەتتى. تولغىنىپ - تولغىنىپ ئاخىر سەنتۈرۈلۈپ كەتتىڭ - دە، كېسەل پۈتۈڭدا دەسسەپ سال-دىڭ. يىقىلىپ چۈشمىدىڭيۇ، لېكىن چىرايىڭنى پۈرۈشتۈرۈپ، بوشقىنە ئىڭراپ سالدىڭ.

ئوفتىسىر ئاڭلاپ قالغانمىدۇ؟ بەلكىم، ئاڭلاپ قالغاندۇ. ئاڭلاپ قالغان چېغى.

ئۆلمىدىڭ، لېكىن ئۆلگەندەكلا بولدۇڭ.

نېمىشقا ئىڭراپ سالدىم؟ كىچىككىنە ئاغرىققا چىدىيال-ماي - ھە! مەتسالىدەك سىم قامچا يېسەم، قانداق قىلاتتىمكىن؟

ئۆزۈڭنى قارغىدىڭ، چىدامسىزلىقىڭدىن ئۆكۈنۈپ، ئۆز - ئۆزۈڭگە ۋەدە بەردىڭ: «ئەمدى... ھەرگىز... ئۆلسەممۇ زۇۋان سۈرمەيمەن، چوقۇم چىدايمەن.»

كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ، چىشىڭنى چىشىڭغا چىڭگىدە باستىڭ. سىم قامچىلار بەدىنىڭگە تارسىلداپ تېگەتتى، يۈرىكىڭ ئېچىشىپ ئاغرىيتتى؛ ئۇگە - ئۇگىلىرىڭ سىرقىراپ ئاغرىيتتى.

«ياۋۇزلار! مەلئۇنلار! قاراپ تۇرۇش، قىساس... قىساس

قىيامەتكە قالمايدۇ !...»

ئىچ - ئىچىدىن غەزەپلىك نىدا پارتلاپ چىقتى . تامغا يۆلىنىپ ئوفىتسېرغا قارىدىك . ئۇنىڭ كۆزلىرى چىك يۇمۇلغان ، لەۋلىرىدە شادىيانە كۈلكە قېتىپ قالغان ، مىنگەشتۈرۈلگەن پۇتى گويا غەلىبە شادلىقىغا ، غەلىبە سىمفونىيىسىگە جور بولۇۋاتقاندەك ، رىتىملىق گىلدىڭلاپ تۇراتتى .

«ئالدىراپ خۇش بولۇپ كېتىشمە . كۆرىمىز تېخى .

ئاھ خۇدا ، بۇ مەلئۇنلارغا رەھىم - شەپقەت ئاتا قىلمىساڭمۇ مەيلى ، لېكىن قۇدرەت - كامالىڭنى ئىشقا سېلىپ مەتسالىغا ، ماڭا چىدام - غەيرەت ئاتا قىل ! جاھان بىزدىن يەنە بىر ھەيران قالسۇن .

ھەممىگە قادىر ئىگەم ، ئۆز قولۇم بىلەن رەقىبلىرىمدىن قىساس ئېلىشنى نېسىپ ئەت ! ئەگەر ئۇنى نېسىپ ئەتمىسەڭ ، قىيامەتتە رەقىبلىرىمنىڭ ياقىسىدىن ئېلىشىمنىڭ ئورنىغا بۇ دۇنيادا ئۇلارنىڭ ئالدىدا مەغرۇر ياشىتىدىغان ۋىجدان - غۇرۇر ، مۇستەھكەم ئېتىقاد ، روھىي قۇدرەت ، روھىي غالىبلىق ئاتا قىل !»

ئىلتىجالىق ياشلىرىڭنىڭ مەڭزىڭ بويلاپ ئېقىۋاتقانلىقىنى سەزمەي قالدىڭ .

ئۆلسەممۇ ۋارقىرىمايمەن ! ئۆلسەممۇ ئىقرار قىلمايمەن .

مەشتە ئوت گۈرۈلدەيتتى ، مىسالى قەلبىڭدىكى قىساس ئوتىدەك .

مەتسالى قاتتىق بىر ۋارقىرىشى بىلەنلا ئۇنى ئۆچۈپ كەتتى .

قانداق قىلغاندۇ ؟... ئۆلتۈرۈۋەتكەنمىدۇ ؟ ئاھ ،خۇدا !

قاتتىق ئازابلاندىڭ ، تولغاندىڭ ، ئۈنسىز ئىڭرىدىڭ . ئىچىڭدە ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ...

ئوفىتسېر ھېلىمۇ شېرىن خىيال سۈرۈۋاتامدىغاندۇ ؟ ھې-

لىمۇ...
سەن شۇ خىيال بىلەن ئۇنىڭغا قارىدىڭ، قارىشىڭغىلا ئۇ كۆزىنى ئاۋۋالقىدەكلا يۇمۇۋالدى.
باياتىن بېرى مېنى مەخپىي كۆزىتىۋېتىپتۇ ـ دە؟!
سەنمۇ كۆزەتتىڭ: ئۇنىڭ كۇلىدەك لەۋلىرىدە شادىيانە كۇلـكە، پۈتى رىتىملىق گىلدىڭلايتتى...
بىردىنلا يېشىڭنىڭ تەمىنى تېتىپ قالدىڭ.
نېمىشقا ئۇنىڭ كۆزىچىلا يىغلىدىم؟ خەپ!
ئۆكسۈشلىرىڭ شىپپىدە توختىدى. قەددىڭنى رۇسلاپ، سوـراقنى كۈتتۈڭ. سوراققا قانداق تاقابىل تۇرۇش، قىيناققا قانداق بەرداشلىق بېرىش ھەققىدە كۆڭلۈڭدە تەييارلىق قىلدىڭ...
بىر چاغدا ئۇلار سېنى سوراقخانىغا ئەكىردى. بۇ سىلەر سولانغان سامانلىقتىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان بىر ئەسكى ئۆي ئىدى. مەتسالىنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ «ۋاژژىدە» ئېچىشتى، تولغاندى، يىغلىدى، دۈشمەننى قارغىدى ھەم غەزەپلىنىپ ھۆركىرـدى، خۇددى چوپان تاغلىرىدا مەغرۇرانە چاپچىپ يۈرگەن كۆك بۆرىلەردەك. ئەمما، سەن بۇ ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭنى، كۈپتەك سېمىز سوراقچىغا، يەڭلىرى شىمايلانغان، قوللىرىدىكى سىم قامـچىلار يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان ئىككى چېرىككە سەزدۈرمىدىڭ. مەتسالىغا تىكىلىپ قاراشقا جۈرئەت قىلالماي، كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. بىراق، يەنە ئاچتىڭ. چۈنكى، سەن دوستۇڭنىڭ قانداق، قايسى ئۇسۇلدا قىيىنالغانلىقىنى ئېنىق كۆرۈۋالماقچى، شۇ ئارقىلىق ئۆـزۈڭدىكى چىدام ـ غەيرەت، غەزەپ ـ نەپرەت، قىساس ـ ئۆچمەنـلىكنى تېخىمۇ ئۇلغايتىپ، سوراقچىغا جەسۇرانە خىسلىتىڭنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولغانىدىڭ؛ مەرھۇم داداڭغا ئۆزۈڭنىڭ ئەمـدى يارىماس، قورقۇنچاق، لامزەللە، بىچارە، يېتىم، يەككە ـ يېگانە، غۇرۇرسىز، ئېتىقادسىز، غەمناك ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتـلاپ بەرمەكچى بولغانىدىڭ.
سەن مەتسالىنى بۇ ھالەتتە كۆرەرمەن دەپ ئويلىمىغانىدىڭ:

ئۇ يالىڭاچ ھالدا ئىككى قولىدىن ئېسىلىغانىدى. پۇتى يەرگە تېگەر ـ تەگمەس سوْرىلىپ تۇراتتى. سىم قامچىنىڭ ھەربىر ئىزىدىن قان ئېتىلىپ چىققان، پۇت ـ قول، بەدەنلىرىنىڭ ساق يېرى قالمىغانىدى. بېشى ساڭگىلاپ قالغاچقا، يۈز ـ كۆزىدىكى جاراھەتلىرىنى كۆرەلمىدىڭ. لېكىن، توْكلۇك مەيدىسىگە سىرغىپ چۈشۈۋاتقان قاندىن ئۇنىڭ جاراھىتىنىڭ شۇ قەدەر ئېغىر ئىكەنلىكىنى جەزم قىلىپ، غەزەپتىن تىترەپ كەتتىڭ. بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، روھىي ھالىتىڭنى كۆزىتىۋاتقان سوراقچىغا قەھرىڭ بىلەن تىكىلدىڭ. سوراقچى غالىبانە ھىجىيىپ قويۇپ سورىدى:

— قانداق، سەنمۇ ئېيتارسەن؟ روتاڭلارنىڭ تۇيۇقسىز چېكىنىپ كېتىشىدىكى مەقسىتى نېمە؟

— ...

— ھېلىقى ئوق ـ دورىلارنى قەيەرگە يوشۇرۇپ قويۇشتۇڭلار؟

— ...

سەن گەپ قىلمىدىڭ، قىلىشىڭنىڭمۇ ئورنى يوق ئىدى. بىراق، گەپ قىلىشىنىڭ ئورنىغا سوراقچىنىڭ يۈزىگە «شالاققىدە» تۈكۈردۈڭ. سەندىكى بۇ روھىي غالىبلىقنى، قەيسەرلىكنى كۆرگەن سوراقچىنىڭ تۈكۈرۈك چاپلىشىپ قالغان يۈزى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى. بىراق، سوراقچى نېمىشقىدۇر ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ساڭا مىختەك قادىلىپ سوراقنى يەنە داۋام قىلدى:

— ئېيتە!...

سەن پىچىرلاپ قويدۇڭ:

— ھىم، ئېيتمىشمەن.

سىم قامچىلار باش ـ ئۈستۈڭدە سويلىنىپ تۇراتتى. گەرچە سەن نېمىنى ئېيتمىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇرساڭمۇ، يەنە:

— نېمىنى ئېيتمەن؟ — دەپ سورىدىڭ.

— ئوق ـ دورىلار نەدە؟!

— ...

بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشنىڭمۇ، ئوق ـ دورىلاردىن تېنىۋې-لىشنىڭمۇ ھېچبىر ھاجىتى يوق، ئەڭ ياخشى جاۋاب سۈكۈت، جاھىلانە سۈكۈت ئىدى. چۈنكى، دۈشمەن سىلەرنىڭ روتىنىڭ نۇرغۇنلىغان ئوق ـ دورىلارنى غەنىيمەت ئالغانلىقىنى، لېكىن چېكىنىش ئالدىدا يوٚتكەپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمەي، ئۇلارنى قەيەر-لەرگىدۇر يوشۇرۇپ قويغانلىقىڭلارنى بىلەتتى.

ئەگەر سەن ئوق ـ دورىلارنى يوشۇرغان جاينى، روتاڭلارنىڭ تۇيۇقسىز چېكىنىپ كېتىشىدىكى مەقسىتىنى ئېيتىپ قويىدىغانلا بولساڭ، ئىنقىلاب ۋە ئىنقىلابچىلار زور زىيانغا ئۇچرايتتى. شۇ-نىڭ بىلەن سىلەرنىڭ شەرەپلىك ھاياتىڭلار شەرمەندە ھاياتقا ئايلى-نىپ قالاتتى. شۇڭا، سەن دۈشمەننىڭ قورشاۋىدا قالغان چاغدىلا شەرمەندە ھاياتتىن قورقۇپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قىلىشتىن ئەنسىرەپ، دۈشمەن بىلەن قوشۇلۇپ پارتلاپ ئۆلۈۋېلىش قارارىغا كەلگەنىدىڭ. ئەگەر مەتسالى يېنىۋالمىغان بولسا، بۇ چاغقىچە جەننەتتە مەڭگۈلۈك بەختىنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈۋاتقان بولاتتىڭ؛ مەتسالى يېنىۋالمىغان بولسا، بۇ چاغقىچە داداڭنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ كەچۈرۈمى-گە ئېرىشىپ بولغان بولاتتىڭ. گەرچە سەن تۇزۇكرەك ئىبادەت قىلالمىغان بولساڭمۇ، لېكىن يەنىلا جەننەتكە كىرەلەيدىغانلىقىڭغا چەكسىز ئىشىنەتتىڭ؛ گەرچە سەن ئۆز ئېتىقادىڭدىن يېنىۋېلىپ، ئىشەنچەڭنى يوقىتىپ، ئۇلۇغۋارانە ئىستىكىڭدىن ۋاز كېچىپ، قىساسىڭنى قەستەنگە ئۇنتۇپ، ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولساڭ-مۇ، يەنىلا جەننەت ساداسىنى ئاڭلىيالايدىغانلىقىڭغا چەكسىز ئىشەن-نەتتىڭ. چۈنكى، قەلبىڭنى ئېزگۈ نىيەتلەر بىلەن تولدۇرۇپ، ھەققانىيەت، ئازادلىق، باراۋەرلىك ئۈچۈن كۈرەشكۈچىلەرنىڭ چوقۇم جەننەتكە كىرىدىغانلىقىغا سېنى بىر ئۆزبېك ئوفىتسېر:

پانىيدا چىقمىغان مەيخانىدىن مەن،
بەختىنى سۈمۈرگەن سەيخانىدىن مەن.

شۇندىمۇ جەننەتتىن جاي بەردى ئاللا،
قاچمىغاچ ھەقىقەت مەيدانىدىن مەن.

دېگەن شېئىرى ئارقىلىق ئىشەندۈرۈپ قويغانىدى؛ ئۇ شۇ شېئىرى ئارقىلىق سېنىڭ ھاياتلىقا، ئازادلىق ـ باراۋەرلىككە، ھەققانىيەتكە بولغان ھۆرمەت، ئېتىقاد، ئۈمىد ـ ئىشەنچىڭنى ئۇرغۇتقانىدى؛ ئۇ شۇ شېئىرى ئارقىلىق سېنى ھەققانىيەت مەيدانىدىن قېچىش ئەمەس، بەلكى ھەققانىيەت ئۈچۈن جان بېرىش قارارىغا كەلتۈرگەنىدى.

ھازىر سەن شۇ قارارىڭ بويىچە قەددىڭنى رۇسلاپ، سوراقچىغا مەردانە نىگاھ تاشلىدىڭ.

سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى. ئۆز ـ ئۆزۈڭگە بەرگەن ۋەدەڭ، ھېلىقى شېئىرىڭ تۆرتكىسىدە چىقارغان قارارىڭ، داداڭ ۋە خەلقىڭنىڭ قانلىق قىساسى بەخش ئەتكەن قەيسەرانە روھىڭنىڭ خىتابىغا ئاساسەن، لېۋىڭنى مەھكەم چىشلىدىڭ، لېۋىڭدىن قان سىرغىپ چىقتى. داق يەردە ئەمەس، جەننەت ساداسى ئۈستىدە دومىلاندىڭ، تولغاندىڭ، يۇلقۇندۇڭ. لېكىن، قىلچە ۋارقىرىمىدىڭ. يۈرىكىڭنىڭ ۋارقىراشلىرىنى ئۇلار ئەمەس، ھەتتا ئۆزۈڭمۇ ئاڭلىيالمىدىڭ. چۈنكى، يۈرىكىڭنىڭ ۋارقىراشلىرىنى قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۇتۇپ كەتكەنىدى.

ھوشۇڭغا كېلىپ ئۈستۈڭشىڭنىڭ چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈڭ. ئۇلار سېنى ھوشۇڭغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن چېلەكلەپ سوغۇق سۇ چاچقانىدى.

— ئېيتە، ئوق ـ دورىلار نەدە؟! روتاڭلارنىڭ تۆيۈقسىز چېكىنىپ كېتىشىدىكى مەقسىتى نېمە؟!

— ...

سوراقچىنىڭمۇ، سىم قامچا تۇتقان قوللىرى قىچىشىپ تۇرالماي قالغان ھېلىقى ئىككى چېرىكنىڭمۇ تاقىتى توشقانىدى.

— بۇرنىغا لازا سۈيى قۇيايلى!

— زەكىرىگە قىل تىقايلى !

— ياق ،— دېدى سوراقچى ئىككىنسىنىڭ تەكلىپلىرىنى رەت قىلىپ ،— هازىرچە يارىسىغا قوزۇق تىقىڭلار !

چېرىكلەرنىڭ بىرى كىچىككىنە بىر ياغاچنى ئەكىرىپ ، قىلىچتەك يوغان خەنجىرى بىلەن ساڭا كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئۇچلاشقا باشلىدى .

«ئاھ ، خۇدا ، سەن ئۇلۇغ ، ھەممىگە قادىرسەن ، ماڭا كۈچ - قۇۋۋەت ، چىدام ، قەيسەرلىك ئاتا قىل ! بۇنىڭدىن باشقا سەندىن ھېچنېمە تەلەپ قىلمايمەن !»

يەنە ئىككى چېرىك كىردى . تۆت چېرىك سېنى يەرگە ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇپ باستى . سەن كۆزۈڭنى مەھكەم يۇمۇپ ، لېۋىڭنى چىڭڭىدە چىشلىدىڭ . سوراقچى ياراڭغا قوزۇقنى ئازراق تىقىپ يەنە سورىدى . سەن جاۋاب بەرمىۋىدىڭ ، ئۇ ياراڭغا قوزۇقنى تىقىپ كوچىلاشقا باشلىدى . سەن تېپىرلىدىڭ ، تېپىرلىدىڭ ، تېپىرلىدىڭ ؛ تولغاندىڭ ، تولغاندىڭ ، تولغاندىڭ ؛ داق يەرنى تاتىلىدىڭ ، تاتىلىدىڭ ، تاتىلىدىڭ ! ئەمما ، ۋارقىرىمىدىڭ . يۈرىكىڭنىڭ ۋارقىراشلىرىنى يەنىلا قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۇتۇپ كەتتى. پۇتۇڭدىن ، تىرناقلىرىڭدىن ، لېۋىڭدىن ، يۈرىكىڭدىن ، ئۈگە - ئۇگىلىرىڭدىن ، بېغىش - بېغىشلىرىڭدىن قان بىلەن بىللە غەزەپ - نەپرەت ، ئىنسانكارانە روھ سىرغىپ چىقىپ ، داق يەرگە سىڭىپ كەتتى ، خۇددى سەن جەننەت ساداسىغا سىڭىپ كەتكەندەك .

7

ھوشۇڭغا كېلىپ ئۆزۈڭنى يەنە شۇ سامانلىقتا — مەتسالىنىڭ قۇچىقىدا كۆردۈڭ . ئۇ سېنىڭ ھوشۇڭغا كەلگەنلىكىڭنى كۆرۈپ ، شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتى .

— خۇداغا مىڭ قەترە شۈكۈر ! ھەرنېمە بولسا ھوشۇڭغا

كەلدىڭ ، ئاداش .

ئاستا ئۆرە بولدۇڭ . ئۇ سېنى تامغا پەم بىلەن يۆلەندۈردى .

— سەنچۇ ؟... سېنىڭ ھالىڭچۇ ؟

سەن چەكسىز ھاياجان ئىلكىدە ئۇنىڭدىن سورىدىڭ . چۈنكى ، سەن ئۇنىڭ باياتىنقى ھالىنى كۆرۈپ ، ئۆلۈپ كەتتى دەپ جەزم قىلغانىدىڭ .

— مەن... مەن... كۆرمىدىڭما ، مەن خېلى ياخشى ، سەندىن ياخشى ئىشقىلىپ .

جىملا بولۇپ قېلىشتىڭلار . جىمجىتلىق خېلى ئۇزاق داۋام قىلدى . جاراھەتلىرىڭنى تاتىلاپ ئازابلىغۇچى بۇ جىمجىتلىقتىن جاق تويغانىدىڭ . شۇڭا ، يېقىندىن بېرى خىيالچان بولۇپ قېلىۋاتقان مەتسالى بىلەن مۇڭدىشىپ ، ئازابلىق جىمجىتلىقتىن قۇتۇلماقچى بولدۇڭ .

— مەن... مەن سەندىن ئەنسىرەپ خۇدى...

مەتسالى خىيالدىن چۆچۈپقىنە ئويغاندى .

— نېمىدەپ ؟

— سېنى دەپ سالامىتىكى دەپ .

راست ، سەن ئۇنىڭدىن شۇنداق ئەنسىرىگەنىدىڭ .

— ھىم !— ئۇ دىمىغىنى قېقىپ قويدى ،— مەن تېخى سەندىن ئەنسىرەپ يۈرسەم .

— مەندىن ؟ ھا !... ھا !... ھا !...— ئىچ - ئىچىڭدىن چىقىدىرىپ غالىبانە كۈلدۈڭ ،— مەندىن ئەنسىرەپ يۈردۈڭما ، تېخى ؟ ! ۋاي ، بىچارە بايقۇش .

ئۇمۇ كۈلدى ، غالىبانە كۈلكەڭلار ئۆمۈچۈك تورلىرىنى تەۋرىتىۋەتتى ؛ غالىبانە نىگاھلىرىڭلار گىرىمسەن سامانلىقنى ۋاللىدە يورۇتىۋەتتى . شۇ يورۇقلۇق ئىچىدە مەتسالىنىڭ يۈز - كۆزىدىكى جاراھەتلەرنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈپ ، ئىچىڭ سىيرىلىپ كەتتى ، ئۆپكەڭ ئۆرۈلۈپ ، يىغا تۇتتى . بىراق ، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالدىڭ .

— قىلىناققا چىدىماق ئاسانمىكەن ؟— دەپ سورىدى مەتسالى .

— ئىشقىلىپ سەن بولغان بولساڭ، ھەرگىز چىدىيال-مايتتىڭ.

سەن چاقچاق قىلىپ كۆلدۈڭ. راستىنى ئېيتقاندا، سەن بۇ قېتىملىق قىيناققا ناھايىتى مۇشەققەتتە بەرداشلىق بەرگەنىدىڭ (ھەپسىدىكى قىيناقلار بۇ قىيناققا ياماقمۇ بولالمايتتى). سەندىن باشقىلارمۇ بۇنداق قىيناققا چىدىيالىشى مۇمكىن، لېكىن چىدايمەن دېسە، ئىشەنگۈلۈك كەلمەيتتى؛ ئۆزۈڭنىڭمۇ قانداقلارچە چىدىيالى-غىنىڭغا ئىشەنگۈلۈك كەلمەيتتى. ئەگەر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى روھىڭنى يۆلەپ، پەرۋىشلەپ، يۈرى-كىڭنى سىلاپ ئەللەيلەپ تۇرمىغان بولسا، بۇ قىيناققا چىدىيالماس-لىقىڭ مۇمكىن ئىدى.

مەتسالى كۈلۈمسىرەپقىنە تۇراتتى. سەنمۇ سورىدىڭ:

— سەنچۇ؟

— ئىشقىلىپ سەن بولغان بولساڭ، ھەرگىزمۇ چىدىيال-مايتتىڭ.

— بەلكىم.

تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتىڭلار.

سامانلىقنىڭ ئىشىكىنىڭ يوچۇقلىرىدىن كىرىپ تۇرغان قۇ-ياش نۇرى تامغا نەيزىدەك، خەنجەردەك، بىگىزدەك، يىڭنىدەك سانجىلىپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن قارنىڭ توختاپ، ئاسمانىنىڭ ئېچى-لىپ كەتكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ. بۇنىڭ ئەكسىچە، كۆڭلۈڭ ئېچىلمىغان، تۇتۇق ئىدى، خۇددى تۇمانلىق كۆكتەك. چۈنكى، ئەزرائىلىنىڭ قاپقارا قانىتى كۆڭلۈڭگە كۆلەڭگە تاشلاپ تۇراتتى. بۇ سېنىڭ ئۆلۈمدىن قورقۇۋاتقانلىقىڭ ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە. سې-نىڭ ئۆلگۈڭ يوق ئىدى. چۈنكى، سېنىڭ ئۆرۈش ئوتلىرى ئىچىدە سەمەندەردەك قەيسەرانە روھ بىلەن جەڭ قىلىپ، داداڭنىڭ، ئاللا-دىن باشقا ئىگىسى، يۆلەنچۈكى يوق، باشپاناھسىز، بەختسىز، ئەركىسىز خەلقىڭنىڭ ئازادلىق ـ باراۋەرلىكى ئۈچۈن قۇربان بول-غان ئىنقىلابىي سەپداشلىرىڭنىڭ قىساسىنى ئېلىپ، روھىنى

خۇشنۇد قىلغۇڭ بار ئىدى ؛ رەقىبلىرىڭنىڭ شەرمەندە ھالىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ ، مەغرۇرانە كېرىلگۈڭ بار ئىدى ؛ ھەممە ئادەم ھۆر ، باراۋەر ، ئاسايىشلىق زامان بەرپا قىلىپ ، ئايالىڭ زۇمرەت بىلەن ئارامخۇدا ، تىنچ ـ ئامان ، خاتىرجەم ، بەختلىك ياشىغۇڭ بار ئىدى .

قاش قارايغان مەزگىلدە سامانلىقنىڭ ئىشىكى سەت غىچىرلاپ ئېچىلىپ ، بىر چېرىكنىڭ بېشى كۆرۈندى . ئۇ ئىككى زاغرىنى ئالدىڭلارغا تاشلىدى ، خۇددى ئىتقا نان تاشلىغاندەك . ئەمەلىيەتتىمۇ ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە سىلەر (خەلق) ئىت ئىدىڭلار . شۇڭا ، سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ ئادەم — ئەڭ قەدىمىي مەدەنىيەتكە ، ئەڭ قەدىمىي ئەدەبىيات ـ سەنئەتكە ، ئەڭ قەدىمىي مىللىي ئۆرپ ـ ئادەتكە... ئىگە ، ھۆر ـ باراۋەر ياشاپ كەلگەن مەرىپەتپەرۋەر ، تىنچلىقپەرۋەر ئادەم ئىكەنلىكىڭلارنى ئىسپاتلاش ، بۇنى ئۇلارنىڭ سەمىگە سېلىپ قويۇش ئۈچۈن جەڭ قىلىۋاتاتتىڭلار .

نان سېسىق سامان ئۈستىگە «پوككىدە» چۈشكەنىدى ، خۇددى توڭ چالمىدەك . سەن بۇنىڭدىن چەكسىز خورلۇق ھېس قىلدىڭ ، خورلۇق ئىلكىدە راستتىنلا نان تاشلاپ بەرگۈدەك ھالغا چۈشۈپ قالغان خەقمۇ بىز؟ دەپ ئويلىغاچ مەتسالىغا قارىدىڭ . سىلەر بىر ـ بىرىڭلارغا خورلۇقانە نەزەردە قاراپ ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ قويۇشتۇڭلار . سورىدىڭ :

— قانداق قىلىمىز ؟

ئۇناننى قولىغا ئېلىپ ، پۇۋلەپ تۇرۇپ دېدى :

— يەيمىز ، نېمىشقا دېسەڭ ، بىرىنچىدىن ، بۇ نان خەلقىمىزنىڭ نېنى ، ئۆزىمىزنىڭ نېنى ، ھەرگىز ئۇلارنىڭ ئەمەس ! ئىككىنچىدىن ، بۇ ناننى يېمىسەك ، ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا مەردانە قەدەملەر بىلەن بارالمايمىز .

نان شۇنداق قاتتىق — توڭلاپ قالغانىدى . شۇڭا ، ئۇنى مۇشەققەتتە غاجاپ تۈگەتتىڭلار ، نان شۇنداق تاتلىق ئىدى ، خۇددى ھەسەلدەك . چۈنكى ، مەتسالى دېگەندەك ، بۇ ئۆزۈڭلارنىڭ نېنى

ئىدى .
«ئۆزىنىڭ نېنى مۇشۇنداق تاتلىق بولامدىكىن ؟ »
سوئالىمغا يۇرىكىمىڭ جاۋاب بەردى : «شۇنداق ! »
جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى ؛ ئادەمنى بىزار قىلغۇچى جاھى-
لانە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى . سازاڭدەك ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان
بۇ جىمجىتلىقنى سەن بۇزمىساڭ ، مەتسالى مەڭگۈ بۇزمايدىغاندەك
قىلاتتى .
نېمانداق تولا خىيالدۇ ئۇ تۇگىمەيدىغان ؟ نېمىنى خىيال قىلى-
دىغاندۇ ئۇ شۇنچە ؟
بىلمەيتتىڭ .
بىلگۈڭ كەلدى . شۇڭا ، ئۇنى جەينىكىڭ بىلەن نوقۇپ ، ئې-
غىر خىيالدىن ئويغاتتىڭ :
— ھەي مەتسالى ، نېمىشقا ئۆتكەندە تۇيۇقسىز لا جەڭگە بارىدى-
غان بولۇپ قالدىڭ ؟ دەسلەپتە بىللە بارىلى دېسەم ، ئۇنىمايسەن .
ئۇ جىممىدە تۇراتتى . سەن يەنە نوقۇدۇڭ .
— دېگىنە بىر .
— ...
ئۇ يەنە گەپ قىلمىدى . قاتتىقراق نوقۇپ سورىدىڭ . چۈنكى ،
سەن جاھىلانە جىمجىتلىقنىڭ ئازابلاشلىرىدىن شۇنداق بىزار بولغا-
نىدىڭ .
— ساڭا شۇ چاغدا دېگەن :
— دېگەن شۇ ، ئاتا ـ ئانىسى نېمىدەپ بەرمىدى ؟
— تاڭەي .
— ئاتا ـ ئانىسى بەرمىسە ، قىزنى ئېلىپ قاچماي تازا ،
ئەخمەق !
— راست ، مەن بەك ئەخمەقكەنمەن !
مەتسالى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ، جىمىپلا كەتتى .
سەن : «ئۇ قىز كىم ؟ » دەپ سورىماقچى بولدۇڭيۇ ، سورىمى-
دىڭ ، سورىغۇڭ كەلمىدى . ئۇنىڭ ھەسرەتلىك تىنىقلىرى ، ئەلەم-

لىك ئۇھسىنىشلىرى يۈرىكىگىنى ئېزىپ ، تىلىگىنى يىغىشقا مەجبۇر قىلغانىدى .
يارىسنى كوچىلىماي ، بىچارە .
ئۇنىڭغا قارىدىڭ . ئۇ بېشىنى تامغا تىرەپ ، كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇۋالغانىدى . ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىڭ ، تىنىقلىرى يۈز ـ كۆزۈڭگە ئۇرۇلدى . بۇ ئېغىر تىنىقلاردىن سەن جۇدالىق ھىدلىرىنى پۇرىدىڭ ، ئەمما ئۇنىڭدىن ئوقچۇپ چىقىۋاتقان ئىشق ـ پىراق ھىدلىرىنى قىلچە پۇرىيالمىدىڭ . يۈز ـ كۆزىدىكى جاراھەتلىرىنى كۆرەلىگىنىڭ بىلەن ، قەلب جاراھەتلىرىنى كۆرەلمىدىڭ . ئەتىيېنىدىكى جاراھەتلىرىنىڭ قەلب جاراھەتلىرىگە ياماقمۇ بولالمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . بىلگەن بولساڭ ، بايىقى «يارىسىنى كوچىلىماي» دېگەن قارارىڭدىن بىردەمدىلا يېنىۋېلىپ ، يەنە ئۇنىڭ قەلب يارىسىنى كوچىلىمىغان بولاتتىڭ ، خۇددى چېرىكلەر سېنىڭ پۇتۇڭدىكى جاراھىتىڭنى كوچىلىغاندەك .
— ھەي مەتسالى ، ئالماقچى بولغان ئاشىقىڭ كىمدى زادى ؟
— بولدى ، مېنى ئارامىمدا قويغىنا !
— ياق ، قويمايمەن ، دېمىسەڭ ، كېچىچە ئۇخلىغىلى قويمايمەن . سېنىڭ بۇنداق جىم بولۇۋېلىپ ، خىيال سۈرۈشۈڭگە ھەرگىز يول قويمايمەن ،— دېدىڭ بالىلارچە تەرسالىق بىلەن .
— ...
— بىزنى يائەتە ، يا ئۆگۈن ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ، بىلەمسەن ؟ چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ . يەنە نېمىنى يوشۇرىسەن ؟ جان دوست تۇرۇپ ...
— ياق ، مېنىڭ ئۆلگۈم يوق .
— مېنىڭمۇ شۇ . بىراق ، نېمە ئامال ؟ چېرىكلەرگە : «مېنىڭ ئۆلگۈم يوق » دېسەڭ ، ئۇنامدۇ ؟ بولدى ، خام خىيالنى ئاز قىل . سېنىڭ كۆزۈڭنى يۇمۇۋېلىپ ، مېنى بۇنداق بىزار قىلىشىڭغا يول قويمايمەن . بىلەمسەن ؟ بىزنىڭكىلەر بۇنداق شارائىتتا ھەرگىزمۇ ھۇجۇمغا ئۆتەلمەيدۇ ھەم ھۇجۇم قىلىش پىلانى بۇ يەر ئەمەس .

قىنى، گەپ قىلە!

— نېمە دەيمەن؟

— نېمە دېسەڭ دە، ئەڭ ياخشىسى مۇھەببەت كەچۈرمىشلىرىڭنى سۆزلە. ئازابلىرىمىز بىردەملىك بولسىمۇ ئۇنتۇلسۇن!

— ...

دەل شۇ چاغدا سامانلىقنىڭ ئىشىكى غىچىرلاپ ئېچىلىپ، بىرى كىردى.

— سەمەندەر، مەتسالى، سىلەر ئۇيىغاقما؟— دېدى ئۇ شىۋىرلاپ.

— ھەئە، ئۇيغاق.

«بۇ كىم؟ ئاۋازى تونۇشلىغۇ؟»

— قىنى، تېز تۇرۇڭلار.

مەتسالى سېنى يۆلەپ تۇرغۇزدى.

— سەن كىم؟— سورىدى مەتسالى.

— مەنما؟

دەل شۇ چاغدا ئۇنى تونۇپ قالدىڭ.

— ۋاي، سەن غوجەخمەتما؟

— ھەئە، قىنى، تېز... تېز قىچىڭلار!

— سەن قانداق بولۇپ...

— بولدى، بۇ گەپنى دېيىشكىلى ھازىر ۋاقىت يوق. قاراۋۇلنى بوغۇۋەتتىم: تېز بولۇڭلار! قاراۋۇل ئالمىشىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئېسىڭلاردا بولسۇن، پارول — «تۈلكە».

مەتسالى ھېلىقى ئۆلۈك قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىنى مۈرىسىگە ئاستى. ساڭا غوجەخمەت بىر دانە ماۋزېرنى تۇتقۇزۇپ قويدى. ئۇ سىلەرنى باغدىن بىخەتەر ئاچىقىپ قويۇپ:

— مۇشۇ ئۆستەڭنى بويلاپ مېڭىۋەرسەڭلار، بىر تۈگمەنگە بارىسىلەر. تۈگمەنچى ھالىڭلاردىن خەۋەر ئالىدۇ،— دېدى-دە، سىلەرگە ئاقيول تىلەپ كۆزدىن غايىب بولدى.

سىلەر غوجەخمەت دەپ بەرگەن پارول ئارقىلىق قاراۋۇللارنىڭ

لىك ئۇھسىنىشلىرى يۇرىكىگىنى ئېزىپ ، تىلىگىنى يىغىشقا مەجبۇر قىلغانىدى .

يارىسىنى كوچىلىماي ، بىچارە .

ئۇنىڭغا قارىدىڭ . ئۇ بېشىنى تامغا تىرەپ ، كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇۋالغانىدى . ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىڭ ، تىنىقلىرى يۇز ـ كۆزىگە ئۇرۇلدى . بۇ ئېغىر تىنىقلاردىن سەن جۇدالىق ھىدلىرى-نى پۇرىدىڭ ، ئەمما ئۇنىڭدىن ئوقچۇپ چىقىۋاتقان ئىشق ـ پىراق ھىدلىرىنى قىلچە پۇريالمىدىڭ . يۇز ـ كۆزىدىكى جاراھەتلىرىنى كۆرەلىگىنىڭ بىلەن ، قەلب جاراھەتلىرىنى كۆرەلمىدىڭ . ئەت ـ يېنىدىكى جاراھەتلىرىنىڭ قەلب جاراھەتلىرىگە ياماقمۇ بولالمايدى-غانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . بىلگەن بولساڭ ، بايىقى «يارىسىنى كوچى-لىماي» دېگەن قارارىڭدىن بىردەمدىلا يېنىۋېلىپ ، يەنە ئۇنىڭ قەلب يارىسىنى كوچىلىمىغان بولاتتىڭ ، خۇددى چىرىكلەر سېنىڭ پۇتۇڭدىكى جاراھىتىڭنى كوچىلىغاندەك .

— ھەي مەتسالى ، ئالماچى بولغان ئاشىقىڭ كىمدى زادى ؟

— بولدى ، مېنى ئارامىمدا قويغىنا !

— ياق ، قويمايمەن ، دېمىسەڭ ، كېچىچە ئۇخلىغىلى قويماي-مەن . سېنىڭ بۇنداق جىم بولۇۋېلىپ ، خىيال سۇرۇشۇڭگە ھەر-گىز يول قويمايمەن ،— دېدىڭ بالىلارچە تەرسالىق بىلەن .

— ...

— بىزنى يائەتە ، يا ئۆگۈن ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ، بىلەمسەن ؟ چو-قۇم ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ . يەنە نېمىنى يوشۇرىسەن ؟ جان دوست تۇرۇپ ...

— ياق ، مېنىڭ ئۆلگۈم يوق .

— مېنىڭمۇ شۇ . بىراق ، نېمە ئامال ؟ چىرىكلەرگە : «مېنىڭ ئۆلگۈم يوق » دېسەڭ ، ئۇنامدۇ ؟ بولدى ، خام خىيالنى ئاز قىل . سېنىڭ كۆزۈڭنى يۇمۇۋېلىپ ، مېنى بۇنداق بىزار قىلىشىڭغا يول قويمايمەن . بىلەمسەن ؟ بىزنىڭكىلەر بۇنداق شارائىتتا ھەرگىزمۇ ھۇجۇمغا ئۆتەلمەيدۇ ھەم ھۇجۇم قىلىش پىلانى بۇ يەر ئەمەس .

قىنى، گەپ قىلە!
— نېمە دەيمەن؟
— نېمە دېسەڭ دە، ئەڭ ياخشىسى مۇھەببەت كەچۈرمىشلىرىڭنى سۆزلە. ئازابلىرىمىز بىردەملىك بولسىمۇ ئۇنتۇلسۇن!
— ...
دەل شۇ چاغدا سامانلىقنىڭ ئىشىكى غىچىرلاپ ئېچىلىپ، بىرى كىردى.
— سەمەندەر، مەتسالى، سىلەر ئويغاقما؟— دېدى ئۇ شىۋىرلاپ.
— ھەئە، ئويغاق.
«بۇ كىم؟ ئاۋازى تونۇشلىغۇ؟»
— قېنى، تېز تۇرۇڭلار.
مەتسالى سېنى يۆلەپ تۇرغۇزدى.
— سەن كىم؟— سورىدى مەتسالى.
— مەنما؟
دەل شۇ چاغدا ئۇنى تونۇپ قالدىڭ.
— ۋاي، سەن غوجەخمەتما؟
— ھەئە، قېنى، تېز... تېز قېچىڭلار!
— سەن قانداق بولۇپ...
— بولدى، بۇ گەپنى دېيىشكىلى ھازىر ۋاقىت يوق. قاراۋۇلنى بوغۇۋەتتىم: تېز بولۇڭلار! قاراۋۇل ئالمىشىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئېسىڭلاردا بولسۇن، پارول — «تۇلكە».
مەتسالى ھېلىقى ئۆلۈك قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىنى مۈرىسىگە ئاستى. ساڭا غوجەخمەت بىر دانە ماۋزېرنى تۇتقۇزۇپ قويدى. ئۇ سىلەرنى باغدىن بىخەتەر ئاچىقىپ قويۇپ:
— مۇشۇ ئۆستەڭنى بويلاپ مېڭىۋەرسەڭلار، بىر تۈگمەنگە بارىسىلەر. تۈگمەنچى ھالىڭلاردىن خەۋەر ئالىدۇ،— دېدى ـ دە، سىلەرگە ئاقيول تىلەپ كۆزدىن غايىب بولدى.
سىلەر غوجەخمەت دەپ بەرگەن پارول ئارقىلىق قاراۋۇللارنىڭ

ئالدىدىن ئۇڭۇشلۇق ئۆتۈپ كەتتىڭلار. تۈگمەنگە يېقىنلاشقاندا، مەتسالى سوراپ قالدى:

— ھەي سەمەندەر، بىزنى قۇتقۇزۇپ قالغىنى يۈسۈپ بەگنىڭ ئوغلى غوجەخمەت شۇما، ئەمەسما؟

— شۇكەن ئەينا.

— ئەجەب ئىشەنگۈم كەلمىدى مېنىڭ.

— مېنىڭمۇ شۇ.

شۇنداق، ئۇنىڭ شۇ غوجەخمەت ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى؛ ھېچكىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

شۇنداق، مىللىي مۇناپىقلار، مىللىي غالچىلار گومىنداڭنىڭ يالىقىنى يالاپ، ئۇلار ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىۋاتقان مۇشۇنداق پەيتتە، بىر زالىم بەگنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلىنىڭ چېرىكلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، يىگىتلەر[1] ئۈچۈن مەخپىي خىزمەت قىلىشىغا ئادەمنىڭ ئاسان ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

8

سەن پولك دوختۇرخانىسىغا ئەكىلىندىڭ. دوختۇرخانا تىك تاغ ئاستىدىكىلا بىر باينىڭ ھويلىسىغا جايلاشقانىدى. ئون نەچچە ئېغىز ئۆيدە ياربدارلار داۋالىنىۋاتاتتى. سېنىڭ جاراھىتىڭ بەك ئېغىر بولمىغاچقا، ئاددىيغىنە بىر ئۆيدىكى سۇپىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدۇڭ. ئۆيدە يۈت - قوللىرى يارىلانغان تۆت نەپەر ياربدار ياتاتتى. سەن تام تۈۋىگە يىغىپ قويۇلغان يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ، پۈتۈڭنى ئۇزۇن سۇندۇڭ - دە، ياربدارلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىشكە باشلىدىڭ. ئۇلار بىلەن قىزغىن تونۇشۇۋاتقاندا، دوختۇر ئىسھاقجان كىرىپ كەلدى. ئىسھاقجان قاغىلىق ناھىيىلىك دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى بولۇپ، سىلـەر كوسراپـقا كەلـگەندە، ئۇ دورا - دەرمەك ۋە ئابدۇغوپۇرجان، مۇھەممەد ئىمىن ھاجىم قاتار-

[1] بۇ يەردىكى خەلق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جەڭچىلىرىنى «يىگىت» دەپ ئاتايتتى.

لىق تېۋىپ ـ دوختۇرلارنى ئەكېلىپ ، خېلى مۇكەممەل بولغان «پولك دوختۇرخانىسى»نى بەرپا قىلغانىدى .

— پۇتىڭىزنى ئېچىڭ ،— دېدى ئۇ ساڭا بىرقۇر قاراپ چىقىپ .

سەن ئىشتىنىڭنىڭ پۇچقىقىغا ئەمدىلا قول ئۇزىتىشىڭغا ، بىر ھەمشىرە قىز ئاپئاق پەتنۇستا تېڭىق ئەسۋابلىرىنى ئەكىرىپ ، ھەرىكىتىڭنى توختىتىپ قويدى . ئۇ ئالدىڭغىلا كېلىپ توختىدى . ئۇنى كۆرۈپ يۇرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ كەتتى ، كۆزلىرىڭ چەكچىيىپ ، ئۇنىڭغا قاراپلا قالدىڭ . خۇددى بوراندا قالغان مەجنۇنتالدەك تولغىنىپ كەتتىڭ ، شاشلاپ كېتىۋاتقان ھەيرانلىقىڭنى يۇگەنلىۋالدىڭ . ئەگەر ئۇنداق قىلمىغان بولساڭ ، قولۇڭلا ئەمەس ، ھەتتا ئەسەبلىرىڭمۇ ، يۇرىكىڭمۇ ھەرىكەتتىن توختاپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى . چۇنكى ، پەتنۇسنى تۇتقان پېتى خۇددى سەندەكلا قېتىپ قالغان بۇ ھەمشىرە قىز سېنىڭ خوتۇنۇڭ ئىدى ؛ غۇنچىسىنى ئۇزۇشكە ئۇلگۇرەلمىگەن سۆيۇملۇك خوتۇنۇڭ زۇمرەت ئىدى . سەن ئۇنىڭ ئىككى ئاي بۇرۇن فرونتقا قېتىلغانلىقىنى ، شۇنىڭدىن بېرى پولك دوختۇرخانىسىدا ھەمشىرىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ .

— بۇ... ۋاي... بۇ سىزما ، سەمەندەر ؟

سەندىن بۇرۇنراق ئېسىنى يىغىۋالغان زۇمرەت دۇدۇقلاپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى .

— ھە... سىز... قاچان...

سەن ئارانلا شۇنى دېيەلىدىڭ ـ دە ، ئىشتىنىڭنىڭ پۇچقىقىنى تۇرۇپ ، دوختۇرغا كۆرسەتتىڭ . جاراھىتىڭ يىرىڭداپ ، خېلى بىر يەرلەرگىچە قىزىرىپ كەتكەنىدى . دوختۇر پۇتۇڭنى تەكشۇرۇپ كۆرۈپ :

— ئوق بەك چوڭقۇر پېتىپ كېتىپتۇ ،— دېدى ۋە زۇمرەتكە جاراھىتىڭنى پاكىز تازىلاشنى تاپىلىدى . زۇمرەت جاراھىتىڭنى تازىلاشقا باشلىدى .

— سىلەر تونۇشامسىلەر؟— دەپ سوراپ قالدى دوختۇر.
سەن بۇ سوئالنى ئۇنىڭ كىمدىن سورىغانلىقىنى ئۇقالمىدىڭ. شۇڭا، زۇمرەتنىڭ جاۋاب بېرىشىنى كۈتۈپ، ياراڭغا قاراپ جىممىدە تۇرۇۋالدىڭ. بىراق، زۇمرەت جاۋاب بەرمىدى؛ بىر مىنۇت كۈتتۈڭ، جاۋاب بەرمىدى؛ بىر سائەت كۈتتۈڭ، جاۋاب بەرمىدى؛ بىر يىل كۈتتۈڭ، جاۋاب بەرمىدى؛ ھەتتا بىر ئۆمۈر كۈتتۈڭ، يەنىلا جاۋاب بەرمىدى. ئاخىر ئۆزۈڭ جاۋاب بەردىڭ:
— ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم بولىدۇ،— دېدىڭ زۇمرەتكە قاراپ.
بىراق، ئۇ ساڭا قارىمىدى، ئەمما ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى. پۇتۇڭ تازىلىنىۋاتاتتى؛ يۈرىكىڭ شېرىن تۇيغۇلار بىلەن ئەملىنىۋاتاتتى. دوختۇر ۋە باشقا ياردارلار ساڭا تەئەججۈپ بىلەن قاراپ قېلىشتى.
— مۇنداق دە،— دوختۇر ياراڭنى تېڭىشقا تەييارلانغاچ شۇنداق دېدى،— تەلىيىڭ باركەن جۇما، يىگىت! شۇنداق ئوبدان خوتۇن ئېلىۋاپسەن، خۇددى پەرىشتىدەك.
ئۇنىڭ پەرىشتە ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىڭ. چۈنكى، ئوق ئېلىۋېتىلىپ، ياراڭ تېڭىلماستىنلا پۇتۇڭنىڭ ۋە بەدەنلىرىڭدىكى جاراھەتلىرىڭنىڭ ئاغرىقى شىپپىدە توختاپ قالغانىدى.
— پەخىرلەن، يىگىت!
تۇنجى قېتىم پەخىرلەندىڭ.
— زۇمرەت، ئىككىسىنى قىچقىرىپ كىرىڭ.
زۇمرەت چىقىپ كېتىپ، ئابدۇغوپۇرجان بىلەن مۇھەممەد ئىمىن ھاجىمنى باشلاپ كىردى. دوختۇر ئۇ ئىككىسىگە قاراپ:
— ئىككىڭلار بۇ يىگىتنى، ئىسمىڭ نېمىدى؟ ھە، سەمەندەرنى چىڭ بېسىپ تۇرۇڭلار، ئوقنى ئېلىۋېتەيلى،— دېدى.
لېكىن، دوختۇر كۈتۈلمىگەن جاۋابقا ئېرىشتى:
— بېسىپ تۇرمىسىمۇ بولىدۇ، چىدىيالايمەن!
ھەممىسى ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى، ھەتتا خوتۇ-

نۇگمۇ .

— چاقچاق قىلماڭ ، — دېدى دوختۇر .خوتۇنۇڭ سېنى ئا-گاھلاندۇرۇپ قويدى :

— مەست قىلمىدۇق ، دورا تۇگەپ قاپتىكەن . ھەرقانچە سە-مەندەردەك قەيسەر بولسىڭىزمۇ ، چىدىيالمايسىز جۇماڭ !

ئۆزۈڭنى خوتۇنۇڭغا كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇڭ :

— قوزۇق بىلەن كوچىلىغاندىمۇ چىدىغان . ناھايىتى ئاغرى-سا ، يەنە شۇنچىلىك ئاغرىيا شۇ .

خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا ماختانغۇڭ كېلىپ ، دۇشمەننىڭ قىيناق-لىرىغا قانداق بەرداشلىق بەرگەنلىكىڭنى قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەچ ئۇنىڭ ياز سەھىرىنىڭ ئوپئوچۇق كۆكىدەك تىنىق كۆزلىرىگە شۇڭغۇدۇڭ ، خۇددى بېلىقتەك . ئۇنىڭ نۇرانە قارىچۇقلىرىدا ئۆز ئەكسىڭنى كۆرۈپ ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇرۇرلاندىڭ .

سەن دوختۇرلار ۋە ياردارلارنىڭ ماختاشلىرىدىن قىلچە ھۇ-زۇرلىنالمىدىڭ . چۇنكى ، خوتۇنۇڭ سېنى تېخى ماختىمىغانىدى .

سەن خوتۇنۇڭنىڭ ماختاشلىرىغا شۇنچىلىك ئارزۇمەند ئىدىڭ .

سەن ئىككى قولۇڭ بىلەن پۇتۇڭنى قورۇپ چىڭگىدە تۇتتۇڭ . دوختۇر ياراڭغا قىسقۇچنى پەم بىلەن تىقتى . سەن كۆزۈڭنى يۇ-مۇپ ، چىشىڭنى چىشىڭغا مەھكەم باستىڭ . ئاغرىق ئۇگە - ئۇگد-لىرىڭگە ئۆتۈپ كەتتى ؛ ئاغرىق جان - جېنىڭغا ئۆتۈپ كەتتى . قىسقۇچ جەننەت ساداسى بىلەن تولغان يۈرىكىڭنى كوچىلاۋا-تاتتى...

سەن ئاللادىن ئۆزۈڭگە چىدام - غەيرەت ئاتا قىلىشنى تىلەيت-تىڭ ؛ ۋارقىراپ سالماسلىقنى ، تولغىنىپ كەتمەسلىكنى ، دوخ-تۇرلار ، ياردارلار ، بولۇپمۇ خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا سۇنۇپ قالماس-لىقنى تىلەيتتىڭ . چۇنكى ، سەن خوتۇنۇڭنىڭ ماختاشلىرىغا تەشنا ئىدىڭ .

قىسقۇچ يۈرىكىڭدە ، بۆرىكىڭدە ، جىگىرىڭدە ، بارلىق

نېرۋا - ھۆجەيرىلىرىڭدە يورغىلايتتى. بار كۈچۈڭ قولۇڭغا يىغىلىپ، پۇتۇڭنى زۇلۇم بىلەن قورۇيتتى؛ بار كۈچۈڭ چىشىڭغا يىغىلىپ، خۇددى بىر - بىرىنى ئۇۋۇۋەتكۈدەك دەرىجىدە شۇنداق چىڭ بېسىلاتتى؛ بار كۈچۈڭ كۆزۈڭگە يىغىلىپ، كىرپىكلىرىڭ خۇددى مەڭگۈ ئاجراتقىلى بولمىغۇدەك دەرىجىدە چەمبەرچاس گىرەلىشىپ كەتكەنىدى. يۈز - كۆزۈڭدە تەر تامچىلىرى يالتىرايتتى، گوياكى گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك.

بىر چاغدا بىر نەرسە «تىرىققىدە» قىلىپ قالدى. كۆزۈڭنى ئاچتىڭ، ئوق ئېلىۋېتىلگەنىدى. تەخسىدە قىپقىزىل بىر تۆمۈر پارچىسى ياۋۇزانە شۇمشىيىپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن قارىدىڭ.

— ئاجايىپ قەيسەركەنسەن! — دېدى دوختۇر، — خۇددى ئىسمى - جىسمىڭغا لايىق!

سەن ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ كۈلۈمسىرەپ قويدۇڭ. سەن ئۆزۈڭدىن — ئۆزۈڭنىڭ ياراملىق، قەيسەر بىر جەڭچى ئىكەنلىكىڭدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىڭ.

— مەن بۇ چاغقىچە سەندەك قەيسەر يىگىتنى كۆرۈپ باقمىغان.

سەن دوختۇرلارغا، ياردارلارغا، سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭغا تەبەسسۇم بىلەن مەغرۇرانە قاراپ قويدۇڭ. سەن ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇرۇرلىنىۋاتاتتىڭ؛ خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا قەيسەرانە روھىڭنى نامايىش قىلالىغىنىڭ ئۈچۈن غۇرۇرلىنىۋاتاتتىڭ؛ خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا ماختىلىپ، ئۇنى ئىچ - ئىچىدىن ئۆزۈڭگە مەپتۇن قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلىگىنىڭ ئۈچۈن غۇرۇرلىنىۋاتاتتىڭ.

ئۇ مەپتۇن بولدىمىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

ئەمما، مەپتۇن قىلالايدىغانلىقىڭغا ئىشىنەتتىڭ. لەنىتى ئۇرۇش بولمىغان بولسا، زۇمرەتنى بۇ چاغقىچە ئۆزۈڭگە مەپتۇن قىلىپ بولغان بولاتتىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭ بىلەن توي

قىلىش — نىكاھ ئوقۇتۇپ ، بىر ئائىلىگە جەم بولۇپ ، بىر ياستۇققا بەند قىلىپ باش قويۇشنى «مەپتۇن قىلىش» دەپ چۈشىنەتتىڭ .
دوختۇرلار چىقىپ كېتىشتى . زۇمرەت جاراھىتىڭنى تازىلاپ تېڭىشقا باشلىدى .
مېنىڭ خوتۇنۇم زۇمرەت شۇمۇ ـ ھە !؟ تۇۋا ، كاسا- پەت ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇيا ! ئۇرۇش بولمىغان بولسا... قىرىق كۈن توختاپ ، دادامنىڭ قىرىقىنى بېرىۋې- تىپ بولۇپ...
يۈرىكىڭ پىژژىدە كۆيدى . شېرىن تۇيغۇ تۇپى بېغىش ـ بېغىشلىرىڭغا باستۇرۇپ كىرىپ ، پۇتۇڭنىڭ ئاغرىقىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى .
ئەجەب... شۇ پېتى تاشلاپ قويۇپ كەپتىكەنمەن . ئى- سىت !
ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويغىلى تاسلا قالدىڭ . ئەگەر ھېلىقى ياردارلار بولمىغان بولسا ، زۇمرەتنى كاپپىدە تۇتۇپ ، باغرىڭغا پوككىدە باسقان ، بوينىنى شاپتۇل شېخىنى قايرىغاندەك گاچچىدە قايرىپلا چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتكەن بولاتتىڭ ، خۇددى تەلۋىدەك .
سۆيەلەرسەنمىكىن ؟
سۆيىمەي ئەمىسە ؟ چوقۇم سۆيىمەن . خوتۇنۇميا ئۇ مېنىڭ .
زۇمرەت جاراھىتىڭنى تېڭىپ بولۇپ ، بېشىنى كۆتۈردى . ئۇ شۇنداق چىرايلىق ، شۇنداق ئوماق ئىدى . ئاپئاق خالات ، قارلىغاچ قۇيرۇقلۇق ئاپئاق پوسما ئۇنىڭغا قەۋەتلا ياراشقانىدى ، خۇددى بۇ كىيىملەر زۇمرەتكىلا ئاتاپ لايىھىلەنگەندەك ، زۇمرەتمۇ مۇشۇ كى- يىملەر ئۈچۈنلا تۇغۇلغاندەك . ئۇ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇ- رۇۋېتىپ ساڭا سەبىي تەبەسسۇم سوۋغا قىلىۋىدى ، يۈرىكىڭ «گۈپ- پىدە» قىلىپ ئوت ئالدى ، خۇددى دوزاخنىڭ تۇتۇرۇقىدەك . شۇ- ڭا ، سەن ئۇنىڭ دېڭىزدەك تەپتەكشى ، چوڭقۇر كۆزلىرىگە يېپىد- لىپلا كەتتىڭ ، گوياكى ئەتىگەندە يۇز ئاچقان قۇياشنىڭ زەر نۇرلى-

رى زېمىنغا يېيىلىپ كەتكەندەك . ئۇ چىقىپ كەتتى . سەن نېمە دېيىشىڭنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدىڭ ، سېھىرلىك تۇيغۇلار تىلىڭنى قويغانىدى .

سەن ئۇنى كۈتتۈڭ ؛ تىرنىقىنىڭ ئۇچىنىمۇ تۇتۇشقا ، قۇندۇزدەك قاپقارا چاچلىرىنى سىلاشقا ، ئىپاردەك ھىدلىق ، ئوتتەك قايناق تىنىقلىرىنى ھىدلاشقا ، زۇمرەتتەك سۈزۈك قارىچۇقىدا ئۆزۈڭنىڭ بەختىيار سىيماسىنى كۆرۈپ تەنتەنە قىلىشقا ، ئاق قۇ كۆكسىدەك يۇمران باغرىغا سىڭىپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭنى خېلى ئۇزاق زارىقىپ كۈتتۈڭ ، كىرمىدى . ئاخىر كەينىڭدىكى يوتقان ـ كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ، ئالىقىنىڭنى گىرەلەشتۈرۈپ گەدىنىڭگە قويۇپ ، قاغىلىق بازىرىنىڭ باغئېرىق بويى مەھەللىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بولغان ، ئاشپەزلىكتە خېلىلا نام چىقىرىپ ، بازار خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن ، ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى بەستلىك ، قارىمۇتۇقراق كەلگەن چېھرىگە قاپقارا ساقىلى خويمۇ ياراشقان تاشئاخۇننىڭ كەچۈرمىشلىرىگە قۇلاق سالدىڭ .

9

بىر كۈنى نامازشام بىلەن بىزنىڭ ۋىزۋوت كوماندىرىمىز بىزگە يىغىن ئېچىپ مۇنداق دېدى :

— يىگىتلەر ، روتا كوماندىرى بىزنىڭ ۋىزۋوتنى ئارقا يولنى توسۇشنى بۇيرۇدى . ھەممىڭلار بىلىسىلەر ، بىز يېقىندىلا تۇمشۇقسارايىنى دۈشمەن قولىدىن تارتىۋالدۇق . پولك شتابى ئارىتاشقا يۆتكەپ كېلىندى . تۇمشۇقساراي مۇداپىئەلىنىشكە ئەپلىك جاي بولغاچقا ، دۈشمەنلەر قايتا ـ قايتا تۆت قېتىم ھۇجۇم قىلىپمۇ ئۇ قولىمىزدىن ئالالمىدى . ئۇلارنىڭ تۇمشۇقسارايىنى تارتىۋېلىشقا شۇنچە كۈچەپ كېتىشىدىكى مەقسىتى نېمە ؟ ئۇلارنىڭ مەقسىتى شۇكى ، تۇمشۇقسارايىنى ئېلىپ ، شۇ ئارقىلىق قوماندانلىق شتابىنى گۇمران قىلماقچى . شۇڭا ، دۈشمەنلەر تۇمشۇقسارايىنىڭ غەربىدىكى

جىلغا ـ جىرالار بىلەن ماڭىدىغان ئارقا يولنى ئىشغال قىلىپ ، بىزنى بىر يولىلا يوقاتماقچى. ئۇلار جاسۇس ۋە مۇناپىقلارنىڭ ياردىمى بىلەن بىزنىڭ ئارقا يولدىكى مۇداپىئە سېپىمىزنىڭ ئاجىز ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان گەپ . شۇڭا ، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى ۋەزىپە-مىز ئارقا يولغا بېرىپ ، دۈشمەنگە ئۇ يەردىكى مۇداپىئە سېپىمىز-نىڭ ناھايىتى مۇستەھكەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويۇش. شۇڭا ، يىگىتلىرىمنىڭ بۇيرۇققا قەتئىي بويسۇنۇشىنى ، ئۆز ئالدىغا خالى-غانچە ھەرىكەت قىلماسلىقىنى ، ئەڭ ئاخىرقى تىنىقى قالغۇچە باتۇرانە جەڭ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن !

بىز ھەممىمىز تەڭلا چۇقان سېلىشتۇق :

— ئازادلىق ئۈچۈن جېنىمىز پىدا !

— ئەل ـ يۇرت ئۈچۈن قىساس ئالىمىز !

— ھۇررا !... ھۇررا !... ھۇررا !...

ھۇررا سادالىرىمىز تۇمشۇقساراي تاغلىرىنى تىترەتتى .

بىز ئارقا يول ئېغىزىدىن چىقىپ ، دۈشمەننىڭ مۇداپىئە سې-پىدىن ئون نەچچە چاقىرىمچە ئارىلىق قالدۇرۇپ ، ناھايىتى يوشۇ-رۇن ھالدا مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىنى قۇردۇق .

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەن چاغدا ، ئاندىن دۈشمەنلەر ھەرىكەتكە كەلدى . ۋىزۋوت كوماندىرىمىز ئوس-مان گۇر ـ گۇر (ئۇنىڭ ئاۋازى «گۇر ـ گۇر» چىققاچقا ، بىز ئۇنى «ئوسمان گۇر ـ گۇر» دەيتتۇق) دۈشمەن ئەھۋالىنى خېلى ئۇزاق كۆزەتكەندىن كېيىن ، راتسىيىگە ئەمەلىي ئەھۋالنى شتابقا دوكلات قىلىشنى بۇيرۇدى . شتابتىن چېكىنىش بۇيرۇقى كەلدى . بۇنى ئاڭلاپ ئەرۋاھىمىز قىرىق گەز ئۆچتى :

— قانداق گەپ بۇ ، نېمىشقا چېكىنىدىكەنمىز ؟

— شۇنچە يولنى بىكارغا ماڭدۇقما ئەمدى ؟

— ھېچبولمىغاندا ، پوخادىن چىققۇدەك ئېتىشىۋېلىپ ، ئاندىن چېكىنىلى !

— شۇنداق قىلىلى ، پوخادىن چىققۇدەك ئېتىشىلى !

— ئۆزىمىزنى بىر كۆرسىتىپ قويىلى ئۇ نىجىسلارغا!
— ...
ئوسمان گور ـ گورنىڭ ئاۋازى ھەممىمىزنىڭ ئاۋازىنى بېـ
سىپ چۈشتى:
— چېكىنىڭلار!
سوئاللار يېغىپ كەتتى:
— گۆشىنىچۇ؟
— پولونىچۇ؟
— ...
سوئاللار يەنە ئوسمان گور ـ گورنىڭ ئاۋازى ئاستىدا قالدى:
— چېكىنىش! ھەممىسى قالسۇن!
يىگىتلەر ئاتلىرىغا مىنىشىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولـ
دى. مەن ئېتىمغا مىنىپ بولۇپ، شىپپىدە توختاپ قالدىم. راسـ
تىنى ئېيتقاندا، «زەر قەدرىنى زەرگەر بىلىدۇ» دېگەندەك، ئۆزۈم
ئېتىپ، تاۋاقلارغا ئۇسۇپ قويغان پولۇلارغا، ئۆزۈم پىشۇرۇپ،
لېگەنلەرگە دۆۋىلەپ قويغان پاقلان گۆشلىرىگە چىدىمىغانىدىم.
شۇڭا، «دۈشمەنلەر كېلىپ بولغۇچە، ئازراق گۆش يەۋالايچۇ» دەپ
ئويلاپ، ئاتتىن چۈشتۇم. ئېتىمنى باغلاپ قويۇپ، گۆش، پولـۇ-
لارنى بىر دۆڭگە ئاچىقىپ، يولغا قارىغاچ راسا ئىشتىها بىلەن
يېيىشكە باشلىدىم. قورسىقىم ئېتىلىپ كەتكۈچە يېدىم. دۈشمەنـ
نىڭ ھېچبىر قارىسى كۆرۈنەيمۇ دېمەيتتى.
مەن ئوسمان گور ـ گور دۈربۇندا نېمىنى كۆرگەن بولغىيدـ
تى؟ مەيلى، دۈشمەنلەرنىڭ قارىسى كۆرۈنگۈچە تۇرۇپ باقاي، دەپ
ئويلاپ، ئورنۇمدىن قوزغالمىدىم.
ئىككى ـ ئۈچ سائەتچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئالدىمدىكى
چەكسىز كەتكەن تۇزلەڭلىكتە دۈشمەنلەر خۇددى قارا چۈمۈلىدەك
قىمىرلاشقا باشلىدى. مەن ئېتىمنى يېشىپ بولۇپ، يـەنە شىپـ-
پىدە توخـتاپ قالدىم ـ دە، ئۆمرۈم ئاشپەزلىك قىلىش بىلەنلا
ئۆتۈپ كېتەرمۇ مېنىڭ؟ توختا، مەنمۇ دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پاي

ئوق ئېتىپ باقاي، دەپ ئويلاپ، ئېتىمنى قايتىدىن باغلاپ قويۇپ، مۇرەمدىن مىلتىقىمنى ئالدىم. چۈنكى، مەن مەشىق قىلىپ ئوق ئېتىپ باققانىدىم، لېكىن دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پايمۇ ئوق ئېتىپ باقمىغانىدىم. شۇڭا، مىلتىقىمنى ئوقلاپ، باش - كۆزىنى سىدىلاپ، ئىككى قورام تاشنىڭ ئارىسىغا مۆكۈنۈپ تەل بولۇپ تۇردۇم.

دۈشمەنلەر ئاتلىرىنى ئاستا ماڭدۇرۇپ، ئالدىرىماي، بەخىرامان كېلىۋاتاتتى. مەن كۈرجۈكقا بارمىقىمنى ئېلىپ، دۈشمەننىڭ تېخىمۇ يېقىنلاپ كېلىشىنى كۈتۈپ جىممىدە تۇراتتىم.

دۈشمەنلەر ماڭا ئېھتىيات بىلەن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. سەپنىڭ ئالدىدا ناھايىتى خىل، ئاپئاق ئاتقا مىنگەن، كېچىككىنە بېشىغا قازاندەك قاسقان شەپكە كىيگەن بىر ئوفىتسېر گاھ قوللىرىنى جەڭچىلىرىگە شىلتىپ بىرنېمىلەرنى دېگەچ، گاھ دۇربۇندا ئالدىغا — ماڭا قارىغاچ كېلىۋاتاتتى. مەن دەل شۇ ئوفىتسېرنى ئاتماقچى بولۇپ، ئارىلىق سەكسەن قەدەمچە قالغاندا، ئالدىرىماي قارىغا ئېلىپ كۈرجۈكنى باستىم. «گۇم»قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئوفىتسېر يەرگە پالاققىدە يىقىلدى، خۇددى ئەسكى توقامدەك. يەنە بىر پاي ئوق ئاتتىم، ئۇنىڭ تەگكەن - تەگمىگەنلىكىنى ئۇقالمىدىم. چۈنكى، دۈشمەنلەر ئوفىتسېرى ئاتتىن يىقىلىشى بىلەنلا پاتىپاراق بولۇپ كېتىشكەنىدى.

دۈشمەنلەر بىز يىگىتلەرنىڭ بۆكتۈرمىسىگە ئۇچراپ قالغان ئوخشايمىز، دەپ ئويلاپ قالغان چېغى، ھېلىقى ئوفىتسېرنىڭ ئۆلۈكىنى ئاتقا ئارتىپ بەدەر تىكىۋېتىشتى. مەن ئۆلەر - تىرىلدىشىگە قارىماي، توپا - چاڭ توزۇتۇپ قېچىپ كېتىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈپ، كۈلۈپ تېلىقىپ قاپتىمەن. مەن قاچاي دەپ تۇرغاندا، ئۇلارنىڭ قېچىپ كەتكىنىنى كۆرۈڭ!

كېچىكىمدە دادام مېنى: «بۇ بالام سەل دەلدۈشرەك چوڭ بولۇپ قالدى» دەيدىغان. يىگىتلەرمۇ مېنى: «كاللىسىنىڭ ئازراق سۇيى بار» دېيىشەتتى. راست دېگەندەك، مەن دەلدۈش ئوخشاي-

— ئۆزىمىزنى بىر كۆرسىتىپ قويىلى ئۇ نجىسلارغا !

— ...

ئوسمان گۇر ـ گۇرنىڭ ئاۋازى ھەممىمىزنىڭ ئاۋازىنى بې-
سىپ چۈشتى :

— چېكىنىڭلار !

سوئاللار يېغىپ كەتتى :

— گۆشنىچۇ ؟

— پولۇنىچۇ ؟

— ...

سوئاللار يەنە ئوسمان گۇر ـ گۇرنىڭ ئاۋازى ئاستىدا قالدى :

— چېكىنىش ! ھەممىسى قالسۇن !

يىگىتلەر ئاتلىرىغا مىنىشىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بول-
دى . مەن ئېتىمغا مىنىپ بولۇپ ، شىپپىدە توختاپ قالدىم . راس-
تىنى ئېيتقاندا ، «زەر قەدرىنى زەرگەر بىلىدۇ » دېگەندەك ، ئۆزۈم
ئېتىپ ، تاۋاقلارغا ئۇسۇپ قويغان پولۇلارغا ، ئۆزۈم پىشۇرۇپ ،
لېگەنلەرگە دۆۋىلەپ قويغان پاقلان گۆشلىرىگە چىدىمىغانىدىم.
شۇڭا ، «دۈشمەنلەر كېلىپ بولغۇچە ، ئازراق گۆش يەۋالايچۇ» دەپ
ئويلاپ ، ئاتتىن چۈشتۇم . ئېتىمنى باغلاپ قويۇپ ، گۆش ، پولـۇ-
لارنى بىر دۆڭگە ئاچىقىپ ، يولغا قارىغاچ راسا ئىشتىھا بىلەن
يېيىشكە باشلىدىم . قورسىقىم ئېتىلىپ كەتكۈچە يېدىم . دۈشمەن-
نىڭ ھېچبىر قارىسى كۆرۈنەيمۇ دېمەيتتى .

مەن ئوسمان گۇر ـ گۇر دۈربۇندا نېمىنى كۆرگەن بولغىيت-
تى ؟ مەيلى ، دۈشمەنلەرنىڭ قارىسى كۆرۈنگۈچە تۇرۇپ باقاي ، دەپ
ئويلاپ ، ئورنۇمدىن قوزغالمىدىم .

ئىككى ـ ئۈچ سائەتچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ، ئالدىمدىكى
چەكسىز كەتكەن تۇزلەڭلىكتە دۈشمەنلەر خۇددى قارا چۈمۈلىدەك
قىمىرلاشقا باشلىدى . مەن ئېتىمنى يېشىپ بولۇپ ، يـەنە شىپ--
پىدە توخـتاپ قالدىم ـ دە ، ئۆمرۈم ئاشپەزلىك قىلىش بىلەنلا
ئۆتۈپ كېتەرمۇ مېنىڭ ؟ توختا ، مەنمۇ دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پاي

ئوق ئېتىپ باقاي، دەپ ئويلاپ، ئېتىمنى قايتىدىن باغلاپ قويۇپ، مۈرەمدىن مىلتىقىمنى ئالدىم. چۈنكى، مەن مەشىق قىلىپ ئوق ئېتىپ باققانىدىم، لېكىن دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پايمۇ ئوق ئېتىپ باقمىغانىدىم. شۇڭا، مىلتىقىمنى ئوقلاپ، باش - كۆزىنى سىدىلاپ، ئىككى قورام تاشنىڭ ئارىسىغا مۆكۈنۈپ تەل بولۇپ تۇردۇم.

دۈشمەنلەر ئاتلىرىنى ئاستا ماڭدۇرۇپ، ئالدىرىماي، بەخىرامان كېلىۋاتاتتى. مەن كۈرجۈكقا بارمىقىمنى ئېلىپ، دۈشمەننىڭ تېخىمۇ يېقىنلاپ كېلىشىنى كۈتۈپ جىممىدە تۇراتتىم.

دۈشمەنلەر ماڭا ئېھتىيات بىلەن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. سەپنىڭ ئالدىدا ناھايىتى خىل، ئاپئاق ئاتقا مىنگەن، كىچىككىنە بېشىغا قازاندەك قاسقان شەپكە كىيگەن بىر ئوفىتسېر گاھ قوللىرىنى جەڭچىلىرىگە شىلتىپ بىر نېمىلەرنى دېگەچ، گاھ دۈربۈندا ئالدىغا — ماڭا قارىغاچ كېلىۋاتاتتى. مەن دەل شۇ ئوفىتسېرنى ئاتماقچى بولۇپ، ئارىلىق سەكسەن قەدەمچە قالغاندا، ئالدىرىماي قارىغا ئېلىپ كۈرجۈكنى باستىم. «گۇم» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئوفىتسېر يەرگە پالاققىدە يىقىلدى، خۇددى ئەسكى توقامدەك. يەنە بىر پاي ئوق ئاتتىم، ئۇنىڭ تەگكەن - تەگمىگەنلىكىنى ئۇقالمىدىم. چۈنكى، دۈشمەنلەر ئوفىتسېرى ئاتتىن يىقىلىشى بىلەنلا پاتىپاراق بولۇپ كېتىشكەنىدى.

دۈشمەنلەر بىز يىگىتلەرنىڭ بۆكتۈرمىسىگە ئۇچراپ قالغان ئوخشايمىز، دەپ ئويلاپ قالغان چېغى، ھېلىقى ئوفىتسېرنىڭ ئۆلۈكىنى ئاتقا ئارتىپ بەدەر تىكىۋېتىشتى. مەن ئۆلەر - تىرىلدىشىگە قارىماي، توپا - چاڭ توزۇتۇپ قېچىپ كېتىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈپ، كۈلۈپ تېلىقىپ قاپتىمەن. مەن قاچاي دەپ تۇرغاندا، ئۇلارنىڭ قېچىپ كەتكىنىنى كۆرۈڭ!

كىچىكىمدە دادام مېنى: «بۇ بالام سەل دەلدۈشرەك چوڭ بولۇپ قالدى» دەيدىغان. يىگىتلەرمۇ مېنى: «كاللىسىنىڭ ئازراق سۈيى بار» دېيىشەتتى. راست دېگەندەك، مەن دەلدۈش ئوخشاي-

مەن ، كاللامنىڭ سۆيى بار ئوخشايدۇ . يەنە قاچقۇم كەلمىدى . دۇشمەنلەر يەنە كەلسە ئاتاي ، ئۇلار «يىگىتلەرنىڭ مۇداپىئەسى كۈچلۈككەن » دەپ قالسۇن دەپ ، قورسىقىم ئاچسا گۆش ـ پولۇ يەپ ، ئۈچ كۈن قاراۋۇللۇق قىلدىم . دۇشمەننىڭ قارىسى قايتا كۆرۈنمىدى . ئىچىم پۇشۇپ كەتتى ، ئاخىر يېشىل بەلۋېغىمنى يېشىپ ، بىر ياغاچقا بايراق قىلىپ چەگدىم ـ دە ، ئۇنى مەن ئوق ئاتقان دۆڭگە قاداپ قويۇپ ، ئارقا يول ئىغىزىغا قاراپ ماڭدىم . مەن ئىتىمنى چاپتۇرۇپ يىگىتلەر : «ۋاي ، جەڭگە چىقساق بولاتتى ۋاي ، قاچانمۇ جەڭگە چىقارمىز ؟ » دەپ تورالماي قېلىشسا ، ئۆلگۈ- سى كەلگەن چېغى دەپ قاپتىكەنمەن . ئازادلىق ـ باراۋەرلىك ، تىنچلىق ئۈچۈن جەڭ قىلىش دېگەن ئاجايىپ كۆڭۈللۈك ئىشكەن ئەمەسمۇ ؟ ئەمدى ھەرگىز ئاشپەزلىك قىلمايمەن ، چوقۇم جەڭگە بارىمەن !... دېگەنلەرنى ئويلىغاچ قوماندانلىق شتابقا ناھايىتى تېزلا يېتىپ كەلدىم . ئاتتىن چۈشۈپ بولغۇچە يىگىتلەر مىنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ : «ھوي گەلدەڭ ، ئۈچ كۈننىڭياقى نەگە باردىڭ ؟ بىز تېخى سىنى ئۆلگەن چېغى دەپ قاپتىمىز ، لەشكەر پولكوۋنىك ئوسمان گۇر ـ گۇرگە ئاچچىقلاپ خۇدى... » دېيىشكىلى تۇردى . ئەمدىلا چۈشەندۇرەي دەپ بولغۇچە ئوسمان گۇر ـ گۇر توپنى بۆسۈپ كىرىپ ياقامدىن تۇتتى . مەن : «ئىتى ـ مىتى» دەپ بولغۇچىلا تەستەكتىن تۆتنى يەپ بولدۇم . كۆزۈمدىن ئوت چاق- ناپ ، يۈزىم لازا سۈركىگەندەك ئېچىشىپ كەتتى . دادامدىنمۇ بۇن- داق تاياق يېمىگەنىدىم . بۇ ئىش ماڭا بەكلا ئار كەلدى ، خۇددى كىچىك بالىدەك يىغلاپ كېتىپتىمەن . ھەممىسى جىمىپ كېتىش- تى . بىرى : «سۇ ئىچ » دەپ بىر جامنى تەڭلىدى . مەن جامنى جەينىكىم بىلەن بىر قويۇپ ، سۇنى ئۆرۈۋەتتىم .

— بولدى ، خاپا بولما ، ئاچچىقىمدا!... — دېدى ئوسمان گۇر ـ گۇر .

مەن راستىنلا خاپا بولغانىدىم ، گەرچە ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە بولسىمۇ . كۆز يېشىمنى سۈرتۈپ ، ئاۋۋال ئوسمان گۇر ـ گۇرگە ،

ئاندىن يىگىتلەرگە قاراپ :
— مەن ئەمدى ھەرگىز ئاشپەزلىك قىلمايمەن !— دېدىم .
ھەممىسى ھەيران قېلىشتى :
— نېمىشقا ؟
مەن ئۇلارغا بولغان ئىشلارنى ، ئويلىغان ئويلىرىمنى تەپسى-
لىي سۆزلەپ بەردىم . ئوسمان گۇر ـ گۇر قاتتىق خىجىل بولدى .
ياشلىرىمنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ ماڭا كۆڭۈل قوي-
دى . دەل شۇ چاغدا بۇ يەرگە پولكوۋنىك لەشكەر كىلىپ قالدى .
مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، پوتۇمنى جۈپلەپ ، قولۇمنى چېكەمگە
قويۇپ چاس بەردىم :
— سالام ، پولكوۋنىك ، جەڭگىۋار پولك 2 ـ باتالىيون 1 ـ
ۋىزۋوت جەڭچىسى تاشئاخۇن دوكلات قىلىدۇ !— دېدىم ـ دە ،
بولغان ئىشلارنى تەپسىلىي دوكلات قىلدىم .
پولك كوماندىرى لەشكەر ھاياجىنىنى باسالماي ، ئىككى مۇ-
رەمدىن تۇتۇپ تۇرۇپ :
— رەھمەت ساڭا ، يىگىت !... — دەپ بىرمۇنچە ماختاپ
كەتتى .
شۇنىڭ بىلەن بارلىق خاپىلىقلىرىم بوراندا قالغان توزغاقتەك
پۇررىدە توزۇپ كەتتى .
پولك كوماندىرى بىزنىڭ ۋىزۋوتنى يەنە ھېلىقى قاراۋۇللۇق
ئورنىغا بېرىشنى بۇيرۇدى . بىز قاراۋۇللۇق ئورنىمىزغا كەلگەندە ،
مەن قاداپ قويىغان بايىراق خۇددى يىپەك بايىراقتەكلا لەپىلدەپ
تۇراتتى . بىز ئاتلىرىمىزدىن چۈشۈپ ، سەپلىرىمىزنى تۈزەپ ، باي-
راققا چوڭقۇر ھۆرمەت بىلەن تىكىلدۇق . ئويلىمىغان يەردىن ئوس-
مان گۇر ـ گۇر كوماندا بەردى :
— يىگىتلەر ، تاشئاخۇن ئۆز قولى بىلەن قاداپ لەپىلدەتكەن
بايراققا سالام !
ھاياجاندىن تىترىگەن قوللىرىمىز چېكىمىزگە كۆتۈرۈلدى .

ھاياجانلىق ياشلىرىم مەڭزىم بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى. مەن ئۆمـ-
رۈمدە بۇنداق ھاياجانلىنىپ باقمىغانىدىم!
تاشئاخۇننىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ توختاپ قالدى. ئۇ شۇ تاپتىمۇ
قاتتىق ھاياجانلىنىپ كېتىۋاتاتتى. سەنمۇ ئۇلۇغۋارانە غايىلىك بۇ
يىگىتكە چوڭـقۇر ھايـاجان ئىلـكىدە ئالەمچە ئېھتىرام بىلەن
تىكىلدىڭ.
تاشئاخۇننىڭ بۇ ھېكايىسى بالىلىق چاغلىرىڭدىكى كىچىككىنە
بىر ئىشنى يادىڭغا سېلىپ قويغانىدى. بۇ تاغاڭدا ئۇقۇۋاتقان كۈنـ-
لىرىڭنىڭ بىرىدە يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى.
بىر كۈنى تاغاڭ مامۇت ئەپەندى:
— بـالام، سەن بېـرىـپ، كەلـمىـگەن بالـىلارنى يىـغىپ
كەلگىن، — دېدى.
سەن ماقۇل بولۇپ، تېتىك قەدەملەر بىلەن يۈرۈپ كەتتىڭ.
بۇ ئەقىلنىڭ كاللاڭغا قەيەردىن كەلگەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ: تېرەكـ-
تىن بىر شاخ سۇندۇرۇپ، يوپۇرماقلىرىنى يۇتىدىڭ. ئاندىن بەلـ-
ۋېغىڭنى يېشىپ، ئۇنى تاياقنىڭ ئۇچىغا ئەپلەشتۈرۈپ چىگىپ
بايراق ياسىدىڭ. بالىلارنى يىغىپ، بايراقنى ئەگەشتۈرۈپ مەكتەپكە
كەلدىڭ. تاغاڭ بۇنى كۆرۈپ:
— رەھمەت بالام، ئەقلىڭگە بارىكاللا! — دەپ سېنى چوڭقۇر
مېھرى ۋە چەكسىز ھاياجان بىلەن سۆيۈپ كەتتى.
شۇلارنى ئويلاپ ۋۇجۇدۇڭ ئۇيىمىد، ھاياجان ۋە ھاياتىي كۈچ
بىلەن قاپلانغانىدى. قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر جەننەت ساداسى بىلەن
تولدى. يۈرىكىڭدە تاشئاخۇن قادىغان بۇيۇكانە بايراق جەننەت سادا-
سىغا جور بولۇپ لەپىلدەپ تۇراتتى.
شېرىن بىر تۇيغۇ تۇپى ئۇستۇڭدىن شىددەت بىلەن باستۇرۇپ
كېلىۋاتاتتى، خۇددى باھار كەلكۈنلىرىدەك. سەن كۆزۈڭنى يۇ-
مۇپ، شۇ شېرىن تۇيغۇ كەلكۈنىگە غەرق بولۇپ، تېخىمۇ زور
ھاياتىي كۈچكە تولدۇڭ.

10

— قوپۇڭ، ئاش ئىچىڭ.

بىرى شۇنداق دەپ ساق پۇتۇڭنى نوقۇدى. سەن كۆزۈڭنى ئاچتىڭ، ئالدىڭدا زۇمرەت تۇراتتى. داستىخاندا ھەمراھلىرىڭ سۈيۈقئاش ئىچىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئالدىڭدىكى قاچىدىن پۇرقىراپ بۇس چىقىپ تۇراتتى. زۇمرەتنىڭ قىپقىزىل مەڭزى كەچكى شەپەقتەك جىلۋە قىلاتتى. سەن ئەتىگەندىن بېرى ئۇخلاپلا كەتكەنىدىڭ، خۇددى دىۋىدەك. شۇنداق شېرىن، شۇنداق تاتلىق ئۇخلىغانىدىڭ. زۇمرەت ئويغاتمىغان بولسا، قاچانغىچە ئۇخلايتتىڭكىن-تاڭ؟ مۇشۇنداق ئۇخلاپ باقمىغىلى قانچىلىك بولغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ. بۇ تولىمۇ خاسىيەتلىك ئۇيقۇ ئىدى، گويىكى سۆيگۈ شارابىدا مەست بولغان ئاشىقنىڭ ئۇيقۇسىدەك. سەن ئەسنەپ — كېرىلىپ قويۇپ، قاچىنى قولۇڭغا ئالدىڭ. زۇمرەت چىقىپ كەتتى. سەن ئاش ئىچىشكە باشلىدىڭ. سەن ئىككىنچى قاچا ئاشنى ئىچىپ بولۇپ تۇرۇشۇڭغا زۇمرەت يەنە كىردى. بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، ھەمراھلىرىڭنىڭ بىرىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار قاچانلاردا چىقىپ كېتىشتىكىن؟ بىلمەيتتىڭ.

شېرىن خىيال، شېرىن تەسەۋۋۇرلار ئىلكىدە ئۇلارنىڭ قاچانلاردا چىقىپ كېتىشكىنىنى تۇيمايلا قالغانىدىڭ. گۇگۇم پەردىسى تارتىلغانىدى. زۇمرەت قاچا - قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىۋىدى، سورىدىڭ:

— ئانام خېلى ساقما؟

— ساق خېلى.

ئۇ تولىمۇ غەمكىن، پەرىشان كۆرۈنەتتى.

نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا؟

بىلمەيتتىڭ.

— سىز... سىز نېمىشقا كەلدىڭىز ؟

— كەلدىم شۇ ،— دېدى ئۇ ساڭا قارىماستىن ،— كەلمىسەم بولامتى ئەمىسە ؟

ئۇ قاچىلارنى كۆتۈرۈپ سىرتقا ماڭدى .

سەن ئۇنى توستۇڭ .

— نەگە بارىسىز ؟ ئولتۇرۇڭ بىردەم ، مۇڭدىشىمىز .

ئۇ قاچىلارنى قويۇپ ، سۇپىنىڭ لېۋىدىلا ئولتۇردى . ئۆي ئىچىنى سۈكۈت باستى . گەپنى نەدىن ، قانداق باشلاشنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدىڭ . ئاخىر :

— زۇمـرەت ، مېـنى... مېـنى سېغىنـدىڭىزمـا ؟— دەپ سورىدىڭ .

زۇمرەت ساڭا لاپپىدە بىر قاراپ قويۇپلا ، يەرگە قارىۋالدى . سەن ئۇنىڭ شۇ چاقماق كەبى مەسۇم نىگاھىغا ئاشىقانە نەزەردە تاقابىل تۇردۇڭ . سەن ئۇنىڭ : «سېغىندىم ، شۇنداق سېغىندىم ! جەڭگاھقىمۇ سىزنى سېغىنىپ كەلدىم شۇ ! » دەپ جاۋاب بېرىشىنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلىپ قالدىڭ . چۈنكى ، ئۇ سېنى سېغىنىشى ، خۇددى سەن ئۇنى سېغىنغاندەكلا سېغىنىشى كېرەك ئىدى ؛ ئۇنى ۋىسال پەيتىدە ۋىسالسىز قالغان مۇھەببىتىڭ سېغىندۇرۇشى كې-رەك ئىدى . ئەمما ، سەن كۈتكەن جاۋابقا ئېرىشەلمىدىڭ . ئۇ سوئالىڭغا سوئال بىلەن جاۋاب بەرگەنىدى :

— سىزچۇ ؟

سەن بۇنىڭدىن رەنجىپ كەتمىدىڭ . چۈنكى ، ئۇ تېخى سەبىي ، مەسۇم ئىدى . شۇڭا ، سەن ئۇنىڭ سەبىي يۈرىكىنى لەرزىگە سېلىش ئۈچۈن :

— شۇنداق سېغىندىم ! سېغىنىپ ئۆلەيلا دېدىم ،زۇمرەت !— دېدىڭ ھاياجانلىق تەلەپپۇزدا ،— سىزچۇ ؟

ئۇ كىگىزنى تاتىلاپ جىممىدە ئولتۇراتتى . سەن ئۇنىڭ جاۋا-بىغا — ئاشىقانە جاۋابىغا تەشنا ئىدىڭ ؛ ئۇنىڭ بۇلاق سۇيىدەك شۆۋرلاشلىرىغا تەشنا ئىدىڭ ؛ بوينۇڭغا چىڭگىلىكتەك ئېسىلىپ

تۇرۇپ سۆيۈشلىرىگە تەشنا ئىدىڭ؛ يۇمران، سەبىي باغرىغا سېنى چوڭقۇر چۆكۈرۈپ، سۆيگۈ دېڭىزىغا غەرق قىلىۋېتىشكە تەشنا ئىدىڭ.

بىراق، زۇمرەت ئۇنداق قىلمىدى.

«سىز ئۇنداق قىلمىسىڭىز، مەن قىلىمەن!»

سەن ئۇنىڭغا يېقىنلىشىۋىدىڭ، ئۇمۇ قىمىرلاپ كەينىگە سۇرۇلدى. بۇنىڭدىنمۇ قىلچە رەنجىمىدىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنى چۈشىنەتتىڭ؛ قىزلارنىڭ ۋىسال پەيتىدىكى ئاشىقانە ناز ـ قىلىقلىرىنى چۈشىنەتتىڭ. ئۇنىڭ ئاچىسى — مەرھۇم ئايالىڭمۇ توي كېچىسى شۇنداق ناز بىلەن قاچقان، سېنى نازلىق تىللىغان، نازلىق سىلكىشلىگەن. كېيىن سېنى قوغلاپ تۇرۇپ سۆيىدىغان بولۇپ قالغانىدى. زۇمرەتمۇ...

«قاراپ تۇرۇڭ، سىزمۇ...»

— مېنى سېغىندىڭىز، شۇنداقما، زۇمرەت؟

سەن شۇنداق دېگەچ ئۇنىڭغا بىلىنەر ـ بىلىنمەس يېقىنلاشتىڭ. ئۇمۇ ساڭا سەزدۈرمەيلا كەينىگە سۇرۇلگەچ:

— ھەئە... سېغىنىپ...— دېدى سەن ئارانلا ئاڭلىيالىغۇدەك قىلىپ.

بۇ جاۋابتىن ۋۇجۇدۇڭ شېرىن جۇغۇلداش ئىلكىدە ئېرىپلا كەتتى، خۇددى سىمابتەك. يۈرىكىڭ بەختىيارلىق ھېسلىرىغا چۆمۈلۈپ مەستخۇشلاندى:

— سېغىنىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم.

ئەمما، بىلمەيتتىڭ؛ زۇمرەتنىڭ قىپقىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ؛ ئۇنىڭ سېغىنغىنىنىڭ سەن ئەمەس، باشقا بىرى ئىكەنلىكىنى ئەسلا بىلمەيتتىڭ. ھەتتا بۇنى خىيالىڭغا كەلتۈرۈپمۇ قويمايتتىڭ. بىلگەن بولساڭ، خىيالىڭغا كەلتۈرۈپ، تەسەۋۋۇر قىلىپ باققان بولساڭ، بەختىيارلىق ھېسلىرىدا مەستخۇشلىنىشنىڭ ئورنىغا ئازابلىق ھېسلار دەررىسىدە تولغانغان بولاتتىڭ، خۇددى ئېشىپ قويۇپ بېرىلگەن يىپەك ئارقاندەك.

— ئەجەب قەيسەركەنسىز !
ئۇنىڭ بۇ سۆزى بىلەن شېرىن ھېسلار، شېرىن تەسەۋۋۇرلار قاينىمىدىن سۇزۇلۇپ چىقتىڭ. سەن ئۇنىڭ ماختىشىدىن شۇنداق خوش بولدۇڭ؛ شۇنداق ھاياجانلاندىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭ ماختىشىغا ئېرىشەلىسەڭلا، ئۇنى ئۆزۈڭگە شۇنچە مەپتۇن قىلالايتتىڭ؛ ئۇنى ئۆزۈڭگە شۇنچە مەپتۇن قىلالىساڭلا، ئۆزۈڭگە شۇنچە ئاشىق - بىقارار قىلالايتتىڭ.
— بۇنى قەيسەرلىك دېگىلى بولمايدۇ، — دېدىڭ سەن ساختا كەمتەرلىك بىلەن تېخىمۇ ماختانغۇڭ كېلىپ.
— بۇلتۇر جەڭگە بارىمەن دەپ كېتىپ، بارماي قايتىپ كەلگەنلىكىڭىزنى ئاڭلاپ، بىر لامزەللە، توخۇ يۈرەكمىكىن دەپ قاپتىم، تېخى !
زۇمرەت شۇنداق دەپ قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك ۋىلىقلاپ كۈلدى، سەنمۇ ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن ئاشىقلارچە سۆيۈنۈپ كۈلدۈڭ؛ ئۇنى ئۆزۈڭنىڭ قەيسەرلىكىڭگە قايىل قىلالىغىنىڭ ئۈچۈن غۇرۇرلىنىپ كۈلدۈڭ؛ شۇ ئارقىلىق ئۇنى ئۆزۈڭگە مەپتۇن قىلالايدىغانلىقىڭدىن ئۈمىدلىنىپ، پەخىرمەنلىك بىلەن كۈلدۈڭ. شۇنداق پەخىرمەنلىك تۇيغۇ ئىلكىدە ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدىڭ:
— بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم. مەن بەك خىجىل بولدۇم، دادامنىڭ روھى مېنى بەكمۇ خىجىل قىلدى؛ دادامنىڭ شېئىرلىرى مېنى شۇنداق خىجىل قىلدى. سىز بىلمەيسىز، بىزنىڭ روتا كوماندىرىمىز شائىركەن. ئۇنىڭ دېيىشىچە، قۇربان بېرىش روھى ئۆلگەن قوۋمنىڭ ئىستىقبالى بولمايدىكەن. ئۇ بۇ ھەقتە بىر پارچە شېئىر ئوقۇپ بېرىپتى، ھازىر ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئويلاپ باقسام، دادام مەن ئۈچۈن قۇربان بېرىپتۇ. ئۇ قۇربان بېرىش ئارقىلىق مېنىڭ زەئىپ، كېسەل روھىمنى، نۇرغۇنلىغان زەئىپ، كېسەل روھلارنى قۇتقۇزۇپ قاپتۇ. دادامنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن يۇرتىمىزدا جەڭگە ماڭمىغان ئەرلەر ناھايىتى ئاز قالدى. ھەتتا سىزگە

ئوخشاش قىز ـ چوكانلارمۇ جەڭگە ئاتلىنىپ كەتتى… ئىيتىڭا، زۇمرەت، شېئىر دېگەن نېمە؟ مەن دەپ بېرەي، شېئىر دېگەن ــ روھ، روھ دېگەن ــ شېئىر كەن! دادامنىڭ روھى، دادامنىڭ شېئىرلىرى، روتا كوماندىرىنىڭ شېئىرلىرى تومۇر ـ تومۇرلىرىمغا سىڭىپ كىرىپ، روھىمنى پەرۋىشلەپ، مېنى ھەقىدىقىي بىر ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدىمكى، شېئىر سېھرىي كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە ئاجايىپ ئۇلۇغ نەرسىكەن، خۇددى مۇھەببەتتەك!… ــ سەن تەسىرلىك نۇتقۇڭنى «مۇھەببەت» سۆزى بىلەن مۇھەببەتلىك ئاخىرلاشتۇرالىغىنىڭ ئۇچۇن، ئۆزۈڭدىن چەكسىز رازى بولغان ھالدا سۆزۈڭنى شۇنداق تۈگەتتىڭ، ــ شۇڭا دادامدىن، دادامنىڭ شېئىرلىرىدىن، دادامنىڭ روھىدىن پەخىرلىنىمەن!

پەيتنى قولدىن بەرگۈڭ كەلمىدى:

ــ زۇمرەت، سىز مەندىن پەخىرلىنەمسىز؟

ــ سىزدىن شۇ… قەيسەر بىر جەڭچى بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن پەخىرلىنىمەن.

ــ رەھمەت!

خاتالاشتىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭ «ئېرىم بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئەمەس» دېگەن سۆزىنى يوتۇۋەتكەنلىكىڭنى سەزمەي قالغانىدىڭ، ئەگەر ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئوتتۇرىدىكى ئۆزۈكلۈككە دىققەت قىلغان بولساڭ، ئەلۋەتتە، يوتۇۋېتىلگەن شۇ سۆزنى ئاسانلا سېزىۋالالايتتىڭ. شۇڭا، پەخىرمەنلىك ھېسسىياتلىرىڭ ھېچقانداق توسالغۇغا ئۇچرىمايلا مەۋج ئۇرۇۋەردى.

ــ مەنمۇ سىزدىن پەخىرلىنىمەن؛ سىزدەك سۆيۈملۈك خوتۇنۇم بىلەن بىر مەقسەتتە، بىر غايىدە، بىر پولكتا جەڭ قىلىۋاتقىنىمدىن چەكسىز پەخىرلىنىمەن!

نىكاھتىن كېيىنكى بۇ مۇھەببەتلىنىش ۋۇجۇدۇڭغا ئىلاھىي تۇيغۇلارنى بەخش ئەتمەكتە ئىدى. سەن شۇ ئىلاھىي تۇيغۇلارنىڭ تۈرتكىسىدە خۇددى سازاڭدەك سۇرۇلە ـ سۇرۇلە ئۇنىڭ يېنىغا

يېقىنلا كېلىپ بولغانىدىڭ. ئەگەر زۇمرەتمۇ تامغا چاپلىشىپ قال-
مىغان بولسا، بەلكىم ئۇنىڭغا بۇنچىلىك يېقىن كېلەلمەسلىكىڭ
مۇمكىن ئىدى. سەن ئۇنىڭ قولىنى كاپپىدە تۇتتۇڭ. بىراق،
ئۇنىڭ سىپسىلىق قولى ئالىقىنىڭدىن ئىرتتىدە سۇغۇرۇلۇپ كەت-
تى، خۇددى بېلىقتەك.

— جىم تۇرۇڭ، ياردارلار كىرىپ قالىدۇ ھېلى بىكار.

— مەيلى كىرىپ قالسا!

— ۋاي تېخى، مەيلىمىش!

ئۇ پەرىشانە كۈلدى. سەن ئاشىقانە تەبەسسۇمىڭ بىلەن ئۇنىڭ
كۈلكىسىگە جور بولدۇڭ.

— مەن بىر كىمنىڭ خوتۇنىغا چاقچاق قىلمىدىم، ئۆزۈمنىڭ
خوتۇنىغا...

— ساپ قېلىنكەنسىز خۇدى!

ئۇ ۋىللىدە قىزاردى، خۇددى يۇرىكىڭدىكى چوغدەك.

— نېمە قاچىسىز ئەمىسە؟ مەن سىزنىڭ ئېرىڭىز جۇماڭ!
ئۇنتۇپ قالمىغانسىز؟ كېلىڭ، بىرنى سۆيۈۋالاي!— بىچارىلەرچە
يېلىنىدىڭ،— ساق بولىدىغان بولسام خۇدى!

ئوتتەك تەلپۈنۈش ساڭا كۈچ - قۇۋۋەت، جۇرئەت بېغىشلىغانىد-
دى. تەقەززالىق ئىلكىدە ئۇنىڭ بويىنىدىن كاپپىدە تۇتۇپ، باغرىڭغا
چىڭگىدە بېسىپ، غۇبارسىز، ئوتلۇق لەۋلىرىگە چوكۇلدىتىپ سۆ-
يەي دەپ بولغۇچە ئۇ لىككىدە تۇرۇپ كەتتى، خۇددى ئۇركۈگەن
كېيىكتەك.

سەن ھەسرەتتە قالدىڭ.

جاراھىتىڭ كۈنسېرى ياخشىلىنىۋاتاتتى. ياردارلار بىلەن
مۇڭدىشىش ئارقىلىق زۇمرەت ھەققىدىكى شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭ-
نى، ئۇنىڭغا بولغان ئوتتەك تەلپۈنۈشلىرىڭنى تىزگىنلەشكە تىرى-
شاتتىڭ. زۇمرەت بىلەن يالغۇز قېلىشنى، قانغۇدەك مۇڭدىشىشنى
ئارزۇ قىلاتتىڭ؛ ئۇنىڭ بىلەن قانغۇدەك باغرىلىشىشنى، ئاق قۇ
كۆكسىدەك يۇمران باغرىغا سىڭىپ كىرىپ، غايىب بولۇپ كېتىش-

نى ئارزۇ قىلاتتىڭ؛ سەبىي لەۋلىرىدىن سۆيگۈ زەمزەملىرىنى قېنىپ - قېنىپ شورىغاچ ئامانىتىڭنى تاپشۇرۇۋېلىشنى ئارزۇ قىلاتتىڭ. ئامانىتىڭنىڭ كىشى قولىغا چۈشۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئىزتىراپلىق خىياللارغا غەرق بولاتتىڭ. ئامانىتىڭنى قانداق قىلىپ تېز ئېلىۋېلىش ھەققىدە ئىزدىنەتتىڭ، ئويلىناتتىڭ. ئالالەرسەنمىكىن؟

چوقۇم ئالىمەن، ئېلىش ھەققىم بار. ئۆزۈم خالىغان چاغدا ئالسام بولۇۋېرىدۇ. ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم، نىكاھلىق خوتۇنۇم.

سەن ياربدارلارنىڭ پاتراق ساقىيىپ، ياتاقنى بىكارلاپ كېتىشىنى تىلەيتتىڭ. ئەمما، بەرى كەتسە، ئىككىسى كېلىپ تۇراتتى.

جاراھىتىڭ ناھايىتى تېز سۈرئەتتە ياخشىلىنىپ، سېنى بىئارام قىلاتتى، ئىزتىراپقا سالاتتى. چۈنكى، ياراڭ ساقايسىلا، جەڭگاھقا كېتەتتىڭ. ئەمدى سەن ھەرگىز زۇمرەتنى دەپ، ئۇلۇغۋارانە ئىستىكىڭدىن ۋاز كېچىپ، غايە - ئېتىقادىڭدىن يېنىۋېلىپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قىلىشنى خالىمايتتىڭ. ئەمما، يەنە بىر جەھەتتىن، جەڭگاھقا كېتىپ قېلىپ، ئامانىتىڭنى ئالالماي قېلىشىڭدىنمۇ ئەنسىرەيتتىڭ؛ ناۋادا جەڭدە قۇربان بولۇپ كەتسەڭ، سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭنىڭ قىزلىق باھارىدىن ھۇزۇر ئالالماي، بۇ دۇنيادىن ئارمانىدا كېتىشىڭدىن ئەنسىرەيتتىڭ؛ زۇمرەتنىڭ ئەرگە تېگىپ، يەنە قىز پېتىچىلا كىملەرگىدۇر نېسىپ بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتىڭ.

قىرىق كۈن توختاپ، ئامانىتىمنى ئېلىۋېلىپ، ئاندىن كەلسەممۇ بوپتىكەن. رۇخسەت ئېلىپ بېرىپ، بىر كېچە قونۇپلا يېنىپ كەلسەممۇ بوپتىكەن، ئىسىت! ھېلىمۇ كېچىكمەيمەن، چوقۇم ئالىمەن! پۈتۈم پۈتۈنلەي بىر ساقايسۇن قېنى!

سەن خىيالىڭنى مۇشۇ يەردە توختىتىپ، تاشئاخۇننىڭ كەچۈرمىشىگە قۇلاق سالدىڭ.

11

— شۇ ئىشتىن كېيىن ،— دەپ سۆزىنى باشلىغانىدى تاشئا-
خۇن ،— مەن ئاشپەزلىكتىن قۇتۇلۇپ ، بىراقلا ئۇدىلىنىيە كوماندى-
رى بولۇپ قالدىم . مەن ساۋاتسىز بولغاچقا ، مۇھەممەد روزى
ئىسىملىك يەكەنلىك بىر يىگىت ماڭا كاتىپلىققا ھەم ئورۇنباسار
ئۇدىلىنىيە كوماندىرلىقىغا تەيىنلەندى .

بىز ئارقا يول ئېغىزىغا يېتىپ كېلىشتۇق . ئارىدىن ئىككى
كۈن ئۆتۈپ ، بىز دۈشمەننىڭ ئىككى روتا ئەسكىرىنىڭ ھۇجۇمىغا
ئۇچراپ ، مۇھەممەد روزى بىلەن مەن ئەسىرگە چۈشۈپ قالدۇق .

دۈشمەنلەرنىڭ مەقسىتى «تىل» تۇتۇش بولسا كېرەك ، بىزنى
ئەسىر ئېلىپلا دەررۇ چېكىنىشتى . ئۆزۈمنى خېلى «نوچى» ساناپ
يۈرەتتىم ، بىردەمدىلا نوچىلىقىمنىڭ ئىككى پۇللۇقى قالمىدى :
ئېغىز - بۇرنۇم قاناپ ، قاش - قاپاقلىرىم كۆكىرىپ ، قولۇم
گەجگەمگە باغلىنىپ ، مۇكچىيىپلا قالغانىدىم . مۇھەممەد روزىنىڭ-
مۇ ئوڭ قاپىقىدىن ئاققان قان بويۇنلىرىغا يامراپ كىرىپ
كەتكەنىدى .

بىز ئۇدۇل يەكەن شەھىرىگە ئەكىرىلىپ ، ھەربىي تۈرمىنىڭ
تايىقىنىڭ تەمىنى راسا تېتىدۇق . ئۇلار : «ئارقا يول ئېغىزىنى
ساقلاۋاتقان قانچىلىك ئەسكىرىي كۈچۈڭلار بار ؟» دەپ سوراپ ،
بىزنى ھەر كۈنى ھارماي قامچىلايتتى . بىز : «بىر پولك ئەسكىرى-
مىز بار» دەپ چىڭ تۇراتتۇق . ئەگەر ئۇلار ھەقىقىي ئەھۋالنى
بىلىۋالىدىغانلا بولسا ، ئارقا يول ئېغىزىنى ساقلاپ قېلىشىمىزدىن
ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى .

ئەمما ، ھاياتىمىزدىن پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزۈپ يۈرگىنىمىزگە
بىر ھەپتە بولغاندا ، بىز بىراقلا ئەتىۋارلىق ئادەملەرگە ئايلىنىپ
قالدۇق : سوراق - سوئال ، تاياق - دۈمبالارمۇ توختىدى . ئۇماچ ،
كۆيۈك زاغرىنىڭ ئورنىغا گۆش - پولۇ ئالماشتى ؛ سوغۇق سۇنىڭ

ئورنىغا ناۋات بىلەن دەملەنگەن ئىسسىق چـاي ، ئېسىل مەي ـ شاراب ئالماشتى ؛ «چەنتۇ » ، «تاغ ئوغرىلىرى » ، «تاش » ، «مە ـ مەت »لەرنىڭ ئورنىغا «تاشئاخۇن » ، «مۇھەممەدجان » ئالماشتى ؛ سېسىق تۇرمە كەڭ ـ ئازادە ، يورۇق خانىلارغا ، ئاستىمىزدىكى شال پاخاللىرى لۆم ـ لۆم تۆشەكلـەرگە ، گۇندىپايلارنىڭ ئورنىغا ئون يەتتە ـ ئون سەككىز ياشلاردىكى چىرايلىق قىزلار ئالماشتى .

بىز بۇنىڭدىن ھەيران قالمىدۇق . چۈنكى ، ئۇلار بىزنى تاياق ئارقىلىق يۇمشىتالمىغاچقا ، مۇشۇنداق راھەت ـ پاراغەتلىك تۇر ـ مۇش ئارقىلىق يۇمشاتماقچى بولۇۋاتاتتى . بىزمۇ ئۇلارغا ماسلى ـ شىپ يېدۇق ـ ئىچتۇق ، ئوينىدۇق ـ كۈلدۇق . ئەمما ، ھېلىقى چىرايلىق قىزلارغا كۆز قىرىمىزنى سالمىدۇق ، ئەركىلەش ـ ناز ـ لىرىغا ئالدىنىپ ، خۇدىمىزنى يوقىتىپ قويمىدۇق . ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېـيىن ، بىردىنـلا بىـزدە دەپسەنـدە قىلىنغان خوتۇن ـ قىزلىرىمىز ، ئاچا ـ سىڭىللىرىمىز ئۈچۈن ئۆچ ئېلىش ئىستىكى پەيدا بولدى ـ دە ، ھەدەپ ئىشقا چۈشۈپ كەتتۇق . ئىشقا چۈشۈۋېتىپ بىر ـ بىرىمىزگە : «بۇ مۇشۇنداق ئۆتنە جاھان ، بىر كۈن تـاغ چۆرگىلىسە ، بـىر كـۈن بـاغ چۆرگىلەيدۇ… » دەپ پىچىرلاپ قويۇشتۇق .

بىز بىر كۈنى كەچتە يەنە كاتتا بىر زىياپەتكە داخىل بولدۇق . بىز ئەللىك ياشلاردىكى ئېگىز بوي ، سېمىز ، سېرىق چىراي ، سول مەڭزىدە تىرناقچىلىك خالى ، خالىدا تۆت ـ بەش تال ئۇزۇن تۈكلىرى بار بىر ئوفىتسېرنىڭ يېنىدىنلا ئورۇن ئالغانىدۇق . باشقىلارنىڭ «ياڭ تۈەنجاڭ ـ ياڭ تۈەنجاڭ» دېيىشلىرىدىن بىز ئۇنىڭ تۈەنجاڭ ئىكەنلىكىنى بىلدۇق .

— ھەي تاشئاخۇڭ ،— دېـدى يـاڭ تۈەنـجاڭ ،— تـاغ ئوغ ـ رىما… سېنى ئالداپما… سەپكە قوشۇپ ئېلىپما… سەن داڭلىق ئاشپەز تۇرسا… كاتتا باتۇر تۇرسا…

ياڭ تۈەنجاڭ ئۇيغۇرچىنى ئاشۇنداق بۇزۇپ ، قاملاشتۇرۇپ سۆزلەپ بولالماي ، ئاخىر تىلماچقا قارىدى . شۇنىڭ بىلەن سۆھبى ـ

تىمىز راۋانلىشىپ كەتتى.
— تاغ ئوغرىلىرىنىڭ سىنى ئاچ ـ توق قويۇپ، جەبىر ـ جاپاغا سالغاننىڭ ئۈستىگە بەرگەن ئەمىلىنىڭ كاتتىلىقىنى تېخى! ئاران بەنجاڭلىق! ئۇنداق بەنجاڭلىقنى ئەمەل دېگىلى بولامدۇ؟ شۇمۇ ئەمەلمۇ ـ ھە؟! ئادەمنى شۇنداقمۇ زاڭلىق قىلغان بارمۇ؟ بۇ ئادەمنى قاراپ تۇرۇپ بوزەك قىلغانلىق بولماي نېمە؟ سەن داڭلىق ئاشپەز، جىگەرلىك، ۋىجدان ـ غورۇرلۇق باتۇر ـ قەھرىمان تۇرساڭ، ئۇلار ساڭا شۇنداق مۇئامىلە قىلسا بولامدۇ؟
مەن بۇنىڭغا ھېچ نەرسە دېيەلمەي، ئۇنىڭغا قاراپلا قالدىم. ياڭ تۈەنجاڭ قولىغا پىيالىنى ئېلىپ چاي ئوتلىدى. مەن بۇ رەقىبىمىگە چوڭقۇر ئۆچمەنلىك بىلەن ئىچىمدە سەممىمىي رەھمەت ئېيتتىم.
— لېكىن، — دەپ سۆزىنى باشلىدى يەنە ياڭ تۈەنجاڭ يەنە، — سەن ئۇنداق ئەمەل ئۇچۇنلا ياشايدىغانلارنى ھەرگىز دورىما. ئەگەر دورىغۇڭ كەلسە، ئەمەلنىڭ چوڭىنى تۇت! مەن ئۇقتۇم، بىرىنچىدىن، سەن گەرچە ساۋاتسىز بولساڭمۇ، ناھايىتى ئەقىللىقكەنسەن؛ ئىككىنچىدىن، قاغىلىقنىڭ ھايات سىيىت نوچىسى، ھايات سادىر پالۋاننىكەنسەن، راست شۇنداقكەنسەن! سېنىڭ مەردلىكىڭگە، باتۇر ـ قەيسەرلىكىڭگە مەن ھەقىقەتەن قايىل!
ئۇ رومكىغا ھاراق قۇيۇپ ماڭا تۇتتى. مەن ھاراقنى قولۇمغا ئېلىپ ئەتراپقا قارىدىم. ھەممىسى يەپ ـ ئىچىش مۇسابىقىسىگە چۈشۈپ كېتىشكەندى. مۇھەممەد روزى گۆش يېگەچ كۆزىنى قىسىپ، ھىڭگىيىپ قويدى. مەنمۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن كۆزۈمنى قىسىپ قويدۇم.
— خوشە!
— خوش!
مەن ھاراقنى گۇپپىلا كۆتۈرۈۋەتتىم. ياڭ تۈەنجاڭ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— مەن سىنىڭ ئەھۋالىڭنى يۇقىرىغا دوكلات قىلغانىدىم ، تەستىقلىنىپ بۈگۈن قولۇمغا تەگدى .

ئۇ رومكىنى يەنە قولىغا ئالدى .

— ھە ، تاشئاخۇن ، قېنى ، دوستلۇقىمىز ئۈچۈن يەنە بىر قەدەھنى كۆتۈرەيلى .

رومكىلىرىمىز سوقۇشتۇرۇلدى . ياڭ تۇەنجاڭ مېنىڭ ئالدىمغا گۆش ۋە قورۇمىلارنى سۈرۈپ قويۇپ ، ھاراقنى كۆتۈرۈۋەتتى .

— تاشئاخۇن ، ئاڭلىسام شىنجاڭنى «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» ، ئۇيغۇر مىللىتىنى «شېئىر مىللىتى» دېيىشىدىكەن . قېنى ، بىرەر كۇپلېت شېئىر ياكى بىرەر ناخشا ئوقۇپ بەرمەمسەن ؟

سۇنۇپ قالغۇم كەلمىدى . ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ ، بىرى تەڭلەپ تۇرغان دۇتارنى قولۇمغا ئېلىپ بىر پەدە چالدىم .

مەن ناخشامنى تۈگىتىپ ، پىيالىنى قولۇمغا ئالدىم . تىلماچ ياڭ تۇەنجاڭغا ناخشىنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتىپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى . مەن كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭغا قارىدىم . تىلماچ ناخشىنىڭ مەزمۇنىنى قانداق ئۆرىدى ، بىلەلمىدىم ، تۇەنجاڭنىڭ چىرايى ئۆزگۈرۈپ ، بارماقلىرى تىترەپ كېتىۋاتاتتى . مەن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ، يەنە بىر ناخشا باشلىدىم :

ساڭا ئاشىق بولۇپ قالماقلىقىمغا ئاي يۈزۈڭ بائىس ،
ئېچىرقاپ سۆيمەكمگە قىيقىزىل لەۋ ، ئوت كۆزۈڭ بائىس .

دىلىمنىڭ دىلرەباسى دەپ ، شەرقنىڭ ئەۋلىياسى دەپ ،
سېنى ئالەمگە ماختاشقا شېرىن - سۇخەن سۆزۈڭ بائىس .

دەرىخ ! يات دەپ قاراپ قالدىڭ ، شۇڭا مەخپىي ئازاب سالدىڭ ،
يېنىپ كەتمەككە رايىمنىڭ كۆرۈنمەس مۇڭگۈزۈڭ بائىس .

ئۆزۈمنىڭ يارىنى ئىزدەپ ، «قەيەردە دىلبىرىم سىز ؟ » دەپ ،
جىنىمنى قولغا ئالماققا جۈدۈنلۈق كەچ كۈزۈك بائىس .

مىنى سەن «بىۋاپا » دەيسەن ، «ماڭا سالدى جاپا » دەيسەن ،
ساڭا مۈشكۈل ـ جاپا سالماقلىقىمغا سەن ئۆزۈڭ بائىس .

مەن دۈتارنى قويۇپ ، قولۇمغا رومكىنى ئېلىپ گۈپپىدە كۆ-
تۈرۈۋەتتىم . شەنىمگە ئالقىشلار ياغرىدى . ئۈلار مەندەك بىر ساۋات-
سىز تومپاينىڭ ئاغزىدىن ئۇزۇلمەي تۆكۈلگەن بۇ سېھرىي قۇدرەتكە
ئىگە يېقىملىق ، ئىلھامبەخش كۈيلەرنى ئاڭلاپ ، يۇرتىمىزنىڭ
راستتىنلا «ناخشا ـ ئۇسسۇل ماكانى » ، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تۇغما
«شېئىر مىللىتى » ئىكەنلىكىگە بولغان قايىللىقىنى ئىپادىلەپ ،
مىنى ماختاپ كېتىشتى . مەن : «ھە قېنى ، ئەمدى نىمە دەيسەن-
كىن ؟ » دەپ ئويلىغاچ ، بىر قول گۆشنى ئېلىپ يېگەچ ياڭ
تۇەنجاڭغا قارىدىم . تىلماچ شېئىرلىرىمنى خېلى ئوبدان ئۆرۈپ
بەرگەن چېغى ، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ چېھرى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتكەن-
دى . ئۇ تىترەپ تۇرغان بارماقلىرى بىلەن ئۈستەلگە «تاك ـ
تاك ـ تاك » چېكىۋىدى ، تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېردىن بىرى بىر
بولاق نەرسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ ئالدىغا قويدى .
ياڭ تۇەنجاڭ بولاقنى ئالدىرىماي ئاچتى . بولاقنىڭ ئىچىدىن
بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئىككى قۇر ھەربىي فورما ، ئىككى
دانە ئېسىل تاپانچا ، بەش زىخچا ئالتۇن ، بىر باغلام قەغەز پۇل ،
ئىككى كىشلىك گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزالىق كىنىشكىسى
چىقتى .

بۇلارنى كۆرۈپ چېھرىمگە زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتتۈم . ھايا-
جاندىن ئۆزۈمنى قويىدىغانغا يەر تاپالمىغان قىياپەتكە كىرىۋالدىم .
كۆزۈمنى قەستەنگە چەكچەيتىپ ، بىر ئالتۇن پۇللارغا ، بىر ياڭ
تۇەنجاڭغا قاراپ ، پۇلغا ، ئەمەل ـ مەنسەپكە بولغان ھېرىسمەنلى-
كىمنى ناھايىتى مۇشەققەتتە ئىپادىلىدىم .

ھېلىقى ئاددىي فورما مۇھەممەد روزىغا، يىگىجاگلىق فورمىسى ماڭا كىيدۈرۈلدى. بىر دەمدىلا مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، سالاپەتلىك يىگىجاڭ بولۇپ قالدىم.

— ھە مانا، ئەمدى بولدى. ئەمدى ئىسمى ـ جىسمىڭغا لايىق ئىش بولدى،— دېدى ياڭ تۈەنجاڭ ئىككى مۇرەمنى قىسىپ تۇرۇپ،— مۇبارەك بولسۇن، يىگىت!

— يىگىجاڭ بولغىنىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن!— دېدى مۇھەممەد روزىمۇ ساختىنا ھاياجان بىلەن.

— قېنى، كۆپچىلىك، قىزغىن تەبرىكلەيلى!

ياڭ تۈەنجاڭ شۇنداق دەپ چاۋاك چالدى. زىياپەت زالى چاۋاك، ئالقىش، تەبرىك، مەدھىيە، رومكا سادالىرى بىلەن لەرزىگە كەلدى.

— تا يىگىجاڭ، بىز تاغ ئوغرىلىرىنى باستۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، سەن پوسكام ناھىيىسىگە ھاكىم بولىسەن. بۇ ھەقتە قولۇمدا بۇيرۇق بار، تېخى ئەتىگەندىلا تاپشۇرۇۋالدىم. مەن ھاياتلا بولىدىكەنمەن، سەن خاندەك ياشايسەن.

مەنمۇ ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئەھدە تۇسىنى ئالغان يالغان ـ ياۋىداق گەپلەردىن بىرمۇنچىنى قىلدىم:

— پىرقىنىڭ شەپقىتىگە مىڭ ھەشقاللا! پىرقىگە مەڭگۈ سادىق بولىمەن. ئاخىرقى تىنىقىمغىچە پىرقە ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن!...

مەن يىگىجاڭ بولغىنىم بىلەن ئەگەشتۈرۈپ ماڭىدىغان بىرمۇ ئەسكىرىم يوق ئىدى. گەرچە مۇھەممەد روزى يەنىلا مېنىڭ كانۋويۇم بولسىمۇ، ئۇ خۇددى ماڭا ئوخشاشلا مەھبۇس، مەھبۇس يېنىدىكى مەھبۇس ئىدى. ئەتراپىمىزدا مەخسۇس بىزنى كۆزىتىپ تۇرىدىغان قوراللىق كۆز ـ قۇلاقلار بولغاچقا، قېچىش پىلانىمىزنى ئىشقا ئاشۇرالماي تىت ـ تىت بولاتتۇق. شۇڭا، شتاب قورۇسى ئىچىدە لاغايلاپ يۈرمەكتىن باشقا ئامالىمىز يوق ئىدى. بازار ئايلانغىلى چىقساقمۇ، ھاياتىمىزدىن «ئەنسىرەپ»، يەتتە ـ سەك-

كىم چىرىك بىللە چىقاتتى .
— مۇھەممەد ، تېز بول ، قولۇڭغا قەغەز ـ قەلەم ئال !— دېدىم بىر كۈنى تەڭ كېچىدە زىياپەتتىن قايتىپ كېلىپ ، ئۇخلاپ قېتىپ قالغان مۇھەممەد روزىنى نوقۇپ ئويغىتىپ .
— نېمە بولدى ؟
— ھېچنېمە بولمىدى ، يازە ، دۈشمەن قاراشەھەردىن ناھايىتى خىل قوراللار بىلەن قوراللانغان ئىككى پولك ئاتلىق قوشۇن يۆت- كەپتۇ . 11 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ئارقا يولغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىدىكەن .
مۇھەممەد روزى خەتنى يېزىپ بولۇپ ، ماڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ :
— بۇنى قانداق ئۇقتىڭىز ؟— دەپ سورىدى .
— ياڭ تۇەنجاڭ مەستچىلىكتە دەپ سالدى .
— ئىشەنچلىكمۇ ؟
— مېنىڭچە ، ئەلۋەتتە ئىشەنچلىك .
— بۇ ئۇلارنىڭ ھىيلىسىمىدۇيا؟
— مېنىڭچە ، ھىيلە ئەمەس . ئىككى پولك ئەسكەرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى راست تۇرسا .
بىز ئاخباراتنى پولك شتابىغا قانداق يەتكۈزۈپ بېرىش توغرى- سىدا خېلى ئۇزۇن مەسلىھەتلەشكەن بولساقمۇ ، ئۇنۇملۇك چارە تاپالمىدۇق .
— قانداق قىلىمىز ؟— مۇھەممەد روزىدىن ئۈمىد بىلەن سو- رىدىم . ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ پىلانىنى قۇۋۋەتلىدى :
— يەنىلا قاچىلى .
— قاچساق ، ناۋادا بىز ئۆلۈپ كەتسەكمۇ مەيلى ، مۇھىمى پولك شتابى دۈشمەن تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنىپ قالسا ، ئىنقىلاب زور زىيانغا ئۇچرايدۇ . ئەگەر بىز دۈشمەن قولىدىن ساق ـ سالا- مەت چىقىپ كېتەلىسەك ، ئۇلار پىلانىنى ئۆزگەرتىۋالىدۇ . ئارقا يول دۈشمەننى بابلاشقا ئەڭ ياخشى جاي ئىدى .

بىر خېلى ئۇزۇنغىچە ئويغاق ياتتۇق . بىر چاغدا مۇھەممەد روزى ۋارقىراپ مېنى چۆچۈتۈۋەتتى :

— تاپتىم !

— نېمىنى تاپتىڭ ؟ ... بوشراق ۋارقىرىساڭمۇ بولىدۇ . قورقۇتۇپ خۇدى ...

— گەيشاڭدا مېنىڭ ئۇستازىم بار ، ساقال - بۇرۇتىمىزنى ئالدۇرغان بولۇپ ... ئۇ ۋىجدانلىق ئادەم .

بىر ئەتىسى بەش - ئالتە چېرىكنى ئەگەشتۈرۈپ ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ دۇكىنىغا كىردۇق . دۇكاندا ئىككى ساتىراش ھۈنەر قىلىدىكەن . قاپقارا ساقاللىرى قارىمۇتۇق چىرايىغا خويمۇ ياراشقان بىر ئادەم مۇھەممەد روزىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشۋىدى ، مۇھەممەد روزى ئۇنى تونۇماسقا ، كۆرمەسكە سېلىپ ، ئورۇندۇقتا موككىدە ئولتۇرۇۋالدى . مەن بۇنىڭغا قاراپ ئۇنىڭ ئەكرەم ساتىراش ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىم . ئۇنىڭ قولى بىكار ئەمەس ئىدى . شۇڭا ، مەن ئارىسالدى بولۇپ ، مۇھەممەد روزىغا قارىدىم .

— ئاۋۋال سىز ئالدۇرۇڭ ،— دېدى مۇھەممەد روزى .

مۇھەممەد روزى چوقۇم چېچىنى ئەكرەم ساتىراشقا ئالدۇرمىسا بولمايتتى . چۈنكى ، ئۇ ئاخباراتنى ۋە ئەكرەم ساتىراشقا يېزىلغان قىسقىغىنە خەتنى بىر ئامال قىلىپ ، ئۇنىڭغا بېرىۋەتمىسە بولمايتتى .

مەن چېچىمنى ئالدۇرۇپ بولغاندا ، مۇھەممەد روزى ئەكرەم ساتىراشنىڭ ئالدىغا ئولتۇرۇپ بولغانىدى . مۇھەممەد روزىنىڭ ئىشنى جايىدا پۈتكۈزۈشى ئۈچۈن مەن چېرىكلەرنى ئاغزىمغا قارىتىپ ، كۆزىنى غەلەت قىلىپ تۇرمىسام بولمايتتى . چۈنكى ، چېرىكلەرنىڭ كۆزى بىزگە مىختەك قادىلىپلا تۇراتتى . شۇڭا ، مەن نېمە ئىش قىلىشىمنى ، نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي تۇرغاندا ، بەختىمگە يارىشا چېرىكلەردىن بىرى مۇنداق بىر رىۋايەتنى باشلاپ قالدى :

— بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم چۆلدە كېتىۋېتىپ تەرەت قىلغۇ-

سى كېلىپ قاپتۇ ـ دە ، ئاتتىن چۈشۈپتۇ . لېكىن ، ئاتنى باغلاپ
قويغۇدەك ھېچ نەرسە تاپالماي ، پۇتىغا باغلاپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ .
ئەمما ، يەر بەك قاتتىق بولغاچقا ، ئۇ ئادەم ئىشتىنىغا سۇيدۇك
چاچراپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ، پىچىقىنى ئېلىپ ، يەرنى يۇمشد-
تىپ تەرەت قىپتۇ . تەرەت قىلىپ بولۇپ تۇرۇشىغا ئېتى بىر
كىلەردىن ئۈركۈپ ، ئۇ ئادەمنى دارقىرىتىپ سۆرەپ مېڭىپتۇ . بۇ
ئادەمنىڭ پىچىقى قولىدا بولغاچقا ، چۇلۋۇرنى كېسىپ ، ئۆلۈمدىن
قۇتۇلۇپ قاپتۇ . دېمەك ، بۇ ئادەم كىيىمنى بەك پاكىز تۇتقانلىقد-
نىڭ خاسىيىتىدىن ھايات قالغان گەپ . شۇڭا ، نامازنى كىيىم-
كېچەكنى پاك قىلىپ ئوقۇمىسا بولمايدۇ...
ئۇنىڭ رىۋايىتى ماڭا چوپان چۆلىدىن تارقالغان بىر رىۋايەتنى
ئەسلەتتى . شۇڭا ، ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا مەن رىۋايىتىمنى
باشلىدىم :
— چوپان چۆلىدە «ئازاب يولى» دەيدىغان بىر يول بار . بۇ
يول يولۇچىلار ئۈچۈن بەكمۇ ئازابلىق بولغاچقا ، كىشىلەر «ئازاب
يولى» دەپ ئات قويۇپتىكەن . «ئازاب يولى»دا يەنە «قاپاق ئاسقان
مازار» دەيدىغان بىر مازار بار . دېمەكچىلىك ، بۇ مازارغا بىر قاپاق
ئېسىپ قويۇلغان . يولۇچىلار بۇ مازارنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە ، دۇئا
قىلىپ ئۆتىدۇ ھەم بىر - بىرىگە ، بالىلىرىغا قەدىمكى زاماندىن
قالغان مۇنداق بىر رىۋايەتنى ئېيتىپ بېرىدۇ . ماڭىمۇ دادام دەپ
بەرگەن . دادامنىڭ دېيىشىچە ، بۇرۇنقى بىر زاماندا بىر ئادەم
يىلقىچىدىن چوپانغا بارىمەن دەپ پىيادە چۆلگە كىرىپتۇ . بىراق ،
ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەچكە ، قاپىقىدىكى سۇيى تۈگەپ كېتىپ ،
ئۇسسۇزلۇقتىن قاپاقنى قۇچاقلىغان پېتى ئۆلۈپ قاپتۇ . ئارقىسىد-
دىن كەلگەن يولۇچىلار بۇ يولۇچىنىڭ جەسىتىنى «ئازاب يولى»
دىكى ئوراز داۋاننىڭ بېشىغا كۆمۈپ ، ئۈستىگە تاش - تۇپراق
دۆۋىلەپ ، ھاسا تايىقىنى ئۇچىغا قاپىقىنى ئېسىپ قاداپ قويۇپتۇ .
ئۇزاق ئۆتمەي بۇ «قاپاق ئاسقان مازار»نىڭ يېنىدا يەنە بىر تاش
ئابىدە پەيدا بولۇپ قاپتۇ . ئۇنىڭ شاپىلاق يۈزىگە :

مېنىڭ كەسپىم ئالدى ـ سات ،
مەندىن ساڭا پەندىياد .
ئات ئاتاڭچە بولسىمۇ ،
قاق قوزۇقنى ، باغلا ، يات .

دېگەن قوشاق پۈتۈكلۈككەن . ئۇنى دادام ماڭا چوپانغا بارغۇچە ئېيتىپ بەرگەن ھەم يەنە مۇنداق بىر رىۋايەتنى دەپ بەرگەن :
بىر ئادەم چوپاندىن قاغىلىق بازىرىغا بېرىش ئۈچۈن ئات بىلەن يولغا چىقىپتۇ . ئۇراز چۆلى ئەتراپىغا كەلگەندە ، تەرىتى قىستاپ كېتىپتۇ . ئاتتىن چۈشۈپ باغلىغىلى يەر تاپالماي ، چۇلۇۋۇرىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ تۇرۇپ تەرەت قىپتۇ . ئات بەكمۇ شاش بولغاچقا ، پارتىتىدە قېچىپ كېتىپتۇ . بۇ ئادەم ئىشتىنىنى يۆلەپ قوغلاپتۇ ، قوغلاپتۇ ، قوغلاپتۇ ، ئاتنى زادىلا تۇتالماپتۇ . ئات قېچىپ ـ قېچىپ كۆزدىن غايىب بولۇپتۇ . ئاخىر بۇ ئادەم ئېتىنىڭ ئارقىسىدىن چوپانغا قاراپ يول ئاپتۇ . بىراق ، قاپىقى ئاتنىڭ ئۈستىدە قالغاچقا ، «قاپاق ئاسقان مازار»نىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ قاپتۇ . ئۇ ئادەمنىڭ سودىگەرچىلىك قىلىدىغان نەزمكەش بىر ئاكىسى بار ئىكەن . ئۇ ئادەم ھېلىقى «پەندىنامە» نى يېزىپ ، تاشقا ئويـۇپ «قاپاق ئاسقان مازار»غا ئورنىتىپ قويۇپتۇ .
رىۋايىتىم تۈگىگەندە ، مۇھەممەد روزىنىڭ چاچ ـ ساقاللىرى ئېلىنىپ بولغانىدى . ئۇ ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، ماڭا «ئامال بولمىدى» دېگەن مەنىدە مەيۇسانە قاراپ قويۇپ ، يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى .
چېرىكلەردىن بىرى چېچىنى ئالدۇرىدىغان بولۇپ قېلىپ ، بىز گە يەنە پۇرسەت تۇغۇلدى . ھېلىقى چېرىك ئەكرەم ساتىراشنىڭ ئورۇندۇقىغا چۆكتى . بىز پەرىشانە ئولتۇرۇپ قالدۇق . پىلانىمىز سۇغا چىلانغانىدى . «ئەمدى قانداق قىلارمىز ؟ » دەپ غەمگە پېتىپ ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپ تۇرۇپ قالدىم .

ھېلىقى چېرىكنىڭ بوينى تېلىپ قالغان چېغى، بويىنىنى سەل كۆتۈردى . ئەكرەم ساتىراش ئۇنىڭ بېشىنى بېسىپ يەنە پەس قىلىپ قويدى . بىردەمدىلا ئۇنىڭ بوينى يەنە تېلىپ قالدى بولغاي ، بويىنىنى يەنە كۆتۈرۈۋالدى . بۇ ئەھۋال ئۈچ قېتىم تەكرارلىنىۋىدى ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى بولغاي : «ھاي ... قانداق باش بۇ ! ؟...» دېدى .

چېرىك ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا :

— قانداق باشتى ؟ مۇشۇنداق باش ، سىلاۋەرسە دېگىنىدىغان ! — دېدى .

«پاراققىدە» كۈلكە كۆتۈرۈلدى . لېكىن ، ئەكرەم ساتىراشمۇ بوش كەلمەي :

— خۇددى بىرنېمەمگە ئوخشايدىكەن !— دېمەسمۇ ، كۈلكە تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى .

لېكىن ، ئۆزىنى گەپىدان چاغلايدىغان چېرىك ئەلەمىگە چىدىيالماي :

— ھۇ ئاناڭنى !... پوق ساقال ئوغرى !...— دېگىنىچە چاچراپ قوپۇپ ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ ياقىسىدىن ئالدى . شۇنىڭ بىلەن دۇكان ئىچى پاتىپاراق بولۇپ كەتتى . ھەممىمىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ، ئىككىسىنى ئاجرىتىشقا كىرىشتۇق . شۇ جەرياندا مۇھەممەد روزى ئاخبارات بىلەن خەتنى ئەكرەم ساتىراشنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى .

— تا يىگىچاڭ ،— دېدى شۇ كۈنى كەچلىك زىياپەتتە ياڭ تۈەنجاڭ ، دولامغا شاپىلاقلاپ تۇرۇپ ،— سىز پىرقە ئەزاسى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قابىلىيەتلىك يىگىجاڭ . شۇڭا ، سىز پىرقىگە سادىق بولمىسىڭىز بولمايدۇ ...

— ئەلۋەتتە ،— دېدىم ياڭ تۈەنجاڭنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ،— بۇرۇنقى بىلىپ - بىلمەي قىلغان «گۇناھ»لىرىمنى كەچۈرگەيسىز . مەن بەكمۇ خىجىل . ماڭا ئىشىنىڭكى ، مەن پىرقىگە چەكسىز سادىق بولىمەن ! ماڭا پۇرسەت بېرىڭ . جەڭلەردە خىزمەت

كۆرستىپ، پىرقىگە بولغان ساداقىتىمنى بىلدۈرىمەن ! ئۆزۈمنى پىرقىگە بېغىشلاپ، پىرقە ئەزاسىغا خاس باتۇرلۇقۇمنى نامايان قىلىمەن. ئەگەر تۇزكورلۇق قىلسام ياكى تۇزكورلۇق قىلىشقا ئۇرۇنسام، شۇ يەردىلا ئېتىپ تاشلاڭ.

بۇ سۆزلىرىمدىن ھاياجانلىنىپ كەتكەن ياڭ تۇەنجاڭنىڭ پىستان كۆزلىرى تېخىمۇ يۇمۇلۇپ كەتتى.

— ياخشى - ياخشى !— ئۇ مېنى ئارقا - ئارقىدىن ماختاپ شاراب تۇتتى،— قېنى، ئارقا يولدىكى غەلىبىمىز ئۈچۈن !

— تاغ ئوغرىلىرىنىڭ تامامەن يوقىلىشى ئۈچۈن !

مەن شارابنى گۇپپىدە ئوتلىۋېتىپ، ئەكرەم ساتىراش ئاخباراتنى يەتكۈزۈپ بەرگەنمىدۇ؟ دېگەنلەرنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزۈپ تۇرۇشۇمغا ياڭ تۇەنجاڭ خىيالىمنى بۆلۈۋەتتى:

— تا يىڭجاڭ، تاغ ئوغرىلىرىنىڭ ئارقا يولنى ساقلايدىغان قانچىلىك ئەسكىرى بار؟

مەن ئويلاندىم؛ ئەسكىري كۈچىمىز ئۈستىدە ئەمەس، نېمىدەپ جاۋاب بېرىش ئۈستىدە ئويلاندىم. ئاخىر راست گەپ قىلماقچى بولدۇم. راست گەپ قىلمىسام بولمايتتى. ئەگەر «بىر پولك ئەسكىرىمىز بار» دەپ يالغان گەپ قىلىدىغان بولسام، دۈشمەنلەر ھۇجۇم پىلانى، ھۇجۇم ۋاقتىنى ئۆزگەرتىۋېلىپ، مۇھەممەد روزى بىلەن ئىككىمىزنىڭ كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىمىزنى، دۈشمەننى قاپقانغا سولاپ يوقىتىش پۇرسىتىمىزنى، ئۇرۇش پاتپاراقچىلىقىدىن پايدىلىنىپ قېچىش پىلانىمىزنى يوققا چىقىرىشى مومكىن ئىدى. شۇڭا:

— بىر ۋىزۋوتلا ئەسكىرى بار،— دېدىم.

— نېمە؟ بىر ۋىزۋوت؟ !

ياڭ تۇەنجاڭنىڭ پىستان كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، خۇددى جامدەك.

— ھەئە، بىر ۋىزۋوت. سىلەر دەسلەپتە ھۇجۇم قىلغاندا، بىز بىر پاي ئوق ئېتىپ قويۇپ، بايرىقىمىزنى دۆڭگە قاداپ قويۇپلا

قېچىپ كەتكەنىدۇق. شۇ چاغدىلا سىلەرنىڭ ئەسكىرىڭلار چېكىنىپ كەتمەي، ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولسا، بىر پاي ئوق ئاتمايلا ئارقا يولنى قولغا ئالالايتتى. بىز ئۈچ كۈندىن كېيىن كەلسەك، بايرىقىمىز شۇ پېتى لەپىلدەپ تۇرۇپتۇ. سىلەر يەنە ھۇجۇمغا ئۆتتۈڭلار، مەن ئەسىرگە چۈشتۈم...

بۇ سۆزلىرىمنى ئاڭلىغان ياڭ تۈەنجاڭ شۇنداق ئەپسۇسلاندىكى، جايىدا ئولتۇرالماي قالدى.

— ھازىر قانچىلىك ئەسكەر بار؟

— ھازىر ئۇ يەردە قانچىلىك ئەسكەر بارلىقىنى ئۇقمايمەن. ئىشقىلىپ جىق ئەمەس. تاغ ئوغرىلىرى ھەرقانچە ئەسكەر كۆپەيتسە ئىككى روتىدىن ئاشۇرالمايدۇ. ھازىر ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر يۆتكەپ كەلگۈدەك ماغدۇرى يوق، — دېدىم يەنە راست گەپ قىلىپ. چۈنكى، بىز ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە بولغاچقا، ئاز بولساقمۇ، ھامان غەلىبە قىلالايدىغانلىقىمىزغا ئىشىنەتتىم.

بۇ گەپلىرىمنى ئاڭلىغان ياڭ تۈەنجاڭنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپلا كەتتى.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، — دېدى ياڭ تۈەنجاڭ ئاخىردا، — سىز ئوبدان دەم ئېلىڭ. بىز پات يېقىندا ھۇجۇم باشلايمىز.

11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى تاڭ يورۇش بىلەن تەڭ بىز ئارقا يول ئېغىزىغا كېلىپ توختىدۇق. ئوڭ يېنىمدا ياڭ تۈەنجاڭ، سول يېنىمدا مۇھەممەد روزى، مەن قارا چىلان تورۇقنىڭ ئۈستىدە سالاپەت بىلەن ئولتۇراتتىم. «ئەكرەم ساتىراش ئاخباراتنى يەتكۈزۈپ بەرگەنمىدۇ؟ ئەگەر يەتكۈزۈپ بەرمىگەن بولسا...» دېگەن تەشۋىشلەر يۈرىكىمنى دۈك - دۈككە سالاتتى.

— ئالغا!

بۇيرۇق بېرىلدى. بىز شەپە چىقارماي ئارقا يولغا كىردۇق. جىرا ئىچى دۈشمەن بىلەن لىق تولغانىدى. بىز قوشۇننىڭ ئوتتۇرىسىدا كېتىۋاتاتتۇق. مەن قانداق قېچىش ئۈستىدە باش قاتۇراتتىم.

تىم . ئەگەر بىز قوشۇننىڭ ئالدىدا ماڭغان بولساق ، قانداق قې-
چىش ھەققىدە باش قاتۇرۇش كەتمەيتتى .

تاڭ سۈزۈلگەنىدى . تاغ چوققىلىرىنى قويۇق تۇمان قاپلىغان ، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، جىلغا ئىچى تىمتاس ئىدى . جىلغا تەڭ بولغاندا ، ئۈستىمىزگە قورام تاشلار ، گراناتلار ، ئەجەللىك ئوقلار مۆلدۈردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى . جىلغا گۈمبۈر-لەشلەردىن لەرزىگە كەلگەن ، قىيا - چىيا ، ئالىتاغىل بۇيرۇقلار ، تىللاشلار بىلەن تولغانىدى . دۈشمەن قەتئىي نىيەتكە كەلگەن چې-غى ، ھەدەپ ئالغا ئىلگىرىلەيتتى . ئۇلار سول تەرەپتىكى ئۈچ كىچىك جىلغىدىن يوچۇق ئېچىپ تاغ ئۈستىگە چىقىشقا ئۇرۇنۇۋا-تاتتى . ناۋادا ئۇلار تاغ ئۈستىگە چىقىۋالسا ، غەلىبىدىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايتتى . چۈنكى ، دۈشمەن سان ۋە قورال - ياراغ ، ئوق - دورا جەھەتتە بىزدىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن تۇراتتى . ئەمما ، ئۇلارنىڭ تاغ ئۈستىگە چىقىۋېلىشى ئۇنداق ئاسانغىمۇ چۈشمەيتتى .

تاڭ تامامەن سۈزۈلگەنىدى . بىزمۇ ھەدەپ ئالغا ئىلگىرىلەيت-تۇق . قوغدىنغۇچىلار بىزدىن بىر قەدەممۇ نېرى بولمايتتى . مەن مۇھەممەد روزىغا «قاچايلى» دېگەن مەنىدە قاراپ قويدۇم . بىز توپا - چاڭدىن پايدىلىنىپ ياڭ تۇەنجاڭدىن بارا - بارا يىراق-لاشتۇق - دە ، جىلغىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى قارىماققا خالتا جىلغىدەك كۆرۈنىدىغان تارچۇق جىلغىغا قاراپ قاچتۇق .

— تا يىڭجاڭ قاچتى !

— تاش قاچتى !

— قوغلا !

— ئات !

ئوقلار يان - بېلىمىزدىن ۋىژىلداپ» ئۈچۈپ ئۆتۈپ كەتتى . بىز ھەش - پەش دېگۈچە توقايلىققا ئۆتۈپ كەتتۇق . بۇ جىلغا تىك ، ئەمما مۇساپىسى قىسقا ئىدى . شۇڭا ، بىز ئاتتىن چۈشۈپ تاغقا

يامىشىشقا باشلىدۇق . سەپداشلىرىمىز بىزنى قوغداپ ، قوغلاپ كەلگەن دۈشمەننى توسۇپ تۇراتتى . مەن ئۈستىگە چىقىپ بولاي دېگەندە ، مۇرەمگە ئىككى پاي ئوق تەگدى . ئەمما ، مۇھەممەد روزى ئوق تېگىپ تاغدىن دومىلاپ كەتتى .

— مۇھەممەد !...

— مۇھەممەد !...

قايغۇغا تولغان غەزەپلىك سادالىرىمىز جىلغىلاردىن ئەكس سادا قايتۇردى .

دۈشمەننىڭ ئۈستىگە جىلغا - جىلغىلاردىن قورام تاشلار ، گراناتلار ، ئوقلار يامغۇردەك تۆكۈلەتتى . دۈشمەن جاھىلانە تىركى-شىپ ، ئۈچ سائەتتىن كېيىن شەرمەندىلەرچە قېچىشقا باشلىدى .

بۇ قېتىمقى ئارقا يول ئۇرۇشىدا پەقەت مۇھەممەد روزى بىلەن سىجاك ئىسىملىك بىر تاجىك يىگىتلا قۇربان بولغان ، پولك كوماند-دىرى لەشكەرنىڭ بىلىكى ئوق تېگىپ يارىلانغانىدى . دۈشمەننىڭ بىر مىڭ بەش يۈز ئوتتۇز بىر ئادىمى يوقىتىلغان ، سەكسەن ئۈچ ئادىمى ئەسىرگە چۈشكەن ، ئىككى يۈز ئۈچ ئېغىر - يېنىك پىلىموت ، بىر يۈز ئەللىك ئۈچ ئاپتومات ، بىر يۈز يەتمىش سەك-كىز مىلتىق ، ئىككى يۈز قىرىق بىر قول بومبىسى ، بىر يۈز يىگىرمە ئۈچ قىلىچ ، ساناقسىز ئوق ، ئىككى يۈز ئات غەنىيمەت ئېلىنغان (چوڭقۇر جىلغىلارغا چۈشۈپ كەتكەن جەسەت ، قور-رال - ياراغلارنىڭ سانىنى ئېلىش مۇمكىن بولمىدى) بولۇپ ، بۇ ئەسكىري كۈچىمىز تولۇق بولمىغان پولكىمىز ئۈچۈن تەسەۋۋۇرغا سىغدۇرغۇسىز غايەت زور غەلىبە ئىدى .

تاشئاخۇننىڭ كەچۈرمىشى مۇشۇ يەردە تۈگىگەنىدى .

ئۇلار قازانغان بۇ غايەت زور غەلىبىدىن قەلبىڭ ھاياتىي كۈچكە ، چەكسىز ئۈمىدكە تولغانىدى .

يۈرىكىڭدە تاشئاخۇن قادىغان بايراق جەننەت ساداسىغا جور بولۇپ لەپىلدەيتتى .

12

جاراھىتىنىڭ ساقىيىپ، روتىغا قايتىشقا بەش - ئالتە كۈنلا قالغان بىر كۈنى سېنى مەتسالى يوقلاپ كەلدى. سىلەر قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈڭلار. ئۇ زۇمرەت بىلەن ناھايىتى سىپايە، غەمكىن، ئەمما جەلپكارانە كۈلۈمسىرەش بىلەن تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى. زۇمرەتمۇ مىسكىن تەبەسسۇملىرى بىلەن ئۇنىڭدىن ھال سورىدى. ئۇ مەتسالىغا نېمىشقا تەبەسسۇم بىلەن باقىدۇ؟ نېمىشقا ھودۇقىدۇ؟

بىلمەيتتىڭ.

نېمىشقا ئۇ ئىچكى ھاياجىنىنى باسالماي تىپىرلاپ، ئۆزىنى قويىدىغانغا يەر تاپالماي قالىدۇ؟ نېمىشقا ئەتراپىڭلاردىن خۇددى پەرۋانىدەك ئەگىپ كېتەلمەيدۇ؟

بىلمەيتتىڭ. بىلىپ بېقىش خىيالىڭغىمۇ كېلىپ باقمىغانىدى.

قاش قارايغاندا، مەتسالى بىلەن خوشلاشتىڭ.

سەن زۇمرەتنى كۈتەتتىڭ... يېرىم سائەت كۈتتۈڭ... بىر سائەت كۈتتۈڭ...

بىراق، ئۇ كىرمىدى. ھېچبولمىغاندا بىر قېتىم كىرىشى كېرەك ئىدى، خۇددى كۈندىكىدەك.

نېمىشقا كىرمەيدىغاندۇ؟ يەنە ياردار كەلگەن ئوخشايدۇ. سەن قولتۇق تايىقىغا تايىنىپ سىرتقا چىقتىڭ. دىڭگوسلاپ مېڭىپ باغدىن، قورۇدىن چىقتىڭ. ئانچە كۆپ ماڭمايلا كىچىككىنە بىر قۇم دۆۋىسىگە چىقىپ ئولتۇردۇڭ. يۇلتۇزلار يارقىن جىمىرلايتتى. كۆز ئالدىڭدىكى كەڭرى كەتكەن يۇلغۇنلۇق سۈكۈتكە چۆككەنىدى.

ئىسىت، شۇ چاغدا يەنە قىرىق كۈن توختاپ، ئامانىتىمنى ئېلىپ بولۇپ، ئاندىن كەلسەممۇ بوپتىكەن! پۇتۇم سەللىمازا سا-

قايسا ، زۇمرەتنى يولغۇنلۇققا باشلاپ كېلىپ...

يۈرىكىڭ شېرىن تۇيغۇ ئىلكىدە ئەللەيلەندى . كۆزۈڭنى يۇمۇپ ، خىيالىي ھېسلارغا چۆمۈلدۈڭ : ئۇنىڭ زۇمرەتنىڭ قاشتېشىدەك سۈزۈك بوينىغا گىرە سالاتتىڭ ، ئوتلۇق لەۋلىرىگە ئاشىقانە تەلۋىلىك بىلەن سۆيۈپ ، يۇمران باغرىغا مەجنۇنلارچە چۆكۈپ كېتەتتىڭ . «ئاھ ، جەڭگاھتىكى ۋىسال لەززىتى نېمىدېگەن شېرىن - ھە !» دەپ پىچىرلايتتىڭ .

پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ شېرىن تەسەۋۋۇر ، شېرىن تۇيغۇلار بىلەن مەستخۇشلانغانىدى ؛ پۈتكۈل زېمىن مەستخۇشلانغانىدى ؛ ئەمدىلا يۈزىنى ئاچقان تولۇن ئايمۇ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۇيۇقتا خۇددى ئۇيۇقتەكلا قېتىپ قالغانىدى .

سەن شۇنداق مەستخۇشلۇق ئىلكىدە قانچىلىك ئولتۇردۇڭكىن ؟

بىلمەيتتىڭ .

مەستخۇشلۇقۇڭ يېشىلگەندە ، باغدىن قايسىبىر جەڭچىنىڭ ناخشىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى :

ئەي نىگار، ئۇخلاتمىدىڭ ھېچ نەي چېلىپ تاڭ ئاتقۇچە ،
كۆيلىرىڭ بىرلە دىلىمغا ئوت سېلىپ تاڭ ئاتقۇچە .

ئوڭ - سولۇمغا باققۇدەكمۇ ھېچ ماجالىم قالمىدى ،
ئوينىغاچ ئىشقىڭ جېنىمنى ئات قىلىپ تاڭ ئاتقۇچە .

يا ۋىسالىنىڭ قەنتىنى بەرگىن نىگارىم ۋاقتىدا ،
قىينىماي ئالغىن جېنىمنى يا كېلىپ تاڭ ئاتقۇچە .

بۇ ئېزگۈ كۆيلەر سېنى ئېزىپلاۋەتتى . پىچىرلىدىڭ : «زۇمرەت بىر ئاڭلاپ قويمىدىغان ناخشىكەن بۇ !» بىراق ، ئۇنىڭ ئاڭلاۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ .

سەن سەل توڭلاشقا باشلىدىڭ . ئورنۇڭدىن تۇرۇشقا تەمشەل-
دىڭ ، بىراق تۇرالمىدىڭ . چۈنكى ، كىملەرنىڭدۇر پىچىرلىشىش-
لىرى قۇلىقىڭغا كىرىپ قالغانىدى :

— مېنى سېغىندىڭما ، جېنىم ؟

— سېغىنماي ! سېغىنىپ... ئىككى ئاينى ناھايىتى مۇشەققەت-
تە ئۆتكۈزدۈم .

ئاۋاز بىراقلا پەسىيىپ كەتتى .

كىمدۇ بۇ ؟... جىنمۇيا ؟ جىنلارمۇ بىر - بىرىنى سېغىنامدى-
غاندۇ ؟ بىر - بىرى بىلەن مۇھەببەتلىشەمدىغاندۇ ؟ جەڭچىلەردىن
بىرەرى مۇھەببەتلىشىۋاتامدۇيا ؟ نېمىش قىلىسا قىلىشامدۇ . مەنمۇ
يا ئەتە ، يا ئۆگۈن زۇمرەتنى ئەكېلىپ...

سەن شۇلارنى پىچىرلاپ قويۇپ ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . پىچىر-
لىشىشلار يەنە ئاڭلاندى :

— بايىقى ناخشا ئەجەب مۇڭلۇقكەن - ھە ؟ !

— ھەئە .

— سەنمۇ قاچان ماڭا كۆڭلۈڭنى بېرىسەن ؟

— ماڭە ، قېلىن تاز ! مېنىڭ ئېرىم بار جۇما ؟ !

بىرى ئېرى بار خوتۇن بىلەن مۇھەببەتلىشىۋېتىپتۇ - دە ؟
ۋاي نامەرد گۇي !

سەن كەينىڭگە ئۆرۈلدۈڭ ، بىراق شىپپىدە توختاپ قالدىڭ .
چۈنكى ، بۇ پىچىرلىشىشلار ساڭا كىملەرنىڭدۇ پىچىرلىشىشنى
ئەسلىتىپ قويغانىدى .

بۇ... بۇ... زۇمرەت بىلەن مەتسالىمۇ نېمە ؟ ياق ! ياق ! ھەر-
گىز ئۇلار ئەمەس !

يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ قالدى . سەن رەشكتىن شۇركۈنگەن
ۋۇجۇدۇڭنى قۇمغا سۇركەپ ، پەسكە ئاستا - ئاستا سىيرىلىپ
چۈشتۈڭ - دە ، دىڭگوسلىغىنىڭچە ئۇلارغا پەم بىلەن يېقىنلاش-
تىڭ . بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ تۈۋىگە مۆكۈنۈپ ، ئۇلارنى مارىدىڭ ،
خۇددى توشقان ئوۋچىنى مارىغاندەك . ئەمەلىيەتتە ئۇ ئىككىسىمۇ

ئۇۋچى ئىدى .
سەن ئۇلارنى ناھايىتى ئېنىق كۆردۇڭ. يۈرىكىڭ جىغغىدە قىلىپ، بىغىشلىرىغا دەز كەتتى، گوياكى جانان چىنىگە دەز كەت-كەندەك . ئۇستىخانلىرىڭ قاراسلاپ كەتتى، مىسالى يىقىلغان چىد-نار قاراسلىغاندەك . زېمىن تەۋرەپ، كۆك چۆرگىلىدى، بەئەينى سېنى بىرى چۆرگىلىتىپ - چۆرگىلىتىپ قويۇپ بەرگەندەك. تولۇن ئاي قارىداپ، يۇلغۇنلۇق قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە قالدى. خۇد-دى زۇلمەتتەك .
قېنى، نېمە دېيىشىدۇ، نېمە ئىش قىلىشىدۇ؟...
سەن ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ قۇلاق سالدىڭ :
— تېخى مەن سېنى مېنى ئۇنتۇپ كەتتىمىكىن دەپتىمەن.
— ئۇنتۇپ كېتەي دېگەن، بىراق ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنـتۇپ كېتەلمىدىم. سېغىنماي دېگەن، ئەمما يۈرىكىم چىدىمىدى.
ئۇلار بىر - بىرىگە سىڭىشىپ كەتتى — باغىرلىشىپ سۆيۈ-شۈپ كەتتى .
يۈرىكىڭ، بىغىش - بىغىشلىرىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ كەت-تى . كۆزۈڭدىن ياشلار تاراملاپ تۆكۈلدى .
«ئاھ، خۇدا بۇ نېمە ئىش؟ بۇ نېمە كۆرگۈلۈك ماڭا؟ سەن ماڭا نېمىلەرنى كۆرسىتىۋاتىسەن؟ بۇ سېنىڭ ماڭا بەرگەن جازا-يىڭمۇ؟ قايسى گۇناھىم ئۈچۈن؟... جەڭگە بېرىش نىيىتىمدىن يېنىۋالغىنىم ئۈچۈنمۇ؟ ئايالىمنىڭ سىڭلىسىنى نىكاھىمغا ئالغىد-نىم ئۈچۈنمۇ يا؟... مەن ئالمىساممۇ، باشقىلارمۇ، بىزدىن بۇرۇن-قىلارمۇ ئېلىپ كەپتىكەنغۇ؟»
ئىچ - ئىچىڭدىن شۇنداق ئازابلىق نىدا پارتلاپ چىقتى، تىتد-رەپ كەتتىڭ، سوغۇقتىن ئەمەس، ئەلەمدىن! شۇڭا، ئۆزۈڭنى مىڭ مۇشەققەتتە بېسىۋېلىپ، يەنە قۇلاق سالدىڭ:
— ئەسلى شۇ چاغدا كېيىنگە ئۇناپ، سەن بىلەن قېچىپ كەتسەممۇ بوپتىكەن.
— شۇنچە يالۋۇرسام ئۇنىمىدىڭ، ئادەمنى يىغلىتىپ خۇدى.

ئاناڭ بىر ـ ئىككى كۈن يىغلاپ بېقىپ توختاپ قالاتتى.
— ئۆيدە دادام بولمىسا، مەنمۇ قېچىپ كەتسەم، قانداق بولار؟ دەپتىكەنمەن.
— مۇشۇنداق بولدى ئەينا!
ئەسلىي مەتسالىنىڭ ئاشىقى زۇمرەتكەن ـ دە. مەن ئۇنى خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولغانلىقىم ئۈچۈن، قېيناناممۇ «سەمەندەرگە بېرىمەن» دەپ تۇرۇۋالغاچقا، مەتسالى توساتتىن جەڭگە كېتىپتىكەن ـ دە.
توغرا قىياس قىلدىڭ.
ئەمما، سەن ھەرقانچە قىلىپمۇ مەتسالىنىڭ زۇمرەت بىلەن خوشلىشىدىغان كۈنى ئۇنى تۈنجى قېتىم باغرىغا بېسىپ، يۇمران لەۋلىرىگە، لەۋلىرى ئارقىلىق ئاپئاق قەلب بېتىگە سۆيگۈ مۆھۈرى باسقانلىقىنى قىياس قىلالمايتتىڭ؛ زۇمرەتمۇ ئۆكسۈپ تۇرۇپ مەتسالىنىڭ بوينىغا چىڭڭىدە گىرە سېلىپ، قېلىن، يىرىك لەۋلىرىدىن مۇھەببەتنىڭ تۇنجى شېرىن شەربىتىنى سۈمۈرگەنلىكىنى قىياس قىلالمايتتىڭ؛ شۇ چاغدا زېمىننىڭ بايىقىدەكلا، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدلىرىنىڭ بايىقى شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭ تەرىپىدىن مەستخۇشلانغان ۋۇجۇدۇڭدەكلا مەستخۇشلانغانلىقىنى، مەتسالى مەستخۇشلۇق ئىلكىدە زۇمرەتنىڭ قۇلىقىغا: «مەن جەڭدە ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن. شۇڭا، ئامانىتىمنى بېرىۋەتكىن!...» دەپ پىچىرلىغانلىقىنى قىياس قىلالمايتتىڭ؛ زۇمرەتمۇ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۇنىڭدىن: «خۇدادىن قورقمامسەن؟ مېنى تەڭلىكتە قويما! بىز ئۇ دۇنيادا مۇرادىمىزغا يېتىمىز...» دەپ ئۆتۈنگەنلىكىنى قىياس قىلالمايتتىڭ؛ مەتسالىنىڭ ئاخىر ئەسەبىيلەشكەن شەيتىنى ئۈستىدىن غالىب كېلىپ: «ماقۇل، سەمەندەرنىڭ ئالدىدا تىلىڭ قىسىلىپ قالمىسۇن، يەرگە قاراپ قالما، بىر ئۆمۈر خورلىنىپمۇ يۈرمە. سەن بەختلىك بولساڭلا، مەن رازى. سېنىڭ بەختىڭ — مېنىڭ بەختىم، مەن سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلىمەن» دەپ پىچىرلاپ، زۇمرەت بىلەن پەرىشتىلەرچە خوشلاشقانلىقىنى

تېخىمۇ قىياس قىلالمايتتىڭ.
ئەگەر ئىنسانلار ھەممىنى توغرا قىياس قىلىش مۇمكىنچىلى-
كىگە ئىگە بولغان بولسا، دۇنيا گۈزەللىك بىلەن تولغان بولاتتى.
سەنمۇ مۇھەببەتنى ھەقىقىي ماھىيىتى بىلەن چۈشىنىپ: «زۇمرەت
مەتسالىنىڭ ئاشىقى بولسا نېمە بوپتۇ؟ زۇمرەت دېگەن مېنىڭ
خوتۇنۇم. خوتۇن كىمنىڭ بولسا، مۇھەببەت شۇنىڭ! خوتۇن كىم-
نىڭ بولسا، ئاشىقمۇ شۇ!» دەپ غەزەپ بىلەن پىچىرلىمىغان
بولاتتىڭ؛ مۇھەببەتنى چۈشەنگەن بولساڭ، مەشۇقى بىلەن باغىر-
لىشىپ سۆيگۈ لەززىتىنى تېتىۋاتقان دوستۇڭ مەتسالىنى جەڭدە
يوشۇرۇن ئېتىۋېتىش قارارىغا كەلمىگەن بولاتتىڭ.
ھەر ئىككىلىسى تۇيمايلا قالسۇن؛ مېنىڭ بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ
قالغانلىقىمنى ھەر ئىككىلىسى ئۇقمايلا قالسۇن. ئەگەر زۇمرەت
ئۇقۇپ قالسا، مەتسالىنى مېنىڭ ئېتىۋەتكەنلىكىمدىن گۇمانلىنىپ
قالىدۇ... مەتسالى، سەن مېنى قۇتقۇزغان بىلەن، مەن سېنى
قۇتقۇزمايمەن؛ سەن مېنى ئېتىۋېتىشكە پېتىنالمىغان بىلەن،
مەن پېتىنىمەن. چۈنكى، زۇمرەت مېنىڭ خوتۇنۇم!
خىيالىڭ ئۈزۈلدى.
— مەن ئەمدى سەمەندەرگە ھەرگىز خوتۇن بولمايمەن. ئۇ-
رۇش تۈگىگەندە...
سەن زۇمرەتنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىغا قۇلاق سالمىدىڭ.
ھىم، خوتۇن بولمىغىنىڭنى بىر كۆرەي!
ئەلەملىك كۆز ياشلىرىڭ يۇلغۇن تۈۋىگە — چاڭقاق قۇملۇققا
سىڭىپ كېتىۋاتاتتى؛ يۈرىكىڭدىن سىرغىپ چىقىۋاتقان قان سۇغا
تەشنا قۇملۇقنى زىنىنەتلەۋاتاتتى.
توي كۈنى ئۇمۇ مەندەك مۇشۇنداق يىغلىغان بولغىيمىدى؟
ناتايىن، چۈنكى زۇمرەت ئۇنىڭ خوتۇنى ئەمەس ـ دە! ئاشىق،
نېمە ئۇ ئاشىق دېگەن؟ خوتۇنىنىڭ ئالدىدا، ئىدىكاھنىڭ ئالدىدا!
ئاشىق ـ مەشۇق دېگەننىڭ ھەممىسى بىر تىيىن! بولدى قىل،
ئەبلەخ! يولۇڭغا ماڭ! ھېلى بىكار!...

يۈرىكىڭ ئۆكسۈيتتى ؛ يۇلغۇنلۇق ئۆكسۈيتتى ؛ خوتۇنۇڭ ۋە رەقىبىڭ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۆكسۈيتتى .
ئاخىر ئۇلار ئۆكسۈپ تۇرۇپ خوشلاشتى .
— ئۇھ ، — ئەركىن تىن ئالدىڭ .

* *

— نېمە مۇگدەپ ئولتۇرىلا كىتابقا قاراپ ؟
«پەرىشتە »ڭ شۇنداق دەپ سېنى خىيالدىن ئويغىتىپ قويدى .
كىتاب قولۇڭدا ئېچىقلىق پېتى تۇراتتى .
— يا ئوقۇسىلا ، يا ئۇخلىسىلا .
— ئوقۇيمەن هازىر ، — دېدىڭ سەن كىتابقا تىكىلىپ ، — ماڭا چاي ئەكېلىپ بەرگىن .
«پەرىشتە »ڭ ئۆيگە كىرىپ كەتتى . سەن پۇتۇڭنى ئۇزۇن سۇنۇپ ، كەينىڭدىكى يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ، كىتابنىڭ «يامغۇرلۇق كېچە » دېگەن قىسمىنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

13

يامغۇرلۇق كېچە

سېغىنىش ، تەلپۈنۈش ، هىجران ، ئىزتىراپ ، تەشۋىش يۈرىكىڭنى ئېكەكدەپ ، هالىڭنى ئازلا قويغان بىر كۈنى سەن ئۆيۈڭنىڭ ئالدىدا بوغداي ئۇگۇت ئېتىۋاتاتتىڭ . كۆزىنىڭ غۇر - غۇر شامىلى ئەخلەت - چاۋارلارنى ئۇچۇرۇپ تۇراتتى . ئادالانغان بوغدايلىرىڭ كەچكى قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى ، خۇددى ئالتۇندەك .
سەن ئېرىڭ سەمەندەر بىلەن ئەمەس ، ئاشىقىڭ مەتسالى بىلەن غايىبانە مۇڭدىشاتتىڭ ، ئاللاغا خىتاب قىلاتتىڭ : «جېنىم مەتسالى ، سەن هازىر نەدە ؟ نەدە جەڭ قىلىۋاتىسەن ؟ چوپانغا قاچان كېلى-

سەن ؟ چوپاننى قاچان ئازاد قىلىسىلەر ؟... مەن سېنى شۇنداق
سېغىندىم ، شۇنداق كۆرگۈم كەلدى !... تېزرەك كەل ، تېزرەك
كېلىپ ، مېنى جەڭگە بىللە ئەكەت . بىز بىللە جەڭ قىلايلى ! سەن
بىلەن بىللە بولسام ، بىللە جەڭ قىلسام ، قۇچىقىڭدا جان ئۈزسەم
قىلچە ئارمىنىم يوق ! بۇ غوجەخمەتكە خوتۇن بولۇپ ، يۇسۇپ بەگكە
كېلىن بولغاندىن مىڭ مەرتىۋە ياخشى !... نېمە ، ھەيران قېلىۋا-
تامسەن ؟ ھەيران قالما ، سەن بىلمەيسەن ، غوجەخمەت ماڭا توي
قىلىش تەلىپىنى قويغان ، مەن ئۇنىمىغانىدىم . ئۇ بازارغا (قاغى-
لىققا) كېتىپ ، كېلىپ بولغۇچە ، مەن سەمەندەرگە تېگىپ بول-
دۇم . بولمىسا مەن سەمەندەرگىمۇ ئاشمايتتىم . غوجەخمەتنىڭ
دېيىشىچە ، ئۇ ماڭا ئاشىقكەن . ئۇ مېنى بوش قويمايدۇ . ئۇ يۇسۇپ
بەگنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلى ، دادىسىغا شۇنداق بىر دەيدىغان بولسا ،
يۇسۇپ بەگ مېنى شۇ زامىتىلا بۇلاپ كېتىدۇ . ئەنسىرەپلا تۇرى-
مەن . ئاھ ، مەن نېمىدېگەن شور پېشانە ! سەندىن جۇدا بولۇپ ،
سەمەندەرگە تەگسەم ، ئەمدى سەمەندەردىن جۇدا بولۇپ ، غوجەخمەت-
كە تەگسەم... ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، مەتسالىنى ئۆز پاناھىڭدا
ساقلا ، ئۇنىڭ بىلەن پات - پات دىدارلىشىپ تۇرۇشنى نېسىپ
ئەت... ئۇلارنىڭ ئىنقىلابىغا نۇسرەت ئاتا قىل !... »

مۇھەببەتلىك خىياللىرىڭ ، مۇھەببەتلىك ئىلتىجالىرىڭ شا-
مال بىلەن ئۇچۇپ كەتتى ، خۇددى ئەخلەت - چاۋارلاردەك . خىيال-
لىرىڭ ئۇچۇپ - ئۇچۇپ بېرىپ ، مەتسالىنىڭ قۇلىقى ئارقىلىق
ئوتلۇق قەلبىگە ئۇسۇپ كىرەلىدىمىكىن ؟ ئىلتىجالىرىڭ ئەرشكە
ھېرىپ قالماي چىقىپ ، تەڭرىنى تەسىرلەندۈرەلىدىمىكىن ؟

شامال ياخشى بولغاچقا ، بۇغدايلىرىڭنى بىر دەمدىلا ئۇگۇت
ئېتىپ بولدۇڭ . ئادالانغان بۇغدايلىرىڭنى خالتىغا ئېلىشقا باشلى-
ۋىدىڭ ، «گۇدۇ - گۇدۇڭ» قىلغان ئاۋاز قۇلىقىڭغا كىرىپ قال-
دى . بېشىڭنى كۆتۈردۇڭ . بىر توپ چېرىكلەر ئۆيۈڭنىڭ ئالدىدىن-
لا ئۆتىدىغان مەھەللە يولىنىڭ دوقمۇشىدىن چىقىپ كەلدى .
ئۇلارغا — ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىرىگە ناھايىتى چاقىنىغىنە

كۆزۈك چۈشتى ، كۆزۈك چۈشتىيۇ ، يۈرىكىنىڭ قارتىدە قىلىپ ، دۈكۈلدەپ سوقۇپ كەتتى . بىر قولۇڭ خالتىنىڭ ئاغزىنى ئاچقان ، بىر قولۇڭ بۇغدايىنى تۇرتكەن ھالدا قېتىپلا قالدى . ئۇلار ساڭا يېقىنلاپ كەلدى . خالتىنى قويىۋەتتىڭ .

مەتسالى شۇمىدۇ ؟

سەن ئۇنىڭ مەتسالى بولۇپ قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلاتتىڭ ، چەكسىز ئۈمىد قىلاتتىڭ .

كىيىمى ئوخشىغىنى بىلەن ، مەتسالى ئەمەس ھەي !

سەن ئۆزۈڭگە شۇنداق تەسەللى بەردىڭ ، شۇنداق دەپ ئۆزۈڭ-نى ئالداشقا ئۇرۇندۇڭ . ھەتتا ئۇنىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىنى جەزمە-لەشتۇرۇپ بولۇپمۇ ، يەنە ئۆزۈڭنى ئالداۋاتاتتىڭ .

بۇ تولىمۇ ئەخمىقانە ئالداش ئىدى ؛ بۇ تولىمۇ ئۇلۇغۋارانە ئالداش ئىدى ! چۈنكى ، بۇ ئالداشقا پۈتمەس - تۈگىمەس ئارزۇ - ئىستەك چىرمىشىپ كەتكەنىدى ؛ بۇ ئالداشقا پۈتمەس - تۈگىمەس ھايات تەشنالىقى گىرەلىشىپ كەتكەنىدى ؛ بۇ ئالداشقا پۈتمەس - تۈگىمەس سۆيگۈ - مۇھەببەت سىڭىپ كەتكەنىدى !

«ئاھ خۇدا ، ئۇنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا !...»

يۈرىكىڭنىڭ قات - قېتىدىن ئۇرغۇپ چىققان بۇ نىدايىڭ كەچ كۈز شامىلىدا پىرقىراپ - پىرقىراپ ئۇچۇپ كەتتى ، خۇددى بايىقى ئەخلەت - چاۋارلاردەك .

ئۇلار تېخىمۇ يېقىنلاپ كەلدى . مەتسالى — ئوتلۇق ناخشىلى-رى ، غۇبارسىز سۆيگۈ - مۇھەببىتى ئارقىلىق ھاياتىڭغا يېڭى-دىن - يېڭى مەزمۇن قوشقان ، ۋۇجۇدۇڭغا جۇشقۇن روھ بەخش ئەتكەن سۆيۈملۈك ئاشىقىڭ بىر توپ چېرىكنىڭ ئوتتۇرىدا كېلىۋا-تاتتى . يەنە ئىككى ھەمراھىمۇ بار ئىدى . ئۇلارنىڭ قوللىرى مەھ-كەم باغلانغان ، بىرى ئازراق ئاقساپ قالغانىدى . يەنە بىرى ئەللىك ياشلارغا كىرىپ قالغان كىشى بولۇپ ، مۈكچىيىپلا قالغانىدى ، خۇددى دوك ئادەمدەك . مەتسالىنىڭ بولسا پېشانىسىدىن قان تەپ-چىرەپ تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ تېنىڭ سىرقىراپ ، يۈرىكىڭ ئىچىد-

شىپ ، قان سىرغىپ چىقتى .
«بىچارە !»
سەن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . ئۇ ئۇدۇلۇڭغا كەلگەندە ، بۇرۇلۇپ ساڭا قارىدى ؛ مۇھەببەت بىلەن قارىدى ؛ سۆيگۈ تەشنالىقى بىلەن قارىدى ! ئېچىشىپ تۇرغان يۇرىكىڭ پىژژىدە كۆيۈپ ، ۋۇجۇدۇڭغا شېرىن بىر تىترەك توپى يامرىدى . باغرىڭ ، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ ئۇنىڭغا تەلپۈندى ، ئىنتىلىپ - ئىنتىلىپ توختاپ قالدىڭ . ئۆزۈڭنىڭ سەمەندەرنىڭ نىكاھلىق خوتۇنى ئىكەنلىكىڭنى ئۇنتۇپ ، ئېتىلىپ بارغۇڭ ، بىرىپلا ئۇنى باغرىڭغا باسقۇڭ ، قان بىلەن زىنىنەتلەنگەن لەۋلىرىگە سۆيگۈڭ ، چوڭقۇر - چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن ئەسەبىيلەرچە سۆيۈۋالغۇڭ كەلدى !...
مەتسالى غالىبانە تەبەسسۇمى ئارقىلىق سەن بىلەن خوشلاشتى ؛ ئۇ چەكسىز سۆيگۈ - مۇھەببەت بىلەن يۇغۇرۇلغان غەيۇرانە تەبەسسۇمى ئارقىلىق سەن بىلەن ۋىدالاشتى ؛ ئاخىرقى قېتىم قايرىلىپ قاراپ ، ئاشىقانە تەبەسسۇمى ئارقىلىق ساڭا بەخت تىلىدى !... سەن ئۇنىڭ تەبەسسۇمزارىغا مەستخۇشلىنىپ يىقىلدىڭ . مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئازابلىق زارلاندىڭ ، ئازابلىق تولغاندىڭ . تولغىنىپ - تولغىنىپ نىدا قىلدىڭ : «شەپقەتلىك خۇدا ، مەتسالىنى — ئاشۇ يۇرەك پارەمنى ، شېرىن جېنىمنى ، بەخت - تەلىيىمنى ، بارلىقىم - ۋەسلىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغىن !...»
كۆز ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلەتتى ، ۋۇجۇدۇڭ كەچ كۈز شامىلى سوققان گۈل بەرگلىرىدەك تىترەپ سىرقىرايتتى .
ئۇلار ئۇزاپ كەتتى . سەن ئۇگۇتلىرىڭنى خالتىغا ئالدىراپلا ئالدىڭ - دە ، ھويلاڭغا ئەكىرىپ ، سۇپىنىڭ لېۋىگىلا قويدۇڭ . توخۇلار چوقۇلاپ تېشتۇۋەتمىسۇن ، دەپ كىمگىمۇ بىلەن يۆگەپ قويدۇڭ .
ئۇلار قانداق بولۇپ قولغا چۈشۈپ قالغاندۇ ؟ ئۇلارنى نەگە ئاپىرىدىغاندۇ ؟ ئېتىۋېتەرمۇ ؟ چوقۇم ئېتىۋېتىدۇ !...
بۇ مۇدھىش خىيالىڭنىڭ زەربىسىدىن ئۇستىخانلىرىڭ قاراس-

لاپ، بوششپلا كەتتى. ياشلىرىڭ ئاۋۇپ، كۆز ئالدىڭ قاراڭغۇ-
لاشتى. تېخى بىر ھەپتە بۇرۇن بەش نەپەر يىگىت خانىقا ئالدىدا
يۇرت - جامائەتنىڭ كۆزىچىلا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنىدى. بۈگۈن...
— ۋاي، نېمە بولدى، بالام؟
قېيناناڭ ئۆيدىن چىقىپلا شۇنداق دېدى. سەن ياشلىرىڭنى
سۈرتۈۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمىدىڭ.
— نېمىگە يىغلايسىز؟ دەڭە، نېمە بولدى زادى؟
قېيناناڭ يىرىك ئالىقانلىرى بىلەن ياشلىرىڭنى سۈرتتى.
— ئانام... يۇ... يۇسۇپ بەگنىڭ ئۆيىدە... تونۇر بېشىدا...
بېشى قېيىپ، يىقىلىپ چۈشۈپتۇمىش.
سەن دۇدۇقلاپ تۇرۇپ يالغان گەپ قىلدىڭ. قېيناناڭ ئىشەن-
مىپلا قالدى. چۈنكى، ئاناڭنىڭ بېشى قېيىپ، يىقىلىپ چۈشۈشى
تۇنجى قېتىملىق ئىش ئەمەس ئىدى. پۇرسەتنى قولدىن بەرگۈڭ
كەلمىدى:
— بېرىپ كېلەيمىكى.
— ماقۇل، بېرىپ كېلىڭ، قىزىم. مىجەزى پىشكى ياخشى-
لانسا، كەچتە يېنىپ كېلىڭ، بولمىسا ئەتە ئەتىگەندە كېلەرسىز.
سەن يۈز - قولۇڭنى پاك - پاكىز يۇيدۇڭ - دە، يۇسۇپ
بەگنىڭ ھويلىسىغا قاراپ ماڭدىڭ. چۈنكى، ئاناڭ يۇسۇپ بەگكە
كۆنلۈك ئىشلەيتتى — ئۇنىڭ ئىشلەمچىلىرىگە نان ياقاتتى، تاماق
ئېتەتتى. داداڭ بولسا، بىر يىل بۇرۇن چېرىكلىككە تۇتۇپ كېتىل-
گەن بولۇپ، ھازىرغىچە ھېچبىر خەت - خەۋىرى يوق ئىدى.
ئۆتكەندىكى يىگىتلەرنىمۇ يۇسۇپ بەگنىڭ ئۆيىگە سولاپ قو-
يۇپتىكەنمىش، بۇلارنىمۇ ھەرقاچان شۇ يەرگە ئاپىرىدۇ...
سەن شۇ خىيال، شۇ ئۈمىد بىلەن يۇسۇپ بەگنىڭ قورۇسىغا
كىرىپ كەلدىڭ. ئاناڭ ھويلىنىڭ سول تەرىپىدىكى چەللە ئاستىدا
تونۇرغا نان يېقىۋاتاتتى. ئۇ سېنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. ئاناڭ-
نىڭ ئاق سېرىدەك يۈزى ئوت تەپتىدە قىپقىزىل قىزىرىپ كەت-
كەنىدى.

— نېمىشقا كەلدىڭ ؟— دەپ سورىدى ئاناڭ قوپالغىنە . چۇنـ
كى ، سەن ئادەتتە ئاناڭنى ئىزدەپ بۇ هويلىغا كەلمەيتتىڭ . بولۇپـ
مۇ غوجەخمەت ساڭا تەلەپ قويغاندىن بېرى كېلەي دېسەڭمۇ ، ئاناڭ
هەرگىز قويمايتتى .

— هېچ... هېچنېمىشقا... كەلدىم مۇنداق... بېشى قېيىپ ،
يىقىلىپ چۈشۈپتۇ دەيدۇ ، شۇڭا بېرىپ باقاي دەپ...

سەن تونۇر بېشىغا چىقىپ نان راسلاشقا باشلىدىڭ . ئاناڭ نان
ياققاچ سورىدى :

— بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇ ، قىزىم ؟

— ياق... قانداق ؟

— چىرايىڭ تاتىرىپلا كېتىپتۇيا ؟

— تاڭ ، خېنىم .

گەرچە سەن ئاناڭغا گەپ قىلىۋاتساڭمۇ ، كۆزۈڭ ، قۇلىقىڭ
هويلىدا ئىدى .

نانلار يېقىلىپ بولۇشىغىلا ، ئاناڭ سېنى ئۆيگە كېتىشكە هەيـ
دىگىلى تۇردى :

— ماڭ قىزىم ، سەن كەت .

— بىللە كېتىلى ئەمدى .

— مېنىڭ ئىشىم تۈگىمىدى تېخى . ماڭ ، سەن كېتىپ ،
قازان ئاسقاچ تۇرغىن .

— بىردەم قېشىڭدا تۇرغىلى قوي ، خېنىم . ئەمدى كېلىپ
بولغۇچە خۇدى . هەيدىمىسەڭمۇ كېتىمەن هازىر !

سەن دوق قىلغاچ زور ۇقۇپ كۇلۇمسىرىدىڭ ، زور ۇقۇپ ئەر-
كىلىدىڭ ، بىراق ئەركىلەشلىرىڭ كارغا كەلمىدى .

— بىر تىللايمەن بىكار !— دېدى ئاناڭ پەس ئاۋازدا سېنى
كۆزى بىلەن دۇمبالاپ ،— غەرەز ئۇقمايدىغان ! هويلىدا چىرىكلەر
بار . هوي قىلىن ، چىرىكلەرگە خوتۇن بولغۇڭ بارمۇيا ؟ !...

ئاناڭنىڭ ئەنسىرەشلىرى ئورۇنسىز ئەمەس ئىدى ، ئۇ سەندىن
ئەنسىرەۋاتاتتى . قىز بالىۋاقىنى ساق ـ سالامەت ، ئامان ـ ئېسەن

ساقلاش خۇددى ئالتۇن ـ كۈمۈشنى ساقلاشتىنمۇ قىيىن بولۇۋاتقان بۈنداق ئەنسىز يىللاردا سەندەك ئاھۇ كۆزلۈك پەرىدىن ئەنسىرىمەي بولامدۇ؟

ھە، ئۇلار مۇشۇ يەردىكەن ـ دە.

سەن شۇنداق شىۋىرلاپ، يۈرىكىڭنى ھويلىدا تاشلاپ قويۇپ چوڭقۇر ھويلا — ئاناڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىڭ.

يىگىتلەرنى قەيەرگە سولاپ قويغاندۇ؟ ئۆتكەندىكى يىگىتلەرنىغۇ قازناقتا سولاپ قويايتۇ، دەيتتى ئانام. بۇلارنى...

سەن جىنچىراغنىڭ سۇس يورۇقىدا ئىڭىكىڭنى يۆلەپ، تەشۋىشلىك خىياللارنى سۈرۈۋاتقاندا، ئاناڭ قايتىپ كەلدى. ئۇ كىرىپلا ئۆزىنى سۇپىغا تاشلىدى. ئىغىر ـ ئىغىر ھاسىراشلىرىدىن ئۇنىڭ بەك ھېرىپ كەتكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئاناڭغا ئاش ئەكەلدىڭ. ئاناڭ ئاشنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن:

— چېرىكلەر ئۈچ يىگىتنى تۇتۇۋاپتۇ،— دەپ ئۆزى ئىغىز ئىچىپ قالدى. ئەگەر ئاناڭ بىر دەم ئىغىز ئاچمىغان بولسا، ئۆزۈڭ بۇ ھەقتە ئىغىز ئاچماقچىدىڭ.

— ھە، مەنمۇ ئاڭلىدىم، خەقلەر شۇنداق دەيدۇ.

— ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مەتتوختاخۇننىڭ بالىسىمۇ باركەن.

— قايسى مەتتوختاخۇننىڭ؟

— تۈگمەنچى مەتتوختاخۇننىڭ.

سەن ھېچنېمىنى ئۇقمىغان بولۇۋېلىپ سوراۋەردىڭ:

— قايسى بالىسى؟

— مەتسالى دېگەن بالىسىچۇ.

— ھە!؟— سەن تولىمۇ ھەيران قالغان بولدۇڭ،— ياقەي...

— راست شۇ، بىچارە!

ئاناڭ ئۇھسىنىپ قويدى. يۈرىكىڭ شۇررىدە ئاغقاندەك قىلىپ قالدى. سەن يەنە ئەتەي سورىدىڭ:

— ئۇلارنى ئۈجمىگە ئېسىپ قويۇپتۇ دەيدۇيا، ئانا؟
بۇ گېپىڭ قىپقىزىل يالغان ئىدى.
— ياق، قازناقتا سولاپ قويۇپتۇ.
سېنىڭ بىلمەكچى بولغىنىڭمۇ دەل مۇشۇ ئىدى.
— پەنجىرىدىن ئىككى نان تاشلاپ بەردىم ئۇ بىچارىلەرگە.
ئاناڭنىڭ ھىممىتىدىن چەكسىز سۆيۈندۈڭ.
— ئەتە جامائەتنىڭ ئالدىدا ئاتىدىغان ئوخشايدۇ...
ئاناڭ ھەسرەتلىك ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى.
يۈرىكىڭ ئاۋۋال قارتتىدە قىلىپ، ئاندىن پىژىلداپ ئېچىشىپ
ئاغرىپ كەتتى، خۇددى پىچاق بىلەن تىلىغاندەك. تولغاندىڭ.
تومۇرلىرىڭدا مۇزدەك بىر سوغۇق ئېقىم كۆۋرەشكە باشـ
لىدى. ھېس - تۇيغۇلىرىڭ شۇ قەدەر قىرتاقلىشىپ كەتتى،
گوياكى زەھەردەك. پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭدىن يىغا قايناپ چىقىپ،
كۆزلىرىڭ قاتمۇقات ياش پەردىلىرى بىلەن توسۇلۇپ قالدى. مىشـ
شىدە يىغلىۋېتىشتىن قورقۇپ، سىرتقا چىقىپ كەتتىڭ. ئۈجمە
تۈۋىگە كېلىپ بۇقۇلداپ يىغلىدىڭ. پىغانلىق، ھەسرەتلىك كۆز
يېشىڭ يۈرىكىڭدىن چىقىپ، يەنە يۈرىكىڭگە ئاقاتتى. كۆك قاپقارا
تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى، خۇددى كۆڭلۈڭدەكلا. كۈز سوغۇقى
نەشتەردەك سانجىلىپ، يۈز - كۆزۈڭنى ئېچىشتۇراتتى، گوياكى
يۈرىكىڭدەكلا. يامغۇر ھازىرلا يېغىۋېتىدىغاندەكلا قىلاتتى، مىسالى
كۆز يېشىڭدەك.
قاتتىق ھېرىپ - چارچاپ كەتكەن ئاناڭ بىردەمدىلا ئۇيقۇغا
كەتكەنىدى. سەن ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنىڭ راسا ۋايىغا يېتىشىنى كۈتۈپ
جىممىدە ياتاتتىڭ. ئۆگزىگە يامغۇر تورۇۋكلاپ چۈشۈشكە باشلىدى،
خۇددى يۈرىكىڭگە تۆكۈلگەن كۆز ياشلىرىڭدەك. بوران گۇركىـ
رەيتتى، گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەيتتى...
پەيت يېتىپ كەلگەنىدى. سەن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ.
پۈتۈڭنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ناھايىتى بوش تىنىپ بېرىپ، ئىشىكـ
نى ئاچتىڭ. سەن ئاناڭ كېلىشتىن بۇرۇنلا ئىشىكنىڭ ئۇلگۇجەكـ

لىرنى ياغلاپ قويغانىدىك. شۇنىڭغا يارىشا ئىشىك غىچىرلىمىدى. سەن ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئايپالتاڭنى ئېلىپ ھويلاڭدىن چىقتىڭ.

يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى... چاقماق چاقاتتى... گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەيتتى... ئەتراپ قارا سىياھتەك قارايغان، ھەتتا ئالىقىنىڭنى كۆزۈڭگە يېقىنلاشتۇرساڭمۇ كۆرەلمەيتتىڭ. ھەربىر چاقماق چېقىلغاندا ئەتراپ ۋاللىدە يورۇيتتى. سەن شۇ يورۇقلۇقتىن پايدىلىنىپ، يولنى غىل ـ پاللا ئىلغا قىلىۋالاتتىڭ. يول پاتقاق ـ تېيىلغاق بولۇپ كەتكەچكە، پات ـ پات تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشەتتىڭ. كېيىم ـ كېچەكلىرىڭ، پۇت ـ قوللىرىڭ ھۆل، لاي ـ لاتقا بولۇپ كەتكەنىدى. قەلبىڭدە ئاجىزانە بىر ئۈمىد بىر يورۇپ، بىر ئۆچۈپ تۇراتتى، خۇددى چاقماققا ئوخشاش.

سەن يۇسۇپ بەگنىڭ بېغىنىڭ سۇگۈچىدىن تولغىنىپ ـ سوزۇلۇپ باغقا كىردىڭ، خۇددى يىلاندەك. يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى... چاقماق چاقاتتى... گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەيتتى... زېمىن جىغىلدايتتى... يامغۇرلۇق بۇ كېچە شۇنداق قورقۇنچلۇق ئىدى، گوياكى قىيامەتتەك!

گۈلدۈرمامىلىق بۇ كېچە شۇنداق قەدىرلىك ئىدى، خۇددى شىۋنقەدرى كېچىسىدەك!

«ئاھ خۇدا، رەھمەت ساڭا! رەھمەت يامغۇرلىرىڭغا! رەھمەت چاقماقلىرىڭغا! رەھمەت گۈلدۈرمامىلىرىڭغا!»

قەلبىڭدىن رەھمەت ـ تەشەككۇر تورۇكلاپ تۆكۈلەتتى، خۇددى يامغۇردەك.

«ماڭا بۇ ياخشى پۇرسەتنى يارىتىپ بەرگەن ئۇلۇغ تەڭرىم، ئەمدى ھىممەت، نۇسرەتمۇ ئاتا قىلغايسەن!»

سەن قازناقنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ، ئەتراپنى ئوبدان كۆزەتتىڭ. ئەمەلىيەتتە بۇنى كۆزىتىش دېگىلىمۇ بولمايتتى. چۈنكى، كۆزەتكىنىڭ بىلەن ھېچنېمىنى كۆرەلمەيتتىڭ.

بۇنداق يامغۇردا قانداق تۇرالايتتى ئۇ مۇناپىقلار...

سەن شۇنداق ئويلىغاچ دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىڭنىڭ ئىزنغا چۈشۈشىنى كۈتۈپ، بىردەم جىممىدە تۇرۇۋالدىڭ. يامغۇر سۈيى چاچلىرىڭدىن سىرغىپ، يۈزۈڭ بويلاپ ئاقاتتى. گەدەنلىرىڭدىن سىرغىغانلىرى ئىسسىق بەدىنىڭدە خۇددى قۇرتتەك ئۆمىلەپ، سېنى ئەندىكتۈرەتتى.

«ئەمدى باشلاي... قادىر ئىگەم، ماڭا مەدەت بەر، چېرىكلەرگە شېرىن ئۇيقۇ نېسىپ قىل!»

سەن ئايپالتا بىلەن تامنى تېشىشكە باشلىدىڭ. ئايپالتاڭنىڭ ھەربىر تاۋۇشلىرىنى گۈلدۈرماما يۇتۇپ كېتەتتى. ئاسمان خۇددى كۆكۈم - تالقان بولۇپ، يەرگە قۇم كەبى تۆكۈلىدىغاندەك سەت، ۋەھىمىلىك گۈلدۈرلەپ، ئادەمگە گويا زېمىن كىروران شەھىرىگە ئوخشاش قۇم ئاستىدا قېلىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىپ، يۈرەكلەرنى خۇددى زېمىنغا ئوخشاش جىغىلدىتاتتى...

سەن بار كۈچۈڭنى يىغىپ تامنى تېشەتتىڭ. تام شۇنداق قاتتىق ئىدى، خۇددى ئۇيۇپ كەتكەن سېمونت لايدەك. ئەتراپ پات - پات ۋال - ۋۇل قىلىپ يورۇپ، تامنىڭ تېشىلىپ ئازلا قالغانلىقىنى كۆرسىتىپ، سېنى ئۈمىدلەندۈرەتتى، ئالدىرىتاتتى، ۋۇجۇدۇڭغا كۈچ بېغىشلايتتى...

تامنى ئاخىر تېشىپ بولدۇڭ، ناھايىتى مۇشەققەتتە مۇشتۇڭچىلىك تۆشۈك ئاچتىڭ. سەن «ئۇلار مۇشۇ ئۆيدە بارمۇ - يوقمۇ؟» دېگەن گۇمان بىلەن ئېغىزىڭنى تۆشۈككە يېقىن ئەكېلىپ شىۋىرلىدىڭ:

— مەتسالى؟

شۇ ھامانلا مەتسالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھە...

— سەن بارمۇيا؟

— بار، بار!

يۈرىكىڭ شادىيانە كۈي بىلەن ئويناقشىدى. شادلىقلىرىڭ كۈچ - قۇۋۋەتكە ئايلاندى. قوللىرىڭنىڭ تېلىپ، ئالىقانلىرىڭنىڭ

قاپىرىپ، تېشىلىپ كەتكەنلىكىنىمۇ سەزمەي، كامارنى يوغىنىد-
تىۋەردىك.

— قېنى، تېز چىقىڭلار!

يەنە مەتسالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— سەن كىرگىن، بىز تۆۋرۈككە باغلاقلىق.

«ما رەھىمسىز مەلئۇنلارنى كۆرۈڭ!»

سەن كاماردىن سوزۇلۇپ ـ تولغىنىپ قازناققا كىردىڭ.

— قېنى سىلەر؟

— مانا ... بۇ يەردە.

سەن تامنى سىيپاشتۇرۇپ، تىمىسقىلاپ يۈرۈپ، ئۇلارنى
تەستە تاپتىڭ. ئۇلار بىر ـ بىرىگە كەينىچە قىلىنىپ، چەمبەرچاس
باغلىۋېتىلگەنىدى. سەن ئايپالتا بىلەن ئارغامچىنى كېسىپ، ئۇ-
لارنى بوشاتتىڭ.

— رەھمەت ساڭا!

— رەھمەت سىزگە، قىزىم!

— ...

ئۇلار ساڭا بىر ئېغىزدىن رەھمەت ئېيتتىشتى. سىلەر كامار-
نىڭ ئاغزىغا كەلدىڭلار.

— ئاۋۋال مەن چىقاي، — دېدى پېشقەدەم كىشى.

ئۇ چىقىپ كېتىپ بىردەمدىن كېيىن شىۋىرلىدى:

— قېنى، چاپسان چىقىڭلار.

ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى ـ بۇيرۇقى بويىچە ئاخىرقى نۆۋەت ساڭا
كەلدى. سەن كامارغا ئەمدىلا بېشىڭنى تىقىشىڭغا تۇيۇقسىز «قى-
مىرلاشما!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ،
يەنە دۈپۈلدەشنى باشلىۋەتتى. سەن كەينىڭگە يېنىپ ئولتۇرۇپلا
قالدىڭ. پۇت ـ قولۇڭدا جان دىدارى قالمىغانىدى، سەن قەۋەتلا
قورقۇپ كەتكەنىدىڭ. جاھاندا قورقمايدىغان ئادەم بولمايدۇ. لې-
كىن، قورقۇشتىن كېيىنلا ئۆز ئەسلىگە كېلەلەيدىغانلارمۇ، كې-
لەلمەيدىغانلارمۇ بولىدۇ. پەقەت ۋە پەقەت قورقۇشتىن كېيىن

تولۇق ئەسلىگە كېلەلەيدىغانلارلا ھەقىقىي ئادەم . قەھرىمانمۇ پەقەت ۋە پەقەت شۇنداقلارنىڭ ئىچىدىن چىقىدۇ .

سەنمۇ ئەسلىڭگە كېلەلەرسەنمىكىن ؟

«ھەي ، تۇتۇلۇپ قالدۇق !... تۇگەشتۇق ! مەيلى ، مەتسالى بىلەن بىللە ئۆلۈش ئۆلۈمنى كۆرۈشتىن مىڭ ئەۋزەل ! »

يۈرىكىڭ ئورنىغا چۈشۈپ ، پۇت - قولۇڭغا قايتا ماغدۇر كىرىۋاتقاندا ، سىرتتا بىرنەرسە «ۋاققىدە» قىلىپ قالدى . كىمدۇر بىرى «ۋايجان ! » دەپ ئىڭراپ ، «گۇپپىدە» يىقىلغاندەك قىلدى . ئارقىدىنلا «پاڭڭىدە» قىلغان ئوق ئاۋازى گۇلدۇرمامىغا قوشۇلۇپ كەتتى. سەن ھەيران قېلىۋىدىڭ ، مەتسالىنىڭ بۇيرۇقى كاماردىن بۆسۈپ كىردى :

— زۇمرەت ، تېز چىق !

سەن كاماردىن ئوقيىلاندەك ئېتىلىپ چىقىپ ، ئەمدىلا ئۆرە بولۇشۇڭغا ، «ئىتتىك قېچىڭلار ! » دېگەن بۇيرۇق ۋۇجۇدۇڭنى قاراسلىتىپ ، نېرۋىلىرىڭنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى . شۇ-ڭا ، سەن گاڭگىرىغىنىڭدىن جايىڭغا مىخلىنىپلا قالدىڭ . چۈنكى ، سېنىڭ ئاڭلىغىنىڭ ئاناڭنىڭ بۇيرۇقى ئىدى .

سەن ئاناڭنىڭ كەينىڭدىن ئىز بېسىپ كەلگەنلىكىنى ، سەن تامنى تېشىۋاتقاندا ، ئۆرۈكنىڭ دالدىسىدا ئەتراپنى كۆزىتىپ تۇر-غانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ بىر چېرىك ئاستا كېلىپ ، مەتسالى قاتار-لىق ئۈچ يىگىتكە قورال تەڭلەپ ، ئۇلارنى قىمىرلىيالماس ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ ئاناڭ پۇتىنىڭ ئۇچىدا ئاستا دەسسەپ كېلىپ ، چېرىكنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن بىرنى قويۇپ يىقىتىۋەتكەنلىكىنى ، چېرىك جان ئاچچىقىدا كۇرجۇكنى بېسىۋەت-كەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ .

شۇڭا ، سەن بۇ مۆجىزىلەردىن ھەيران قېلىپ ، ھەرىكەتسىز ، خىيال - تەپەككۇرسىز قېتىپلا قالغانىدىڭ .

— زۇمرەت ، ئىلدام ماڭ !

ھېلىقى چالا ئۆلۈك چېرىكنىڭ پوكىنىغا دەسسەپ تۇرغان

مەتسالى شۇنداق دېدى .

لېكىن ، سەن قىمىرلىمىدىڭ . پەقەت مەتسالى كېلىپ بىلە-كىڭدىن تۇتقاندىلا ، ئاندىن ئېسىڭنى يىغدىڭ .

«ئانام... ئانام قېنى ؟ »

— ئانا ؟ !...

بوشقىنە توۋلىدىڭ ، سادا كەلمىدى . چۇنكى ، ئاناڭ تۇن قوي-نىدا غايىب بولغانىدى ، خۇددى پەرىشتىدەكلا .

چېرىكلەر ئويغىنىپ كېتىشكەنىدى . ئۇلارنىڭ كالدۇر _ كۇلدۇرلىرى ، قالايمىقان ۋارقىراشلىرى يامغۇر بىلەن بىللە تۆكۇ-لۇشكە باشلىغانىدى .

سەن ئاناڭنىڭ كەينىدىن ئەگىشىۋىدىڭ ، مەتسالى تۇتۇۋالدى .

— بىز بىلەن قاچ ، چېرىكلەر سېنى قوغلايمىز دەپ ، ئاناڭنى-مۇ تۇتۇۋالىدۇ .

ئۇنىڭ دېگىنى راست ئىدى . ئەگەر ئاناڭغا تارتىشىپ ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىدىغان بولساڭ ، شەكسىزكى ، ھەر ئىككىڭلار تۇتۇلۇپ...

— ماڭ ، بىز بىلەن قاچ ، يەنە قايتىپ كېلىسەن .

كۆڭلۇڭدىن شۇنداق ئويلار لىپىلداپ ئۆتۇشكە باشلىدى : سەن مەتسالىنى شۇنداق سېغىنغانىدىڭغۇ ؟ ئۇنىڭدىن تېزرەك كېلىپ ، ئۆزۇڭنى جەڭگە ئەكېتىشنى ، بىللە جەڭ قىلىشنى غايىبانە ئۆتۇن-گەنىدىڭغۇ ؟ ئۇنىڭ قۇچىقىدا جان ئۈزۇشكە رازى بولغانىدىڭغۇ ؟ مەتسالى دېگەن ئاشۇ شۇ ، ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن بىللە قاچماي ، نېمىگە تېيىشىپ تۇرىسەن ؟

قەلبىڭدىكى بۇ سوئاللىق سادا سېنى ئويغاتتى ، سېنى قەتئىي نىيەتكە كەلتۇردى : ئۇلارغا ئەگىشىپ قاچتىڭ .

— ئوق ئېتىپ قوي ! ئۇلار بىزگە ئەگەشسۇن ،— دېدى پېشقەدەم كىشى .

ھېلىقى چېرىكنىڭ مىلتىقىنى ئېلىۋالغان ياش يىگىت دۈش-مەنلەرگە قارىتىپ ئىككى پاي ئوق ئېتىپ قويدى . شۇنىڭ بىلەن

چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى سىلەرنىڭ ئارقاڭلاردىن قوغلاشقا باشلىدى.

سىلەر يىقىلىپ ـ قوپۇپ قاچاتتىڭلار. دۈشمەنلەر تاپ بېسىپ قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. مەتسالى قولۇڭدىن چىڭڭىدە تۇتۇۋالغانىدى. يىقىلساڭ يۆلەيتتى، ئارقىدا قالساڭ سۆرەيتتى. ئوقلار باش ئۈستۈڭلاردىن، يان ـ بېلىڭلاردىن ۋىژىلداپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ئوق ئاۋازلىرىنى، ئېغىر ـ ئېغىر ھاسىراشلىرىڭلارنى گۈلدۈرماما يۇتۇپ كېتەتتى. چاقماق مەنزىلىڭلارنى پات ـ پات يورۇتۇپ بېرەتتى. سەن ھالسىراپ بولالمايۋاتاتىڭ.

پېشقەدەم كىشىنىڭ بۇيرۇقى ئاڭلاندى:

— بۆلۈنۈپ قاچىلى!... ئەتە سەھەردە گىرىڭلا جىلغىسىدا ئۇچرىشىمىز!

ھازىر شۇنداق قىلماي بولمايتتى.

ئىككى يىگىت دەريا كېچىپ تارىس تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. مەتسالى بىلەن سەن يۇلغۇنلۇقلارنى ئارىلاپ گىرىڭلا جىلغىسى تەرەپكە قاچتىڭلار. سىلەر قېچىپ ـ قېچىپ بىردەمدىلا گىرىڭلا جىلغىسىنىڭ ئاغزىغا — «يەتتە قىز ئەۋلىيا مازىرى»نىڭ ئاستىغا يېتىپ كەلدىڭلار.

— مەت... مەتسالى... توخ... توختا، — دېدىڭ سەن تىرەجەپ توختاپ، ئاران ـ ئاران نەپەس ئېلىپ، — بىردەم... بىردەم ھاردۇق ئالىلى، مەن... مەن ماڭالمىدىم...

سىلەر بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ دالدىسىدا ئولتۇردۇڭلار. يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى. يۇلغۇن سىلەرنى يوشۇرۇپ قالالىغىنى بىلەن، يامغۇرغا دالدا بولالمايتتى.

شۇ چاغدىمۇ — بۇددىزم دەۋرىدە بۇددىستلار يەتتە مۇسۇلمان قىزنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قوغلىغانىكەن. يەتتە قىز قاچار ـ قاچار مۇشۇ جىلغىنىڭ ئاغزىدىكى تىك تەرىپى شەرققە قارايدىغان، ئاستىدا چوپان دەرياسى ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇرىدىغان مۇشۇ تاغنىڭ يانتۇ تەرىپىدىن ئۈستىگە چىقىپتۇ ـ دە، ئۆزلىرىنى چوپان دەريا-

سىغا ئاتماقـچى بولـۇشۇپتۇ. دەل شۇ چاغـدا غايىبـتىن «كىرىڭ-
لار!» دېگەن بىر جەلپكار خىتاب ئاڭلىنىپتۇ. يەتتە قىز قارىغۇدەك
بولسا، تاغ يېرىلىپ، ئۆزلىرىگە باغرىنى ئېچىپ تۇرغۇدەك. يەتتە
قىز تاغنىڭ يېرىقىغا كىرىپ كېتىپتۇ، تاغ يەنە يىملىشىپ قاپتۇ.
بۇ دەستلار كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، يەتتە قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆ-
رۈنمەپتۇ، پەقەت تاغنىڭ يېرىقىغا بىر قىزنىڭ چېچىنىڭ قىسىلىپ
قالغانلىقىنىلا كۆرۈپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ تاغ «يەتتە قىز
ئەۋلىيا مازىرى» دەپ شۆھرەتلىنىپتۇ. جىلغىنىڭ نامىمۇ «كىرىڭ-
لار جىلغىسى» دەپ ئاتىلىپتۇ. ئەمما، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن
«كىرىڭلار» دېگەن سۆز «گىرىڭلا»غا ئۆزگىرىپ قاپتۇ.
چوپانلىقلارغا ياد بولۇپ كەتكەن بۇ رىۋايەت خىيالىمدىن لىپلا
قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى، كۆڭلۈمدە شىۋىرلاپ قويدۇم: «تاغ يېرىل-
سا، مەتسالى بىلەن بىللە كىرىپلا كەتسەك، مەڭگۈ قايتىپ چىقما-
ساق!...»
ئەپسۇسكى، بۇ تاغ يەتتە قىزنى باغرىغا ئالغىنى بىلەن، سى-
لەرنى ئالالمايتتى. شۇڭا، سەن:
— مەتسالى، مەن ... مەن ئۆيگە كېتەي، سەن ئۆيۈڭگە
بارساڭ بولمايدۇ. شۇڭا، مـۇشۇ يـەردە ... تونـۇش بىركىمنىڭ-
كىدە ... — دېۋىدىڭ، مەتسالى ئېتىراز بىلدۈردى:
— ياق، بولمايدۇ!
— نېمىشقا؟
— بىرىنچىدىن، دۈشمەنلەر تولا، خۇددى ئىتنىڭ قۇرتىدەك.
بۇگۈن كېچە دۈشمەن ئاسانلىقچە تىنچىمايدۇ. ناۋادا دۈشمەنلەرگە
ئۇچراپ قالساڭ ... ؛ ئىككىنچىدىن، مەن بىركىمنىڭكىدە ياتسام،
ناۋادا دۈشمەنلەر ئاختۇرۇپ كىرىپ قالسا، ئۆزۈمنىمۇ، خەقنىمۇ
ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىمەن؛ ئۈچىنچىدىن، مەنغۇ مەيلى، سەن ...
ناۋادا ھېلىـقى ئىكـكىسى تۇتـۇلۇپ قالسا، سېنى پاش قىلىپ
قويسا ...
مەتسالىنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى ئېھتىمالغا ناھايىتى يې-

قىن ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى توغرا تېپىپ:
— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟— دەپ سورىدىڭ.
— بىز بىلەن قوشرايقا بىللە چىق، بىز بىللە جەڭ قىلىلى، ماقۇلما؟
سەن ئويغا پاتتىڭ. يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى... گۈلدۈرمـاما گۈلـدۈرلەيـتتى... چاقـماق چاقاتتى... چوڭـان دەرياسى شاۋقۇن-لايتتى...
... نېمىگە ئارىسالدى بولۇپ تۇرىمەن؟ تېخى بايىلا مەتسالدىنىڭ پاتراق كېلىپ، مېنى جەڭگاھقا ئەكېتىشىنى زارىقىپ كۈتكەنىدىمغۇ؟
جەڭگاھقا كەتسەممۇ كېتەي. بۇ سەمەندەرگە قىلغان ۋاپاسىزلىقىم ئەمەس. غوجەخمەتكە خوتۇن بولغاندىن جەڭگە بېرىپ، سادا-قەت بىلەن ئۆلگەن ياخشى! پاش بولۇپ قېلىپ، دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پاي ئوق ئاتماي قىيناپ ئۆلتۈرۈلگەندىن جەڭگە بېرىپ، پۇخا-دىن چىققۇچە جەڭ قىلىپ، شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان ياخشى!
مەتسالى نېمىدېگەن ئەقىللىق، مەردانە يىگىت ـ هە! سادىق-لىق!... مەردلىك!
سەن مەتسالىدىن — سۆيۈملۈك ئاشىقىڭدىن چەكسىز سۆيۈن-دۈڭ؛ شۇنداق بىر ئاشىقىڭ بولغانلىقىدىن ئالەمچە پەخىرلىنىش تۇيغۇسىغا چۆمدۈڭ. بۇ تۇيغۇ سېنى ئۇ قەيەرگە باشلىسا، شۇ يەرگە مېڭىش قارارىغا كەلتۈردى؛ بۇ ئىلاهىي تۇيغۇ سېنى ھەتتا ئۆلۈمگىمۇ باش ئەگمەسلىك قارارىغا كەلتۈردى؛ بۇ مۇقەددەس تۇيغۇ يۈرىكىڭنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا سىڭىپلا كەتتى، خۇددى تەكلىماكان قۇملۇقىغا سىڭگەن يامغۇر سۈيىدەك!
— يامغۇر پات توختايدىغاندەك ئەمەس. قوپ، جىلغىنىڭ ئىچىدە كىچىككىنە بىر گەمە بولىدىغان، شۇ گەمىنى تاپىلى.
سىلەر گەمىنى ئاخىر تاپتىڭلار. بۇ پادىچى باللارنىڭ يامغۇر-دىن پاناھلىنىش ئۈچۈن كولاپ قويغان گـەمىسى بولـۇپ، ئىك-كى ـ ئۈچ ئادەم ئارانلا سىغاتتى. سەن گەمىگە كىرىپلا ئولتۇرۇ-

ۋالدىڭ . پۇتۇڭنى ئۆزۈن سۇنۇپ ، تامغا يۆلەندىڭ ، كۆزۈڭنى يۇم-
دۇڭ . ئۆپكەڭ شۇ تاپتىمۇ گويا يېرىلىپ كەتكۇدەك دەرىجىدە
كېرىلەتتى . ھاسىراشلىرىڭ يامغۇرنىڭ شارقىراشلىرىغا ئارىلى-
شىپ كېتەتتى . مەتسالىمۇ يېنىڭدا ئولتۇرۇپ ، ھاسىراشلىرىڭغا
جور بولدى . سەن پات ـ پات كۆزۈڭنى ئېچىپ ، گەمە سىرتىغا
قارايتتىڭ . ھارغىن نىگاھلىرىڭ چەكسىز قاراڭغۇلۇققا سىڭىپ
كېتەتتى ، خۇددى سەندەك ، مەتسالىدەك .

بىر چاغدا ھاردۇقى چىققان مەتسالى ئورنىدىن تۇرۇپ ، گەمى-
نىڭ ئاغزىغا كېلىپ ، كىيىملىرىنى سېلىپ سىقىشقا باشلىدى .
بۇ چاغدا سەنمۇ خېلىلا يېنىكلەپ قالغانىدىڭ .

— مەتسالى ، ئانام قېچىپ كېتەلىگەنمىدۇ ؟— دەپ سورىدىڭ
سەن ئاناڭدىن ئەنسىرەپ .

— نېمىشقا قېچىپ كېتەلمەيدۇ؟ خاتىرجەم بول .

— ئانامنىڭ پۇتى ئاغرىق ، ئىتتىك ماڭالمايدۇ . ئۆيگە بېرىپ
بولغۇچە...

— ئەنسىرىمىگىنە ، ئۇلار بىزنى قوغلىغان تۇرسا . ئاناڭنى
قاچالمايدۇ دەپ ، دۇشمەننى ئۆزىمىزگە ئەگەشتۇردۇقيا .

چاچلىرىڭدىكى سۇ سىرغىپ بولغانىدى . پۈتۈن ئەزايىڭ چىل-
لىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەچكە ، كۆز سوغۇقى ۋۇجۇدۇڭغا
يامراۋاتاتتى .

پاختىلىق چاپىنىمنى كىيىۋالسامۇ بوپتىكەن...

— قوپ ، زۇمرەت ، كىيىملىرىڭنى سال ، سىقىپ بې-
رەي ،— دېدى مەتسالى .

ئۇنىڭ گەۋدىسىنىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايتتى .

— سىقمىساقمۇ بولار .

— ھەييامۇ سەن ، سىقمىساق... كېچىچە توڭلاپ قالىسەن
جۇما ! ئىسسىتىپ قوياي دېسەم ، ئۇنىمايسەن ھېلى .

— ئەلۋەتتە ئۇنىمايمەن !

— نېمىشقا؟
— نېمىشقا دېگىنىنى... نېمىشقىدى؟ يامان بولىدۇ شۇ! مەن سېنىڭ خوتۇنۇڭ ئەمەس، سەمەندەرنىڭ خوتۇنى.
— هازىر... ئەمدى... مېنىڭ خوتۇنۇم بولىسەن.
— نىيىتىڭ بۇزۇلغان ئوخشىمامدۇ سېنىڭ؟!
— ...
— مۇشۇنداق دەيدىغان بولساڭ، كېتىمەن جۇما!
— چېرىكلەر تۇتۇۋالسا مەيلىما؟
— مەيلى.
— ساڭا مەيلى بولغان بىلەن، ماڭا مەيلى ئەمەس.
— نېمىشقا؟
— نېمىشقا دەيسەنيا؟ ماڭا سەن بولمىساڭ بولمايدۇ!
ئۇنىڭ بۇ سۆزىدىن مۇھەببەت ئۇرغۇپ چىقىپ، گەمىنىڭ ئىچىنى بىر ئالدى. ئىچىڭ ئىسسىققىنە بولۇپ قالدى.
— ماڭىمۇ شۇ!— سەن بىردەم جىم بولۇپ قىلىپ قوشۇپ قويدۇڭ،— لېكىن... يامان نىيەتتە بولساڭ...
— بولدى، خاتىرجەم بولغىنە — دېدى ئۇ سۆزۈڭنى بۆلۈپ،— چاقچاق قىلىپ قويسام ئەمدى.
ئۇنىڭغا ئىشىنەتتىڭ. شۇڭا، خاتىرجەم بولۇپ، كىيىملىرىڭنى سىقىش نىيىتىگە كەلدىڭ. كىيىملىرىڭنى ۋاقتىدا سىقىۋەتمىسەڭ بولمايتتى. چۈنكى، سېنى سوغۇق — پۇت - قولۇڭدىن يۇمشاق بەدىنىڭگە قاراپ ئۆمۈچۈكتەك ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان تىترەتكۈچ سوغۇق كىيىملىرىڭنى سىقىۋېتىشكە قىستاۋاتاتتى. نېپىز پاختا سېلىنىپ تىكىلگەن جىلىتكەڭدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتمىگەن بولسا... ئەمدى ئورنۇڭدىن تۇرمىساڭ، پۇتۇن ۋۇجۇدۇڭنى تىترەك بېسىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، چاپىنىڭنىڭ تۈگمىسىنى يەشتىڭ.
— ئۆزۈم سىقاي، سەن كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئولتۇر جۇما.

— ساراڭ، كۆزۈمنى يۇممىسامۇ كۆرەلەمتىم سىنى؟
— كۆرەلمىسەڭمۇ، غوجام، ئىزا تارتىدۇ ئادەم، يۇمە كۆ-
زۈڭنى!
— ئىزا تارتىمىش تېخى! ۋاي، قىز بالارەي!...
— قىز بالا مەن شۇ تېخى.
— ھىم، قىز بالىمىش تېخى!
ئۇ ئىشەنمىدى، ئەلۋەتتە ئىشەنمەيتتى؛ بۇ سۆزۈڭگە ئۆزۈڭ-
دىن، سەمەندەردىن باشقا ھېچكىم ئىشەنمەيتتى. سەن ئۇنىڭ ئۆ-
زۈڭنىڭ قىز ئىكەنلىكىڭگە ئىشىنىشىنى ئۈمىد قىلمايتتىڭ. شۇ-
ڭا، ئۇنىڭ ئىشەنمىگىنى ئۈچۈن خۇشال بولدۇڭ. چۈنكى، سەن
بۇ گەپنى ئالدىراپ دەپ سالغىنىڭغا قاتتىق پۇشايمان قىلىپ قالغا-
نىدىڭ.
— كۆزۈڭنى يۇمدۇڭمۇيا؟
— ھە، يۇمدۇم مانا.
سەن تاتلىققىنە كۈلۈپ قويۇپ، كىيىملىرىڭنى سېلىپ، سى-
قىشقا باشلىدىڭ. مەتسالى چاپىنىنى ئۈستۈڭگە يېپىپ قويدى.
يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتكەن بۇ چاپان شۇنچە ئېغىر، ئەمما ھۆل
ئىچىگە ئۆتۈشكە ئۈلگۈرمىگەنىدى. شۇڭا، سەن بىردىنلا ئىسسىپ
قالدىڭ. يۈرىكىڭگىمۇ بىر خىل ئىللىق سېزىم ئاستا - ئاستا
ئېقىپ كىرىپ، تىترەكلىرىڭنى شىپپىدە بېسىقتۇرۇۋەتتى.
ئاشقانە سۆيۈنۈش ئىلكىدە سېنى ئاشقىنىڭ بىلەن مۇشۇنداق
پىنھان كېچىدە ئۇچراشتۇرغان تەقدىرىڭگە رەھمەت ئېيتتىڭ.
ئاشقانە تەلپۈنۈش ئىلكىدە سېنى ئاشقىڭ بىلەن مۇشۇنداق
پىنھان، گەمىگە جەم قىلغان تەقدىرىڭدىن سۆيۈنۈپ، پىسىڭڭىدە
كۈلۈپ قويدۇڭ.
— سىقىپ بولدۇڭمۇيا؟
— ھەئە، سىقىپ بولدۇم مانا، نېمىگە ئالدىرايسەن؟
— ئىتتىك بول، بەك توڭلاپ كەتتىم.

راست ، ئۇنىڭ توڭلاپ كېتىشى تۇرغان گەپ ئىدى .

سەن كىيىملىرىڭنى كىيىپ ، مەتسالىنىڭ يېنىغا كەلدىڭ . چاپىنىنى ئۇنىڭغا يېپىپ قويۇپ ، يېنىدىلا ئولتۇردۇڭ . ئۇنىڭ تىترەكلىرى بىقىنىڭغا ئۇرۇنۇپ تۇراتتى . كۆز سوغۇقى گەمىگە شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى .

سەن مەتسالىغا يۆلەندىڭ .

— ھەي زۇمرەت ،— دېدى مەتسالى بېشىنى ساڭا تىرەپ ،— مېنى دەپ كەينىمدىن ماڭغىنىڭ راستمۇ ؟

پەخىرلىنىش ئىلكىدە جاۋاب بەردىڭ :

— سېنىمۇ دەپ ، ئىنقىلابنىمۇ دەپ !

— بەك ئىنقىلاب قىلغۇڭ بار ئوخشىمامدۇ سېنىڭ ؟

— بولماي ئەمىسە ، سېنىڭچۇ ؟

— راستىنى ئېيتسام ، ئىنقىلاب قىلغۇم يوق .

— نېمە ، يوق ! ؟ ...— سەن بەكمۇ ھەيران قالدىڭ ،— نېمىشقا ئەمدى ؟

— سەل رايىم يېنىپ كەتكىلى تۇردى مېنىڭ ، نېمىشقا دېسەڭ ، ئىككى - تۆت سوك - سوك ئادەم بىلەن قانداق ئىنقىلاب قىلغىلى بولىدۇ ؟ تېڭىمىزدە قورال ، تېڭىمىزدە كالتەك ، چوماق... چېرىكلەرنىڭ قوراللىرى شۇنداق تولۇق ھەم خىل...

مەتسالى مەيۇسانە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى .

كۆڭلۈڭ بىرقىسىملا بولۇپ قالدى .

— ئۇنداق دېمە ، ئۇنچىۋالامۇ ئۈمىدسىزلىنىپ كەتمە ، مەتسالى . ئىنقىلاب دېگەن دەسلەپتە شۇنداق بولىدۇ ،— دېدىڭ سەن ۋە ئاخىرقى جۈملىنى ئىشەنچ ، ئىپتىخار بىلەن ئېيتتىڭ ،— قاراپ تۇر ، بىز چوقۇم غەلىبە قىلىمىز !

— ۋاي تاڭەي ، قانداق بولاركىن .

— ئەمىسە نېمىشقا ئىنقىلابقا قاتناشتىڭ؟

ئۇ ھەسرەتلىك تىنىپ قويدى .

— سىنى ئۇنتۇپ كېتەي دەپ ، ئۆلۈپلا كېتەيچۇ دەپ ! بىراق ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم ، يا ئۆلۈپمۇ كەتمىدىم . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۆلگۈم كەلمىدى . ساڭا كۆزۈم قىيمىدى ؛ سىنى سەمەندەرگە شۇنداقلا تاشلاپ بېرىپ كەتكىلى چىدىمىدىم ؛ سىنىڭ ۋەسلىڭگە يەتمەي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتكىلى زادىلا رايىم بارمىدى .

ئۇنىڭ ساڭا بولغان پاك مۇھەببىتىدىن ، چەكسىز ساداقىتىددىن شۇ قەدەر سۆيۈندۈڭ . كۆزۈڭگە ئىسسىق ياش كەلدى . سىنى مەتسالىدىن جۇدا قىلغان تەقدىرنى ئىچىڭدە غەزەپ بىلەن تىللىدىڭ ، قارغىدىڭ .

— ئۈمىدۋار بول ، ئەمدى مەن ھەرگىز سەمەندەرگە خوتۇن بولمايمەن ، ماڭا ئىشەنگىن !

— ئەمىسە بىز قېچىپ كېتىلى .

— نەگە ؟

— نەگە بولسا مەيلى ، ئىشقىلىپ يىراق - يىراقلارغا قېچىپ كېتىلى ، ماقۇلما ؟

— ماقۇل ، بىراق ھازىر ئەمەس .

— قاچان ؟

— ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا .

— ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا؟ ئۇرۇش قاچان ئاخىرلىشىدۇ ؟ ئۇنداق دېگۈچە «تۆگە قۇيرۇقى يەرگە تەگكەندە» دېسەڭچۇ ؟ ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ بولغۇچە بىز بارمۇ ، يوقمۇ ، كىم بىلىدۇ ؟ مەن ئۆلۈپ كېتىپ ، سەن ھەسرەتتە قالامسەن ياكى سەن ئۆلۈپ كېتىپ ، مەن ھەسرەتتە قالىمەنمۇ؟

گەمىنىڭ ئىچىگە لىققىدە تولغان پىراق ، جۇدالىق ، پىغان ، ھەسرەت ۋۇجۇدۇڭنى مىجىپلاۋەتتى ، خۇددى تاش چۇمۇلىنى مىجىۋەتكەندەك .

يۈرىكىڭنى پەپىلەپ يىغىدىن ئاران توختاتتىڭ - دە ، دېدىڭ :

— دېدىميا ئۈمىدۋار بول دەپ . خۇدايىم ساقلار !

— ئەڭ ياخشىسى ، يىراقلارغا قېچىپ كېتىپ ، جاھان تىنچىد-غاندا قايتىپ كېلىلى ، قانداق دېدىم ؟

— جاھان قاچان تىنچىيار سېنىڭچە ؟

— ئىشقىلىپ ھامان تىنچىيدۇ ، تىنچلىق كۈنلىرى ھامان يېتىپ كېلىدۇ .

مەتسالىنىڭ بۇ گېپى ساڭا سەمەندەرنىڭ تاغىسى — پەننىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى مامۇت ئەپەندىنىڭ بىر جۈملە سۆزىنى ئەسلىتىپ قويدى . سەن مەتسالىنى مامۇت ئەپەندىنىڭ شۇ سۆزى ئارقىلىق قايىل قىلماقچى بولدۇڭ :

— بىلىپ قوي مەتسالى ، تىنچلىق ھەرگىز تىنچلىقنى جىم-جىتقىنە كۈتۈپ تۇرغۇچىلارغا مەڭگۈ نېسىپ بولمايدۇ !

مەتسالى جىممىدە بولۇپ قالدى .

ئۇ قايىل بولدىمىكىن ؟ بىلمەيتتىڭ . ئەمما ، ئۇنىڭ قايىل بولۇشىنى شۇنداق ئۈمىد قىلاتتىڭ .

كۆز سوغۇقى غالجىرانە ھۇجۇمغا ئۆتكەندى .

— بۇنداق قىلىپ جان توشۇمىدى ، زۇمرەت ، — دېدى مەتسا-لى خېلى ئۇزاق داۋام قىلغان جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ، — كەل ، ئالدىمغا ئۆت ، ماڭا يۆلەن ، چاپىنىمنىڭ پېشىدا سېنى يۆگەي .

ئۇ سېنى تارتتى ، سەن قىمىرلىمىدىڭ ، پەقەت تىترەپ - سىلكىنىپ قويدۇڭ .

— مەن كىيسەم ، سەن توڭلىساڭ ، سەن كىيسەڭ ، مەن توڭلىسام ، قانداق قىلىمىز ئەمىسە ؟ تاڭ ئېتىشقا خېلى تۇرسا .

ئۇ سېنى يەنە تارتتى . يـۈزۈڭ چىملـدايـتى ، يۈرىكىڭ دۇك - دۇككە چۈشكەندى . ئۇنىڭ زورلاپ تارتىشى بىلەن ئالدىغا ئۆتۈپ ئولتۇردۇڭ . ئۇ سېنى چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن يۆگەپ ، چىڭگىدە قۇچاقلىدى . يۈرىكىڭنىڭ دۈپۈلدىشى تېزلىشىپ ، يۈزۈڭ قىزىپلا كەتتى ، خۇددى ئوتتەك . ئۇنىڭ بەدىنىدىن تارقىغان ھارا-

رەتتىن ئىللىغان ۋۇجۇدۇڭ يېنىڭ تىترەيتتى.
مۇشۇنداق تىترەۋېرىدىغان بولساڭ، ساڭا شۇتاپتا مىختەك قادىلىپ تۇرغان سەمەندەرمۇ كۆزۈڭدىن غايىب بولۇشى مۇمكىن ئىدى؛ مۇشۇنداق تىترەۋېرىدىغان بولساڭ، ئۆزۈڭنى تامامەن يوقىتىپ قويۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى؛ مۇشۇنداق تىترەۋېرىدىغان بولساڭ، خۇددى سىمابتەك ئېرىپ، مەتسالىنىڭ تەكلىماكان قۇملۇقىدەك چاڭقاق ۋۇجۇدىغا سىڭىپلا كېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى!
سەن شۇنداق ئىلاھىي تۇيغۇلار ئىلكىدە كەلگۈسى بەختىڭ، گۈزەل كېلەچىكىڭ ھەققىدە شېرىن تەسەۋۋۇرلارنى قىلىۋاتقىنىڭدا، بوينۇڭ قايرىلىپ، ئوتلۇق، ناھايىتىمۇ ئوتلۇق بىر لەۋ لەۋلىرىڭگە سۈركىلىپ، ئاجايىپ شېرىن بىر سەزگۈ قەلبىڭگە ئۆمىلەپ كېتىۋاتاتتى.
— ئۇنداق قىلما... ئۇنداق قىلما دېدىم... ئەسكى... ما قېلىن تازنى!...
سەن تېپىرلاپ ـ تېپىرلاپ توختاپ قالدىڭ، گوياكى قىسماققا چۈشكەن قۇشقاچتەك. ئاشىقىڭنىڭ ئاق قۇ كۆكسىدەك يۇمشاق باغرىدىن تارقالغان قايناق ھارارەت ئۇگە ـ ئۇگىلىرىڭنى ئېرىتىپ، سېنى لاسسىدە بوشاشتۇرۇپ قويغانىدى؛ ئۇنىڭ گەز باغلاپ يېرىلغان چوغدەك لەۋلىرىدىن پارتلاپ چىققان پاك مۇھەببەتنىڭ ھاياتبەخش تەپتى ۋۇجۇدۇڭنى كۆيدۈرۈپ، يۈرىكىڭنى سېھىرلەپ قويغانىدى!...
سەن قاچانلاردۇر ئۇنىڭغا ئالدىڭنى قىلىپ، ئۇنى تەلۋىلەرچە سۆيۈشكە باشلىغىنىڭنى بىلمەيتتىڭ. ئىشقىلىپ، ئېسىڭنى تاپقاندا، ئۇنى سۆيۈپلاۋاتاتتىڭ؛ سۆيۈپ ـ سۆيۈپ قانمايۋاتاتتىڭ. سەزگۈلىرىڭ مۇشۇنداق مەستخۇشلۇققا تەشنا ئىدى.
دۇنيانىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۇنتۇلغانىدى!
سەمەندەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۇنتۇلغانىدى!
ئۆزۈڭنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۇنتۇلغانىدى!

يۈرىكىڭنىڭ گۈزەل ناخشىدەك يېقىملىق تىۋىشى يىراق بىر دۇنيادىن ئەكس سادا قايتۇراتتى: «شەپقەتلىك، ئۇلۇغ تەڭرىم، دادامنى ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كەل!... مېھرىبان پەرۋەردىگارىم، مەتسالىنى مەن ئۈچۈن جەڭلەردە ئامان قىل!... پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغۇچى ھەممىگە قادىر ئاللا، مەرھۇم ئاچامنىڭ روھىنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن سەمەندەرنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا!... ئەدلى - ئادالەتلىك ئىگەم، ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل! يۇرتۇمغا ئاسايىشلىق، خەلقىمگە ئازادلىق نېسىپ ئەت!...»

* *

— چاي ئىچىسىلە.

«پەرىشتە»نىڭ سۆزى بىلەن كىتابنىڭ بېشىنى كۆتۈردۈڭ. كۆزۈڭدىن كۆزەينەكنى ئېلىۋېتىپ، چاينى قولۇڭغا ئالدىڭ.

— ماڭا قارىسىلا.

«پەرىشتە»ڭگە قارىدىڭ. ئۇ ھەيران قېلىۋاتاتتى.

— تاتىرىپ كېتىپسىلىيا؟

يالغان ئېيتتىڭ:

— سەل مىجەزىم يوق.

گۈگۈم يېيىلغانىدى. سەن كەچلىك تامىقىڭنى يەپ بولۇپلا يوتقانغا كىرىۋالدىڭ. چۈنكى، ئازابلىق ئەسلىمىلەر سېنى ئىللىق قوينىغا چاقىرىۋاتاتتى.

14

سەن ياتاقتا كىرگەندە، ياردارلارنىڭ ھەممىسى ئۇخلاپ قېلىشقانىدى. يېشىنىپ ياتتىڭ. ئەمما، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇخلى-

يالمىدىڭ ، ئۇيقۇ سەندىن يۈز ئۆرۈگەنىدى ، خۇددى زۇمرەت سەن-
دىن يۈز ئۆرۈگەندەك . رەشك يۈرىكىڭنى غاجايتتى ، مىسالى
قۇرتتەك .

خەپ ، مەتسالى ! سەن نېمىدېگەن نامەرد - ھە ؟ ! تەپتارتماس-
تىن خوتۇنۇمنى قۇچاقلاپ ، سۆيۈپ يۈرسەنيا ؟ نېمىشقا دوستلۇقى-
مىزنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى قىلمايسەن ؟ زۇمرەت مېنىڭ خوتۇنۇم
بولمىسىغۇ كاشكى ، ئۇنىڭ خوتۇنۇم ئىكەنلىكىنى بىلمىسەڭغۇ
كاشكى . ئۇنىڭ مېنىڭ نىكاھلىق خوتۇنۇم ئىكەنلىكىنى بىلىپ
تۇرۇپ... نوچى بولساڭ ، مەن ئېلىشتىن بۇرۇن ئېلىۋالساڭ
بولمامدۇ ؟

ھىم ، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ! تەييار خوتۇننى ساڭا تۇتقۇ-
زۇپ قويىدىغان ئەخمەق سەمەندەر تېخى تۆرەلمىدى ! ئۇنى ساڭا
تاشلاپ بەرگۈچە ئۆلاھىم !...

يۈرىكىدىن ھەسرەت - نادامەتلىك رەشك ئۆملەپ چىقىپ ،
ئۇگە - ئۇگىلىرىگىنى غاجاپ ، سېنى بىئارام قىلاتتى ، ئىزتىراپقا
سالاتتى ، مەتسالىنى قارغاشقا ، ئۆزۈڭنى ئەيىبلەشكە مەجبۇر
قىلاتتى :

«ئالدىمىزدىكى جەڭدە ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم !

ئۇنىمۇ دەيمەن ، بۇنىمۇ دەيمەن ، ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە ، مەن
ئەزەلدىن ئەخمەق زادى ! يەنە قىرىق كۈن توختاپ ، ئامانىتىمنى
ئېلىۋېلىپ ، ئاندىن كەلگەن بولسام ، بۇ خاپىلىق يوق ماڭا . ئۇ
چاغدا مەن زۇمرەتنى ئەمەس ، زۇمرەت مېنى قوغلايتتى . مەتسالى
چۇشىگىمۇ كىرمەيتتى...

زۇمرەتمۇ ئوسال زادى ، ئۆزىنىڭ ھازىرغىچە «قىز» ئىكەنلى-
كىنى مەتسالىغا دەپ قويغان گەپ . شۇڭا ، مەتسالى ئۇنىڭدىن
ئۈمىد ئۈزەلمەيدۇ . يەنە قىرىق كۈن توختاپ ، زۇمرەتنى چوكان
قىلىپ تاشلاپ قويغان بولسام ، ھەرقانچە ئاشىق - مەشۇق بولغان
تەقدىردىمۇ ، مەتسالى ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمايتتى...»

خاتالاشقانىدىنىڭ !

چۈنكى ، سەن مۇھەببەتنىڭ قارشى تەرەپ نىكاھلىنىپ ، بىر ئۆيگە جەم بولۇپ ، بىر ياستۇققا باش قويۇش بىلەنلا ئىرىشكىلى بولىدىغان ئۇنداق ئاددىي نەرسە ئەمەسلىكىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ مۇھەببەتنىڭ «قىز»نىڭ «چوكان»غا ئايلىنىپ قېلىشى بىلەنلا يوقاپ كېتىدىغان ئۇنداق چاكىنا نەرسە ئەمەسلىكىنى ئۇقمايتتىڭ . ئۇققان بولساڭ ، بىر قېتىمدىلا ، بىر كېچىدىلا ئۇنى زورلۇق بىلەن ئۇزۈڭگە مەپتۇن ، ئاشىق ـ بىقارار قىلىۋېتىش خام خىيالدا بولمايتتىڭ .

شېرىن خىياللار ، گۈزەل ئىستەكلەر سېنى خىيالىي دۇنياغا باشلاپ كەتتى :

زۇمرەت بىلەن باغىرلاشسام ، سۆيۈشسەم ، مامۇقتەك يۇمشاق باغرىدا سۆيگۈ شارابىغا قانمىسام ، قىزىلىق باھارىدىنىڭ گۈل ـ چېچەكلىرى تارىتقان خۇش پۇراقتىدىن مەستخۇشلىنىپ يېتىپ كەتسەم !

پىراق لەشكەرلىرى سېنى تەقەززالىق ئىلكىدە تېپىرلىتاتتى :

ئىتتىكرەك تاڭ ئاتسا ، ئىتتىكرەك كەچ بولسا ! زۇمرەتنى يۇلغۇنلۇققا ئاچىقىپ ، كۆتۈرۈپ بېسىپ...

گۇمان سېنى غەزەپلىك پىچىرلىتاتتى :

«ئەگەر... ناۋادا... قىز چىقماي قالسىچۇ ؟ ئۇنىڭ قىزلىقىنى مەتسالى ئېلىپ بولغان بولسىچۇ ؟... ياق ! ياق ! زۇمرەت دېدىغۇ : ‹ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا› ، دەپ . ناۋادا... ناۋادا ، شۇنداق بولۇپ قالىدىغانلا بولسا ، مەتسالىنىڭ جاجىسى بىر پاي ئوق ، ‹پاك› قويمەن !»

قاپقارا ، قوپقورۇق قەلب بېتىگە شۇملۇق دومىلىناتتى ، خۇددى كىرپىدەك .

بىر كېچىنى مۇشەققەتتە ئۆتكۈزدۈڭ . لېكىن ، كۈندۈزنى يېگىدىن كەلگەن بىر ياردارنىڭ قىزنقارلىق كەچۈرمىشلىرى بىلەن

خېلى ئىتتىكلا ئۆتكۈزۈۋەتتىڭ :
— قاپقاراڭغۇ بىر كېچىدە قاراۋۇللۇق قىلىۋاتاتتىم . يېرىم كېچە بولاي دېگەندە ، كۆزۈمگە بىر كۆلەڭگە چېلىقىپ قالدى . مەن كۇرجۇكتا بارمىقىمنى ئېلىپ : «پارول !» دەپ ۋارقىرىدىم . بىراق ئۇ يەنە كېلىۋەردى ، يەنە ۋارقىرىدىم . كۆلەڭگە توختىدى . يەنە ۋارقىرىدىم ، كۆلەڭگە يا مىدىرلىمىدى ، يا پارولغا جاۋاب بەرمەدى . ئوق چىقىرىشىم كېرەك ئىدى ، لېكىن تۆتىنچى قېتىم يەنە ۋارقىرىدىم . دەل شۇ چاغدا بېشىمغا بىرنەرسە ۋاققىدە تەگدى . بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام ، بېشىم تېڭىقلىق هالدا ياتاقتا ياتىمەن . هېلىقى كۆلەڭگە كۆزۈمنى غەلەت قىلىپ تۇرۇپتۇ ، ئۇنىڭ شېرىكى ياندىن كېلىپ ، بېشىمغا تاش بىلەن بىرنى قويۇپ ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ . ئۇلار مېنى «تىل» قىلىش ئۈچۈن ، ئاتقا ئارتىپ ئەكېتىۋاتاقاندا ، چارلاشقا چىققان يىگىتلەرگە ئۇچراپ قېلىپ ، قولغا چۈشۈپتۇ .
— پارولغا ئۈچىنچى قېتىم جاۋاب بەرمىگەندىكىن ، نېمىشقا ئوق چىقارمىدىڭىز ؟— دەپ سورىدىڭ سەن بېشى بېنت بىلەن تېڭىپ قويۇلغان ، تېخى ئەمدىلا ئون سەككىز - ئون توققۇز ياشلارغا كىرگەن بۇ يىگىتكە ئىچ ئاغرىتىش نەزىرى بىلەن قاراپ .
— ئەسلىي ئوق چىقارسام بوپتىكەن . لېكىن ، يەنە بىر قېتىم سورىغۇم كېلىپ قالدى .
— نېمىشقا ؟
— چۈنكى ، ئۇنىڭ ئالدىدىمۇ شۇنداق بىر ئىش بولغان : شۇنداق بىر قاراڭغۇ كېچە ئىدى . جىگدىلىكتىن بىر كۆلەڭگە شاخلارنى پۇلاڭلىتىپ ئالدىمغا كېلىشكە باشلىدى . مەن : «پارول !» دەپ ۋارقىرىدىم ، بىراق ئۇ يەنە كېلىۋەردى . يەنە ۋارقىرىدىم ، يەنە كېلىۋەردى . يەنە ۋارقىرىدىم ، يەنە كېلىۋەردى . ئاخىر كۇرجۇكنى باستىم ، «گۈپپىدە» يىقىلدى . بېرىپ قارىسام ، ۋاي خۇدايىم ، ما ئىشنى كۆرۈڭ ، كەلگىنى ئادەم ئەمەس ، جىگدە

غازىڭىنى سىيرىپ يەپ كېلىۋاتقان توّگكەن !
بوٗنى ئاڭلاپ ھەممىڭلار كوٗلوٗشوٗپ كەتتىڭلار .
— سىزگە نېمە بولدى ؟— دېدىڭ سەن يىگىرمە توّت ـ يىگىرمە بەش ياشلاردىكى بەش بارمىقىنى گىرانات ئوٗچوٗرتوٗۋەتكەن ، خىرقىراپ ئاۋازىنى دىمىغىدىن ناھايىتى تەستە چىقىرىدىغان يەنە بىر يىگىتنىڭ كەچوٗرمىشىگە قىزىقىپ . سەن شوٗ ئارقىلىق ئازابىلىق ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭدىن قۇتۇلماقچى بولۇۋاتاتتىڭ .
— راستىنى ئېيتسام ، ئوّلوٗمدىن قورقوٗپ ، جەڭگە بارغوٗم كەلمەي توٗرغان كوٗنلەرنىڭ بىرىدە دادام قازا قىلىپ كەتتى .
— نېمە بولوٗپ ؟
— دادام نەدىن تېپىۋاپتىكىنتاڭ ، بىر گىرانات تېپىۋاپتوٗ . ئېشەككە مىنىپ كېتىۋېتىپ ، ئوٗنىڭغا ئوّروٗپ ـ چوّروٗپ قاراپ كېتىپتوٗ . قارىغانسېرى چىرايلىق كوّروٗنوٗپ كېتىپتوٗ ـ دە ، ئەجەب چىرايلىق نېمىكەن ، قامچىغا دەستە قىلايچوٗ ، دەپ ئويلاپ ، پىچاق بىلەن قوڭىنى كولاپتىكەن ، ئىچىدىن بىر يىپ چىقىپتوٗ . يىپنى بىر تارتىپتىكەن ، كوٗشوٗلداپ توٗتوٗن چىقىشقا باشلاپتوٗ . دادام: «قانداق نېمە بوٗ ؟» دەپ ھەيران قاپتوٗ ۋە دوٗككىدە بىر ئىش يادىغا يېتىپ ، تاشلىۋېتەي دەپ بولغوٗچە «گوٗممىدە» پارتلاپ ...
يىگىتنىڭ ئوّپكىسى ئوّروٗلوٗپ ، سوّزلىيەلمەي توختاپ قالدى .
ئوٗ شوٗنداقتىموٗ ئوّزىنى توٗتوٗۋېلىپ داۋام قىلدى :
— شوٗنداق قىلىپ دادام ئەتىسى سەھەردە قازا قىلدى . يىغلىدىم ، قاقشىدىم !... ئاخىر جەڭگە بارمىسىموٗ ، ئەجىلى توشسا ، بەرىبىر ئوّلىدىغان گەپكەنغوٗ ؟ دەپ ئويلاپ جەڭگە كەلدىم ... توۋا ، بوٗ تەقدىرنىڭ ئوخشاشلىقىغا . قىل ـ قىل قالدىم مەنموٗ دادامدەك گىراناتتا پارتلاپ ئوّلگىلى...
ئوٗ بىردەم توختاپ قېلىۋىدى ، سەن يەنە تەقەززالىق بىلەن سورىدىڭ :
— قانداق ؟

— بىر قانچىمىزنىڭ ئوتتۇرىغا پوككىدە بىر گرانات چۈشتى. پارتلىسا، بەش ـ ئالتىمىز تەڭلا ئۆلەتتۇق. شۇڭا مەن: «يېتىڭـ ـلار!» دەپ ۋارقىرىغاچ گراناتنى قولۇمغا ئالدىم ـ دە، دۈشمەنگە قارىتىپ ئاتماقچى بولدۇم، بىراق دەل شۇ چاغدا گرانات پارتلاپ كېتىپ ...

كەچۇرمىشلەر تۈگەپ قېلىۋاتاتتى. كەچ كىرىشكە يەنە خېلى ۋاقىت بار ئىدى، ئۇنىڭغىچە يۈرىكىڭنى يەنە ئالداپ تۇرمىساڭ بولمايتتى. شۇڭا، سەن نەچچە كۈندىن بېرى بىر ئېغىز مۇ زۇۋان سۈرمەي گەپ تىڭشاپلا ئولتۇرغان ئېگىز، ئورۇق، چىرايى تاتـ ـراڭغۇ يىگىتكە قاراپ:

— ئاداش، سىلىنىڭ بىرەر ئېغىز بولسىمۇ قىزىق گېپىڭلا يوقما؟— دېدىڭ.

— بار.

— دېمەمسىلە ئەمىسە؟

— قىسقا بولسىمۇ مەيلىما ئەمىسە؟

— مەيلى، بىر ئېغىز بولسىمۇ.

— بىر كۈنى پولك شتابىنىڭ ئالدىدا ئايلىنىپ يۈرسەم، بىر ئۆزبېك ئوفىتسېر ئېتىنى مومىغا باغلاۋېتىپ ماڭا قاراپ: «ھەي يىگىت، مانى ئۇشاپ تۇر» دەپ قامچىنى ماڭا تۇتقۇزۇپ قويۇپلا شتابقا كىرىپ كەتتى.

ئۇ دەستىسىگە ئاجايىپ چىرايلىق نەقىشلەر ئويۇلغان، مۈڭـ ـگۈز دەستىلىك قامچا بولۇپ، بەكمۇ چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭغا ئىچىم كۆيۈپ قالدى، دەستىسىنى زادىلا ئۇچلىغۇم كەلمىدى. بىراق، ئۇچلىماي نېمە ئامال، ئۇ: «ئۇچلاپ تۇر» دېگەن تۇرسا. مەن ئاتنىڭ دۈمبىسىگە سانجىيدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ دەستىسىنى ئۇچلاپ قويدۇم، خۇددى بىگىز دەك.

بىر چاغدا ئوفىتسېر چىقتى. قامچىنى ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ قامچىنى قولىغا ئېلىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. غەزىپىنى

باسالماي : «هۆ ، كىسپۇرۇش !... » دەپ تىللاپ ، دۇمبەمگە قامچا بىلەن بىرنى قويدى . مەن ۋارقىراپ يىلاندەك تولغىنىپ كەتتىم . ئۇنىڭغىچە شتابتىن باشقا ئوفىتسېرلار يۇگۇرۇپ چىقىشتى - دە ، ئۇنىڭدىن :

— نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدى .

ئوفىتسېر ئۇلارنىڭ گېپىدىگە جاۋاب بەرمەستىن ، مەندىن سورىدى :

— قايسى ئانىكاڭ ساڭا قامچىنى ئۇچلاپ قوي دېدى ؟

— سىلى... سىلى : ئۇچلاپ تۇر دەپلە ، ئۇچلاپ قويدۇم ئەينا .

— مەن ساڭا : ئۇچلاپ تۇر دېمىدىم ، ئۇشاپ تۇر دېدىم !

ئەھۋالنى چۈشەنگەن ئوفىتسېرلارنىڭ بىرى ماڭا قاراپ :

— ئۆزبېكچە «ئۇشاپ تۇر» دېگەن گەپ ئۇيغۇرچە «تۇتۇپ تۇر » دېگەنلىك بولىدۇ ، — دېدى .

— مەن بىلمىسەميا .

بۇنى چۈشەنگەن ئۆزبېك ئوفىتسېرمۇ خىجىل بولغىنىدىن قىزىرىپ كەتتى ۋە ماڭا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ ، بۇ قەلەمنى بەردى . يىگىت قەلەمنى يانچۇقىدىن چىقاردى . قەلەم ناھايىتى چىرايلىق ئىدى . سىلەر بىر دە قەلەمگە ، بىر دە ھېلىقى يىگىتكە قاراپ بىرھازا كۈلۈشتۈڭلار .

كېيىنكى ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆمىلەۋاتاتتى ، خۇددى پىتتەك . بۇ سۈرئەتتە كۈننى كەچ قىلىش سەن ئۈچۈن مۈشكۈل ئىدى . شۇڭا ، سەن «يەنە قايسىڭلارنىڭ قىزىق گېپىڭلار بار ؟» دېگەن مەنىدە ھەممىسىگە بىرقۇر قاراپ چىقتىڭ . ھەممىسى «تۈگىدى » دېگەن مەنىدە تۇگۇلۇۋېلىشتى . بىر دەمدىن كېيىن تاشئاخۇن ساڭا قاراپ :

— بوپتۇ ، سىلەرنى كېتىدىغان چېغىمدا بىر كۈلدۈرۈپ قويۇپ كېتەي ، — دېدى - دە ، سۆزلەشكە باشلىدى ، — يىگىتلەر يىتلاپ كېتىۋاتاتتى . شۇڭا ، پىت بېقىشتىن ھېچقايسىمىز نومۇس

قىلمايدىغان بولۇپ قېلىشقانىدۇق . بىر كۈنى بىر دوستۇم ئۇچاق-
نىڭ ئالدىدا كۆڭلىكىدىكى پىتلارنى بېقىۋاتاتتى . مەن سۇپىدا —
ئۆينىڭ تۆرىدە سوزۇلۇپ ياتاتتىم . بىر چاغدا ئۆينىڭ ئىچىدە
«پاڭ - پۇڭ »غا تۇرغىلى بولماي قالدى . قورقۇپ تۇگۈلۇپ يېتى-
ۋالدىم . «پاڭ - پۇڭ» بېسىققاندا ، بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام ،
مورا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ . ئۆينىڭ ئىچىگە كۈل ، قوقاس - چوغ
سورۇلۇپ كېتىپتۇ . مەن گەپ سوراي دەپ بولغۇچە ، پولك كوماند-
دىرى لەشكەر قاتارلىق بىرقانچە ئوفىتسېر كىرىپ بولدى .
— نېمە بولدى ؟— دەپ سورىدى پولكوۋنىك لەشكەر ، — نېمە
ئۇ ئېتىلغان ؟
چېھرى تاتىرىپ ، تامغا يۆلىنىپ قالغان ھېلىقى يىگىتنى
‹نېمە دەپ جاۋاب بەردى ؟ › دېمەمسىلەر ، سوزۇپ تۇرۇپ :
— پىت ! — دەپ جاۋاب بەردى .
— پىت ؟ پىتمۇ شۇنداق ئېتىلامدۇ ؟
ھەممىمىز پاراقلاپ كۈلۈپ كېتىشتۇق .
سەنمۇ تېلىقىپ كۈلۈۋېتىپ سورىدىڭ :
— پارتلىغىنى راست پىتمىكەن ؟
— ياق ، ئوق . ئۇ كۆڭلىكىنى ئوتقا تۇتۇپ پىتىنى قېقىپتى-
كەن ، مەيدە يانچۇقىدىكى بىر چارا ئوق ئوتقا چۈشۈپ كېتىپ...
ھەممىڭلار يەنە تېلىقىپ - تېلىقىپ كۈلۈشتۇڭلار ، كۈلۈپ
بولالماي ، كۆزلىرىڭلاردىن پۇرچاقتەك ياشلار تۆكۈلۈپ كەتتى .
ياتاقنى يەنە جىملىق كۆتۈرۈپ باستى . جاھىلانە رەشك ۋە
ۋىسال تەقەززاسى يەنە يۈرىكىڭنى غاجاپ ، سېنى ئازابلاشقا باشلى-
دى . شۇڭا ، سەن بۇ ئازابلىق سۈكۈتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، ئاخىر
ئۆزۈڭ ئېغىز ئاچتىڭ :
— تاشئاخۇنمۇ ھېلى كېتىدۇ ، ئاڭلىيالماي قالمىسۇن . شۇ-
ڭا ، دادامنىڭ بىر شېئىرىنى ئوقۇپ بېرەي ، قانداق ؟
— ناھايىتى ياخشى گەپ بولدى ، ئوقۇڭا ئەمىسە ،— دېدى

تاشئاخۇن .

ھەممىسى قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىشتى ، سەن ھېسسىيات بىلەن ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

ياتاق ئېغىر سۈكۈت ، ئېغىر تىنىقلار بىلەن تولغانىدى ؛

ھەممىڭلار چوڭقۇر ئويغا پاتقانىدىڭلار !

مېنىڭ ئالدىدا تاشئاخۇن ئېغىر سۈكۈنات ، ئېغىر تىنىقلارنى يۇدۇپ ئورنىدىن تۇردى .

سەن داداڭنىڭ ئۇ شېئىرىنى چىرايلىق كۆچۈرۈپ ، تاشئاخۇن‐غا يادىكار قىلدىڭ . تاشئاخۇن ئۇنى ناھايىتى قىممەتلىك بۇيۇم قاتارىدا قوبۇل قىلىپ :

— مېنىڭ سىزگە يادىكار قالدۇرغۇدەك ھېچقانداق نەرسەم يوق ، پەقەت خەيرلىك تىلەكلىرىملا بار ، ئاللا سىزنى ۋە سىلەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !— دېدى .

— رەھمەت !— دېدىڭ سەن ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ ،— سىز ماڭا ئاللىبۇرۇن يادنامە قالدۇرۇپ بولغان .

ئۇ ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپلا قالدى .

— سىزنىڭ قەيسەرانە روھىڭىز ۋۇجۇدۇمدا ، روھىمدا مەڭگۈ ئۇرۇۋاتىدۇ . ئۇ سىزنىڭ ماڭا قالدۇرۇپ كەتكەن ئەڭ قىممەتلىك ، ئەڭ ئۇلۇغ يادنامىڭىز . ھەرقانداق يادنامە ئۇنىڭدىن قىممەتلىك ، ئۇلۇغ بولمايدۇ !... مەن بۇ يالدامىڭىزنى ئۆزۈمگە مەڭگۈ يار قىلىمەن ، مەڭگۈ مەۋج ئۇرغۇزىمەن .

ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش كەلدى . سىلەر مەھكەم قۇ‐چاقلاشتىڭلار . ھاياجانلىق ياشلىرىڭلار قوشۇلۇپ كەتتى ، خۇددى يامغۇر ئانا زېمىنغا چۈشۈپلا قوشۇلۇپ كەتكەندەك .

— مەنمۇ سىزنىڭ قەيسەر روھىڭىزنى مەڭگۈ يادنامە قىلىد‐مەن !— دېدى تاشئاخۇنمۇ ھاياجانلىق تەلەپپۇزدا .

سىلەر خەيرلىك تىلەكلىرىڭلار ئارقىلىق ئۆزئارا قىيىشمىغان ھالدا خوشلاشتىڭلار .

15

— زۇمرەت ، مېنىڭ ، بىردەم پاراڭلىشىپ كېلىلى .

ئۇ ماقۇل بولدى . سەن چەكسىز مەمنۇن بولدۇڭ ، گويا ھاجىتى راۋا بولغان ھاجەتمەندەك .

كەچكى قۇياش غەربىي ئۇپۇقتا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى . قەلبىڭدە شېرىن ئارزۇ كۆۋرەيتتى : گۇگۇم چۈشسىلا ، يۇلغۇنلۇققا سۆرەپ كىرىپ ، كۆتۈرۈپ باسىمەن . كىمنىڭ ئەخمەق قىلىدۇ بۇ ؟

سىلەر چىغىر يولنى بويلاپ ئاستا قەدەملەر بىلەن مېڭىشتىڭلار . زۇمرەت قولىغا بىر تال قۇرۇق يۇلغۇن شېخىنى ئېلىۋالغان بولۇپ ، ئۇنى بالىلارچە ئويناپ كېتىۋاتاتتى . ئۇ پات - پات ئەتراپىدىكى چىغ ۋە يۇلغۇن شاخلىرىغا «قاس - قۇس» قىلىپ ئۇرۇپ قوياتتى ، خۇددى پىراق لەشكەرلىرى قامچا بىلەن يۈرىكىڭگە ئۇرغاندەك . سەن گەپنى نەدىن ، قانداق باشلاشنى ئۇقمايۋاتاتتىڭ . ۋاقىتنى كەينىگە سۇرۇش خىيالىڭ سېنى ئالدىرىماي ، ئويلىنىپ سۆزلەشكە ئۈندەپ تۇراتتى . سىلەر ئۈن - تىنسىز ئاستا قەدەم يۆتكەيتتىڭلار . ئەمدى گەپ قىلمىساڭ ، ئۇنى گەپكە سالغاچ گۇگۇم قوينىغا سۆرەپ كىرمىسەڭ بولمايتتى .

— ھە زۇمرەت ، بىز ئەر - خوتۇنمۇ ، ئەمەسمۇ ؟

سەن گەپنى شۇ يەردىن باشلىدىڭ .

— ...

— گەپ قىلىڭ .

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ، چېھرىڭدىكى تەھدىتنى كۆرۈپ ، قوشۇمىسىنى تۈردى - دە ، جاۋاب بەردى :

— تاڭ !

غۇژژىدە ئاچچىقىڭ كەلدى ، ئۆزۈڭنى بېسىۋالدىڭ . يۈرىكىڭ

پىژىدە ئېچىشتى ، چىدىدىڭ .
— ماڭا قاراڭە؟
ئۇ قارىدى . كۆزلىرىڭلار ئۇچراشتى .
— مەن سىزگە دەپ قويىاي ، بىز دېگەن نىكاھلىق ئەر ـ خوتۇن جۇماڭ !
— ئەر ـ خوتۇن بولساق ، ئەمىسە سۆزۈمنى بېرىڭ .
— ۋاي تېخى ،— سەن زورۇقۇپ تاتلىقىنە كولدۇڭ ،— نېمىشقىكى ؟
— ھېچ ... نېمىشقا... ئاچامنى ئالغاندىكىن ، بولدى ئەمدى . باشقا خوتۇن تېپىلمىغاندەك خۇدى . مېنىڭ سىزگە خوتۇن بولغۇم يوق !
— بىراق ، مېنىڭ سىزنى خوتۇن قىلغۇم بار ، مەن سىزنى شۇڭا ئالغان .
— ئەمدى باشقا بىركىمنى خوتۇن قىلىۋېلىڭ .
— مېنى ياخشى كۆرمەيسىز ؟
ئۇ كېسىپلا جاۋاب بېرىۋەتتى :
— ھەئە !
يۈرىكىڭ ئېچىشىپ كەتتى ، بىراق چاندۇرمىدىڭ . كۆڭلۈڭ بىرقىسىملا بولۇپ قالدى ، لېكىن ئۈمىدسىزلەنمىدىڭ . پىچىرلاپ قويدۇڭ : «قاراپ تۇرۇڭ ، ھازىرلا ياخشى كۆرۈپ قالىسىز . كۆتۈرۈپ بىر باسىمەن !...»
سەن گۆگۈمنى زارىقىپ كۈتەتتىڭ . شۇڭا ، گۆگۈمنى يوقىلاڭ گەپلەر بىلەن كۈتۈۋالماقچى بولدۇڭ :
— ئەگەر سۆزىڭىزنى بەرمىسەمچۇ ؟
— بەرمىسىڭىز مەيلى ، كارىم يوق ، پەرۋايىم پەلەك ! ئىشقىلىپ ئەمدى سىزگە خوتۇن بولمايمەن . سىزگە خوتۇن بولغۇچە ئۆلگەنىم !...
ئۇنىڭغا قاراپلا قالدىڭ . ئۇ ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇرغاندەك قىلاتتى . سەن ئۇنىڭ بۇنداق «يۈزسىز» ،

«بىشەم»لىكىنى ئۇيلاپمۇ باقمىغانىدىڭ.
توۋا، بۇ كىم؟ بۇ بىر چاغلاردىكى ياۋاش، ئىتائەتچان زۇمرەت شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟
ئۇنىڭ زۇمرەت ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ، ئەمما ئىشەنمەي بولمايتتى. چۈنكى، ئۇ بىر چاغلاردىكى سېنى «ۋاي ئاكا» دېسە، «ۋاي ئاكا» دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان، ھەر بارساڭ ئالىقىنىڭغا ئۆرۈك مېغىزى تۆكىدىغان، نېمە دېسەڭ ماقۇل دەيدىغان ياۋاش، ئىتائەتچان سىڭلىڭ زۇمرەت شۇ ئىدى.
بىر دىنلا جۇدۇنۇڭ ئۆرلىدى. شۇڭا، سەنمۇ ئۇنىڭغا ئۆزۈڭنى بىر كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇڭ:
— مەنمۇ سىزگە ئېنىق دەپ قوياي، خېنىم. سىزنى مەتسالىغا تاشلاپ بەرگۈچە ئىگەكىم!...
بۇ گەپنى دەپ بولۇپ «ئىم!» دەپ قالدىڭ.
مەتسالى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى مېنىڭ ئۇقۇپ قالغانلىقىمنى زۇمرەت بىلىپ قالدى ـ دە! ھەي... ۋاي ئىسىت! مېنىڭ مۇشۇ ئاغزىمنىز...
شۇڭا، سەن ئۇنىڭغا قاراشنىڭ ئورنىغا قۇياشقا قارىدىڭ. ھۇرۇن قۇياش ئۇپۇققا قاراپ ناھايىتى ئاستا، بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئۆمىلەپ كېتىۋاتاتتى، خۇددى كەچ كۇزدىكى ئىمجان قۇرتتەك.
سەل كەچرەك تەكلىپ قىلساممۇ بوپتىكەن...
سەن ئۆزۈڭنى بېسىۋېلىش قارارىغا كېلىپ توختىدىڭ.
— كېلىڭ، بىردەم ئولتۇرۇپ، ئاندىن كېتىلى.
سىلەر مۇزدەك سوغۇق قورام تاش ئۈستىدە روبىرو ئولتۇرۇشتۇڭلار.
سوغۇق كۈچىيىۋاتاتتى. جىمجىتلىق، جاھىلانە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.
كۆتۈرۈپلا باسايمىكىن ئەمدى؟...
جىمجىتلىق ۋە تەقەززالىق ئىلكىدىكى ئىستەكلىرىڭنى زۇمرەت بۇزدى:

— سەمەندەر ، ئاچامنىڭ ھەققى ــ ھۆرمىتى ئۈچۈن ، مېنىڭ سۆزۈمنى بېرىڭ ، ماقۇلما ؟ مەن خۇش بولاي ، خۇدايىممۇ خۇش بولار ، ئاچامنىڭ روھىمۇ خۇش بولار سىزدىن ، ماقۇلما ؟ !

ئۇنىڭغا قارىدىڭ . ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىن بىچارىلەرچە ئۆتۈنۈش يېغىپ تۇراتتى .

سەن مۇشۇ ھەقتە ئويلىنىۋاتقان بولۇۋالدىڭ . ئەمما ، ئويلىنىۋاتقىنىڭ باشقا ئىدى : ئەخمەق ئەمەس مەن ، قىز خوتۇن ئېلىپ ، قولىنىڭ ئۈچىنى تۇتمايلا ، ئۇنىڭ سۆزىنى يەنە قىز پېتى بېرىدىغان !... ھىم !...

— ماقۇل ، بەرسەممۇ بېرەي ،— دېدىڭ سەن ئۇزاق ئويلىنىشتىن كېيىن ،— بىراق ، بىر شەرتىم بار .

— شەرت ؟ نېمە شەرت ئۇ ؟

— كۆنىسىڭىز دەيمەن .

— دەڭ ئاۋۋال .

— سىزنى تويلاپ ــ نىكاھلاپ ئېلىپ ، تىرنىقىڭىزنىڭ ئۈچىدىنمۇ تۇتماي ، يەنە مۇشۇنداقلا سۆزىڭىزنى بەرسەم ، سىزنىڭچە ، ئادىللىق بولارما ؟

ئۇ ساڭا تەئەججۈپ بىلەن قارىدى .

— مېنىڭ ئورنۇمدا سىز بولغان بولسىڭىز سۆزۈمنى بېرەمەتتىڭىز ؟

— ...

— شۇڭا بۈگۈن...

مەقسىتىڭنى چۈشەنگەن زۇمرەت يۈزىنى قامالاپ ، ئۆكسۈپ ــ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ يىغىسى شۇ قەدەر ھەسرەتلىك ، شۇ قەدەر ئازابلىق ئىدى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ قالغانىدى .

بىراق ، ماڭا كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ ؟ خوتۇنىنى دەپ ، دادىسىدىن ئايرىلىپ قالغان مەندەك بىچارىگە كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ ؟ قىز خوتۇن ئېلىپ ، يەنە قىز پېتى سۆزىنى بەرگەن مەندەك

ئەخمەقكە كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ؟
گۇگۇم چۈشكەندى، ئۈزۈكنى زۇمرەتكە ئاتتىڭ، خۇددى توشقانغا ئېتىلغان بۆركۈتتەك. بىراق، قورام تاشنى قۇچاقلاپلا قالدىڭ. چۈنكى، ئۇ قوينۇڭدىن سۇغۇرۇلۇپلا چىققانىدى، گوياكى ئالتۇن بېلىقتەك.
ئۇ ئون نەچچە قەدەم نېرىدا ساڭا غالىبانە نەزەردە قاراپ تۇراتتى. پۇتۇڭ زىڭىلداپ ئاغرىيتتى، يۈرىكىڭ پېژىلداپ ئېچىشاتتى. تەشنا قەلبىڭ تېخىمۇ قاغجىراپ كەتكەنىدى.
— ئۇنداق قىلماڭ، — دېدىڭ سەن بىچارىلەرچە يېلىنىپ، — بۇنداق كېتىۋەرسەك، ئۇچىلىمىزگە ئوبدان ئەمەس.
— ئۇچىلىمىزگە؟... ھىم!
بىردىنلا چىڭگىدە بېسىپ تۇرۇۋالغان جۇدۇنۇڭ يەنە ئۆرلەپ قالدى، بۇ قېتىم ھەرقانچە قىلىپمۇ بېسىۋالالمىدىڭ.
— مەن سىزگە دەپ قوياي، خېنىم. مەتسالى سىزنى دەپلا مېنى قۇتقۇزۇپ يۈرگەن بىلەن، مەن ئۇنى...
— مەنمۇ سىزگە دەپ قوياي، غوجام! — دېدى زۇمرەت سۆزۈڭنى بۆلۈپ، ساڭا رەقىبانە نەزەردە تىكىلىپ، — مەتسالىغا بىر ئىش بولۇپ قالىدىغان بولسا، مەن سىزدىن ھېساب ئالىمەن!... يەنە دەپ قوياي، «مېنى خوتۇن قىلىمەن» دەپ خام خىيال قىلىپ يۈرمەڭ!
ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، كېيىكتەك تاقلاپ ـ تاقلاپ كۆزۈڭدىن غايىب بولدى. سەن ئۈزۈكنى مۇزدەك قۇملۇققا دۇم تاشلاپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ، ھەسرەت بىلەن، ئەلەم بىلەن، پىغان بىلەن يىغلاپ كەتتىڭ، مىسالى زۇمرەتتەك. مەتسالىمۇ تويۇڭ بولغان كۈنى مۇشۇنداق يىغلىغان بولغىيمىدى؟
ناتايىن!
مەتسالىنىڭ شۇ كۈنى خۇددى سەندەكلا يىغلىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىڭ، تەسەۋۋۇر قىلالىغان تەقدىردىمۇ، ئۆزۈڭ قىلغان تەسەۋۋۇرغا ئۆزۈڭ ئىشەنمەيتتىڭ، چۈنكى ئاساسىڭ بار

ئىدى : ئاشقىدىن ئايرىلىپ قالغانغىمۇ يىغلامدۇ بىر كىم؟ ئەڭ يامىنى خوتۇنىدىن ئايرىلىپ قېلىش.

زۇمرەت راستتىنلا ماڭا خوتۇن بولماسما؟ راستتىنلا قولۇم- دىن قىز پېتى چىقىپ كېتەرما؟ مەتسالى دېگەن نامەرد گۇيغا قىز پېتى نېسىپ بولۇپ كېتەرما؟ ياق، ياق! ھەرگىز... دادام قۇربان بولمىغان بولسىمۇ بىر كاشكى... مەن مۇشۇ مايماقنى دەپ، دادام- دىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالمىغان بولسامۇ بىر كاشكى! مەتسا- لەككە مۇشۇنداقلا تاشلاپ بەرگۈچە ساڭىمۇ يوق، ماڭىمۇ يوق قىلىۋېتەرمەن ئىلاھىم!

قەلبىمىڭ شۇملۇقانە پىلانلار بىلەن تولغانىدى؛ قەلـبىمىڭ گۈ- زەل كۆيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى.

قەلبىمدىكى بۇ شۇملۇقانە پىلانلار بىلەن جەننەت ساداسى ئۆز- ئارا تىركىشىشكە باشلىغانىدى. قايسىسى غالىب كېلەركىن؟ بىلمەيتتىمىڭ.

16

پۇتۇڭ ساقىيىپ، پولك دوختۇرخانىسىدىن چىقىپ، ئۇرۇش قايناملىرىغا قوشۇلۇپ كېتىش ئالدىدا سەن پولك شتابىغا چاقىرتى- لىپ، جىددىي ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالدىڭ.

— بىز پات يېقىنـدا قاغىـلىق بازىـرىـغا ھۇجـۇم قىلى- مىز، — دېدى پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ، — قاغىلىق بازىرىدىكى پارتىزانلارنىڭ ھۇجۇمغا ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىشى ئۈچۈن، ئۇلارغا بىز بىر تۈركۈم قورال - ياراغ كىرگۈزگەنىدۇق. ئىگىلى- گەن ئاخباراتلارغا ئاساسلانغاندا، دۈشمەنلەر ھەرىكەت پىلانىمىزنى بايقاپ قالغاندەك تۇرىدۇ. ئىككى نەپەر ئالاقىچىمىز تۇنۇگۇن كەچ قولغا ئېلىنىپتۇ. ئۇلار ناۋادا ئىقرار قىلىپ قالسا، قورال - ياراغلار ۋە بىر تۈركۈم ئىنقىلابچىلىرىمىز دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. شۇڭا، سىزنىڭ ۋەزىپىڭىز قاغىلىق بازىرىغا كىرىپ،

قورال ـ ياراغلارنى باشقا بىر جايغا يۆتكىۋېتىش؛ پارتىزانلارنىڭ يىغىلىش ئورنىنى ئۆزگەرتىپ، ۋاقتى كەلگەندە ئۇلارغا قورال ـ ياراغلارنى تارقىتىپ بېرىش ۋە ئۇلارغا قوماندانلىق قىلىش.
ئەسلىي بۇ ۋەزىپىگە مەتسالىنى ئەۋەتمەكچىدىم، ئۇ پوسكامغا...
سەن ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ، چاس بەردىڭ ـ دە، پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:
— مېنى ئەۋەتكىنىڭىزگە رەھمەت. ئازادلىق ئۈچۈن جېنىم پىدا!— دېدىڭ جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇرۇپ،— ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇندايمەن!
— سالامەتلىكىڭىز...
— سالامەتلىكىم تولۇق ئەسلىگە كەلدى، خاتىرجەم بولۇڭ، پولكوۋنىك!
پولك كوماندىرى چەكسىز مەمنۇنىيەت بىلەن سەن ئۈچرىشىدىغان ئادەم، ئۇچرىشىدىغان جاي ۋە پارولنى ئېيتىپ بېرىپ سورىدى:
— تەكرارلايمۇ؟
— ياق، ئېسىمدە تۇتۇۋالدىم.
سەن قاغىلىق بازىرىغا يېتىپ كېلەي دېگەندە، قۇياش باش ئۇستۇڭگە كېلىپ توختىغانىدى. سەن ئېتىڭنى بىر دەڭگە ئەكىرىپ قويۇپ، چوپان دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدىڭ. چېرىكلەر كىرىپ ـ چىقىۋاتقانلارنى ناھايىتى قاتتىق تەكشۈرۈۋاتاتتى. قويـنۇڭدىكى تاپانچاڭنى بۇ دەرۋازىدىن ئۆزۈڭ بىلەن بىللە ئەكىرەلـمىشىڭگە كۆزۈڭ ئېلىنىشمىدى. شۇڭا، قارلىغاچ دەرۋازىسىغا، ئاندىن بەشئېرىق دەرۋازىسى، سەبزەگۇل دەرۋازىسىغا كەلدىڭ. بازارغا كىرىپ ـ چىقىدىغان بۇ تۆت دەرۋازىدىكى قاراۋۇللۇق بىر ـ بىرىدىن قاتتىق، تەكشۈرۈش بىر ـ بىرىدىن چىڭ ئىدى. گەرچە قاغىلىق بازىرىنىڭ سېپىلى بولمىسىمۇ، لېكىن تۆت ئەتراپى ئاھالىلەر بىلەن ناھايىتى زىچ قورشالغاچقا، مۇشۇ تۆت دەرۋازىدىن كىرىپ ـ چىقماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

شۇڭا، سەن ھاجەت قىلغان بولۇپ تاپانچاڭنى بىر سۆگەتنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قويۇپ، يەنە چوپان دەرۋازىسىغا كەلدىڭ. گەرچە قۇياش بار كۈچى بىلەن پارلاپ تۇرسىمۇ، لېكىن ۋىژ - ۋىژ سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى. ئەمما، سەن سوغۇقتىن قورقۇپ ئەمەس، چېرىك-لەرنىڭ، پۇقراچە كىيىنگەن پايلاقچىلارنىڭ تونۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ، سالۋا تەلپەكنى راسا چۆكۈرۈپ كىيىۋالغاچقا، قاش - كۆزۈڭ كۆرۈنمەيلا قالغانىدى؛ تاشلانمىغان ئاق كۆرەك جۇۋاڭ ئۈستىدىن بېلىڭنى پۆپۈكلۈك قىزىل بىلەن باغلىۋالغاچقا، بېلىڭ قورۇلۇپ، قەددىڭ خۇددى ئوتياشلىقتىكى قارانچۇققىلا ئوخشاپ قالغانىدى؛ شىرەڭنىڭ شوينىلىرىنى قايتىدىن چىگىتىپ، ئىشتىنىڭنىڭ پۇچقىقىنى ئاق چەگدەم پايپىقىڭنىڭ ئىچىگە تىقىپ، پۆپۈكلۈك رەڭدار قىزىل بىلەن چىرايلىققىنە يۆگىۋالغاچقا، ئۆمۈر بويى شەھەرگە ئەمەس، بازارغىمۇ كىرىپ باقمىغان مالچىغىلا ئوخ-شاپ قالغانىدىڭ. شۇ تاپتا قەددى - قامىتىڭدە جەڭچىگە خاس سالاپەتتىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى. ناۋادا ۋۇجۇدۇڭ يۇرد-كىڭدە خۇددى كۆك بۆرىدەك ھۇۋلاپ تۇرغان ياۋايىلەرچە روھىي قۇدرەتنى زاھىر قىلىپ قويمايدىغانلا بولسا، سېنىڭ ئۆلۈمنى مەنز-ستمەيدىغان، ئەزرائىلنىڭ ئالدىغىمۇ مەردانە قەدەملەر بىلەن كۆ-لۈمسىرەپ بارالايدىغان قەيسەر بىر جەڭچى ئىكەنلىكىڭگە ھېچكىممۇ ئىشەنمەيتتى.

شۇنداق بولغاي ئىلاھىم!

ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى: تەكشۈرۈشتىن ئاسانلا ئۆتۈپ كەتتىڭ. سۆيۈملۈك تاپانچاڭنى بىللە ئېلىۋالمىغىنىڭغا بەكمۇ ھەس-رەتلەندىڭ.

سەن مالچىلارغا خاس مەزمۇت قەدەملەر بىلەن ناھايىتى چەبد-دەس مېڭىپ، «گۇمبەز ئالدى» دەپ ئاتىلىدىغان قايناق بازارغا كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يېتىپ كەلدىڭ - دە، ھېلىقى بەلگىلەن-گەن جاي — بىر دۆۋە تۇگمەن تېشىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇر-دۇڭ. كۆزۈڭ يىگنە ساتقۇچىدا، قۇلىقىڭ ئۇنىڭ كۈلكىلىك ئاۋا-

زىدا ئىدى. ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇنىڭ خوتەن شىۋىسىدىكى ئاۋازى قۇلىقىمغا كىردى:
— يىڭنە ساتىتمەن يىڭنە! تويلاق يىڭنە! ئۇچى ئۇچلۇق، تۆۋى كۈچلۈك! ئىشتىنىمىنىمۇ كىرىتتو، تارتىمىنىمۇ چىقىتتو! ئەرزان يىڭنە!
يىڭنىچى شۇنداق دەپ خېرىدار چاقىرغىنىچە سېنىڭ ئۇدۇلۇڭغا كەلدى. ئۇ سەن كۆرۈشىدىغان ئادەمنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. شۇڭا:
— هوي يىڭنىچى، يىڭنە ساتامسىزا؟!— دەپ ۋارقىرىدىڭ سەنمۇ خوتەن شىۋىسىدە.
ئۇ سېنى كۆرۈپ قېشىڭغا كەلدى.
— ساتمايزە، ساتىتمەن شۇ! ساتمىسام بىكارغا كاركىرامتىما، هوي ئۇز غوجام؟!
سەن تەلپىكىڭنى سەل ئۇستۇنرەك قىلىپ قويۇپ، پەسكە چۈشۈپ بىر ئاق چەگدەمگە ھەرخىل چوڭ - كىچىك يىڭنىلەرنى سانجىۋالغان، تاز چىراي كەلگەن، ئوتتۇز تۆت - ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى يىڭنىچىدىن سورىدىڭ:
— ئالتۇن يىڭنىڭىز بارمۇيا؟
— بار، نەرخىگە يېتەلىسىڭىز.
سىلەرنىڭ پارولىلىرىڭلار ئەنە شۇنداق ئاددىي ئىدى. ئاڭلىغان ئادەم ئۇنى ھەرگىزمۇ «پارول» دېمەيتتى.
— مەن «ئالتۇن يىڭنە»گە كەلدىم، ئۇ قەيەردە؟— دېدىڭ سەن تەمكىنلىك بىلەن پىچىرلاپ. ئەمما ئۇ:
— راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە،— دېدى ناھايىتى ئەنسىز پىچىرلاپ،— ئېھتىيات قىلىڭ، پايلاقچى باردەك قىلىدۇ.
ئۇ قولۇڭغا بىرنەچچە تال يىڭنىنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، كۆزدىن غايىب بولدى. ئەمما، ئاۋازى قۇلىقىڭ تۈۋىدىن خېلى ئۇزاققىچە يوقالمىدى:
— يىڭنە ساتىتمەن يىڭنە!... ئالتۇن يىڭنە!... ئىشتىنىمىنىمۇ

كىرىنتتو ! تارتمىسىمۇ چىقىنتتو !...

سەن قولۇڭدىكى يىڭنىنى پۇتۇڭغا پۇتلىشىپ تۇرغان ئالىقاندەك چىلىك بىر سامان قەغىزىگە يۆگەپ يانچۇقۇڭغا سالدىڭ - دە، ئۇيان - بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇرغان چىرىكلەرگە كۆز قىرىڭنىمۇ سېلىپ قويماستىن، مەردانە قەدەملەر بىلەن جايتېرەك ئۆستىڭىنى بويلاپ، بازارنىڭ غەربىدىكى ھۆرۈنباغقا قاراپ ماڭدىڭ. چۈنكى، قورسىقىڭ بەكلا ئېچىپ كەتكەنىدى، ھۆرۈنباغدىكى ئاشپۇزۇلغا كىرىپ، نەغمە - ناۋا ئاڭلىغاچ قورسىقىڭنى توقلىماقچى بولغانىدىڭ.

تۆت مو كۆلەمدىكى بۇ ساياھەت باغچىسىنىڭ ئەسلىي نامى «ھۆزۈرباغ» بولۇپ، ئۇ يەردە يېتىپ ئۇخلايدىغان ھۆرۈن - بىكار تەلەپلەرنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، كىشىلەر ئۇنى «ھۆرۈنباغ» دەپ ئاتىشىۋالغانىدى. بۇ باغ 1937 - يىلى شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بىنا قىلىنغان بولۇپ، 1938 - يىلى 4 - ئايدا شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى ئورۇنلاشتۇرغان «12 - ئاپرېل» بايرىمىمۇ مۇشۇ باغدا ئۆتكۈزۈلۈپ، تەنتەربىيە، سەنئەت مۇسابىقىلىرى، كۆرگەزمە قاتارلىق ھەرخىل مەدەنىي پائالىيەتلەر بىر ئاي داۋام قىلىنغانىدى.

پايلاقچى؟ راستىنلا پايلاقچى بارمىدۇ؟

سەن ئىلدام كېتىۋېتىپ، ئالدى - ئارقاڭغا قاراپ قويدۇڭ، ھېچبىر پايلاقچى باردەك قىلمايتتى.

«راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە؟»

سەن ھۆرۈنباغقا يېقىنلاشقانسېرى، قىزىل مەڭزىلىك، قوڭۇر كۆزلىرىدىن مېھىر، ئەقىل - پاراسەت نۇرلىرى چېقىنداپ تۇرىدىغان ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ نۇرانە سېيماسى ساڭا يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى...

سەن داداڭدىن، ئۇستازىڭدىن، ئۇنىڭ بالا - چاقىلىرىدىن راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ 1897 - يىلى قاغىلىقنىڭ بەشئېرىق يېزىسى تۆۋەن ئۇراڭ كەنتىدىكى مەرىپەتپەرۋەر دىنىي زات يۇسۇپ

هاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەنلىكىنى ، بالىلىق دەۋرىدە قاغىلىق بازىرىدىكى دۆڭ مەدرىسىدە روزاخۇنلۇقۇم ، سوپى قازىئاخۇنۇم قاتارلىق كىشىلەرنىڭ تەربىيىسىدە ، كېيىن مەۋلانە هۇسەيىنخان تەجەللىنىڭ هۇزۇرىدا ئىلىم تەھسىل قىلغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛ 1914 - يىلىدىن 1926 - يىلىغىچە ئېلىخان مەخسۇم ، ئۆمەر هاجى داموللام ، يۇسۇپ ئاخۇن داموللام قاتارلىق ھەمساۋاقلىرى بىلەن قەشقەر خانلىق مەدرىسىسىدە ئابدۇقادىر داموللام ، شەمشىددىن داموللام قاتارلىق مەرىپەت پېشۋالىرىنىڭ تەربىيىسىدە ئەرەب ، پارس تىللىرى ۋە ئەدەبىيات ، ئەلجەبىر (ماتېماتىكا) ، پەلسەپە... پەنلىرى بويىچە ئون ئىككى يىل ئىلىم تەھسىل قىلغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، ياش - ئۆسمۈرلەرنى يىغىپ ئوقۇتۇپ ، ئۇلارغا مول بىلىملەرنى سىڭدۇرۇش ئارقىلىق يۇرت ئىچىگە ئىلىم - مەرىپەت ئۇرۇقلىرىنى چېچىپ ، نادانلىق ، خۇراپاتلىق قاتارلىق روھىي ئىللەتلەرگە دەسلەپكى قەدەمدە دادىللىق بىلەن ئوت ئاچقانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛ ئۇزاق ئۆتمەي ناھىيىلىك مەھكىمە شەرئىيىنىڭ مۇپتىلىقىغا تەيىنلىنىپ ، ئىنسانپەرۋەرلىكى ۋە ئادالەتپەرۋەرلىكى بىلەن خەلقنىڭ چەكسىز ئىززەت - ئىكرامىغا مۇيەسسەر بولغانلىقىنى ، 1936 - يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىغا بېرىپ ، بەيتۇل مۇقەددەسنى تاۋاپ قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، «راشىددىن مۇپتى هاجىم» دېگەن نام بىلەن تېخىمۇ شۆھرەتلەنگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛ 1937 - يىلى قاغىلىقتا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن ، دەسلەپ ئەۋقاپ (مالىيە) مۇدىرى ، كېيىن ئۇيۇشمىنىڭ ئورۇنباسار رەئىسى بولۇپ ، ئاتۇشلۇق تەرەققىيپەرۋەر دىنىي زات ، كاتتا باي ، ئۇيۇشمىنىڭ رەئىسى ئابدۇۋەلى باي قاتارلىق ئۇيۇشما رەھبەرلىرى بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ ، ئۇيۇشمىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ ، ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى بەرپا قىلىپ ، قەلبلەرنى ئىلىم مەشئەللىرى بىلەن يورۇتقانلىقىنى ، دارىلئېتام ، دارىلئاجىزىنلارنى قۇرۇپ ، يېتىم - يېسىرلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇ-

شىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغانلىقىنى... ئاڭلىغانىدىڭ؛ هازىر سەن كىرىپ كېتىۋاتقان هۇرۇنباغ ئىچىدە «ئون ئىككى مۇقام» ۋارىسى تۇردىئاخۇن ئاكا بىلەن بىرلىشىپ بىر مۇزىكىلىق چايخانا ماڭدۇرغانلىقىنى، چايخانا مۇقام، ئەلنەغمە، مەشرەپلەر بىلەن راسا قىزىپ كېتىدىغانلىقىنى، كېيىن راشىددىن مۇپتى هاجىمنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم بېرىشى بىلەن بۇ چايخانا كېڭەيتىلىپ، چايدىن باشقا يەنە لەڭمەن، پولۇ، مانتا قاتارلىق ھەرخىل تائاملار سېتىلىدىغان بولغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ؛ 1938- يىلى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە مۇقامچى تۇردىئاخۇن ئاكا، ئوغلى هوشۇرئاخۇن ۋە قەمبەر ئېلى ئىشان، ئابدۇغوپۇرجان، جۇمە ئىدىمىن قاتارلىق ئۇيغۇر، ئۆزبېك سەنئەتكارلىرىدىن تەشكىل تاپقان ئون بەش كىشىلىك سانايىنەپىسە قۇرۇلغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن چايخانا تېخىمۇ كېڭەيتىلىپ، يېنىغا كىچىككىنە بىر سەهنە ياسىلىپ، دەسلەپ مۇقام، ئەلنەغمە، ناخشا، كۇلدۇرگىلەرنىڭ ئورۇندالغانلىقىنى، كېيىن ئويۇن قويۇش ئورنى چايخانىدىن ئانار بازىرى باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئىككى يۈز ئەللىك كىشىلىك زالىغا يۆتكىلىپ، خوتەن ۋىلايەتلىك سانايىنەپىسەدىن قاغىلىق سانايىنەپىسەنىڭ خىزمەتلىرىگە ياردەم بەرگىلى كەلگەن دراماتورگ ئەمەت ئۆمەرنىڭ رېژىسسورلۇقىدا مەيدانغا كەلگەن «ئويۇشقان كۈچ»، «قۇياش قىزى»، «قارا چوقۇر»، «غېرىب - سەنەم»، «پەرهاد - شىرىن»، «تاهىر - زوهرا»، «ئەييار تاز» قاتارلىق سەهنە ئەسەرلىرىنىڭ ئوينالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ھەم ئىسكەندەر بىلەن راشىددىن مۇپتى هاجىمنىڭ هۇزۇرىغا كېلىپ، نەۋائىي، سوپى ئاللايار، خوجا هاپىز، هۇۋەيدا... لارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىۋاتقان كۈنلەردە، بۇ ئويۇنلارنى بىرقۇر كۆرۈپ بولغانىدىڭ. ئەگەر ئاتا - ئاناڭ تەڭلا كېسەلگە چۈشۈپ قېلىپ، ساڭا ئېهتىياجلىق بولۇپ قالمىغان بولسا، ئۇستازىڭ بىلەن بىر يىل بولار - بولمايلا خوشلاشمىغان، ئۇستازىڭنىڭ ئوغلى ئابدۇلهەمىدتەك، دوستۇڭ ئىسكەندەردەك ياپياش تۇرۇپلا ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن بولاتتىڭ؛

قىساسىڭنى قەستەنگە ئۇنتۇپ، يېرىم يولدىلا غايە ۋە ئېتىقادىڭدىن
يېنىۋېلىپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن
مەھرۇم قىلىپ، بىچارە ـ مىسكىن، غېرىب ـ غۇرۋا، ۋىج-
دان ـ غۇرۇرسىز، قۇرۇق ئۇستىخان ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىپ،
داداڭدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالمىغان بولاتتىڭ. گەرچە سېنىڭ
راشىددىن مۇپتى ھاجىمدىن ئۆگەنگەنلىرىڭ ناھايىتى ئاز بولسىمۇ،
لېكىن ئۇ ھەققىدە بىلىدىغان ـ ئاڭلىغانلىرىڭ ئەنە شۇنداق كۆپ
ئىدى. ئەمما، سەن راشىددىن مۇپتى ھاجىم ھەققىدە شۇنچە كۆپ
نەرسىلەرنى بىلگىنىڭ بىلەن، لېكىن ئۇنىڭ بىر ئاي بۇرۇن قوش-
راپتا قوماندانلىق شتابىنىڭ كېچەشمە يىغىنىغا قاتنىشىپ، قاغىلىق-
نى ئازاد قىلىش توغرىسىدا قىممەتلىك پىكىر ـ تەكلىپ، مەسلى-
ھەتلەرنى بەرگەنلىكىنى، يىغىندىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن،
گومىنتوڭ بىلەن جىڭساجۈي (ساقچى ئىدارىسى)نىڭ مۇداپىئە
خەرىتىسىنى نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈشكە سېتىۋېلىپ، شتابقا يەت-
كۈزۈپ بەرگەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ. شۇڭا، يېڭىنچىدىن
«مالىنىڭ» — قورال ـ ياراغلارنىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ
ئۆيىدە ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ قۇلىقىڭغا ئىشەنمەيلا قالغانىدىڭ.

«كەينىمدە پايلاقچى بارمۇ تېخى...»

سەن يولنىڭ ياقىسىغىراق چىقىپ، شىرەڭنىڭ شويىنلىرىنى
چىڭىتقان بولۇپ ئەتراپقا چاندۇرمايلا بىر قۇر قاراپ چىقتىڭ. ھېچ-
بىر پايلاقچى باردەك قىلمايتتى — ھەر كىم ئۆز يولى بىلەن ئۆز
ئىشىغا كېتىۋاتاتتى.

سەن چايخانىغا كىردىڭ. چايخانا خۇددى تىنچلىق يىللىرى-
دەك، سەنئەتخۇمار كىشىلەر بىلەن لىق تولغانىدى. ساڭا چايخانى-
نىڭ بىر بۇلۇڭىدىن ئارانلا ئورۇن تەگدى. چايخانا ئىللىق ئىدى.
سەن تەلپىكىڭنى ئۇستۇنرەك قىلىۋېتىپ، ئەتراپىڭغا قارىدىڭ.
ساڭا قارىغىلى ھېچكىمنىڭ چولىسى يوق — ھەممىنىڭ كۆزى،
قۇلىقى سەھنىگە قادالغانىدى. چۈنكى، سەھنىدە تۇردىئاخۇن ئاكا
بىلەن ئوغلى ھوشۇرئاخۇن تەمبۇر بىلەن ساتارنى تەڭكەش قىلىپ

«راك مۇقامى»نىڭ پەشروسىنى ئورۇنداۋاتاتتى:

ئالەم ئەھلىدىن كۆڭۈلنىڭ مۇددەئاسى قالمادى،
ئۆتتى ئۆمرۈم، ئۆشبۇ ئالەمنىڭ ۋەفاسى قالمادى.

بار ئىمىشدۇر دەھرنىڭ ئانچە بەلاسى جانىمە،
بارغالى ئۇل سەۋرى گۇلشەننىڭ ھەۋاسى قالمادى.

ئەي ئايازى، جان بېرىپ ئۆزنى خەلاس ئەتمەك كېرەك،
مۇندىن ئۆزگە ھېچ بىر دەردىنىڭ دەۋاسى قالمادى.

ئىلھامبەخش ئېزگۈ كۇيلەر ئەنە شۇنداق مۇڭ بىلەن ئاخىرلىشۋىدى، ھەممەيلەن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىنىشىپ، پىيالىلىرىنى قولىغا ئېلىشتى. سەن خۇددى يىگىنچى دېگەن پايلاقچى ئارقاڭدىن دەمبەس قەدەم كېلىپ، سېنى تۇتقۇن قىلىدىغاندەك، ئىشىككە بويۇنداپ قارىدىڭ. ھېچكىم كىرمىدى. دەل شۇ چاغدىلا ئاندىن بىر مۇلازىم ئالدىڭغا كېلىپ:
— يىگىت، سىزگە نېمە لازىم؟— دەپ سورىدى.
سەن بېلىڭدىكى قۇنى يېشىۋېتىپ جاۋاب بەردىڭ:
— چاي، مانتىدىن ئوننى.
مۇلازىم يېنىڭدىكى ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشىدىن سورىدى:
— سىلىچۇ؟
— لەڭمەن.
— يېرىمما، پۈتۈنما؟
— يېرىم، يېزىلىق ئەمەس مەن پۈتۈن لەڭمەن يېگىلى.
مۇلازىم ئۇنىڭ يېنىدىكى ياشقىنە بىر يىگىتتىن:
— ئۆزلىرىچۇ، غوجام؟— دەپ سورىۋىدى، ئۇ ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن جاۋاب بەردى:
— پۈتۈن، بازارلىق ئەمەس مەن يېرىم لەڭمەن يەپ، قورسى-

قى تويماي ئاش سۈيگە نان چىلاپ يېگىلى .
«پاراقىدە» كۆلكە كۆتۈرۈلدى . سەنمۇ ھۇزۇرلىنىپ شۇنداق كۈلدۈڭكى ، كۆزلىرىڭدىن قويۇلغان ياش كۆڭلۈڭدىكى پايلاقچى ھەققىدىكى تەشۋىشنى غەرق قىلىۋەتتى ، ھەتتا قۇلاق تۈۋىڭچە قىزىرىپ كەتكەن ھېلىقى چاقچاق باشلىغان ئادەمنىمۇ .

مۇلازىممۇ كۈلكىسىنى باسالمىغان ھالدا قېشىڭلاردىن كەتتى . كۆزۈڭنىڭ قۇيرۇقىدا نەزەر سالدىڭ ، ھەممىسى تاماق يېيىش ، چاي ئىچىش بىلەن بولۇپ كېتىشكەندى . شۇڭا ، سەنمۇ كېرىلىپ ئولتۇرۇپ ، تامىقىڭنى ئالدىرىماي يېيىشكە باشلىدىڭ . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالدىرىشىڭنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى . چۈنكى ، بىرىنچىدىن ، ئۇستازىڭنىڭ ئۆيىگە ھەر ئېھتىمالغا قارشى قاراڭغۇ چۈشكەندىرەك بارمىساڭ بولمايتتى ؛ ئىككىنچىدىن ، كەينىمدە پايلاقچى باركەن دەپ ، ۋەزىپىنى ئورۇندىمايلا ئالدىراپ - سالدىراپ قېچىشقا بولمايتتى ؛ ئۈچىنچىدىن ، مەيلى قانداق بولمىسۇن ، ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇندىمىساڭ بولمايتتى . ئورۇندىيالامسەنمىكىن ؟

چوقۇم ئورۇندايمەن !

سەن ۋەزىپىنى بىر جېنىڭ بىلەن ئەمەس ، مىڭ جېنىڭ بىلەن ئورۇنداش قارارىغا كەلگەنىدىڭ . شۇڭا ، تاماق كېلىپ بولغۇچە بۇ ھەقتە ئەمدىلا پىلان تۈزۈشكە باشلىۋىدىڭ ، پىلانىڭنىڭ مۇقەددىمىسىنى بىقىنىڭدىكى ئىككىيلەننىڭ دېيىشكەن گەپلىرى ئۈزۈۋەتتى :

— ئاخشاملىققا «ئەييار تاز»نى قويىدىكەن ، بارامسەن ؟

— سەنچۇ ؟

— مەن چوقۇم بارىمەن .

— ئەجەب تويمايدىكەنسەن شۇ «ئەييار تاز»غا .

— كۆرسەم كۆرگۈم كېلىدۇ .

شۇنداق ، سېنىڭمۇ «ئەييار تاز»نى كۆرسەڭ كۆرگۈڭ كېلەتتى . ئۇستازىڭدىن ساۋاق ئېلىپ يۈرگەن كۈنلىرىڭدىمۇ ئۇنى ئىسكەندەر بىلەن كۆرۈپ - كۆرۈپ قانمىغانىدىڭ . چۈنكى ، «ئەييار تاز» ئاجايىپ قىزىقارلىق كۈلدۈرگە ئىدى . ئۇنىڭدا بىر مۇتتەھەم

يىگىت بىلەن بىر بىشەم خوتۇننىڭ ئائىلە ماجىراسى تەسۋىرلىنەد-
تى . ئۆمرىدە كۈلۈپ باقمىغان ئادەم ، ھەتتاكى ئازاب ـ ھەسرەت
دەرياسىدا ئۈزۈپ يۈرگەن ئادەممۇ «ئەيىار تاز»نى بىر كۆرسە ،
بولۇپمۇ «ئەيىار تاز»نىڭ مۇنۇ قوشاقنى ئوقۇپ تۇرۇپ ، خوتۇننى
ئۇرۇشقا تەمشەلگەن كۆرۈنۈشنى بىر كۆرىدىغان بولسا ، ئىختىيار-
سىز كۈلۈپ تاشلايتتى :

پەيغەمبەرمۇ چاچ قويغان ،
خوتۇننى ئاچ قويغان .
ئۇنىمىسا گىپىگە ،
بىقىنىغا گاچ قويغان .

گەرچە بۇ جىمىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ پەزىلىتىگە مۇخالىپ قو-
شاق بولسىمۇ ، لېكىن سەنئەتلىك خۇسۇسىيىتى بىلەن كىشىلەرگە
ھۇزۇر بەخش ئەتمەي قالمايتتى .
مۇقام يەنە باشلاندى . سەن ئىچۋاتقان چىپىگنى قويۇپ ،
مۇقامغا قۇلاق سالدىڭ :

سەنەمنىڭ دەردىنى دەفتەر قىلىپ خەتكە پۈتۈپ بولماس ،
ئانىڭ ئەسرارىنى بىفەھملەرگە شەرھ ئېتىپ بولماس .

جۇدالىق خەنجەرى بىرلە يۈرەكىم چاك ـ چاك بولدى ،
يۈرەك زەخمىن ئاچىپ بىدەردلەرگە كۆرسەتىپ بولماس .

فەلەكنى ئەختەرىن قىلسا بىلەدۇرلار ھىسابىنى ،
يۈرەكىم زەخمىنىڭ ھەرگىز ھىسابىنى بىلىپ بولماس .

ئەلەم تارتىپ يۈرەكىمدە قارا كۆز دەپ تۆكۈلگەن ياش ،
قازاننىڭ ئاستىغە ئوت ياقماغۇنچە قايناتىپ بولماس .

ھۆۋەيدا، ھەر ئىشىكىم بىمۇشەققەت بولماغاي ھاسىل،
مۇشەققەت تارتماغۇنچە يار ۋەسلىگە يېتىپ بولماس.

ئۈمىدبەخش كۈيلەر تۈگىشى بىلەن سەنمۇ خۇددى باشقىلاردەك ئېغىر ئۇھسىنىپ قويدۇڭ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدىڭ. كىمدۇر بىرىنىڭ: «ئاھ، خۇدا، ئۆزۈڭ بار!...» دېگەن ئىلتىجاسىغا پەقەت يۈرىكىڭدە ھەمدەم بولدۇڭ...

گۈگۈم باستۇرۇپ كەلگەنىدى. سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئېزگۈلۈك، گۈزەللىك ۋە سەنئەت بىلەن تولغان بۇ چايخانىدىن چىققۇڭ كەلمەي چىقىپ كەتتىڭ. باغدىن چىقىپلا ناۋادا كەينىمدە پايلاقچى بولسا، ئىزىمنى قوغلاپ كېلىۋېتەمدۇ دەپ ئويلاپ، ئىلدام قەدەملەر بىلەن ھېلى ئۇ كوچىغا، ھېلى بۇ كوچىغا كىرىپ قويۇپ، ئاخىر تۆگىچى كوچىسىغا كىرىپ كەلدىڭ. كەينىڭدە ھېچبىر پايلاقچى باردەك قىلمايتتى.

پايلاقچى بولسىمۇ ئىزىڭنى يوقىتىپ قويغانمۇ ئەمەس ياكى...
سەن شۇنداق ئويلاپ ھويلىغا كىردىڭ. ئۇستازىڭ بىلەن قىسقا، جىددىي ھال - ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، كېلىش مەقسىتىڭنى ئېيتتىڭ. ھەر ئىككىڭلار ئويغا پاتقاندىڭلار. چۈنكى، ئۆينىڭ ئەتراپىدا «پايلاقچى يوق» دەپ ھېچكىم بىرنەرسە دېيەلمەيتتى. سەن بىردىنلا ھويلىدىكى ئوتۇن بېسىقلىق تۇرغان ھارۋىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ - دە، ئەقىل تېپىپ:
— مۇنداق قىلىلى، ھاجىم. ھويلىدىكى ئوتۇن بېسىقلىق ھارۋىنى ماڭا قېتىپ بەرسىلە، مەن ھەيدەپ ماڭاي. ئەگەر پايلاقچى بولسا، چوقۇم كەينىمدىن ئەگىشىپ ماڭىدۇ. سىلى بالىلار بىلەن قورالىلارنى باشقا يەرگە يۆتكىۋەتسىلە.
ئۇستازىڭ ماقۇل بولدى. چۈنكى، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق ئىدى.
سەن ئوتۇننىڭ ئۈستىگە بىر ئەسكى كىگىزنى يېپىپ، ھارۋىنى ھەيدەپ دەرۋازىدىن چىقتىڭ - دە، پايلاقچىلارنىڭ دىققىتىنى

ئۆزۆڭگە تارتىش ئۈچۈن ، قەستەن ئېشەكنى تاياق بىلەن راسا قويۇپ : «خىتا ـ خىت ! ھـۇ ، بەرمىـگەن بوغـازنى يېمىـگەن قوتا !» دېگىنىمچە تۆگىچى كوچىسىدىن بەشئېرىق كوچىسىغا ، بەشئېرىق كوچىسىدىن گۇمبەز ئالدىغا كەلدىڭ ، جىمجىت .

قەغەزچى مەھەللىسىگىچە مېڭىپ باقاي قېنى . شۇ يەرگىچە تىنچلىق بولسا ، يېنىپ كېتەي .

سەن شۇنداق ئويلاپ مېڭىۋەردىڭ . دەل قەغەزچى مەھەللىسىـ گە بارغاندا ، ئالدىن :

— توختا !— دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى .

سەن توختىدىڭ ، ئېشىكىڭنى ناھايىتى ئەستە توختاتتىڭ .

— نېمە ئادەم سەن ؟

— ئوتۇنچى .

ئېشىكىڭ يەنە مېڭىپ كەتتى . ئۇنى نوختىسىدىن سىلكىپ تارتىپ ، باياتىنقىدىنمۇ ئەستە توختاتتىڭ ، خۇددى ھېلىقى سۆگەتـ نىڭ ئاستىدا قالغان تاپانچاڭ ھەققىدىكى سىغىنىش ھېسسىياتلىـ رىڭنى توختىتالمىغاندەك . سۆيۈملۈك تاپانچاڭ كۆزۈڭدىن ئۈچۈشـ قا باشلىغاندى ، گوياكى سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭ زۇمرەتنىڭ گۈزەل سىيماسى كۆز ئالدىڭدىن ئۇچقاندەك .

— ھارۋىدىكى نېمە ئۇ ؟

— ئوتۇن .

— ئوتۇن ؟ ھىم ، ئوتۇنمىش تېخى ! قورالدۇ ؟

يۈرىكىڭ قارت قىلىپ قالدى .

خەپ ، تاپانچام بولغان بولسا خۇدى ! قورالنىڭ نېمىلىكىنى كۆرسىتىپ قويايتتىم سەنلەرگە .

— نېمە چۆرگىلىتىپ يۈرسەن ئەمىسە ئوتۇنۇڭنى ؟

— ساتالماي... ناۋايلار ئالامتىكى دەپ...

— ھاجىمنىڭ ھويلىسىدىن ئاچىقتىڭ يا ئەمىسە ؟

— ئاپتى ، ھويلىسىغا ئەكىرىپ بولغاندا ، دېيىشكەن پۇلنى بەرگىلى ئۇنىمىدى . شۇڭا ، ياندۇرۇپ چىقتىم .

سەن ئون نەچچە چېرىكنىڭ قورشاۋىدا قالغانىدىڭ.

— ئاختۇرۇڭلار! — دېدى چېرىكلەرنىڭ بىرى.

بىر چېرىك ئارغامچىنى شارتتىدە كېسىۋىدى، ئوتۇنلار يەرگە «تاراڭ - تۇرۇڭ» تۆكۈلۈپ، خۇپتەنگە ئېيتىلغان مۇڭلۇق ئەزان كۈيىدىن مەستخۇشلانغان نۇرلۇق يۇلتۇزلارنى دىررىدە چۆچۈتۈۋېتىشتى.

چېرىكلەر ئوتۇنلارنىڭ ئارىسىنى ئاختۇرۇپ، ھېچنېمە تاپالمىغاندىن كېيىن، بىر ئېغىزدىن ئىنكاس قايتۇرۇشتى:

— ھېچنېمە يوقكەن.

— بىزنى ئالداپتۇ.

بىرى ئالدىڭغا دىۋەيلەپ كېلىپ: «تاممادى! ...» دەپ سېنى تۆت تەستەك ئۇرۇۋەتتى.

يۇزۇڭ كۆيۈشۈپ شۇنداق ئاغرىپ كەتتىكى، كۆكتىكى ياقۇت يۇلتۇزلار توپلىشىپ، ئاۋۋال كۆزۈڭگە بىر - بىرلەپ كىرىشكە، ئاندىن يەنە بىر - بىرلەپ چىقىپ كېتىشكە باشلىدى.

— راستىنلا ئالدىنىپتۇق! — دېدى بىرى ھەسرەت بىلەن، — تېز بولۇڭلار، ھاجىمنىڭ ئۆيىگە بارىلى!

تۆت نەپەر چېرىك سېنى يالاپ، جىڭساجۇيگە ئېلىپ ماڭدى. باشقىلىرى پالاقشىپ تۆگىچى كوچىسىغا كىرىپ كېتىشتى.

سەن كېتىۋېتىپ يىگىنچى بىلەن خوشلاشقاندىن بېرى كەينىڭدە پايلاقچى بارلىقىنى، بېلىقنىڭ يوغىنىنى تۇتۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ يېپنى ئۇزۇن قويۇپ بەرگەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ. ئەمما، يىگىنچىنىڭ سەندىن ئايرىلىپلا قولغا ئېلىنغانلىقىنى، ھەممە قىيناققا چىداپ، لېكىن زەكىرىگە قىل تىقىلغاندا زادىلا چىدىيالماي، قورال - ياراغلارنىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە ئىكەنلىكىنى، سېنىڭ «مال»غا — شۇ قورال - ياراغلارغا كەلگەنلىكىڭنى ئىقرار قىلىپ قويغانلىقىنى قىياس قىلالمىدىڭ.

ھاجىم قوراللارنى يۆتكىۋېتىپ بولالىغانمىدۇ؟ ئۆزىنى، بالا - چاقىلىرىنى چەتكە ئېلىشقا ئۈلگۈرەلىگەنمىدۇ؟

بىلمەيتتىڭ؛ ئوغۇللىرى ئارقىلىق قورال - ياراغلارنى ئارقا ئىشىكتىن يۆتكىۋېتىپ، ئۆزى ئەمدىلا «قاچاي» دەپ تۇرۇشىغا ھويلىغا چېرىكلەر باستۇرۇپ كىرىپ، خۇددى سەندەكلا قولغا ئېلىنغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.
سوراقخانىغا ئەكىرىلدىڭ. سوراقخانىنى گازۋاي چىراغ گۇڭگا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇدۇلدا ئاقپىشماق، بېلىق كۆز بىر سوراقچى، ئىككىياندا قوللىرىدا سىم قامچىلىرى يىلاندەك تولغىنىپ تۇرىدىغان ئىككى چاپارمەن سېنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. يەنە بىر ياندا — چوغدانىدا قىپقىزىل چوغلار خۇددى يۈرىكىڭدەك يالىلداپ، يۈرىكىڭنى داغلاش ئۈچۈن بىرقانچە داغمالنى قىزىتىۋاتاتتى.
سوراقچى ئىككى چاپارمىنىگە كۆز قىسىۋىدى، ئۇ ئىككىسى كېلىپ، قولۇڭنى قايرىپ تۇتۇپ، گەدىنىڭدىن ئىتتەرگىنىچە بىر تۆمۈر رېشاتكىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ، «ئاۋۇنى كۆرۈپ باق» دېگەندەك قىلىپ، بېشىڭنى رېشاتكىغا تىرىدى. سەن كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ قارىدىڭ. بىرى ئىككى قولىدىن ئېسىپ قويۇلغانىدى. سەن ئۇنىڭ يىگىنچى ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ. ئەمما، ئۆلۈك - تىرىكلىكىنى جەزم قىلالمىدىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ بېشى كۆكسىگە چاپلىشىپ قالغان، يالىڭاچلانغان تېنىنىڭ ساق يېرى قالمىغان، سىرغىپ چۈشكەن قانلار ئاللىبۇرۇن قېتىپ قالغانىدى. بۇنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ پىژژىدە قىلىپ ئېچىشىپ كەتتى، تېنىڭ سىرقىراپ، سىلكىنىپ كەتتىڭ. چاپارمەنلەر سېنى سوراقچىغا قاراتتى. سېنىڭ بۇ روھىي ھالىتىڭدىن ئۈمىدلىنىپ قالغان سوراقچىنىڭ چېھرىگە ۋىلىلدە رەزىلانە كۈلكە يۈگۈرۈپ قالغانىدى. سەن ئىچىڭدە شىۋىرلاپ قويدۇڭ: «ھىم، ئۇخلاپ چۈشۈڭ!...»
سەنمۇ يالىڭاچلىنىپ ئېسىلدىڭ، خۇددى يىگىنچىدەكلا. سوراق باشلاندى:
— قورال - ياراغلار نەدە؟
— ...

— پارتىزانلار قاچان، قەيەرگە يىغىلماقچى؟

— ...

سەن ھەممىدىن تېنىپلا تۇرۇۋالدىڭ، گەرچە تېنىۋېلىشقا بول-مىسىمۇ. سىم قامچىلار تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. تولغاندىڭ، يۇلقۇندۇڭ، ئەمما ۋارقىرىمىدىڭ. لېۋىڭنى چىڭچىڭمدە چىشلەپ، يەنە سەمەندەرلەرچە خىسلىتىڭنى نامايان قىلىپ، سوراقچىنى ھەي-ران قالدۇرۇۋەتتىڭ. ئاخىر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەن-نەت ساداسى ئۇستىگە گۆپپىدە يىقىلىپ، ھوشۇڭدىن كەتتىڭ...

ئەتىسى سەھەردىلا يەنە سوراقخانىغا ئەكىرىلىپ، ئاخشامقى-دەكلا رېشاتكا ئالدىغا ئەكېلىنىپ، بېشىڭ رېشاتكىغا تىرەلدى. ئەمما، بۇ قېتىم كۆرگىنىڭ يىگىنچى بولماستىن، ئۇستازىڭ را-شىددىن مۇپتى ھاجىم بولدى. ئۇنىڭ ھالى يىگىنچىنىڭ ھالىدىنمۇ بەتتەرئىدى: قىپقىزىل مەگزى، قاپقارا ساقال - بۇرۇتلىرى پېشا-نىسىدىن ئاققان قان بىلەن قىپقىزىل بويالغانىدى. يالىڭاچ تېنىدى-كى قامچا ئىزلىرىدىن قان تەپچىرەپ تۇراتتى.

— قورال - ياراغلار نەدە؟

— مەندە قورال - ياراغ يوق!

— پارتىزانلار قاچان، قەيەرگە يىغىلماقچى؟

— بىلمەيمەن!

— ...

— ...

ئۇستازىڭ سوئاللارغا تولىمۇ زەئىپ، ئەمما كەسكىن جاۋاب بېرەتتى. ئاخىر ئىچى پۇشۇپ كەتكەن سوراقچى بىرنەرسىلەرنى دېۋىدى، ئۇستازىڭنى تولا ئۇرۇپ ھېرىپ قالغان چېرىك قامچىسى-نى تاشلاپ، ئۇنىڭ سول قولىنى بىر كۆتەككە بېسىپ، ئايپالتىنى تەڭلەپ تۇرۇپ سوراقچىغا قارىدى. سوراقچى يەنە سورىدى:

— ئېيتە، قورال - ياراغلار نەدە؟ پارتىزانلار قاچان، قەيەرگە يىغىلماقچى؟

— بىلمەيمەن!... مېنىڭ پارتىزانلار بىلەن ئالاقەم يوق!

— بۇنى تونۇمسەن؟
هاجىم بېشىنى ناھايىتى تەستە كۆتۈرۈپ، ساڭا قاراپ:
— ياق!— دەپ جاۋاب بەردى.
سوراقچى كارنىيى يىرتىلىپ كەتكۇدەك سەت ۋارقىراپ بۇيرۇق قىلدى:
— كەس!
ئاپپالتىنى تەڭلەپ تۇرغان چېرىك راسىددىن مۇپتى هاجىمنىڭ چىمچىلاق بارمىقىنى گاچچىدە قويۇپ كېسىۋەتتى، يۈرىكىڭنىڭ بىر پارىسىنمۇ! ئۇستازىڭ ۋارقىرىدى - چىرقىرىدى، خۇددى يۈرىكىڭدەك؛ تولغاندى، يۇلقۇندى، پىلتىڭلىدى، مىسالى يۈرىكىڭدەك؛ چېرىكنى تىللىدى، قارغىدى، بەئەينى يۈرىكىڭدەك؛ ئاخىر ھوشىدىن كەتتى، گوياكى يۈرىكىڭدەك!
سەنمۇ ئۇستازىڭ قىينالغان ئۇسۇللار بىلەن قىينىلىپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر— جەننەت ساداسىغا سىڭىپ كەتتىڭ، خۇددى ئۇستازىڭدەك!
شۇ كۈنى گۈگۈم بىلەن تەڭ ئۇستازىڭ بىلەن سېنى بىر ئۈستى ئۈچۈق مەپىگە چىقىرىپ، مەپىنى ئۇيغۇرچە كىيىندۈرۈلگەن بىر چېرىككە ھەيدىتىپ، بازار كوچىلىرىنى بىرقۇر ئايلاندۇرۇپ، يەنە ئايرىم - ئايرىم كامېرغا سولىۋېتىشتى. سىلەر ئۇنسىز، ھەرىكەتسىز، كۆز يېشىسىز ۋىدالاشتىڭلار. ئەمما، يۈرەكىڭلار دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ۋىدالاشتى. چۈنكى، گومىنداڭچىلارنىڭ بۇ ساختا كۆرۈنۈشى سىلەرنىڭ ۋىدالىشىۋېلىشىڭلارنىڭ بېشارىتى ئىدى.
شۇ كېچە پولكىڭلار قاغىلىق بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى. سەن ھايات قالدىڭ. ئەمما، ئۇستازىڭنى ئىزدەپ تاپالمىدىڭلار. ئاڭلىغىنىڭلار پەقەت «هاجىم بىر ئۇيغۇر مەپىكەشنىڭ مەپىسىگە ئولتۇرۇپ، ياشقىنە بىر يىگىت بىلەن توگمەنئېرىق بويىدا كېتىپ بارغاندەك قىلىپتى... بورا بازىرىدا كېتىپ بارغاندەك قىلىپتى... يار كوچىدا كېتىپ بارغاندەك قىلىپتى... ئۆردا كۆلدە كېتىپ بارغاد-

دەك قىلىتتى... » دېگەنلەرلا بولدى. شۇنداق بولسىمۇ يەنە ئىزدە-
ۋەردىڭلار. شۇنچە ئىزدىسەڭلارمۇ، ئۇنىڭ يا ئۆلۈكى، يا تىرىكى
ۋە ياكى ھېچبىر ئىز - دېرىكى تېپىلمىدى.

سىلەر يىگىرمە توققۇز كۈندىن كېيىن قاغىلىقتىن چېكىنىپ
چىقىشقا مەجبۇر بولدۇڭلار. چېكىنەر - چېكىنەر يەنە قوشراپقا
كېلىپ توختىدىڭلار.

* *

زۇمرەتنى ھەق نىكاھلاپ ئالغان تۇرۇقلۇق قولىنىڭ ئۇچىنى
تۇتالمىسام - ھە؟ ئۆتكەندە مەتسالىنى قۇتقۇزۇۋالمىسامۇ بوپتى-
كەن... ئەمدى ھەرگىز قۇتقۇزۇۋالمايمەن. ئالدىمىزدىكى جەڭدە
ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم!

سەن مەتسالىنى ئېتىۋېتىمەن دەپ پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ تىت-
رەپ، يۈرىكىڭ چىدىغۇسىز ئېچىشىپ، ۋىجدان ۋە قەلبىڭدىكى
گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى سەندىن يىراقلاپ كېتىپ،
كۆرجۈكنى باسالمىغاندىن كېيىن، ئۇنى يۇقىرىقىدەك قارغاشقا
باشلىغانىدىڭ. قارغىشىڭ تۇتتىمۇ قانداق، بىر قېتىملىق قوچاق-
لاشما جەڭدە بىر دۈشمەن مەتسالىنىڭ قورسىقىغا مىنىۋېلىپ،
خەنجىرىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە تىقىشقا تەمشىلىۋاتاتتى، چېرىكنىڭ
پىچاق تۇتقان قولىنى تۇتۇۋالغان مەتسالىنىڭ قوللىرىنىڭ بارغان-
سېرى بوشىشىپ كېتىۋاتاتتى. سەن خەنجەرنىڭ ئۇنىڭ كۆكسىگە
يېقىنلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، سۈكۈت قىلماقچى بول-
غان، لېكىن ھەرقانچە قىلىپمۇ سۈكۈت قىلالماي، ئۇنى يەنە
قۇتقۇزۇپ قالغانىدىڭ.

گەرچە سەن مەتسالىنى ئېتىۋېتەلمىگەنلىكىڭدىن ئۆكۈنمى-
سەڭمۇ، لېكىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭغا پۇشايمان قىلىپ، ئۇنى
ئەنە شۇنداق قارغايتتىڭ؛ ئىرادەڭگە بويسۇنماي، ساڭا ئاسىيلىق
قىلغان ۋىجدان - غۇرۇرۇڭنى، ھېس - تۇيغۇلىرىڭنى قارغايت-

تىڭ . قارغىشلىرنىڭ تۇتارمىكىن ؟

بىلمەيتتىڭ . ئەمما ، تۇتۇشىنى داۋاملىق تىلەيتتىڭ .

«خەپ ، زۇمرەت ، مېنى ئەجەپ بوزەك قىلدىڭيا سەن ؟ بۇگۇن بېرىپ… »

سەن شۇنداق پىچىرلاپ ، ئۆزۈڭگە شۇنداق ۋەدە بېرىپ ، پولك دوختۇرخانىسىغا قاراپ ماڭدىڭ .

ئەمدى سۆرەپ ئاچىقىپ ، كۆتۈرۈپلا باسمەن ، چۈنكى ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم . بۇ قېتىم قانداق قىلسام قىلىپ ، ئامانىتىمنى ئالىمەن… ئامانىتىم ساق بولمىسۇنچۇ قېنى !

سەن شۇنداق خىياللار بىلەن پولك دوختۇرخانىسىغا يېتىپ كەلدىڭ . ئەمما ، زۇمرەتنى تاپالمىدىڭ .

* *

— قويسىلا هوي ، مۇسۇلمان ، كۈن چىقتى .

«پەرىشتە»ڭنىڭ تۇرتۇپ ئويغىتىشى بىلەن كۆزۈڭنى ئاچ-تىڭ . خىيال ئىلكىدە يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىيالماي ، مۇشۇنداق قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەنىدىڭ . ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، ئالدىراپ - سال-دىراپلا نامىزىڭنى ئوقۇدۇڭ . هاپىلا - شاپىلا ناشتا قىلدىڭ - دە ، كىتابنى قوينۇڭغا سېلىپ ، سىرتقا قاراپ ماڭدىڭ . ئەتىگەنلىك ساپ هاۋادىن نەپەسلەنگەچ كىتاب ئوقۇپ كىرمەكچى بولغانىدىڭ . سەن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ بېغىڭنىڭ ئارقىسىدىغا ئۆتتۈڭ - دە ، قىياق باسقان قاشتا پۇتۇڭنى سۇنۇپ ئولتۇردۇڭ . قۇياش نەيزە بويى ئۆرلىگەن ، چوپان ۋادىسى يېشىللىققا پۈركەن-گەن ، چوپان قۇشلىرى مۇشائىرىگە چۈشۈپ كېتىشكەنىدى . سەبىي قۇياشنىڭ تال - تال نۇرىدا چوپان دەرياسى ۋال - ۋۇل چاقناپ ، خۇددى دېڭىزدەك چايقىلىپ ئاستا - ئاستا ئاقاتتى .

سەن كىتابنىڭ قاتلاپ قويغان بېتىنى ئېچىپ «قىساس ئوتى» دېگەن قىسىمنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

17

قىساس ئوتى

سەن تاجىك پولكىنىڭ كوماندىرى لەشكەرگە يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇرۇپ، ئاخىر تاجىك پولكىغا يۆتكىلىپ كەتتىڭ. يەنە يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇرۇپ ھەمشىرىلىكتىن قۇتۇلۇپ، قولۇڭغا قورال ئېلىپ يۇرتۇڭ چوپاننى ئازاد قىلىش جېڭىگە قاتناشتىڭ. بۇ سېنىڭ تۇنجى قېتىم جەڭگە قاتنىشىشىڭ بولۇپ، چوپاندىكى دۈشمەنلەر سىلەرگە ئاران ئىككى سائەتلىك بولغانىدى.

سەن دۈشمەندىن غەنىيمەت ئالغان ئاپتوماتىڭنى مۈرەڭگە ئېسىپ، كېيىكتەك تاقلاپ - تاقلاپ يۇرتۇڭ — شەيخلىغا قاراپ ماڭدىڭ. خوشاللىقىڭ ئىچىڭگە سىغمايتتى. يوللاردا ئېغىنىغۇڭ، سەكرىگۈڭ، ۋارقىرىغۇڭ، ناخشا ئېيتقۇڭ كېلەتتى؛ يوللاردا ئۇچرىغان ھەربىر يۇرتدىشىڭ بىلەن ئۇزاق - ئۇزاق مۇڭداشقۇڭ كېلەتتى؛ يوللاردا ساڭا ھەۋەسلىنىپ قاراپ قېلىشقان توپا چىراي، كۆڭلى سۇنۇق سەبىي بالىلارنىڭ توپىلىرىنى قېقىپ، باش - كۆزلىرىنى سىلاپ، پېشانىسىگە سۆيۈپ قويغۇڭ، ئۇلارغا ئاپتوماتىڭنى تۇتقۇزۇپ ئېتىشنى ئۆگىتىپ قويغۇڭ كېلەتتى؛ ئۆيمۇئۆي كىرىپ، ئازادلىقنىڭ ئاخىر قۇچاق ئاچقانلىقىنى يەتكۈزۈپ قويغۇڭ كېلەتتى؛ يۇرتۇڭنىڭ ئۇچار قۇشلىرىغا: «بىزمۇ سىلەردەك ئەركىن - ئازاد بولدۇق» دەپ پەخىرلەنگۈڭ كېلەتتى؛ يۇرتۇڭنىڭ ھايۋانلىرىغا، تاغۇ تاشلىرىغا، گۈل - گىياھلىرىغا... ئىپتىخار بىلەن بېقىپ: «ھەتتا سىلەرمۇ ئازاد - ھۆر بولدۇڭلار» دەپ ئۇلارنىمۇ خۇشاللىق - شادلىقلىرىڭغا، ئىپتىخارلىنىش ھېسسىياتلىرىڭغا شېرىك قىلغۇڭ كېلەتتى!

ئاناڭنى كۆرۈشكە ئالدىرىمىغان، بولۇپمۇ ئاپتومات ئاسقان گىگانت بويۇڭنى ئاناڭغا كۆرسىتىشكە شۇنچىلىك تەقەززا بولۇپ

كەتمىگەن بولساڭ، بەلكىم شۇنداق قىلىشىڭ مۇمكىن ئىدى.

دەرۋازاڭ ئالدىغا كېلىپ شىپپىدە توختاپ قالدىڭ. چۈنكى، دەرۋازاڭ قۇلۇپلاقلىق تۇراتتى.

ئانام ئاچامنىڭ ئۆيىگە كەتكەن ئوخشايدۇ.

سەن ئاچاڭنىڭ ئۆيىگە ئېتىلىپلا كىردىڭ.

— ئانا! مەن... مەن كەلدىم!

بىراق، ئالدىڭغا ئاناڭ ئەمەس، ئاچاڭ چىقتى. بېلىدىكى ئاقئا، بېشىدىكى ئاق لېچەككە قاراپ يۈرىكىڭ جىغغىدە قىلىپ كەتتى.

بالىسى تۇگەپ كېتىپتۇ ـ دە!

چۈنكى، ئاچاڭنىڭ تۆت ياشلىق قىزىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ.

ئەمما، ھازا ئويلىمىغان يەردىن ئېچىلدى:

— ۋاي ئانام!... جەڭچى بالاڭ كەلدىيا، ئانام!... مىلتىق ئېسىپ كەلدىيا، ئانام!

ئۆزۈڭنى ئاچاڭنىڭ قۇچىقىغا ئاتتىڭ. ئاناڭنىڭ قازا قىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئاچاڭنىڭ ھازىسىغا جور بولدۇڭ. مەھەللىنى ھازا، قەلبىڭنى قايغۇ قاپلىدى. مەھەللىدىكىلەر بىردىن ـ ئىككىدىن كىرىپ:

— ئەلھۆكمىلىللا، قىزىم، سەۋر قىلىڭ. قانداق قىلىمىز ئەمدى، تەقدىر ـ مۇقەددىر شۇنداقكەن... — دەپ سىلەرنى يىغىدىن ئاران توختاتتى.

سەن ئۆيگىمۇ كىرمەي، كاۋا بارىڭى ئاستىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىدىڭ. قۇرۇپ قالغان باراڭغا قونۇۋېلىشقان ئاق قۇشقاچلار ۋىچىرلاشتىن توختاپ، ئازابلىق سۈكۈتكە چۆمۈشكەندى.

— ئانام... نېمە بولۇپ قازا قىلدى؟

سەن ئۆزۈڭنى تەستە تۇتۇۋېلىپ سورىدىڭ.

— سەن قېچىپ كەتكەن كۈنى چۈشتە، — دەپ سۆزىنى باشلى-

دى ئاچاڭ ،— ئاش ئېتىپ ئۇلتۇرسام ،رابىيە يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ «چوڭ ئانامنى چىرىكلەر تۇتۇپ كەتتى » دەپ . يۈسۈپ بەگنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردۈم . بارسام ئانامنى ئىككى چېچىدىن قاپاقتې- رەككە ئېسىپ قويۇپتۇ . ئۆزۈمنى تۇتالماي يىغلىدىم ، قاقشىدىم ، چاچلىرىمنى يۇلدۇم . ياش ئورنىغا قان تۆكۈپ تۇرۇپ يۈسۈپ بەگكە : «ئوبدان بېگىم ، سىلىگە بىر ئۆمۈر قۇل بولۇپ ئىشلەي ، ئانامنىڭ گۇناھىنى تىلىۋالسىلا ...» دەپ يالۋۇردۇم . بىراق ، يۈسۈپ بەگ : «ئاناڭ پوق يېگەن خوتۇنكەن ئۇ ! سىڭگەن نېنىنى يېمەي ، نېمە قىلىدۇ تاغ ئوغرىلىرىنى قاچۇرۇۋېتىپ ؟ پىرقە سەن خەقنى تۇمشۇقلۇققا چوقۇتماي ، قاناتلىققا سوقتۇرماي ئاسراپ ، غېمىڭنى يەپ ، تاغ ئوغرىلىرى بىلەن جان تىكىپ جەڭ قىلىۋاتسا ، سەنلەر ئۇچۇن جېنىنى پىدا قىلىۋاتسا...»

ئاچاڭنىڭ دېيىشىچە ، يۈسۈپ بەگ ئاچاڭنى ، ئاناڭنى ، ھەمە- مىڭلارنى بىرمۇنچە تىللاپ ، گومىنداڭچىلارنى بىرھازا ماختاپ ، ئاناڭنى تىلىۋېلىشىنىڭ ئورنىغا :«خوپ بوپتۇ ! ئوبدان بوپتۇ ، جا- جىسىنى يەپتۇ !... » دەپتۇ .

ئاناڭ جامائەت جۇمە نامىزىدىن يانغۇچە شۇنداق ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ . يۇرت - جامائەت مەسچىت - مەسچىتلەردىن ھەيدەپ كېلىنىپ ، قاپاقتېرەك تۈۋىگە توپلىنىپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئاناڭنىڭ توققۇز يېرىگە ئوق ئېتىلىپ قىيناپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ...

— يىگىتلەرنى ئانامنىڭ قاچۇرۇۋەتكەنلىكىنى چىرىكلەر قانـ- داق بىلىپ قاپتۇ ؟— دەپ سورىدىڭ سەن ئاخىردا .

— سىلەر ئايپالتىنى تاشلاپ قويۇپ كېتىپتىكەنسىلەر . دادام ئايپالتىنىڭ سېپىغا ئۆزىنىڭ ئىسمىنى پىچاق بىلەن ئويۇپ قويۇپ- تىكەن...

سەۋەنلىكىڭ ئېسىڭگە چۈشۈپ ، يۈرەك - باغرىڭ قايتىدىن ئۆرتەندى . ئۆكسۈشلىرىڭ تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى .

«ئانا ، جېنىم ئانا ، مېنى كەچۈرگىن !... سەۋەنلىكىمنى كە- چۈرگىن ! »

ئازابلىق كۆز يېشىڭ تاراملاپ تۆكۈلەتتى.
سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئاپتوماتىڭنى چىڭگىدە قامالىلىدىڭ.
قەلبىڭدە قىساس ئوتى يېلىنجىدى؛ تومۇرلىرىڭدا غەزەپ ـ
نەپرەت مەۋج ئۇردى؛ ۋۇجۇدۇڭدا ئۇلۇغۋار قەسەم ئەكس ئەتتى.
سەن مۇھەببەت ئۈچۈن ئەمەس، قىساس، ئازادلىق، باراۋەر-
لىك ئۈچۈن جەڭگاھقا قاراپ ماڭدىڭ. ئاچاڭ، قوشنا ـ قولۇملى-
رىڭ ساڭا نۇسرەت تىلەپ قالدى.

* *

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!
سەن كىتابتىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، جامائەتنىڭ سالىمىنى
ئىلىك ئالدىڭ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مەتسالىمۇ بار ئىدى. ئۇ يوغان
بىر كۆك ئېشەككە مىنىۋالغان، بېشىغا قازاندەك سەللە ئورىۋال-
غان، خىزىرنىڭ ساقىلىدەك ئاپئاق ساقاللىرى سەھەر شامىلىدا
يەلپۈنۈپ تۇراتتى.
— سەمەندەرئاخۇن، قوپاڭلا، تارئاغزىدا نەزىر باركەن، بې-
رىپ كېلىلى، — دېدى مەتسالى.
سەن چىرايلىق رەت قىلدىڭ:
— تازا مىجەزىم يوق، سىلەر بېرىپ كېلىڭلار.
ئۇلار ئۇزاپ كېتىشتى. ئەمما، خىياللىرىڭ مەتسالىنىڭ ئې-
شىكىگە مىنگىشىۋالغانىدى.

18

ئاخىر پۇرسەت كەلدى، لېكىن يۈرىكىڭ تىترەپ، پۇت -
قولۇڭنىڭ ماغدۇرى قېچىپ، كۆرجۈكنى يەنە باسالمىدىڭ.
چۈنكى، سەن زۇمرەتنىڭ ھېساب ئېلىشىدىن ئەمەس، ۋىجدا-
نىڭنىڭ ھېساب ئېلىشىدىن قورققانىدىڭ؛ زۇمرەتتىن ئايرىلىپ

قىلىشتىن ئەمەس، قەلبىمدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت سادا-
سىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورققانىدىم. لېكىن، قەلبىم يەنىلا
شۈملۈقتىن، تىلىم شورلۇق قارغاشتىن خالىي ئەمەس ئىدى:
«ئىتتىكرەك ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم!...»
ئەپسۇسكى، ئوق ئۇنىڭغا ئەمەس، ساڭا تەگدى.
بۇ يۇلتۇزلار چاراقلاپ يېنىپ تۇرغان قاراڭغۇ بىر كېچە
ئىدى. مەتسالى، سەن، ئىسكەندەر ئۈچىڭلار پوسكامىنىڭ كۈيباغ
يېزىسىغا ئاخبارات ئالغىلى كەلگەنىدىڭلار.
— ئىككىڭلار مۇشۇ يەردە قاراپ تۇرۇڭلار، مەن باراي، —
دېدىڭ سەن.
مەتسالى بىلەن ئىسكەندەر تاپانچىسىنى چىقىرىپ، بىر دۆڭ-
غاق سۆگەتنىڭ دالدىسىدا قالدى. سەن ئېھتىيات بىلەن بىر
بىسىپ - ئىككى بېسىپ ئۆستەڭ بويىدىكى بىر پور تېرەكنىڭ
تۈۋىگە كېلىپ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتۈڭ. ئوڭ تەرەپ سايلىق
بولۇپ، قورام تاشلار قارىيىپ كۆرۈنەتتى، خۇددى قەبرىستانلىق-
تەك. سول تەرەپتىكى جىگدىلىك ئۇيقۇغا غەرق بولغانىدى، گويا-
كى كۆجۈم مەھەللىدەك. پەقەت ئۆستەڭ سۈيىلا ئۇخلىمىغان،
تەشۋىشلىك شىۋىرلايتتى. سەن تېرەكنىڭ كاۋىكىغا قولۇڭنى
تىقتىڭ.
«يوقيا؟»
يەنە كولىدىڭ، ئاختۇردۇڭ؛ قايتا - قايتا ئاختۇردۇڭ. قو-
لۇڭغا پوردىن باشقا ھېچ نەرسە چىقمىدى. ئىككىسىگە بەلگە بېرىش-
كە تەمشىلىۋېدىڭ، قورام تاشلار ئارىسىدىن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى
ئاڭلىنىپ قالدى:
— پارول.
«پارول؟»
سەن ھەيران قالدىڭ. پولك كوماندىرى ساڭا بۇ ھەقتە
بىرنەرسە دېمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سەنمۇ بىلمەيدىغان نامە-
لۇم ئالاقىچىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى، سەندىن «پارول» سورىشى

بەلگىلىمىگە خىلاپ ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، سەن ئەمدى پارولغا جاۋاب بەرمىسەڭ بولمايتتى.

— كۆك كەپتەر ،— دېدىڭ سەن ئۇ ئاران ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ۋە سەنمۇ ياندۇرۇپلا سورىدىڭ ،— پارول؟

ئەگەر پاروللار توغرىلانمىسا، بىر مەيدان ئېتىشىش باشلىناتتى. شۇڭا، ئۆزۈڭنى تېرەكنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا تاپانچىنى توغرىلاپ، ئوق چىقىرىشقا تەل بولۇپ تۇردۇڭ.

سەن پارولنىڭ توغرا چىقىشىنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىڭ؛ هايات قېلىپ، زۇمرەتنىڭ ۋىسالىغا يېتىشنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ پىراقى كۆڭلىڭنى جىنىڭغا پېتىپ، ساڭا بىر دەممۇ ئارام بەرمەيۋاتاتتى؛ ۋىسال كۆڭلىڭنى نازاكەتلىك جىلمىيىپ، سېنى تەقەززالىق ئىلكىدە ئىزتىراپقا، ساراسىمىگە سالاتتى.

ئەمما، سەن كۈتۈلمىگەن جاۋابقا ئېرىشىپ قالدىڭ:

— «پەرىشتە».

«نېمە؟ ‹پەرىشتە›؟»

سەن تېخىمۇ هەيران قالدىڭ ۋە تېخىمۇ سەگەكلىشىپ، جەڭگىۋار هالەتكە ئۆتتۈڭ.

— بۇ يەرنى دۈشمەنلەر بىلىپ قاپتۇ.

قورام تاشلار ئارىسىدا بىر كۆلەڭگە پەيدا بولۇپ، سەن تەرەپكە كېلىشكە باشلىدى، بىراق كۈرجۈكنى باسالمىدىڭ. چۈنكى، تېرەكنىڭ كاۋىكىدا ئاخباراتنىڭ يوقلۇقى بىلەن «پەرىشتە»نىڭ «بۇ يەرنى دۈشمەنلەر بىلىپ قاپتۇ» دېگەن سۆزلىرى ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىش سېنى ئارىسالدى قىلىپ قويغانىدى.

— سىز... سىز كىم؟— دەپ سورىدىڭ سەن.

— دېدىمىيا، مەن «پەرىشتە»

ئۇ يېقىنلاپ كەلدى. سەن گاڭگىرىغىنىڭدىن تېپىرلاپ قالدىڭ.

— توختاڭ، بولمىسا ئوق چىقىرىمەن!

ئۇ توختىدى. ئارىلىقتىكىلار ئون نەچچە قەدەملا قالغانىدى. ئۇ شىۋىرلىدى:

— «كۆك بۆرە» قۇربان بولدى... بۇ يەر پاش بولۇپ قاپتۇ... ئاخباراتنى، تۆگەتاشنى بىلەمسىز؟... ھە، شۇ تۆگەتاشنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويۇپتۇ. بۇ يەردىن تېز كېتىڭ!

ئۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ، كەينىگە ئۆرۈلدۈك.

— ھە راست، توختاڭ.

سەن شىپپىدە توختىدىڭ.

— ئاخبارات چىگىلگەن قولياغلىقنىڭ ئۇچىغا بىر دانە گراناتنىڭ يىپىنى چىگىپ قويۇپتۇ. پايلاقچىلار كۆرۈپ قالغان بولسا، پارتلاپ ئۆلسۇن، دېگەن چېغى. پەخەس...

ئۇنىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى، مەتسالى بىلەن ئىسكەندەر جىگدىلىكتىن يوپۇرۇلۇپ چىقىشقان ئون نەچچە چېرىككە قارىتىپ ئوق ئۈزگەنىدى.

— تېز قېچىڭ! — دېدىڭ سەن «پەرىشتە»گە.

«پەرىشتە» قورام تاشلار ئارىسىدا غايىب بولدى، خۇددى پەرىشتىدەكلا. سەن دۈشمەنگە قارىتىپ ئوق ئۈزگەچ مەتسالىنىڭ قېشىغا يۈگۈردۈك.

ئۇزاق ئېتىشىش خەتەرلىك ئىدى. شۇڭا، بۇيرۇق قىلدىڭ:

— چېكىنىلى!

سىلەر بىر - بىرىڭلارنى قوغداپ چېكىنىدىڭلار. بىراق، پۇتۇڭغا ئوق تېگىپ گۈپپىدە يىقىلدىڭ. ئىككىسى قېشىڭغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

— سەمەندەر، قانداقراق؟

— مەن ساق، — سەن شۇنداق دەپ، ئېھتىيات بىلەن يوپۇرۇلۇپ كېلىشۋاتقان دۈشمەنگە ئوق ئۈزگەچ ئىككىسىگە بۇيرۇق قىلدىڭ، — پۇتۇمغا ئوق تەگدى، مەن قاچالمايمەن. سىلەر چاپسان قېچىڭلار! مەن سىلەرنى قوغداي!

بىراق، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلمىدى.

— مەتسالى ، مەن دۈشمەننى قايمۇقتۇراي . سەن سەمەندەرنى
ئېلىپ ، مەسچىتنىڭ كەينىدىكى پۇچۇق تاملىققا بارغىن . بىز شۇ
يەردە كۆرۈشەيلى !— دېدى ئىسكەندەر ۋە سېنىڭ جاۋابىڭنىمۇ
كۈتمەستىن ، يان تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى . سەن : «ئىسكەندەر !...»
دەپلا قالدىڭ .

— سەمەندەر ، تېز ماڭا ھاپاش بول !— دېدى مەتسالى .

— ياق ، سەن تېز قاچ . ئىككىلىمىز تۇتۇلۇپ قېلىپ ، ئىنقى-
لاب زىيانغا ئۇچرايدۇ . ئىسكەندەر ئاخباراتنىڭ كۆمۈلگەن يېرىنى
ئۇقمايدۇ ، ئاخبارات...

سەن ئۇنىڭغا ئاخباراتنىڭ كۆمۈلگەن جايىنى ئېيتىپ بەرمەك-
چى بولۇۋىدىڭ ، مەتسالى سۆزۈڭنى بۆلۈپ :

— ياق ، بىللە قاچىمىز !— دېدى ئۆستەڭ قېشىغا چىققان
بىر دۈشمەننى يەر چىشلىتىپ .

ئۇنىڭ جاۋابى قەتئىي ئىدى . شۇڭا ، سەن ئۇنى قېچىشقا
زورلاپ ، بۇرۇنقىدەك تاقىشىپ تۇرمىدىڭ ھەم تاقىشىپ تۇرۇشقى-
مۇ ۋاقىت يوق ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن مەتسالىنىڭ سېنى
ھەرگىز تاشلاپ قاچمايدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتىڭ . بۇنى بۇ-
نىڭدىن بۇرۇنقى بىرقانچە قېتىملىق ئەمەلىيەت ئىسپاتلىغانىدى .
چۈنكى ، سەن مەتسالىنىڭ ئاچچىقىغا پايلىيالماي ، سېنى : «ئوق
تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم !» دەپ خۇددى سەندەكلا قارغىغانلىقى-
نى ، بۇنى ئاڭلىغان زۇمرەتنىڭ ئۇنىڭ سېنى مەخپىي ئېتىۋېتىشى-
دىن ئەنسىرەپ ، ئۇنىڭغا : «ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە ، ئەگەر ئۇ ئۆل-
مەي ، سەن ئۆلۈپ كەتسەڭچۇ ؟ ‹دۈشمىنىڭنىڭ ئۆلۈمىنى تىلىگۈچە
ئۆزۈڭنىڭ ئۆمرىنى تىلە › دېگەن گەپ بار جۇما !» دەپ تەنبىھ
بەرگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ زۇمرەتنىڭ بۇ گەپنى ئالدىراپ دەپ
سالغانلىقىدىن پۇشايمان قىلىپ ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالغان
مەتسالىنىڭ قاپقارا ، نۇرلۇق كۆزلىرىگە ھەم ئاشقانە ، ھەم شاھانە
نەزەردە مىختەك تىكىلىپ تۇرۇپ : «ئەگەر ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا ،
‹مېنى ئالىمەن › دېسەڭ ، سەمەندەرنى ئوبدان قوغدا . مەن ھەر

ئىككىلىڭلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنى خالىمايمەن. شۇڭا، بىر ـ بىرىڭلارنى دوستانىلىك بىلەن باتۇرلارچە قوغداڭلار. بىلىمەن، بۇ ھەر ئىككىلىڭلار ئۈچۈن ناھايىتى مۇشكۇل ۋەزىپە، بولۇپمۇ سەن ئۈچۈن! ئوبدان ئاڭلا، جېنىم مەتسالى، ئىككىڭلار بىللە بولغان ھەرقانداق جەڭ ۋە ۋەزىپىلەردە سەمەندەرگە ياكى ساڭا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، قايسىڭلار ھايات قالساڭلار، شۇنى ھەرگىز كەچۈر- مەيمەن، چوقۇم ھېساب ئالىمەن!» دەپ ئۇنىڭدىن بۇ ھەقتە ۋەدە ئالغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ شۇڭا، مەتسالىنىڭ سېنى دوستلۇق ۋە ئىنقىلاب ئۈچۈن ئەمەس، پەقەت ۋە پەقەت زۇمرەت ئۈچۈن، زۇمە- رەتنىڭ ۋەسلىدىن قۇرۇق قالماسلىق ئۈچۈن قۇتقۇزۇپ كېلىۋات- قانلىقىنى تېخىمۇ ئۇقمايتتىڭ. ئۇققان بولساڭ، بەلكىم ئۇنىڭ بۇنداق پاسسىقانە قۇتقۇزۇش ـ شەپقەتلىرىنى رەت قىلىشىڭ مۇمكىن ئىدى؛ ھازىرمۇ ئۇنىڭغا ھاپاش بولماسلىقىڭ مۇمكىن ئىدى.

مەتسالى سېنى يۈدۈپ ئەمدىلا تۆت ـ بەش قەدەمچە مېڭىۋىدى، مۇرەڭگە يەنە بىر پاي ئوق تەگدى. سەن ئىنجىقلاپلا قالدىڭ. مەتسالى سېنى يۈدۈگەن پېتى ئۆزىنى چىغلىققا ئاتتى. گەرچە قۇتۇلۇپ كېتىشىڭلاردىن تولۇق ئۈمىد بولمىسىمۇ، ئۇ يەنىلا بار كۈچىنى يىغىپ، ھاسىراپ تۇرۇپ قاچاتتى. مۇرەڭدىن ئاققان قان ئۇنىڭ تەرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كېتەتتى. سەن ئۇنىڭغا مەھكەم چاپلىشىپ خىيال سۈرەتتىڭ: بۇ نىجىس ئوقلار ئەجەب مېنىلا تاپىدۇ يا؟ ئۆتكەندىمۇ پۇتۇمغا تېگىدۇ، ئەمدى پۇتۇم بىلەن مۇرەمگە. نېمىشقا كۆكسۈمگىلا تېگىپ، جېنىمنى بىراقلا ئالمايدۇ؟... نېمىشقا ئوق مەتسالىغا تەگمەيدۇ؟ زادى نېمىشقا؟... ماڭا تەگكۈچە مەتسالىغا تەگسە بولمامدۇ؟

— سەمەندەر، ئەھ... ئەھۋالىڭ قانداقراق؟

شۇملۇقانە خىيال ـ لىرىڭنى مەتسالىنىڭ سۆزى بۇزدى.

— ياخ... ياخشى...

— بەرداشلىق بەر، ئاداش. بىز... بىز چوقۇم قۇتۇلۇپ كېتىمىز...

خۇدايىم مېنى خوتۇنۇمنىڭ سىڭلىسىنى نىكاھىمغا ئالغىنىم ئۈچۈن ئاگاھلاندۇرۇۋاتامدۇ ياكى بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقنى بەختسىز قىلغىنىم ئۈچۈنمۇ؟ بىلمەيتتىڭ.

ئوق ئاۋازى سىلەردىن بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى. سىلەر ئاخىر قۇتۇلۇپ قالدىڭلار. مەتسالى سېنى ھېلىقى پۇچۇق تاملىقتا ئەكىرىپ، تامغا يەم بىلەن يۆلەندۈردى.

— قان... قانداقراق ئەھۋالىڭ؟

مەتسالى گويا ئۆپكىسى يېرىلىپ كەتكۇدەك دەرىجىدە ھاسىراپ تۇرۇپ سورىدى.

— مەن... مەن...

— بەرداشلىق بەر دوستۇم، مەن ئۈچۈن قەتئىي بەرداشلىق بەرگىن! سەن... سەن چوقۇم بەرداشلىق بېرەلەيسەن!

يەنە شۇ سۆيۈنۈش، يەنە شۇ پەخىرلىنىش! سەن مەتسالىنىڭ ھىممەت ۋە شەپقىتىدىن سۆيۈنۈۋاتاتتىڭ؛ سەن مەتسالىدەك ئاق كۆڭۈل، سادىق بىر رەقىبانە دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىڭ!

ئۇ يانچۇقىدىن ئالىقانچىلىك بىر پارچە داكىنى ئېلىپ مۇرەڭگە باستى.

سەن قانسىراپ كېتىۋاتاتتىڭ. ئەمما، شۇملۇقانە خىياللىرىڭ تېرەن ئىدى: ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟... ئەزرائىل ماڭا ئىككى قېتىم بىشارەت بېرىپ بولدى. بۇ قېتىم ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. زۇمرەت... زۇمرەت مەتسالىغا قىز پېتىچىلا نېسىپ بولۇپ كېتەرمۇ؟ ئاھ!

يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچىشتى، ھەسرەتلىك ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلدى. مەتسالى يىغلىغىنىڭنى كۆرۈپ:

— نېمىگە يىغلايسەن؟... قېنى سېنىڭ قەيسەرلىكىڭ؟ بىز ئەزرائىلنىڭ ئالدىغىمۇ كۇلۇپ تۇرۇپ بارىدىغان بولغانغۇ؟ چىدىغىن، يەنە ئازراقلا چىدا، ئاداش. ئىسكەندەر كەلسىلا...

ئۇ مۇزدەك ئالىقانلىرى بىلەن ياشلىرىڭنى سۈرتتى. رەزىلانە خىياللىرىڭ داۋام قىلاتتى: ياق!... ياق!... ھەرگىز... دادام قۇربان بولمىغان بولسىمۇ بىر كاشكى؛ زۇمرەتنىڭ مىق ـ مىق قوينىدا بىر كېچە يېتىۋالغان بولسامىمۇ بىر كاشكى... مەتسالى دېگەن نامەرد گۈينى ھازىرلا ئۆلتۈرۈۋېتىمەن...

سەن بارغانسېرى قانسىراپ كېتىۋاتاتتىڭ. ئەزرائىلنىڭ شەپىسى ئاڭلىنىپ، قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولۇشقا باشلىغانىدى. شۇڭا، سەن پۈتۈن كۈچۈڭنى يىغىپ:

— ئىسكەندەر كېلىپ بولغۇچە سەن بېرىپ ئاخباراتنى ئەكەل، — دېدىڭ ۋە ئاخبارات كۆمۈلگەن جاينى ئېيتىپ بەردىڭ.

مەتسالى ئورنىدىن تۇردى.

«ئۆل!»

سۈكۈت قىلىدىغان بولساڭ، مەتسالى چوقۇم ئۆلەتتى. ئەمما، سۈكۈت قىلالمىدىڭ، يۈرىكىڭ تېپىرلاپ سۈكۈت قىلدۇرمىدى؛ ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭ، ۋىجدان ـ غۇرۇرۇڭ ساڭا ئاسىيلىق قىلىپ سۈكۈت قىلدۇرمىدى؛ قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى سۈكۈت قىلدۇرمىدى.

سەن قەلبىڭدىكى شۇ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشنى خالىمايتتىڭ. چۈنكى، سەن جەننەت ساداسىغا ناھايىتى مۇشەققەتتە، ناھايىتى زور بەدەللەرنى تۆلەپ ئېرىشكەنىدىڭ؛ سەن جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ دەردىنى بولدى دېگۈچە تارتقانىدىڭ؛ سەن جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ شۇ قەدەر قورقۇنچلۇق، شۇ قەدەر ئازابلىق ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىڭ. شۇڭا، مەتسالىنى توختىتىۋالدىڭ:

— توختا!

بار ئاۋازىڭ بىلەن ۋارقىرىدىڭ، ۋارقىراشلىرىڭدىن زەرەپشان ۋادىسى لەرزىگە كەلدى. ئەمما، بۇ ئاۋازىڭنى مەتسالىنىڭ ناھايىتى تەستە ئاڭلىغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ. شۇڭا، مەتسالى يېنىپ كېلىپ:

— مېنى قىچقىردىڭما ؟— دەپ سورىدى .
— ئاخباراتىڭ... ئاخباراتلار چىدىغۇچىلىك قولياغلىقلىرىنىڭ ئۇچىغا... بىر دانە گراناتىنىڭ... يىپى چىگىلگەن . ئاستىراق ئال . ئېھ... ئېھتىيات... قىل .
— ماقۇل ، رەھمەت ساڭا !
تومۇر - تومۇرلىرىڭغا بىر خىل شېرىن ئېقىم شۇررىدە تارالدى . قەلبىڭ يەنە گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن لىق تولدى . پۈتۈنلىڭ ، مۇرەڭنىڭ ئاغرىقى شىپپىدە پەسلەپ ، جېنىڭ يايرىدى ، خۇددى سۇغا چۈشكەن چاڭقاق بىلىقتەك .
سەن سەزگۈلىرىڭدىكى ، ھېس - تۇيغۇلىرىڭدىكى بۇ خىل جىددىي ئۆزگىرىشتىن تولىمۇ ھەيران قالدىڭ . نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا ؟
بىلمەيتتىڭ .
بىلمىگەنلىكىڭ ئۈچۈن ، بىلىشكە قىزىقىپ قالدىڭ . شۇڭا ، داداڭ ، زۇمرەت ، مەتسالى ، دوستلۇق ، مۇھەببەت ، نىكاھ ، ئازادلىق ، ئەركىنلىك ، بەخت ، ھاياتلىق ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدىڭ : راستىنى ئېيتقاندا ، مەتسالىنى ئېتمۇۋېتىش قولۇمدىن كەلمەيدىكەن ، ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە چىدىمايدىكەنمەن . نېمىشقا قولۇمدىن كەلمەيدىغان ، ئۆزۈم خالىمايدىغان ئىشقا ئۆزۈمنى زورلاپ ، ئۆزۈمنى ئۆزۈم قىينايمەن ؟ مەتسالى ئادەممۇ ياكى مېنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلگەن پەرىشتىمۇ ؟ ياق ، ياق ، ئادەم ، مېنىڭ ھەقىقىي دوستۇم ! نېمىشقا شەخسىي مۇھەببىتىمنى دەپ ، مۇھەببەتتىنمۇ ئۇلۇغ ، مۇھەببەتتىنمۇ بۈيۈك بولغان ئازادلىق ، باراۋەرلىك ، تىنچلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان بىر سادىق دوستۇمغا ، سادىق ئىنقىلابچىغا قەست قىلىش كويىدا بولىمەن ؟ ئۆلۈمنى تىلەپ قارغايمەن ؟ مۇھەببەت زورلۇق ، زۇلۇم ، نىكاھ ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدىغان ئۇنداق چاكىنا نەرسە ئەمەسكەن - دە ؟ بەخت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋېتىپ ، يەنە بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقنى بەختسىز قىلغىنىم نېمىسى ؟ ئەگەر مەتسالىنىڭ ئورنىدا مەن

بولغان بولسام، قانداق قىلىتتىم؟ بولدى، قىساسقا قالماي، مۇ-
ھەببەتنىڭ قىساسىغا قالماي! ماڭىمۇ يەنە خوتۇن تېپىلار...

سەن بۇ ھەقتە ئۇزاق ئويلىدىڭ؛ تەكرار - تەكرار ئويلىدىڭ؛ تويتوغرا يىگىرمە بەش كۈن ئويلىدىڭ. ئويلىغانسېرى ئۆزۈڭگە، ئۆزۈڭنىڭ سەمەندەر ئىكەنلىكىڭگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ؛ روھىي دۇنيايىڭدا يۈز بەرگەن بۇ غايەت زور ئۆزگىرىشلەرگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ؛ ئاخىرقى قارارنى ئۆزۈڭنىڭ چىقارغانلىقىغا ئىشەنمەيلا قالدىڭ؛ ھەتتا بۇ قارارىڭنى زۇمرەت بىلەن مەتسالىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئىلاھىي تۈيغۇلار ئىلكىدە مەردلەرچە جاكارلىغىنىڭغىمۇ ئىشەنمەيلا قالدىڭ!

زۇمرەت ياتىقىڭغا دەل سەن دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتىد-ىغان كۈنى كىرىپ كەلدى. سىلەر قىزغىن ھال - ئەھ-ۋاللاشتىڭلار.

— مەتسالى تىنچلىقتۇ؟

— تىنچلىق.

— كەلمەپتۇيا؟

— كەلگەن، سىرتتا بىرى بىلەن مۇڭدىشىپ قالدى، ھازىر كىرىدۇ.

— زۇمرەت، ماڭا سىڭىل بولۇشنى خالامسىز؟

ئۇ تۇرۇپلا قالدى. ھەيرانلىقتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، گۈ-لاستەك قىپقىزىل لەۋلىرى لىپىلداپ كەتتى، خۇددى باھار قۇيا-شىنىڭ نۇرىنى تويماي سۈمۈرۈۋاتقان گۈل بەرگىدەك.

— ...

— مېنىڭ سىزگە شۇنداق ئاكا بولغۇم بار!

بۇ گەپلەر ئاغزىڭدىن ئەمەس، جەننەت ساداسى بىلەن لىق تولغان يۈرىكىڭنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئۇرغۇپ چىققانىدى.

— چاقچاق... چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىز؟

— ياق، بۇ چاقچاق ئەمەس، يۈرەك سۆزۈم!

— ئىمىشقا... ئەجەب...

— سىلەرگە ئۇۋال قىلغۇم كەلمىدى.
— رەھمەت... رەھمەت سىزگە!
زۇمرەت ۋىللىدە قىزىرىپ، زىبا قەددى تىترەپ كەتتى، خۇد-
دى نەرگىس ياپراقچىلىرىدەك.
— ئەرگە تېگىڭ!
— ھەشقاللا، رەھمەت سىزگە، سەمەندەر ئاكا!
ئۇنىڭ كۆزلىرى پارلاپ كەتتى، گويا كى ياز سەھىرىنىڭ
چوغدەك ئۇپۇقىدا پەيدا بولغان سەبىي قۇياشتەك!
سەن ئۇنىڭغا قىرىنداشلارچە تەبەسسۇم سوۋغا قىلغاچ:
— مەتسالى ئەجەب كىرمەيدۇيا؟ — دېدىڭ تەقەززالىق
بىلەن.
— مەن قىچقىرىپ كىرەي.
زۇمرەت شۇنداق دەپ، ئۇچقاندەك يوگۇرۇپ چىقىپ كەتتى.
سەنمۇ سىرتقا چىقتىڭ. باغلار رەڭمۇ رەڭ گۈل - چېچەكلەر
بىلەن تولغان، بۇلبۇللار، كاككۇكلار، تۇمۇچۇقلار... خۇش زۇ-
ۋانلىرى بىلەن چاڭ - چاڭ سايرايتتى. ئەتراپقا شىددەت بىلەن
چېچىلىپ تۇرغان خۇش ھىدلار كۆڭۈللەرنى مەستخۇشلايتتى. ئېـ
رىقلاردا سۇپسۇزۇك سۇلار شىرىلدىشىپ ئېقىپ تۇراتتى. بۇ دەل
سېنىڭ قەلبىڭ ئىدى. ئاستىڭدىكى ياپيېشىل چىملىقتا ئۆزۈڭنى
تاشلاپ، جەننەت ساداسىنى تىڭشىغۇڭ كېلەتتى. ئۆزۈڭنى تاشلىـ
ماقچى بولغان بۇ ياپيېشىل چىملىقمۇ دەل ئۆزۈڭنىڭ قەلبى ئىدى.
مەتسالى پولكىنىڭ ئابدۇكېرىم ئىسىملىك دوختۇرى —
يېڭىسارلىق، چېھرىنى چېچەك ئىزى بىلەن سەپكۈن قاپلاپ كەتـ
كەن، يۇمغاقسۇتنىڭ ھىندىچىلىك تېۋىپلىقنى بىلىدىغان، قىرىق
ياشلاردىكى ئادەم بىلەن مۇڭدىشىۋاتاتتى. زۇمرەت ئۇن نەچچە قە-
دەم نېرىدا ئۇلارنىڭ پارىڭىنىڭ تۈگىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈ-
تۈپ تۇراتتى.
سەن ياتاقتا يېنىپ كىرىپ، يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ،
كۆزۈڭنى چىڭ يۇمدۇڭ. باغدىمۇ، قەلبىڭدىمۇ خىلمۇ خىل قۇشلار

سايرايتتى ؛ باغمۇ ، قەلبىمۇ تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز ئاجايىپ ئىزگۈ ، ئاجايىپ ھاياتبەخش ، ئاجايىپ سېھرىلىك كۈيلەر بىلەن تولغانىدى . تېخىمۇ بۈيۈكلەشكەن ، تېخىمۇ جانبەخشلەشكەن بۇ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئىدى !

ئەمما ، سەن بۇنىڭدىن قىلچە ھەيران قالمىدىڭ . چۈنكى ، سەن بۇنداق جەننەت ساداسىنى بەختلىك ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا ئاڭلىيالمايدىغانلىقىنى ، لېكىن باشقىلارنى بەختلىك قىلالىغان بەختلىك ۋە بەختسىز ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا ئاڭلىيالايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىڭ ؛ سەن مۇھەببەتنى ھەممىدىن بۈيۈك بىلگەن ، لېكىن ئازادلىق ، تىنچلىق ، باراۋەرلىك ئۈچۈن شۇ بۈ-يۈك مۇھەببەتتىنمۇ كېچەلىگەن ئادەملەرنىڭ بۇنداق جەننەت سادا-سىنى مەڭگۈ ئاڭلىيالايدىغانلىقىنى ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا جەننەت ئۆزى كېلىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىڭ ! شۇڭا ، سەن ھەيران قېلىشنىڭ ئورنىغا داداڭدىن ، ئۆزۈڭدىن چەكسىز پەخىرلىنىۋاتات-تىڭ ؛ ئۆزۈڭنى چەكسىز بەختىيار ھېس قىلىۋاتاتتىڭ .

شۇنداق ، سەن چەكسىز بەختىيار ئىدىڭ !

— سەمەندەر ئاكا ، مەتسالى كىردى .

كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . قېشىڭدا مەتسالى ھەيرانلىقتىن قېتىپ تۇرۇپلا قالغانىدى . سەن ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈڭ .

— نېمە چەكچىيىسەن ؟

— بۇ... قانداق گەپ... مەن...

— بۇنى ساڭا سىڭلىم چۈشەندۈرۈپ قويىدۇ .

سەن زۇمرەتكە قاراپ كۆزۈڭنى قىسىپ قويدۇڭ .

سەن دوختۇرلار ۋە ياردارلار بىلەن خوشلىشىپ چىققاندا ، زۇمرەت مەتسالىغا ھەممىنى چۈشەندۈرۈپ بولغانىدى .

ئۇچىڭلار جەڭگاھقا قاراپ ماڭدىڭلار . قۇياش پارلاپ تۇراتتى . جەننەت ساداسى ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى . چۈنكى ، سىلەر جەننەتكە ئەمەس ،جەننەت سىلەرگە يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى .

* *

— سەمەندەر ئاخۇن !

«پەرىشتە»نىڭ ۋارقىرىشى بىلەن خىياللىرىڭ شۇ يەردە چىرتتىدە ئۈزۈلدى . سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ئۆيگە قاراپ ماڭدىڭ .

— ئۆيدە ئوقۇسا بولمامدۇ كىتاب دېگەننى ؟— دېدى «پەرىشتە»ڭ ئالدىڭغا ئاش قويۇۋېتىپ ،— پېچاقنىڭ بىسىدەك كىتابنى ئىككى كۈننىڭياقى ئوقـۇپ بولالماي ئەمدى... نېـمانداق ئاستا ئوقۇيلا ؟

— كۆزۈم ئىمىر ـ چىمىر بولۇپ...

تاماقنى يەپ بولۇپ ، تال بارىڭى ئاستىغا قويۇلغان كارىۋاتقا چىقتىڭ ـ دە ، كەينىڭدىكى يوتقان ـ كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ، كىتابنىڭ «مۇشكۇل ۋەزىپە» دېگەن قىسمىنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

19

مۇشكۇل ۋەزىپە

سەن سەمەندەرنىڭ پىداكارانە خىسلىتى بىلەن نىكاھ سىرتىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ، ئەركىن مۇھەببەت بىلەن تەقدىرلەندىڭ ؛ چامسال ، كاچۇڭ ، خانلەڭگەر ، قارىيانتاق ، تۇمشۇقساراي جەڭلىرىدە ئۇيغۇر قىزلىرىغا خاس قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ ، پولك شتابى تەرىپىدىن تەقدىرلەندىڭ .

قوش خۇشاللىق ۋۇجۇدۇڭغا غايەت زور ھاياتىي كۈچ بەخش ئەتكەندى .

زەرەپشان بويلىرىدىكى ماماكاپ بەرگىدەك جىلمايساڭ ، كۆزلىرىڭدىن جەسۇرانە گۈزەللىك بالقىيتتى . قوشۇماڭ قارلىغاچ قانىتىدەك تۇرۇلسە ، مۇشتۇملىرىڭ ئۇمۇدتەك① تۈگۈلسە ، سەدەپسىد-

① ئۇمۇد — قەدىمكى جەڭ قورالى .

مان ئۇنچە ـ ئۇنچە چىشلىرىڭ گۈچۈرلىسا ، كۆزلىرىڭدىن قىساسا-
نە غەزەپ ـ نەپرەت بالقىيتتى. پەخىرلىنىش ھېسلىرىغا چۆمۈ-
لۈپ ، قىزىلگۈل غۇنچىسىدەك بەرق ئۇرۇپ كۈلسەڭ ، گۈلسىمان
چېھرىڭدىن ، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭدىن ئازادلىق تەشنالىقى ، ئانا يۇرت
مۇھەببىتى بالقىيتتى. ئىنقىلابىي ھايات ، ئىنقىلابىي قۇربانلار
ساڭا ئەنە شۇنداق ئەجدادلارغا خاس ساغلام مۇھەببەت ، ساغلام
روھ ئاتا قىلغانىدى.
غەلىبە تەنتەنىسى زەرەپشان ۋادىسىدىن ھالقىپ ، خالاستان
ۋادىلىرىنى لەرزىگە سالدى. 1946 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى
قاغىلىق خەلقىگە ئازادلىق كەڭ قۇچاق ئاچتى. چەكسىز ئىشەنچكە
تولغان قاغىلىق ياشلىرى تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ پىدائىيلىققا يېزى-
لىپ ، ئىنقىلاب سېپىنى زورايتتى.
ئەپسۇسكى ، ساتقۇنلارنىڭ ئەڭ مۇھىم مەخپىيەتلىكنى ئاشكا-
رىلاپ قويۇشى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قورال ـ ياراغلارنىڭ يېتىشمەسلى-
كى ، جەڭچىلەرنىڭ جەڭ تەجرىبىسىنىڭ كەمچىل بولۇشى قاتارلىق
سەۋەبلەر تۈپەيلى 1 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى خوتەن ، يەكەن تەرەپلەر-
دىن بىرلا ۋاقىتتا ھۇجۇم قىلغان دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش قىيىن
بولغانلىقتىن ، قىسىم قاغىلىقتىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.
سىلەر چېكىنىۋەردىڭلار ، دۈشمەن قوغلاۋەردى. شۇ جەرياندا
نەچچە مىڭ جەڭچىنىڭ ئىسسىق قانلىرى مۇقەددەس ئانا زېمىننى
زىننەتلەپ ، جەسىتى دەشت ـ چۆللەردە ، تاغۇ تاشلاردا ، دەريا ـ
سازلىقلاردا قەبرىسىز قالدى. بۇنىڭ بىلەن دۈشمەنىنىڭ خورىكى
ئۆسۈپ ، جەڭچىلەرنىڭ روھى چۈشۈپلا كەتتى. قاچقۇنلار ، ئىنقى-
لابنىڭ غەلىبىسىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ ، ئالتۇن ـ كۈمۈشكە سېتى-
لىدىغان ساتقۇنلار كۆپەيدى.
قىسىم قوشراپتا قايتىدىن تەرتىپكە سېلىندى. ئۈچ ۋىلايەت
ئىنقىلابى قوماندانلىق شتابى تەرىپىدىن زەرەپشان دەرياسى بويىدى-
كى بارلىق قوشۇن ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى ، تاجىك
پولكى ، قىرغىز پولكى ، ھەسەن ھاجى (يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ

قىزىل يېزىسىدىن) پولكى قاتارلىق تۆت پولكقا بۆلۈندى . ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى يەنە ئىككى پولكقا بۆلۈنۈپ ، ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى ۋە ئۇيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكى دەپ ئاتىلىپ ، ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكىغا برىگادا كوماندىرى ھاشىم خوجاك پولك كوماندىرى ، ئۇيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكىغا تۇردىقارىي بەگ پولك كوماندىرى ، ناسىرئاخۇن ئورۇنباسار پولك كوماندىرى بولدى .

خۇشاللىنارلىقى شۇكى ، سەن يەنە ئۇيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكىغا — سەمەندەر بىلەن مەتسالى تۇرۇشلۇق روتىغا تەقسىم قىلىنغانىدىڭ . بۇنىڭدىن شۇنداق رازى بولدۇڭ ؛ تەقدىرىڭدىن شۇنداق سۆيۈندۈڭ .

شۇنداق قىلىپ ، ئىنقىلاب يەنە يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى . قانلار قايتىدىن قىزىپ ، ئۈمىدلەر كۆۋرىدى ، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك .

سەن جەڭلەردە يەنە مەردانە ئىدىڭ . ئاللادىن ئىنقىلابىڭلارغا نۇسرەت ئاتا قىلىشنى ، مەتسالى بىلەن سەمەندەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلاشنى ، داداڭنىڭ ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتىپ كېلىپ ، كۆرەش ئارقىلىق گۇناھىنى يۇيۇشنى تىلەيتتىڭ ، ھەر نامىزىڭدا يىغلاپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلاتتىڭ : «ئەي ، ھەممىگە قادىر خۇدا ، دادامنىڭ كۆڭلىگە تەۋپىق - ھىدايەت ئاتا قىل ! پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغۇچى شەپقەتلىك تەڭرىم ، سەمەندەر بىلەن مەتسالىنى مەن ئۈچۈن ئۇلۇغ - ئۇششاق ، ئېغىر - يېنىك بالا - قازالاردىن ساقلىغىن ! ئۇلۇغ پەيغەمبىرىڭ — مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن ، ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل !»

تىلىڭ ئىلتىجاغا شۇنداق جارى بولۇۋاتقان باش باھارنىڭ شامال ئۇچۇپ تۇرغان بىر كۈنى سەن پولك شتابىغا چاقىرتىلدىڭ .

— سالام ، پولكوۋنىك !

سەن پۇتۇڭنى تاققىدە جۈپلەپ ، قولۇڭنى چېكەڭگە ئېلىپ چاس بەردىڭ .

پولك كوماندىرى تۇردىقارىي بەگ كۆرۈۋاتقان ھەربىي خەرىتىـ
سىنى قاتلاپ، سىنى ناھايىتى قىزغىن كۇتۇۋالدى. ئوتتۇز ئالتە
ياشلاردىكى، ئوتتۇرا بوي، ئاق پىشماق چىھرىگە قاپقارا بۇرۇتى
خويمۇ ياراشقان، قوي كۆزلىرىدىن تەمكىنلىك، قەتئىيلىك نۇرى
چىقىنداپ تۇرىدىغان بۇ ئادەم بىلەن سەن خېلى چوڭقۇر
تونۇشاتتىڭ.
ئۇ ساڭا چاي قۇيدى. سەن چاينى ئىككى قوللاپ ئېلىپ،
ئالدىڭغا پەم بىلەن قويدۇڭ: ئۇ سىنىڭ مەتسالى قاتارلىق يىگىتىـ
لەرنى قۇتقۇزۇپ قالغىنىڭنى ۋە كېيىنكى جەڭلەردىكى قەھرىمانـ
لىقلىرىڭنى بىرمۇ بىر تىلغا ئېلىپ ماختىدى. بولۇپمۇ، چامسالـ
دىكى جەڭدە دۈشمەن پوتىيىنى پارتلىتىپ، كۆرسەتكەن قەھرىمانـ
لىقلىرىڭنى پەخىرلىنىش ھېسسىياتى بىلەن تىلغا ئېلىپ، ساڭا
خەلق نامىدىن چوڭقۇر رەھمەت ئېيتتى.
سەن بۇنى ئاڭلاپ ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن غۇرۇرلاندىڭ. قەلبىڭدە
قىساسانە كۈچ ـ قۇۋۋەت ئۆركەشلىدى. كۆزلىرىڭدە ھاياجان ۋە
سۆيۈنۈش ئەكس ئەتتى.
— سىزنى مۇھىم بىر ۋەزىپىگە ئەۋەتمەكچىمەن،— دېدى
پولكوۋنىك ئەسلىي مۇددىئاغا ئۆتۈپ،— ئورۇندىيالارسىزمۇ؟
ئۇنىڭ چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىدە چوڭقۇر ئۈمىد جەۋلان قىلىپ
تۇراتتى.
سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، قەيسەرانە قىياپەت بىلەن چاس
بېرىپ:
— ئازادلىق ئۈچۈن جېنىم پىدا!— دېدىڭ ـ دە، جەڭگىۋار
ھالەتتە تىك تۇردۇڭ.
سىنىڭ بۇ جەڭگىۋار روھىڭدىن چەكسىز مەمنۇن بولغان
پولكوۋنىك ساڭا ئولتۇرۇش ئىجازىتى بېرىپ:
— ياخشى!— دېدى ئىپتىخار بىلەن،— بۇ قېتىمقى ۋەزىپە
ئىنتايىن نازۇك ھەم خەتەرلىك.
— جېنىم بىلەن ئورۇندايمەن، پولكوۋنىك!

— بۇ ۋەزىپە نازۇك ھەم خەتەرلىك بولغاچقىلا، سىزگە ئۆزۈم بىۋاسىتە تاپشۇرۇۋاتىمەن، — ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، داۋام قىلدى، — ھازىر سېپىمىزدە ئايال جەڭچىلەر ئانچە كۆپ ئەمەس. شۇڭا، ئاياللاردىن ئانچە گۇمانلىنىپ كەتمەيدۇ دەپ سىز- نى ئەۋەتىشنى قارار قىلدىم. بۇ ئەسلىي ئىسكەندەرنىڭ ۋەزىپىسى ئىدى. سىزمۇ بىلىسىز، ئۇ چامسالدىكى جەڭدە قۇربان بولدى، — ئۇ سىزنىڭ ۋەزىپەڭنى تەپسىلىي ئورۇنلاشتۇرۇپ بو- لۇپ، — ئېسىڭىزدە بولسۇن، پارول... — دەپ پارولنى قايتا- قايتا تەكرارلىدى ۋە سىنى بىر قېتىم تەكرارلاتقاندىن كېيىن، قولۇڭغا كىچىككىنە بىر تاپانچىنى تۇتقۇزۇپ، ساڭا مۇۋەپپەقىيەت تىلىدى.

يۈزۈڭگە بىر تەرىپى يىرتىلىپ كەتكەن بىر خورما رەڭ تور رومالنى يېپىپ، پاكار، ئەمما توپتەك سېمىز بىر ئېشەككە مى- نىپ، كاچۇڭغا چۈش بىلەن يېتىپ كەلدىڭ.

سەن ئېشىكىڭنى بىر قاقشال دۇمچەك سۆگەتكە باغلاپ قويۇپ بازارغا كىردىڭ. بۇ كىچىككىنە كەنت بازىرى بۈگۈن خېلىلا قىزى- غان بولۇپ، بۇ سەن ئۈچۈن ياخشى ئىدى. سەن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ھېكىم ئاخۇن تېۋىپنىڭ دورا دۇكىنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىچىگە قارىدىڭ. دۇكان ئىچىدە قىرىق توت - قىرىق بەش ياشلاردىكى كۆتمەك ساقال، قارا چىراي، ناھايىتى ئورۇق بىر ئادەم ھاۋانچىدا دورا سوقۇپ ئولتۇراتتى. ياشانغان بىر ئەر ۋە ياشقىنە بىر چوكان ئۇنىڭ يېنىدا تۇراتتى.

ئوڭ يېنىڭغا قارىدىڭ. دۇكاننىڭ قىرىق قەدەمچە نېرىسىدا يەتتە - سەككىز ئادەم تونۇر بېشىغا چىقىۋېلىپ، ئوتىسىنىپ ئولتۇ- رۇشاتتى. ئەتراپتا ھېچبىر گۇمانلىق ئادەم باردەك قىلمايتتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

سەن پەرىشتىلەرنىڭكىدەك ئۆز سالىمىڭ بىلەن دۇكانغا كىردىڭ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام.

تېۋىپ ئورنىدىن يېرىم ـ يارتىراق قوزغىلىپ قويۇپ ، سالد-
مىڭنى ئىلىك ئالدى .
سەن قىيسىيىپ ، يىقىلاي ـ يىقىلاي دەپ قالغان بىر ئەبجەق
كۇرسىدا ئولتۇردۇڭ ، ئولتۇرۇپ بولغۇچە كۇرسى غىچىرلاپ —
ۋايساپ كەتتى . دۇكان سوغۇق ، تۆت تامدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى .
— دورا ئالامدا ، خېنىم ؟
— ھەئە .
تېۋىپ سوققان دورىلىرىنى قەغەزگە يۆگەپ ، ھېلىقى ئەرگە
بېرىپ ، ئىچىش ئۇسۇلىنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن ، ساڭا قاراپ
سورىدى :
— نەلىرى ئاغرىيدۇ ، خېنىم ؟
— بىر يېرىم ئاغرىمايدۇ . ئىسسىقلىق دورا ـ دەرمان چېيى
سوقۇپ بەرسىلە .
سەن رومىلىڭنى ئۆرۈۋەتتىڭ . تېۋىپ ساڭا تەئەججۇپ بىلەن
لاپىدە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ، سوقۇقلۇق چايدىن ئېلىپ ،
قەغەزگە ئوراپ ساڭا ئۇزاتتى . سەن چاينى قولۇڭغا ئېلىپ :
— پۇلىنى ئاكام بېرىدۇ ،— دېدىڭ . پارول مۇشۇ يەردىن
باشلىناتتى .
تېۋىپ بېشىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ، خۇددى سېنىڭ ئىچكى
دۇنيايىڭنى تەكشۈرۈپ باقماقچى بولغاندەك ، ئاۋۋال باش ـ ئايە-
غىڭغا ، ئاندىن كۆزۈڭگە سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن ،
سورىدى :
— ئاكىلىرى كىم ؟
— «چىنتۆمۈر باتۇر»
نۆۋەت ئۇنىڭغا كەلدى :
— ئاكىلىرىنىڭ كۆزى ئېچىلدىمۇ ؟
— ياق ، شۇڭا «تۇتىيا»غا كەلدىم .
تېۋىپنىڭ چوڭ ـ قۇر كۆزلىرىدە تەشۋىش ، ساراسىمە ئەكس
ئەتتى .

سەن ھەيران قالدىڭ . ئۇ ئىشىككە ئالمان ـ تالمان قاراپ قويۇپ ، جىددىي شىۋىرلىدى :
— ھە ، نېمىشقا كەلدىڭىز ؟
— ئاكام «تۇتىيا»غا ئەۋەتىپتى .
— نېمە ، ئاكام «تۇتىيا»غا ئەۋەتىپتى ؟ !— ئۇنىڭ كۆزلىرى تېخىمۇ چەكچىيىپ كەتتى ،— «تۇتىيا»نى بىرى تونۇگون ئەكەتتى يا ؟
تېۋىپ قانداق ھەيران قالغان بولسا ، سەنمۇ شۇنداق ھەيران قالدىڭ .
— نېمە ، ئەكىتىپ بولدى ؟
— تونۇگون بىرى كەپتىكەن ،— دېدى ئۇ تېپىرلاپ ،— پارولنى ئېيتىپ ، ئاخباراتلارنى ئەكەتكەن . ئەستاغپۇرۇللا ... قانداق گەپ بۇ ؟ ئىسىت ـ ئىسىت ، ئۇ كاچۇڭدىكى جەڭ ئۇچۇن بەكمۇ قىممەتلىكتى !
ئۇنىڭ چىرايى ئەلەمدىن تۇتۇلۇپ كەتكەنىدى .
ئىچىڭ ئېچىشىپ ، ئىزتىراپ ـ تەشۋىشتىن ئۇلتۇرالمايلا قالدىڭ ، خۇددى تېۋىپقا ئوخشاش .
— ئۇنىڭ ئىسمىنى سورىمىدىڭىزمۇ ؟
— سورىمىدىم ، خۇددى سىزنىڭمۇ ئىسمىڭىزنى سورىمىغاندەك . بۇ ، سىزمۇ بىلىدىغانسىز ، قائىدىگە خىلاپ .
— باشقا گەپمۇ قىلمىدى ؟
— قىلدى ، «ئۇ قۇربان بولغاچقا ، ئاكام ئۇنىڭ ئورنىغا مېنى ئەۋەتتى» دېگەندەك قىلدى... ئۇ... ئۇ چوقۇم «قۇرغۇي» شۇ !
ئۇنىڭغا قاراپ ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قالدى .
ئۇ جىددىي ، چوڭقۇر ئويغا پاتقانىدى .
سەنمۇ ، ئۇمۇ ئىسكەندەر كۆڭۈلچەكلىك قىلىپ دوستىغا — «قۇرغۇي»غا ئىشىنىپ پارولنى ئېيتىپ قويغانلىقى ئۇچۇن ، ئەتىسىدىكى جەڭدە «قۇرغۇي» تەرىپىدىن ئارقىسىدىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭلار ؛ «قۇرغۇي» گەرچە تېخى «كۆك بۆ-

ره» ۋە ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئەكەتكەن ئاخباراتلارنى «ئاراڭلاردىكى بىرى كاچۇڭدىكى ھېكىمئاخۇن تېۋىپ ئارقىلىق تاغ ئوغرىلىرىغا ئاخبارات يەتكۈزۈپ بېرىۋاتىدۇ» دېگەن ئاخبارات بىلەن قوشۇپ، دۈشمەن قولىغا يەتكۈزۈپ بولغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭلار. بۇنى ئۇقۇش ئۈچۈن «قۇرغۇي»نى تاپماي بولمايتتى. بىراق، ئۇنى قانداق تاپقىلى بولىدۇ؟ ئۇ قايسى روتا، قايسى ۋىزۋوت، قايسى ئودىلىنىيىدە؟ ئۇ زادى كىم؟

بىلمەيتتىڭ؛ ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمما، بىلمەي زادى بولمايتتى.

— بولۇڭ، چاققان قايتىپ بېرىپ، ئاكاڭغا خەۋەر قىلىڭ!— ئۇ ھەيرانلىق، گاڭگىراش ئىچىدە سۈرگەن جىددىي خىياللىرىنى بۆلۈپ، قېشىڭغا يېقىن كېلىپ شىۋىرلىدى،— ناۋادا... ماڭا بىرەر خەۋەپ يېتىپ قالسا، بۇنىڭدىن كېيىن «كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىڭ. ئۇنىڭ ئىسمى غوجەخمەت، چوپاننىڭ شەيخلا كەنتىدىن... خوش!

بۇ «خوش» قەتئىي بۇيرۇق تۈسىنى ئالغانىدى.

ئۇ نېمە ئۈچۈن قائىدىگە خىلاپ ھالدا «كۆك بۆرە»نىڭ ھەقىقىي ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىدۇ؟

بىلمەيتتىڭ؛ ئۇنىڭ شەرەپلىك بىر قارارغا كېلىپ بولغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.

شۇنداقتىمۇ، سېنىڭ ئاخباراتنى ئەكەتكەن ھېلىقى يىگىت — «قۇرغۇي»نىڭ چىراي - شەكلىنى بولسىمۇ سورىۋالغۇڭ بار ئىدى. بەلكىم، ئۇ «قۇرغۇي»نىڭ چىرايى، بەدەن قۇرۇلۇشىدىكى ئېنىق— ئالاھىدە بەلگىلەردىن بىرەرىنى ئېيتىپ بېرەلىشى مۇمكىن ئىدى. بىراق، دۇكانغا ئىككى خېرىدار كىرىپ قالدى.

سەن تەشۋىش، گاڭگىراش، ھەيرانلىق ئىلكىدە دۇكاندىن چىقىپ، ئېشىكىڭنىڭ قېشىغا كەلدىڭ.

«كۆك بۆرە؟» تۇۋا!

ئېشىكىڭ گويا كۆڭلۇڭدىكىنى چۈشەنگەندەك، «خىت -

خىت » دېگۈزمەي ، تاياق سانجىتماي ، پۇتى ـ پۇتىغا تەگمىگەن هالدا ئىككى تەرىپى چىغلار بىلەن قورشالغان چىغىر يولدا مەنزىلگە قاراپ چاپاتتى...

خىيالىڭ ئىشەكنىڭ سۈرئىتىدىنمۇ ئىتتىك ئىدى :ئاخباراتنى ئەكەتكەن هېلىقى يىگىت كىمدۇ ؟ «قۇرغۇي»چۇ ؟ تېۋىپ ئېيتقاندەك ، بۇ ئىككىسى زادى بىر ئادەممىدۇ ؟ ئۇ پارولنى قانداق بىلىۋالغاندۇ ـ هە ؟

ئالدى ـ ئارقاڭغا قاراپ قويدۇڭ . ئەتراپ تىپتىنچ ، پارلاق قۇياش سېنى باشلاپ غەربىي ئۇپۇققا قاراپ كېتىۋاتاتتى . خىياللىرىڭمۇ قۇياشقا ئەگىشىۋالغانىدى : غوجەخمەت ؟... راستتىنلا شۇ غوجەخمەتمىدۇ ؟ «كۆك بۆرە» يۇسۇپ بەگنىڭ ئۇرۇمچىدە ئوقۇپ كېلىپ ، شەهەردە ئەپەندىچىلىك قىلىۋاتقان ئەتىۋارلىق ئوغلى غوجەخمەت شۇمىدۇ ؟ «كۆك بۆرە» مەن ياخشىمۇ كۆرمەيدىغان ، يامانمۇ كۆرمەيدىغان ، كەينىمدىن سايىدەك ئەگىشىپ ، ماڭا سۆيگۈ مەكتۇپلىرىنى ياغدۇرۇۋەتكەن ، تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇرۇپ مۇهەببەت ئىزهار قىلغان ، رەت قىلسام ، مىششىدە يىغلىۋەتكەن غوجەخمەت شۇمىدۇ ؟ «كۆك بۆرە» مېنى بەختلىك قىلىشقا ۋەدە بېرىپ ، ماڭا بىر ئۆمۈر قول بولۇشقا رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن غوجەخمەت شۇمىدۇ ؟ ئۇ قانـداق بولـۇپ «كـۆك بۆرە» بولـۇپ قالغاندۇ ـ هە ؟

سەن تولىمۇ هەيران قېلىۋاتاتتىڭ . «كۆك بۆرە»نىڭ غوجەخمەت ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى . بىراق ، ئىشەنمەي بولمايتتى . چۈنكى ، سەن چوپاننىڭ شەيخلا كەنتىدە بىرلا غوجەخمەتنىڭ بارلىقىنى ئوبدان بىلەتتىڭ ، تېۋىپنىڭ يالغان ئېيتىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى .

سەن يەنە ئالدى ـ ئارقاڭغا قاراپ قويدۇڭ . ئەتراپ يەنىلا تىپتىنچ . شۇڭا ، يۈزۈڭنى ئېچىۋەتتىڭ . قۇياش غەربىي ئۇپۇققا قونۇشقا تەمشىلىپ تۇراتتى ، خۇددى سۇمۇرغدەك . باهارنىڭ ئىزغىرىن شامىلى يۈزۈڭگە ئۇرۇلۇۋىدى ، خىياللىرىڭ يەنە قۇياشقا

هاپاش بولۇۋالدى : غوجەخمەت ، سەن قانداق بولۇپ «كۆك بۆرە» بولۇپ قالدىڭ ؟ ساڭا ئىشەنسەم بولامدۇ ؟ ساڭا ئاخىرغىچە ئىشىنىشكە بولامدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ ؛ غوجەخمەتنىڭ قاغىلىقتىن كېلىپ ، سېنىڭ ئاۋۋال سەمەندەر بىلەن توي قىلغانلىقىڭنى ، كېيىن مەتسالىلار بىلەن جەڭگاھقا قېچىپ كەتكەنلىكىڭنى ، ئاناڭنىڭ پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپلا ، ئۇنىڭمۇ ئارىنىاشقا بېرىپ ، پىدائىيلىققا يېزىلغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ بىراق ، قايسىبىر ئوفىتسېرنىڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ ، دادىسى تۇپەيلىدىن ئۇنىڭغا ئىشەنمەي ، ئۇنى ئاچچىق ، تەنە گەپلەر بىلەن شۇ كۈنىلا قايتۇرۇۋەتكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ ؛ غوجەخمەتنىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىنىڭ تۇرتكىسىدىلا ئەمەس ، ھەققانىيەتنىڭ ئىلاھىي كۈچى ، ئىلاھىي سادانىڭ تۇرتكىسىدە سەن ماڭغان يولغا كىرىشكە مەجبۇر بولغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ يۈكسەك نىيەت - ئىقبالى ، نازۇك غۇرۇرى چەيلەنگەن غوجەخمەتنىڭ ئاخىر گومىنداڭ قوشۇنىغا قاتنىشىپ ، ھەققانىيەت ئۈچۈن مەخپىي كۈرەش قىلىپ ، دادىسىنىڭ ، پۈتۈن جەمەتىنىڭ ئار - نومۇسىنى يۇيۇپ ، شەرمەندە ھاياتىنى ئېرىغداپ ، روھىي ئازاب ، روھىي ھاقارەتتىن قۇتۇلۇش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ، بۇ قارارىنى مەسلەكداش دوستى ھېكىمئاخۇن تېۋىپقا ئېيتقانلىقىنى ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپ ئارقىلىق پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ بىلەن جىددىي ئالاقىلىشىپ ، سىلەرنى مۇھىم ئاخباراتلار بىلەن تەمىن ئېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، ئۇنىڭدىن شۈبھىلىنىپمۇ يۈرمەيتتىڭ ، ھەتتا ھەيرانمۇ قالمايتتىڭ .

توساتتىن چىغلىقتىن ئىككى ئاتلىق ئادەم چىقىپ ئالدىڭنى توستى . خىيالىڭمۇ ، ئېشىكىڭمۇ شىپپىدە توختىدى . سەن روپاشلارغا خاس قىلىق ، تەلەپپۇز بىلەن : «ۋىيەي !… » دېگىنىڭچە ئوپۇل - توپۇل يۈزۈڭنى ياپتىڭ .

— نېمە ئايالسەن ؟— دەپ سورىدى ئۇلارنىڭ بىرى .

سەن تور رومالنىڭ تۆشۈكلىرىدىن سىنچىلاپ قاراپ، ئۇنىڭ تونۇر بېشىدا ئوتسىنىپ ئولتۇرغانلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ.

ئۇ ماڭا باياتىن بىكارغا قارىماپتىكەن - دە؟

سەن يەنە بىرىنىڭ كىملىكىنى پەرق ئېتىشىنىڭ ئورنىغا تاپانچاڭنى ئېلىشقا تەل بولۇپ تۇردۇڭ.

— مەن چىمدۇلۇق. بازارغا نەرسە - كېرەك سېتىۋالغىلى كەلگەن، — دېدىڭ سەن تەمكىنلىك بىلەن.

— ھىم، نەرسە - كېرەك ئالغىلى كەپتۇمىش تېخى! — دېدى يەنە بىرى، — ئاخبارات ئالغىلى كەلگەنسەن ھەرقاچان؟

سەن ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن بولۇۋېلىپ، مەتۇلارچە سورىدىڭ:

— نېمە؟ ئاق ناۋات؟

— ئاخبارات دېدىم! — ۋارقىرىدى ئۇ كانىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك.

— قانداق نېمە ئۇ ئاخبارات دېگەن؟ يەيدىغان نېمىمۇ، كىيىدىغان نېمىمۇ، زادى نېمە؟ ئادەم بىلمىگەن نېمىنى سوراپ خۇدى!

— خۇپسەنلىك قىلماي، چۈشە ئېشەكتىن! ئۇنىڭ قانداق نېملىكىنى ھازىرلا كۆرسىتىپ قويىمىز ساڭا!

سەن ئېشەكتىن چۈشۈۋېتىپ قەستەنگە يىقىلدىڭ. شۇ يىقىلىپ - قوپۇش جەريانىدا ئۇلارنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ، قوينۇڭدىن تاپانچاڭنى ئېلىپ، ناھايىتى چەبدەسلىك بىلەن ئۇلارغا قارىتىپ ئوق ئۈزدۈڭ. بىرى ئەسكى چاپاندەك پالاققىدە يىقىلىشىغىلا، سەن چىغلىققا پارتتىدە قاچتىڭ، خۇدى توشقاندەك. بىر تال ئوق قۇلىقىڭنىڭ قوناقتەك يېرىنى ئۈچۈرتۈپ كەتتى. قان مۈرەڭگە سىرغىپ چۈشتى. تور رومىلىڭ قايسىبىر ئازغاننىڭ شېخىغا ئىلىنىشىپ قالغانىدى. ھېلىقى چېرىك سېنى ئات بىلەن قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. سەن ئىچكىرىلەپ قېچىۋەرمەي، بىر ئويمان-

لىققا كىرىپ مۆكۈنۈۋالدىڭ . ئۇ سېنى «يارلىققا قاراپ قاچتى» دەپ قالدى بولغاي ، يېنىڭدىنلا ئۆتۈپ كەتتى . سەن ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ ئوق ئۈزدۈڭ . ئۇ ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى . ئات ئانچە يىراق بارمايلا توختىدى . سەن ئاتقا مىنىپ قاچتىڭ . ئەمما ، سەن ئانچە ئۇزاققا بارمايلا قورشاۋدا قالدىڭ .

* *

سەن ئوقۇشنى شۇ يەردە توختاتماقچى بولدۇڭ . چۈنكى ، سېنى ئۆزۈڭنىڭ ئەسلىمىسى — ئىسكەندەر ھەققىدىكى ئەسلىمە ئۆز باغرىغا چىللاۋاتاتتى .

20

بۇ چامىسالدىكى جەڭدە يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى :

چامىسالنىڭ يەر تۈزۈلۈشى مۇرەككەپ بولۇپ ، مۇداپىئەلىنىشكە ئىنتايىن ئەپلىك جاي ئىدى . دۈشمەن دەل مۇشۇ ئەۋزەللىكتىن پايدىلىنىپ ، سىلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش يوللىرىڭلارنى توسۇپلا تۇراتتى ، خۇددى تاغدەك . گەرچە سىلەر ئۈچ قېتىم ھۇجۇم قىلغان بولساڭلارمۇ ، لېكىن دۈشمەننىڭ مۇداپىئە سېپىنى بۆسۈپ چىقالمىغانىدىڭلار . چۈنكى ، سىلەرنى يوشۇرۇن پوتەيلەر بىر قەدەممۇ ئالغا سىلجىتمىغانىدى .

سىلەر بۈگۈن پوزىتسىيىگە تاڭ سەھەردىلا يېقىنلاپ كەلدىڭلار ـ دە ، ھۇجۇمغا ئۆتتۈڭلار . سىلەرنىڭ روتىنىڭ ۋەزىپىسى يان تەرەپتىن كىلىپ ، يار ئۈستىگە چىقىپ ، پوتەينى پارتلىتىش ئىدى . شۇڭا ، سىلەر شوتىلىرىڭلارنى كۆتۈرۈشۈپ ھۇجۇمغا ئۆتتۈڭلار . سىلەر يارنىڭ ئۈستىدىكى دۈشمەنگە يامغۇردەك ئوق ئۈزۈپ تۇرغان بولساڭلارمۇ ، لېكىن يىگىتلەرنىڭ بەزىلىرى يار تۈۋىگە بارار ـ بارمايلا پاتقاققا يىقىلىپ ، ئىسسىق قانلىرى بىلەن پاتقاققا

سىڭىپ كېتەتتى . ئەگەر ئۇرۇش يەنە مۇشۇنداق داۋاملىشىۋېر-
دىغان بولسا ، يار ئۈستىگە چىقىپ ، دۈشمەننىڭ يوشۇرۇن پوتىيە-
سىنى پارتلىتىش ئۈچۈن تۆت كىشىنىڭ يولىنى ساقلاپ يېتىشى
مۇمكىن ئىدى .

دەل شۇ پەيتتە پولكنىڭ مىناميوتچىلار ۋزۋوتى يېتىپ كەل-
دى ـ دە ، يار ئۈستىدىكى دۈشمەنگە ئايىماي ئوق ئېتىشقا باشلى-
دى . سىلەر بىردىنلا جانلىنىپ كەتتىڭلار .

— مەتسالى ، بىزنى قوغدا !

سەن شوتىنىڭ ئالدىنى ، ئىسكەندەر كەينىنى كۆتۈرۈپ يۈ-
گۈردۈڭلار . مەتسالى سىلەرنى قوغداپ بىللە يۈگۈردى . ئاخىر يار
ئاستىغا كەلدىڭلار ـ دە ، شوتىنى يارغا تىرەپ ، سەن شوتىغا
ياماشتىڭ . يارنىڭ ئۈستىگە بېشىڭدىن بۇرۇن ئاپتوماتىڭنىڭ
ئىستوۋۇلى چىقىپ بولدى . قارىسىغىلا سىيرىپ ئون نەچچە پاي
ئوق ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ، يارنىڭ ئۈستىگە دىككىدە سەكرەپ
چىقىپ ، يۇمىلىنىپ تۇرۇپ ساڭا ئوق ئېتىشقا تەمشەلگەن ئۈچ
دۈشمەننى يەر غاجاتتىڭ . ئۇمىد ئەمدى تۇغۇلغانىدى ، خۇددى ئاۋۇ
تاغ زۇلپىسىدىن تۇغۇلغان سەبىي قۇياشتەك .

— هۇررا !

گۈمبۈرلەشلەر ئارىسىدا ئاۋازىڭ جاراڭلىدى ، گوياكى گۈل-
دۈرمامىدەك . سەن بىر قورام تاشنىڭ دالدىسىغا كىرىۋېلىپ ، يار
لېۋىگە قۇزغۇندەك قونۇۋېلىپ يىگىتلەرگە ئوق ياغدۇرۇۋاتقان چې-
رىكلەرگە ئوق ئۈزۈشكە باشلىدىڭ . ئۇلار يار ئاستىغا موللاقلاپ
چۈشەتتى ، مىسالى تاپقا ئۆزىنى ئاتقان قۇزغۇندەك . يار لېۋىدە
ئاۋۋال ئىسكەندەرنىڭ ، ئاندىن مەتسالىنىڭ بېشى كۆرۈنۈپ ،
«هايت ـ هۇيت» دەپ بولغۇچىلا يارنىڭ ئۈستىگە يىگىتلەر تېر-
لىپ كەتتى ، بەئەينى يەردىن ئۈنگەندەك . يېرىم سائەتتەك ئېتى-
شىشتىن كېيىن ، دۈشمەن پوتەي تەرەپكە قاراپ قاچتى ، سىلەر
قوغلىدىڭلار ، قوغلاپ ـ قوغلاپ ئۇلارنى ئىستىهكاملىرىغا قاماپ
قويدۇڭلار . شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر مەيدان جەڭ باشلاندى . دۈشمەن-

نىڭ ئۈچ يوشۇرۇن پوتىيىدىن ئوق يامغۇردەك ياغاتتى. مۇشۇ پوتەيلەرنى پارتلاتمىغۇچە پولك ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇمغا ئۆتەلمەيتتى.

— ئىسكەندەر...

سەن ئىككى پوتەينى پارتلىتىشقا بۇيرۇق بېرىپ بولۇپ، ئۈچىنچى پوتەينى پارتلىتىشقا بۇيرۇق بېرىشكە تەمشىلىپ، ئەمدىلا ئېغىز ئاچقان روتا كوماندىرىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:

— مەن باراي!— دېدىڭ ئىسكەندەر ئۈچۈن.

— ماڭ!

روتا كوماندىرى ساڭا بۇيرۇق بەردى. سەن يەر بېغىرلاپ پوتەيگە قاراپ ئىلگىرىلىدىڭ. ھەممىسى سىلەرنى — پوتەينى پارتلىتىشقا ماڭغانلارنى قوغداۋاتاتتى.

«ئەي مېھىر - شەپقەتلىك خۇدا، مېنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا، ماڭا نۇسرەت ئاتا قىل، پوتەينىڭ ئۈچەي - قارنىنى كۆككە سورۇشنى نېسىپ ئەت!»

سەن شۇنداق ئىلتىجا قىلغىنىڭ بىلەن، جەننەت ساداسى بىلەن تولغان يۈرىكىڭنىڭ يان - بېلىڭدە ئۈچۈپ تۇرغان ئوقلار، تاغۇ تاشلارنى تىترىتىپ، زېمىننى لەرزىگە سېلىپ، گۈمبۈرلەپ پارتلاپ تۇرغان گرانات، مىناميوت ئوقلىرى بىلەن كارى يوق ئىدى. تاغۇ تاشلار تىترىگىنى بىلەن، يۈرىكىڭ تىترىمەيتتى؛ زېمىن لەرزىگە كەلگىنى بىلەن، ۋۇجۇدۇڭ لەرزىگە كەلمەيتتى. ئەگەر «تىترىدى، لەرزىگە كەلدى» دېيىش توغرا كەلسە، يۈرىكىڭ، ۋۇجۇدۇڭ كەلگۈسىدىكى ھۆر ھايات، ھۆر زامان تەقەززاسىدىن تىترەيتتى، لەرزىگە كېلەتتى.

سەن يېقىن كەلگۈسىدىكى دەل شۇ ھۆر ھايات، ھۆر زاماننىڭ تەلپۈندۈرۈشى بىلەن ئېھتىيات بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەيتتىڭ؛ سەن داداڭنىڭ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ، بەختسىز، ئەركسىز خەلقىڭنىڭ قىساسى، بۈيۈك روھىنىڭ تۈرتكىسىدە جەسۇرانە ئالغا ئىلگىرىلەيتتىڭ...

ئاخىر پوتەيگە يەتتە ــ سەككىز قەدەم يېقىنلاپ كەلدىڭ . بىر ئويمانغا چۈشۈۋېلىپ ، ئارقاڭغا قارىدىڭ . ئارقاڭدىن پوتەينى پارتىلىتىشقا كېلىۋاتقان يىگىتلەر بىر ــ بىرلەپ يېقىنلىۋاتاتتى . سەن پارتلاتقۇچنىڭ پىلىكىنى بارمىقىڭغا يۆگەپ ، ئەمدىلا ئېتىلىپ چىقاي دەپ تۇرۇشۇڭغا ، بىرنەرسە ئۇستۇڭگە چۈشتى . سەن ئۇنىڭ ئاستىدا قالدىڭ . بۇنىڭ نېمە ئىشلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە ، غايەت كۈچلۈك پارتلاش بىلەن تەڭ سەن پارتلاتماقچى بولغان پوتەينىڭ كۆلى كۆككە سورۇلۇپ كەتتى . پارتلاش بېسىققاندىن كېيىن ، ئۇستۇڭدىكى ھېلىقى نەرسىنى كۈچەپ ئىرغىتتىڭ . ئۇ نەرسە ئۇستۇڭدىن سىيرىلىپلا چۈشتى . ئۇنى كۆرۈپ شۇنداق ھەيران قالدىڭ .

— زۇمرەت ، زۇمرەت !

شۇنداق ، ئۇ زۇمرەت ئىدى ؛ خۇددى سەندەكلا كەلگۈسىدىكى ھۆر دۇنيا ھەققىدە پىچىرلاپ تۇرۇپ سەن پارتلاتماقچى بولغان پوتەينىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇۋەتكەن سابىق سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭ ، ھازىرقى ئوماق سىڭلىڭ زۇمرەت ئىدى . ئۇ يۈز ــ كۆزى خۇددى لەۋلىرىسمان قىپقىزىل قانغا بويالغان ھالدا ھوشسىز ياتاتتى . ئۇنى قۇچىقىڭغا ئالدىڭ .

— زۇمرەت ، كۆزىڭىزنى ئېچىڭە !

يۈرىكىڭ شادىيانە كۈي بىلەن ئويناقشىدى ، چۈنكى زۇمرەت كۆزىنى ئاچقانىدى .

— تېز !... تېز !...

ئۇ بۇيرۇق قىلدى . سەن پارتلاتقۇچنى كۆتۈرۈپ ، ئويماندىن خۇددى ئارسلاندەك ئېتىلىپ چىقتىڭ ــ دە ، گاھ يۈگۈرۈپ ، گاھ ئۆمىلەپ ، گاھ ئويداڭ ــ چوڭقۇرلارغا ئۆزۈڭنى ئېتىپ ، ئاخىر يەنە بىر پوتەينىڭ ئاغزىغا كەلدىڭ . پارتلاتقۇچنى يوشۇرۇن پوتەينىڭ ئۇستىگىلا تاشلاپ ، ئۆزۈڭنى بىر ئويمانغا ئاتتىڭ ، خۇددى زۇمرەتتەك . غايەت زور پارتلاش سېنى بايىقىدىنمۇ بەكرەك توپىغا كۆمۈۋەتتى . سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، بار ئاۋازىڭ بىلەن توۋلىماقـ

چى بولدۇڭ. لېكىن، دەل شۇ چاغدا زۇمرەتنىڭ ئاۋازى جاراڭلىدى:

— باتۇر يىگىتلەر!...

ئۇنىڭ ئاۋازىنىڭ ئاخىرى پەسىيىپ كېتىۋىدى، سەن تولۇقلىدىڭ:

— ئالغا!...

يىگىتلەر ئۇچىنچى پوتەيىنىڭ پارتلىشىنى كۈتمەي، ھۆررا سادالىرىنى ياڭرىتىپ ئاتاكىغا ئۆتتى. شىددەتلىك ئېتىشىش باشلاندى... ئاخىر دۈشمەن كۆيباغقا قاراپ قاچتى. قىش قۇياشى تەنتەنە بىلەن كۈلۈپ، سىلەرنى باغرىغا ئالدى، خۇددى مەتسالى سېنى تەبرىكلەپ باغرىغا ئالغاندەك. بىردىنلا ھەمساۋاق دوستۇڭ ئىسكەندەر يادىڭغا كېلىپ قالدى. چۈنكى، سەن ئۇنىڭمۇ دوستانە باغرىلىشىغا، دوستانە تەبرىكلىشىگە تەشنا ئىدىڭ. ئەمما، ئۇ ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

ئۇ نېمىشقا قېشىمغا يۈگۈرۈپلا كەلمەيدۇ؟ نېمىشقا يۈگۈرۈپلا كېلىپ، مېنى باغرىغا باسمايدۇ؟ نېمىشقا خۇددى مەتسالىدەك غەلىبەمنى، ھايات قالغانلىقىمنى تەبرىكلىمەيدۇ؟ جەڭدىن ساق چىقىش، بولۇپمۇ پوتەي پارتلىتىشتىن ساق قايتىپ چىقىش جەڭچى ئۈچۈن بىر مۆجىزە ئەمەسمۇ!

شۇلارنى ئويلاپ، مەتسالىنىڭ باغرىدىن سوغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئۇنىڭدىن:

— مەتسالى، ئىسكەندەر قېنى؟— دەپ سورىدىڭ.

— تاڭ؟

ئۇمۇ ئەتراپىغا ئەنسىزانە نەزەر بىلەن قارىدى. ئىسكەندەر يەنىلا ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

— ئۇ سەن بىلەن بىللە ئىدى يا؟

— بىللىغۇ ئىدى، ئاتاكىغىمۇ بىللە ئۆتكەن... ئارقامدىن ماڭغاندەكقۇ قىپتى شۇ... ۋاي خۇدايىمەي...

سىلەر ئۇنى ئىزدەشكە باشلىدىڭلار.

— ئىسكەندەر !

— ئىسكەندەر !

چامسالنىڭ تاغلىرىمۇ سىلەرگە ياردەملەشتى :

— ئىسكەندەر !

ئاخىر ئۇنى مەتسالى ئۆزى تاپتى .

— سەمەندەر ، ئۇ بۇ يەردىكەن !

سەن يۈگۈرۈپلا كەلدىڭ . ئىسكەندەر دۈم ياتاتتى . ئوق دۈمبىسىدىن تەگكەنىدى . ئۇنى قۇچىقىڭغا ئالدىڭ . ئۇ تېخى هايات ، ئەمما چىرايىدا قان دىدارى قالمىغانىدى .

— ئىسكەندەر ، ئىسكەندەر ، كۆ... كۆزۈڭنى ئاچقىنە ، ئاداش !

ئۇ ناهايىتى تەستە كۆزىنى ئاچتى . ئۇنىڭ ئۈچان كۆزلىرىدىكى هايات مەشئىلى پىلدىرلاپلا قالغانىدى ، گوياكى جىنچىراغدەك .

— مە... مە... مە...

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى هايات مەشئىلى «مە... مە...» بىلەن ئۆچتى ؛ ئۇنىڭ لەۋلىرى «مە... مە...» بىلەن جۈپلەشتى .

ئۇ نېمە دېمەكچى بولغىيتتى ؟

بىلمەيتتىڭ .

— ئىسكەندەر !

— ئىسكەندەر !

ئىككىڭلار شۇنداق ئەلەملىك ۋارقىراپ ، ئۇنى تالىشىپ تۇرۇپ باغرىڭلارغا باستىڭلار ؛ تالىشىپ تۇرۇپ يۈز - كۆزلىرىگە يۈز - كۆزلىرىڭلارنى سۈركەپ ، هەسرەت بىلەن يىغلىدىڭلار . هەسرەتلىك ئۆكسۈشلىرىڭلار چامسالنىڭ تاغۇ تاشلىرىنى ئېزىپلا ۋەتتى ، بولۇپمۇ مەتسالىنىڭ يىغىسى ؛ كۆز يېشىڭلار چامسال تۇپرىقىغا يامرىدى ، مىسالى كەلكۈندەك ، بولۇپمۇ مەتسالىنىڭ ياشلىرى ؛ ئۇنى باغرىلاپ - باغرىلاپ ، ئاخىر باغرىڭلارغا سىڭدۈرۈپلاۋەتتىڭلار ، بولۇپمۇ مەتسالى !

سەن مەتسالىنىڭ دوستلىرىغا بولغان ساداقىتىدىن ئىلاهىي

ھېسسىياتتا سۆيۈندۈك .

— ئۇ تەجەللى ھەزرىتىم ھەققىدە قىسسە يازماقچىدى !

— «قىسسەمنى ئەمدى قورال بىلەن يازىمەن» دېگەنتى !

— ئاخىر دېگىنىنى قىلدى !

بېشىڭنى كۆتۈردۈك . يۈزۈڭگە موللا ئايۇپ ، نىياز ، سادىقلار-نىڭ كۆز ياشلىرى تورۇكلاپ تۆكۈلدى ، خۇددى يامغۇردەك .

شۇنداق ، ئىسكەندەر تەجەللى ھەققىدىكى قىسسىسىنى يېزىپ تاماملىغانىدى ، قەلەم بىلەن ئەمەس ، قورال بىلەن .

ئۇ يەنە قورال بىلەن ئۆزى ھەققىدىكى قىسسىسىنىمۇ تاماملاپ بولغانىدى ، بۇ مەڭگۈ يادلىنىدىغان ، مەڭگۈ ئوقۇلىدىغان ، ئەۋلاد-لارغا مەڭگۈ ساغلام روھ ۋە ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتىدىغان يوقال-ماس قىسسە ئىدى .

سەنمۇ شۇنداق قىسسە يازالارسەنمىكىن ؟

يازىمەن ، چوقۇم يازىمەن ! شۇنداق ئۇلۇغۋار قىسسىلەرنى يېزىپ ، دادامنىڭ ، ئىسكەندەرنىڭ ، بارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلار-نىڭ روھىنى خۇش قىلىمەن ! ئەۋلادلىرىمنى ئۆزۈمدىن پەخىرلەن-دۈرۈپ ، ئۇلارغا ئوغۇزخانچە ساغلام روھ بەخش ئېتىمەن !

* *

سەن خىيالىڭنى يىغىپ ، ئىختىيارسىز پىچىرلىدىڭ :

راست ، ئاتاڭغا ئۆتكەن ئادەمنىڭ قانداق بولۇپ دۈمبىسىدىن ئوق تېگىدۇ ؟ بۇنىڭدىن ئەجەب گۇمانلانماپتىكەنمەنيا ؟ ئەسلىي ئىسكەندەرنى «قۇرغۇي» ئېتىۋېتىپتىكەن ـ دە ؟...

قەلبىڭدە بېسىپ بولمايدىغان غەزەپ كۆۋرىدى : «خەپ ، «قۇرغۇي !» »

«قۇرغۇي» كىم ؟ «قۇرغۇي» زادى كىم بولغىيدى ؟

سەن تەئەججۇپلۇك خىياللىرىڭنى يىغىپ ، كىتابىڭنىڭ «ئەجدىھا ئاغزىدىن قايتىپ چىقىش» دېگەن قىسمىنى ناھايىتى ئالدىراپلا

ئوقۇشقا باشلىدىڭ، خۇددى زۇمرەت ساڭا «قۇرغۇي»نىڭ كىملى-كىنى هازىرلا دەپ بېرىدىغاندەك.

21

ئەجدىها ئاغزىدىن قايتىپ چىقىش

سوراق باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. سەن ھەممىگە تەييارلىنىپ قويغانىدىڭ. سىم قامچىلارنىڭ ئۆتمەي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن چېرىكلەر سېنى كۆكلەكچان قىلىپ، تۆۋرۈككە مەھكەم باغلىۋې-تىشكەنىدى.

كەچكى قۇياشنىڭ پەنجىرىدىن بالقىپ كىرىۋاتقان قىزغۇچ نۇرلىرى قەتئىيەت چېقىنداپ تۇرغان قەھرلىك چېھرىڭدە جىلۋە قىلىۋاتقاندا، سوراق رەسمىي باشلاندى.

ئوتتۇرا بوي، دوغىلاقىنە كەلگەن، بارماقتەك يوغان قاشلى-رى ئاستىدىكى چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرى قاپقارا، قىزىرىپلا تۇرىدى-غان يۇپيۇمىلاق يۈزى ئادەمنىڭ ھەۋىسى كەلگۈدەك دەرىجىدە چى-رايلىق بۇ سوراقچىغا قاراپ، سېنىڭمۇ نەپرىتانە ھەۋىسىڭ كەلدى. چۈنكى، ئۇنىڭ كېلىشكەن شۇ قەددى ـ قامىتىدە سىتەمكارانە جەزىبدارلىق ئەكسلىنىپ تۇراتتى؛ ئۇنىڭ شۇ چىرايلىق نۇرانە كۆزلىرىدە شۇملۇقانە گۈزەللىك ئەكسلىنىپ تۇراتتى؛ ئۇنىڭ شۇ ئايسىمان يۈز، ياقۇتسىمان لەۋلىرىدە شۇملۇقانە تەبەسسۇم ئەكسلە-نىپ تۇراتتى؛ ئۇنىڭ شۇ قايماقسىمان يۇمشاق تىللىرىدا ھىيلىگە-رانە تىنچلىق، ھىيلىگەرانە ئاق كۆڭۈللۈك، ھىيلىگەرانە ئىنسانى-پەرۋەرلىك بالقىپ تۇراتتى.

ئەمما، سەن سوراقلارغا ئۆز لايىقىدا جاۋاب بېرىۋەردىڭ. سوراق ۋاقتى ئۇزارغانسېرى جاۋابلىرىڭ «ھەئە»، «ياق» ۋە جاھى-لانە سۈكۈت بىلەن چەكلىنىپ قالدى. سوراقچى ئاخىر ئاساسىي مەقسەتكە ئۆتتى:

— تېۋىپ بەرگەن ئاخباراتلارنى نەگە كۆمۈپ قويدۇڭ؟
چۈنكى، چېرىكلەر سېنى ئاختۇرۇپ، ھېچ نەرسە تاپالمىغان-
دىن كېيىن، شۇنداق گۇمانغا كېلىشكەندى.
— تېۋىپ ماڭا ھېچنېمە بەرمىدى.
— ئەمىسە نېمە دېدى؟
— ھېچنېمە.
— «كۆك بۆرە» دېگەن كىم ئۇ؟
— «كۆك بۆرە» دېگەن كۆك بۆرىدۇ شۇ!
— سەن تولا خۇپسەنلىك قىلما، گەپ ـ سۆز، مېڭىش ـ
تۇرۇشلىرىڭدىن پىشقان ھەربىيلىكىڭ مانا مەن دەپ چىقىپ تۇر-
دۇ. تېنىۋالىمەن دەپ خام خىيال قىلما. ئېيتە، سىلەرنى ئاخبا-
راتلار بىلەن تەمىنلەۋاتقان بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى «كۆك بۆرە»
دېگەن زادى كىم؟!
— تاڭ ئەمىسە... بىلمىگەن گەپنى سوراۋېرىپ خۇدى!...
ئۇنى سىلەر بىلمىسەڭلار، مەن نەدىن بىلەي؟
— ھىم، خۇپسەنلىك قىلىپ پايدا ئالالمايسەن، پاسكىـنا
جالاپ!— دېدى تاقىتى تاق بولۇشقا باشلىغان سوراقچى سېنى
ھاقارەتلەپ،— ئېيتە، ئاخباراتلارنى نەگە كۆمۈپ قويدۇڭ؟!
«كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم؟!
— ...
سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى. سەن قىيناقلارغا
سەمەندەرچە روھ بىلەن بەرداشلىق بېرىش ئۈچۈن، لېۋىڭنى چىڭ-
ڭىدە چىشلىدىڭ. سىم قامچا جان ـ جېنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتات-
تى. كۆڭلەكلىرىڭ تىتىلىپ، قـامچا ئىزلىرىدىن قان چۈۋۈلۈپ
چىقىۋاتاتتى...
قاتتىق چىشلەنگەن لېۋىڭدىن قان سىرغىپ چىقىپ، لەۋلى-
رىڭ قىپقىزىل بويالدى، خۇددى قىزىل ياقۇتتەك. كۆزلىرىڭدىن
ياش بىلەن قوشۇلۇپ غەزەپ ـ نەپرەت ۋە قىساس يالقۇنى يارتلاپ
چىقتى، گويا كى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى كۆيدۈرۈش ئۈچۈن

ئوقۇشقا باشلىدىكى ، خۇددى زۇمرەت ساڭا «قۇرغۇي»نىڭ كىملى-كىنى هازىرلا دەپ بېرىدىغاندەك .

21

ئەجدىھا ئاغزىدىن قايتىپ چىقىش

سوراق باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى . سەن ھەممىگە تەييارلىنىپ قويغانىدىڭ . سىنى قامچىلارنىڭ ئۆتمەي قىلىشىدىن ئەنسىرىگەن چىرىكلەر سىنى كۆڭلەكچان قىلىپ ، تۆۋرۈككە مەھكەم باغلىۋې-تىشكەنىدى .

كەچكى قۇياشنىڭ پەنجىرىدىن بالقىپ كىرىۋاتقان قىزغۇچ نۇرلىرى قەتئىيەت چېقنداپ تۇرغان قەھرلىك چىرايىڭدە جىلۋە قىلىۋاتقاندا ، سوراق رەسمىي باشلاندى .

ئوتتۇرا بوي ، دوغىلاقىنە كەلگەن ، بارماقتەك يوغان قاشلى-رى ئاستىدىكى چوڭ - چوڭ كۆزلىرى قاپقارا ، قىزىرىپلا تۇرىدى-غان يۇپيۇمىلاق يۈزى ئادەمنىڭ ھەۋىسى كەلگۈدەك دەرىجىدە چى-رايلىق بۇ سوراقچىغا قاراپ ، سېنىڭمۇ نەپرىتانە ھەۋىسىڭ كەلدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ كېلىشكەن شۇ قەددى - قامىتىدە ستەمكارانە جەزبىدارلىق ئەكسلىنىپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ شۇ چىرايلىق نۇرانە كۆزلىرىدە شۇملۇقانە گۇزەللىك ئەكسلىنىپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ شۇ ئايسىمان يۈز ، ياقۇتسىمان لەۋلىرىدە شۇملۇقانە تەبەسسۇم ئەكسلە-نىپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ شۇ قايماقسىمان يۇمشاق تىللىرىدا ھىيلىگە-رانە تىنچلىق ، ھىيلىگەرانە ئاق كۆڭۈللۈك ، ھىيلىگەرانە ئىنساندا-پەرۋەرلىك بالقىپ تۇراتتى .

ئەمما ، سەن سوراقلارغا ئۆز لايىقىدا جاۋاب بېرىۋەردىڭ . سوراق ۋاقتى ئۇزارغانسېرى جاۋابلىرىڭ «ھەئە» ، «ياق» ۋە جاھى-لانە سۈكۈت بىلەن چەكلىنىپ قالدى . سوراقچى ئاخىر ئاساسىي مەقسەتكە ئۆتتى :

— تېۋىپ بەرگەن ئاخباراتلارنى نەگە كۆمۈپ قويدۇڭ؟
چۈنكى، چىرىكلەر سېنى ئاختۇرۇپ، ھېچ نەرسە تاپالمىغاندىن كېيىن، شۇنداق گۇمانغا كېلىشكەنىدى.
— تېۋىپ ماڭا ھېچنېمە بەرمىدى.
— ئەمىسە نېمە دېدى؟
— ھېچنېمە.
— «كۆك بۆرە» دېگەن كىم ئۇ؟
— «كۆك بۆرە» دېگەن كۆك بۆرىدۇ شۇ!
— سەن تولا خۇپسەنلىك قىلما، گەپ ـ سۆز، مېڭىش ـ تۇرۇشلىرىڭدىن پىشقان ھەربىيلىكىڭ مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ. تېنىۋالمەن دەپ خام خىيال قىلما. ئېيتە، سىلەرنى ئاخباراتلار بىلەن تەمىنلەۋاتقان بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى «كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم؟!
— تاڭ ئەمىسە... بىلمىگەن گەپنى سوراۋېرىپ خۇدى!...
ئۇنى سىلەر بىلمىسەڭلار، مەن نەدىن بىلەي؟
— ھىم، خۇپسەنلىك قىلىپ پايدا ئالالمايسەن، پاسكىنا جالاپ!— دېدى تاقىتى تاق بولۇشقا باشلىغان سوراقچى سېنى ھاقارەتلەپ،— ئېيتە، ئاخباراتلارنى نەگە كۆمۈپ قويدۇڭ؟! «كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم؟!
— ...
سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى. سەن قىيناقلارغا سەمەندەرچە روھ بىلەن بەرداشلىق بېرىش ئۈچۈن، لېۋىڭنى چىشلىگىنىڭدە چىشلىدىڭ. سىم قامچا جان ـ جېنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. كۆڭلەكلىرىڭ تىتىلىپ، قامچا ئىزلىرىدىن قان چۈۋۈلۈپ چىقىۋاتاتتى...
قاتتىق چىشلەنگەن لېۋىڭدىن قان سىرغىپ چىقىپ، لەۋلىرىڭ قىپقىزىل بويالدى، خۇددى قىزىل ياقۇتتەك. كۆزلىرىڭدىن ياش بىلەن قوشۇلۇپ غەزەپ ـ نەپرەت ۋە قىساس يالقۇنى پارتلاپ چىقتى، گويا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى كۆيدۈرۈش ئۈچۈن

يېقىلغان ئوت يالقۇنىدەك. ئەت ـ يېنىڭدىن قان بىلەن قوشۇلۇپ ئۇلۇغۋارانە روھ ئېتىلىپ چىقتى، مىسالى ئوغۇزخان روھىدەك، سادىر پالۋان روھىدەك، نۇزۇگۇم روھىدەك!

هوشۇڭغا كەلگەندە توڭلاپ، تىترەپ تۇراتتىڭ. ئاستا ئۆرە بولدۇڭ. قاپقاراڭغۇ، مۇز ئۆرلەپ تۇرىدىغان بۇ سوراقخانىدا قانچىلىك هوشسىز ياتقانلىقىڭنى هېس قىلالمىدىڭ. سوراقتىن بۇرۇن چاپىنىڭ تاشلاپ قويۇلغان بولۇڭغا ئۆمىلەپ بېرىپ، چاپىنىڭنى سىلاپ ـ سىيپاشتۇرۇپ يۇرۇپ ئاران تاپتىڭ.

تىترەكلىرىڭ توختىدى. سىم قامچىنىڭ ئىزلىرى چىدىغۇسىز دەرىجىدە پىژىلداپ ئېچىشىپ، جېنىڭنى قاقشىتاتتى. «قورغوي»نىڭ قىلمىشى يۇرىكىڭنى غاجايتتى. «كۆك بۆرە» نېرۋىلىرىڭنى هەيران قالدۇراتتى.

«كۆك بۆرە» راستتىنلا شۇ غوجەخمەتمىدۇ؟ ئۇ قانداق بولۇپ «كۆك بۆرە» بولۇپ قالغاندۇ؟ «قورغوي» زادى كىمدۇ؟ تېۋىپ قېچىپ كېتەلىگەنمىدۇ؟... ئەگەر قولغا چۈشۈپ قالغان بولسا، بەرداشلىق بېرەلەرمۇ؟ «كۆك بۆرە»نى ئاشكارىلاپ قويارمۇ؟

سەن جۆيلۈپ، كىملەرنىدۇر يەتمىش پۇشتىغىچە تىللاپ ـ قارغاپ، كىملەرگىدۇر قەسەم بېرىپ، كىملەرنىڭدۇر ئىسمىنى چاقىرىپ دېگەندەك تاڭ ئاتقۇزدۇڭ.

كۆزۈڭنى ئاچقاندا، سوراقخانا ئىچى شەپەق جىلۋىسى بىلەن تولغانىدى. ئاخشام تاپالمىغان بۆز ياغلىقىڭ يەنە بىر بولۇڭدا توپىغا مىلىنىپ ياتاتتى.

ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ؛ ئورنۇڭدىن ناهايىتى تەستە تۇرۇپ تامغا يۆلەندىڭ، هۇزۇرلۇق ئەسنىدىڭ. غۇلچىڭنى كەڭ ئېچىپ كېرىلدىڭ، خۇددى ئاق قۇدەك. ئەت ـ يېنىڭغا چاپلىشىپ كەتكەن كۆڭلىكىڭ ئاجراپ، جاراهەتلىرىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتتى. چىرايىڭنى پۇرۇشتۇرۇپ، لېۋىڭنى يالىدىڭ. ئۇگە ـ ئۇگىلىرىڭ، بېغىش ـ بېغىشلىرىڭ سىرقىراپ ئاغرىيتتى. بېشىڭ قېيىپلا تۇراتتى. پېشانەڭگە چاپلىشىپ كەتكەن چاچلىرىڭنى چىداپ تۇرۇپ

ئاجرىتىپ تۇزەشتۇردۇق .

جاراھەتلىك چېھرىڭدە قۇياش جىلۋە قىلاتتى .

«خەپ ، ‹قۇرغۇي › ، تۇتۇۋالىدىغان بولسام !...»

قەلبىڭدە قەسەم ، غەزەپ مەۋج ئۇراتتى .

بىراق ، بۇ قەسەم ، غەزەپلىرىڭ ئۇمىدتىن دېرەك بەرمەيتتى . قەلبىڭنى چەكسىز ئۇمىدسىزلىك قاپلىۋالغانىدى . ھاياتىڭدىن پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزگەنىدىڭ . بەلكىم ، بۈگۈن يا ئەتە... ئىشقىلىپ ، دۈشمەنلەرنىڭ سېنى سۆرەپ ئۆلتۈرمايدىغانلىقىنى بىلەتتىڭ .

«ئەي ، مېھىر - شەپقەتلىك ، ھەممىگە قادىر خۇدا ، ئانامنىڭ يانقان يۈرىنى جەننەتتە قىلغىن !... دادامنى ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كېلىپ ، مېنىڭ ، ئانامنىڭ ، ئەجدادلىرىمنىڭ يۈزىنى يورۇق ، روھىنى خۇش قىلغىن ! سەمەندەر ئاكامنى ، مەتسالىنى خەۋپ - خەتەر ، بالا - قازادىن ساقلىغىن ! ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىلغىن !»

ماغدۇرسىزلىنىپ ، سىيرىلىپ - سىيرىلىپ ئولتۇرۇپ قالدىڭ . توپىغا مىلىنىپ ياتقان ياغلىقىڭ شۇ پېتى قېلىۋەردى...

شۇنداقتىمۇ ، سەن ئۆزۈڭنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى سېزىپ تۇراتتىڭ ؛ سىرتتىكى قاراۋۇللارنىڭ يۆتىلىشلىرىنى ، گازارمىدىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭلارنى ، ھەرىكەت - تىۋىشلارنى سېزىپ تۇراتتىڭ ؛ سوراقخانا ئىشىكىنىڭ «غا... ر... ت» قىلىپ ئېچىلىپ ، قايسىبىر چېرىكنىڭ «نان يە...» دەپ دوق - ئاھانەت قىلغانلىقىنىمۇ ئاڭلىدىڭ . بىراق ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى سوراقخانىدا ئەمەس ، باشقا بىر ساماۋى دۇنيادا سېزىپ تۇراتتىڭ .

ئاستا - ئاستا ئەسلىڭگە كېلىپ كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . ساماۋى دۇنيادا قانچىلىك ئۆزۈن ياشىغىنىڭنى ئۇقمايتتىڭ .

چۈش بولدىمىكىن ؟ پېشىن بولدىمىكىن ؟

بىلمەيتتىڭ .

باش قېشىڭدا بىر كۆيۈك زاغرا ، بىر جام سۇ تۇراتتى . «ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد بار» دەپتىكەن ، يەپ - ئىچكەچ

تۇراي . ئۆلسەمۇ توقراق ئۆلەي .
ئۇسساپ كەتكەنىدىك . جامنى ئېلىپ ، مۇزدەك سۇنى ئاچ كۆزلەرچە سۇمۇردۇق . ئېشىپ قالغان سۇغا ناننى ئۇششاق ـ ئۇششاق ئۇشتۇپ چىلاپ قويۇپ ، يۇمشىغاندا ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىدىك . ئاستا ـ ئاستا ماغدۇرۇڭغا كەلدىك . نېرۋىلىرىك تېتىكلىشىپ ، تەپەككۇرۇڭ يەنە قاناتلاندى...
سەن ئىككىنچى قېتىملىق سوراقنى تەقەززالىق بىلەن كۇتۇشكە باشلىدىك .
كۈن ئولتۇرغۇچە كۇتتۇڭ...
قاش قارايغۇچە كۇتتۇڭ...
زېمىن قاپقارا تۈن پەردىسىگە ئورالغاندا ، بەختىڭگە يارىشا سوراق يەنە باشلاندى .
پانار سوراقخاننى گۇڭگا يورۇتۇپ تۇراتتى . تۇنۇگۇنكى سوراقچى گەلەپى شىمىنىك يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ ، ئۇيان ـ بۇيان ماڭاتتى . يەڭلىرى شىمايلانغان ئىككى چېرىك بۇتتەك قېتىپ قېلىشقان ، ئەمما قوللىرىدىكى سىم قامچىلىرى سۇرلۇك تولغىنىپ تۇراتتى ، خۇددى چار يىلاندەك .
بۇگۈن سەن ئىككى قولۇڭدىن تورۇسقا ئېسىلغانىدىك . پۇتۇڭ يەرگە تېگەر ـ تەگمەي ، لەرزان مىدىرلاپ تۇراتتى ، گويىكى باھار شامىلىدىكى مەجنۇنتاللاردەك .
سوراق باشلاندى :
ئوخشاش سوئال ، ئوخشاش جاۋاب ، ئوخشاش ھەيۋە ، ئوخشاش تەھدىت ، ئوخشاش قەھرىمانە سۇكۇت...
ئۇلار ئاخباراتىنىمۇ بەكرەك «كۆك بۆرە»گە قىزىقىۋاتاتتى .
سوراقچىنىك تاقىتى توشقاندى ؛ كۆزلىرى ۋەھشىيانە تەبەسسۇم بىلەن چاقناپ كەتكەندى . گىلاستەك قىزىرىپ تۇرىدىغان نېپىز لەۋلىرى تىنىمسىز لىپىلدايتتى .
— ئەكىر !— دەپ ۋارقىرىدى ئۇ .
نېمىنى ئەكىرىدىغاندۇ ؟... تېۋىپنى ئەكىرەمدىغاندۇ ؟ يۇزلەش-

تۇرگىلى؟ يۇزلەشتۇرگۇدەك نېمە بار؟
ھىم ، تېۋىپ ئىقرار قىلغان ئوخشىمامدۇ؟... ئۇ ئىقرار قىلىغان بولسا، مېنى يەنە سوراق قىلىۋېرىشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟... دېمەك ، تېۋىپ قېچىپ كېتەلەپتۇ ـ دە .
خاتالاشتىڭ . چۈنكى ، تېۋىپ قېچىپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەچكە ، تۇتقىلى كەلگەن چېرىكلەر بىلەن پۈخادىن چىققۇدەك ئېتىشىپ ، ئاخىر مەردلەرچە قۇربان بولغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ .
ئىشىككە قارىدىڭ . ھايال ئۆتمەيلا بىر چېرىك ئوتقاشتەك قىزىتىلغان بىر لاخشىگىرنى كۆتۈرۈپ كىردى . سوراقچى لاخشىگىرنى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇپلا ئېلىپ ، ئالدىڭغا كەلدى ۋە يۈزۈڭگە يېقىن ئەكېلىپ :
— ئېيتە ! ئېيتمىساڭ ... !— دېدى .
ئوت تەپتى يۈزۈڭنى قىزىتىشقا باشلىغانىدى . لاخشىگىرنىڭ تەپتى شۇنداق قايناق ئىدى ، خۇددى مەتسالىنىڭ ئوتلۇق نەپەسلىرىدەك .
— مەن... مەن دەي !... مەن ھەممىنى دەي !...
كۆزلىرىڭ چەكچىيىپ ، يۇلقۇندۇڭ ، تېپىرلىدىڭ .
سوراقچىنىڭ چېھرىدە غەلىبە شادلىقى ئەكس ئەتتى . ئۇ لاخشىگىرنى سەندىن يىراقلاشتۇرۇپ سورىدى :
— ئېيتە، «كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم؟
— «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنى بىلمەيمەن ، بىراق... بىراق... كۆمۈپ قويغان ئاخباراتنى تېپىپ بېرەي .
— ياخشى! ياخشى!
سوراقچى غالىبانە ھىجايدى .
سەن بوشىتىلدىڭ . كىيىملىرىڭنى كىيىپ ، ياغلىقىڭنى مەھكەم ئورىدىڭ .
قانچىلىك دۈشمەن قوشار؟ بەلكىم ، ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن... تەۋەككۇل ! ئەلۋىدا ، مەتسالى ، سېنى ئاللا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي... ئاللا ساڭا سېخىيلەرچە بەخت ئاتا قىلغاي !... بارلىق

ساۋابلىرىمنى ساقا ئاتىدىم... ئۇ دۇنيادا — جەننەتتە سېنى كۈتىمەن.

سەن ئۇن نەچچە چېرىكنى باشلاپ، تۇنۇگۇنكى نەق مەيدانغا كېتىۋاتاتتىڭ. قەلبىڭدە ئاجىزانە بىر ئۈمىد قىمىرلايتتى، خۇددى كەچ كۈزدىكى نىمجان قۇرتتەك.

— قەيەردە؟— دەپ سورىدى چېرىكلەرنىڭ بىرى.

— قاراڭغۇدا... تازا پەرق ئېتەلمەيۋاتىمەن. بوشراق ئالدىرىتىڭلار ئادەمنى تەمتىرەتمەي.

سەن تۆت ئەتراپقا سىنچىلاپ قارايتتىڭ، ئۇيان - بۇيانغا ماڭاتتىڭ. بۇ دۈشمەن ئىشغالىيىتىدىكى زېمىن بولغاچقا، چېرىكلەر تولىمۇ خاتىرجەم هالدا ساقا يەتتە - سەككىز قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ، بەخىرامان ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى.

تاپتىڭ، ئاخىر تاپتىڭ.

يوغان بىر توپ ئازغان، ئۇچىغا بىر گەز ئۇزۇنلۇقتا قىزىل لاتا چىگىلگەن...

سەن شۇ ئازغاننىڭ تۈۋىنى كولىدىڭ. چېرىكلەر بەش - ئالتە قەدەم نېرىدا غۇژمەكلىشىپ، سېنىڭ هەرىكىتىڭگە قاراپ تۇرۇشاتتى. سېنىڭ بىر كۆزۈڭ چېرىكلەردە ئىدى. ئاخىر ئۇنىمۇ تاپتىڭ — قۇمغا كۆمۈلگەن ئاپتوماتنى ئېلىپلا دۈشمەنلەرگە قارىتىپ كۈرجۈكنى باستىڭ. هەيران قېلىشقىنىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن چېرىكلەر ئارقا - ئارقىدىن يىقىلىشتى. كېچە جىمجىتلىقى بۇزۇلۇپ، يۇلتۇزلار تەئەججۈپلۈك جىمىرلىشىپ كەتتى. چۈنكى، ئۇلار پەنجىرىدىن «... قىزىل لاتا چىگىپ قويۇلغان ئازغاننىڭ تۈۋىگە بىر ئاپتومات كۆمۈپ قويدۇم...

— «كۆك بۆرە»»

دېگەن ئاخباراتنىڭ ئۇچۇپ كىرگەنلىكىنى بىلمەيتتى.

«ياۋا ئۆردەك» ناهايىتى دەل ۋاقتىدا سايرىدى. سەن «ياۋا ئۆردەك»تىن پاناهلىق ئىزدەپ شۇ تەرەپكە قاراپ يۈگۈردۈڭ. «كۆك بۆرە»نىڭ ئاخباراتىدا دېيىلگىنىدەك، بىرى سېنى كۈتۈپ

تۇراتتى . ئەمما ، ئۇ چىرىك ئىدى . شۇڭا ، سەن شىپپىدە توختاپ قالدىڭ .

— قورقماڭ ، تېز بولۇڭ !— دېدى ئۇ جىددىي پىچىرلاپ .

سەن تەۋەككۇل دەپ ، ئۇنىڭ قېشىغا ئىككى تاقلاپلا يېتىپ كەلدىڭ . ئۇ سېنى دەس كۆتۈرۈپ ئاتقا مىندۈرۈپ قويدى ـ دە ، ساڭا ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتقۇزدى ، خۇددى تەڭرى ساڭا تەقدىر ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتقۇزغاندەك . سەن ئۇنىڭغا «رەھمەت» دېيىش ئۈچۈن ئاغزىڭنى ئۆمەللىۋىدىڭ ، ئۇ ئېغىز ئېچىپ ، تېۋىپ-نىڭ قۇربان بولغانلىقىنى ساڭا ئۇقتۇرۇپ قويدى ، ئاندىن بۇنىڭ-دىن كېيىن ئاخباراتنى ئالىدىغان شەرتلىك جاينى ئېيتىپ بېرىپ ، سېنىڭ رەھمىتىڭنى كۈتمەستىنلا ئاتنىڭ سۆڭگىچىگە «پاققىدە» بىرنى قويۇپ :

— خوش ، ئامان بولۇڭ !— دېدى .

ئات قويۇندەك چېپىپ كەتتى . ئۇنىڭغا ئېيتىدىغان رەھمىتىڭ پەقەت يۈرىكىڭدىلا قالدى . ئەمما ، «كۆك بۆرە»گە غايىبانە رەھمەت ئېيتماي تۇرالمىدىڭ : «رەھمەت سىزگە ، ‹كۆك بۆرە› ، سىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن !…»

پولك دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىۋاتقان كۈنلىرىڭنىڭ بىر كەچ-قۇرۇنلىقى مەتسالى سېنى يوقلاپ كەلدى . ئۇنى كۆرۈپ ئەس - ھوشۇڭنى يوقىتىپ قويغىلى تاسلا قالدىڭ . چۈنكى ، ئۇنىڭ كۆزلى-رىدىن چاچرىغان ئىشق چېقىندىلىرى يۈرىكىڭنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتكەنىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ھاياتىڭدىن ئۈمىد ئۈزۈپ ، ئۇنىڭ بىلەن غايىبانە ۋىدالىشىپ بولغانىدىڭ . شۇڭا ، ئۇنى قايتا كۆرۈش سەن ئۈچۈن مۆجىزە — چەكسىز بەخت ئىدى .

— ھەرنېمە بولسا ھايات قاپسەن ، بولمىسا قانداقمۇ قىلاتتىم-كى ـ ھە ؟— دېدى مەتسالى ئوتلۇق كۆزلىرى بىلەن ساڭا تەبەس-سۇم ھەدىيە قىلىپ .

— قانداق قىلاتتىڭ ، ئاداشتىن يەنە بىرنى تۇتۇپ بولاتتىڭ ھېلىغىچە ،— سەن ۋىلىقلاپ كۈلدۇڭ .

— ھە ، مەن شۇنداق ۋىجدانسىز ، شۇنداق ئۇجمە كۆڭۈل كىمنى كۆرسەم ئاداش تۇتىمدىغان ،— ئۇ سەل خاپا بولۇپ قالدى .
— ۋىيەي ، ما كۆك ئۇششۇقنى ، چاقچاق قىلىپ قويسام ئەمدى ، ئۆلمە يەنە !
ئۇنىڭ چىھرى پاللىدە ئېچىلىپ كەتتى .
سىلەر مۇھەببەتلىك قەدەملەر بىلەن دەريا بويلاپ ماڭدىڭلار . ئاسمان تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى ، خۇددى ھازىرلا يامغۇر قۇيۇۋې-تىدىغاندەك .
— سېنىڭ ھايات قېلىشىڭ بىر مۆجىزە بوپتۇ ، زۇمرەت .
— ياق ، بۇ مۆجىزە ئەمەس ، «كۆك بۆرە»نىڭ شەپقىتى .
— «كۆك بۆرە» ؟...
مەتسالى ھەيرانلا قالدى .
— ئۇنىڭ كىملىكىنى دەپ بەرسەم ، ئىشەنگۈڭ كەلمەيدۇ ، خۇددى مەندەك .
— كىمكەن ئۇ ؟
— ئۇما ؟ ھېلىقى زالىم ، قانخور يۇسۇپ بەگنىڭ ئوغلى غوجەخمەت .
— غوجەخمەت ؟ !— ئۇ تېخىمۇ ھەيران قالدى ،— يۇسۇپ بەگنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلى غوجەخمەت ؟
— دەل شۇ ! ئىشەنمەيۋاتامسەن ؟
— ئەلۋەتتە . سەمەندەر بىلەن ئىككىمىزنى قۇتقۇزۇۋالغاندىمۇ ئىشەنگۈم كەلمىگەن . تۇۋا...
ئىشەنمەي بولمايتتى . چۈنكى ، ئۇ — ئوغۇزخاننى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قىلىپ ، نۇرانە مەنزىلگە باشلاپ بارغان شۇ «كۆك بۆرە» سەمەندەرنى ، مەتسالىنى ، سېنى گۆر ئاغزىدىن قۇتقۇزۇپ قالغانىدى .
— زۇمرەت ، سەن بۇ قېتىم گۆر ئاغزىدىن قايتىپ كەپسەن...
سەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ :

— ياق، ئەجدىها ئاغزىدىن.

— توغرا، ئەجدىها ئاغزىدىن، — دېدى ئۇ قەدىمىنى توختىتىپ، — «كوزا كۇندە سۇنمايدۇ، كۇنىدە» دېگەن گەپ بار. ئوق دېگەننىڭ كۆزى يوق. ناۋادا ئىككىمىزدىن بىرىمىز ئۆلۈپ كەتسەك، ئۆلگىنىمىز ئارماندا كېتىمىز، تىرىك قالغىنىمىز ھەسرەتتە قالىمىز. جۇدالىق يامان، چىدىماق تەس. شۇڭا...

ئۇ قەدىمىنى، سۆزىنىمۇ شۇ يەردە توختىتىپ، ساڭا تىكىلدى. كۆڭۈلدىكى گەپلىرىڭلارنى كۆزلىرىڭلار سۆزلەشتى.

— خۇدايىم ساقلا، — دېدىڭ سەن لېۋىڭنى بوشقىنە چىشلەپ قويۇپ، — خۇدايىم ئۇنداق كۇنلەرنى كۆرسەتمەس بىزگە.

— بۇنىڭغا بىرنەرسە دېگىلى بولمايدۇ، زۇمرەت. نېمىشقىكىن، كۆڭلۈم پەرىشان، يۈرىكىم دۇك - دۇك. ماڭا بىرەر كېلىشمەسلىك يۈز بېرىدىغاندەكلا تۇيۇلۇۋاتىدۇ. مۇھەببىتىمىز ۋىسالسىز مۇھەببەت بولۇپ قالمىسۇن. شۇڭا، يا قېچىپ كېتىلى، يا بىر موللام تېپىپ نىكاھىمىزنى ئوقۇتۇۋېتىلى، ماقۇلما؟... سەمەندەرمۇ سېنى بىكارغىلا سۆزۈڭنى بەرگەن، بىكارغىلا بەدەل تۆلىگەن بولۇپ قالمىسۇن.

ئۇنىڭغا قارىدىڭ. ئۇ ساڭا ئاشىقانە بىچارىلىك بىلەن تەلمۈرۈپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ چىمىمدە قىلىپ قالدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ قالغانىدى. بىراق، بۇ ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلغانلىقىڭدىن ياكى قوشۇلىدىغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى.

— مەيلى، ۋىسالسىز بولۇپ قالسا، ۋىسالسىز مۇھەببەت تېخىمۇ قەدىرلىك ۋە مەڭگۈلۈك بولىدۇ.

لېكىن، بۇمۇ سېنىڭ مۇھەببىتىڭنىڭ ۋىسالسىز مۇھەببەت بولۇپ قېلىشىنى خالايدىغانلىقىڭدىن، ئۇمىد قىلىدىغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى.

— بىراق، چىدىماق تەس، ماقۇل دە! بىز قېچىپ كېتەيلى...

— قاچساڭ سەن قاچ ، مەن ھەرگىز قاچمايمەن !
— ساراڭ بولۇپ قاپسەن ، زۇمرەت...
ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۇك :
— ئىشقىلىپ ئىككىمىزدىن بىرىمىز ساراڭ بولغىلى قوپتۇق ھازىر !...
سەن مەتسالى بىلەن گەپ تەگىشىپ قىلىشتىن قورقۇپ، جىمـىمدە بولۇۋالدىڭ .
— سەن قاچمىساڭ ، مەن نېمە قىلىمەن قېچىپ ؟
— مانا ، ما گېپىڭ جايىدا بولدى .
— ئەمىسە ، نىكاھىمىزنى ئوقۇتۇۋېتىلى .
— مەن ئۆتكەندىمۇ ساڭا دېگەن ، يەنە دەيمەن ، ئۇرۇش ئاخىر-لاشسۇن !
— شۇ چاغدا — گەمىدە جاجاڭنى بەرسەممۇ بوپتىكەن ،— دېدى مەتسالى چەكسىز تەشنالىق ئىلكىدە .
— بولسا بىر شۇنداق قىلغان بولساڭ...
سەن گېپىڭنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالمىدىڭ . راستىنى ئېيتقاندا ، سېنىڭمۇ كۆڭلۈڭ بىرقىسىملا بولۇپ قالغانىدى . ئۆ-زۇڭنى تۇتۇۋالمايدىغان بولساڭ ، پاڭڭىدە يىغلىۋېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى .
«لەنىتى ئۇرۇش !...»
ئۇرۇشنى — سىلەرنى مۇشۇ كۇنلەرگە قويغان ۋە قويۇۋاتقان چىرىكلەرنى مىڭ مەرتىۋە قارغىدىڭ . سەن ئازابلىق خىياللاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، ئۇنىڭ چوغدەك لەۋلىرىگە ، ئاق قۇ كۆكسىدەك يۇمشاق ، سېھىرلىك باغرىغا زارىقىپ تەلپۈندۇڭ . كۆزۈڭ ئۇنىڭ ئاشىقانە كۆزلىرىگە بۇ تەلپۈنۈشلىرىڭنى يۈرىكىگە يەتكۈزۈپ قو-يۇشنى ھاۋالە قىلىپ بولغۇچە ، ئۇ سېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ ، لېۋىڭدە چوغدەك لەۋلىرىڭنى يۇرغىلىتىپ ، قەلبىڭدىكى قىرتاق ، ئاچچىق ، ئازابلىق ھېسلارنى مۇھەببەت كەلكۈنلىرىگە غەرق قىلد-ۋەتتى . شۇنىڭ بىلەن يۈرىكىڭ سۆيگۈ ، ۋۇجۇدۇڭ ھاياتىي كۈچ

بىلەن لىق تولدى.

ئۇنىڭغا قارىدىڭ: قاپقارا كۆزلىرىدە بەخت جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. سۆيگۈ لەززىتىدىن نۇرلانغان قارىمۇتۇق چېھرىدە ئىلاھىي تەبەسسۇم ئۇيۇپ قالغانىدى. مۇھەببەتنىڭ سېھرىي كۈچىدە مەستخۇشلانغان ۋۇجۇدىدىن ھاياتىي كۈچ ئۇرغۇيتتى. ئىككىڭلار شۇنداق مەستخۇشلۇق ئىلكىدە خوشلاشتىڭلار.

* *

— ئاش ئىچسىلە.

كىتابتىن بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ. ئالدىڭدا پۇرقىراپ ھور چىقىپ تۇرغان بىر قاچا چۆچۈرە تۇراتتى. سەن «پەرىشتە»ڭنىڭ داستىخان سېلىپ، ئالدىڭغا ئاش قويغانلىقىنىمۇ تۇيماي قالغانىدىڭ. سەن ئاش سوۋۇپ بولغۇچە، «قۇرغۇي» دېگەن قىسىمغا تاقىۋېتەيچۇ، دەپ ئويلاپ، يەنە كىتابنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ. ئەمما، شۇ قىسىمغا كېلىپ بولۇپمۇ، يەنە كىتابنى ياپقۇڭ كەلمىدى.

22

«قۇرغۇي»

زەرەپشان ۋادىسى كۆكلەم پەيزىگە چۆمگەنىدى؛ زەرەپشان قۇشلىرى باھار سىمفونىيىسىنى ئۇزمەي ئورۇندايتتى؛ زەرەپشان دەرياسى ئويناقشىپ ئاقاتتى، خۇددى بېھىشقا تۇتىشىپ كەتكەن تومۇرۇڭدىكى قاندەك.

جەڭگاھتىكى ھاياتىڭ شۇنداق خۇشال، شۇنداق مەنىلىك، شۇنداق بەختلىك! چۈنكى، سەن، سېنىڭ ئەڭ بۈيۈك ھۆرمىتىڭگە نائىل بولغان ئاكاڭ سەمەندەر، سۆيۈملۈك ئاشىقىڭ مەتسالى بىلەن بىللە بىر مەقسەت، بىر غايە ئۈچۈن كۆكۆللۈك جەڭ قىلىۋاتاتتى-

تىنىڭ . ھاياتىڭدىن چەكسىز رازى ئىدىڭ .
دۇنيا سەن ئۇچۇن شۇ قەدەر گۈزەل ، چۈنكى مۇھەببەت بىلەن تولغانىدى .
ئۆز - ئۆزۈڭدىن شۇنداق سورايتتىڭ : «قەيەردە مۇھەببەت بولسا ، شۇ يەردە گۈزەللىك بولامدىكىن ؟»
بۇنداق چاغلاردا يۈرىكىڭدىن شۇنداق سادا كۆتۈرۈلەتتى : «شۇنداق ، قەيەردە مۇھەببەت بولسا ، شۇ يەردە گۈزەللىك بولىدۇ ! بىراق ، مۇھەببەتسىز گۈزەللىكنىڭ ھەممىسى ساختا . چۈنكى ، مۇھەببەتنىڭ ئۆزى — ئەڭ بۈيۈك گۈزەللىك ! »
سەن شۇنداق بەختىيارلىق ھېسلىرىغا چۆمكىلىپ يۈرگەن كۈنلىرىڭنىڭ بىرىدە «كۆك بۆرە»دىن بىر ئاخبارات ، ئەڭ توغرىسى ، قوماندانلىق شتابقا دوكلات قىلىشقا ئۈلگۈرمەيدىغانلىقى ئۈچۈن ، شۇ مىنۇتنىڭ ئۆزىدىلا ئورۇنداشقا كىرىشمىسەڭ بولمايدىغان جىددىي بىر بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالدىڭ . ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ۋەزىپىنى ئۆزۈڭ يالغۇز ئورۇندىمىساڭ بولمايتتى .
سەن «كۆك بۆرە» ئېيتىپ بەرگەن ھېلىقى ئېقىن ئاغزىغا كېلىپ توختاپ ، ئەتراپقا ئېھتىيات بىلەن نەزەر سالدىڭ . ئەتراپ قاپقاراڭغۇ ، يۇلتۇزلار يارقىن جىمىرلايتتى . دالا سۈكۈتكە چۆككەن ، ئەتراپتىكى رەسىدە بولۇشقا باشلىغان چىغ ، يۇلغۇن ، ئازغان... لار جىممىدە ئۇيقۇغا كەتكەندى .
سەن جومباق - جومباق شاخلاپ كەتكەن بىر تۇپ قىران يۇلغۇننىڭ ئارىسىغا پەم بىلەن كىرىپ ، مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئېقىن ئاغزىغا كۆز تىكتىڭ . سەن ئېقىن ئاغزىنى ئوبدان كۆرەلەيتتىڭ . لېكىن ، ئۇ ياقتىن قارىغان ئادەمنىڭ سېنى كۆرەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . سەن بۇركۈتنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرىڭنى ئېقىن ئاغزىغا تىككەچ خىيال سۈرەتتىڭ : كېلەرمۇ ؟ قايسىسى كېلەر ؟ «قۇرغۇي»مۇ ياكى... بىر كەلسىدى ، بىر كۆرسەم ، بىر تۇتسام شۇ «قۇرغۇي»نى ! قاناتلىرىنى يۇلۇپ ، بويىنىنى تولغاپ - تولغاپ ئۈزۈپ ، «قۇرغۇي» بولۇپ قالغانغا تويغۇزسام

تازا !

ھىلال ئاي ئۇپۇقتىن لىككىدە بېشىنى چىقىرىپ ، كۆز ئال-دىڭدا گىرىمسەن ، گۈزەل بىر دۇنيا زاھىر قىلدى . ئەتراپ يەنىلا شۇنىداق جىمـجىت ، خـۇددى تەبىـئەتتە ھايـاتـلىق مەۋجـۇت ئەمەستەك .

ئەي قادىر ئىگەم ، ھەر ۋاقىت ماڭا نۇسرەت ئاتا قىلىپ كەلدىڭ ، شەپقىتىڭگە يۈز مىڭ قەتلى شۈكۈر ! بۈگۈنمۇ يەنە نۇس-رەت ئاتا قىل . «قورغوي »نى تۇتۇپ ، ئانامنىڭ ، ئىنقىلابىي قور-بانلارنىڭ قىساسىنى ئېلىشىمغا يار ـ يۆلەك بول . سەمەندەرنى ، مەتسالىنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا . ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ، مەتسالى بىلەن ماڭا ۋىسال ، بەخت نېسىپ ئەت !

خىيالىڭ شۇ يەرگە كەلگەندە ، ھىلال ئاي سەن بىلەن خوشلى-شىپ ، ئۇۋىسىغا كىرىپ كەتتى . يۇلغۇنلۇق قاراڭغۇلۇق ئاستىدا قالدى .

خىيال ، تەقەززالىق سۈكۈت داۋام قىلاتتى...

ئاللادىن بۈگۈنكى ئەجرىڭنىڭ بىكارغا كەتمەسلىكىنى تىلەپ ، «قورغوي »نى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتىڭ . مۇشۇنداق ئۈچ سائەت-چە كۈتكەندە ، ئاندىن بىر ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى . سەن تېخىمۇ سەگەكلەشتىڭ ؛ قۇلىقىڭ ، كۆزۈڭ ، بارلىق ھۈجەيرىلىرىڭ شۇن-داق سەگەكلەشتى . يەڭگىلغىنە بىر يۆتەل ئاۋازى ئاڭلاندى .

«كەلدى !... »

يۈرىكىڭ دۇپۇلدىدى . يۇلغۇن شاخلىرىنىڭ مىدىرلاپ كېتى-شىدىن ئەنسىرەپ جىممىدە تۇرۇۋالدىڭ . بىر كۆلەڭگە ئالدىڭدىن (يىگىرمە قەدەمچە يىراقلىقتا) ئۆتۈپ ، ئېقىنغا كىرىپ كەتتى .

ئۇ كىمدۇ ؟ «قورغوي » شۇمىدۇ ياكى «قورغوي »نىڭ خىزىر-دارى — «قوزغۇن» مىدۇ ؟

سەن ئۇنىڭ سىلەر تەرەپتىن ياكى گومىنداڭچىلار تەرىپىدىن كەلگەنلىكىنى بىلەلـمىگەچـكە ، ئۇنىڭ «قورغوي » ئىكەنـلىكىنى جەزملەشتۈرەلمىدىڭ .

سەن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ .
مەيلى ، قايسىسى بولسا مەيلى . «قۇزغۇن»نى تۇتسام ، شۇ ئارقىلىق «قۇرغۇي»نىمۇ تۇتقىلى بولىدۇ .
سەن تاپانچاڭنى قولۇڭغا ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پەم بىلەن ئەگەشتىڭ . نەپەسلىرىڭ ئۆزۈڭگىمۇ ئاڭلانمايتتى . يۈرىكىڭ بار ـ يوقنىڭ ئارىلىقىدا سوقاتتى .
كۆلەڭگە بىر گەمىگە كىرىپ كەتتى . سەن گەمىنىڭ ئاغزىغا پەم بىلەن بېرىپ : «قىمىرلىما !... ئاستا بۇ ياققا چىق !...» دەپ ۋارقىرىماقچى بولدۇڭيۇ ، لېكىن يا ئۇ گەمىدىن چىققىلى ئۇنىماي ، يا مەن گەمە ئىچىگە كىرەلمەي ، ياكى مېنى «پاڭگىدە» ئېتىپ قويۇپ ، ئىش بۇزۇلمىسۇن ، دەپ ئويلاپ ، بىر قورام تاشنىڭ دالدىسىغا مۆكۈنۈپ ، ئۇنىڭ قايتىپ چىقىشىنى كۈتتۈڭ . سەن تەسەۋۋۇر قىلاتتىڭ : ئۇ ئالدىڭدىنلا ئۆتـەتـتـى ، سـەن : «قىمىرلىما !» دەپ ۋارقىرايتتىڭ . ئۇ دىررىدە چۆچۈپ ، جايىدا قېتىپلا قالاتتى .
ئەپسۇسكى ، ئۆزۈڭ دىررىدە چۆچۈپ ، جايىڭدا قېتىپلا قالدىڭ . چۈنكى ، ئارقاڭدىن بىرى «قىمىرلىما !» دەپ ۋارقىراپ ، گەدىنىڭگە تاپانچىنىڭ مۇزدەك ئىستوۋۇلىنى تىرەپ بولغانىدى .
يۈرىكىڭ ئەنسىز سوقاتتى .
بۇ نېمە كارامەت ؟ بۇ نېمـە ئىش ؟ بۇ كـىـم ؟ تونۇشلا ئاۋازىيا بۇ ؟

— قورالنى تاشلا !
تونۇش ئاۋاز يەنە تەكرارلاندى . قورالنى تاشلىدىڭ . ئەسلى بۇنداق ئاسان تاشلىمايتتىڭ ، قورال تاشلاشنىڭ ئورنىغا قىمىرلايتتىڭ — ھەرىكەت قىلاتتىڭ . لېكىن ، شۇنداق تونۇش بىر ئاۋاز سېنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى .
شۇ چاغدىلا سەن گەمىگە كىرىپ كەتكەن كۆلەڭگىنىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈردۇڭ .

— تۇرە ئورنۇڭدىن !

بۇ شۇنداق تونۇش ، شۇنداق يېقىملىق ، شۇنداق سۆيۈملۈك ئاۋاز ئىدى . شۇنداق بولغاچقىلا ، سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ جىممىدە تۇردۇڭ . ئەگەر بۇ شۇنداق تونۇش ، شۇنداق يېقىملىق بۇيۇك ئاۋاز بولمىغان بولسا ، ئۇ تاپانچىغا دوڭغايغاندا ، سەن ئۇنىڭ جان يېرىگە ۋاقتىدە بىرنى تېپىپ ، ئۆزۈڭنى چەتكە ئېلىپ ، «قورغوي»نى تۇتۇشنىڭ كويىغا ئەمەس ، ئۆزۈڭنى قۇتقۇزۇشنىڭ ئامالىنى قىلىغان بولاتتىڭ . بىراق ، بۇ شۇنداق سېھرىي كۈچكە ئىگە مۇقەددەس ئاۋاز بولغاچقىلا ، سەن ھېچقانداق تەدبىر قوللانمىدىڭ .

ئاھ ، بۇ نېمە ئىش ؟ بۇ مۇمكىنمۇ ؟ زادى مۇمكىنمۇ ؟ بۇ نېمە ئۈچۈن ؟ نېمە ئۈچۈن مەن بىر ئىش قىلايلا دېسەم ، ئاتا ـ ئانام ئارقامدا پەيدا بولۇپ قالىدۇ ؟ بۇ زادى نېمە ئۈچۈن ؟ بۇ تاسادىپىي توغرا كېلىپ قېلىشمۇ ياكى تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇششمۇ ؟ بۇ تەڭرىنىڭ چاقچىقىمۇ ياكى جازاسىمۇ ؟ بىر ئەرنىڭ نىكاھىدا تۇ-رۇپ ، باشقا بىر ئەرگە — ئاشىقىمغا تەلپۈنگىنىم ئۈچۈنمۇ ؟ مۇ-ھەببەتنى نىكاھتىن ئۇلۇغ بىلگىنىم ئۈچۈنمۇ ؟ نىكاھنى كۆزۈمگە ئىلماي ، سەمەندەرگە قولۇمنىڭ ئۈچىنى تۇتقۇزماي ، ئۇنىڭدىن سۆزۈمنى ئالغىنىم ئۈچۈنمۇ ؟ !

بىلمەيتتىڭ .

سەن خىيالىڭنىڭ قۇيرۇقىنى چورتلا كېسىپ ، كەينىڭگە ئۆ-رۈلدۈڭ ـ دە :

— دادا !… جېنىم دادا !… — دەپ ھاياجانلىق ۋارقىرىدىڭ .

شۇنداق ، ئۇ سېنىڭ داداڭ ئىدى ؛ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يېتىمسىراپ سېغىنغان ، تەڭرىدىن ئۇنىڭ ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتىپ كېلىپ ، گۇناھىنى يۇيۇشنى تىلىگەن مېھرىبان داداڭ ئىدى .

— بۇ… بۇ سەنمۇ ، قىزىم ؟

داداڭنىڭ ئاۋازى دەسلەپ ھەيرانلىقتىن جىغىلداپ ، كېيىن بوغۇلۇپ قالدى .

سەن داداڭنىڭ باغرىغا تاشلانماقچى بولدۇڭ ؛ ئۇنىڭ باغرىغا

بۇقۇلداپ ياش تۆكمەكچى بولدۇڭ؛ بارلىق شادلىق، دەرد ـ خاپە-
لىقلىرىڭنى، كۆرگەن راھەت، تارتقان جەبىر ـ جاپالىرىڭنى،
مۇھەببەتلىك كەچمىشلىرىڭنى، جۇدالىق ھەسرەتلىرىڭنى داداڭنىڭ
باغرىغا تۆكۈۋەتمەكچى بولدۇڭ؛ ئاناڭنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىنى
تەسىرلىك سۆزلەر بىلەن بايان قىلىپ، داداڭنى تەسىرلەندۈرمەك-
چى، شۇ ئارقىلىق ئۇنى ھەققانىيەت مەيدانىغا ئەكەتمەكچى بول-
دۇڭ. ئەمما، «قۇرغۇي»نىڭ ئۇچۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ،
كەينىڭگە ئۆرۈلدۇڭ. دەل شۇ چاغدا، «قۇرغۇي» گەمىدىن چىد-
قىپ، ئالدىڭدىن ئۆتـمەستىن، ئېقىنىـنىڭ ئىچـكىرىسىگە قاراپ
قاچتى.
— توختا!
ئاۋازىڭ كېچە بوشلۇقىدا جاراڭلاپ، يۇلتۇزلارنى چۆچۈتۈپ
تېخىمۇ جىمىرلىتىۋەتتى.
سەن داداڭنىڭ قولىدىكى تاپانچىغا ئېسىلدىڭ.
— دادا، تاپانچىنى ماڭا بېرىڭ!
بىراق، داداڭ تاپانچىنى بەرمىدى، ئەكسىچە:
— «قۇرغۇي»، چاپسان قېچىڭ! — دەپ ۋارقىرىدى.
ئۇنى قوغلاشقا ئېتىلىۋىدىڭ، داداڭ بىلىكىڭدىن كاپپىدە تۇتۇ-
ۋالدى.
— ئۇنداق قىلما، بالام. ئۆلۈپ كېتىسەن.
— مەيلى!... ئوبدان دادا، مەن خۇش بولۇپ كېتەي سىز-
دىن، مېنى قويۇپ بېرىڭ!
سەن شۇنداق دەپ، ئىلتىجا بىلەن يۇلقۇندۇڭ، تېپىرلىدىڭ،
داداڭنىڭ قوللىرىنى تاتىـلىدىڭ. بىـراق، داداڭ سېنى قـويۇپ
بەرمىدى.
— دادا!... ئۇ قېچىپ كېتىدۇ!
داداڭ تەمكىنلىك بىلەن دېدى:
— ئۇ قېچىپ كەتمىسە بولمايدۇ، قىزىم.
شۇنداق قىلىپ «قۇرغۇي» ئۇچۇپ كەتتى، داداڭ ئۇچۇر ۋۇۋەت-

تى . داداڭ سىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ئۇمىد ـ ئىستەكلىرىڭنى ئۇچۇرۇ-
ۋەتتى ! سەن شۇ قەدەر داغدا قالدىڭ ؛ شۇ قەدەر ھەسرەتتە قالدىڭ .
شۇڭا ، داداڭغا نېمە دېيىشىڭنى ، قانداق مۇئامىلە قىلىشىڭنى بى-
لەلمەي يىغلىۋەتتىڭ ؛ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلى-
ۋەتتىڭ .

داداڭ گەمىگە كىرىپ كېتىپ ، ھايال-شىماي قايتىپ چىقتى ـ دە ، بىرنەرسىنى قويۇن يانچۇقىغا تىققاندەك قىلدى . ئۇنىڭ «قۇرغۇي» تىقىپ قويغان ئاخبارات ئىكەنلىكىنى جەزم قىلىپ ، ئىچ ـ ئىچىڭدىن ئۆرتىنىپ ، تېخىمۇ بۇقۇلدىدىڭ .

يۇلتۇزلار ئۆكسۈيتتى ؛ كېچە ئۆكسۈيتتى .

بەلكىم ، بۇنداق شارائىتتا «قۇرغۇي» ئاخباراتنى تىقىپ قو-يۇشتىن ئەنسىرەپ ، يەنە ئۆزى ئەكەتكەندۇ… دادام قوينىغا بىرنەر-سىنى تىققاندەك قىلىدىغۇ ئەمىسە؟ بەلكىم ، قىچىشقان يېرىنى قاشلىغاندۇ .

بىراق ، بۇ ئويلىرىڭ ساڭا قىلچە تەسەللى بولالمىدى .

نېمىلا ئويلىغان بىلەن ، «قۇرغۇي» ئۇچۇپ كەتتى . ئۇ بۈ-گۈن بولمىسا ئەتە ، ئەتە بولمىسا ئۆگۈن… ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن دۈشمەنگە يەنە ئاخبارات يەتكۈزۈپ بېرىدۇ…

ۋاي ئىست ، ۋاي ئىست ! «قۇرغۇي» ئەجەب ئۇچۇپ كەتتىيا ! ؟

يۈرەك ـ باغرىڭ سىرقىراپ ئاغرىپ كەتتى . غەزەپتىن ئۆتۈك يېرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى . بۈگۈنكى تەقدىرىڭدىن شۇ قەدەر يىرگەندىڭ .

سەن خىياللىرىڭنى يىغىپ ، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ ، داداڭغا قىسقا ـ قىسقا دەرد تۆكتۈڭ . ئاناڭنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمىنى ئازابلىق كۆز ياشلىرىڭ بىلەن ناھايىتى تەپسىلىي ۋە تولىمۇ تەسىر-لىك بايان قىلدىڭ .

ئەمدى دادام ماڭا ئوخشاشلا ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ ، مېنى باغرىغا چىڭ-چىڭ باسىدۇ . تىكەندەك يۇمشاق قوللىرى بىلەن

كۆز ياشلىرىمنى سۈرتىدۇ، چاچلىرىمنى سىلايدۇ.
ئۇيلىغىنىمدەك، داداڭ سېنى باغرىغا باستى، ئەمما يىغلىمىدى. ئۇنىڭ باغرىنىڭ قېتىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىڭ، خۇددى چېرىكلەرنىڭ باغرىدەك. چاچلىرىڭنى سىلىدى، كۆز ياشلىرىڭنى سۈرتتى. ئەمما، قوللىرى يۇمشاق ئەمەس، پەقەت تىكەندەك يىرىك ئىدى.
بەلكىم، تۇيغۇلىرىم خاتالاشقاندۇ...
— ئاناڭ بۇ ئىشتا خاتا قىلغان، قىزىم. بولۇپمۇ سەن. نېمە قىلىتتىڭلار تاغ ئوغرىلىرىغا ياردەم قىلىپ؟
كۇتۇلمىگەن بۇ جاۋاب تۇيغۇلىرىڭنىڭ خاتالاشمىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى.
ئەتراپ تېخىمۇ قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. سەن چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە داداڭغا گۇمان بىلەن سىنچىلاپ قارىدىڭ.
ئالدىمدىكى مېنىڭ داداممۇ؟ ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان دادام شۇمۇ؟
ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى.
دادامنى مۇشۇ ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغان نەرسە زادى نېمە؟
بىلمەيتتىڭ.
— ماڭ قىزىم، كېتىلى، — دېدى داداڭ.
— نەگە؟... چوپانغا — ئۆيگىما؟
ئەگەر داداڭ مۇشۇ شەرمەندە، پاسىقانە ھاياتىدىن قول ئۈزىدىغانلا بولسا، سەنمۇ بۇ شەرەپلىك ئىنقىلابىي ھاياتىڭدىن ۋاز كېچىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆيۈڭلارغا قايتىپ كېتىشكە رازى بولاتتىڭ. چۈنكى، سېنىڭ مۇناپىقنىڭ قىزى بولغۇڭ يوق ئىدى. ئەمما، داداڭ سېنى يەنىلا ئۈمىدسىزلەندۈرۈپ قويدى:
— ياق، بىزنىڭ سەپكە.
ۋۇجۇدۇڭ يېقىمسىز تىترەك ئىسكەنجىسىدە مىجىلىپ، نېرۋىلىرىڭ زەخمىناك بولدى.

— ياق ، دادا ، بىزنىڭ سەپكە كىتىلى ! خىزمەت كۆرسىتىپ ، گۇناھىڭىزنى يۇيۇڭ ! ئانامنىڭ روھىنى خۇش قىلىڭ...

داداڭ سۆزۈڭنى بۆلدى :

— گۇناھ ؟... مەن ھىچقانداق گۇناھ قىلمىدىم ، مەن ھەرگىز گۇناھكار ئەمەس ! گۇناھ ئۆتكۈزدۈم دىگەن تەقدىردىمۇ ، ھەقىقانىيەت ئۈچۈن قىلىنغان ھەرقانداق ئەسكى ئىش گۇناھ ھىسابلانمايدۇ.

داداڭنىڭ ھەربىر ئىغىز سۆزلىرىدىن مەغرۇرلۇق ۋە ئىپتىخار ئۇرغۇيتتى .

مۇشۇ مىنىڭ داداممۇ ـ ھە ؟ !

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى . سورىدىڭ :

— سىلەرمۇ تىخى ھەققانىيەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتامسىلەر ؟

— ئەلۋەتتە !

سەن گەپ قىلمىدىڭ . پەقەت بىر قورام تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدۇڭ .

كىچە ئىغىر سۈكۈت ئاستىدا قالغانىدى . يۈرىكىڭنى ھەسرەت مۇجۇيتتى ، خۇددى ئالۋاستى چاڭگىلىدەك . ئەسەبلىرىڭ ئەلەم تەرىپىدىن ياۋۇزلارچە ئىزىلەتتى ، گوياكى جوۋازدا ئىزىلگەن زىغىردەك . غۇرۇرۇڭنى خورلۇق تاتىلايتتى ، مىسالى ئوغرى مۇشۈكتەك .

سەن ئويلىناتتىڭ ؛ داداڭنى قايىل قىلىپ ، ئۇنى گۇمراھلىقتىن توسۇپ ، شەرمەندە ، باش ـ ئاخىرى يوق تۈيۈق يولدىن قايتۇرۇۋىلىپ ، نۇرانە مەنزىلگە باشلاپ كىرىشنىڭ چارە ـ تەدبىرلىرى ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلىناتتىڭ : شۇ تاپتا تاپانچام بولسا ، ئاسمانغا قارىتىپ بىرلا ئاتسام ، ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ يىگىتلەر يوپۇرۇلۇپ كەلسە ، يىگىتلەر كىلىپ بولغۇچە ، دادامنىڭ پۇتىدىن قۇچاقلاپ يىتىۋالسام ، يىگىتلەر دادامنى تۇتۇپ ، پولك شتابىغا ئاپارسا ، مەن پولكوۋنىكقا چۈشەندۈرسەم ، يالۋۇرسام...

داداڭ خوددى تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا خىياللىرىڭنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى :

— ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلەر ھەرگىز غەلىبە قىلالمايسىلەر . سەن بېشىڭنى كۆتۈرمەيلا سورىدىڭ :

— نېمىشقا ؟

— چۈنكى سىلەرنىڭ ئۇرۇشۇڭلار ھەقىقىي ئۇرۇش ئەمەس... سەن تېخى كىچىك ، بىلمەيسەن ، كېيىن چوقۇم چۈشىنىپ قالىسەن...

داداڭ ساڭا بۇ ھەقتە بىرمۇنچە چۈشەنچە بەردى . سەن داداڭنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيرانلا قالدىڭ . سەن داداڭنىڭ سىياسىي سەۋىيىسىنىڭ بۇنچىۋالا تېز ئۆسۈپ كېتىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىڭ .

نومۇس سېنى تاشقا پاتۇرۇپلاۋەتتى . شۇنداق بىر دادىنىڭ قىزى بولۇپ قالغانلىقىڭدىن نومۇس قىلىۋاتاتتىڭ ؛ ھەق - ناھەقنى پەرق ئېتەلمەيدىغان ، ھەققانىيەت ، ئازادلىق ، باراۋەرلىكنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەي تۇرۇپ ، ھەققانىيەت ، ئازادلىق ، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان شۇنداق بىر پاسىق ، بەختسىز دادىنىڭ قىزى بولۇپ قالغانلىقىڭدىن نومۇس قىلىۋاتاتتىڭ . سەن نومۇستىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن سۇمۇرغدەك پەرۋاز قىلىپ ، كۆكتە چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا قوشۇلۇپلا كەتكۈڭ كېلىۋاتاتتى.

سەن داداڭنى قايىل قىلىشىڭنىڭ ، قوينىڭدىكى ئاخباراتنى ئېلىۋېلىشىڭنىڭ ، «قۇرغۇي»نىڭ زادى كىملىكىنى ئېيتقۇزۇۋېلىشىڭنىڭ (گەرچە داداڭنىڭ «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى بىلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرساڭمۇ . چۈنكى ، داداڭ «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى بىلگەن بولسا ، باياتىن : « «قۇرغۇي» ، تېز قېچىڭ» دەپ توۋلاشنىڭ ئورنىغا دىققەتسىزلىكتىن : «پوكۇنى ، تېز قېچىڭ» دەپ توۋلاپ سېلىشى مۇمكىن ئىدى) مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ - دە ، تاللىغان يولۇڭلارغا مېڭىۋېرىش قارارىنى چىقىرىپ ، ئورنۇڭدىن لىككىدە تۇرۇپ ، داداڭغا «خوش» دېدىڭ .

داداڭ كەيىنگەدىن ئەگىشىپ نىمىلەرنىدۇ دەيتتى . سەن ئېقىن ئاغزىغا چىقىپ ، داداڭغا بۇرۇلدۇڭ :

— خوش ، دادا ، خۇدا سىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي ! ئۆلمىسەك ، ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا كۆرۈشەرمىز !

— شۇنداق قىلىپ ، مەن بىلەن ماڭمامسەن ؟ ھېچبولمىغاندا ، ئۆيگە بولسىمۇ قايتىپ كەتمەمسەن ؟

— ئەمىسە ، بىللە كېتىلىما ؟

— ...

ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتتۈڭ ؛ بىر سائەت كۈتتۈڭ ؛ ھەتتا بىر ئۆمۈر كۈتتۈڭ . جاۋاب بەرمىدى . ئاخىر ئۆز مەنزىلىڭگە ئارقاڭغا قارا ـ قارا مېڭىپ كەتتىڭ . ھەتتا جاھاننىڭ ئۇ چېتىگە بېرىپ بولۇپمۇ ئارقاڭغا قارىدىڭ . داداڭنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى ، قارىسى تۇگۇل ، شەپىسىمۇ . شۇنداق بولسىمۇ ، سەن ئارقاڭغا قاراۋەردىڭ . بىر ئۆمۈر قارىدىڭ . چۈنكى ، سەن داداڭنىڭمۇ خۇددى سەندەك ئۇمىدتە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ .

ئاھ ، خۇدا ، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن ، دادامنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا ! ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەۋپىق ـ ھىدايەت ئۇرۇقىنى چېچىپ ، ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كەل . ئاكام سەمەندەرنى ، ئاشىقىم مەتسالىنى مەن ئۇچۇن ئۇرۇشلاردا ئامان ـ ئېسەن قىل ، بىزگە ۋىسال ، بەخت ـ تەلەي بەخش ئەت . ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل ، ھەرگىزمۇ دادام ئېيتقاندەك قىسمەتكە دۇچار قىلما !

گازارمىغا كېلىپ قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكىڭنى ھېس قىلدىڭ ؛ نېرۋىلىرىڭنىڭ قاتتىق زەخمىناك بولغانلىقىنى ھېس قىلدىڭ ؛ شۇ ھارغىنلىق ئىلكىدە داداڭنى قانداق قىلىپ بولمىسۇن ، چوقۇم ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ . چۈنكى ، سەن داداڭدىن ئايرىلىپ قېلىشنى ، ئۆمۈر بويى خورلۇق ، نومۇس ئىچىدە ياشاشنى خالىمايتتىڭ ؛ سەپداشلىرىڭنىڭ ئالدىدا ، بولۇپمۇ سەمەندەر بىلەن مەتسالىنىڭ ئالدىدا «مۇناپىقنىڭ قىزى» دېگەن ئاتاققا قېلىشنى

خالىمايتتىك .
گازارما جىمىپ قالغاندەك قىلاتتى . ھەيرانلىق ئىلكىدە ئاشـ
خانىغا كىردىك . قورسىقىىك قەۋەتلا ئېچىپ كەتكەنىدى . ئاشپەز
قاچا ـ قومۇچلارنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى . ئۇنىڭدىن روتىنىڭ بۇيلۇقـ
تىكى دۈشمەننى يوقىتىش ئۇچۇن كەتكەنلىكىنى ئۇقۇپ، تېپىرلاپ
تۇرالمايلا قالدىك .
«قۇرغۇي» مۇشۇ ھەقتە دۈشمەنگە مەلۇمات بەرگىلى گەمىگە
بارغان بولغىيمىدى؟ دادام ئاخباراتنى ئەكەتكەنمىدۇ ياكى «قۇر-
غۇي» ئاخباراتنى قويۇپ قويغىلى پېتىنالمىغانمىدۇ؟ شۇنداق بولـ
غاندۇ ئىلاھىم !
سەن ھەرقانچە ئويلىغىنىڭ ، ھەرقانچە تىلىگىنىڭ ، ھەرقانچە
ئىلتىجا قىلغىنىڭ بىلەن ، داداڭنىڭ ئات چاپتۇرۇپ ، ئاخباراتنى
ھېلىغىچە دۈشمەن قولىغا يەتكۈزۈپ بولغانلىقىنى قىياس قىلالمىـ
دىڭ. سەن ئات بىلەن روتىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ ، ئەگرى ـ
توقاي يارلىق ئىچىدە يېتىشىپ ، روتا كوماندىرىغا ئەھۋالنى جىددىي
دوكلات قىلدىڭ .
روتا كوماندىرى دوكلاتىڭنى ئاڭلاپ ، كۆپ ئويلىنىپ تۇرمايلا
قوشۇنغا چېكىنىشكە بۇيرۇق بەردى :
— چېكىنىڭلار !
بۇ بۇيرۇق سىلەرگە ئەمەس ، گويا يارنىڭ ئىككى قاسنىقىدىـ
كى ئويداڭ ـ چوڭقۇر ۋە دالا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ دالدىلىرىغا يوشۇـ
رۇنۇۋالغان دۈشمەنلەرگە بېرىلگەندەك ، تۇيۇقسىزلا ئوق يامغۇرلىـ
رى ئىچىدە قالدىڭلار .
ئالدىـــن ماڭغان رازۋېـــدكـــــچىڭلار نېمىنى رازۋېد قىلدىـ
كىن؟
چېكىندىڭلار...
سىلەر چېكىنەتتىڭلار ، مۆكۈنەتتىڭلار ، ئاتاتتىڭلار . ئەمما ،
دۈشمەن ئېگىزدە ، سىلەر پەستە بولغاچقا ، ئاتقان ئوقۇڭلارنىڭ
تولىسى زايە كېتەتتى . گراناتلار گۇمبۇرلەپ پارتلاپ ، سىلەرنى

توزغاقتەك يۇمشاق توپىغا كۆمەتتى. زېمىننى لەرزىگە سالغاچ كىملەرنىڭدۇر جېنىنى ئالاتتى، كىملەرنىڭدۇر بېشىنى ياراتتى، پۇت - قوللىرىنى ئۈزەتتى، ئۈچەي - قارنىنى چۇۋۇۋېتەتتى، كۆزلىرىنى قۇياتتى.

— ۋايجان، قولۇم ئۈزۈلۈپ كەتتى!

— ۋايجان، كۆزۈم قۇيۇلۇپ كەتتى!

— ...

مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق سادالار زەرەپشان ۋادىسىنى زىلزىلىگە كەلتۈرەتتى.

سىلەر چېكىنەر - چېكىنەر ئاخىر يارنىڭ ئاغزىغا بېرىۋالدىڭلار. ئەمما، بۇ سىلەرنىڭ ھالاكەتتىن قۇتۇلۇپ كەتكەنلىكىڭلاردىن دېرەك بەرمەيتتى. چۈنكى، سىلەر يار ئاغزىدا يەنە دۈشمەننىڭ تۆت پىلىموتچىسىغا دۈچ كېلىپ، تۆت ئەتراپتىن قاپسىلىپلا قالغاندىڭلار. پىلىموتلارنىڭ ئاغزىدىن ئۈزۈلمەي ئوت چاچراپ تۇراتتى. مامات سىلەرگە قارا قانتىنى سۆرەپ، لاغايلاپ كېلىۋاتاتتى. ھازىرقى بىردىنبىر يول ئېقىننىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، كېلىۋاتقان دۈشمەننى توسۇپ تۇرۇپ، يار ئاغزىنىڭ ئىككى بېشىدىكى پىلىموتچىلارنى يوقىتىش ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم يارنىڭ ئۈستىگە بىر ئاماللارنى قىلىپ چىقىشقا توغرا كېلەتتى. لېكىن، يار ئېگىز، ئاسانلىقچە چىققىلى بولمايتتى. شۇڭا، بىر - بىرىڭلارنىڭ دولىسىغا دەسسەپ چىقىشقا باشلىدىڭلار. ئەپسۇسكى، يارغا ياماشقانلىكى يىگىت يار ئۈستىدىكى دۈشمەنلەر تەرىپىدىن ئېتىلىپ، يارلىققا دومىلاپ چۈشەتتى.

توساتتىنلا سېنى سەمەندەر چاقىرىپ قالدى:

— زۇمرەت، بۇ يەردە يار ئۈستىگە چىققىلى بولىدىغان يول باركەن، ماڭا ياردەملىشىڭ.

راست، بۇ يار ئۈستىگە چىققىلى بولىدىغان يول ئىدى. سۇ ئويۇپ كەتكەن كىچىككىنە بىر ئېرىق سىلەرنى يارنىڭ ئۈستىگە باشلاپ چىقتى.

— زۇمرەت، مەن ئارقىمىزدىكى دۈشمەننى توسۇپ تۇراي، سىز پىلىموتچىلارنى ئۇجۇقتۇرۇڭ، — دېدى سەمەندەر.

ئەللىك نەچچە قەدەم ئالدىڭدا ئوت ئۇچقۇندايتتى. سەن شۇ ئوت ئۇچقۇنغا قاراپ ماڭدىڭ. شۇ ئوت ئۇچقۇنى ئۆچكەندىلا، سىلەر پىستىرمىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلەيتتىڭلار.

شەرقىي ئۆپۆق ئاقىرىپ تۇراتتى، خۇددى بېلىق قورسىقىدەك. خورازلار چىللىشاتتى، ئىتلار قاۋىشاتتى...

سەن ئوت ئۇچقۇنغا ياندىن ئەمەس، ئايلىنىپ ئارقا تەرەپتىن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدىڭ. سەن يەر بېغىرلاپ ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ئىلگىرىلەيتتىڭ. ئەگەر پىلىموتچىلار تۇيۇپلا قالسا، ھەممە تىرىشچانلىقىڭلار يوققا چىقاتتى، ھەتتا ھەممىڭلار تۈگىشىشىڭلار مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، ئېھتىيات قىلماسلىق بولمايتتى.

سەن پىلىموتچىغا يىگىرمە قەدەمچە قالغاندا، شەرقىي ئۆپۆق ئوتتەك تاۋلانغان بولۇپ، نۇرانە قۇياش چومبىلىنى قايرىۋېتىشكە تەمشىلىپ تۇراتتى. دەل شۇ چاغدا، بىر پىلىموتچى كەينىگە ئۆرۈلۈپ، قولىغا بىرنەچچە گرانات ئالدى. سەن بىر تۇپ كۆتمەك يۇلغۇننىڭ دالدىسىدا ئىدىڭ. ئۇنى كۆرۈپ كۆزلىرىڭگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ. يۈرىكىڭنىڭ قارتتىدە قىلىشىغا پەرۋا قىلماي، كۆزلىرىڭنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىڭ. ئۇ قولىدىكى گراناتنى يىگىتلەرگە قارىتىپ تاشلىدى. قاتتىق پارتلاش بىلەن تەڭ باشلار، قوللار، قانلار كۆككە ئۇچۇپ چىقتى. ئۆپۆق قىپقىزىل قانغا بويالدى. پىلىموتچى كەينىگە ئۆرۈلۈپ، يەنە گرانات ئالدى.

«شۇ، دەل شۇ!... ۋاي خۇدايىم!»

ۋۇجۇدۇڭ قاراسلاپ كەتتى. ئارقا ـ ئارقىدىن قاراسلاۋەرگەن يۈرىكىڭدىن مېھرىلىك نىدا پارتلاپ چىقتى: «دادا!!!»

شۇنداق، ئۇ سېنىڭ داداڭ ئىدى؛ ئاتىلىق مېھرى بىلەن سېنى بېقىپ چوڭ قىلغان ياۋاش، مۆمىن، كۆيۈمچان، ساددا داداڭ ئىدى؛ تېخى تۆت ـ بەش سائەت بۇرۇن تەڭرىدىن ئامانلىق،

تەۋپىق ـ ھىدايەت تىلىگەن ، ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كې-
لىشنى ئىلتىجا قىلغان ، ئۆتونگەن سۆيۈملۈك داداڭ ئىدى .
قولۇڭ كۇرجۇكتا قېتىپلا قالغانىدى .
داداڭ ھامان ئوق ئۈزەتتى ، قوشلاپ ـ قوشلاپ گرانات تاش-
لايتتى . پارتلاشلاردىن زېمىن تىترەيتتى ، يۈرىكىڭ تىترەيتتى ،
ۋۇجۇدۇڭ تىترەيتتى .
چىدىيالمىدىڭ ، زادىلا چىداپ تۇرالمىدىڭ .
«دادا ، ئۇنداق قىلماڭ ! » دەپ توۋلايمىكىن ؟ دادام ئارقىسىغا
قاراپ بولغۇچە ، يېنىدىكى چېرىك مېنى ئېتىۋەتسىچۇ ؟ مەنلا ئۆ-
لۈپ ، سەپداشلىرىم ھالاكەتتىن قۇتۇلۇپ قالسىغۇ مەيلىدى...
نېمىشقا دادام كەينىگە قاراشتىن بۇرۇنلا كۇرجۇكنى بېسىۋەتمىگەن
بولغىيدىم ؟... كۆرمەيلا قالغان بولسام ، ئۇقمايلا قالاتتىم ، مەڭگۇ
ئۇقمايلا قالاتتىم !
داداڭ ھەدەپ گرانات تاشلايتتى . كۆككە باشلار ، قوللار ئۇ-
چۇپ چىقاتتى ، زېمىن قانغا بويىلاتتى .
زادىلا چىدىيالمىدىڭ . يەنە سۇكۇت قىلىش تېخىمۇ زور مەغ-
لۇبىيەتتىن ، ئىنقىلابنىڭ تېخىمۇ زور مەغلۇبىيىتىدىن دېرەك
بېرەتتى .
«ئاھ ، خۇدا ، مېنى كەچۈر ! دادا ، ۋاپاسىز ، رەھىمسىز ،
باغرى تاش قىزىڭىزنى كەچۈرۈڭ ! »
چەكسىز غەزەپ ـ نەپرەت ، چەكسىز مېھىر ـ مۇھەببەت ،
چەكسىز ئازاب ـ ھەسرەت يۇدۇپ ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ ـ دە ، مەن
دادامنى ئەمەس ، دۈشمەننى ئاتتىم ، دېگەن ھېس ـ تۇيغۇ بىلەن
ئۆزۈڭنى ئالداپ ، كۇرجۇكنى قەھرىڭ بىلەن باستىڭ . ئوت ئۇچ-
قۇنلىرى ئۇچتى . سەن يۇگۇرۇپلا كەلدىڭ . داداڭنىڭ بېشى پىلى-
موتقا چاپلىشىپ قالغانىدى . يەنە بىر پىلىموتچى ئوڭدىسىغا
ياتاتتى .
سەن داداڭنىڭ پىلىموتىنى ئالماقچى بولدۇڭ ، لېكىن ئېلىشقا
جۈرئەت قىلالمىدىڭ . چۈنكى ، داداڭنىڭ ئازابلىق چىرايىنى ، ئا-

زابلىق ئۆلۈمنى كۆرۈشتىن قورققانىدىڭ. شۇڭا، يەنە بىر پىلە-موتچىنىڭ پىلىموتىنى قولۇڭغا ئېلىپ، ئاغزىنى قارشى قىرغاقتى-كى پىلىموتچىلارغا قاراتتىڭ. پىلىموتىڭنىڭ ئاغزىدىن ئوت ئۇچ-قۇنلىرى چاچرايتتى؛ پىلىموتىڭنىڭ ئاغزىدىن ئىلتىجالىق كۆز يېشى چاچرايتتى؛ پىلىموتىڭنىڭ ئاغزىدىن نەپرەتكە تولغان ئازاب، ئازابقا تولغان مۇھەببەت چاچرايتتى.

مۇھاسىرىنى ئاخىر بۆسۈپ چىقىپ كەتتىڭلار. ئەپسۇسكى، بۇنىڭ ئۇچۇن ئىنقىلاب خۇددى ساڭا ئوخشاشلا ناھايىتى زور بەدەل تۆلىگەنىدى. چۈنكى، بىر روتا جەڭچىدىن ئاران ئوتتۇز نەچچە جەڭچىلا ھايات قالغانىدى.

سەن «قۇرغۇي» ۋە داداڭ ھەققىدىكى ئىشلارنى پولك كوماندىرى تۇردىقارىي بەگكە تەپسىلىي دوكلات قىلدىڭ. ئەمما، داداڭنى ئۆزۈڭنىڭ ئېتىۋەتكەنلىكىڭنى ئېغىزغا ئالمىدىڭ. چۈنكى، سەن قەلبىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا پاتۇرۇۋەتكەن بۇ سىرنى قاتمۇقات قايغۇ ـ ھەسرەت تۇمانلىرى ئىچىدە بۇرۇقتۇرما قىلىۋەتمەكچى بولغانىدىڭ. بۇرۇقتۇرما قىلالارسەنمىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

پولكوۋنىكمۇ، سەنمۇ ئويغا پاتقانىدىڭلار. شۇ تاپتا سىلەرگە ھېكمەتئاخۇن تېۋىپنىڭ قەدرى ئۆتۈلۈۋاتاتتى. ئەگەر ئۇ ھايات بولغان بولسا، جەڭچىلەر ئارىسىدىن «قۇرغۇي»نى تونۇپ بېرەلەيتتى، بۇ تامامەن مۇمكىن ئىدى. ئەمدى ئۇنى كىم تونۇپ بېرەلەيدۇ؟ ئۇنىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىنى كىم ئاشكارىلىيالايدۇ؟ ئۇنىڭغا كىم، قانداق قىلىپ قۇرالايدۇ؟ قۇرالىغان تەقدىردىمۇ، قۇرغان قىلتاققا ئۇ چۈشەمدۇ؟

بىلمەيتتىڭ؛ بىلمەيتتىڭلار؛ ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمما، «قۇرغۇي»نى زادى تۇتماي بولمايتتى.

— بۇنى ھېچكىمگە تىنماڭ، — دېدى پولكوۋنىك، — گەپ قۇلاقتىن ـ قۇلاققا يېتىپ، «قۇرغۇي» ئۇركۇپ كەتمىسۇن، — ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، جىددىي بۇيرۇق قىلدى، —

سىز بۇگۈنلا بېرىپ ، «كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىڭ ، ئىمكان بار بىۋاستە كۆرۈشۈڭ . ئۇ بىر ئامال قىلىپ ، «قۇرغۇي»نىڭ سالاھىيىتىنى ئېنىقلىسۇن !

سەن بۇيرۇققا بىنائەن روتىغا قايتىپ كەتتىڭ . روتىغا كېلىپ ، «قۇرغۇي» ، «كۆك بۆرە» ھەققىدىكى بۇ ئىشلارنى مەتسالىغا «ھېچكىمگە دېمە» دەپ سۆزلەپ بەردىڭ .

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە ، پولك شتابىدا مەخسۇس رازۋېدكا بۆلۈمى قۇرۇلۇپ ، مەتسالى شۇ رازۋېدكا بۆلۈمىگە يۆتكەپ كېتىلدى . ئۇ مېڭىش ئالدىدا ئۆزىنىڭ «قۇرغۇي» ، «قۇزغۇن» ، «تۈلكە»... تۇتۇش ئالاھىدە ئەترىتىگە قاتنىشىدىغانلىقىنى ، «قۇرغۇي»نى چوقۇم تۇتۇپ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ، سەن بىلەن ناھايىتى ئالدىراش خوشلاشتى . سەن ئۇنىڭغا خەيرلىك تىلەكلەرنى تىلەپ قالدىڭ .

ئارىدىن يەنە ئىككى كۈن ئۆتكەندە ، سەن پولك شتابىغا يەنە چاقىرتىلدىڭ . چۈنكى ، ساڭا «كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىشكە توغرا كەلگەندى . بۇ قېتىم سەن «كۆك بۆرە» بىلەن بىۋاستە كۆرۈشمىدىڭ . پەقەت شەرتلىك جاي — پور سۆگەتنىڭ كاۋىكىدىن ئاخباراتنى ئېلىپ قايتىپ كەلدىڭ . سەن ئاخباراتنى قوماندانلىق شتابىغا تاپشۇرۇشتىن بۇرۇن ئوقۇپ كۆرۈپ ، چۆچۈپلا كەتتىڭ .

«خاتا ئوقۇدۇممۇ يا ؟ !... »

قايتا ئوقۇدۇڭ : «سەمەندەر — ‹قۇرغۇي› .

— ‹كۆك بۆرە› »

ۋاي خۇدايىمەي ، بۇ نېمە ئىش ؟ بۇ مۇمكىنمۇ ؟ سەمەندەر ئاكام راستتىنلا «قۇرغۇي»مىدۇ ؟ !

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى ؛ ئۇنىڭ «قۇرغۇي» بولۇپ قېلىشىغا زادىلا ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى . ئەمما ، ئىشەنمەي بولمايتتى . قولۇڭدىكى پاكىت سېنى ئىشىنىشكە قىستايتتى . ئىچ ـ ئىچىڭدىن يىغا قايناپ چىقتى . زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ بوقۇلدىدىڭ .

سەمەندەر ئاكام قانداقسىگە «قۇرغۇي» بولۇپ قالىدۇ ؟...

ئۇنىڭ بىلەن بىر روتىدا بىللە جەڭ قىلغان تۇرساق، روتىدىن ئايرىلغان بولغىيمىدىيا؟ ياق، ياق! ئۇ ھەرگىز «قورغوي» ئە-مەس، بۇ بىر خاتالىق!

بىردىنلا بۇ پىكرىڭدىن يالتىيىپ قالدىڭ. چۈنكى، سەن «كۆك بۆرە»نىڭ سىلەرنى ھازىرغىچە بىرەر قېتىممۇ خاتا ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ باققانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ. ئۇنىڭ سىلەرگە ئى-شەنچسىز ئاخباراتىنى ھەرگىز ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتىڭ.

ناۋادا، ئۇنىڭ شېرىكى بولسىچۇ؟... چوقۇم شېرىكى بار! «ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە». نېمىشقا ئۇ «قورغوي» بولمايدىكەن؟ نېمىشقا ئۇنىڭ «قورغوي» ئىكەنلىد-كىدىن گۇمانلانسام، «قورغوي» ئىكەنلىكىگە ئىشەنسەم بولمايدى-كەن؟... نامراتلىقتىن جاق تويۇپ، بىرەر يامبۇغا، بىرەر تىللاغا سېتىلغاندۇ تايىنلىق. ئۇ مېنىڭ سۆزۈمنى بىكارغا بەرمەپتىد-كەن – دە. «نېمانداق ئالىيجاناب بولۇپ كەتتىڭ» دېسەم تېخى! ئاچامنىڭ يۈز – خاترىسىنى دەپ، مېنىڭ ئۆزىگە چېتىلىپ قېلى-شىمنى خالىماي، سۆزۈمنى بەرگەن گەپ! نىيىتى ئەزەلدىن دۇ-رۇس ئەمەس. دۇرۇس بولغان بولسا، شۇ چاغدا يېرىم يولدىن قايتىپ كەلمەيتتى. ھۇ، تۇزكور، ۋىجدانسىز مۇناپىق!

رەھمەت ساۋا، ئالىيجاناب مۇناپىق! ھەرنېمە بولسا، سۆزۈمە-نى بېرىپتىكەنسەن، بولمىسا مۇناپىقنىڭ قىزى، مۇناپىقنىڭ خو-تۇنى بولۇپ قالىدىكەنمەن. ئاھ، خۇدا، مەن ساۋا زادى نېمە گۇناھ قىلغان؟ باققان داداممۇ مۇناپىق چىقسا، تەگكەن ئېرىممۇ مۇناپىق چىقسا!

يىغلىدىڭ؛ ئۆكسۈپ – ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ. يىغلىغان پېتىڭ پولك شتابىغا كىرىپ، ئاخباراتنى پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگكە تاپشۇردۇڭ. ئوفىتسېرلار ئاخباراتنى قولدىن – قولغا ئۆتكۈزۈپ، بىرمۇ بىر كۆرۈپ، ھەيرانلىقتىن بىر – بىرىگە قاراپلا قېلىشتى. ئۇلارمۇ سەمەندەردەك قەيسەر بىر جەڭچىنىڭ

«قوْرغوْي» ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيۋاتاتتى.
چەكسىز قايغۇ ــ ھەسرەت بىلەن تولغان يۈرىكىڭ، قەلبىڭ، تومۇر ــ تومۇرلىرىڭ، ئۆگە ــ ئۆگىلىرىڭ، چىگىقلىپ پارتلاپ كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغان نېرۋا ــ ھۈجەيرىلىرىڭنىڭ شۇ تاپتا مەتسالىنىڭ ئاشىقانە تەسەللىسىگە موھتاج بولۇۋاتانلىقىنى ھېس قىلىۋاتاتتىڭ؛ مەتسالىنىڭ تەلۋىلەرچە سۆيۈشلىرىگە موھتاج بولۇۋاتانلىقىڭنى ھېس قىلىۋاتاتتىڭ؛ مەتسالىنىڭ پاك ــ غۇبارسىز سۆيگۈ ــ مۇھەببىتىگە چوڭقۇر موھتاج بولۇۋاتانلىقىڭنى ھېس قىلىۋاتاتتىڭ. سەن مۇشۇنداق موھتاجلىق ئىلكىدە خامۇشانە قەدەملەر بىلەن روتىغا قايتىپ كەلدىڭ.
سەن مەتسالىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتىڭ. كۈتكىنىڭگە يارىشا ئۇ ئەتىسى سەھەردىلا تۆت نەپەر يىگىت بىلەن روتىدا پەيدا بولدى. ئۇ ساڭا ئاشىقانە تەسەللى بەرگىلى، مۇھەببەتلىك بېغىشلىرى، مۇھەببەتلىك باغىرلاشلىرى، مۇھەببەتلىك سۆيۈشلىرى ئارقىلىق قەلبىڭدىكى ئەلەم ــ ھەسرەتنى قوغلاپ چىقىرىپ، كۆڭلۈڭنى خۇش قىلغىلى، روھىڭنى ئۇرغۇتقىلى ئەمەس، پولك شتابىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن سەمەندەرنى قولغا ئالغىلى كەلگەنىدى.
شۇڭا، بۇ قېتىم ساڭا ئۇنىڭ تەبەسسۇمزاردا سەيلە قىلىش، ئاتەش باغرىغا سىڭىپ كېتىش، شۇ ئاتەش باغرىدا يەنە قايتىدىن يارىلىش نېسىپ بولمىدى؛ چوغدەك لەۋلىرىدىن مۇھەببەت زەمزىمى سۈمۈرۈپ، مەۋجۇتلۇقۇڭنى ئۇنتۇش نېسىپ بولمىدى. چۈنكى، ئۇ كەلگەنچە كېلىپ سەمەندەرنى چەمبەرچاس باغلاپ، پولك شتابىغا ئەكەتكەنىدى.
شۇ كۈنلەردە تىلىڭ، دىلىڭ ئىلتىجادىن خالىي بولمايتتى: «ئەي شەپقەتلىك قادىر ئىگەم، مەتسالىنى مەن ئۇچۇن جەڭلەردە، ۋەزىپىلەردە ئۆز پاناھىڭدا ساقلا! تاغدەك ئىشىنىپ يۈرگەن سەمەندەرمۇ (‹ئاكا› دېگۈڭ كەلمىدى) ساتقۇن ــ مۇناپىق بولۇپ چىقتى. ئەمدى مېنىڭ بۇ دۇنيادا مەتسالىدىن باشقا تارتىشقۇدەك، تېۋىنغۇدەك، يۆلەنگۈدەك، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ، يۈرىكىمنى

كۆلدۆرگۆدەك ھېچ نەرسەم قالمىدى. سەمەندەردەك مۆناپىقنىڭ جاجىسىنى ۋاقتىدا بېرىپ، ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل. دادامنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن!»

گەرچە سەن مۆناپىقنىڭ جەننەتكە كىرەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرساڭمۇ، ئاللادىن يەنە داداڭغا جەننەتتىن ئورۇن بېرىشنى تىلەيتتىڭ.

پولك شتابىغا يەنە چاقىرتىلدىڭ. سەمەندەرگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بېشىڭ پىرىرىدە قېيىپ، زۇلمەت ئىلكىدە قالدىڭ. يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ، قەلبىڭ ئۇنسىز نىدا قىلدى. سەن «قۇرغۇي»نى تۇتۇۋالساڭ، تۇكلىرىنى يۇڭداپ ـ يۇڭداپ، بوينىنى تولغاپ ـ تولغاپ ئۇزۇۋەتمەكچى بولغانىدىڭغۇ؟ ئەمدى ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ نېمىشقا ئىچ ئاغرىتىسەن؟ نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا قايغۇرۇپ، مەخپىي ئازابلىنىسەن؟

بىلمەيتتىڭ.

— سىز بېرىپ، — دېدى پولكوۋنىك، — «كۆك بۆرە» بىلەن ئىمكانقەدەر بىۋاسىتە كۆرۈشۈپ كېلىڭ. سەمەندەرنىڭ «قۇرغۇي» لىقى راستمۇ ياكى بۇ بىر ئۇقۇشماسلىقمۇ ۋە ياكى قىلتاقمۇ، قايتا بىر ئېنىقلاپ باقسۇن.

سەن چەكسىز شادلىق ئىچىدە ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ. شامالدەك يەڭگىل قەدەملەر بىلەن كۆيباغقا قاراپ ماڭدىڭ. ھەربىر قەدىمىڭ ئىلتىجا ۋە ئۈمىد بىلەن بېسىلاتتى: «ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، سەمەندەرنىڭ ‹قۇرغۇي› بولۇپ قېلىشىدىن ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن!»

يۈرىكىڭنىڭ ھەربىر رىتىمى ئىلتىجا ۋە ئۈمىد بىلەن سوقاتتى: «سەمەندەر ‹قۇرغۇي› بولۇپ قالمىغىيدى ئىلاھىم!»

ئۆپكەڭ ئىلتىجا بىلەن كېرىلىپ، ئۈمىد بىلەن يىغىلاتتى: «‹كۆك بۆرە›، بىر يۇرتلۇقىمىزنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن؛ ماڭا بولغان مۇھەببىتىڭىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن، يەنە بىر تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ‹قۇرغۇي›نىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىنى قايتا

بىر ئىنقىلاپ بىقىنىڭ، خاتا بولۇپ قالمىسۇن!»
ئەپسۇسكى، قايسى كۈنى كېچىدە سىنى ئاتقا مىندۈرۈپ، خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويغان ھېلىقى «چېرىك»تىن «كۆك بۆرە»نىڭ چېرىكلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇ-قۇپ، ھەسرەت ئىلكىدە قالدىڭ. ئۈمىد - ئىلتىجالىرىڭ پۇرىدە تۇزۇپ كېتىشتى، خۇددى قارا بوران سوققان توزغاقتەك.
— «سەمەندەر — «قۇرغۇي» » دېگەن ئاخباراتنى سۆگەتنىڭ كاۋىكىغا سىز تىقىپ قويغانما؟— دەپ سورىدىڭ «چېرىك»تىن.
— مەن ھازىرغىچە سۆگەتنىڭ كاۋىكىغا ئاخبارات تىقىپ قو-يۇپ باقمىدىم. بۇ «كۆك بۆرە»نىڭ ئىشى. مېنىڭ ۋەزىپەم دۈش-مەنلەرنى يالغان ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارنىڭ ئۇرۇش سېپى ۋە ئۇرۇش پىلانىنى قالايمىقان قىلىش...
— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ «قۇرغۇي»نىڭ زادى كىملىكىنى قايتا ئېنىقلاپ باققىلى بولماسما؟
— «كۆك بۆرە» ھايات بولغان بولسا، تامامەن مۇمكىن ئىدى. بۇ بىر قىلتاقمۇ ياكى راست ئاخباراتمۇ، ئېنىقلىغىلى بولاتتى. «كۆك بۆرە» «قۇرغۇي»نىڭ سەمەندەر ئىكەنلىكىنى كىمدىن، قايسى ئۇسۇلدا ئېنىقلىدى، بۇنى مەن بىلمىسەم... شۇنداقتىمۇ تىرىشىپ باقاي،— ئۇ بىردەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن، لىككىدە بېشىنى كۆتۈردى - دە، ئاخبارات يوشۇرىدىغان شەرتلىك جاينى بېكىتىپ بولۇپ،— ھەر ئىككى كۈندە بىر قېتىم يوقلاپ تۇرۇڭ،— دەپ سەن بىلەن خوشلاشتى.
سەن چويۇندەك ئېغىر قەدەملىرىڭنى ھەيرانلىق ئىلكىدە سۆ-رەپ خىيال سۇرەتتىڭ: «كۆك بۆرە» قانداق بولۇپ ئاشكارىلىنىپ قالغاندۇ؟ كىم ئاشكارىلاپ قويغاندۇ؟ «قۇرغۇي»، «قۇرغۇي» پاش قىلىپ قويدى؟ توۋا، «قۇرغۇي» «كۆك بۆرە»نىڭ غوجەخ-مەت ئىكەنلىكىنى قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟ توغرا، سەمەندەر راست-تىنلا «قۇرغۇي» ئىكەن! چۈنكى، ئۇنى غوجەخمەت قۇتقۇزۇپ قاپتىكەن. غوجەخمەت «كۆك بۆرە» بولمىسا، بىكاردىن - بىكارغا

ئاشقىنى خوتۇن قىلىۋالغان رەقىبىنى قۇتقۇزۇۋالامدۇ؟ مۇشۇنىڭ-
غا ئاساسەن، سەمەندەر غوجەخمەتنى «كۆك بۆرە» دەپ ھۆكۈم
قىلىپ، ئۇنى دۈشمەنلەرگە ئاشكارىلاپ قويغان گەپ. چوقۇم شۇ!
سەمەندەر — «قۇرغۇي»!
قەلبىمدىن سوئاللىق سادا كۆتۈرۈلۈپ قالدى: «ئەمىسە، نې-
مىشقا سەمەندەر شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ‹كۆك بۆرە›نى ئاشكارىلاپ
قويماي، ئارىدىن تۆت - بەش ئاي ئۆتكەندە، ئاندىن ئاشكارىلاپ
قويىدۇ؟»
دەلىل كۆرسەتتىڭ: «چۈنكى ئۇ چاغدا سەمەندەر تېخى ‹قۇر-
غۇي› بولمىغان بولغىيتتى؛ ئۇ چاغدا تېخى گومىنداڭچىلار ئۇنىڭغا
ئالتۇن - كۈمۈش بەرمىگەن بولغىيتتى.»
قەلبىمدىكى سادا يەنە رەت قىلدى: «ياق!»
بىراق، سەنمۇ بوش كەلمىدىڭ: «ياق! چۈنكى، ئۇ: ‹قۇر-
غۇي›لۇق قىلسام، ھېچكىم مەندىن گۇمانلانمايدۇ. چۈنكى، دادام
ئىنقىلاب ئۈچۈن قۇربان بولغان، مەن دېگەن ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ
ئوغلى، ئۆزۈممۇ قەھرىمان، دەپ ئويلىغان گەپ. شۇڭا، سەمەن-
دەر چوقۇم ‹قۇرغۇي›!»
ئاخىر سەن غەلىبە قىلدىڭ.
سەن بولغان ئەھۋالنى، ئۆزۈڭنىڭ بۇ ھەقتىكى ئوي - خى-
يال، پەرەز، گۇمان، ئىشەنچلىك كۆز قاراشلىرىڭنى ۋە ئاخىرقى
ھۆكۈمۈڭنى پولك كوماندىرىغا تەپسىلىي دوكلات قىلدىڭ. شۇنىڭ
بىلەن سەمەندەرنىڭ «قۇرغۇي»لىقى مۇقىملىشىپ قالدى.
سەن پولك شتابىنىڭ رازۋېدكا بۆلۈمىدە ئىشلەپ قېلىندىڭ.
ھېلىقى شەرتلىك جايدىن بىر قانچە قېتىم «كۆك بۆرە» ئىمزاسىدى-
كى ئاخباراتلارنى ئەكەلدىڭ.
سەن دۈشمەنلەرنىڭ ‹كۆك بۆرە›لەرنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىپ
بولالمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، تېخىمۇ زور ئۈمىد ۋە
ھاياتىي كۈچكە تولدۇڭ.

* * *

كىتابتىن بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ. ئاخىرىنى ئوقۇغۇڭ كەلمىدى. چۈنكى، ئۆزۈڭنىڭ ئەسلىمىسى سېنى ئۆز قوينىغا شىددەت بىلەن سۆرەپ كېتىۋاتاتتى...

23

چوپان ۋادىسى كۆكلەم پەيزىگە چۆمگەنىدى. چوپان دەرياسىنىڭ شاۋقۇنى ئازادلىق، تىنچلىقتىن ئىبارەت ئەڭ قىممەتلىك، ئېرىشىمىسە قەتئىي بولمايدىغان بايلىققا ئېرىشكەن چوپان خەلقىنىڭ ئېزگۈ ناخشىلىرىنى، چوپان قوشلىرىنىڭ ھاياتبەخش كۈيلىرىنى يىراق - يىراقلارغا ئەكېتەتتى. سىلەر مۇشۇنداق خاسىيەتلىك مىنۇتلاردا ئىلىنىش كەنتىدىكى چوپان داۋىنىنى ساقلىغاچ ھۆررا سادالىرى ئىچىدە ئاتاكىغا ئۆتۈشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتىڭلار. بۇ ئىش دەل شۇ خاسىيەتلىك مىنۇتلاردا يۈز بەرگەنىدى:

بىر كۈنى ئايدىڭ كېچىدە سىلەر يامۇلنىڭ ئېلى دورغا ئىسىملىك بىر دورغىسىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى ۋىزۋوت كوماندىرىنىڭ ئالدىغا ئەكەلدىڭلار. ۋىزۋوت كوماندىرى ئۇنى: «چوپانغا نېمىشقا ماڭغان؟» دەپ سوراق قىلدى، ئاندىن تاپانچىسىنى تەڭلەپ: «راستىڭنى دېمىسەڭ، ئېتىۋېتىمەن!» دەپ قورقۇتتى. بىراق، ئۇ: «يايلاققا مېڭىپتىم...» دەپلا تۇرۇۋالدى. سىلەر ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمىدىڭلار، بولۇپمۇ سەن قەتئىي ئىشەنمىدىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭ قولىدىن شۇملۇقتىن باشقىسى كەلمەيدىغان ياۋۇز، رەھىمسىز چايان ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتىڭ.

— ئاختۇرۇڭلار! — دېدى ۋىزۋوت كوماندىرى.

سىلەر ئۇنىڭ ئىشتان - كۆڭلەك، چاپانلىرىنىڭ يانچۇق، ئەستەر - تاشلىرىنى، ئۆتۈكىنىڭ پېتەكلىرىنى ئالا قويماي ئاختۇرۇپ چىقتىڭلار، ھەتتا ئاختۇرمىغان ئېشىكىنىڭ ئوچۇلۇقىمۇ قالمىدى. شۇنداق ئاختۇرساڭلارمۇ ھېچنېمە تېپىلمىدى.

— ماڭە، يوقال!

ئۇنىڭ قارىسى كۆزدىن ئەمدىلا يوقىلىپ تۇرۇشىغا، بىر ئىش دۈكىدە ئېسىڭگە كېلىپ قالدى. بار ئاۋازىڭ بىلەن ۋارقىرىدىڭ:

— ھەي ئېلى دورغا، توختا!

سېنىڭ بۇ ياڭراق ئاۋازىڭدىن ھەممىسى چۆچۈپ كېتىشتى، ھەيران قېلىشتى، ھەتتا كۆكتە جىلۋە تۇرغان نۇرانە تولۇن ئايمۇ، پۈتكۈل كۈچى بىلەن جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارمۇ. بەلكىم، ئېلى دورغىمۇ چۆچۈپ كەتكەندۇ!

— سەمەندەر، نېمە بولدى؟— دەپ سورىدى سەپداشلىرىڭ.

سەن جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا يەنە ۋارقىرىدىڭ:

— مېيەگە كەل. سورايدىغان يەنە گەپ چىقىپ قالدى!

ئۇ ئېشىكىنى يېتىلەپ ئالدىڭلاردا يەنە پەيدا بولۇپ، پۈكلىنىپ ئېگىلدى.

— خوش غوجام.

— ئۆتۈكۈڭنى سالە!

بىراق، ئېلى دورغا: «ئى - مى، بۇ...بۇ...ھا... ھازىر ئاختۇردىڭلارغۇ؟» دەپ كېكەچلەپ، ئۆتۈكنى سېلىشنى رەت قىلدى.

— ھازىر ئاختۇردۇقىيا؟— دەپ سورىدى ۋىژۋوت كوماندىرىمۇ.

— مەن ئۆزۈم قايتا ئاختۇرىمەن!

ئاختۇردۇق، پىچىقىڭنى ئېلىپ، ئۆتۈكىنىڭ چەمىنى كېسىپ ئاجراتتىڭ، رەختىنىڭ تىكىشلىرىنى سۆكۈپ داستىخاندەك يېيىۋەتتىڭ، ھېچنېمە چىقمىدى. لاسىدە بولۇپ قېلىۋىدىڭ، كاللاڭدا «قارا!» دېگەن بىر نىدا زايە بولدى.

«نەگە قارىسام بولار؟»

شۇنداق ئويلاپ بولغۇچە، كۆزۈڭ بىردىنلا بىر ياماققا چۈشۈپ قالدى. چوڭقۇر ئۈمىد بىلەن ياماقنى سۆكتۈڭ، بىر ۋاراق قەغەز چىقتى.

— بۇ نېمە ! ؟

ئېلى دورغا جاۋاب بەرمىدى ، جاۋاب بېرەلمەيتتى . ئۇنىڭ جاۋاب بەرگۈدەك ھالى قالمىغان — لاغىلداپ تىترەككە چۈشكەن ، تىلى تۇتۇلغانىدى .

بىرى چىراغنى تۇتۇپ بەردى ، سەن خەتنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ . خەتتە توختىمەتئاخۇن (قاراشور ، ئىلىنىش ، تۆۋەن ئويىماق كەنتلىرىنىڭ دىۋان بېگى) ، ساۋۇرئاخۇن (چوپانيولى كەنتىنىڭ ئىمامى) ، ھوشۇرئاخۇن موللام (توغراقئالدى مەھەللىسىنىڭ ئىمامى) ، مامۇت ئەپەندى (تاغاڭ) ، ياقۇپ ئاخۇنۇم (شەيخلا كەنتىنىڭ ئىمامى) ، توختىمەت مۇدىر (ناھىيىلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ چوپاندىكى ئاشلىق باشقۇرغۇچىسى) ، مەمتىمىن پاشاپ قاتارلىق سەككىز كىشىنىڭ ئىمامى ئاتىلىپ ، ئۇلارغا دۇئايىسالام يوللانغاندىن كېيىن ، ئاخىرىغا «… سىلەر تاغ ئوغرىلىرىغا ئالدىنىپ ، ھەرگىز دىلىڭلارنى بەرمەڭلەر ، بىز پات يېقىندا ئۇلارنى پاك - پاكىز يوقىتىپ ، سىلەر بىلەن جەم بولىمىز… يۇرتىمىزغا تاغ ئوغرىلىرىنىڭ قانچە ئادىمى كەلدى ، ئەھۋالى قانداق ، نېمىش قىلىۋاتىدۇ ، كىملەرنىڭ ھويلىسىغا چۈشتى ، ئۇلارغا كىملەر باش بولۇپ ئوزۇق - تۈلۈك يىغىپ بېرىۋاتىدۇ ، كىملەرنىڭ مال - مۈلۈكلىرى قاقتى - سوقتى قىلىندى ، مېنىڭ ۋەج - ئوقەتلىرىمگە كىملەر باش بولۇپ قول تەگكۈزدى ؟… بۇ ھەقتە تېزدىن مەلۇمات يېزىپ ، ئېلى دورغىدىن چىقارتىڭلار… » دېگەن مەزمۇنلار يېزىلغانىدى .

يۈرىكىڭ دۈپۈلدەپ ، پۈت - قولۇڭ ماغدۇرسىزلىنىپ ، خەتنى ناھايىتى تەستە ئوقۇپ تۈگەتتىڭ . چۈنكى ، تاغاڭ — مامۇت ئەپەندىنىڭ ئىسمى پۈتكۈل نىرۋا - ھۈجەيرىلىرىڭنى زەخمىناك قىلىۋەتكەنىدى .

— بۇ خەتنى كىم يازدى ! ؟ — دەپ سورىدى ۋىزۋوت كوماندىرى .

— يۇ… يۇسۇپ…

ئېلى دورغا بۇ خەتنى چوپان ئازاد قىلىنىشى بىلەنلا ناھىيىگە قېچىپ كېتىپ، چېرىكلەرنىڭ قوينىدا جان ساقلاۋاتقان يۇسۇپ بەگنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىپ ئەۋەتكەنلىكىنى ئىقرار قىلدى. ۋىزۋوت كوماندىرى ئۇنى شۇ يەردىلا ئېتىۋەتتى. جىمجىت كېچە جىمجىتلىقى بۇزۇلدى. چوپان دەرياسى شاۋقۇن سېلىپ ئاقاتتى. قەلبىڭ تەئەججۇپلۇك پىچىرلاشلار بىلەن تولغانىدى:

«بۇ نېمە ئىش؟ خەتتە نېمىشقا تاغامنىڭ — مامۇت ئەپەندىنىڭ ئىسمى بولۇپ قالىدۇ؟ بۇنىڭدا چوقۇم بىر جىن بار. يۇسۇپ بەگ خەتنى ئۆزىنىڭ ئاكا ـ ئىنىلىرىگە، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا، غالچا، ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرىگە ئەۋەتمەي، نېمىشقا ئەل بىلەن تەقدىرداش بولۇپ كېلىۋاتقان، ئەل ئىچىدە ئىززەت ـ ئىكرامغا ئىگە كىشىلەرگە ئەۋەتىدۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى بىزگە ھېسداشلىق قىلىپ كېلىۋاتقان، قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىۋاتقان كىشىلەر ئەمەسمۇ!؟...»

شۇ كېچە زادىلا ئۇيقۇڭ كەلمىدى.

ئەتىسى جۇمە كۈنى ئىدى. سىلەر بۇيرۇقنا بىنائەن كەنتلەرگە بېرىپ، جۇمە نامىزىدىن پايدىلىنىپ، خەتكە ئىسمى چۈشكەن ئاـ دەملەرنىڭ ھەممىسىنى تۇتۇپ، ۋىزۋوت شتابىغا ئەكېلىپ، سوراق قىلدىڭلار. ھەممىسى يۇسۇپ بەگ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقلۇقى، بۇنىڭ يۇسۇپ بەگنىڭ ھىيلىسى ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇرۇۋېلىشتى.

— سەمەندەر، — دېدى ۋىزۋوت كوماندىرى، — سەن مۇشۇ يۇرتقا يەرلىك. سەنچە، بۇلار راستتىنلا يۇسۇپ بەگنىڭ يالاقچىلىرىمىدۇ؟

— ياق! — دېدىڭ سەن قەتئىي تەلەپپۇزدا ۋە، — بەگلەرنىڭ يامۇلنىڭ يالاقچىلىرىنى ئەل ياخشى كۆرەمدۇ؟ ئەل ھۆرمەتلەمدۇ؟ — دەپ سورىدىڭ.

ۋىزۋوت كوماندىرىمۇ خۇددى سەندەك كېسىپلا جاۋاب بەردى:

— ياق! ئەل سۆيگەننى چىرىك ھاكىمىيەت ياخشى كۆرمەيدۇ، چىرىك ھاكىمىيەت ياخشى كۆرۈپ، ئەتىۋارلىغاننى ئەل

سۆيمەيدۇ!

— توغرا!

سەن ئۇلار ھەققىدىكى كۆز قارىشىڭنى تەپسىلىي سۆزلىدىڭ. ئاخىر ۋىنزۇوت كوماندىرى سۆزۈڭگە قايىل بولۇپ، ئۇلارنى ئېتىۋېتىش قارارىدىن يالتىيىپ، قوشراپقا — قوماندانلىق شتابقا بۇ ھەقتە مەلۇمات يوللىدى.

يۇرت - يۇرتلاردىن يۇرت كاتتىلىرى، يۇرت مۆتىۋەرلىرى كېلىپ، ئۇلارنى ئاقلاشتى، گۇناھسىز ئىكەنلىكلىرى ھەققىدە گۇۋاھلىق بېرىشتى، گۇناھلىرى بولسا، گۇناھلىرىدىن ئۆتۈشنى، شۇ گۇناھلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىنى جازالاشنى تىلەشتى، ئۆتۈنۈشتى. بولۇپمۇ، مامۇت ئەپەندىگە ئۇۋال قىلماسلىقنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق جازاغا تارتىلىشقا رازى ئىكەنلىكلىرىنى ئىزھار قىلىشتى.

بىراق، ئۇلارنىڭ تەلەپلىرى چىرايلىق رەت قىلىندى. ئۇلارنىڭ ئاقلاشلىرى، گۇۋاھلىقلىرى بىلەنلا ئۇلارنى قويۇپ بېرەلمەيتتىڭلار. مۇشۇنداق نازۇك پەيتتە ئۇلارنى ئېتىۋېتىش قولۇڭلاردىن كەلگىنى بىلەن، قويۇۋېتىش كەلمەيتتى. چۈنكى، كىشىلەر ئارىسىدىمۇ، جەڭچىلەر ئارىسىدىمۇ ساتقۇن - مۇناپىقلارنىڭ كۇنسېرى كۆپىيىپ قېلىشى سىلەرگە شۇنداق ھوقۇقنى بەرگەنىدى. شۇڭا، ئازراقلا گۇناھ - سەۋەنلىك ئۆتكۈزگۈچى ھەرقانداق ئادەمگە خەلق نامىدىن ئۆلۈم جازاسى بۇيرۇش سىلەرگە خەلقنىڭ ئازادلىق - ھۆرلۈككە بولغان مەنىۋى چاڭقىشى، روھىي تەقەززاسى بەرگەن ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت ئىدى.

سەنمۇ ئۇلار ئۈچۈن، بولۇپمۇ تاغاڭ، ئۇستازىڭ مامۇت ئەپەندى ئۈچۈن ھەرقانداق جازانى قوبۇل قىلىشقا تەييار ئىدىڭ. بىراق، بۇنداق جازا ساڭىلا ئەمەس، ھەرقانداق ئادەمگە نېسىپ بولمايتتى. سېنىڭ قولۇڭدىن پەقەت ئۇنى — ئۇستازىڭ مامۇت ئەپەندىنى قاچۇرۇۋېتىشلا كېلەتتى. ئەمما، سەن ئۇنداق قىلالمايتتىڭ. چۈنكى، سەن بىر ھەربىي ئىدىڭ. شۇڭا، سېنىڭ ئۇلارغا

نجاتلىق تىلەشتىن باشقا ئامالىڭ يوق ئىدى : «ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، قوماندانلىق شتابىتىكىلەرگە ئۇلارنى قويۇپ بېرىشنى قارار قىلدۇرغايسەن !...»

ئەمما ، كۆڭلۈڭ تەشۋىشتىن خالىي ئەمەس ئىدى . چۈنكى ، ئىلتىجايىڭنىڭ ئىجابەت بولۇش - بولماسلىقىغا بىرنەرسە دېيەلمەيتتىڭ ، ھەتتا بۇنىڭغا ھېچكىم بىرنەرسە دېيەلمەيتتى . دۇئا - ئىلتىجا بىلەن مەسىلە ھەل قىلغىلى بولىدىغان بولسا ، دۇنيا ، دۇنيادىكى ئىشلار — ئىنسانلارنىڭ تەقدىرى بۇنداق بولمىغان بولاتتى .

ئۈچ كۈن كۈتكەن بولساڭلارمۇ ، قوماندانلىق شتابىتىن ھېچقانداق بۇيرۇق كەلمىدى . ئاخىر ۋىنزۋوت كوماندىرى ئورۇنباسار ۋىنزۋوت كوماندىرىغا بۇلارنى قوشراپقا ئاچىقىپ ، قوماندانلىق شتابىقا تاپشۇرۇپ بېرىشنى بۇيرۇدى .

— سەن مۇشۇ يۇرتلۇق بولغاندىكىن ، بىللە چىق ، — دېدى ۋىنزۋوت كوماندىرى .

بۇنىڭدىن شۇ قەدەر رازى بولدۇڭ ۋە چەكسىز سۆيۈنۈپ كەتتىڭ . چۈنكى ، سەن قوماندانلىق شتابىقا چۈشەندۇرۇپ ، ئۇلارنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالماقچى بولغانىدىڭ .

ئۇلارنى شتابقا چۈشەندۇرەلەرسەنمىكىن ؟

«چوقۇم چۈشەندۇرىمەن !...»

شتاب ماۋت ئەپەندىنىڭ زەينىددىن زايىتوفنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىغا ئىشىنەرمىكىن ؟

«چوقۇم ئىشىنىدۇ !...»

ئەمما ، شتابىتىكىلەر ئىشەنمەپتۇ .

«ئاھ ، خۇدا !...»

سەن ئازابلىق نالە قىلدىڭ ، قەلبىڭ قانغا بويالدى ، خۇددى «رازىق» — زەينىددىن زايىتوفنى قۇتقۇزۇپ قالىمەن دەپ قامچا يېگەندە ، ئوق تەگكەن پۇتۇڭ قوزۇق بىلەن كوچىلانغاندا ، مەتسالد-

غا هاپاش بولۇپ كېتىۋېتىپ مۇرەككە ئوق تەگكەندە ، ئەزايىڭ قانغا بويالغاندەك . چۈنكى ، ساڭا چۈشەندۈرۈش پۈرسىتى نېسىپ بولمىدى ؛ سەن چۈشەندۈرۈش پۈرسىتىدىن مەھرۇم قالغانىدىڭ :
سىلەرگە ئۇلارنى يالاپ ئاتىرىس جىلغىسىغا كىرگەندە ، ئېتىۋېتىش توغرىسىدا بۇيرۇق كەلدى . بۇيرۇقنى ئاڭلاپ مېڭەڭدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى ، زورلاپ كۆيدۈرۈلگەن ھۆل ئوتۇندىن چىققان تۈتۈندەك . شۇڭا ، بۇيرۇق ئەكەلگەن يىگىتتىن جان ئاچچىقىڭدا سورىدىڭ :
— «يۇسۇپ بەگنىڭ شۇنچە يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ، شۇنچە سادىق غالچىلىرى تۇرسا ، خەتنى ئۇلارغا يازماي ، نېمىشقا بىزنىڭ يېقىن كىشىلىرىمىزگە يازىدۇ» دېمىدىڭمۇ ؟ !
— دېدىم...
— مامۇت ئەپەندىنىڭ چوپانلىقلارنىڭ دەردىنى يۇتۇپ ، غېمىنى يۇدۇپ يۈرگۈچى سۆيۈملۈك ئۇستازى ئىكەنلىكىنى دېمىدىڭمۇ ؟ !
— دېدىم...
— ئۇنىڭ قاراڭغۇ دىللارنىڭ نۇرلۇق چىرىغى ، مەنزىلىنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلەلمىگۈچىلەرنىڭ مەنۋى يېتەكچىسى ، چۈشكۈن قەلبلەرنىڭ روھىي تۈۋرۈكى ئىكەنلىكىنى دېمىدىڭمۇ ؟ !
— دېدىم...
— ئۇنىڭ زەيىندىن زايىتوفنى قوغقۇزۇپ قالغانلىقىنى دېمىدىڭمۇ ؟ !
— دېدىم...
— «ئۇ يالاقچى بولسا ، نېمىشقا مىللىي ئارمىيە رەھبىرىنى قوغقۇزۇۋالىدۇ» دەپ سورىمىدىڭمۇ ؟ !
— سورىدىم...
— ئەمىسە نېمىشقا ئىشەنمىدى ؟ !
— ...

— زادى نېمىشقا ! ؟

— بەلكىم... ئۇ سېنىڭ يۇرتلۇقۇڭ... سېنىڭ تاغاڭ بولغاچقا ، «چاپان ياپتى » دەپ...

سەن ئورۇنباسار ۋىزۋوت كوماندىرىدىن ئۇلارنى قوماندانلىق شتابقا ئاچىقىشنى ئۆتۈندۇڭ . بىراق ، ئۇ ئۇنىمىدى ؛ يېلىندىڭ ، يالۋۇردۇڭ ، يەنىلا ئۇنىمىدى . يېلىنىش - يالۋۇرۇشلىرىڭ ئارقا - ئارقىدىن يوققا چىقىۋەردى ، خۇددى كۆپۈكتەك . چۈنكى ، سىلەرگە شېيخبۇغا چىقىپ ، ئۇ يەردىكى يوشۇرۇن ھەرىكەت قىلىۋاتقان دۈشمەننى يوقىتىش بۇيرۇقى بېرىلگەندى . شۇڭا ، بۇيرۇقنى كېچىكتۈرۈشكە قەتئىي بولمايتتى .

«ئاھ خۇدا ، نېمىشقا ئىبلى دورغىنى قايتا ئاختۇرغان بولغىيتتىم ؟ ! مولدادا ، جېنىم مولدادا ، مېنى كەچۈرسىلە ! مەن سىلى ئۈچۈن باتۇرلارچە جەڭ قىلىپ ، روھلىرىنى خۇش ، يۈزۈمنى يورۇق قىلىمەن ! »

تاغاڭ بىلەن باغىرلىشىپ ۋىدالىشىۋېتىپ ، شۇنداق پىچىرلىدىڭ ، ئۆز - ئۆزۈڭگە شۇنداق دەپ قەسەم بەردىڭ .

«پاڭ ! ! !... »

سەن ئۆزۈڭنى قوملۇققا دۈم تاشلاپ ئەلەم بىلەن يىغلىدىڭ ؛ پىغان بىلەن يىغلىدىڭ ؛ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ . ئارقا - ئارقىدىن ئېتىلغان ئوقلار بىلەن كۆكسۈڭ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ ، يۈرىكىڭدىن ئاققان قىپقىزىل قان بىلەن قوشۇلۇپ قوملۇققا سىڭىپ كەتتىڭ . كۆزۈڭدىن ئاققان ھەسرەتلىك ياشلار بىلەن قوشۇلۇپ ، ئاتىرىس قۇملىقىغا سىڭىپ كەتتىڭ .

24

سىلەر ۋەزىپىنى ئورۇنداپ بولۇپ ، بىر ھەپتىدىن

كېيىن قوشراپقا يېنىپ چىقتىڭلار. شۇ كۈنى داداڭنى، تاغاڭنى سېغىنىپ زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭ. بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ گازارمىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ، ئۆزۈڭنى يۇلغۇن تۈۋىگە دۈم تاشلاپ، قۇملۇقنى ئازاب بىلەن مۇجۇپ، يۈزۈڭنى قۇملۇققا سۈركەپ ھەسرەت بىلەن ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلىدىڭ.

«دادا، مېنى كەچۈرگىن، مېنىڭ يارىماسلىقىمنى، قىساسىنى ئۇنتۇپ، ئۆز ۋىجدان - غورۇرىغا، ئۆز ئېتىقادىغا ئاسىيلىق قىلغان مەندەك گۇمراھ بەندىنى، يېرىم يولدىن قايتىپ كېلىپ، دادىسىدىن، جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىپ، كېچىكىپ ئەقىل تاپقان نادان ئوغلۇڭنى كەچۈرگىن!

مولدادا، جىنىم مولدادا، قەيسەرلىكىم، ئۆلۈمدىن قورقماسلىقىم بىلەن پولك رەھبەرلىرىنىڭ ۋە جەڭچىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن شۆھرەتلىك بىر جەڭچى تۇرۇپ، سىزنى ئاقلىيالمىدىم، سىزنى قۇتقۇزۇپ قالالمىدىم. مېنى كەچۈرۈڭ! مەن سىز ئۈچۈن جەڭ قىلىپ، سىز ئۈچۈن قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ، روھىڭىزنى خۇش، يۈزىڭىزنى كۈندەك يورۇق قىلىمەن.»

ئەمما، شۇنداق ئويلاپ ئۇزاق ئۆتمەي، سەنمۇ خۇددى تاغاڭغا ئوخشاشلا تۆھمەتكە قالدىڭ:

گەمىدە ناخشا ئاڭلاۋاتاتتىڭ. ناخشىنى ھىلالىددىن ئىسىملىك بىر يىگىت تاغ راۋىبى بىلەن تەڭشەش قىلىپ ئوقۇۋاتاتتى:

ئۇچراتمىدىم ئالەم ئارا سەندەك ئوماقتىن، قۇرغۇيۇم،
بىر تامچىسى مىڭ جانغا تەڭ زەمزەم بۇلاقتىن، قۇرغۇيۇم.

بولدۇم جۇدا سەندىن ۋىسال - قۇت پەيتىدە مەستخۇشلىنىپ،
قىلماي ھەزەر قەددى زىبا، كۆڭلى قۇراقتىن، قۇرغۇيۇم.

تۇرغاچ تەبەسسۇمزارلىقىڭ تەلپۈندۈرۈپ كۈندۈز - كېچە،
ئىزدەپ سېنى كەلدىم ئۇزاق، بەكمۇ ئۇزاقتىن، قۇرغۇيۇم.

پۈت ـ پەرلىرىڭ يىپتا بوغقۇچلانغاچ ، ئۇچالماي كەلمىدىڭ ،
يا مەن ئۆتەلمەي بارمىدىم قاپقان ـ تۇزاقتىن ، قۇرغۇيۇم .

شەپقەت كۈتۈپ كەتتى ئۆتۈپ گۈلدەك گۈزەل ياش ئۆمرىمىز ،
ئەمدى مېھىر كۈتمەيلى بەس ، قەلبى دوزاختىن ، قۇرغۇيۇم .

چۈش كەپتىرىڭ كەلگەنىكەن قايچا ئەۋەتتىم يىپنى كەس ،
قاپقان چاقاي ، دەرھال ئەۋەت گۈرزە ـ چوماقتىن ، قۇرغۇيۇم .

نۇسرەت قازاندىم ئاخىرى ، كەلگىن باغىرلاش مەن بىلەن ،
قانماي سۆيەي مەھكەم تۇتۇپ ئىككى قولاقتىن ، قۇرغۇيۇم .

ئۇنىڭ ناخشىلىرى شۇنداق ئىزگۇ ، راۋىبىنىڭ پەي تارلىرى-دىن تارقالغان كۈي ئادەمنى مۇڭغا سالاتتى ؛ ئۇنىڭ راۋىبىنىڭ پەي تارلىرى ئارقىلىق سوزۇلۇپ ـ سوزۇلۇپ چىققان يۈرەك تىۋىشلى-رى قەلبلەردە تاغ شارقىراتمىلىرىدەك ئەكس سادا قايتۇرۇپ ، ىمجان روھ يىلتىزلىرىغا ئۈمىد بولۇپ قۇيۇلاتتى ؛ ئۇنىڭ ئىلھام-بەخش كۈيلىرى تومۇر ـ تومۇرلارغا ، ئۈگە ـ ئۈگىلەرگە يامراپ كىرىپ ، يۈرەكلەرنىڭ ھاياتي كۈچىنى ئۇرغۇتاتتى !

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ ؟
...

ئەپسۇسكى ، ناخشىنىڭ داۋامىنى ئاڭلىيالمىدىڭ . چۈنكى ، سېنى روتا كوماندىرى جىددىي چاقىرتقانىدى . شۇڭا ، سەن ناخشىغا قىيمىغان ھالدا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، سېنى قىچقىرغىلى كىرگەن ھېلىقى جەڭچىدىن :

— كوماندىر نېمە دەيدىكەن ؟— دەپ سورىدىڭ .

— تاڭ ، پولك شتابىدىن بىرقانچە رازۋېدكىچى كەپتىكەن ،

شۇلار بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرىدىغۇ. كۆزلىرى چەكىچىيىپ كېتىپتۇ.

سەن گەمىدىن چىقتىڭ. سىم ــ سىم يامغۇر تېخىچە يېغىۋاتاتتى. تاغلارغا قاپقارا تۇمانلار مىنگىشىۋالغانىدى. سىم ــ سىم يامغۇرنىڭ راھەتبەخش سوغۇقى قەلبىڭدىكى ئەكس سادادا تېخىمۇ ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتەتتى:

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ؟

پىچىرلىدىڭ: «دەردلىرىمىز تەڭرىگە يەتكەنمىدۇ؟ يەتكۈزەلەرمىزمۇ؟ تەڭرى تەسىرلەنگەنمىدۇ؟ تەسىرلەندۇرەلەرمىزمۇ؟... دەردىمىزنى چوقۇم يەتكۈزىمىز، چوقۇم تەسىرلەندۈرىمىز. چۈنكى، بىز ئەرز ــ دادىمىزنى تەڭرىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىمىز؛ تەڭرىنى تەسىرلەندۈرۈش ئۈچۈن — ھۆرلۈك ــ باراۋەرلىك، تىنچلىق ئۈچۈن تىنچسىزلىق قىلىۋاتىمىز!...»

سەن يۈرىكىڭدە شۇنداق پىچىرلىغاچ ئىتتىك قەدەملەر بىلەن روتا كوماندىرىنىڭ قېشىغا كەلدىڭ. ئۇ مەتسالى قاتارلىق تۆت نەپەر يىگىت بىلەن ساڭا ئۇن ــ تىنىسىز قاراپ تۇرۇشاتتى؛ ئۇلارنىڭ چېھرىدە ھەيرانلىق، گۇمان، نەپرەت لەيلەپ تۇراتتى، خۇددى ئاۋۇ تۇمانلاردەك.

سەن مەتسالى بىلەن كۆرۈشمىگىلى بىرقانچە كۈن بولغانىدى. ئۇنى دوستانە مېھرىڭ بىلەن سېغىنغانىدىڭ. شۇڭا، ئۇنىڭ قاپقارا كۆزلىرىگە بىلىقتەك شۇڭغۇپ، باغرىغا سىڭىپ كەتمەكچى بولدۇڭ؛ شادلىق نىگاھلىرىڭ بىلەن قوللىرىنى مەھكەم سىقىپ، سەمىمىي سېغىنىشلىرىڭنى ئىزھار قىلماقچى بولدۇڭ:

— بارمۇ سەن؟!...

— بار!

مەتسالى شۇنداق دەپ قولۇڭنى تۇتتى ــ دە، قاتتىق قىسىپ،

شارتلا قايرىدى . سەن تۇيۇقسىز قالغاچقا، قولۇڭ «قاراسىدە»
قايرىلىپ ، ئاغرىققا چىدىيالماي تولغىنىپ كەتتىڭ ، خۇددى ئېشىپ
قويۇپ بېرىلگەن ئارقاندەك . شۇنىڭ بىلەن قولۇڭ بىردەمدىلا دۇم-
بەڭگە ئۆتۈپ قالدى . ئۇنىڭغىچە يىگىتلەرنىڭ بىرى يەنە بىر قو-
لۇڭنىمۇ دۇمبەڭگە ئاچىقىپ بولدى . ئۇچىنچى بىر يىگىت قولۇڭنى
چەمبەرچاس باغلىۋەتتى . كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك بولغان
ئارىلىقتا يۈز بەرگەن بۇ ئىشلاردىن سەن شۇنداق ھەيران قالدىڭ-
كى ، بۇنىڭ ئۇچۇڭ ياكى چۈشۈڭ ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمايلا قال-
دىڭ ؛ قاراسلىغىنىنىڭ بىلىكىڭ ياكى ئەسەبلىرىڭ ئىكەنلىكىنى
ئاڭقىرالماي قالدىڭ ؛ ئاغرىق ئازابىدىن كۆزۈڭدىن سىرغىپ چۈش-
كەن سۈيۈقلۇقنىڭ ياش ياكى سىم - سىم يامغۇر ئىكەنلىكىنى
ئاڭقىرالماي قالدىڭ . شۇڭا :
— بۇ... بۇ... مەن... مەن ... — دەپلا قالدىڭ روتا كوماندىرى-
غا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ .
ئۇمۇ ھەيرانلىقتىن نېمە دېيىشىنى ، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي
تۇرۇپلا قالغانىدى . سەن مەتسالىغا قاراپ ئېغىز ئاچتىڭ :
— ئاداش ، بۇ...
— ئاغزىڭنى يۇم ، ئەبلەخ !— دېدى مەتسالى كاچىتى بىلەن
ئاغزىڭغا بىرنى ئۇرۇپ ،— كىم سېنىڭ ئادىشىڭكەن ؟ سېنىڭ ماڭا
ئاداش بولۇش سالاھىيىتىڭ بارمۇ تېخى ؟ ئۇقۇپ قوي ، بۈگۈندىن
باشلاپ مېنىڭ سەندەك مۇناپىق ئادىشىم ، ساتقۇن «قۇرغۇي»ۇم
يوق !
بۇنى ئاڭلاپ ئەسەبلىرىڭ ھەيرانلىقتىن تېخىمۇ قاتتىق قاراس-
لاپ كەتتى . شۇڭا ، ئاغزىڭدىكى تۈكۈرۈك ئارىلاش قانىنىڭ تەمىنى
سېزىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمەي يۇتۇۋېتىپ دېدىڭ :
— نېمە ؟ كىم مۇناپىقكەن ؟ ! كىم «قۇرغۇي»كەن ؟ !
گەمىلەردىن يىگىتلەر چۈۋۈلۈپ چىقىشىپ ئەتراپىڭغا غۇژژىدە
ئولاشتى . يامغۇر سىمىلداپ ياغاتتى ، تۇمانلار تېخىمۇ قويۇقلىشى-
ۋاتاتتى . مەتسالى ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ تۇراتتى .

— سەن بولماي، مەنمىدىم ئەمىسە!؟ — دېدى ئۇ زەردە بىلەن.

سەنمۇ ئىسىڭنى يىغىپ دېدىڭ:

— ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە جۇما، كىم مۇناپىقكەن؟ كىم «قۇرغۇي» كەن؟... «قۇرغۇي» ئۆزۈڭمۇ تېخى؟!

ئۇ ئاچچىقىنى باسالماي يۈزۈڭگە يەنە بىر كاچات سالدى. يۈزۈڭ كۆيۈشۈپ ئېچىشىپ، قۇلىقىڭ چۇڭقۇلداپ كەتتى. كۆزۈڭدىن ئوت چاقناپ، تۇمانلىق دۇنيانى نۇرىستانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. سەن سىم-سىم يامغۇر يېغىۋاتقان تۇمانلىق دۇنيادا ئەمەس، قەلبىڭدىكى نۇرانە دۇنيادا تۇراتتىڭ. قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى. چۈنكى، سەن ھەرگىزمۇ مۇناپىق — «قۇرغۇي» ئەمەس ئىدىڭ.

ئەگەر روتا كوماندىرى ۋە ئۈچ نەپەر يىگىت مەتسالىنى تۇتۇۋالمىغان بولسا، ئۇ سېنى قانچىلىك ئۇرۇپ كېتەتتىكىن؟ ئۇرۇپ نېمىلەرنى قىلىۋېتەتتىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

چۈنكى، ئۇنىڭ ئەلپازى يامان، ساڭا ئېتىلىپلا تۇراتتى، خۇددى باغلاقتىكى ئىتتەكلا. شۇڭا، سەن ئۇنىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيلا قالغانىدىڭ.

— بولدى يىگىت، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال!

روتا كوماندىرى ئۇنىڭغا بىرمۇنچە نەسىھەت قىلىۋىدى، ئۇ بىر ئاز پەسكويغا چۈشتى. ئەمما، يىگىتلەرگە قاراپ:

— يىگىتلەر، قاراڭلار، كۆرۈپ قويۇڭلار! — دېدى ئۇ ئۈنلۈك قىلىپ، — ئۆزىنى قەھرىمان چاغلاپ يۈرگەن، — بىگىز بارمىقى بىلەن سېنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ داۋام قىلدى، — ماۋۇ يىگىت «قۇرغۇي» كەن! يۈز نەچچە يىگىتنىڭ جېنىغا زامىن بولغان «قۇرغۇي» مۇشۇكەن!...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ:

— ياق! ياق! ماڭا ئىشىنىڭلار، يىگىتلەر. مەن قانداق

بولۇپ «قۇرغۇي» بولاي؟ مەن ھەرگىز «قۇرغۇي» ئەمەس!...
تاغلار ئەكس سادا قايتۇردى:
«‹قۇرغۇي›، ئەمەس!... ‹قۇرغۇي›، ئەمەس!... ‹قۇرغۇي›، ئەمەس!...»
— قولىمىزدا ئىسپات بار!
زېمىنــدىن سادا كەلــدى:
«يالــغان!... يالغان!... يالغان!...»
ئۇلار سېنى باغلاپ، ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ مېڭىشتى. كۆك ئېسەدەپ يىغلايتتى، خۇددى تۆھمەت خەنجىرى سانجىلغان يۈرىكىڭدەك. يۈزۈڭ كۆيۈشۈپ ئېچىشاتتى، گويا كى ھاقارەتلەنگەن قەلبىڭدەك. تۆھمەتتىن قىزىغان قانلىرىڭ كۆۋرەيتتى، مىسالى زەرەپشان دەرياسىنىڭ باھاردىكى كەلكۈنلىرىدەك.
«بۇ نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟ نېمىشقا مەن ‹قۇرغۇي› بولۇپ قالىمەن؟ ياق، بۇ بىر ئۇقۇشماسلىق! بۇ بىر چوڭ خاتالىق! بۇ بىر تۆھمەت! مەن ھەرگىز ‹قۇرغۇي› ئەمەس!... ئەمەس!... ئەمەس!»
يۈرىكىڭ ئىسيان بىلەن تولغانىدى. ئەمما، يۈرىكىڭنىڭ بۇ ئىسيانلىرى ھازىر ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى، ھەرقانچە نەرە تارتسىمۇ، سېنى ھەرگىز ئاقلىيالمايتتى. سېنى پەقەت «قۇرغۇي» ياكى «قۇرغۇي» بىلەن بىر قېتىم يۈز كۆرۈشكەن دۈشمەن ئالاقىچىسىلا ئاقلىيالايتتى. بىراق، دۈشمەننىڭ شۇ ئالاقىچىسى زادى كىم؟ نەدە؟ ئۇنى قانداق تېپىش مۇمكىن؟
بىلمەيتتىڭ.
ئۇنىڭ ئۈستىگە، تاغاڭنىڭ «خائىن» بولۇپ چىقىشى، «قۇرغۇي» ئۇچۇپ كەتكەن شۇ كېچە سېنىڭ گازارمىدىن يوقىلىپ كېتىشىڭ بۇ مەسىلىنى تېخىمۇ چىگىشلەشتۈرۈۋەتكەنىدى.
شۇڭا، قەلبىڭدىكى ئىسيان شىپپىدە پەسىيىپ قالدى. چەكسىز ئۈمىدسىزلىك ئۈستۈڭدىن تاغدەك بېسىپ، سېنى ھالسىرىتىپ قويدى. ئەگەر مەتسالىنىڭ ئەلپازىدىن قورقمىغان بولساڭ،

ئاستىڭدىكى ياپيېشىل چىملىقتا ئۆزۈڭنى دۇم تاشلاپ ، يۇمران چىملىقنى كۆز يېشىڭ بىلەن سۇغارغۇڭ بار ئىدى ؛ ئەگەر «قۇرغۇي» دېگەن شەرمەندە نام بىلەن ئۆلۈپ كېتىشتىن قورقمايدىغان بولساڭ ، يامغۇر سۈيى بىلەن چىملىقتا ئەبەدىيلىك سىڭىپ كەتكۈڭ بار ئىدى .

— ماڭە ئىتتىك !

مەتسالى گەدىنىڭدىن ئىتتىردى . سەن سەنتۈرۈلۈپ - سەنتۈرۈلۈپ پاتقاقتا دۇم چۈشتۈڭ . كىيىم - كېچەكلىرىڭ ، يۈز - كۆزلىرىڭ پاتقاق بىلەن بۇلغاندى ، خۇددى «قۇرغۇي»نىڭ قەلبىدەك . ئەمما ، يۈرىكىڭگە ھېچنېمە چاچرىمىدى — شۇنداق غۇبارسىز ، شۇ قەدەر سۈزۈك ، گوياكى گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك .

نېمىشقا شۇ چاغلاردا ئوق پۈتۈمغا تەگكۈچە ، كۆكسۈمگىلا تېگىپ ، جېنىمنى ئالمىغان بولغىيتتى؟ نېمىشقا مەتسالى مېنى قۇتقۇزۇۋالغان بولغىيتتى ؟ شۇ چاغدا مەتسالى مېنى قۇتقۇزۇۋالغۇچە ، قېچىپ كەتكەن بولسا ، مەن ئۆلۈپلا كەتكەن بولسام ، شەرەپلىك ھاياتىم بۇنداق شەرمەندە ھاياتقا ئايلىنىپ قالمايتتى .

ئاھ ، خۇدا ، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن ، مېنى بۇ تۆھمەت بالاسىدىن ئۆزۈڭ خالاس قىل ! مەن جەڭلەردە ئۆلۈشكە ، مەردلەرچە قۇربان بېرىشكە رازىمەنكى ، بۇنداق تۆھمەت بىلەن ئۆلۈشكە رازى ئەمەس !

ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلۈپ ، پاتقاقتا سىڭىپ كېتىۋاتاتتى . ئەمما ، سەن سىڭىپ كېتەلمەيتتىڭ . چۈنكى ، سەن پاتقاق ئۈستىدە ئەمەس ، ئۆزۈڭنىڭ قەلبىڭدە ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئىچىدە يىغلاپ ياتاتتىڭ . بۇ جەننەت ساداسى ئاخىر روھىڭنى ئۇرغۇتۇپ ، سېنى ئورنۇڭدىن لىككىدە تۇرغۇزۇۋەتتى . سەن مەتسالىغا دوستانە غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قويۇپ ، مەردانە قەدەملەر بىلەن مېڭىپ كەتتىڭ .

سوراق قىلىنىدىڭ ، ئەلۋەتتە ، ياۋۇزلارچە ئەمەس . بىراق ، ياۋۇزلارچە سوراق قىلىنغاندىنمۇ بەتتەررەك قىينالدىڭ ، ئازابلى-

دىڭ !... ئاخىر تاغاڭنىڭ «خائىن»لىقى، زۇمرەت «قۇرغۇي»نى
قاچۇرۇپ قويغان كېچىدە سېنىڭ گازارمىدىن ئايرىلىشىڭ ۋە سې-
نىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىڭ توغرىسىدىكى ئاخبارات ئىسپات قى-
لىنىپ، «كۆك بۆرە»نى پاش قىلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ قۇربان
بولۇشىغا سەۋەب بولغانلىقىڭ، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇپ،
يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ جېنىغا زامىن بولغانلىقىڭ ئۈچۈن ئۆلۈمگە
بۇيرۇلدۇڭ. بىرىگادا شتابىدىن بۇيرۇق كەلسىلا، سەپداشلىرىڭ
ئالدىدا ئېتىپ تاشلىناتتىڭ.

شۇ كېچە يۈرىكىڭنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي، ئازابلىنىپ
زار- زار يىغلاپ چىقتىڭ. چېرىكلەر ياراڭنى قوزغۇق بىلەن
كوچىلىغاندىمۇ يۈرىكىڭ بۇنداق ئاغرىمىغانىدى؛ ئۆلۈم بۆرىسى
ساڭا ھەملە قىلىپ كەلگەندىمۇ ۋۇجۇدۇڭ بۇنداق تىترىمىگەنىدى؛
گۆر ئاغزىغا كېتىۋاتقان چېغىڭدىمۇ كۆزۈڭدىن بىر تېمىم ياشمۇ
چىقمىغانىدى! شۇڭا، سەن تەسەللىگە موھتاج ئىدىڭ. ئەمما،
ساڭا ھازىر ھېچنېمە تەسەللى بولالمايتتى، ھەتتا ئۆلۈممۇ! چۈن-
كى، سەن ئۆلۈمگە بۇيرۇلغىنىڭ ئۈچۈن ئەمەس، «قۇرغۇي»
دېگەن شەرمەندە ئاتاقتا قالغىنىڭ ئۈچۈن، نومۇستىن ئۆرتىنىپ
يىغلاۋاتاتتىڭ.

«ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە كۆرگۈلۈك ماڭا؟ نېمىشقا... زادى
نېمىشقا مېنى ‹قۇرغۇي› قىلىپ قويىسەن؟ قايسى گۇناھىم ئۈ-
چۈن؟ قىساسىمنى ئۇنتۇغىنىم ئۈچۈنمۇ؟ يېرىم يولدا غايە، ئېتىقاد
ۋە ئۇلۇغۋارانە ئىستەكلىرىمدىن يېنىۋالغان گۇناھىم ئۈچۈنمۇ؟
مەن ئۇ گۇناھىم ئۈچۈن تۆۋا، مىڭ تۆۋا قىلدىمغۇ؟ سەن تۆۋىنى
قوبۇل قىلغۇچى، گۇناھنى مەغپىرەت قىلغۇچىغۇ؟ نېمىشقا تۆۋام-
نى قوبۇل قىلمايسەن؟ گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلمايسەن؟ تۆۋا-
ئىستىغپارلىرىم، مۇناجات- ئىلتىجالىرىم دەرگاھىڭغا يەت-
مىدىمۇ يا؟»

شۇنداق چوڭقۇر ئەلەم- ھەسرەت بىلەن ئۆكسۈپ- ئۆكسۈپ
يىغلايتتىڭ. ئەگەر ۋۇجۇدۇڭنى قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر —

جەننەت ساداسى قاپلاپ تۇرمىغان بولسا، ئازاب ـ ھەسرەتتىن يۇرىكىڭ، ۋۇجۇدۇڭ خۇددى سىمابتەك ئېرىپ، ئاستىڭدىكى داق يەرگە سىڭىپ كېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى، گويا كى كۆز يېشىڭدەك.

«ئەي شەپقەتلىك ئىگەم، سەن ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇرسەن. بىر مۆجىزە يارىتىپ، ‹قۇرغۇي›نى ۋاقتىدا ئاشكارىلاپ، مېنى بۇ تۆھمەت بالاسىدىن قۇتقۇز! دادامنىڭ ئالدىغا ‹قۇرغۇي›نىڭكىدەك پاسىقانە قاناتلىرىمنى سۆرەپ ئەمەس، ‹كۆك بۆرە›نىڭكىدەك مەردانە قەدەملەر بىلەن بېرىشنى نېسىپ ئەت!»

قەلبىڭدە ھىلالىددىنىڭ ناخشىسى ئەكس سادا قايتۇراتتى:

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ؟

— نېمانداق تولا يىغلايسىز؟ ئۆلۈم شۇنچىۋالا قورقۇنچلۇقما؟!

سەن بىلەن بىللە قاماپ قويۇلغان ئون سەككىز ياشلاردىكى پوسكاملىق ئەدھەم ئىسىملىك يىگىت شۇنداق دەپ، سېنى ئازابلىق خىيال، ئازابلىق ئىلتىجا قوينىدىن سۆرەپ چىقتى. ئۇ تەسلىم بولغان يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ئوفىتسېرنى ئېتىپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن، ھەربىي ئۇستاب بويىچە ئۆلۈمگە بۇيرۇلغانىدى.

— ...

— بىلەمسىز، ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن يارالغان.

ئۇنىڭغا لاپپىدە قارىدىڭ، ئۇ ساڭا — ئۆلۈمگە غالىبانە تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. سېنى ئۇنىڭ ئۆلۈمگە غالىبانە تىكىلىشى ئەمەس، بىر چاغدا موللا ئايۇپ دېگەن گەپنىڭ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىشى سېنى تولىمۇ ھەيران قالدۇرغانىدى.

«ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن يارالغان؟!...»

ئۆزۈڭنىڭ سوئالىنى ئۆزۈڭ تەستىقلىدىڭ: «شۇنداق!...

بىراق ھەرگىزمۇ شەرمەندە ئۆلۈم ئۇچۇن ئەمەس !»
شۇڭا ، سەن گەپ قىلمىدىڭ . گەپ قىلىشنىڭمۇ ئورنى يوق ئىدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ ئۆلۈمى سېنىڭ ئۆلۈمىڭگە ئوخشاش شەرمەندە ئۆلۈم ئەمەس ، بەلكى تېگى ـ تەگتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ، يەنىلا شەرەپلىك ئۆلۈم ئىدى . ئەمما ، سېنىڭ شەرەپلىك ئۆلۈم ئۇچۇن ياشىغۇڭ بار ئىدى ، ھەرگىزمۇ شەرمەندە ئۆلۈم ئۇچۇن ئەمەس .
قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ، بىر چاغدا ئۇنىڭدىن :
— ئۇ ئوفىتسېر تەسلىم بولغاندىكىن ، يەنە نېمىشقا ئېتىۋەتتىڭىز ؟— دەپ سورىدىڭ . بۇ ئۇنىڭدىن تۇنجى قېتىم سوئال سورىشىڭ ، شۇنداقلا تۇنجى قېتىم گەپ قىلىشىڭ ئىدى .
ئۇ سوئالىڭغا جاۋاب بېرىش ئۇچۇن كەچۈرمىش سۆزلەشكە باشلىدى .

25

— مەن مۆھتەرەمقىز ئىسىملىك بىر قىزغا توساتتىنلا ئاشىق بولۇپ قالدىم ، بىر كۆرۈپ بولغۇچىلا دەڭگا . ئۇ بازارلىق بىر ناۋاينىڭ قىزى ئىدى . ئۇ شۇنداق چىرايلىق قىز ئىدىكى ، خۇددى ئاي دېسە ئاي ئەمەس ، كۈن دېسە كۈن ئەمەس دېگەندەك ! بىر تەبەسسۇمى بىلەن يۈرىكىم كۆل بولدى ، خۇددى مۆھتەرەمقىزنىڭ تونۇرنىڭ كۆلىدەك . ئىككى تەبەسسۇمى بىلەن زىنىقىدا جان بەرگۈم كەلدى . ئاخىر ئۇنىڭ پېيىگە چۈشتۈم .

ئۇسساپ قاپتۇ قونىقىم ،
سۇنى ئۆزۈم ياقىلاي .
تېۋىپكەنسىز نىگارىم ،
سۆيۈپ قويۇڭ ، ساقىياي .

دەپ ناخشا توۋلاپ، ئۇنىڭ مەھەللىسىدىن سادەك ئەگىپ كېتەلمەيدىغان بولدۇم.
ئۇ نان ساتاتتى. قورسىقىم توق بولسىمۇ، بىرقانچە ناۋايخانىنى ئارقامدا قالدۇرۇپ، مەدىكار ئىشلەپ تاپقان پۇلۇمغا ئۇنىڭدىن نان ئېلىپ يەيتتىم. ناننى ئۇنىڭ قولىدىن شەھلا كۆزلىرىگە نۇر تالالىرىدەك يېپىلىپ تۇرۇپ ئالاتتىم؛ پۇلنى ئۇنىڭ قولىغا ئاھۇنىڭدەك كۆزلىرىگە ئاشىقانە تەبەسسۇم بىلەن بېقىپ تۇرۇپ بېرەتتىم؛ ناننى يەنە تونۇر بېشىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ گۈلدەك زىلۋا قامىتى، ئاناردەك قىپقىزىل لەۋلىرىدىن ھۇزۇرلانغاچ ئالدىرىماي يەيتتىم. نېنىمنى يەپ بولۇپ، بىر پەس تاغدىن ـ باغدىن پاراڭ سېلىۋېتىپ:

ئەي ساقىي، مەي ئىچسەم ئۇرىدۇ دادام،
ئىچمىسەم، ئېچىشار دىلدىكى يارام.
نە قىلاي مەي ئىچمەي، يارىمنىڭ ئىشقى
تۇز سېپىپ يارامغا بەرمىسە ئارام؟

دەپ ناخشا ئېيتقان پېتىم كەينىمگە قارا ـ قارا كېتىپ قالاتتىم.
بىر كۈنى ئۇنىڭدىن نان ئېلىپ، تونۇر بېشىغا چىقىپ، ئوتسىنغاچ يېيىشكە باشلىدىم. نان يېگەچ ئۇنىڭغا سۆيگۈ ئىزھار قىلماقچى بولدۇم. لېكىن، ھەرقانچە قىلىپمۇ تىلىم گەپكە كەلمىدى. كۆڭلۈمگە ئۇنىڭغا ئاتاپ تىزىپ قويغان چىرايلىق، مۇھەببەتلىك سۆزلىرىمنىڭ بىرىمۇ يادىمدا قالمىغانىدى. نېنىم تۈگەپ قېلىپ، يەنە يەي دېسەم، قورسىقىم تويۇپ قېلىپ، تىت ـ تىت بولۇپ تۇرسام، ئۇ ئۆزى ئېغىز ئېچىپ قالدى:
— سىلىنىڭ مەھەللىدە ناۋاي يوقما؟
— بار.
ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇ نەرگىسكە ئوخشاش جىلمىيىپ يەرگە قارىۋالدى. ئۇنىڭ بۇلاق كۆزلىرىدىن چاچرىغان ئىشق چېقىندىلى-

ري كۆكسۇمنى تېشىپ ئۆتۈپ ، يۈرىكىمنى كۆيدۈرۈشكە باشلىدى ، خۇددى مۆھتەرەمىمىزنىڭ تونۇرى دادىسى ياققان نانلارنى كۆيدۈرگەندەك . شۇڭىمىكىن ، پۈت ـ قولۇم بوشىشىپلا كەتتى . تونۇرغا چۈشۈپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ، ئۆزۈمنى دەرھال ئوڭشۇۋالدىم . ئۇ جىلمىيىپلا قالدى . مەن مىنىڭ مۇشەققەتتە باشلانغان سۆھبىتىدمىزنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ ، ئالدىراپلا سورىدىم :

— قانداق دەيسىز ؟

— كۇندە مۇشۇ يەرگە كېلىسىز ، شۇڭا...

— ناۋاي دېگەن ساماندەك . بىراق نېنى... نېنى سىزنىڭ نېنىڭىزدەك تاتلىق ئەمەس !

— ۋىيەي... شىلامچى... ئادەمنى زاڭلىق قىلىپ خۇددى !

ئۇ قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك ۋىلىقلاپ كۈلدى ، مەنمۇ كۈلدۈم ، يۈرىكىممۇ كۈلدى .

— راست شۇ ، زاڭلىق قىلمىدىم مەن سىزنى . نېنىڭىز تاتلىق بولمىسا ، شۇنچە يولنى بېسىپ كېلىپ ، سىزدىن نان ئالامتىم ؟ نېنىڭىزنى... سىزنى دەپلا كېلىمەن قېشىڭىزغا...

ئۇ ۋىلىلىدە قىزىرىپ كەتتى ، خۇددى تونۇردىكى چوغدەك .

— ماڭغىنە ھەي ، قېلىن تاز !

— سىزگە... سىزگە كۆ... كۆيۈپ قالدىم !

ئۇنىڭ مەسۇم كۆزلىرىدە سەبىي ئىشق ، سەبىي مۇھەببەت يېلىنجىدى . ئۇ ئۇياتچان كۆزلىرىنى يەردىن ئۈزمەي تۇرۇپ :

— مەنمۇ ! ... — دېدى ـ دە ، ناۋايخانىغا يوگۇرگەن پېتى كىرىپ كەتتى . مەن پاتمان شادلىق ـ ھاياجان يۇدۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە ، ئۆيگە قاراپ ماڭدىم . ئىچ ـ ئىچىمدىن ئۇرغۇپ تۇرغان خۇشاللىق تومۇر ـ تومۇرلىرىمدا كۆۋرەپ ، ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈرەتتى . سەكرىگۈم ، كېيىك ئوغلىقىدەك ئويناقشىغۇم ، «ئۇ ماڭا كۆيۈپ قاپتۇ !... مېنىڭ ئاشىقىم بار بولدى !» دەپ بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىرىغۇم كېلەتتى .

شۇنداق قىلىپ ئۇمۇ ماڭا ئاشىق بولۇپ قالدى . چۈنكى ،

مەنمۇ كېلىشكەن ئىدىم.

سەن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، ئەدھەمگە سىنچىلاپ قارىدىڭ. بۇ ئۇنىڭغا تۇنجى قېتىم سىنچىلاپ قارىشىڭ ئىدى. راست دېگەندەك، ئۇ ناھايىتى چىرايلىق ئىدى، خۇددى قىز بالا بولسا، كۆيۈپ قالغۇدەك: بارماقتەك يوغان، قاپقارا، ئۆسكىلەڭ قاشلىرى ئارى- سىدا پۇرچاقتەك يارىشىملىق خال، سانجاق ـ سانجاق، ئۇزۇن، جەسۇرانە كىرپىكلىرىنىڭ ھىمايىسىدە زۇلماتتەك قاپقارا كۆز، قىرلىق بۇرۇن، قىزىل مەڭزىلىك يۇپيۇمىلاق يۈز...

ئەدھەم جىم بولۇپ قېلىۋىدى، سەن:

— ھە، شۇنداق قىلىپ؟ ...— دېدىڭ.

چۈنكى، سەن ئۇنىڭ كەچۈرمىشىگە قىزىقىپلا قالغانىدىڭ.

— شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەلچىلەر ئەۋەتىلدى. ئەل- چىلەرنىڭ خۇش خەۋىرىنى ئاڭلاپ، نەچچە كېچە ئۇيقۇم كەلمىدى. سېلىنغان تويلۇقنى ئاڭلاپ يەنە نەچچە كېچە ئۇخلىيالمىدىم. نام- راتلىقىمىزنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىم. نامراتلىقىمىزدىن تۇنجى قېتىم ئۆكۈنۈپ، تۇنجى قېتىم يىغلىدىم. چۈنكى، تويلۇق بىزگە نىسبەتەن تولىمۇ ئېغىر ئىدى. بىز بۇنداق تويلۇقنى ئون يىلدىمۇ ئالالمايتتۇق.

ئەدھەم بېشىنى تامغا تىرەپ، كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇپ، جىم- مىپ كەتتى. ئۇنىڭ چەكسىز ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى، ھەسرەتلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئىچىڭ سىيرىلىپلا كەتتى. ئەمما، تەسەللىنى ئەڭ ئاخىردا بېرىش ئۈچۈن، يەنە سورىدىڭ:

— شۇنداق قىلىپ؟...

— شۇنداق قىلىپ، مەن باشتا مۆھتەرەمقىزنىڭ دادىسىغا نىمكار بولۇپ ئىشلىدىم. ئۇنىڭ دادىسى ئوبدان ئادەم ئىكەن، ھەققىمنى خېلى ئوبدان بەردى. مۆھتەرەمقىزمۇ دادىسىدىن ئوغرى- لىقچە پۇل يىغىپ، ماڭا بېرىۋاتاتتى. مۇشۇ ھالەتتە بىر يىل ئۆتىدىغان بولسا، مۆھتەرەمقىزنىڭ تويلۇقىغا يەتكۈدەك پۇل يىـ- غالايتتىم. ئەمما، مەن بىر يىلغىچە سەۋر ـ تاقەت قىلالمىدىم،

بىر يىل كۆتۈپ تۇرالمىدىم. ۋىسال قوچۇشقا بەك ئالدىراپ كې-
تىپ، ئېزىپ كەتتىم.

بىر كۈنى قوشنىمىز بىزدىن يوتقان - كۆرپە سوراپ كىرىپ قالدى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، ئۆيىگە مېھمان كېلىپ قالغاچقا، يوتقان - كۆرپىسى يېتىشمەي قاپتۇمىش. بۇ بىزدە، بولۇپمۇ مەندە گۇمان پەيدا قىلىپ قويدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدىن خېلىلا ياخشى ئىدى. يوتقان - كۆرپىسىنىڭ يېتىشمەسلىكىمۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئانام گەپ - سۆز قىلمايلا ئۇلارغا بىر يوتقان، بىر كۆرپە ئېلىپ بەردى.

قوشنىمىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مەن ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، سىرتقا قاراپ ماڭدىم.

— نەگە بارىسەن، بالام؟— دەپ سورىدى دادام.

مەن راست گەپ قىلدىم:

— كەينىدىن بىر چىقىپ باقايمىكى دەيمەن.

— شۇنداق قىلغىنە راست، قانداق گەپ بۇ؟

مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاستا ماردىم، كەينىدىن ئاستا ئەگەشتىم. ھەممە پېشكەللىك بىزنىڭ مۇشۇ سۆزىمىزدىن، مېنىڭ مۇشۇ ماراش - ئەگىشىشىمدىن باشلاندى. مارىمىغان بولسام، ئەگەشمىگەن بولسام، مەن بۈگۈنكىدەك بۇنداق بەختسىزلا ئەمەس، پاسىق، گۇمراھ بەندىگە ئايلىنىپ قالمايتتىم.

ئەدھەم ئازابلىق، ھەسرەتلىك تىنىپ قويۇپ، يەنە جىمىپلا كەتتى. ئۇ ئەمدى ساڭا كەچۈرمىشىنى سۆزلەپ بەرمەيدىغاندەكلا قىلاتتى. شۇڭا، سەن يەنە سورىدىڭ:

— شۇنداق قىلىپ؟...

— شۇنداق قىلىپ،— دېدى ئەدھەم كەچۈرمىشىنى سۆزلەشنى داۋام قىلىپ،— قوشنىمىز ئۆزىنىڭ ئۆيى تەرەپكە ماڭماي، باشقا تەرەپكە ماڭدى.

مەن نېمە قىلىمەن ماراپ، نەگە بارسا، نېمىش قىلسا قىلمامدۇ، دەپ ئويلاپ، يېنىپ كەتمەكچى بولدۇم. بىراق، يەنە قېنى،

نېمىش قىلىدۇ، بىر ماراپ باقاي. ئۆزىنىڭ شۇنچە يوتقان - كۆرپىسى تۇرۇپ، ئەجەب بىزدىن تىلەيدۇيا، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا يەنە ئەگەشتىم. ئۇ مېڭىپ - مېڭىپ بىر نەشپۈتلۈك باغقا — باغنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى ئالما - نەشپۈت ساقلايدىغان گەمىگە كىرىپ كەتتى. مەن گەمىنىڭ كامىرىدىن مارىدىم، خۇددى ئوغرى مۈشۈكتەك. گەمە ئىچىدە — چىنچىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا بىر يىگىت ياتاتتى.

بۇ كىمدۇ؟ ئېلاندىكى تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىلغان يىگىت شۇمۇ، نېمە؟

مەن شۇنداق ئويلىغاچ جىمىدە قاراپ تۇردۇم. مەنمۇ تونۇمايدىغان بىر ئادەم ئۇنىڭ بىقىنىدىكى جاراھىتىنى تېڭىۋاتاتتى.

ھە، ئەسلىي بۇ مۇنداق گەپكەن - دە! «تۇتۇلۇپ قالسا، چېرىكلەر مۈشۈ يوتقان - كۆرپىلەر ئارقىلىق بىزنى تۇتۇۋالمىسۇن، تۇتسا ھاپىز ئاخۇننى تۇتار...» دەپ قىلغان ئىشكەن بۇ! ئۆيىنىڭ تۇزلىنىپ كېتىشىدىن، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا چېتىلىپ قېلىپ، بېشىنىڭ كېتىشىدىن قورقۇپ... ھىم، يا قۇتقۇزمىساڭ، قۇتقۇزغاندىكىن، ھەر بالا كەلسە ئۆزۈڭ تارتىشمايزە بىزگە قارا ساناشقىنىڭنى قارا؟! ھۇ، بەتنىيەت ئەبلەخلەر!

مەن شۇلارنى ئويلاپ، ئاستا ئارقامغا ياندىم. كېتىۋېتىپ يادىمغا دۇككىدە بىر ئەقىل كېلىپ قالدى. شەيتىنىم ماڭا ئەقىل ئۆگەتكەندى.

سەنلەرنىڭمۇ نىيىتىڭ دۇرۇس بولمىغاندىكىن، مەنمۇ بىر چالمىدا ئىككى پاختەك سوقايچۇ: ھەم ئۆچ ئالاي، ھەم خوتۇن ئالاي. ئەللىك سەر كۈمۈش دېگەن ئاز پۇلمۇ؟

مۈشۈ يىگىتنى تۇتۇپ بەرگۈچىلەرگە ياكى خەۋىرىنى يەتكۈزگۈچىلەرگە ئەللىك سەر كۈمۈش ئىنئام قىلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا تاملارغا ئېلانلار چاپلىنىپ كەتكەندى. جاكارچىلارمۇ كوچىمۇ كوچا چېپىپ يۈرۈپ، بۇ ئېلاننى جاكارلاۋاتاتتى.

ئەللىك سەر كۈمۈش... ئەللىك سەر كۈمۈش مۇت

پايدا !

مەن شۇنداق ئويلىغانسېرى ئۆزۈمنى ناھايىتى قۇدرەتلىك، ناھايىتى بەختلىك ھېس قىلىۋاتاتتىم.

ئەللىك سەر كۈمۈش مۆھتەرەمقىزنى ئېلىشىمغا، ئۆي سې- لىشقا، كەسىپ ـ تىجارەت قىلىشىمغا كەڭ ـ كەڭرى يېتىدۇ. مەن باي بولۇپ كېتىدىغان بولدۇم ـ دە!

شۇ كۈنى شېرىن خىيال ئىلكىدە زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. خىيا- لىمدا مۆھتەرەمقىز بىلەن قۇچاقلىشاتتىم، سۆيۈشەتتىم، ما- ئۇقەتەك كۆكسىگە بېشىمنى قويۇپ، قۇندۇز چاچلىرىنى سىلايتتىم...

بەختىيارلىق ئىلكىدە بىر كېچىنى ناھايىتى مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزدۇم. ئورنۇمدىن سەھەر تۇرۇپ ئۇدۇل دۇشمەن گازارمىسىغا كەلدىم.

— باشلىقىڭلار كىم؟ — دەپ سورىدىم بىر قاراۋۇلدىن.

— نېمە ئىشىڭ بار ئىدى؟

— بەك مۇھىم گېپىم بار، تېز مېنى باشلاپ كىر... ھېلىقى تاغ ئوغرىسى توغرىسىدا...

ئالدىرىغىنىمدىن دۇدۇقلاپ قالدىم. ئۇ باش ـ ئايىغىمغا بىر قۇر نەزەر سېلىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇستۈبېشىمنى چالا قويماي ئاختۇردى. ئاندىن ئىچكىرىسىدە لاغايلاپ يۈرگەن بىر چېرىككە بىر نېمىلەرنى دەپ مېنى كۆرسەتتى. ئۇ كېلىپ مېنى باشلىقىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىردى ۋە مېنى كۆرسىتىپ بىرنېمىلەرنى دېدى.

ئەللىك ياشلارغا كىرگەن، بۇغداي ئۆڭلۈك، قوڭۇر كۆزلۈك ئۇ ئوفىتسېر ماڭا قارىدى. كۆزلىرىمىز ئۇچراشتى. ئۇ ھېلىقى چېرىككە بىرنېمىلەرنى دېۋىدى، ئۇ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ قاسقان شەپكىسىدىكى ھەرە چىشلىق بەلگىلەر تېنىمنى شۈركۈندۈرۈۋەتتى، خۇددى ئەجدىھانىڭ چىشلىرىدەك. لېكىن، قورقمىدىم، قەددىمنى تىك تۇتۇپ، ئۇنىڭغا مەغرۇرانە نەزەر بىلەن تىكىلدىم، خۇددى خىزمەت كۆرسەتكەن قەھرىماندەك. چۈنكى، مەنمۇ ھازىر خىزمەت

كۆرسىتىش ئالدىدا تۇراتتىم؛ خىزمەت كۆرسىتىپ، ئەللىك سەر كۇمۇشنى قوينۇمغا سېلىپ، مۆھتەرەمقىزغا مەغرۇر ھالدا ئاشىقلارچە تىكىلىش ئالدىدا تۇراتتىم؛ ۋىسال قۇچۇپ، بەخت تۆشىكىدە مەستخۇشلىنىپ، مۆھتەرەمقىزنىڭ قەھرىمانى بولۇش ئالدىدا تۇراتتىم.

تىلماچ كىردى. مەن ئەللىك سەر كۇمۇشنى نەق بەرسە، ھېلىقى «تاغ ئوغرىسى»نىڭ بار يېرىنى دەپ بېرىدىغانلىقىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى. دولامغا شاپىلاقلاپ مېنى بىرمۇنچىنى ماختىۋەتكەندىن كېيىن، ئالدىمغا ئەللىك سەر كۇمۇشنى تىزىپ قويدى. مېنىڭمۇ كۆزلىرىم چاقناپ كەتتى، ھاياجاندىن يۈرىكىم يېرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى. تېپىرلاپ ئولتۇرالمايلا قالدىم. چۈنكى، مەن ئۆمرۈمدە ئەللىك سەر ئەمەس، بەش سەر كۇمۇشمۇ كۆرۈپ باقمىغان، بەش سەر كۇمۇشنىمۇ بۇنداق بەختىيارلىق ئىلكىدە سىلاپ باقمىغانىدىم.

مەن ئۇلارغا ھېلىقى «تاغ ئوغرىسى»نىڭ يوشۇرۇنغان جايىنى ئېيتىپ بەردىم. لېكىن، ئەللىك سەر كۇمۇشنى ئالغاندىن، نېمە قىلىمەن سورىمىغان گەپنى قىلىپ، دەپ ئويلاپ قوشنىمىزنىڭ گېپىنى قىلمىدىم.

— سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر. بىز ئۇنى تۇتۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن كېتىسەن، — دېدى.

— نېمىشقا؟

— گېپىڭ راستمۇ، يالغانمۇ، بىز نەدىن بىلىمىز؟

مەن بىر دەم تۇرغاچ تۇرسام تۇراي دەپ ئويلاپ، ماقۇل بولدۇم. چۈنكى، مەن يەنە بىرەر سائەتلەردىن كېيىن دۇنيادىكى ئەڭ بەختلىك ئادەمگە ئايلىناتتىم.

شېرىن خىياللار بىلەن ھېچنېمىنى تۇيمايلا قاپتىمەن. بىر چاغدا ھېلىقى ئوفىتسېرنىڭ: «قارا، مۇشۇ يىگىت شۇما؟» دېگەن ئاۋازى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى. چۆچۈپ قارىسام، مەن دېمەتلىك — ئون سەككىز - ئون توققۇز ياشلاردىكى بىر يىگىت

ئالدىمدا ئاجىزانە غالىبلىق بىلەن ماشا قاراپ تۇراتتى . مەن يۈرد-
كىمنىڭ چىمىدە قىلىشىغا پەرۋا قىلماي :
— شۇ... شۇ !— دېدىم .
يىگىت ماشا شۇنداق غەزەپ بىلەن ئالايدىكى ، ئۇنىڭ سەبىي
كۆزلىرىدىن چاچرىغان غەزەپ ئۇچقۇنى كۆكسۇمنى تېشىپ ئۆتۈپ ،
يۈرىكىمگە سانجىلىپ قالدى ، خۇددى يىلان نەشتىرىدەك . مەن
تېپىرلاپلا قالدىم ، گويا كى ئىچىمگە قوقاس چۈشۈپ كەتكەندەك .
نېمىشقا بۇنچىۋالا تېپىرلاپ كەتكىنىمنى ئۇقمايتتىم .
ئۇنى ئاچچىقىپ كەتتى . مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشۇمغا ئوفتسېر
ۋارقىرىدى :
— نەگە ؟ !
— ئۆيگە .
ئۇ زەھەرخەندىلىك بىلەن ھىجىيىپ قويدى . تېنىم شۈركۈ-
نۈپ ، يۈرىكىم ئەنسىز دۈپۈلدەپ كەتتى .
— كۇمۇشنى چىقار !
مەن ھەيران قالدىم .
— نېمىشقا ؟ «تاغ ئوغرىسى»نى تۇتۇپ بەردىم يا ، ئەينا ؟
— تۇتۇپ بەردىم ؟ ھا... ھا... ھا... تۇتۇپ بېرىپتۇ ! بىزگە
تۇتۇپ بېرىپتۇ تېخى ! ھەي ، سەن تۇتۇپ بەرمىسەڭمۇ ، بىز تۇتال-
مايتتۇقمۇ ؟ !
مېنىڭمۇ غۇزژىدە ئاچچىقىم كەلدى .
— تۇتساڭلار بولمامدۇ ئەمىسە ئېلان چىقىرىپ يۈرگۈچە ؟
— ...
ئوفتسېر «ئى - مى» دەپ بولغۇچە سوراقنى مەن باشلىۋې-
تىپتىمەن :
— نېمىشقا ۋەدەڭلەردە تۇرمايسىلەر ؟ !
— كىم ساڭا ۋەدە قىپتۇ ؟
مەن شۇ چاغدىلا ئالدانغانلىقىمنى ھېس قىلىپ ، شۇنداق ئاچ-
چىقىم كەلدى :

— سەن !...

گېپىم ئۈزۈلۈپ قالدى . چۈنكى ، بىر چىرىك كۆكسۈمگە مىلتىق تەڭلەپ بولغانىدى . قورقۇپ پۈت ـ قولۇمدا جان قالمىدى . جان ئاۋۋال ئادەمنىڭ تىزىدىن چىقىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ ، تىزىم ئۆزۈمنى كۆتۈرەلمەي ، لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالغىلى تاسلا قالدىم . شۇڭا ، مەيلى ، كۈمۈشنى بەرسەممۇ بىرەي ، جېنىم ئامان قالسۇن ، «ئاش بولسا قازان ، جان بولسا جاھان» دەپتىكەن... دېگەنلەرنى ئويلاپ ، ئەللىك سەر كۈمۈشنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ بېرىپ ، لاغىلداپ تىترەپ تۇرغان پۇتلىرىمنى ئاران ـ ئاران سۆرەپ ، ئىشىككە قاراپ ماڭدىم .

— توختا !

شىپپىدە توختىدىم .

— نەگە ؟

— ئۆي... ئۆيگە...

— ئالدىرىما ، ئۆيۈڭگە ئۆزىمىز ئاپىرىپ قويىمىز .

ئالدانغانلىقىمغا بولغان ئۆكۈنۈش ، ھاماقەتلىك قىلغانلىقىمغا بولغان پۇشايمان ، مىلتىقنىڭ ئىستوۋۇلىدىن مېنى يىلپىزدەك ماراپ تۇرغان ئوق ، چىرىكلەرگە ، بولۇپمۇ ئۆزۈمگە بولغان غەزەپ ـ نەپرەتلىرىم مېنى تاغدەك بېسىپ تۇراتتى . شۇڭا :

— ئۆزۈم كېتەلەيمەن ئاپىرىپ قويمىساڭلارمۇ ، ئۆزۈمنىڭ يۇرتىدا ئۆزۈمنىڭ ئۆيىنى تاپالمايدىغان ساراڭ ئەمەس مەن ، — دېدىم ساختا سىپايىلىك بىلەن چوڭقۇر ھەسرەت ـ نادامەت ئىلكىدە .

— ساراڭ ئەمەس ؟ ساراڭ بولمىساڭ ، ئەللىك سەر كۈمۈشنى دەپ ، ئۆز قېرىندىشىڭنى بىزگە سېتىۋېتەمتىڭ ؟

— ...

مەن : «ئى ـ مى» دەپ ئىنجىقلاپ قالدىم . چۈنكى ، مەن ئۆزۈمنىڭ راستتىنلا ساراڭ ئىكەنلىكىمنى ئېتىراپ قىلىپ قىلغانىدىم .

راست ، مەن ساراڭكەنمەن !

— سەنمۇ تاغ ئوغرىلىرىنىڭ شېرىكى ، شۇنداقمۇ ؟ ئويۇننىڭ قىزىقى ئەمدى چىقىۋاتاتتى .

— ياق ، شېرىكى بولسام ، ئۇنى تۇتۇپ بېرەمتىم ؟

— شېرىكى بولمىساڭ ، ئۇنىڭ باغدا — گەمىنىڭ ئىچىدە ئىكەنلىكىنى سەن قانداق بىلىسەن ؟

مەن يەنە : «ئى ـ مى» دەپ قالدىم . شۇڭا ، مەن بۇ نەس باسقان جايدىن — ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان بۇنداق قىلىن ، نامەرد مەخلۇقلاردىن تېزرەك قۇتۇلۇپ كېتىش ئۇچۇن ؛ يەنىلا نىمكارلىقىمنى قىلىپ ، ئاز ـ ئاز ، ئاستا ـ ئاستا بولسىمۇ پۇل تېپىپ ، مۆھتەرەمقىز بىلەن ۋىسال قۇچۇش ئۇچۇن ؛ قوشنىمىزغا بەتنىيەتلىكىنىڭ جازاسىنى تارتقۇزۇش ئۇچۇن ، يەنە خۇددى ئالدىمدىكى چېرىكلەردەكلا نامەردلىك قىلدىم : قوشنىمىزنىڭ بىزدىن يوتقان ـ كۆرپە تىلەش ۋەقەسىنى سۆزلەپ بەردىم . بىراق ، ئۇلار مېنى يەنىلا قويۇپ بەرمىدى .

- يالغان ! سەن چوقۇم ئۇنىڭ شېرىكى ! قورسىقىمدىكىنى ۋ دەپ قالما مېنى . مەن بىلىمەن ، سەن شېرىكىڭنى بىزگە ېرىش ئارقىلىق قوش پايدىغا — ھەم ئەللىك سەر كۈمۈشم ئاخباراتقا ئېرىشمەكچى ، شۇنداقمۇ ؟ بۇ سەن خەقنىڭ بىرى شەكىللەندۇرۇۋالغان ئادىتىڭ . ئاچىق !

ىكلەر مېنى دارقىرىتىپ سۆرەپ ، قاراڭغۇ بىر ئۆيگە . ئۆيدە ھېلىقى يىگىت قىپقىزىل قانغا مىلىنىپ ھوشى نىڭ ئارىلىقىدا سۇنايلىنىپ ياتاتتى . ئىككى چېرىك قانغا قامچىلىرىنى پۇلاڭلىتىپ ، ماڭا ياۋۇزلارچە قاراپ تۇراتىگىتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ، ئىچىم سىيرىلىپلا كەتتى . ېرىكلەرگە چېقىپ قويغانلىقىمغا شۇنداق پۇشايمان قىلدىم . ده ئۆزۈمنى ناھايىتى سەت تىللار بىلەن بىرمۇنچىنى تىللى، قارغىدىم .

چېرىكلەر ھېلىقى يىگىتكە سۇ سېپىشكە باشلىدى . ئۇ بىر-

دەمدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ قىمىرلىدى . ئۇنى ئىككى چېرىك قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇۋىدى ، بوينى خۇددى ئۆلۈك توخۇنىڭ بويندەك ساڭگىلاپ قالدى . ئەزايىنىڭ ساق يېرى قالمىغان ، بىقىنىدىكى جاراھىتىدىن قان سىرغىپ تۇراتتى . ئۇچىسىدىكى كۆڭلەكمۇ ياكى تېرىسىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايتتى . بېغىش - بېغىشلىرىم سىرقىراپ ، يۈرىكىم پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتتى . بىر چېرىك ئۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ ، بېشىنى ئۇستۇن قىلدى .

— ئاچە كۆزۈڭنى ! شېرىكىڭ مۇشۇ شۇما ؟ !

پىژىلداپ ئېچىشىپ تۇرغان يۈرىكىم دۈككىدە قىلىپ قالدى . ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ماڭا قارىدى . ئۇنىڭ كۆز نۇرى شۇنچە زەئىپ بولسىمۇ ، لېكىن كۆزۈمنى قۇياشتەك چېقىپ ، كۆكسۈمنى ئوقيادەك تېشىپ ئۆتۈپ ، مېنى ساراسىمىگە سېلىپ قويدى . شۇڭا ، مەن ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراشقا ئالدىراپ قالدىم :

— مېنى كەچۈر ، ناتونۇش دوستۇم ، پۇل ئۈچۈن — مۇھەببەت ئۈچۈن ۋىجدانىنى ساتقان ، ۋىجدانىنى سېتىپ ، پۇلنى ئېلىپ خەجلىيەلمىگەن مەندەك گۇمراھ ، پاسىق بەندىنى كەچۈر !

ئەمما ، ئۇ كەچۈرمىدى ، كەچۈرەلمەيتتى . ئەگەر ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسامۇ ، ھەرگىز كەچۈرمەيتتىم .

— شېرىكىم... ئاشۇ... خە... خەرىتە ئۇ... ئۇنىڭدا...

— ياق !... ياق !... — دەپ ۋارقىرىدىم مەن ، — يالغان ! مەن ئۇنى تونۇمايمەن !

مەن ھۆركىرەشتىن شىپپىدە توختاپ قالدىم . چۈنكى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ بولغانىدى ؛ مېنى ساراسىمىگە سالغان ئۇمىدۋار كۆزلىرى مەڭگۈلۈك يۇمۇلغانىدى ؛ ئۆز بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى ماڭا يوللۇق ھالدا قالدۇرۇپ ، بۇ رەزىل كىشىلەر (مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) بىلەن ئەبەدىيلىك خوشلاشقانىدى .

چېرىك ئۇنى خۇددى ئەسكى چاپاندەك پالاقىدە تاشلىۋېتىپ ، ماڭا يۈزلەندى :

— ئېيتە ، باتالىيون شتابىنىڭ مۇداپىئە خەرىتىسى نەدە ؟ !

ئۇ ئۆلۈپ كەتمىگەن بولسىمۇ بىر كاشكى ، ئۇ ئۆلۈپ كەتتى . ئەمدى مېنىڭ قۇتۇلىقىم تەس ئىدى . شۇنداقتىمۇ مەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ باقتىم :

— مەن ئۇنى تونۇمايمەن .

— تونۇمىساڭ ، ئۇ سېنى : «شىرىكىم ئاشۇ شۇ» دەمدۇ ؟ ئۇ ئۆلدى ، ئەمدى مەن تېنىۋالسام بولۇۋېرىدۇ ، دەپ خام خىيال قىلما . ئېيتە ، خەرىتە نەدە ؟ !

— مەن ئۇنى تونۇ…

گېپىم چالا پېتى ئاغزىمدىلا قالدى — يالىڭاچلاندىم . بەدىنىمگە سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى . مەن ۋارقىرايتتىم ، چىرقىرايتتىم ، يۇمىلىناتتىم ، تىللايتتىم ، قارغايتتىم . ئەلۋەتتە ، ھېلىقى يىگىتنى ئەمەس . چۈنكى ، مېنىڭ ئۇنىڭدىن رەنجىش ھوقۇقۇم يوق ئىدى . ئۇنى تىللاش ، قارغاش ھوقۇقۇم يوق ئىدى ! ئۇنىڭ «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» قىلىپ ، مەندىن ئۆچ ئېلىشى تامامەن يوللۇق ئىدى . ئەگەر ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولساممۇ ، چوقۇم شۇنداق قىلاتتىم . شۇڭا ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىماي تۇرالمايتتىم : «مېنى كەچۈر ، ناتونۇش ، ئەمما تونۇش دوستۇم . ھاياتلا بولسام ، ئۆلۈپلا قالمىسام ، قىساسىڭنى ئېلىپ ، گۇناھىمنى يۇيىمەن !»

ھوشۇمغا كېلىپ ، ئۆزۈمنى تۈرمىدە كۆردۈم…

بىر ھەپتىدىن كېيىن — (1946 - يىلى) 1 - ئاينىڭ 4 - كۈنى پوسكام يىگىتلەر تەرىپىدىن ئازاد قىلىنىپ ، مەن ھايات قالدىم . ئۆيگە بېرىپ ئۆزۈمنى ئانامنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپ ، خۇددى كىچىك بالىدەك ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتىم .

«دادا ، مېنى كەچۈرگىن ! ئەقىلسىز ئوغلۇڭنى كەچۈرگىن ، جېنىم دادا ! مەن سېنىڭ ، قوشنامنىڭ ، ناتونۇش دوستۇمنىڭ ، بارلىق ئاق كۆڭۈل ،ساددا ، جاپاكەش ، بىچارە ، بەختسىز خەلقىمنىڭ قىساسىنى ئالماي قويمايمەن !»

مەن ئانامنىڭ باغرىدا تۇرۇپ ، ئۆز - ئۆزۈمگە شۇنداق دەپ

ۋەدە بەردىم.

چۈنكى، دادام قىيناققا بەرداشلىق بېرەلمەي، تۈرمىدە ئۆلۈپ كېتىپتۇ، قوشنام ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىدا ئېتىپ تاشلىنىپتۇ.

ئاللا بىزنى جازالىغاندى — مەنمۇ، داداممۇ، قوشنىممۇ تېگىشلىك جازايىمىزنى تارتقانىدۇق.

مەن ئانام بىلەن خوشلىشىپ، پىدائىيلىققا يېزىلدىم. قولۇمغا قورال ئېلىپ، ئاۋۋال ئۆزۈمدىن قىساس ئېلىشقا باشلىدىم. چۈنكى، ئۆزۈمدىن قىساس ئالالىسام، ئاندىن رەقىبلىرىمدىن قىساس ئالالايدىغانلىقىمنى ماڭا ئۇلارنىڭ خوي ـ پەيلى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ قويغانىدى. شۇڭا، مېنىڭ ئالدىمغا ئەللىك سەر كۆمۈشنى تىزىپ قويغان ھېلىقى ئوفىتسېرنى ھەربىي ئۇستابنى يادلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا (ئوفىتسېرغا) رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتىپ تۇرۇپ ئېتىۋەتتىم. نېمىشقا رەھمەت ئېيتتىمىز دەمسىز؟ چۈنكى، ئۇ مېنى پاسىقلىق، مۇناپىقلىق، گۇمراھلىقتىن ۋاقتىدا توسۇپ قالدى. بولمىسا مەن مەڭگۈ گۇمراھ بەندە بولۇپ قېلىشىم، دوزاخ ئوتىغا تۇتۇرۇق بولۇشۇم مۇمكىن ئىدى. ھازىرمۇ دوزاخقا كىرەمەنمۇ ياكى بېھىشكىمۇ، بىلمەيمەن. شۇڭا، دوزاخ ئوتىغا تۇتۇرۇق بولۇپ قالماسلىقىم ئۈچۈن، ئۆزۈمدىن مەڭگۈ قىساس ئالىمەن؛ مۇھەببەتتىن مەڭگۈ قىساس ئالىمەن؛ رەقىبلىرىمدىن مەڭگۈ قىساس ئالىمەن!

ئەدھەمنىڭ كەچۈرمىشلىرى شۇ يەردە تۈگىدى. ئارىنى سۈكۈت باستى، ئىچ ـ ئىچىگىدىن ھەسرەتلىك يىغا ئۆرلەۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرى ساڭا سىنىڭ قىسقا، ئەمما ئازغۇن ھاياتىڭنى ھەم داداڭنى ئەسلىتىپ قويغانىدى. شۇڭا سەن:

— ئىككىمىز تەقدىرداشكەنمىز، — دېدىڭ ئۆزۈڭنى ئارانلا بېسىۋېلىپ.

ئۇ ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قارىدى. سەن بارلىق كەچۈرمىشلىرىڭنى ئۇنىڭغا تەپسىلىي، يوشۇرماي سۆزلەپ بەردىڭ.

— ھەقىقىي ئوغۇل بالىكەنسىز! — دېدى ئۇ سېنى ماخ-

تاپ ،— سىزمۇ مەندەك ئۆزىڭىزدىن قىساس ئاپسىز ؛ مۇھەببەتتىن قىساس ئاپسىز ؛ رەقىبلىرىڭىزدىن قىساس ئاپسىز . مەن شۇنى چۈشىنىپ يەتتىمكى، ئۆزىدىن قىساس ئېلىشنى بىلمىگەن ، ئۆزىدىن قىساس ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان ئادەم ئەڭ بەختسىز ئادەمكەن . ئۆزىدىن قىساس ئالالمايدىغان ئادەم رەقىبىدىنمۇ قىساس ئالالمايدىكەن ! ئاڭلىسام ، مۆھتەرەمقىز مېنى «كۈتمەن» دەپ يۈرگۈدەك ، كۈتسە كۈتۈۋەرسۇن ، ناۋادا ھايات قالسامىمۇ، ئۇنى ھەرگىز ئالمايمەن ، ھەرقانچە بىكارغا تەگسىمۇ ! ئەمما ، ئۇنى مەڭگۈ غايىبانە سۆيىمەن ، شۇ ئارقىلىق ئۆزۈمدىن قىساس ئالىمەن .

سەن جىمىپلا قالدىڭ . چۈنكى ، ئۇنىڭ سۆزلىرى سېنى ئويغا سېلىپ قويغانىدى . ئويلىدىڭ ، ئويلىغانسېرى ئۆزۈڭدىن قىساس ئېلىپ — داداڭنىڭ ئۆچ نەزىرىنى بېرىپ بولۇپلا ، زۇمرەتنىڭ باغرىنى تەرك ئېتىپ ، جەڭگاھقا كېتىپ ناھايىتى توغرا قىلغانلىقىڭنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ؛ قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن قورقۇپ ، مەتسالىنى ئېتىۋەتمەي ناھايىتى توغرا قىلغانلىقىڭنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ؛ مۇھەببەت ، ئازادلىق ، دوستلۇق ، نىكاھ... ھەققىدە تەكرار ـ تەكرار ئويلىنىش ئارقىلىق زۇمرەتنىڭ سۆزىنى بېرىپ ، ئۇنىڭغا ئاكا بولۇپ ، بىر جۈپ بەختسىزنى بەختلىك قىلىپ ، ئاجايىپ ئۇلۇغ ئىش قىلغانلىقىڭنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ۋە ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن ئالەمچە پەخىرلەندىڭ . شۇ پەخىرمەنلىك تۇيغۇسى ئىچىدە پىچىرلىدىڭ :

«ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولىغان بولسامىمۇ، چوقۇم شۇنداق قىلىتتىم !»

ئوي ـ خىياللىرىڭ بوشلۇققا تارقىلىشى بىلەن تەڭلا مەتسالىنىڭ تۇنۇگۈنكى ھاقارەت ـ تەستەكلىرى كۆڭلۈڭدىن ئۇچۇپ چىقىپلا كەتتى ، خۇددى سۇمۇرغدەك . شۇڭا ، پىچىرلىدىڭ :

«خەپ ، ‹قۇرغۇي› ، تۇتۇۋالسام ، پەيلىرىڭنى بىر تالدىن ـ

بىر تالدىن يۇلۇۋەتمەيدىغان بولسام !... »
تۇتالارسەنمىكىن ؟
بىلمەيتتىڭ .

26

ئارىدىن تۆت كۈن ئۆتكەندە، پولك شتابىنىڭ تارغىنە بىر ئىشخانىسىغا ئەكىرىلدىڭلار .

— ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلىش توغرۇلۇق بىرىگادا شتابىدىن بۇيرۇق كەلدى ،— دېدى پولك كومانـدىرى تۇردىقارىي بەگ ،— شۇڭا...

بۇنى ئاڭلاپ يۈرىكىڭ قارتىندە قىلىپ كەتتى . كۆز ئالدىڭ قاراڭغۇلىشىپ ، زۇلمەت ئىلكىدە قالدىڭ . بېشىڭ پىرقىراپ ، ئەسەبلىرىڭ بىر ـ بىرى بىلەن سوقۇلۇپ، پارە ـ پارە بولۇپ كەتتى . يۈرىكىڭ ئازابلىق ياشقا ئايلىنىپ ، تاراملاپ تۆكۈلدى ، مىسالى يامغۇردەك . ئەگەر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى سېنى يۆلەپ تۇرۇۋالمىغان بولسا ، هوشۇڭنى يوقىتىپ ، يىقىلىپ چۇشۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى .

شۇڭا ، سەن تەسەللىگە — ئىلاهىي تەسەللىگە موهتاج ئىدىڭ . ئەمما ، ساڭا هازىر هېچنېمە تەسەللى بولالمايتتى ، هەتتا ئۆلۈممۇ !چۈنكى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» دېگەن نام بىلەن ئۆلگۈڭ يوق ئىدى . سەمەندەرلەرچە خىسلەت بىلەن ئۆلۈش ساڭا مەڭگۈلۈك هايات بېغىشلايتتى . شۇڭا ، سەن ئۆزۈڭنى ئوڭشىۋېلىپ ، پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ :

— بىراق ، مەن «قۇرغۇي » ئەمەس !

— نېمە ئىسپاتىڭ بار ؟ گۇۋاهچىڭ بارمۇ ؟

— ...

يەنە لاسىسىدە بولۇپ قالدىڭ . چۈنكى ، سېنىڭ هېچقانداق ئىسپاتىڭ ، هېچقانداق گۇۋاهچىڭ يوق ئىدى . ۋىجدان ـ غۇرۇ-

رۇڭ ، غايە ـ ئېتىقادىڭ ساڭا ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بولالمايتتى. جەڭلەردە كۆرسەتكەن قەھرىمانلىقلىرىڭ ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بولالمايتتى ؛ يۈرىكىڭدىكى غەزەپ ـ ئىسيانلىرىڭ ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بولالمايتتى ؛ ھەتتا قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىمۇ ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بولالمايتتى.

— بىزنى تەڭلىكتە قويما ، سەمەندەر ،— دېدى پولكوۋنىك چوڭقۇر ئۆتۈنۈش ۋە ھېسداشلىق بىلەن ،— بىزمۇ سېنىڭ «قۇرغۇي»لىقىڭغا ئىشەنمەيمىز ، لېكىن ئىشەنمەي بولامدۇ؟ پاكىت شۇ تۇرسا... بەلكىم ، سەن «قۇرغۇي»دۇرسەن ياكى ئەمەستۇرسەن. ئەمما ، بىز پاكىتنى ئاساس قىلمىساق بولمايدۇ. سېنىڭ گازارمىدىن بىر كېچە يوقىلىپ كېتىشىڭمۇ بىر پاكىت بولۇپ قالدى.

شۇنچە جەڭلەرنى قىلىپ ، شۇنچە قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ ، شۇنچە بەدەللەرنى تۆلەپ ، ئاخىر «قۇرغۇي» بولۇپ قالغىنىمنى كۆرۈڭا !... ھۇ ئاناڭنى !

كىمنى تىللىدىڭ؟

بىلمەيتتىڭ.

ئاھ ، خۇدا ! ماڭا نېمىشقا ئۇزاق ئۆمۈر ئاتا قىلغان بولغىيتتىڭ؟ نېمە ئۈچۈن ئەزرائىلنى قېشىمغا بىرقانچە قېتىم ئەۋەتىپ بولۇپ ، يەنە قايتۇرۇپ كەتكەن بولغىيتتىڭ؟ مېنى بۇ دۇنيادا شەرمەندە قىلىش ئۈچۈنمۇ؟ ئۇ دۇنيادا دوزاخ ئوتىغا تۇتۇرۇق قىلىش ئۈچۈنمۇ؟

قىسمىتىڭدىن چەكسىز ئۆكۈندۈڭ. ئىچ ـ ئىچىڭدىن قايغۇ ـ ھەسرەت ، غەزەپ ـ نەپرەت ، ئۈمىدسىزلىك بۇلدۇقلاپ قايناپ چىقتى. ئەگەر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۈرىكىڭنى مەلھەملەپ تۇرمىغان بولسا ، بەلكىم ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالالماي ، ھۆكۈرەپ يىغلىۋېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى ، خۇددى كىچىك بالىدەك. ئەگەر داداڭ ساڭا باغرىنى ئېچىپ : «سەن ئۆزۈڭگە ، ۋىجدانىڭغا ، ئىنقىلابقا ، خەلقىڭگە يۈز كېلەلمەيدىغان ئىش قىلمىغان تۇرساڭ ، نېمىشقا ئۆزۈڭنى ئۆلۈمدىن قاچۇرۇپ يۈرى-

سەن ؟ نېمىشقا ھەسرەتلىنىسەن ؟ نېمىشقا ئازابلىنىسەن ؟ قەددىڭنى رۇسلا ! ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا سەمەندەرلەرچە خىسلىتىڭ بىلەن بار ! تەڭرى سېنى «مەرھابا» دەپ باغرىغا باسىدۇ...» دەپ خىتاب قىلمىغان بولسا، بەلكىم سەن پولكوۋنىكنىڭ ئالدىغا تاشلىنىپ، يېلىنىشىڭ، قەلبىڭنى، ئۆزۈڭنى چۈشەندۈرەلمەي، يىغلاپ تۇ-رۇپ كەڭچىلىك قىلىشنى ئۆتۈنۈشۈڭ مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، سەن قەددىڭنى رۇسلاپ، پولكوۋنىكقا مەغرۇرانە تىكىلدىڭ.

— ئەمما، بىز بۇيرۇقنى باشقىچە ئۇسۇل بىلەن ئىجرا قىلد-ماقچى!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىڭدە تولىمۇ ئاجىز بىر ئۈمىد نۇرى پارلىدى؛ يۈرىكىڭدە سۈس خۇشاللىق جىلۋە قىلدى. شۇڭا، پول-كوۋنىكقا «قانداق؟» دېگەن سوئال بىلەن قارىدىڭ.

— ئۇلۇشكۇنكى جەڭدە ئورۇنباسار پولك كوماندىرىمىز نا-سىر ئاخۇن ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى. ھازىر ئۇ كۇيباغدا. بىز ئىككى قېتىم ئومۇمىي ھۇجۇمغا ئۆتتۇق، ھەر ئىككىلى قېتىمدا مەغلۇپ بولدۇق. ئەسلىي مەغلۇپ بولمايتتۇق، دۈشمەنلەر ناسىر-ئاخۇننى سەپنىڭ ئالدىغا چىقىرىپ قويۇشتى. ناسىرئاخۇن: «مەن بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن، ئېتىڭلار!» دەپ توۋلاپ تۇرغان بول-سىمۇ، ھېچكىم ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە، ئوق چىقىرىشقا، گرانات تاشلاشقا پېتىنالمىدى، كوماندىرلارمۇ بۇيرۇق بېرەلمىدى. ماۋۇ ماڭقا،— پولكوۋنىك ئەدەھەمگە ئالىيىپ قارىدى،— ھېلىقى ئو-فىتسېرنى ئېتىۋەتمىگەن بولسا، ئۇنى ناسىرئاخۇن بىلەن ئالماش-تۇرغىلى بولاتتى... شۇڭا ئىككىڭلار،— ئۇ نەزىرىنى ساڭا ئاغدۇ-رۇپ داۋام قىلدى،— كۇيباغقا بېرىپ، ناسىرئاخۇننى قۇتقۇزۇپ كېلىسىلەر. قۇتقۇزۇپ كېلەلىسەڭلارلا، ئۆلۈم جازاسى بىكار قى-لىنىدۇ، قانداق؟

تومۇر-تومۇرلىرىڭغا بىر خىل شەرەپ تۇيغۇسى تارقالدى.

— جېنىمىز پىدا!

بۇ گەپ ئىككىڭلارنىڭ ئاغزىدىن تەڭلا چىقتى.

— رەھمەت، پولكوۋنىك!

بۇ سىلەر، بولۇپمۇ سەن ئۈچۈن تولىمۇ مۇشكۇل، ئەمما ناھايىتى شەرەپلىك ۋەزىپە ئىدى. شۇڭا، بۇ ۋەزىپىنى سىلەر جان - دىلىڭلار بىلەن قوبۇل قىلدىڭلار.

سىلەر تەييارلىقنى پۇختا قىلىپ، تۈن نىسپى بىلەن دۈشمەن ئىشغالىيىتىگە كىرىپ، نىشانغا پەم بىلەن يېقىنلاپ كەلدىڭلار. ياز كېچىسىنىڭ راھەتبەخش ھاۋاسى سىلەرگە ھۇزۇر ۋە روھىي كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلايتتى. لېكىن، بۇ ھۇزۇر ۋە روھىي كۈچ - قۇۋۋەت ئۈمىدتىن دېرەك بەرمەيتتى. چۈنكى، سىلەر تەۋەككۇل دەرياسىدىكى بىر جۈپ كېمە ئىدىڭلار. سىلەر قىرغاققا ساق - سالامەت ئۈزۈپ چىقالىشىڭلارمۇ، يوشۇرۇن خادا تاشلارغا ئۇرۇلۇپ، پارە - پارە بولۇپ كېتىشىڭلارمۇ مۇمكىن ئىدى.

بۇ كەڭرى كەتكەن بىر ئۆرۈكلۈك باغ ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىغا يوشۇرۇن پوتەيلەر ياسالغان، ئاكوپلار قېزىلغان، ھەر ئوتتۇز - قىرىق قەدەم ئارىلىققا بىردىن قاراۋۇل قويۇلغانىدى. سىلەر قاراۋۇللاردىن بىرىنى تۇتۇپ «تىل» قىلىپ، بۇگۈنكى كېچىدىكى پارولنى، ناسىرئاخۇن پولكوۋنىكنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى... بىلىۋالمىساڭلار بولمايتتى. شۇڭا، سىلەر تامنىڭ بۇلۇڭىدا مۆكۈپ تۇرغان قاراۋۇلنى تۇتماقچى بولدۇڭلار. قىسقىغىنە كۇسۇرلىشىۋېلىپ، ئىككى تەرەپتىن يېقىنلاپ كەلدىڭلار. ئارىلىق ئون قەدەمچە قالغاندا، سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئاستا - ئاستا يېقىنلاشتىڭ. بىراق، قاراۋۇل تۇيۇپ قالدى.

— پارول! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

سەن پارولنىڭ جاۋابىنى بىلمىگەچكە، شىپپىدە توختىدىڭ. ئەگەر يەنە ماڭىدىغان ياكى زۇۋان سۈرىدىغان بولساڭ، ئۇ سېنى ئېتىپ تاشلايتتى.

— پارول!

قاراۋۇل يەنە ۋارقىرىدى. سەن گەپ قىلمايلا قولۇڭنى كۆتۈردۈڭ. قاراۋۇل ئالدىڭغا يېقىنلاپ كەلدى. دەل شۇ چاغدا ئەدەھەم

دوقموُشتىن پورتتىدە چىقىپ ، ئۇنىڭ گېلىنى غىققىدە سىقتى ، سەن غۇسسىدە پىچاق تىقتىڭ . ئەمما ، قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىدىن پاڭڭىدە ئوق چىقىپ كەتتى . شۇنىڭ بىلەن بارلىق قاراۋۇللار يۈگۈرۈشۈپ كېلىشكە باشلىدى . سىلەر ئۇلار بىلەن ئېتىشقاچ چېكىنىدىڭلار . بىراق ، ئاكوپلاردىن خۇددى قارا چۇمۇلىدەك چۇۋۇلۇشۇپ چىققان دۈشمەنلەرنىڭ قورشاۋىدا قېلىپ ، ئىشنىڭ بىسمىللاسىدىلا قولغا چۈشۈپ قالدىڭلار .

سىلەر سوراقخانىغا ئەكىرىلىپ ، سوراق قىلىندىڭلار . ھەربىي كوچۇڭلار ، ئىككىڭلارنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەقسىتىڭلار دۈشمەنگە ئايان بولغاچقا ، بۇ ھەقتە سىلەردىن ھېچنېمە سوراشمىدى . پەقەت «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنىلا سورىدى .

— ئېيتىنچە ، «كۆك بۆرە» دېگەن كىم ؟

— بىلمەيمىز !

راستىنىلا بىلمەيتتىڭلار . بىلگەن تەقدىردىمۇ ھەرگىز دېمەيدىتتىڭلار . ئەمما ، دۈشمەن سىلەرنى بىلىشى مۇمكىن ، بىلسىلا چوقۇم دەيدۇ ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك ، قىستاپ سوراۋەردى .

— سىلەر «كۆك بۆرە»نى ئۆتكەندە ئۆلتۈرۈۋېتىپتىكەنسىلەرغۇ ؟— دەپ سورىدىڭ سەن قامچا بىلەن بىرنى يەپ بولۇپ .

— ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتسەك ، يەنە بىرى پەيدا بولۇپ قالدى .

— «كۆك بۆرە»لەرنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىپ بولالمايسىلەر . زەرەپشان ، قاراقۇرۇم «كۆك بۆرە»لىرىنىڭ بىرى ئۆلسە ، ئۇنىڭ بىر تامچە قېنىدىن مىڭى تىرىلىدۇ . بۇ «كۆك بۆرە»لەرنىڭ ئۇرتاق خىسلىتى .

ئەدھەم گېپىڭنى تولۇقلىدى :

— چۈنكى ، ئۇلارنىڭ قەلبى ، تومۇرى ، غايە ـ ئېتىقادلىرى… بىر تۇتاش !

چەكسىز ئىشەنچ ۋە ئىپتىخار بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆزلىرىڭلار سوراقچىنى چىچاڭشىتىۋەتتى ، خۇددى كۆككۈيۈن چاقىقان

ئېشەكتەك.

— تاممادى، خۇندەن! — دېدى ئۇ ئۆزىنى باسالماي، — «كۆك بۆرە»نى سەنلەر ھەقىقەتەن بىلىشىدىكەنسەن - دە؟ ئۇر! بەدىنىڭلارغا سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى. سەن لېۋىڭنى چىڭ چىشلەپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىغا قۇلاق سالدىڭ. كۆز ئالدىڭدا گۈزەل بىر دۇنيا زاھىر بولۇپ، سېنى باغرىغا ئالدى...

27

چېرىكلەر سىلەرنى دارقىرىتىپ سۆرىگىنىچە زەي پۇراپ تۇرىدىغان بىر ئۆيگە ئەكىرىپ، خۇددى ئەسكى چاپاننى تاشلىغاندەك پالاقىدە تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كېتىشتى. سىلەرنى ئازابلىق مەستخۇشلۇق مەھكەم قۇچاقلاپ تۇراتتى.

— ۋۇي، بۇ سەمەندەرغۇ؟

— ماۋۇ ئەدھەمكەن.

ئىككى ئەرنىڭ ناھايىتى تونۇش ئاۋازى قۇلىقىڭغا غۇۋا ئاڭلاندى.

«بۇ... بۇلار كىمدۇ؟... سەمەندەر بىلەن ئەدھەم؟ بىز... بىز ھازىر قەيەردە؟»

بىرى سېنى يۆلەپ قوچىقىغا ئالدى. چاچلىرىڭنى تۈزەشتۈرۈپ، يۇمشاق ئالقانلىرى بىلەن يۈز - كۆزۈڭدىكى قانلارنى سۈرتتى. سەن گىرىمسەن دۇنيا قوينىدىن قايتىپ چىقىپ، كۆزۈڭنى ئاچتىڭ. بىرى سېنى يۆلەپ تۇراتتى. لېكىن، ئۆي بەكمۇ قاراڭغۇ بولغاچقا، ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىڭ.

— سىز؟...

— مەن ناسىرئاخۇن، تاشئاخۇنمۇ بار.

بۇنى ئاڭلاپ تومۇر - تومۇرلىرىڭدا خۇشاللىق، ھاياجان مەۋج ئۇردى. ئۆزۈڭنى يەنىلا روھلۇق، ئۈمىدۋار سەزدىڭ.

— سىلەر قانداق بولۇپ قولغا چۈشۈپ قالدىڭلار؟— دەپ سورىدى ناسىرئاخۇن جاراھەتلىرىڭدىكى قانلارنى كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن سۈرتكەچ.

تاشئاخۇنمۇ ئەدھەمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتاتتى.

— پولكوۋنىك، بىزنى... بىزنى كەچۈرۈڭ، بىز ۋەزىپىمىزنى ئورۇندىيالمىدۇق،— دېدىك سەن ئەھۋالنى دوكلات قىلىپ بولغاندىن كېيىن چەكسىز ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە.

— ياق، بۇ سىلەرنىڭ سەۋەنلىكىڭلار ئەمەس، بۇنى سىلەردىن كۆرگىلى بولمايدۇ. بىلىمەن، بۇ بىر ـ ئىككى ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئۇنداق ئاسان ۋەزىپە ئەمەس... شۇنچە دېدىم: «مەن بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن، ھۆجۇمغا ئۆتۈۋېرىڭلار، مىناميوتلارنى بولۇشىغا ئېتىۋېرىڭلار» دەپ ئۇناشمىدى. بىر ئادەمنى دەپ، ئىنقىلاب زىيانغا ئۇچرىسا، سىلەردەك قەيسەر يىگىتلەر بىھۇدە قۇربان بولسا بولامدۇ ـ ھە؟

پولكوۋنىكنىڭ بۇ سۆزلىرى ساڭا بىر خىل كۆڭۈل ئازادىلىكى بەخش ئەتتى. ئىچ ـ ئىچىڭدىن سۆيۈندۈڭ. قەيسەر، قەھرىمان يىگىت ئىكەنلىكىڭنى پولكوۋنىكنىڭ ھازىرمۇ ئېتىراپ قىلىۋاتقانلىقىدىن، ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىۋاتقانلىقىدىن چەكسىز سۆيۈندۈڭ. شۇڭا، ئۆزۈڭنى ئاقلاپ، روھىي بېسىم، روھىي ھاقارەتتىن قۇتۇلۇپ كەتكۈدەك كېلىپ قالدى:

— ماڭا ئىشىنىڭ، پولكوۋنىك، مەن ھەرگىز «قۇرغۇي» ئەمەس!

— مەن ئىشىنىمەن. بۇ يا بىر ئۇقۇشماسلىق، يا بىر تۆھمەت!

— رەھمەت سىزگە، پولكوۋنىك.

چەكسىز ھاياجان ۋۇجۇدۇڭنى كۆيدۈرۈپ، زەخمىناك يۈرىكىڭگە ئەم، ئاچچىق ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭغا تەم بولدى. تېرەڭ كېڭىيىپ ـ كېڭىيىپ،قەپەستىكى روھىڭ چەكسىز بوشلۇققا قاراپ پەرۋاز قىلدى، خۇددى سۇمۇرغدەك. ئۆزۈڭنى شۇنچىلىك

يەڭگىل سەزدىڭ، گوياكى ئاق قۇ پېيىدەك.

ئەتىسى سەھەردە ئۇ ئىككىسىنى كۆرۈپ ئىچىڭ سىيرىلىپلا كەتتى. يۈز - كۆزلىرىنىڭ، بەدەنلىرىنىڭ ساق يېرى قالمىغانىدى. بولۇپمۇ پولكوۋنىكنىڭ جاراھىتى تېنىگىنى سىرقىرىتىپ، يۈرىكىگىنى مۇجۇۋەتتى. ئۇنىڭ دىيىشىچە، دۈشمەنلەر ئۇنى پولكوۋنىك بولغاندىكىن، «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنى چوقۇم بىلىدۇ، دەپ شۇنداق قىيناپتۇ.

قۇياش ئىككى ئارغامچا بويى ئۆرلىگەندە، چېرىكلەر سىلەرنى باغقا ئاچىقىپ، ئۆرۈكلەرگە باغلىۋېتىشتى.

— ۋۇي، بۇگۈن ياڭ تۇەنجاڭ پەيدا بولۇپ قاپتۇيا؟ — دېدى تاشئاخۇن پىچىرلاپ، — قاراڭ، ئاۋۇ تاماكا شوراپ تۇرغىنى شۇ.

سەن ئۇنىڭغا قارىدىڭ. ئۇمۇ سىلەرگە شۇملۇقانە نەزەردە قارىغاچ تاماكا چېكىۋاتاتتى. چېرىكلەر باداشقان قۇرۇشۇپ گۆش غاجىشىۋاتاتتى.

— ئۇ سىزدىن ئۆچ ئالماس - ھە؟

سەن خۇددى ئۆچ ئالمايدىغاندەكلا سورىدىڭ. شۇڭا، تاشئاخۇن مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ:

— ئالماي قالارمۇ؟ — دەپ ياندۇرۇپلا سورىدى.

دەل شۇ مەھەلدە بىرقانچە قورالLIق چېرىك بىر توپ جامائەتنى ئالدىغا سېلىپ كىرىشتى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى باللار ۋە قېرى - چۆرىلەر ئىدى. چاچ - ساقاللىرى ئۇچتەك ئاقارغان بىر بوۋاينىڭ قولىدا بىر تاغ راۋىبى، يەنە بىر ئادەمنىڭ قولىدا چىرايلىققىنە دۇتار، يىگىرمە ئۈچ ياشلاردىكى بىر يىگىتنىڭ قولىدا بىر داپ تۇراتتى.

«چېرىكلەر كۆڭۈل ئېچىشماقچى ئوخشايدۇ...»

ياڭ تۇەنجاڭ بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا كەلدى - دە، پولكوۋنىكتىن:

— كانداك، ناسىر تۇەنجاڭ، ئەھۋال ياكشىما؟ — دەپ سورىدى.

پولكوۋنىك مەردانە تەلەپپۇزدا جاۋاب بەردى :
— ياخشى، سىز ئويلىغاندىنمۇ بەك ياخشى !
ياڭ تۇەنجاڭ تىلماچقا قاراپ قويۇپ، خەنزۇچە سۆزلەشكە باشلىدى :
— مېنىڭ كۆپ ۋاقتىم يوق، قېنى ئېيتە، «كۆك بۆرە» كىم ؟
— مەن «كۆك بۆرە»نى بىلمەيمەن !
— ئەگەر دەپ بەرسەڭ، هاياتىڭغا كاپالەت بېرىمەن.
— هىم، مەن سېنىڭ كاپالىتىڭگە موهتاج ئەمەس !— دېدى پولكوۋنىك غەزەپ بىلەن،— قېنى، نوچى بولساڭ، هازىرلا ئېتىۋەت ! قېنى، ئاتە، ئاتامسەن ؟ !
پولكوۋنىكنىڭ مەغرۇرانە روهي هالىتى ئۇنىڭ كانۋويىنىڭ غۇرۇرىغا تەگكەن بولسا كېرەك، تاپانچىسىنى پولكوۋنىكقا قارىتىۋىدى، ياڭ تۇەنجاڭ ئۇنىڭ تاپانچىسىنى بېسىپ، قولىنى يىغدۇرۇۋەتتى.
— ئاتالمايدۇ دەپ قالغان ئوخشىمامسەن ؟
— ئەلۋەتتە ئاتالمايسەن. بىزنى شۇنداق ئاتىدىغان بولساڭ، بىزنىڭكىلەر هازىرلا هۇجۇمغا ئۆتۈپ، كۇلۇڭنى كۆككە سورۇۋېتىدۇ !
پولكوۋنىك راست گەپ قىلغانىدى.
— هىم، ئاتالمايمىشمەن، قاراپ تۇر !
ئۇ ئەدهەمنىڭ قېشىغا كېلىپ :
— قانداق، سەنچۇ ؟ !— دېۋىدى، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ كەينىدە تۇرغان بىر ئوفىتسېر ئۇنىڭغا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلىدى. بۇنى ئاڭلاپ ياڭ تۇەنجاڭنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىرايى قەهرلىك تۈس ئالدى.
— هە، مۇنداق دەيلى، تۇەنجاڭنى ئېتىۋەتكەن سولتەك ئەسلىي سەن ئىكەنسەن ـ دە ؟
— هە، مەن !— دېدى ئەدهەم مەغرۇرانە تەلەپپۇزدا.

یاڭ تۆەنجاڭ سىنىڭ باش ـ ئايىغىڭغا بىر قۇر قارىۋېتىپ ، تاشئاخۇننىڭ قېشىغا كەلدى . كەلدىيۇ ، ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى . تاشئاخۇن ئۇنىڭغا مەغرۇرانە تەبەسسۇم سوۋغا قىلدـ ۋىدى ، ئۇمۇ دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ :

— قانداق ، تا يىڭجاڭ ، يەنە ئۇچرىشىپ قالدۇقمۇ؟ ھۆرمەت شارابى ئىچمەي ، جازا شارابى ئىچمىزمۇ ئەمدى؟

— ئىچسەم ئىچەي ، سىنىڭ جازا شارابىڭ مەن ئۈچۈن شەرەپ !

یاڭ تۆەنجاڭ كەينىدىكى ئوفىتسېرغا بىر نېمىلەرنى دېدى . ئۇ قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق چۈشۈردى . چېرىكلەر ئەدھەم بىلەن تاشئاخۇننى يېشىپ ، سورۇننىڭ ئوتتۇرىغا ئەكەلدى .

— ئېيتە ، «كۆك بۆرە» كىم؟

— «كۆك بۆرە» مەن ، مەن زەرەپشان «كۆك بۆرە»سى !

— «كۆك بۆرە» مەن ، مەن قاراقۇرۇم «كۆك بۆرە»سى !

تاشئاخۇن بىلەن ئەدھەمنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن بەرگەن جاۋابـ لىرى ياڭ تۆەنجاڭنى چىچاڭشىتىۋەتتى .

— تامىدى !... ئۇر !... ئۆلگۈچە ئۇر !

چېرىكلەر ئىككىسىنى يالىڭاچلاپ ، سىم قامچا بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى . يۈرىكىڭ چىرقىرىغان بىلەن ، ئىككىسى چىرقىرىمايدـ تى ؛ يۈرىكىڭ چىدىمىغان بىلەن ، ئىككىسى چىداۋاتتى . ئىككىسى داق يەردە ئەمەس ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئۈستىدە يۈملىناتتى ، يۈرىكىڭدەك تولغىناتتى .

— قانداق چەنتۇلار ماۋۇ تاياق ئۆتمەيدىغان؟ ئۇرە ، ئۆلگۈچە ئۇر !

بۇيرۇق بېرىلەتتى ، ئەدھەم بىلەن تاشئاخۇننىڭ بەدىنىگە قامـ چىلار تارسىلداپ تېگەتتى . داپ ، دۇتار ، راۋابلىرىنى قولتۇقلىـ شىپ تۇرغان جامائەت بىر ـ بىرىنى قۇچاقلىشىپ يىغلىشاتتى . سىبخى ، ئادىل ، ئەمما ھېسسىياتسىز قۇياش ئۆرۈك يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ماراپ ھىڭگىيىپ تۇراتتى . تۇمۇچۇق ، كاككۇك... لار

پىغان بىلەن سايرىشاتتى.

سەن كۆزۈڭنى ئاچقاندا، ئىككىسى قىپقىزىل گۆشكە ئايلىنىپ قالغانىدى، خۇددى يۇرىكىڭدەك. دەل شۇ چاغدا ئىككى چىرىك بىر داستا لازا سۇيى ئاچىقىپ، ئىككىسىنىڭ بەدىنىگە سۇركەشكە باشلىدى. ئەمما، ئىككىسى قىمىرلاپمۇ قويمىدى. چۈنكى، ئۇلار ئاللىبۇرۇن ھوشىدىن كەتكەنىدى.

ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلەتتى، قۇياش يەنىلا ھىڭگىيىپ تۇراتتى. زەرەپشان قۇشلىرى ئەلەملىك سايرىشاتتى.

چىرىكلەر ئىككى چاپانلىق خام ئەچىقىپ، ئۇنىڭغا ئىككىسىنى يۇمىلىتىپ ئورىدى.

«كېپەنلەۋاتىدۇ يا؟ نەپەستىن قالغان ئوخشىمامدۇ؟»

سەن لېۋىڭنى چىشلەپ، شۇلارنى ئويلىغاچ ناسىر ئاخۇن پولكوۋنىكقا قارىدىڭ. ئۇ كۆزىنى مەھكەم يۇمۇپ، بۇقۇلداۋاتاتتى، خۇددى زەرەپشان دەمدەرلىرىدەك.

لېكىن، سەن كۆزۈڭنى يۇمۇۋالمىدىڭ، بەلكى كۆزۈڭنى چوڭ ئېچىپ، دوستلىرىڭ بىللە بىللە خامغا ئورالدىڭ. چىرىكلەر ئىككىسىنى پۇت ـ قولىدىن كۆتۈرۈپ، باغنىڭ ياقىسىغا — ئاپتاپ ئەڭ كۈچلۈك چۈشىدىغان يېرىگە ئاپىرىپ قويۇپ قويدى. بۇنىڭدىن قىيناشنىڭ تېخى ئاياغلاشمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ تۇرۇشۇڭغا ياڭ تۇەنجاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— يىگىتلىرىم، ئەمدى مەشرەپ ئوينايمىز! قېنى، ئويناڭلار، كۈلۈڭلار!

چىرىكلەر ياڭ تۇەنجاڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ چۇرقىرىشىپ كەتتى. ياڭ تۇەنجاڭ سازەندىلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ بۇيرۇق قىلدى:

— قېنى، ھەي «ناخشا ـ ئۇسسۇل مىللىتى»، چېلىشە، شوخ ـ شوخ پەدىلەرگە چېلىش!

بىراق، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ ھاقارەت تۇسىنى ئالغان بۇ بۇيرۇقىغا ھېچكىم پەرۋا قىلمىدى، ھەتتا قىمىرلاپمۇ قويمىدى. ياڭ تۇەنجاڭ داپچى يىگىتكە ۋارقىرىدى:

— چاله !
يىگىتمۇ قىمىرلىمىدى .
— چالماسەن ؟
— چالمايمەن !
ياڭ تۆەنجاڭ تاپانچىسىنى چىقىرىپ داپچى يىگىتنىڭ كۆكسىگە قارىتىپ ئاتتى . ئۇ «گۈپپىدە» يىقىلدى . داپ قىپقىزىل قان بىلەن بويالدى . ئەل تەۋرىنىدى ، پىلىموتلار توغرىلاندى . ئۇلار ھازا ئىچىپ يىغلاشقا جۈرئەت قىلالماي ، يۈرەكلىرىدە يىغلاشتى . ياشلىرى ئىچىپ - ئىچىپ زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتتى .
— ئىككىڭ چاله !
ئىككى بوۋاي بىر - بىرىگە قارىشىپ قـويۇپ ، چېلىشقا باشلىدى :

ھاشار سالمىدۇق دەيدۇ ،
كەتمەن چاپمىز توغدا .
ئالۋان سالمىدۇق دەيدۇ ،
ئىشتان قالمىدى قوغدا .

ناخشا تېكىستى تىلماچ ئارقىلىق قۇلاقلارغا يەتكۈزۈلۈۋىدى ، ياڭ تۆەنجاڭ مىيىقىدا ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ، ناخشىنىڭ داۋامىغا قۇلاق سالدى :

ياغسا يامغۇر شارقىراپ ،
جىرالاردا سەل بولۇر .
گومىنداڭنى يوقاتساق ،
ئارمانىمىز ھەل بولۇر .

پىغانلىق كۈيلەر ، غەزەپكە تولغان ئىلتىجالىق سادالار ئىزگۈ قەلبلەردىن نەشتەردەك سوزۇلۇپ چىقىپ ، قاپقارا قانلار مەۋج ئۇرۇۋاتقان قاپقارا يۈرەكلەرگە ۋاشىلداپ سانجىلىپ ، ئۇلارنى تول-

غاندۇراتتى . تىلماچ ياڭ تۆەنجاڭنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاۋاتقاندا، كۆي تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى :

قۇم لاي بىلەن سوقۇلغان
ئەسكى تامدىن چىت ياخشى .
بىلىپ قىلىڭ ، خالايىق ،
گومىنداڭدىن ئىت ياخشى .

تىلماچىنىڭ ئاغزى مىتىلدايتتى ، ياڭ تۆەنجاڭنىڭ لەۋلىرى لىپىلدايتتى . ئاخىر ئۇ نەشتەرلىك كۇيلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي ، تاپانچىسىنى سۇغۇرۇپ ، ئۇ ئىككىسىنىمۇ ئېتىپ تاشلىدى . دۇتار ، راۋابلارنىڭ تارلىرى قانغا بويالدى ، خۇددى يۈرىكىڭنىڭ تارلىرىدەك . پىغانلىق كۇنلەردىمۇ ، خۇشاللىق كۇنلەردىمۇ ئۇپۇقتىن ئوخشاشلا ھىڭگىيىپ چىقىدىغان ھېسسىياتسىز قۇياش يەنىلا ھىڭگىيىپ تۇراتتى . زەرەپشان قۇشلىرى ھەسرەتلىك ئۆكسۈيتتى ، خۇددى يۈرىكىڭدەك .
— ئەكىلىش !— دەپ ۋارقىرىدى ياڭ تۆەنجاڭ .
چېرىكلەر تاشئاخۇن بىلەن ئەدھەمنى كۆتۈرۈپ ئەكىلىشتى . يازنىڭ نەۋقىران قۇياشى ئۇلارنى بىردەمدىلا تارىشىدەك قاتۇرۇۋەتكەنىدى . چېرىكلەر خامنى يېشىۋىدى ، داق يەردە قىپقىزىل بىر جۈپ گۆش تېپىرلاپ ـ تېپىرلاپ توختاپ قالدى . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ بىر قات تېرىسى خام بىلەن بىللە سويۇلۇپ چىققانىدى . سېنىڭمۇ يۈرىكىڭنىڭ بىر قات تېرىسى ئاشۇ خامدا قالغانىدى . شۇڭا ، سەنمۇ كۆزۈڭنى چىڭگىدە يۇمۇپ ، تېپىرلىدىڭ ، ئۆكسۈدۈڭ ، ھۆركىرىدىڭ ، يۇلقۇندۇڭ ، تىللىدىڭ ، قارغىدىڭ ، تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز قايغۇلۇق ، ئازابلىق ھېس ـ تۇيغۇ دولقۇنلىرىغا غەرق بولدۇڭ .
ياڭ تۆەنجاڭ ئۆچ ئېلىشنى تېخى توختاتمىغانىدى . چېرىكلەر تاشئاخۇن بىلەن ئەدھەمگە ياغ چېچىپ ئوت قويۇۋەتتى . ئوت يالقۇ-

نى پەلەككە كۆتۈرۈلدى. زېمىن قىيقاس ـ چۇقان، يىغا ـ زار بىلەن تولـدى. يۈرەـكىنىڭ كۆيىۋاتاتـتى، يۈرىكىنىڭ يىغلاۋاتاتتى، يۈرىكىنىڭ...

«قىساس ئالىمەن!... قىساس ئالىمىز!... خەلق چوقۇم قىساس ئالىدۇ!...»

قەلبىڭدە قىساسكارانە ئۈمىد كۆۋرەيتتى، خۇددى باھار كەلكۈنلىرى بىلەن تولغان زەرەپشان دەرياسىدەك. يۈرىكىڭدە تاشئاخۇن ئۆز قولى بىلەن قادىغان ھىلىقى بايراق لەپىلدەيتتى. ۋۇجۇدۇڭدا ئەدھەمنىڭ ئۆز ـ ئۆزىدىن قىساس ئېلىش روھى جەۋلان قىلاتتى!

28

زېرىكىشلىك ھەم ئازابلىق كېچە باشلانغانىدى. جاراھەتىڭلار جېنىڭلارنى ياۋۇزلارچە غاجىسا، قايغۇ ـ ھەسرەت يۈرىكىڭلارنى ئېكەكدەيتتى. ئۇن نەچچە تال يۇلتۇز چاراقلاپ تۇرغان كىچىككىنە تۈڭلۈكتىن چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىرى لەيلەپ ـ لەيلەپ ئۇچۇپ كىرىپ، سىلەرگە جەڭگاھ ناخشىسى — ھۆررا سادالىرىنى ئەسلىتەتتى.

ئۆز سەپداشلىرى بىلەن ئورتاق غايە — ئىنسانىيەت ئازادلىقى، تىنچلىقى، باراۋەرلىكى ئۈچۈن ھۆررا سادالىرى ئىچىدە ئاتاكىغا ئۆتۈپ، دۈشمەننى سۇر ـ توقاي قىلىش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك! ئازادلىق ئۈچۈن مەردلەرچە قۇربان بېرىپ، جەننەت ساداسى ئىچىدە مەڭگۈلۈك ھاياتقا تەبەسسۇم بىلەن قەدەم بېسىش نېمىدېگەن شەرەپلىك!؟

ئەپسۇسكى، سەن بۇنداق كۆڭۈللۈك كۈرەش قاينىمىدىن، بۇنداق شەرەپلىك ھاياتتىن مەھرۇم قىلىش ئالدىدا تۇراتتىڭ.

ھەممىسى مېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىمگە ئىشەندى، لېكىن «كۆك بۆرە»نىڭ ئاخباراتىنى كۆرۈپ، «كۆك بۆرە»نىڭ ئاخبارا-

تىنى ئاڭلاپ ئىشەنمەي تۇرالمىدى، ناسىرئاخۇن پولكوۋنىك ئىشەنگەن بىلەن، ئۇنىڭمۇ قولىدا پاكىتى يوق.

ئاھ، خۇدا، مەن «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىم ئىسپاتلانماي تۇرۇپلا ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟... سەن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى! ماڭا رەھىم قىل، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن، ماڭا پۇرسەت بەر. «قۇرغۇي»نى ئۆز قولۇم بىلەن تۇتۇپ، ئۇنىڭ ھەقىقىي ئەپت - بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىشىمنى نېسىپ ئەت! ئۇنىڭ تۇكلىرىنى ئۆز قولۇم بىلەن يۇڭداپ، بويىنىنى ئۆز قولۇم بىلەن تولغاپ ئۈزۈپ، يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ، «كۆك بۆرە»نىڭ، ئىسكەندەرنىڭ... قىساسىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر قىل!

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ؟

لەنىتى «قۇرغۇي»...

— سەمەندەر؟

ئىلتىجالىرىڭنى پەرىشتىنىڭ شىۋىرلاشلىرىدەك يېقىملىق بىر ئاۋاز بۆلۈۋەتتى. چۆچۈپ كۆزۈڭنى ئاچتىڭ.

— ناسىر تۇەنجاڭ؟

بۇ ئاۋاز يەنە تەكرارلاندى. سىلەر تۇڭلۇككە قارىدىڭلار. تۇڭلۇكتە بىر كۆلەڭگە — ئاق روماللىق بىرى ماراپ تۇراتتى.

— سىز كىم؟— دەپ سورىدى ناسىرئاخۇن پولكوۋنىك.

— مەن — «پەرىشتە».

پەرىشتە؟... بۇ راستىنلا پەرىشتىمىدۇ ياكى ئىسمى پەرىشتىمىدۇ (پەرىشتىخانىمىدۇ)؟ بەلكىم پەرىشتىدۇ، ئاللا بىزنى قۇتقۇزۇشقا ئەۋەتكەن پەرىشتىدۇ. شۇنداق بولغاي ئىلاھىم!...

خىياللىرىڭنى «پەرىشتە» شىۋىرلاپ ئۈزۈۋەتتى:

— ما ناننى ئېلىڭلار.

سەن ئۇرنۇڭدىن تۇرۇپ، «پەرىشتە» سۇنۇپ بەرگەن ناننى ئالغاچ:

— سىز كىم؟ — دەپ سورىدىڭ.

— دېدىميا، مەن «پەرىشتە».

— «پەرىشتە»؟!... ئۆتكەندە بىزنى تۇگمەن ئېرىقى بويىدا قۇتقۇزۇپ قالغان «پەرىشتە»ما؟

— ھەئە، ئېتىم لالىگۇل، دوستىڭىز ھېزىمنىڭ سىڭلىسى لالىگۇلچۇ. مەن سىزنى تۇنۇگۇن بىر كۆرۈپلا تونۇۋالدىم، بىراق سىز مېنى شۇنچە ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇپمۇ تونۇيالمىدىڭىز.

ھېزىم؟ قايسى ھېزىمدۇ ئۇ؟

سەن گاڭگىراپلا قالدىڭ. چۈنكى. سېنىڭ ھازىرغىچە «ھېزىم» ئىسىملىك دوستۇڭ يوق ئىدى.

— ھېزىم؟ قايسى ھېزىم ئۇ؟

— ئۇنتۇپ قالدىڭىزما؟ قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسى شورئېرىق كەنتىدە سۇلايمان ئىشاننىڭ ئېتى چىشلەپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ھېزىمچۇ؟

بۇنى ئاڭلاپ، سەن تامامەن ئۇنتۇپ كەتكەن ھېزىم بىلەن سۇلايمان ئىشان دۇككىدە ئېسىڭگە چۈشتى - دە، تۇنۇگۇن ياڭ تۇەنجاڭلارغا تەزىم قىلىپ يۈرگەن، ئاپئاق ساقاللىق، يەتمىش ياشلاردىكى، قىپقىزىل مەڭزلىرىنى خۇددى سۆگەت يىلتىزلىرىدەك قورۇق باسقان، چوڭ - چوڭ كۆزلىرىدە خۇشامەت، يۈزسىزلىك، شۇملۇق، ھىيلىگەرلىك ئەلەڭگىپ تۇرىدىغان بىر ئادەمنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ.

— ئەھۋال قانداقراق؟ — دەپ سورىدى پولكوۋنىك ناسىر ئاخۇن.

— چاتاق، بەكلا چاتاق! — دېدى «پەرىشتە» شىۋىرلاپ، — سىلەرنى ئۆگۈنلۈككە — جۈمە نامىزىدىن كېيىن ھېلىقى ئىككى يىگىتنى ئۆلتۈرگەندەك قىيناپ ئۆلتۈرىدىكەن، سۇلايمان ئىشان شۇنداق دەيدۇ.

سەنمۇ، پولكوۋنىكمۇ ئۇنىڭدىن قايتا بىرنەرسە سورىمىدىڭلار
ھەم ئۇنىڭ بۇ خەۋىرىدىن ھېچقانداق تاسادىپىيلىق، يېڭىلىق ھېس قىلمىدىڭلار، بولۇپمۇ سەن. چۈنكى، پولكوۋنىكنى كوزىر قىلىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئالدىراپ قول سالالمايدىغانلىقىنى، لېكىن ئۆز تەقدىرىنىڭ تاشئاخون بىلەن ئەدھەمنىڭ تەقدىرىدەك بولىدىغانلىقىنى سەن ئوبدان بىلەتتىڭ.

ئەمما، سەن ھېس - تۇيغۇسىز، خىيال - تەپەككۇرسىز قېتىپلا قالغانىدىڭ. بۇ نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟ بۇ سېنىڭ ئۆلۈمدىن قورققانلىقىڭنىڭ ئىپادىسىمۇ؟ ياق! ھاياتقا بولغان تەشنالىقىڭمۇ؟ ياق! ئۆلۈمگە بولغان تەييارلىقىڭمۇ؟ ياق! چۈنكى، سېنىڭ ئۆلۈمگە بولغان تەييارلىقىڭ بۇنداق ئەمەس ئىدى. ئەمىسە نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا؟ بۇ «قۇرغۇي» دېگەن شەرمەندە نامىڭنىڭ بۇ دۇنيادا مەڭگۈلۈك يىلتىز تارتىپ قالىدىغانلىقىدىن ھاسىل بولغان ئەبەدىيلىك ئازاب - ھەسرەت ئاتا قىلغان بىھوشلۇق يادنامىسىمۇ؟ شۇنداق!

— سىز بىر ئامال قىلىپ يىگىتلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ قويىسىڭىز، بىز بىلەن كارى بولماي، دۈشمەننىڭ ياردەمچى قوشۇنى يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ھۇجۇمغا ئۆتۈۋەرسۇن. بىز رازى، ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا رازى!

ناسىرئاخۇن پولكوۋنىك سېنى جەينىكى بىلەن ئەمەس، مۇشۇ سۆزلىرى ئارقىلىق نوقۇپ ئېسىڭگە كەلتۈردى.

— مەن خەۋەر قىلالمايمەن، چۈنكى ھېچقايسىمىزنى سىرتقا چىققىلى قويمايدۇ. «كۆك بۆرە»گە مەن دەپ قوياي، شۇ خەۋەر قىلسۇن.

سېنىڭ ئۆلۈغ - كىچىك تىنىقلىرىڭنى «پەرىشتە» بۇزدى:

— قورقماڭلار، ئىككىڭلارنى «كۆك بۆرە» بىلەن ئىككىمىز قۇتقۇزۇۋالىمىز.

«پەرىشتە» شۇنداق دەپلا غايىب بولدى، خۇددى پەرىشتىدەكلا.

قوتقوزالارمۇ ؟
بىلمەيتتىڭ .
بىز ؟ بىز دېگىنى كىملەر ؟ «كۆك بۆرە»چۇ ؟
بىلمەيتتىڭ ؛ «كۆك بۆرە»نىڭ سۇلايمان ئىشاننىڭ ئۆيىدە مەدىكار بولۇپ ئىشلىگەن چاغلاردىكى دوستۇڭ ئابدۇللا ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئۇنىڭ «كۆك بۆرە»نىڭ ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى ، هازىر زۇمرەت ئارقىلىق سىلەرنى ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ كېلىۋاتقان «كۆك بۆرە» ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ .
سۇلايمان ئىشان ؟... ئۇ بۇ يەردە نېمىش قىلىدىغاندۇ ؟
هەيران قالدىڭ . چۈنكى ، سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ كۈيباغدىمۇ كاتتا قورۇسى ، خوتۇن - بالىلىرى ، يەر - زېمىن ، باغۋارانلىرى ، چارۋا ماللىرى بارلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئۇنىڭ قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسى شورئېرىق كەنتىدىكى يەر - زېمىن ، قورۇ - جايلىرىنى ئوغۇللىرىغا بېرىپ ، ئۆزى مۇشۇ يەردە — زەرەپشان دەرياسى بويىدىكى ئوت - سۈيى مول ، تۇپرىقى مۇنبەت ، خەلقى ئاق كۆڭۈل ، ساددا بۇ قەدىمىي يۇرتتا ياشاپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ .
قايغۇ - هەسرەت بىلەن تولغان كېچە داۋام قىلاتتى...
«هېزىم ؟...»
خىيال سۇمۇرغۇڭ قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسى شورئېرىق كەنتىگە قاراپ پەرۋاز قىلدى...

29

بۇ سەن ئون ئۈچ - ئون تۆت ياشقا كىرگەن ، ئائىلەڭلارنى نامراتلىق راسا كۆتۈرۈپ باسقان چاغلاردا يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى :
ئاز - تولا پۇل - پۇچەك ، ئاش - ئاشلىق تېپىپ كېلىش نىيىتى بىلەن يۇرتتىن چىقىپ كەتتىڭلار . داداڭ ئەتىدە - ئاخشامدا

ھەمراھ بولىدۇ دەپ ، سېنى كەينىگە سېلىۋالغانىدى .
سىلەر ئۇيان ئايلىنىپ ، بۇ يان چۆرگىلەپ ، ئاخىر بىر كونى قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسىغا كېلىپ قالدىڭلار . داداڭ بىر مويسىپىت كىشىگە كېلىش مەقسىتىنى ئېيتتۇۋىدى ، ئۇ كىشى سىلەرنى سۇلايمان ئىشان دېگەن ئادەمگە تونۇشتۇرۇپ قويماقچى بولۇپ ، شورئېرىق كەنتىگە باشلاپ ماڭدى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، سۇلايمان ئىشاننىڭ تۆت يۈز مودىن ئارتۇق يېرى ، بەش يۈز مودىن ئارتۇق قومۇشلۇق - ئوتلىقى ، يىگىرمە بىر ئائىلىلىك يىللىقچى-سى ، ئون يەتتە ئائىلىلىك ئوتاقچىسى ، تۆت خوتۇنى ، يەتتە ئاشپىز-زى ، سەككىز نەپەر ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى «باقما بالىسى» ؛ ئالتە يۈز تۇياقتىن ئارتۇق قوي - كالا ، ئات - ئېشى-كى ، بەش - ئالتە جايدا كاتتا قورۇ - جايلىرى بار ئىمىش .
سىلەر شورئېرىققا كۇن ئولتۇرغاندا يېتىپ كەلدىڭلار . ھېلى-قى كىشى سىلەرنى نۇرۇللا ئاقساقال ئىسىملىك قىرىق ياشلاردىكى سېرىق چىراي ، ئېگىز بوي ، قاۋۇل ، سۇرلۇك بىر كىشىگە تونۇش-تۇرۇپ قويدى . ئۇ سۇلايمان ئىشاننىڭ غوجىدارى بولۇپ ، سىلەر-نى ئىشلىتىشكە ئاسانلا ماقۇل بولدى . ھېلىقى كىشى سىلەر بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ كەتتى . نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرنى ئاتخانىنىڭ يېنىدىكى چەللە ئاستىغا باشلاپ كېلىپ :
— مۇشۇ يەردە ئولتۇرغاچ تۇرۇڭلار ، ئىشلەمچىلەر ھازىرلا كېلىدۇ ،— دەپ كۆزدىن غايىب بولدى .
سىلەر سۇپىدا ئولتۇردۇڭلار . ئاق قۇشقاچلار كەچكى شەپەقتە يۇيۇنغاچ سېرىق سامان ئارىسىدىن دان ئىزدىشەتتى . سىلەرمۇ ئاق قۇشقاچ — دان ئىزدەپ يۇرتىدىن ئايرىلغان مۇساپىر ئاق قۇشقاچ ئىدىڭلار . ئوڭ تەرەپتىكى يەنە بىر چەللە ئاستىدا ئىككى ئايال مەدىكار ئېشى ئېتىۋاتاتتى . گۇگۇم يېيىلىپ ، نۆكچا چىراغلار يېقىلغاندا ، ئىشلەمچىلەر كەتمەن - تاغارلىرىنى ، پادىچىلار قوي - كاللىرىنى ھەيدەپ قورۇغا بىردىن - ئىككىدىن كىرىپ كېلىشتى ۋە ھايال ئۆتمەي سىلەر ئولتۇرغان سۇپىغا كېلىپ ئولتۇ-

روْشتى . داستىخان سېلىندى . سىلەرمۇ داستىخاندىن ئورۇن ئېـ
لىپ ، بىر قاچىدىن زاڭغا ئىگە بولدۇڭلار . ئاندىن پادىچىلارنىڭ
ياتىقىغا كىرىپ ، ئازراق گۆك ـ مۇك قىلىشقاندىن كېيىن ، ئۆـ
زۈڭلارنى شال پاخىلىنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ ئۇيقۇغا كەتتىڭلار .
ئەتىسى سەھەردىلا يەنە مەدىكار ئېشى پىشتى . سىلەرمۇ مەدىـ
كارلار قاتارىدا ئولتۇرۇپ ئاش ئىچىشىۋاتقاندا ، قېشىڭلارغا گەۋدىـ
لىك ، خام سېمىز ، قارىمۇتۇق ، قىزىل مەڭزلىك ، چوپۇر قاش ،
چار ساقال ، كىچىككىنە بېشىغا قازاندەك سەللە ئورىۋالغان بىر
ئادەم يەتتە ـ سەككىز زاغرا سېلىنغان بىر ياغاچ لېگەننى كۆتۈرۈپ
چىقتى .
— بالام ، ئاۋۇ ئادەم كىم ؟— دەپ سورىدى دادىڭ يېنىدىكى
ئىشلەمچىدىن .
— سۇلايمان ئىشان دېگەن شۇ .
سۇلايمان ئىشان قولىدىكى لېگەننى داستىخانغا قويۇپ :
— ھە ، بالىلىرىم ، ئىچىڭلار ، ئۇماچ دېگەن ئىچىشلىك ھەم
سىڭىشلىك ئوبدان غىزا ، زىيان قىلمايدۇ ، قوقاققا تەگمەيدۇ . بۇ
غىزانى ئۇلۇغ پەيغەمبىرىمىزمۇ ناھايىتى ئۇلۇغلاپ ئىچكەن...
قېنى ـ قېنى ، بىر توغرامدىن نان چىلاڭلار ،— دېدى خۇشال ـ
خۇرام ھالدا ،— پەيغەمبىرىمىز : «گۆشسىز غىزا يېمەڭلار» دېـ
گەن . ناننى ئاشقا چىلاپ يېسە گۆش يېگەندەك بولىدۇ ،— ئۇ ناننى
ئوشتۇپ ، ھەربىر ئىشلەمچىنىڭ ئالدىغا بىر توغرامدىن ناننى
«پوك ـ پوك» تاشلىدى ،— ھە قېنى ، گۆش توغرىغاندەك...
ئويلىدىڭ : ئەجەب ئوبدان ئادەمكەنىيا بۇ !
سۇلايمان ئىشان ناننى تارقىتىپ سىلەرگە كەلگەندە ، توختاپ
قېلىپ :
— ھە ، يېڭى مېھمان سىلەر بولامسىلەر ؟— دەپ سورىدى
ئىككىڭلارغا سىنچىلاپ قاراپ .
— ھەئە...
دادىڭ يۈرتۇڭلارنى ، ئۆزىنى ، سېنى قىسقىچە تونۇشتۇردى .

— ئاشلىرىنى ئىچىپ بولۇپ، قېشىمغا كىرسىلە، — دېدى سۇلايمان ئىشان ئالدىڭلارغا بىرناننى پۇتۇنلا قويۇپ.

يەنە ئويلىدىڭ: راست ئوبدان ئادەمكەن!

شۇنداق قىلىپ ئىككىڭلار سۇلايمان ئىشاننىڭ ئىشلەمچىسى بولۇپ قالدىڭلار.

ھەش - پەش دېگۈچە يەر - جاھان ئىسسىپ، زېمىن يېشىل-لىققا پۈركىنىپ، گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ، قۇشلار سايرى-شىپ، ئالەم تېخىمۇ گۈزەل تۈس ئالدى. دۇنيا گۈزەللەشكەنسېرى سىلەر ئالدىراش بولۇپ كەتتىڭلار، ھەتتا بەزىدە باش قاشلىغۇدەكمۇ ۋاقىت تاپالماي قالاتتىڭلار. چۈنكى، سۇلايمان ئىشان ئېيتقان بىرىنچى ئەزان بىلەن تەڭلا ھەرقايسىڭلار ئۆز ئىشىڭلارنىڭ پېشىنى تۈرۈپ بولاتتىڭلار. سەن، يەكەن چىلتەنلىرىمدىن ئەكېلىنىپ، سۇلايمان ئىشاننىڭ «باقما بالىلىرى» بولۇپ قالغان ئابلىكىم، ئابدۇللا دېگەن ئىككى بالا، مۇشۇ شورئېرىقلىق، ھازىر سۇلايمان ئىشاننىڭ مەدىكارلىرىغا ئاش - تاماق ئېتىدىغان، ئېرى بەش - ئالتە يىل بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىپ تۇل قالغان سېلىمخان ئىسىملىك بىر ئايالنىڭ سەن دېمەتلىك ھېزىم ئىسىملىك ئوغلى تۆتىڭلار ئېغىللاردىن قىغ چىقىراتتىڭلار، تاغارلارغا قىغ ئۇسۇپ، ئىنجىق-لاپ تۇرۇپ ئېشەكلەرگە ئارتىپ، ئېتىزلىققا ئاپىرىپ تۆكەتتىڭ-لار، چاچاتتىڭلار. قوش ھەيدەپ، يەر تاختىلايتتىڭلار. ئۇرۇق سېلىپ، سۆرەم سۆرەيتتىڭلار... ۋاي - ۋۇي، ئىشىڭلار شۇنچە كۆپ، چوڭلار قىلىدىغان ئىشلارنىمۇ سىلەر قىلاتتىڭلار. كەچتە شۇنداق ھېرىپ كېتەتتىڭلاركى، قورۇغا پۇتلىرىڭلارنى ئاران - ئاران يۆتكەپ كېلەتتىڭلار - دە، زىيان قىلمايدىغان سىڭىشلىك غىزا — ئۇماچنى خالاپ - خولۇپ ئىچىپلا، ئۆزۈڭلارنى شال پاخىلىغا تاشلاپ ئۇيقۇغا كېتەتتىڭلار، خۇددى دۆڭدەك. راسا شې-رىن ئۇخلاۋاتقاندا، يەنە شۇ ئەزاننىڭ نوقۇشى بىلەن ئويغىنىپ، ئالدىراپ - سالدىراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولاتتىڭلار.

بىر كۈنى ئەزان بوشراق ئېيتىلىپ قالدىمۇ ياكى سىلەر بەك

قاتتىق ئۇخلاپ قالدىڭلارمۇ ، «قوپۇشە ، هوي ئېشەكلەر !» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ قولاقلىرىڭلار بىر ـ بىرلەپ سوزۇلۇپ ، ئاندىن ئۇيقۇڭلار ئېچىلدى . سەن : «قولىقىم ئۇزىنىڭ قولىدا قالدىمۇ نېمە ؟» دەپ ئويلاپ ، نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ قولىغا قارىدىڭ . چۈنكى ، قولىقىڭ شۇنداق قاتتىق ئاغرىپ كەتكەنىدى . سېنىڭ تەشۋىشانە قارىشىڭ نۇرۇللا ئاقساقالغا ئالىيشاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتكەن چېغى :

— نېمە ئالىيىسەن ، هوي تاغلىق !؟— دەپ يۇزۇڭگە كاچات بىلەن بىرنى سالدى .

كۆزۈڭدىن ئوت چاقناپ ، يۈزۈڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتكەچكە ، بوغۇزۇڭغا يىغا قاپلىشىپ قېلىپ ، «ئالايمىدىم» دەپ ئۆزۈڭنىمۇ ئاقلىيالمىدىڭ .

نۇرۇللا ئاقساقال گەدىنىڭلاردىن ئىتتىرە ـ ئىتتىرە سۇلايمان ئىشاننىڭ شاھانە هۇجرىسىغا ئەكىردى . ياۋا ئۆردەك گۆشى يەپ ئولتۇرغان سۇلايمان ئىشان سىلەرنى كۆرۈپ ، نۇرۇللا ئاقساقالدىن :

— نېمىش بولدى ؟— دەپ سورىدى بەخىرامان هالدا .

— ئىشانىم ، بۇ هارامتاماقلار كۈندىن ـ كۈنگە هۇرۇنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ . توخۇ چىللىغاندىكىن ، ئورنىمىزدىن قوپىلى دېمەي ، ئەزاننى ئاڭلاپ تۇرۇپ بېشىنى چۈمكەپ ، خورەك تارتىشىپ ياتىدۇيا ؟!

سۇلايمان ئىشاننىڭ كۆزلىرى ئابلىكىمگە كېلىپ توختاپ قالدى . ئۇ باياتىن نۇرۇللا ئاقساقال گەدىنىدىن ئىتتەرگەندە دۈم چۈشۈپ ، بۇرنى قاناپ قالغانىدى . سۇلايمان ئىشان نۇرۇللا ئاقساقالغا قاراپ ، سىلەرگە ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە :

— باللارغا شۇنداقمۇ باغرى تاشلىق قىلامسەن ، ئاقساقال ؟— دېدى گۆشنى لېگەنگە «پالاققىدە» تاشلاپ ،— ئېرتە ئۇنىڭ بۇرنىنى !

نۇرۇللا ئاقساقال ئابلىكىمنى سىرتقا ئاچىقىپ ، ئاغزى ـ

بۇرنىنى يۇيۇپ ئەكىردى. سۇلايمان ئىشان ئۆردەك گۆشىنى تۆت پارچە قىلىپ سىلەرگە لىگەن بىلەن تەڭلىدى.

— قېنى، بالىلىرىم، خاپا بولماي گۆش يەڭلار. بۇ غەرەز ئۇقمايدىغان شوۋىچى سىلەرگە قوپاللىق قىلىپ قويۇپتۇ. قېنى، ئېلىڭلار ئاز بولسىمۇ.

تاياق يېگىنىمىزمۇ ئوبدان بوپتۇ بىر ھېسابتا. گۆش يەۋالىدىغان بولدۇق...

سەن شۇنداق ئويلاپ، دوستلىرىڭغا قارىدىڭ. ئۇلار گۆشكە قول ئۇزاتمىغاچقا، ئاغزىڭغا يىغىلىپ قالغان سېرىقسۇنى «غۇرتىدە» يۇتۇۋېتىپ، سەنمۇ جىم تۇردۇڭ.

نۇرۇللا ئاقساقال شايى يەكتىكىنىڭ پېشىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ سۇپىغا چىقتى ـ دە، لىگەننى ئالدىڭلارغا ئەكېلىپ:

— ئىشانىم: «يەڭلا» دېگەندىكىن، يېمەي، نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر؟ قېنى، ناز قىلماي ئېلىڭلار، — دېدى يۇمشاق تەلەپپۇزدا.

سىلەر يەنىلا گۆشكە قول ئۇزىتىشقا جۈرئەت قىلالمىدىڭلار، نۇرۇللا ئاقساقال گۆشنى ئېلىپ، قولۇڭلارغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

— ھە، بولدى ـ بولدى، بالىلىرىم، خاپا بولماي گۆشۈڭلارنى يەپ، ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىڭلار ئەمدى، — دېدى سۇلايمان ئىشان.

سىلەر گۆشنى كۆتۈرۈپ ھۇجرىدىن شۇنداق خۇشال ھالدا قۇش پېيىدەك شۇنداق يەڭگىل قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتتىڭلار. شۇڭا، سۇلايمان ئىشانىنىڭ نۇرۇللا ئاقساقالغا: «ھەي ئاقساقال، ھەي ئاقساقال، سەن ئادەم ئىشلىتىشنى بىلەمسەن ـ بىلمەمسەن؟ ئالداشقا كىچىك بالا ياخشى، خۇدا ئۇرسۇن قاقۋاشنى»، دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ سەن؟ يەنە بىر ـ ئىككى يىلدىن كېيىن، بۇ شۇمتەكلەر ئون ئالتە ـ ئون يەتتە ياشلارغا كىرىپ، رەسمىي ئادەم قاتارىغا ئۆتىدۇ. ئۇ چاغدا ئىشەك قىلىپ مىنسەڭمۇ، قوشتىن ئېلىپ سۆرەمگە سالساڭمۇ كۆتۈرىدۇ. مەن بۇ ماڭقىلارنى چىلتەن-

لېرىمدىن قورسىقىغا بىكار تاماق بېرىش ئۈچۈن ئاچىقمىغان. ھازىر تېخى بۇ شۇملار كىچىك. بىر ـ ئىككى يىل يېگەن نان ئۈچۈن، ئۇلارنى بىر ئۆمۈر ئىشقا سالىمەن...» دەپ «نەسىھەت» قىلغانلىقىنى، ئىش ئۆگەتكەنلىكىنى ئاڭلىماي قالدىڭلار. ئەگەر ئاڭلاپلا قالغان بولساڭلار، «سۇلايمان ئىشان ئەسكىلىك قىلىشنىمۇ بىلىدىغان، ياخشىلىق قىلىشنىمۇ بىلىدىغان ئوبدان ئادەم» دەپ خىزىر سۈپەت بۇ رودۇپايدىن سۆيۈنۈپ يۈرۈشنىڭ ئورنىغا نەس باسقان بۇ ماكان بىلەن نەپرەتلىك ھېسسىيات ئىلكىدە خوشلاشقان بولاتتىڭلار.

تومۇز ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى سىلەر سۇلايمان ئىشاننىڭ ھۇجرىسىغا تۇيۇقسىز چاقىرتىلدىڭلار. ئۇ كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇپ تەسۋى سىيرىپ ئولتۇراتتى. ھېزىمىنىڭ سەككىز ـ توققۇز ياشلاردىكى سىڭلىسى لالىگۇل ئۇنى يەلپۈپ تۇراتتى.

— ئىشانىم، بۇلارنى ئەكىردىم، — دېدى نۇرۇللا ئاقساقال.

سۇلايمان ئىشان تەسۋى سىيرىشتىن توختاپ، سىلەرگە قارىدى.

— سەن ماڭقىلار دېھقانچىلىق ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشالمىدىڭ، يېگەن ناننىڭ پۇلىنى تۆلىشەلمىدىڭ. شۇڭا، قومۇشلۇققا بېرىپ قومۇش ئورۇش!

سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ شۇملۇق يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن، قوپال ـ ئاچچىق سۆزلىرىدىن شۈركۈنۈپ كەتتىڭ. ئۇنىڭ بۇرۇنقى «مېھرىبان»لىقى، «خۇش پېئىل»لىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

— بالام، — دېدى داداڭ سېنى باغرىغا بېسىپ، — بىز بۇ يەرگە — رودۇپاي ئىشاننىڭ قېشىغا خاتا كېلىپ قاپتىمىز. بىزنى مۇشۇ كۈنلەرگە قويغان ئاشۇ نەپسى بالا چېرىكلەر... — داداڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋېتىپ داۋام قىلدى، — بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. جىمى دۇنيا، جىمى مەخلۇقاتقا پادىشاھ بولغان سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ ئۈزۈكىگە «ھەممە ئۆتۈپ كېتىدۇ» دېگەن

سۆز ئويۇلغانىكەن . شۇڭا ئۇمىدۋار ، قەيسەر بول ، بۇ دىشۋارچىـ
لىقلارمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ . ھۆر ، ئاسايىشلىق كۈنلەر ھامان كېلىـ
دۇ . ھازىر كېتىلى دىسەك ، ھەققىمىزنى بەرمەيدۇ . كۆزگىچە
چىدايلى... ئۇنىڭغىچە چوپانغا بارىدىغان ئادەم تاپسام ، سېنى قوـ
شۇپ قويىمەن ، مەيلى سېنىڭ ھەقـقىڭنى بەرمىسە... خوش ،
قوزام ، نامازنى تەرك قىلما ، ھەر ۋاقىت ئاللانى ياد ئەت . قىيىنـ
چىلىقتا ئۇچرىغاندا ، ھېلىقى مۇۋەششەھنى ، يادىڭدا باردۇ ؟ ھە ،
شۇ مۇۋەششەھنى ئوقۇ... خۇدايىمغا ئامانەت !

سەن خۇددى ناھايىتى يىراق ، ناھايىتى مۇشكۇل سەپەرگە
چىقىدىغاندەك ، داداڭ پېشانەڭگە ، مەڭزلىرىڭگە چوڭقۇر مېھرى
بىلەن سۆيۈپ ، خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويدى .

ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ناھايىتى مۇشكۇل سەپەر ئىدى .

نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرنى غوجىئېرىققا پىيادە ماڭسا تولۇق
بىر كۈندە كېلىدىغان ، ئۈچ تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۇتىشىپ
كېتىدىغان بىر قومۇشلۇققا ئەكېلىپ ، كۈنلۈك ، ھەپتىلىك ، ئايـ
لىق قومۇش ئورۇش ۋەزىپەڭلارنى بېكىتىپ بېرىپ كېتىپ
قالدى .

قومۇشلۇقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا بىر گەمە بار بولۇپ ، سىلەر
شۇ گەمىدە يېتىپ ـ قوپتۇڭلار . قومۇشلارنىڭ ئەنسىز شىلدىرلاشـ
لىرى ، يىلانلارنىڭ كۈشۈلداشلىرى ، ياۋا توڭگۇزلارنىڭ چىرقىـ
راشلىرى ، كېلەرلەرنىڭ كۆزۈڭلارغا خۇددى يەكچەشمىدەك تىكىـ
لىشلىرى... سىلەرنى قورقۇتۇپ ، كېچىلىرى تۈزۈك ئۇخلاتمايتـ
تى ؛ سازلىقنىڭ سۆڭەكلىك پاشا ـ كۇمۇتىلىرى ، قۇرت ـ قوڭـ
غۇزلىرى چېقىپ ، ئەت ـ يېنىڭلارنى ، يۈز ـ كۆزۈڭلارنى قوتۇر
قىلىپ ، سىلەرگە ئارامچىلىق بەرمەي ، ئۇيقۇڭلارنى ھارام قىلاتـ
تى ؛ ئۆزۈڭلار ئېتىپ ئىچكەن گاھ تۇزلۇق ، گـاھ تۇزسىز ،
ھېچـقانـداق سەي ـ كۆكتات سېلىنمىغان ئۇماچ ـ سىقماقلىرىڭـ
لار بىر دەمدىلا سۇيدۇككە ئايلىنىپ چىقىپ كەتكەچكە ، قورسىقىڭـ
لار ئاچلىقتىن كوركىراپ ، ئۇيقۇڭلارنى قاچۇرۇپ ، سىلەرنى ئالـ

تۈن ـ كۈمۈش ساڭقىيدىغان ئىشەك، ھەرخىل نازۇ نېمەت ئاتا قىلىدىغان ئېچىلىڭ داستىخان، «ئۇر» دەپ قويسا ئۇرۇۋېرىدىغان خاسىيەتلىك توقماق ھەققىدە شېرىن خىياللارغا غەرق قىلاتتى.
نۇرۇللا ئاقساقال ئۈچ ـ تۆت كۈندە بىر قېتىم ئات بىلەن كېلىپ، قىلغان ئىشىڭلارنى تەكشۈرۈپ، سىلەرنى ئىشنى ئوبدان قىلىشماپسەن دەپ، بىرمۇنچە تىللاپ ـ دۆشكەلەپ، ھەر بىرىڭلارغا ئايرىم ـ ئايرىم تەھدىت، قورقۇنچ ھەدىيە قىلىۋېتىپ، قايتىپ كېتەتتى. شۇڭا، سىلەر بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە بىرقانچە يەرگە خۇددى قۇم بارخانلىرىدەك قومۇش دۆۋىلىرىنى ھاسىل قىلغانىدىڭلار.
شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە نۇرۇللا ئاقساقال سۇلايمان ئىشاننى قومۇشلۇققا باشلاپ كەلدى. سىلەر ئورغاقلىرىڭلارنى تاشلاپ، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدىڭلار، خۇددى داداڭلارنى سېغىنىپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلگەندەك.
— ھە، نېمىدەپ كېلىشتىڭ قومۇش ئورۇشماي!؟— دەپ سورىدى سۇلايمان ئىشان كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ.
— سىلىدىن... ھاردۇق سورايلى دەپ...
سىلەر شۇنداق دېيىشىپ، سۇلايمان ئىشانغا ئەدەپ بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلدىڭلار. ئەمما، سۇلايمان ئىشان سالىمىڭلارنى ئېلىك ئېلىشنىڭ ئورنىغا:
— مەندىن ھاردۇق سوراشمىساڭمۇ، ھېرىپ قالمىدىم مەن! مېڭىشە، بېرىپ ئىشىڭنى قىلىش!— دەپ گۆلەيدى.
سىلەر سۇلايمان ئىشاندىن ھاردۇق سوراپ كەلگەنگە مىڭ بىر پۇشايمان قىلىشىپ، قومۇشلۇققا يېنىپ كەلدىڭلار. غايەت زور ئوت شارى كۆكتە لاۋۇلداپ تۇراتتى. شامالدىن قىلچە ئەسەر يوق، قومۇشلۇق قىزىپ كەتكەندى، خۇددى تونۇردەك. ئاخىر دىمىق ئىسسىققا ۋە ئۇسسۇزلۇققا چىدىيالماي، سۇلايمان ئىشان بۇنداق ئىسسىقتا نېمىش قىلار؟ ھەرقاچان ھېلىغىچە كېتىپ بولدى، دەپ ئويلاپ، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىشىپ گەمىگە كەلدىڭلار.

ئەمما ، سۇلايمان ئىشان گەمە ئالدىدىكى سايىۋەندە نۇرۇللا ئاقساقال بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇراتتى . سىلەر يا ئالدىڭلارغا ، يا كەينىڭلارغا ماڭالماي ، قېتىپلا قالدىڭلار . ئۇ سىلەرنى كۆرۈپ يەنە ۋارقىرىدى :

— يەنە نېمىدەپ كېلىشتىڭ ؟ !

سەن قورقۇمسىراپ تۇرۇپ :

— ئىسسىققا چىديالماي خۇدى... ئۇسساپ كېتىپ ، — دېدىڭ .

— چۇش بولار ـ بولمايلىما ؟ ھۇ ، نان قېپىلار !

ئەمەلىيەتتە ئاللىبۇرۇن چۈش بولۇپ بولغانىدى .

— مەن تۆتىڭگە دەپ قوياي ، ئوبدان ئاڭلاش !— دېدى سۇلاي-مان ئىشان دانە ـ دانە سۆزلەپ ، زەي سۇ ئىچمۇېرىپ گەز باغلاپ ، شامال يالاپ چاك ـ چاك يېرىلىپ كەتكەن لەۋلىرىڭلارغا ، پاشا ـ كومۇتىلار چېقىپ ھۆررەك ـ ھۆررەك بولۇپ كەتكەن يۈز ـ كۆزۈڭلارغا مىختەك تىكىلىپ ،— بۇنداق ھۇرۇنلۇق قى-لىشساڭ ، ھوي سەمەندەر تاغلىق ، بولۇپمۇ سەن ، يېگەن ناننىڭ پۇلىنى تۆلىشەلمەيسەن جۇما !... يەنە بىر ئايدىن كېيىن بورىچى كېلىدۇ . ئۇ چاغدا قومۇش ئۇلگۇرمەي ، ئىش ئاقساپ قالىدىغان بولسىزە ھەرقايسىڭغا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرستىمەن ! شۇڭا ، ئوب-دان ئىشلەش ! ئاڭلاشتىڭمۇ ، ھوي ياغاچ قۇلاق كۈچۈكلەر ؟ !

سىلەر بېشىڭلارنى قۇللارچە ئېگىپ : «ئوبدان ـ ئوبدان» دې-يىشىپ ، گەمىگە كىرىپ سۇغا دۇم چۈشتۇڭلار .

— ھوي ھېزىم !

نۇرۇللا ئاقساقال توۋلاپ قالدى . ئەمدىلا جامنى قولىغا ئالغان ھېزىم سۇنى ئىچمەيلا سىرتقا چىقىپ كەتتى .

— خوش ، ئاقساقال .

— ماڭ ، ئاتنى توقۇپ كەل .

سىلەر كۆلگە بۇلانغان قوناق كۆمىچىڭلارنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلىدىڭلار . ئاچە ئۇزاق ئۆتمەي گەمىگە ھېزىمنىڭ چىر-

قىرىغان ئاۋازى ئۇچۇپ كىردى، خۇددى لاچىن ئۇۋىسىغا ئۇچۇپ كىرگەندەك. سىلەرمۇ گەمىدىن ئۇچۇپلا چىقتىڭلار، گويا كى لاچىن بالىلىرىدەك. سىلەر لاچىندەك ئۇچقان پېتىڭلار ھېزىمنىڭ قېشىغا كەلدىڭلار. ھېزىم ئوقۇردا چىرقىراپ پىلتىڭلاۋاتاتتى. سۇلايمان ئىشاننىڭ توپتەك سېمىز ئاق قاشقىلىق ئېتى ھېزىمنى ئوقۇرغا بېسىپ، ھەدەپ تالاۋاتاتتى، خۇددى غالجىر ئىتتەك. نۇرۇللا ئاقساقال يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئاتنىڭ چۇلۋۇرىدىن تارتىپ سىلكىشلىدى. ئەمما، ئات ھېزىمنىڭ يوتىسىدىن چىشلىۋالغاچقا، ھېزىم ئۇنىڭ ئاغزىغا چىڭگىلىكتەك ئېسىلىپ قالغانىدى. ئۇ يۇرەكنى سىرقىرىتىپ پىلتىڭلايتتى، قومۇشلۇقنى لەرزىگە سېلىپ چىرقىرايتتى. ئاخىر سەن قولۇڭغا بىر غولدىنى ئېلىپ، بار كۈچۈڭنى يىغىپ ئاتنىڭ تۇمشۇقىغا غەزەپ بىلەن ئىككىنى قويۇۋۇد-دىڭ، ئات ھېزىمنى يەرگە پوككىدە تاشلىدى.

— ھوي بەچچىغەر، ئاتنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟— دەپ گۆلەيدى سۇلايمان ئىشان يۈگۈرۈپ كېلىپ.

— ھېزىمنى چىشلىۋالغانىكەن...

— چىشلىۋالسا، يەنە قويۇپ بېرىدۇ ئاشۇنداق!

— قويۇپ بەرمىگەندىكەن، ئۇردۇم مەن!

سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ ئىنكاسىنى كۈتۈشنىڭ ئورنىغا ھېزىمغا قارىدىڭ. ئۇنىڭ يوتىسىنىڭ قوش ئالىقىنىڭدەك گۆشى ئاتنىڭ ئاغزىدا قالغان بولۇپ، ئات ئۇنى چايناپ مەززە قىلىپ، ئالدىرىماي يۇتۇۋاتاتتى، قىپقىزىل قانغا بويالغان ئاغزىدىن قان تامچىلاپ تۇراتتى. ھېزىمنىڭ يوتىسىدىن شۇرقىراپ ئاققان قىپقىزىل قان مۇقەددەس ئانا تۇپراققا سىڭىپ كېتىۋاتاتتى. سەنمۇ شۇ قان بىلەن مۇشۇ قومۇشلۇقنىڭ زەي تۇپرىقىغا سىڭىپ كېتىۋاتاتتىڭ.

ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە ئىش؟ بۇ ئاتمۇ ياكى ئاتسىياق ئالۋاستىمۇ؟ ئاتسىياق يەكچەشمىمۇ؟ ياق، ئات. ئات بولسا، نېمىشقا ئەمىسە ئادەم گۆشى يەيدۇ؟

چۈنكى، سىلەر بۇ ئاتنىڭ مەخسۇس ئوغلاق گۆشى بىلەن بېقىلىپ كېلىنىۋاتقانلىقىنى، شۇڭا ئۇنىڭ گۆشكە خۇمار بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭلار.

سىلەر ھېزىمنى كۆتۈرۈپ سايىۋەن ئاستىغا ئەكەلدىڭلار. سەن ئۇنى قۇچىقىڭغا ئالدىڭ. ئابدۇللا جامدا سۇ ئەكېلىپ، ئۇنىڭ گەز باغلاپ، چاك - چاك يېرىلغان لېۋىگە تەگكۈزدى. بىراق، ئۇ ئاغزىنى ئاچمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى مەھكەم يۇمۇلغان، ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ كەتكەن چېھرى ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

— ھېزىم!

— ھېزىم، كۆزۈڭنى ئاچقىنە، ئاداش!

ياشلىرىڭلار تاراملاپ تۆكۈلدى. سەن سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقالغا: «بىر ئامال قىلىڭلار» دېگەن ئۆتۈنۈش بىلەن قارىدىڭ. ئەمما، ئۇلار «يەنە گۆش يەيمەن» دەپ چاپچىپ، يەرنى تىلغاپ تۇرغان ئاتنىڭ تاياق تەگكەن تۇمشۇقىنى سىلاش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتاتتى. سەن سۇلايمان ئىشاندىن — قولىدىن تەسۋى، ئاغزىدىن ئايەت، بېشىدىن قازاندەك سەللە چۈشمەيدىغان بۇ ئادەم-سىياق ئالۋاستىدىن شۇنداق نەپرەتلەندىڭ، يىرگەندىڭ. بۇ ئۇنىڭ-دىن تۇنجى قېتىم نەپرەتلىنىشىڭ، تۇنجى قېتىم يىرگىنىشىڭ ئىدى.

ھېزىم ئاخىر ھوشىغا كېلىپ، ئىككى يۇتۇم سۇ ئىچتى. سۇلايمان ئىشان كېلىپ، ھېزىمنىڭ جاراھىتىنى كۆرۈپ:

— قورقۇپ كەتكۈدەك ئېغىر ئەمەسكەن. سىلەر خاتىرجەم بولۇپ، قومۇشۇڭلارنى ئورۇۋېرىڭلار. مەن ئەتىلا تېۋىپ ئەۋەتى-مەن،— دېدى - دە، ئېتىغا مىنىپ كۆزدىن غايىب بولدى.

سىلەر ھېزىمنىڭ جۇل - جەپپەر بولۇپ كەتكەن پاختىلىق چاپىنىدىن بىر سىقىم پاختا چىقىرىپ كۆيدۈرۈپ، ھېزىمنىڭ قان تەپچىرەپ تۇرغان يارىسىغا باستىڭلار.

شۇ كېچە زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭلار. خۇددى قومۇشلۇقتىن ئات-سىياق ئالۋاستى، چىن تۆمۈر باتۇر دەۋرىدىن ئېشىپ قالغان يەتتە

باشلىق يالماۋۇز چىقىپ كېلىپ، سىلەرنى سۇلايمان ئىشانىڭ ئېتىدەك يالماپ ـ يالماپ يۇتۇپ كېتىدىغاندەك، ئۇخلاپلا قالساڭلار، مەختۇمسۇلانىڭ قېنىنى شورىغاندەك تاپىنىڭلارغا بىگىز تىقىپ، قېنىڭلارنى شوراپ، سىلەرنى قورۇق ئۇستىخان قىلىپ قويىدىغاندەك قورقۇنچلۇق تۇيغۇلار ئۇيقۇڭلارنى قاچۇرۇۋەتكەندى؛ ھېزىمنىڭ تاغۇ تاشلارنى، قومۇشلۇقنى لەرزىگە سالىدىغان ئازابلىق نالىسى يۈرىكىڭلارنى مۇجۇپ، ئۇيقۇڭلارنى قاچۇرۇۋەتكەنىدى.

سىلەر تېۋىپنىڭ كېلىشىنى كۈتەتتىڭلار...

بىر كۈن كۈتتۇڭلار...

ئۈچ كۈن كۈتتۇڭلار...

توپتوغرا بىر ھەپتە كۈتتۇڭلار. كەلمىۋىدى، سۇلايمان ئىشاننى قارغاشقا باشلىدىڭلار:

«ئاتتىن يىقىلىپ، بوينۇڭ سۇنۇپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم!...»

«ئۆزۈڭنىڭ ئېتىغا ئۆزۈڭ يەم بولارسەن خۇدايىم!...»

«ئۇدۇل دوزاخقا كىرىپ كېتەرسەن!...»

ھېزىمنىڭ چىرايى كۈندىن ـ كۈنگە سارغىيىپ كېتىۋاتاتتى، خۇددى چامغۇر ئۇندۇرمىسىدەك. يارىسى قۇرتلاپ كەتكەنىدى، گوياكى لەش باسقان كۆلدەك. سىلەر نۆۋەتلىشىپ قۇرت تېرەتتىڭلار، نۆۋەتلىشىپ ئاش ئېتىپ، كۆمەچ پىشۇرۇپ، ھېزىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتىڭلار.

— بۇنداق كېتىۋەرسە، ھېزىم ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. شۇڭا، بىرىمىز بېرىپ، سىلىمخاچامغا خەۋەر قىلىلى،— دېدى ئابدۇللا.

سىلەر شۇ مەسلىھەتكە كېلىپ، ھېزىمغا ئېيتىۋىدىڭلار، ئۇ ئۇنىمىدى:

— ياق، مېنى... ئانام قېشىغا ئاپىرىڭلار... مەن سىلەردىن خوش بولاي، مېنى... ئانام قېشىغا ئاپىرىڭلار. ئانامنى... بىر كۆرۈۋالاي!

ئۇ چوڭقۇر ئۆتۈنۈش بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. سىلەرمۇ ئۆزۈڭلارنى تۇتالماي، بىردە ھېزىمنى، بىردە بىر - بىرىڭلارنى قۇچاقلاپ يىغلاشتىڭلار. يىغلاشقاچ شاخ - شۇمبىلاردىن زەمبىل ياسىدىڭلار.

ئەمما، شۇ كېچە ھېزىمنىڭ دىمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى، گەپ - سۆزدىنمۇ قالدى، تىنىقىمۇ ناھايىتى بوش، بار - يوقىنىڭ ئارىلىقىدا ئىدى. راسا دىققەت قىلمىسا، ئۇنىڭ ھايات ياكى ئەمەسلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئەتىسى سەھەردە سىلەر ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان ھېزىمنى زەمبىلگە سېلىپ، مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندا، سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقال گەمە ئالدىدا پەيدا بولدى، خۇددى يەردىن ئۈنگەندەك، ئاسماندىن چۈشكەندەك.

— نېمە بولدى؟! — سورىدى سۇلايمان ئىشان ئاتتىن چۈشمەيلا.

— ھېزىم ... ئۇ...

سىلەر زەمبىلنى يەردە قويۇپ، مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدىڭلار.

— ئۆلدىما؟

— ياق.

— ئەمىسە نېمىشقا كۆزۈڭنىڭ سۈيىدۈكىنى ئېقىتىشىسەن؟

سۇلايمان ئىشان نۇرۇللا ئاقساقالغا قارىۋىدى، ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ، ھېزىمنىڭ تىنىقىنى تىڭشىدى. جان تومۇرىنى بارمىقى بىلەن تۇتۇپ، سىلەرگە بىر قۇردىن قارىۋەتكەندىن كېيىن، سۇلايماننىڭ ئىشاننىڭ قېشىغا بېرىپ، بىرنېمىلەرنى دېدى. سۇلايمان ئىشان ئاتتىن چۈشۈپ، چۇلۋۇرىنى نۇرۇللا ئاقساقالغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ھېزىمنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى، خۇددى ئۇستا تېۋىپتەك. ئۇ ھېزىمنى بىرقۇر تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، سىلەرگىمۇ قارىماستىن، ئاتلارنى باغلاۋاتقان نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئىككىسى خېلى ئۇزاق كۇسۇرلاشتى. بىر چاغدا قې-

شىڭلارغا كېلىپ :
— ھەرەمگە بىر نىشىنىڭ تەرەددۇتىدا بولۇپ كېتىپ، سىلەرنى يوقلاپمۇ كېلەلمىدىم،— دېدى سۇلايمان ئىشان سىلىق ـ سىپايىلىق بىلەن،— قانداقراق ئەھۋالىڭلار ؟
— ئوبدان...
— خېلى ياخشى... .
ئاۋازىڭلار شۇ قەدەر پەس، شۇ قەدەر زەئىپ ئىدى.
— نېمە گەپ ـ سۆزلىرىڭلار بار، باللىرىم ؟
— ئىشانىم، باشقا گېپىمىزمۇ يوق،— دېدى ئابلىكىم،— ھېزىمنى تېۋىپقا بىر كۆرسىتىپ باققان بولساق.
سەن قوشۇمچە قىلدىڭ :
— شۇنداق قىلسىلا، ئىشانىم. جېنى بەك قىيىنىلىپ كەتتى بۇ بىچارىنىڭ.
— تېۋىپ دېگەن تومۇر تۇتۇپ: «ئىسسىقىڭ ئېشىپ كېتىپتۇ، سوغۇقۇڭ ئېشىپ كېتىپتۇ» دەپ ئادەم ئالدايدىغان نېمە ئۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھېزىمنىڭ كېسىلى ئاشكارا تۇرسا، تېۋىپقا كۆرسىتىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە...
سۇلايمان ئىشان گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى. سىلەر ئۇنىڭغا يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇردۇڭلار. سۇلايمان ئىشان تەسىرلەندى بولغاي، ئاخىر :
— ئېلىپ مېڭىڭلار،— دېدى.
— رەھمەت، ئىشانىم!
سىلەر سۇلايمان ئىشانغا بىر ئېغىزدىن رەھمەت ئېيتىپ، قىن ـ قىنىڭلارغا پاتمىغان ھالدا زەمبىلنى كۆتۈرۈپ ماڭدىڭلار.
— ئىشانىم «ھەرەمگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا بىر ساۋاب ئىش قىلاي» دېگەن چېغى، ھە باللا؟
— شۇ.
— ھېزىم ئەمدى ساقىيىدىغان بولدى!
— ھېزىم، كۆزۈڭنى ئاچ، ئاداش. سېنى تېۋىپنىڭ قېشىغا

ئېلىپ ماڭدۇق . سەن ئەمدى ساقىيىدىغان بولدۇڭ !
سىلەر شۇنداق دېيىشكەچ ئىلدام ماڭدىڭلار .
يۈز نەچچە قەدەم ماڭار ـ ماڭمايلا ، سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرگە ئاتلىق ئەمەس ، پىيادە يېتىشىۋالدى . نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ دولىسىدا بىر كەتمەن تۇراتتى .
ئېتىنى مىنمەي ، نېمىشقا پىيادە كەلگەندۇ ؟ نۇرۇللا ئاقساقال كەتمەننى نېمە قىلىدىغاندۇ ؟
نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ گېپى بىلەن خىياللىرىڭ ئۈزۈلدى .
— مۇشۇ يەردە قويۇڭلار .
سىلەر بىر ـ بىرىڭلارغا ھەيرانلىق بىلەن قارىشىپ قالدىڭلار .
— نېمە بۇتتەك تۇرۇشىسەن ؟ قويۇشامسەن ؟ !— دەپ ۋارقىرىدى سۇلايمان ئىشان .
سىلەر زەمبىلنى يەردە قويدۇڭلار . نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرنى قومۇشلۇقنىڭ ئوتتۇرىغا باشلاپ كېلىپ :
— مۇشۇ يەرنى كولاڭلار ،— دېدى پۇتى بىلەن كولىنىدىغان جاينى كۆرسىتىپ .
— بۇ يەرنى كولاپ نېمە قىلىمىز ؟— دەپ سورىدىڭ سەن ھەيران بولۇپ .
— ھېزىمنى كۆمىمىز !
— نېمە ؟ !
— نېمىشقا كۆمىمىز ؟ !
— ئۇ تېخى تىرىك تۇرسا !
سىلەر ھەيرانلىق ئىلكىدە شۇنداق دېيىشتىڭلار .
— كىم شۇنداق دەيدۇ تىرىك دەپ ؟ ئاللىبۇرۇن ئۆلۈپ بولۇپتۇيا ئۇ ! سەن ھارامتاماقلاردىن بىرىڭ لىپپىدە بىرىپ ، بىزگە «مانىڭ ئىشى ماۋۇتتى » دەپ خەۋەر قىلىشساڭ بولمامدۇ ؟ مەن بۇنىڭ ھېسابىنى سەنلەردىن كېيىن ئالىمەن تېخى !
لېكىن ، سىلەر ئۇنىڭ تەھدىتلىرىگە پەرۋا قىلماستىن ، ئۆزۈڭلار سەزمىگەن ھالدا ئىسيان كۆتۈردۇڭلار :

— ياق ، ئۇ تېخى هايات !

— تىنىقى توختىمىغان تۇرسا !

— تومۇرى سوقۇۋاتسا تېخى !

— سەن شۇمتەكلەر نېمىنى بىلىشەتتىڭ ؟— دېدى سۇلايمان ئىشان قېشىڭلارغا كېلىپ ،— شېھىت دېگەن شۇنداق بولىدۇ ، تىنىقى مەڭگۈ توختىمايدۇ ، يۈرىكى مەڭگۈ سوقۇپ تۇرىدۇ ، چاچ - ساقاللىرى ، تىرناقلىرى مەڭگۈ ئۆسۈپ تۇرىدۇ ! ھېزىمىمۇ شېھىتلىك مەقامىغا يېتىپتۇ !

ئىشەنمىدىڭ ، ئىشەنمىدىڭلار . سورىدىڭ :

— قانداق بولۇپ شېھىت بولىدۇ ، ئىشانىم؟ ئۇ يا جەڭ قىلمىسا؟

بۇ سوئالىڭغا نۇرۇللا ئاقساقال جاۋاب بەردى :

— «مىم»نى «چوماق» دەيدىغان سەن شۇمتەكلەر نېمىنى بىلىشىسەن؟ قارا قورساق بىر نېمىلەرنىڭ سورىغان گەپلىرىدىن ئۆرگىلەي ! سەنلەرگە دەپ قوياي ، بىلىشىۋال ، ئىشانىم دېگەن ئەۋلىيالىق مەقامىغا يەتكەن ئۇلۇغ زات . ئۇنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ۋە خاسىيەتلىك ئېتىنىڭ شەپقەت - ئىنايىتىدىن ئەلۋەتتە شېھىت بولىدۇ !

يەنىلا ئىشەنمىدىڭ ، ئىشەنمىدىڭلار . شۇڭا ، ھەممىڭلار بىر ئېغىزدىن ئىنكاس قايتۇردۇڭلار :

— يالغان !

— بىكار گەپ !

— ئۇ تېخى تىرىك !

سۇلايمان ئىشانىنىڭ چاچ - ساقاللىرى تىترەپ ، كۆزلىرىدىن شۇملۇق ئۇچقۇندىدى . سىلەر بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي ، ھېزىمنىڭ چوغدەك يۇزىگە يۇزۇڭلارنى يېقىپ يىغلىدىڭلار . يۈرىكىڭلار سەبىي ئىلتىجا بىلەن تېپىچەكلىدى : «ئاھ ، خۇدا ، سەن ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى ، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى ، ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى- دۇرسەن ھەم مېھرىبانسەن ! ئۆز قۇدرەت - كامالىڭ بىلەن ھېزىم-

غا كۆچ ـ قۇۋۋەت بەخش ئەت ! ئۇ كۆزىنى ئاچسۇن ، «مەن تىرىك ، مەن تېخى تىرىك ، دەپ ئورنىدىن تۇرسۇن !... سۇلايمان ئىشانىنىڭ دىلىغا مېھىر ـ شەپقەت ئاتا قىل !... »
ئىلتىجايىڭلار نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ ۋارقىرىشى بىلەن ئۈزۈلۈپ قالدى :
— ئابدۇللا ، كولا !
— كولىمايمەن !
نۇرۇللا ئاقساقال ئۇنىڭ گەدىنىگە شاپىلاق بىلەن بىر قويۇۋىدى ، ئابدۇللا قۇملۇققا دۈم چۈشتى . ئۇنىڭ يىغىسى قۇمۇشلۇقنىڭ شار ـ شۇرلىرىغا ئارىلىشىپ كەتتى .
— ئابلىكىم ، سەن كولا !
— ياق !
ئۇمۇ بىر مۇشت بىلەن قۇملۇققا يىقىلىپ كەتتى . يىغىسىنى سەھەر سەلكىنلىرى يىراق ـ يىراقلارغا ئەكەتتى .
نۆۋەت ساڭا كەلگەنىدى .
— ھەي تاغلىق ، سەن كولا !
سەبىي غەزىپىڭ تومۇر ـ تومۇرلىرىڭنى كۆيدۈرۈۋەتتى . شۇڭا :
— ئۆزۈڭ كولا !— دېدىڭ ئۇنى تۇنجى قېتىم «سەن »لەپ .
بۇنى ئاڭلاپ ، سېرىق چېھرى تاتىرىپلا كەتكەن نۇرۇللا ئاقساقال بۇرنۇڭغا بىر مۇشت سىلىۋىدى ، سەن ئوڭدىسىغا چۈشتۇڭ . ئاغزى ـ بۇرنۇڭدىن ئاققان قىپقىزىل قان ئېڭەكلىرىڭگە ، كۆكسۈڭگە ، يۈرىكىڭگە ، يۈرىكىڭ ئارقىلىق قۇياشنى خامۇشانە ئۈزدىتىپ قالغان نۇرانە ئۇپۇققا سىڭىپ كەتتى !
ئەمما ، سەن يىغلىمىدىڭ . نېمىشقا ؟
چۈنكى ، داداڭنىڭ «مەن بار» رادىفلىق مۇۋەششەھىدىكى ئۇمىد ـ ئىستەكلىرى سېنى يىغلاشقا يول قويمىغانىدى :

«رەھىمسىزدۇر پەلەك ـ تەقدىر ، ياشا ھىجرانىدەك قەيسەر ،

بۆيۆك پەزلىڭگە پەزلىمنى ئۆمۆرلۆك چاتقىلى مەن بار .»

مۇۋەششەھىنىڭ ئاخىرقى مىسرالىرى يۈرىكىڭدىن شۇررىدە ئېقىپ ئۆتۈپ كېتىشى بىلەنلا، سەن قەددىڭنى رۇسلاپ بولغاندىڭ . سېنىڭ يىغلىمىغىنىڭنى ، ئەكسىچە ئۇلارنىڭ ئالدىدا مەردانە قىياپەتتە تىك تۇرغىنىڭنى كۆرۈپ، ئىككىسىمۇ يىغىدىن شىپپىدە توختاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ياشلىرىنى سۈرتتى، توپىلىرىنى قاقتى.

نۇرۇللا ئاقساقال كەتمەننى ئېلىپ، ھېزىمغا يەرلىك كورلاپ، سىلەرنى سۇلايمان ئىشانغا يالۋۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى:

— ئوبدان ئىشانىم، ئۇ تېخى تىرىك، تومۇرلىرى سوقۇپ تۇرىدۇ ئەينا، ئۇنى كۆمۈۋەتمەيلى!

— لېۋى مىدىرلاۋاتىدۇ ئەينا! ئۇنى تىرىك كۆمۈۋەتسەك، يامان بولىدۇ، قىساسى كېلىدۇ!

— سىلىگە ئۆمۈر بويى ھەقسىز ئىشلەيلى، سىلىگە ئۆمۈر بويى قول بولىلى، ئۇنى كۆمۈۋەتمىسىلە!

سىلەر سۇلايمان ئىشاننىڭ پۇتىنى قۇللارچە قۇچاقلاپ يالۋۇردۇڭلار. كۆز يېشىڭلار قۇياش بەرگىگە سىڭىپ كەتتى. سىلەر بۇ قېتىم يېگەن تاياق ئۇچۇن ئەمەس، ھېزىم ئۇچۇن، ھېزىمنىڭ سەبىي ھاياتى ئۇچۇن يىغلاۋاتاتتىڭلار.

— ھۇ، بەچچىغەرلەر!

سۇلايمان ئىشان شايى بەلۋېغىغا قىستۇرۇۋالغان مۇڭگۈز دەستىلىك قامچىسىنى شارتتىدە سۇغۇردى ـ دە، قولىنى ئېگىز كۆتۈردى. سىلەر بۇنى كۆرۈپ يىغىدىن، يالۋۇرۇشتىن توختاپ، ئورنۇڭلاردىن تۇردۇڭلار. قامچىدىن قورقۇپ ئەمەس، ئۇنىڭغا يالۋۇرۇشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇقىنى ھېس قىلغانىدىڭلار.

نۇرۇللا ئاقساقال ھەدەپ ھېزىم ئۇچۇن يەرلىك كولاۋاتاتتى.

— ئەمىسە، — دېدىڭ سەن، — سېلىمىخاچامغا خەۋەر قىلىلى، بالىسىنىڭ يۈزىنى كۆرۈۋالسۇن.

— ياق ، ئەمدى ئۆلگۈرمەيدۇ .
— نېمىگە ئۆلگۈرمەيدۇ؟ جەسىتى سېسىپ كېتەمدۇ؟ —
دېدىڭ سەن ھەيرانلىق بىلەن .
— ھەئە ، يا... ياق... ياق .... — سۇلايمان ئىشان گېپىنى ئوڭشىۋېلىپ ، ساڭا ئالدىيىپ قويۇپ داۋام ئەتتى ، — ئۇ جەننەتۇل ـ مەئۋاغا ئالدىراۋاتىدۇ ، جەننەتۇل ـ رىزۋاننى سېغىنىۋاتىدۇ ! قاراڭلار ، ئۇنىڭ لەۋلىرىدىكى كۈلكىگە . ئۇ جەننەت ساداسىنى ئاڭلاۋاتىدۇ ، جەننەت ساداسىدىن ھۇزۇرلىنىۋاتىدۇ !
گەرچە سىلەر سۇلايمان ئىشاننىڭ گېپىگە ئىشەنمىسەڭلارمۇ ، يەنىلا ھېزىمغا قارىدىڭلار ؛ گەرچە سىلەر ھېزىمنىڭ جەننەت ساداسىنى ئاڭلاۋاتقانلىقىغا ئىشەنسەڭلارمۇ ، لېكىن جەننەت ساداسىدىن ھۇزۇرلىنىۋاتقانلىقىغا ئىشەنمىدىڭلار . چۈنكى ، ئۇنىڭ چېھرىدە چەكسىز ئازاب ـ ھەسرەت قېتىپ قالغانىدى ؛ بىلەنەر ـ بىلىنمەس لىپىلداپ تۇرغان يىرىك لەۋلىرىدە چوڭقۇر ئۆچمەنلىك ۋە غەزەپ ـ نەپرەت قېتىپ قالغانىدى ؛ چىڭ تۈگۈلگەن مۇشتلىرىدا قىساسكارانە ئىلتىجا قېتىپ قالغانىدى .
يەرلىك ئېلىنىپ بولدى . سۇلايمان ئىشان ئۇزاق دۇئا قىلدى . يۈزۈڭلارنى مەھكەم قورۇغان بارماقلىرىڭلارنىڭ ئارىسىدىن ئازابلىق كۆز يېشىڭلار بۇلدۇقلاپ چىقاتتى ، خۇددى بۇلاق سۈيىدەك . سۇلايمان ئىشاننىڭ «ئامىن !» دېگەن «تەسىرلىك» ئاۋازىنى ئېنىق ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ ، يەنىلا ھېچقايسىڭلار دۇئادىن قولۇڭلارنى چۈشۈرمىدىڭلار ، مەڭگۈ چۈشۈرگۈڭلار يوق ئىدى . ئەگەر نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ «ئۇنى كۆتۈرۈڭلار !» دېگەن ئازابلىق بۇيرۇقى ئاڭلانمىغان بولسا ، قولۇڭلار دۇئادىن مەڭگۈ چۈشمەسلىكى مۇمكىن ئىدى .
لېكىن ، سىلەر ھېزىمنى قۇچاقلاپ يىتتىۋالدىڭلار . ئۇلار سىلەرنى ھەرقانچە قىلىپمۇ ھېزىمدىن ئاجرىتالمىدى . چۈنكى ، سىلەر ھېزىم بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەنىدىڭلار .
— بۇ دېگەن ئاللانىڭ ئىرادىسى ، تەقدىرگە بوي ئېگىش ھەر

بىر مۇسۇلماننىڭ پەرزى ۋە بۇرچىدۇر. شىبھىتكە بۇنداق چاپلىشى-
ۋالساڭلار، گۇناھكار، ئاسىي بەندە بولۇپ قالىسىلەر، جايىڭلار
دوزاخ بولىدۇ. تەقدىرگە بويسۇنمىغانلىق ئاللاغا قارشىلىق كۆر-
سەتكەنلىكتۇر. ئۇنىداق قىلىماي قويۇڭلار، — دېدى سۇلايمان
ئىشان.

سىلەر يەنىلا تۇرمىدىڭلار. چۈنكى، سىلەر ئاللاغا ئەمەس،
سۇلايمان ئىشانغا قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتىڭلار. شۇڭا، ئۇنىڭ
سۆزلىرى سىلەرگە قىلچىلىكمۇ تەسىر قىلمىغانىدى. ئاخىر نۇ-
رۇللا ئاقساقال ئېغىز ئاچتى:

— باللىرىم، ئىشانىمنى بۇنداق خاپا قىلماڭلار، دوزاخ
ئوتىدىن قورقۇڭلار. ئىشانىمنى خاپا قىلغان ئادەم بېھىش يۈزى
كۆرمەيدۇ. سىلەر «پىرىڭ رازى — خۇدا رازى» دېگەن
«ئايەت»نى ئاڭلىمىغانمۇ؟ بۇ «ئايەت»نىڭ تەپسىرىنى سىلەر بىل-
مىسەڭلار، مەن سىلەرگە تەپسىر قىلىپ بېرەي...

نۇرۇللا ئاقساقال ناھايىتى ئۇزۇن بىر «ئايەت»نى ئوقۇدى.
سىلەر ئۇنىڭ «ئايەت» ئىكەنلىكىگە ئىشەنسەڭلارمۇ (ئەمەلىيەتتە
ئۇنىڭ ئوقۇغىنىنىڭ ئايەت ئەمەس، ئەرەبچە پەلىپەتىش سۆز ئىكەن-
لىكىنى بىلمەيتتىڭلار)، لېكىن ھەرھالدا مەنىسىنىڭ ئۇنداق ئە-
مەسلىكىنى بىلىپ تۇراتتىڭلار. چۈنكى، سىلەر ھازىرغىچە ھېچ-
كىمنىڭ، ھېچقانداق بىر موللىنىڭ ئاغزىدىن «قۇرئان»دا «تى-
رىك ئادەمنى كۆمۈۋېتىش، تىرىك تۇرۇپ شېھىتلىك مەقامىغا
يېتىش...» توغرۇلۇق ئايەت بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدىڭلار.

نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ سۆزلىرى قۇلاق تۈۋىڭلاردا
غۇڭۇلدايتتى:

— پىرىڭلار رازى بولسىلا، ھەر قانچە ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈز-
سەڭلارمۇ، يەنىلا بېھىشكە كىرىسىلەر. ناۋادا پىرىڭلار رازى بول-
مىسا، تىزىڭلارنى، پېشانىلىرىڭلارنى يېغىر قىلىپ، مىڭ يىل
ئىبادەت قىلساڭلارمۇ بەردىبىر دوزاخقا كىرىسىلەر، ئۇقتۇڭ-
لارمۇ؟! ئىشان پىرىمنى رازى قىلىپ، بېھىشكە كىرىلى دېيىش-

سەڭ، بېشىڭلارنى كۆتۈرۈپ، شېھىتنى «يەرلىك»كە قويۇش.
ھېلى بىكار ئىشانىم سىلەرنى قارغىۋەتمىسۇن!
تاقىتىڭلار توشقاندى، ئىسيان كۆتۈردۈڭلار:
— مەيلى قارغىۋەتسە!
— ئۇ بىزنىڭ پىرىمىز ئەمەس!
— بىزنىڭ پىرىمىز — خۇدا!
سۇلايمان ئىشانىنىڭمۇ تاقىتى توشقاندى. ئۇ سىلەرنى قامچىسى بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى. قامچا جان ـ جېنىڭلارغا ئۆتۈپ كەتتى. قامچا تەگكەن يەردىن قان چۇۋۇلۇپ چىقتى. سىلەر ئۇچۇن قومۇشلۇق يىغلاۋاتاتتى؛ سىلەر ئۇچۇن زېمىن يىغلاۋاتاتتى؛ سىلەر ئۇچۇن قومۇشلۇقتىكى ھاشارات، قۇرت ـ قوڭغۇز، يىلان ـ چايانلار يىغلاۋاتاتتى!
سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقال ھېزىمنى پۇت ـ قولىدىن كۆتۈرۈپ، «يەرلىك»كە پوككىدە تاشلىدى. سەن قانغا بويالغان كۆڭلىكىڭنى سېلىپ، ھېزىمنىڭ يۈزىگە يېپىپ قويۇپ، ئۇنىڭغا رازىلىق بەردىڭ:
— بىزدىن رازى بول، ئاداش. بىزدەك بىچارە دوستلىرىڭدىن رازى بول!
ئاخىرقى گەپلىرىڭنى يۈرىكىڭدە شىۋىرلىدىڭ: «سەن ئۇچۇن چوقۇم قىساس ئالىمەن!...»
ھېزىم تېخى تىرىك ئىدى. گەرچە ئۇنىڭ كۆزىنى ئاچقۇدەك ماغدۇرى بولمىسىمۇ، لېكىن سەبىي يۈرىكى ھاياتقا بولغان تەشنالىقنىڭ تۈرتكىسىدە سوقۇپ تۇراتتى. ئەمما، ئۇ تىرىك پېتى كۆمۈۋېتىلدى!
— ھېزىم شېھىتلىك مەرتىۋىسىگە يېتىپ، جەننەتتىن ئورۇن ئالدى؛ خىلمۇ خىل گۇللەر ئېچىلىپ تۇرغان، سۈپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرغان، ھۆر ـ پەرىلەر خىزمەتتە بولىدىغان جەننەتۇل ـ مەئۋادىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالدى. بۇ دۇنيانىڭ مەئىشەتلىرىدىن قول ئۈزۈپ، ھۆر ـ پەرىلەر بىلەن دىدارلاشتى، ئۇنىڭ ھاياتى

جەننەت ساداسى ئىچىدە مەڭگۇ داۋاملىشىدۇ !— دېدى سۇلايمان ئىشان يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان قـامـچىسىنى بېلىگە قىستۇ-رۇپ ،— قېنى ، بالىلىرىم ، ماڭا ئەگىشىپ ئوقۇڭلار ، ھېزىم ئۈچۈن دۇئا قىلىلى !

دۇئا قىلماي بولمايتتى . شۇڭا ، ھەممىڭلار ئۇنىڭغا ئەگە-شىپ ، قايسىبىر ئۇزۇن «سۈرە»نى ئوقۇدۇڭلار...

— ئامىن !

سىلـەر : «ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، ھېزىمنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغايسەن !... » دەپ ئىلتىجا بىلەن دۇئايىڭلارنى تۈگە-تىپ ، يۈزۈڭلارنى سىلاپ قولۇڭلارنى چۈشۈرۈشۈڭلارغىلا سۇلاي-مان ئىشان يېنىدىن ئايرىـمايدىـغان كىچىـككىنە «قۇرئـان كـەرىم »نى قوينىدىن چىقىرىپ :

— قېنى ، بالىلىرىم ، «قۇرئان كەرىم »گە قولۇڭلارنى قويۇپ تاۋاپ قىلىڭلار ،— دېدى .

سىلەر «قۇرئان كەرىم »نىڭ ھۆرمىتى ۋە ھېزىم ئۈچۈن ، «قۇرئان كەرىم »نى چەكسىز ئېتىقاد - ھۆرمەت بىلەن تۇتۇپ تاۋاپ قىلىۋىدىڭلار ، سۇلايمان ئىشان سىلەرنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇ-ۋەتتى ۋە يىرگەندۈرۈۋەتتى . چۈنكى ، سىلەر يەنە ئالدانغانىدىڭلار :

— ئەمىسە ، ھازىر ھەممىڭىز «قۇرئان كەرىم »نى تۇتۇپ : «بۇ ئىشلارنى بىر كىمگە دەپ سالسام ، ئۇشبۇ كالامشېرىپ باغرىم-نى ئۇرسۇن ، دوزىخي بولۇپ كېتەي » دەپ قەسەم قىلىشىڭىز . دوزاخ ئوتىـدىن قـورقۇشمىسڭـىز ، دەرسىز بىر كىمـگە جۇمۇ-شاڭ ؟ !

بۇنى ئاڭلاپ ، سىلەر بىر - بىرىڭلارغا قاراپ قېلىشتىڭلار . ئاندىن كۆز ئالدىڭلاردىكى بۇ ئىككى ئادەمسىياق ئازازۇلغا چوڭقۇر ئۆچمەنلىك ۋە نەپرەت بىلەن تىكىلدىڭلار . چۈنكى ، سىلەر سۇلاي-مان ئىشاننىڭ دېگىنىدەك قەسەم قىلغانلىقىڭلارغا ئىشەنگەنىدىڭ-لار ، بۇنداق شارائىتتا سۇلايمان ئىشاننىڭ سىلەرنى شۇنداق قەسەم قىلدۇرىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى . بۇنىڭدىن ھەرگىز گۇمانلىنىشقا

بولمايتتى. شۇڭا، سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ شۇملۇق يېغىپ تۇرد-
دىغان كۆزلىرىدىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ، قەلبىڭدە پىچىر-
لاپ ئۆز - ئۆزۈڭگە قەسەم بەردىڭ: «مەڭگۇ بىر كىمگە دېمەيمەن،
ئەمما ھېزىم ئۈچۈن سەندىن چوقۇم قىساس ئالىمەن!...»
سەن قەسىمىڭدە تۇرۇپ، بۇ ئىشلارنى ھازىرغىچە ھېچكىمگە
دېمىگەن، ھەتتا داداڭغىمۇ تىنمىغانىدىڭ. چۈنكى، سەن جەننەت
ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن قورققانىدىڭ. ئەمما، سەن ھېزىم-
نىڭ قىساسىنى ئېلىش توگۇل، ئۇنى ئۇنتۇپلا كەتكەنىدىڭ.
سەن مۇشۇ مىنۇتقىچە تېخى قىساسىنى ئۇنتۇغان، غۇرۇرسىز
ئادەم ئىدىڭ. ئەگەر سەن ھېزىمنىڭ، ئۆزۈڭنىڭ قىساسىنى ئۇنى-
تۇپ قالمىغان بولساڭ، يېرىم يولدا غايە - ئېتىقادىڭدىن يېنىۋې-
لىپ، غۇرۇرسىز ئادەمگە ئايلىنىپ قالمىغان بولاتتىڭ.
«باشقىلار ئون يىللىق ئەمەس، يۈز يىللىق، ھەتتا نەچچە
مىڭ يىللىق قىساسىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇيۇ، مەن ئەجەب ئون
يىللىق قىساسىمنى ئۇنتۇپ قاپتىمەنيا؟! دوستۇم ھېزىم، مېنى
كەچۈرگىن، قىساسىنى ئۇنتۇغان مەندەك غۇرۇرسىز دوستۇڭنى
كەچۈرگىن!... قىساسىڭنى چوقۇم ئالىمەن!»
سەن گويا مۇشۇ يىلان - چايان ئۇۋىسىدىن ساق - سالامەت
چىقىپ كېتەلەيدىغاندەك، يەنە ئۆز - ئۆزۈڭگە، ھېزىمغا ناھايىتى
ئىشەنچلىك ۋەدە - قەسەم بەردىڭ. لېكىن، ئۆزۈڭنىڭ جۇمە
كۈنىدىكى تەقدىرىڭنى ئويلاپ لاسىدە بولۇپ قالدىڭ - دە، تىلىڭ-
نى ئىلتىجاغا جارى قىلدىڭ:
«ئەي شەپقەتلىك ‹پەرىشتە›، ئاكاڭنىڭ قىساسىنى ئېلىد-
شىم، ئۆزۈمنىڭ ‹قۇرغۇي› ئەمەسلىكىمنى، تاغامنىڭ ‹ساتقۇن›
ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىشىم ئۈچۈن، بىر ئامال قىلىپ بىزنى
قۇتقۇزۇۋال!... ھەممىگە قادىر ئىگەم، ‹پەرىشتە›نىڭ ئىشلىرىغا
نۇسرەت ئاتا قىل!... ماڭا دادامنىڭ، جىمى قەھرىمانلارنىڭ قىسا-
سىنى ئېلىشنى نېسىپ ئەت!...»
ئىلتىجالىرىڭ قايغۇ - ھەسرەتلىك، تەشۋىش - ئىزتىراپلىق،

ئۇمىد ـ ئىستەكلىك يۈرىكىڭدىن ئۇرغۇپ چىقىپ ، يەنە يۈرىكىڭگە سىڭىپ كېتەتتى .

30

ۋاقىت خۇددى توڭدا قالغان پىتتەك ناھايىتى ئاستا ئۆمىلەپ ، سىلەرنى ئاجايىپ بىزار قىلىۋەتكەچكە ، تۈننى ناھايىتى مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزۇپ ، كۈننى يەنە ناھايىتى مۇشەققەتتە كەچ قىلدىڭلار . يىرىڭداشقا باشلىغان جاراھەتىڭلارنىڭ پىژىلداپ ئېچىشىشى ، ھاياتى تەشنالىقىنىڭ يۇقىرى پەللىگە چىقىپ ، قەلبىڭلارنى تەكلىماكان قۇملۇقىدەك چاڭقىتىشى ، قىساس ئېلىش ۋە ئۆزۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى ، تاغاڭنىڭ «ساتقۇن» ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاش ئىستىكى ، «قۇرغۇي»نىڭ پەي ـ قاناتلىرىنى ئۆز قولۇڭ بىلەن يۇلۇداشقا بولغان تەقەززالىق يۈرىكىڭنى غاجايتتى ، خۇددى سۆڭەككە دۇم چۈشكەن ئىتتەك . شۇڭا ، تەڭرىدىن پولكنىڭ ئومۇمىي ھۇجۇمغا ئۆتۈپ ، سىلەرنى قۇتقۇزۇۋېلىشىنى تىلەيتتىڭ ؛ تەڭرىدىن «پەرىشتە»گە نۇسرەت ئاتا قىلىشىنى تىلەيتتىڭ .

«كۆك بۆرە» پولكىمىزغا خەۋەر بېرەلىگەنمىدۇ ؟ خەۋەر بەرگەن بىلەن ، پولكىمىز ھۇجۇمغا ئۆتەرمۇ ؟ خەۋەر بېرەلىگەنلا بولسا ، بىزنىڭ يا ئەته ، يا ئۆگۈن ھامىنى ئۆلتۈرۈلىدىغىنىمىزنى ئۇقۇپ ، چوقۇم ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ . ئەگەر دۈشمەن بىزنى يەنە سەپىنىڭ ئالدىغا چىقىرىپ ، قالقان قىلىۋالسىچۇ ؟ «پەرىشتە» بىزنى قۇتقۇزالارمۇ ؟

سىلەر پولكىڭلارنىڭ ھۇجۇمغا ئۆتۈشىنى كۈتەتتىڭلار…

«پەرىشتە»نى كۈتەتتىڭلار…

ئەلياتقۇغىچە كۈتتۇڭلار…

تەڭ كېچىگىچە كۈتتۇڭلار…

ئۇيقۇ ئەڭ شېرىن باسقۇچقا كۆتۈرۈلىدىغان پەيت — باش توخۇ چىللىغۇچە كۈتتۇڭلار…

ھېچقانداق تىۋىش بولمىدى .
پولكىمىز نېمىشقا ھۇجۇمغا ئۆتمەيدىغاندۇ ؟
تىت - تىت بولاتتىڭ . چۈنكى ، سەن پولكىمىزلارنىڭ تاڭ سەھەردىلا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ، ھازىر يولدا كېلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ .
«پەرىشتە» نېمىشقا ھەرىكەتنى باشلىمايدىغاندۇ ؟ «پەرىشتە»مۇ يالغان گەپ قىلامدۇ ؟
ئەمما ، بۇ سېنىڭ پولكتىن ، «پەرىشتە»دىن ئاغرىنىۋاتقانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى ھەم ئاغرىنىش ھوقۇقۇڭمۇ يوق ئىدى . سىلەرنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەرنىڭ يۆتىلىشلىرى ، قاراۋۇللارنىڭ ئالماشقاندا ئۆزئارا قىلىشقان گەپلىرى ، ئاياغ تىۋىشلىرىمۇ بېسىققانىدى . ھاياتلىقنىڭ غەپلەتلىك شېرىن باسقۇچى ئاخىرلىشاي دەۋاتاتتى .
سەنمۇ ئاستا - ئاستا مۈگدەشكە باشلىدىڭ . غەمسىز غىنە بىر ئۇيقۇ كەلكۈنىگە غەرق بولدۇڭ .
بىر چاغدا پولكوۋنىكنىڭ نوقۇشى بىلەن چۆچۈپ كۆزۈڭنى ئېچىپ ، بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ - دە ، مەڭدىگەندەك سورىدىڭ :
— نېمە بولدى ؟
— «پەرىشتە» كەلدى ، تەييار بول .
سەن شۇ چاغدىلا «پەرىشتە»نى ئېسىڭگە ئېلىپ ، ئورنۇڭدىن يەڭدەپ - يەڭدەپ تۇردۇڭ ، گوياكى ناشتىسىز قالغان كېيىكتەك . سىلەر ئىشىكنىڭ قېشىغا كېلىپ ، جەڭگىۋار ھالەتتە تۇردۇڭلار . چېرىكنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :
— پارول ؟ !
پولكوۋنىك شىۋىرلىدى :
— ھىم ، چاتاق بولدى ، چېرىك پارولنى يەنە سورىدى .
پولكوۋنىكنىڭ بۇ پىچىرلاشلىرىدىن سەن چېرىكنىڭ بىرىنچى قېتىم سورىغان پارولنى ئاڭلىماي قالغانلىقىڭنى بىلدىڭ . شۇڭا ، سەنمۇ تەشۋىشكە چۆمدۇڭ . ئەگەر ئۈچىنچى قېتىممۇ پارولغا جاۋاب

بىرەلمىسە، ئوق چىقىرىلاتتى، ئوق چىقىرىلمىدىغانلا بولسا...
كېلىۋاتقىنى راستىنلا «پەرىشتە»مىدۇ؟ قانداق بولار؟ جاۋاب بېرەلەرمۇ؟
بىلمەيتتىڭ.
راستىنى ئېيتقاندا، سەن «پەرىشتە»نىڭ پارولغا جاۋاب بېرەلىشىگە ئىشەنمەيتتىڭ. چۈنكى، پارولنىڭ جاۋابىنى قاراۋۇللارلا بىلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پارولنىڭ جاۋابى ھەر كۈنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇلاتتى. شۇڭا، ھېچكىم گازارمىدىن خالىغانچە ئايرىلالمايتتى ۋە گازارمىغا خالىغانچە كىرەلمەيتتى. سىرتقا ۋەزىپە ئۆتەشكە كەتكەنلەرگە پارولنىڭ جاۋابى ۋەزىپە ئۆتەشكە مېڭىشتىن بۇرۇن ئەسكەرتىپ قويۇلاتتى. ئەگەر «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنى، ئۇنىڭ ھازىرقى سالاھىيىتىنىڭ نېمىلىكىنى ئۇققان بولساڭ، بۇنداق تەشۋىشكە چۈشمىگەن بولاتتىڭ.
«پەرىشتە»نىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:
— پارول ئاناڭنىڭ بېشى، سەت تاز!
— ۋاي، لالىگولمىدىڭىز؟
— ھە، مەن، خان ئاچاڭنى تونۇمىدىڭما، ھوي سەت پاخشەك؟!
بۇ سۆزلەر بىر خىل نازلىنىش، ئەركىلەش تەلەپپۇزىدا ئېيتىلىۋاتاتتى.
— تونۇدۇم، تونۇماي ئۇ!— دېدى چېرىك،— ھە، كېلىپ قاپسىز، بىر گەپ بارمىدىيا؟
— بار بولماي، بىر گەپ ئەمەس، جىقلا گەپ بار، غوجام. ئاڭلىغۇڭ بارمۇيا؟
— بار... بار... بولماي ئەمىسە، نېمە گەپ؟
— مۇڭداشقۇم كېلىپ... ئۇيقۇم كەلمەي... سېنى سېغىنىپ خۇدى!
«پەرىشتە»نىڭ بۇ گەپلىرىدىن «نازۇ كەرەشمە»، «پىراق»، «سېغىنىش» ئۇقچۇيتتى.

«پەرىشتە» راستىنلا ئۇنى سېغىنىپ چىققانمىدۇ؟ ئۇ بىزنى قانداق قۇتقۇزماقچى بولغىيدى؟

— سېغىنىپ؟ ۋاي، قاچانىنىڭىزى سېغىنىدىغان بولۇپ قالدىڭىز مېنى؟

— بىلمەي يۈرەمسەن؟ خېلى كۈنلەر بولدى، سېنى كۆرگەن كۈنۈمدىن باشلاپ ئارقاڭدىن كېيىك قوزىسىدەك تەلمۈرۈپ يۈرگىنىمنى سەزمىدىڭما؟

— سەز... سەزمەپتىمەن، مەن تېخى...

— شۇ، سەزمەيسەن زادى، مۆكۈ بولغاندىكىن. خۇدايىم سەندەك مۆكۈ، سۈيى يوق مازغىمۇ شۇنچىلىك چىرايىنى بېرىپ نېمە قىلىدىتىكى؟!

— مەن راستىنلا چىرايلىقما؟ نەرىم چىرايلىق؟

ئىچىك پۇشۇپ قالدى. بىراق، چىدىماي بولمايتتى.

— چىرايلىق بولماي! بولۇپمۇ كۆزۈڭ، ئوت خۇدى! چىرايلىق بولمىساڭ، ساڭا كۆيۈپ قالامتىم بىكارغا!؟

— راست ماڭا... ماڭا كۆيۈپ قالدىڭىزما؟

— ...

«پەرىشتە» جاۋاب بەرمىدى. ئارىنى سۈكۈت قاپلىدى.

— بۈگۈنكى پارول نېمىدى؟— دەپ سورىدى «پەرىشتە».

— «ئەجدىھا».

— ۋىيەي پارولۇڭنىڭ كاتتىلىقىدىن ئۈرگىلەي! بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇنداق كاتتا پاروللىرىڭنى دەپ بەر ماڭا. بولمىسا چىققىلى بولمايدىكەن قېشىڭغا... مەن كىرىپ كېتەيمىكى ئەمدى.

— ئولتۇرۇڭ بىردەم، نېمىگە ئالدىرايسىز؟

— توڭلاپ كەتتىم، غوجام.

— مەن... مەن ئىسسىتىپ قويىمەن.

— ماڭە، قېلىن تاز!... سەن ئىسسىتالمايسەن مېنى.

— ئىسسىتالماي ئۇ، بىردەمدە چوغ قىلىۋېتىمەن سىزنى!

— ھىم تېخى!

— ئىسسىتىپ قويايما ئەمىسە؟
— ۋاي تېخى، شۇنداق دەپ قويسام ئەمدى...
تېپىرلىغان، نازلانغان، ھاسىرىغان ئاۋازلار ئاڭلاندى.
ئۇنى قۇچاقلىۋالدى بولغاي، كاساپەت!
توغرا قىياس قىلدىڭ. سەن «پەرىشتە»نىڭ سىلەرنى قۇتقۇزغىلى چىققانلىقىنى ياكى چېرىك بىلەن مۇھەببەتلەشكىلى چىققانلىقىنى ئۇقالمايلا قالدىڭ.
— قويۇپ بەر، ھېلى... ھېلى بىكار ۋارقىرايمەن جۇما!
«پەرىشتە»نىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالدى.
پىچىرلىدىڭ: «سۆيۈشە، كاساپەتلەر!...»
پولكوۋنىك ناسىرئاخۇن بۇنى ئاڭلاپ، جەينىكى بىلەن سىنى نوقۇپ سورىدى:
— سەنمۇ چىقىپ سۆيۈشۈپ بېرەمسەنيا؟
سەن ئىنكاس قايتۇرۇشنىڭ ئورنىغا مىيىقىڭدا كۈلۈپ قويۇپ، كۆڭلۈڭدە پىچىرلىدىڭ:
« ‹پەرىشتە› راستىنلا قاراۋۇلغا ئاشىق بولۇپ قالغان بولغىيمىدى؟... نېمە كارىم!... ئۇ بىزنى قانداق قۇتقۇزماقچى بولغىيدى؟ مۇشۇنداقما؟ مۇشۇنداق قىلىپ، قاراۋۇلنى ئېرىتىپ، بىزنى قاچۇرۇۋېتىشنى ئۆتۈنمەكچىمىدۇ ياكى ئۇنى مەستخۇشلاپ... ‹پەرىشتە› بىزنى ئۇنتۇپ قالمىغاندۇ؟ ئۇنتۇپ قالمىغان تەقدىردىمۇ خەتەردىن قۇرقۇپ، قۇتقۇزۇۋېلىشتىن يالتىيىۋالدىمۇيا؟»
يەنە شۇ ئاشىقانە نازلىنىش، ئەركىلەش، سۆيۈشۈش.
ئۇلارنىڭ «ئاشىقانە» ھېسسىيات بىلەن سۆيۈشۈۋاتقاندىكى «بەختىيار» سىيماسىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ.
سەنمۇ بىر چاغلاردا مەرھۇم خوتۇنۇڭ بىلەن مۇشۇنداق ئاشىقانە ھېسسىياتتا سۆيۈشكەنىدىڭ. كېيىن ئۇنىڭ سىڭلىسى بىلەن سۆيۈشمەكچى بولدۇڭ، «سۆيۈشەي» دەپ بولغۇچە...
«لەنىتى ئۇرۇش!»

ئەمما، بۇ سېنىڭ زۇمرەتنىڭ سۆزىنى بەرگەنلىكىڭگە پۇشايـ
مان قىلغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى. شۇڭا، ئۇنى قاراۋۇل
«پەرىشتە»نى سۆيگەندەك سۆيەلمىگەنلىكىڭدىن قىلچە ئۆكۈنمىـ
دىڭ. ئەكسىچە، ئۇنى سۆيۈشتىن ئىستېپا بېرىپ، ئۆز ـ ئۆزۈڭـ
دىن قىساس ئالالىغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن پەخىرلەندىڭ؛
ئۇنى سۆيۈش ھوقۇقىدىن ۋاز كېچەلىگەن قەيسەرلىكىڭ ئۈچۈن،
ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن سۆيۈندۈڭ؛ چوڭقۇر رازىمەنلىك بىلەن ئەڭ
گۈزەل، ئەڭ نازۇك ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭنى خارۇ خەس ئەيلەپ،
ئەڭ قەدىرلىك، سادىق، ۋاپادار، جانجىگەر، بەختسىز دوسـ
تۇڭ — مەتسالىنى، بەختسىز سىڭلىڭ زۇمرەتنى بەختلىك
بولۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتۈرەلىگىنىڭ ئۈچۈن ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن
غۇرۇرلاندىڭ!

مەتسالى بىلەن زۇمرەت مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتەلەرمىكىن؟
بەختلىك بولالارمىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

چۈنكى، ئۇرۇش...

ئەمما، ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ، ئىككىسىنىڭ مۇراد ـ مەقسىـ
تىگە يېتىشىنى، بەختلىك بولۇشىنى تىلەيتتىڭ. ھازىرمۇ قەلـ
بىڭنى ئاختۇرىدىغان بولسا، شۇنداق تىلەكتىن مىڭ قۇچاق
تېپىلاتتى.

قەلبىڭ شۇنداق خەيرلىك تىلەكلەر بىلەن تولغان پەيتتە بىرد
ىنىڭ بوشقىنە ئىنجىقلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاندىن ئازابلىق ئىڭـ
راش ئاڭلاندى. بۇنىڭدىن سەن قاراۋۇلنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى
قىياس قىلدىڭ. ئالغان ئەركىن نەپىسىڭ ئۈزۈلمەي تۇرۇپلا ئىـ
شىك ئېچىلىپ، قەلبىڭگە «پەرىشتە» كىرىپ كەلدى. يۈرىكىڭدە
ئۈمىد جۇش ئۇرۇپ، كۆز ئالدىڭدا نۇرانە بىر دۇنيا زاھىر بولدى.

— قېنى، تېز چىقىڭلار!

قاماقخانىدىن چىقتىڭلار. كۆز ئالدىڭلاردا ئاددىيغىنە كىيىنـ
گەن «پەرىشتە» تۇراتتى. ئۇ شۇ تۇرقىدا راستتىنلا پەرىشتىگە

ئوخشاپ قالغانىدى . دېمىسىمۇ ئۇ پەرىشتە ئىدى !
چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە بىرى خارقىراپ ياتاتتى .
— رەھمەت سىزگە ، «پەرىشتە» !
سىلەر ئۇنىڭغا چىن يۈرىكىڭلاردىن رەھمەت ئېيتىپ ، ئەتراپقا چاقچاقانغىنە نەزەر سېلىپ چىقتىڭلار . «پەرىشتە»دىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى .
«بىز سىلەرنى قۇتقۇزۇۋالىمىز» دەيتتىڭغۇ ؟ «بىز» دېگىنى كىملەر بولغىيتتى ؟ «كۆك بۆرە» ؟ ئۇ قېنى ؟
بىلمەيتتىڭ ؛ بۈگۈن — دەل مۇشۇ پەيتتە ئۇ قاراۋۇللۇقتا تۇرۇۋاتقاچقا ، بۇ ۋەزىپىنى «پەرىشتە»نىڭ يالغۇز ئورۇندىشىغا توغرا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ .
كەڭرى باغ قاراڭغۇلۇق ، جىمجىتلىق ئىلكىدە مىجىلىپ ياتاتتى . «پەرىشتە» سىلەرنى باشلاپ ماڭدى . سەن قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىنى ئېلىپ ، ئالدى - ئارقاڭغا قاراپ ئۇلارنى قوغداپ كېتىۋاتاتتىڭ . ئۇ سىلەرنى بىر ھويلىغا باشلاپ كىرىپ :
— ئۆگزىگە چىقىڭلار ، — دېدى شىۋىرلاپ .
سەن بۇ شەپقەت پەرىشتىسىگە سىنچىلاپ قارىدىڭ . لېكىن ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىدىڭ . ساڭا ئىككى قېتىم ھاياتلىق بەخش ئەتكەن بۇ سۆيۈملۈك «پەرىشتە»نى شۇنداق كۆرگۈڭ بار ئىدى .
سىلەر تۇتاش كەتكەن ئۆگزىلەرگە چىقىپ ، ناھايىتى پەم بىلەن ئۆمىلەپ يەنە بىر باشقا باردىڭلار . تام ئېگىز ئىدى . سەن پولكوۋ-نىكنى قولىدىن تۇتۇپ پەسكە سىيرىلدۇردۇڭ . ئاندىن «پەرىشتە» سېنىڭ قولۇڭنى ماھۇقتەك يۇمشاق قوللىرى بىلەن تۇتۇپ سىيرىل-دۇردى . ئۇنىڭ قوللىرى شۇنداق يۇمشاق ۋە ئىللىق ئىدى ، خۇددى پەرىشتىنىڭ قوللىرىدەك .
— مۇشۇ تامنى ياقىلاپ مېڭىۋېرىڭلار ، «كۆك بۆرە» سىلەرنى ساقلاپ تۇرىدۇ ، — دېدى «پەرىشتە» گويا پەرىشتىدەك پىچىرلاپ .

— رەھمەت سىزگە !

— سىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمىز !

— بىزمۇ سىلەرنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمىز ! ئازادلىق ئۇچۇن كۇرەشكۈچىلەرنى ئەل ئەبەدىلئەبەد ئۇنتۇمايدۇ !

ياز شامىلى ئۇنىڭ تىنىقلىرىنى ، خۇش ھىدلىرىنى دىمىغىغا ئۇرۇۋىدى ، تومۇر - تومۇرلىرىغىدا بىر خىل ھۆرمىتانە قايناق ئېقىم كۆۋرەپ ، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ كۈچ - قۇۋۋەت ، ئۈمىدۋارانە ھېسسىيات بىلەن لىق تولدى .

— مېنىڭ ، بۇ يەرلەردىن ئۇزۇن كەتمەي بۇ - ئايلان - چايلان ئىۋۇسەمدىن بىللە كېتىلى ،— دېدىڭ سەن ئىلتىجالىق تەلەپپۇزدا .

— مېنىڭ شۇنداق كەتكۈم بار . بىراق مەن كەتسەم ، ئانام بالاغا قالىدۇ ،— دېدى ئۇ چوڭقۇر ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە ،— مانى ئېلىپ قويۇڭ ، ئەتىگەن ئوغرىلىۋاپتىم .

«پەرىشتە »نىڭ قولىدىن بىر دانە گراناتنى ئېلىپ ، پولكوۋنىكقا بەردىڭ . سىلەر «پەرىشتە» بىلەن چوڭقۇر ھۆرمەت ، تەشەككۇر ئىلكىدە خوشلىشىپ ، تام ياقىلاپ مېڭىپ ، قاراۋۇلنىڭ قېشىغا كەلدىڭلار . ئۇ سېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ ، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ چەكسىز سېغىنىش ھېسسىياتىنى ئىپادىلىدى . شۇ چاغدىلا سەن ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىڭدىكى دوستۇڭ ئابدۇللا ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇڭ . كۆزۈڭگە مۆللىدە ياش كەلدى . شادلىق يېشىڭلار قوشۇلۇپ كەتتى...

ئۇ سىلەرنى ئاخىرقى قاراۋۇلدىن بىخەتەر ئۆتكۈزۈپ قويۇپ ، ئۆزىنىڭ تېخى ئۆتەشكە تېگىشلىك نۇرغۇن ۋەزىپىلىرىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ ، سىلەر بىلەن بىللە قايتالمىغانلىقىدىن ئۆكۈنگەن ھالدا خوشلىشىپ ، قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ كەتتى .

ئەمما ، سىلەر ئانچە ئۇزاق ماڭمايلا ، بىر توقايلىقتىن توساتتىنلا بەش - ئالتە ئادەم گۈدۈڭلاشقىنىچە چىقىپ قالدى . مۇكۇنگۈدەك دالدا بولمىغاچقا ، تۇرۇپلا قالدىڭلار .

ئۆلارمۇ سىلەرنى كۆرۈپ : «پارول ؟ ! » دەپ ۋارقىرىدى . بۇ-

نىڭدىن سىلەر ئۇلارنىڭ چارلاشقا چىققان چېرىكلەر ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، جەڭگىۋار ھالەتكە ئۆتتۈڭلار. چېرىكلەرنىڭ مىلتىقلىرى-نىڭ زاتۋورلىرى «شاراق - شۇرۇق» قىلىشۋاتقاندا، پولكوۋنىك: «مېنىڭ ئاۋازىمنى تونۇپ قالدىڭ، سەن جاۋاب بەر» دەپ پىچىرلى-دى. سەن «پەرىشتە» ئۆلتۈرۈۋەتكەن چېرىكنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلى-ۋالغىنىڭغا ئاساسەن تېزلا جاۋاب بەردىڭ:

— ئەجدىھا!

چېرىكلەر مىلتىقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، يەنە سورىدى:

— كىم سەن؟

دەماللىققا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشىڭنى بىلەلمىدىڭ. «ئى-مى» دەپ بولغۇچە سوئال يەنە سورىلىۋىدى، سىلەرنى ساقلاۋاتقان قاراۋۇللار ئالماشقاندا، بىرىنى «ياسىن» دەپ چاقىرغانلىقى كۆڭ-لىڭدە ئېسىڭگە چۈشتى - دە:

— ياسىن، — دەپ جاۋاب بەردىڭ.

يەنە سورىدى:

— قورۇقما، چورۇقما؟

يەنە «ئى - مى» دەپ قالدىڭ.

«ياسىن قورۇق، ياسىن چورۇق دەپ ئىككىسى بار ئوخشىمامدۇ؟»

بىلمەيتتىڭ. چۈنكى، سەن ئۇلارنىڭ سوئالىدىن ھەر ئىككى-لى ياسىننىڭ ھازىر ئۇلارنىڭ قېشىدا يوقلۇقىنى ئاڭقىرالماي قالغانىدىڭ. شۇڭا، پولكوۋنىك: «نېمە دېسەڭ بولۇۋېرىدۇ» دەپ پىچىرلىۋىدى، ئاندىن ئېسىڭنى يىغىپ جاۋاب بەردىڭ:

— قورۇق!

ئۇلار يەنە پارىڭنى باشلاپ، سىلەر تەرەپكە خاتىرجەم كېلىش-كە باشلىدى. ئەگەر ئۇلار قېشىڭلارغا كېلىپلا قالسا، سىلەرنى بىر قاراپلا تونۇپ قالاتتى. شۇڭا، سەن چېرىكلەرنىڭ بىرىنى قارىغا ئېلىپ، كۆرجۈكنى بېسىشىڭغىلا، پولكوۋنىكمۇ گراناتنى تاشلاپ بولدى. سىلەر موككىدە يېتىۋالدىڭلار. گرانات «گۈمبە-

دە» قىلىپ پارتلاش بىلەن تەڭ كىچە جىمجىتلىقى تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. سىلەر بىشىڭلارنى كۆتۈرگەندە، ئۇلار ئالللىبۇرۇن جىمىقىپ بولغان،. ئەمما گازارمىدىن ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ، پاتىپاراق كۆتۈرۈلگەنىدى.

سىلەر بار كۈچۈڭلارنى يىغىپ قاچتىڭلار. ئابدۇللانىڭ كۆر-سەتمىسى بويىچە پولكوۋنىك توختاپ سايرىدى:

— هۇق!... هۇق!...

هۇۋقۇش قاپلىغان بۇ سۆيۈملۈك ماكاندا هۇۋقۇشنى دوراپ سايرىمىساڭلار بولمايتتى. دىمەكچىلىك، ئالدىڭلاردا ئىككى ئاتلىق ئادەم پەيدا بولۇپ، ئاتتىن چۈشتى.

— تىز ئاتقا مىنىڭلار!

ئۇلارنىڭ بىرى سىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ئاتقا مىندۈرۈپ قويدى، خۇددى ئۆزۈڭ مىنەلمەيدىغاندەك.

— خوش، خۇداغا ئامانەت!

— ئاللا سىلەرگە نۇسرەت ئاتا قىلغاي!

ئىتىڭلار بۇ دىهقان يىگىتلىرىنىڭ ئىزگۈ تىلەكلىرىنى مىنە-گەشتۈرۈپ چىپىپ كەتتى، خۇددى دولدۇلدەك. ئۇگە ـ ئۇگىلىد-رىڭدىن هاياتىي كۈچ، ئۈمىدۋارلىق ئۇرغۇيتتى. چۈنكى، خەلق ئويغانغانىدى؛ خەلق هۆرلۈك ـ ئازادلىق، باراۋەرلىكنىڭ نىمىلىد-كىنى ئاخىر چۈشەنگەنىدى! مانا، مۇشۇنىڭ ئۆزى — ئۈمىد؛ مانا، مۇشۇنىڭ ئۆزى — غەلىبە!

ئاتلىق چىرىكلەر سىلەرنى قوغلاپ كىلىۋاتاتتى...

ئەمما، ئۇيۇق خۇددى بىلىقنىڭ قورسىقىدەك ئاقارغاندا، سى-لەر دۈشمەننى قوغلاشقا باشلىدىڭلار. چۈنكى، پولكىڭلار ئومۇمىي هۇجۇمغا ئۆتكەنىدى...

قۇياش تاغ زۇلپىسىدىن يۈزىنى ئاچقاندا، دۈشمەنلەر قىچىش-قا، قىچىشقا ئۇلگۇرەلمىگەنلىرى تەسلىم بولۇشقا باشلىدى. سەن توساتتىن سۇلايمان ئىشاننىڭ ئات بىلەن قىچىپ كىتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىڭ ـ دە، ئاپتوماتىڭدىن ئۇنىڭغا قارىتىپ ئوق ئۈز-

دۇك . سۇلايمان ئىشان ئات بىلەن بىللە يىقىلدى . يۇگۇرۇپلا كەلـ
دىك . ئۇ توپىغا مىلىنىپ ياتاتتى ، خۇددى قازاندەك سەللىسىگە
ئوخشاش . ۋارقىرىدىك :
— قوپە ئورنۇڭدىن !
ئۇ قولى بىلەن يەرنى تىرەجەپ ناھايىتى تەستە ئورنىدىن
تۇرۇپ ساڭا قارىدى . ئاپئاق ساقاللىرى ، ئاپئاق شايى يەكتىكى
توپىغا مىلەنگەن ، قورقىنىدىن لاغىلداپ تىترەپ ، كۆزلىرى چاچـ
راپ چىقىپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى . ئەگەر ئاپتوماتىڭنى ئۇنىڭ
كۆكسىگە توغرىلايدىغانلا بولساڭ ، لەسسىدە ئولتۇرۇپ قېلىشى ،
ھەتتا جېنى چىقىپلا كېتىشى مۇمكىن ئىدى . ئەمما ، سەن ئۇنىڭ
مۇشۇ يوسۇندا ئۆلۈپ كېتىشىنى خالىمايتتىڭ . شۇڭا ، ئاپتوماتنى
ئۇنىڭغا توغرىلىماي تۇرۇپ سورىدىڭ :
— سۇلايمان ئىشان ، مېنى تونۇدۇڭما ؟
سۇلايمان ئىشان نىمجان كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ، ئۇستۈـ
شىڭغا سىنچىلاپ قاراپ :
— تو... تونۇدۇم... سىز... يىگىت ،— دېدى .
ئۇ تونۇيالمىغانىدى . شۇڭا ، ئۆزۈڭ تونۇشلۇق بەردىڭ :
— تونۇيالمىغان بولساڭ ، تونۇۋال ، مەن — بۇنىڭدىن ئون
يىل بۇرۇن سەن تىرىك كۆمۈۋەتكەن ھېزىمنىڭ دوستى سەمەندەر ،
ھېلىقى تاغلىق سەمەندەر ! ئەمدىغۇ تونۇغانسەن ؟ !
ئۇ ساڭا باشقىدىن قاراپ چىقتى ـ دە ، لاسسىدە ئولتۇرۇپ
قالدى . چۈنكى ، ئۇ ئەمدى سېنى ھەقىقىي تونۇغانىدى . شۇڭا ،
ساڭا يالۋۇرۇشقا باشلىدى :
— مەن گۇناھكار... مەن گۇناھكار... گۇناھىمنى ئەپۇ قىل ،
بالام . بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچكىن !
سۇلايمان ئىشاننىڭ نۇرسىز كۆزلىرىدىن ياشلار تاراملاپ تۆـ
كۈلەتتى .
— سېنىمۇ تىرىك كۆمۈپ باقايما ؟
— ئۇن... ئۇنداق قىلىما ، مەن... خىزىر سۈپەت

ئادەم...

— خىزىر سۈپەت ئادەم؟ سەن خىزىر سۈپەت ئادەمما؟ ھا !... ھا !... ھا !... خىزىرسۈپەت ئادەممىش ! خىزىر سۈپەت ئادەممۇ سەندەك بولامدۇ؟ !— سەن ئاپتوماتىڭنى ئۇنىڭ كۆكسىگە توغرىلىدىڭ ،— تۇرە ئۇرنۇڭدىن !

سۇلايمان ئىشان تىرەجەپ تۇرۇۋاتقاندا، بۇ يەرگە «پەرىشتە» كېلىپ قالدى. سەن ئۇنى بىر قاراپلا تونۇۋالدىڭ. ئۇن يىللىق جاپا - مۇشەققەتلىك ، موھتاجلىق تۇرمۇش ئۇنىڭغا گۈزەللىك ئاتا قىلغانىدى. قارىمۇتۇقراق ، يۇپيۇمىلاق يۈزى ، بۇلاق سۈيىدەك تىنىق كۆزلىرى شۇنداق جەلپكار ! تولا يۇيۇلۇپ ئۆڭۈپ ، تىتىلىپ كەتكەن بۆز ياغلىقى ، تولا يىرتىلىپ ، ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشكەن چىت كۆڭلىكى ، تېشىلىپ پۇتىنىڭ باش بارمىقى «مانا ،مەن بۇ يەردە» دەپ قاراپ تۇرىدىغان ئەبجەق بەتىنكىسى ئۇنى راستىنلا پەرىشتىلىك مەرتىۋىسىگە يەتكۈزۈپ تۇراتتى.

سەن «پەرىشتە»دىن نەزىرىڭنى ئاغدۇرۇپ ، سۇلايمان ئىشانغا قارىدىڭ. ئۇ سەندىن پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن شەپقەت تىلەۋاتاتتى. ئەمما ، ئۇنىڭغا شەپقەت قىلمىدىڭ ، شەپقەت قىلىش قولۇڭدىنمۇ كەلمەيتتى. شۇڭا ، بارمىقىڭنى كۇرجۇكقا ئېلىپ :

— دەيدىغان گېپىڭ بارما؟— دەپ ۋارقىرىدىڭ ،— بولسا ئېتىنكرەك دېۋال !

— ئى - م - ى... ئەسلـ ـي... ھېـ ـزىم... م ـەن خىـ ـزىر...
سۇ... سۇ... مەن... ەن... خۇدايىمنىڭ مۆمىن ... بەندىسى...

يۈرىكىڭدە قىساس ئوتى يالقۇنجايتتى ، قەلبىڭ ھايـاجان بىـلەن تولغانىدى :

— تىلىڭنى تارت ، مۇناپىق ! ئۇ سېنىڭ خۇدايىڭ ئەمەس ! ئۇ ئۆز قوۋمىغا مەڭگۈ ۋاپا قىلغۇچىلارنىڭ خۇداسى ؛ ۋىجدان - غۇرۇرىنى ، غايە - ئېتىقادىنى مەڭگۈ ساقلاپ قالغۇچىلارنىڭ خۇداسى ؛ پۈتكۈل مەۋجۇداتنى ئىپتىخار ۋە مۇھەببەت بىلەن سۆيگۈچىلەرنىڭ خۇداسى ؛ پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ تىنچلىقى ، باراۋەرلىكى ،

ئازادلىقنى سەمىمىي ئېتىقاد، سەمىمىي مۇھەببەت بىلەن سۆيگۈچىلەرنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ باراۋەرلىكى، تىنچلىقى، ئازادلىقى ئۈچۈن تەمەسىز كۆرەشكۈچىلەرنىڭ خۇداسى!

كۆيباغلىقلار، يىگىتلەر، سەبىي قۇياش، زەرەپشان قۇشلىرى سىلەر تەرەپكە بىر-بىرلەپ كېلىشكە باشلىغانىدى. شۇڭا، سەن ئۇنىڭ شەرمەندە ھالىتىنى زەرەپشان ۋادىسىغا، زەرەپشان ۋادىسى ئارقىلىق پۈتكۈل جاھانغا كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇڭ-دە:

— قولۇڭنى كۆتۈر! — دەپ ۋارقىرىدىڭ.

ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ، ساڭا يېلىندى:

— سەللەم... سەللەمنى... كىيىۋالاي...

— سېنىڭ سەللە كىيىش سالاھىيىتىڭ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساڭا ئەمدى سەللە لازىم بولمايدۇ! — سەن كۆرجۈكنى باستىڭ، — بۇ ھېزىم ئۈچۈن!... بۇ مېنىڭ يېگەن تاياقلىرىم ئۈچۈن!... بۇ ئابدۇللانىڭ!... بۇ ئابلىكىمنىڭ!... بۇ لالىگۈل بىلەن سېلىمخاچامنىڭ تارتقان دەرد-ئەلەملىرى ئۈچۈن!... بۇ پىرقىگە بولغان ساداقىتىڭ، كۆرسەتكەن خىزمىتىڭنىڭ مۇكاپاتى ئۈچۈن!... بۇ ئۈلۈشكۈن بېغىڭدا قۇربان بولغان سازەندىلەر ۋە تاشئاخۇن، ئەدھەملەر ئۈچۈن!

سەن ھەربىر «ئۈچۈن»دىن كېيىن كۆرجۈكنى باساتتىڭ. ئەگەر بىر دىسكا ئوقۇڭ تۈگەپ قالمىغان بولسا، بۇ «ئۈچۈن»لىرىڭ قاچانغىچە داۋاملىشاتتىكىن؟ بىلمەيتتىڭ.

قۇياش تەنتەنە بىلەن كۆلەتتى؛ كاككۇكلار، سوپىسوپىياڭلار، تورۇلغىلار، تۇمۇچۇقلار — زەرەپشاننىڭ بارلىق چوڭ-كىچىك قۇشلىرى تەنتەنە بىلەن سايرايتتى. كۆزۈڭگە شۇڭغۇپلا قەلبىڭگە كىرىۋالغان «پەرىشتە» قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىنى ئاڭلاپ ئولتۇراتتى. «پەرىشتە»نىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىگە نۇر تالالىرىدەك يېيىلىپ كەتكەن ۋۇجۇدۇڭ ئۇنىڭ يۈرەك تىۋىشلىرىدىن مەستخۇشلانغانىدى...

31

«پەرىشتە» سىڭنىڭ چىن يـۈرىكىمدىن ئـۇرغۇپ چىققان رەھمەت ـ تەشەككۇرۇمنى خۇددى شەپەقتەك قىزىرىپ تۇرۇپ قوبۇل قىلىپ، ئون يىللىق كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى. سەن جىممىدە ئولتۇرۇپ ئاڭلىدىڭ. «پەرىشتە»نىڭ تەسىرلىك كەچۈرمىشلىرىدىن مۇجۇلغان يۈرىكىمنىڭ ئاغرىقى ئۇنىڭ مېھىر ـ مۇھەببەتلىك سۆزلىرى، شىپالىق نىگاھلىرى بىلەن تەسكىن تاپتى:

— ئاكامنىڭ، ئانام بىلەن ئىككىمىزنىڭ تارتقان كۈلپەتلىرىدىمىزنىڭ ئەنتىنى ئېلىپ بەردىڭىز، رەھمەت سىزگە!

— رەھمەتنى ماڭا ئەمەس، بىزنىڭ مۇشۇ ئۇلۇغ ئىنقىلابىمىزغا، مېنىڭ ئۇلۇغ دادامغا ئېيتىڭ، — دېدىڭ سەن سەمىمىيەتكە تولغان كەمتەرلىك بىلەن.

چۈنكى، خەلقنىڭ مۇشۇ ھەققانىي ئىنقىلابى بولمىغان بولسا، سەن داداڭـنىڭ، ھېكمەـتئاخۇن تېۋىپنىڭ، «كۆك بۆرە»نىڭ، ئىسكەندەرنىڭ... قىساسىنى ئالالمايتتىڭ؛ بالىلىق دەۋرىڭدىكى دوستۇڭ ھېزىمنىڭ ئۇنتۇلغان قىساسىنى ئالالمايتتىڭ؛ داداڭ بولمىغان بولسا، داداڭنىڭ شۇ ئۇلۇغۋارانە روھى سېنى قۇتقۇزۇۋالمىغان بولسا، سەن ئۆزۈڭدىن داداڭنىڭ ھەم ئۆزۈڭنىڭ قىساسىنى ئالالمايتتىڭ.

— ئىشقىلىپ، مەن سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن. سىز بولمىغان بولسىڭىز، سۇلايمان ئىشان قېچىپ كېتەتتى.

سەن گەپ قىلمىدىڭ، گەپ قىلىشنىڭ ئورنىغا باغلاردىن ئۇچۇپ كەلگەن كاككۇك، تورۇلغا، سوپىسوپىياڭ، تۇمۇچۇق، قاراقۇشقاچ... لارنىڭ شادىيانە كۈيلىرىگە قۇلاق سالدىڭ. چۈنكى، سەن تەبىئەت قوينىغا سىڭىپ كېتىۋاتاتتىڭ.

— ھە راست، — دېدى «پەرىشتە» بىردىنلا، — دادىڭىزغا

نېمە ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىمەن؟
سەن تەبىئەت قوينىدىن قىيمىغان ھالدا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، «پەرىشتە»گە دادائ ھەم ئۆزۈڭ ھەققىدە قىسقىچە سۆزلەپ بەردىڭ. ئۇ كەچۈرمىشلىرىڭنى خۇددى سەندەك جىممىدە ئولتۇرۇپ ئاڭلاپ بولۇپ، ئاخىردا:
— سىزمۇ خۇددى دادىڭىزدەكلا شۇنداق ئۇلۇغكەنسىز!— دېدى چەكسىز ھاياجان بىلەن،— مەنمۇ سىزدىن پەخىرلىنىمەن، خۇددى سىز دادىڭىزدىن پەخىرلەنگەندەك!
ئىچ ـ ئىچىڭدىن غۇرۇر، پەخىرمەنلىك، سۆيۈنۈش ھېسسىياتى قايناپ تاشتى. كۆككە قارىدىڭ. دەل شۇ چاغدا كۆز ئالدىڭدىن بىر لاچىن بىر قۇرغۇينى قوغلاپ ئۆتۈپ كېتىپ قالدى. بۇنى كۆرۈپ، قەلبىڭدىكى سۆيۈنۈش، شادلىق ـ ھاياجانلىرىڭ بىردىنلا غايىب بولدى، خۇددى لاچىن بىلەن قۇرغۇيدەك. چۈنكى، لاچىننىڭ ئالدىغا كىرىپ شەرمەندىلەرچە قېچىپ كېتىۋاتقان قۇرغۇي ساڭا ئۆزۈڭنىڭ تېخى «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىڭنى سەمىڭگە سېلىپ قويغانىدى.
شۇنداق، سەن تېخى «قۇرغۇي» ئىدىڭ.
شۇڭا، چىشلىرىڭنىڭ گۇچۇرلاپ كەتكەنلىكىنى، مۇشتلىرىڭنىڭ شۇنداق چىڭ تۈگۈلۈپ، بارماقلىرىڭنىڭ قاراسلاپ كەتكەنلىكىنى، چېھرىڭنىڭ قەھىرلىك تۈس ئېلىپ، يېنىڭدىكى «پەرىشتە»نى قورقۇتۇۋەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدىڭ.
— نېمە بولدى، سەمەندەر؟— دەپ سورىدى «پەرىشتە» ھەيرانلىق بىلەن.
سەن ئېسىڭنى يىغىپ ئۇنىڭغا قارىدىڭ.
— قانداق؟
— چىرايىڭىز بىردەمدىلا تاتىرىپ كەتتىيا؟ مۇشتلىرىڭىز تۈگۈلۈپ، چىشلىرىڭىز گۇچۇرلاپ...
سەن مىيىقىڭدا كۈلۈپ قويدۇڭ.
— ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز گەپ قىلىپ... كېسىلىڭىز بارمۇيا؟

ئادەمنى قورقۇتۇپ خۇدى !
— بايا لاچىن قوغلاپ كېتىۋاتقان قۇرغۇينى كۆرۈپ ، «قۇرغۇي» يادىمغا كېلىپ قالدى ،— دېدىڭ تومتاقلا قىلىپ .
— نېمە ؟ «كۆك بۆرە» گېپىنى قىلغان «قۇرغۇي»مۇ ؟
سېنىڭ تومتاق گېپىڭدىن «پەرىشتە» قانداق ھەيران قالغان بولسا ، سەنمۇ ئۇنىڭ سۆزىدىن شۇنداق ھەيران قالدىڭ - دە ، ئۇنىڭ قوڭۇر ، ئەمما دېڭىزدەك چوڭقۇر ، ئاھۇنىڭكىدەك ئويچان ۋە نۇرلۇق كۆزلىرىگە بېلىقتەك شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىۋاتقاچ سورىدىڭ :
— «كۆك بۆرە» ؟... سىز «كۆك بۆرە»نى بىلەمسىز ؟
— ھەئە ، بىلىمەن ،— دېدى ئۇ ،— بىر كۇنى كېچىدە سۇلايمان ئىشاننىڭ ھويلىسىنى «گارا - گۇرۇڭ» ، «كالدۇر - كۇلدۇر» قاپلاپ كەتتى . ئارقىدىنلا نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ : «ھەي سېلىمەك ، لالەك ، ئۆيگە مېھمان كەلدى ، قوپۇش !» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . بۇ چاغدا تېخى ئانام بىلەن ئىككىمىز ئەمدىلا تەكيىگە باش قويغانىدۇق . نائىلاج ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ، ھويلىغا چىقتۇق . ھويلا - سارايلار چېرىكلەر بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ . كېچىچە ئۇخلىماي چېرىكلەرگە تاماق ئەتتۇق ، گۆش پىشۇردۇق . قاچا - قۇمۇچلارنى يىغىشتۇرۇپ بولغۇچە تاڭ ئاتتى . تاڭ ئېتىپ بولغۇچە يەنە تاماق ئەتتۇق . ئەتكەن تامىقىمىزنىڭ يېرىمى ئېشىپ قالىدىغان بولدى ، دەپ تۇرسام ، نەدىكىنى ، بارمۇ ، يوق بولۇپ كەتتى . «توۋا ، بۇ خەقنىڭ ئاشقازىنى ئىككىمۇ ، نېمە ؟» دەپ ھەيران قالدىم .
شۇ كۇنى چۇشتە چېرىكلەر بىر يىگىتنى ھويلىدىكى ئۇجمىگە باغلاپ : « ‹كۆك بۆرە› دېگەن سەنمۇ ؟ شېرىكىڭ كىم ؟ تاغ ئوغرىلىرىنى قانداق ئاخباراتلار بىلەن تەمىنلىدىڭ ؟ » دەپ سوراق قىلىشقا باشلىدى . ئۇ ھېچنېمىنى ئىقرار قىلمىدى . قورساقلىرى پىچاق بىلەن تىلىندى ، كۆكسىگە قىپقىزىل قىزىتىلغان لاخشىگىر يېقىلدى . ئاخىر ئىككى قۇلىقى چورتلا كېسىۋېتىلدى !

چىرىكلەر ئۇنى سىلەر سولانغان ھېلىقى ئەسكى سامانلىققا سولاپ قويۇشتى . مەن يېرىم كېچە بولغاندا ، ئۆگزىگە پەم بىلەن چىقتىم ـ دە ، ئۇنىڭ ئىسمىنى بىلمىگەچكە :
— «كۆك بۆرە» ، ھوي «كۆك بۆرە» !— دەپ پىچىرلىدىم .
ئۇ شۇ زامىتىلا جاۋاب بېرىپ :
— سىز كىم ؟— دەپ سورىدى .
— مەن مۇشۇ ھويلىنىڭ ئىگىسى سۇلايمان ئىشاننىڭ ئىشلەمـ
چىسى ، ئىسمىم «پەرىشتە» .
— «پەرىشتە» ؟
— ھەئە .
— «پەرىشتە» قۇربان بولغانغۇ ؟
راست ، «پەرىشتە» بىر ئاي بۇرۇن قۇربان بولغانىدى . ئۇنىڭ ئىسمى ھاشىخان بولۇپ ، سامان قورساق بىر چىرىكنىڭ خوتۇنى ئىدى . ئۇ سۇلايمان ئىشاننىڭ ھويلىسىدا تۇرۇۋاتقان كۇنلەردە ماڭا ھېلىقى چىرىكنىڭ بىر كېچىدە ئۆزىگە باسقۇنچىلىق قىلغانلىقىنى ، كېيىن مەجبۇرلاپ خوتۇنلۇققا ئالغانلىقىنى... سۆزلەپ بەرگەنىدى . بىر كۇنى ئۇمۇ خۇددى «كۆك بۆرە»گە ئوخشاشلا سوراق قىلىـ
نىپ ، قىيناپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى . ئابدۇللاكامدىن نېمە ئىشلىقىنى سورىسام ، ئۇ «پەرىشتە» دېگەن ئىسىم بىلەن يىگىتلەرگە — سىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ بېرىپتىكەن .
مەنمۇ شۇ «پەرىشتە»نىڭ ئىزىنى باسماقچى بولۇپ ، «كۆك بۆرە»گە ئىسمىمنى «پەرىشتە» دېگەنىدىم . شۇڭا ، «كۆك بۆرە» بۇنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانىدى .
مەن ئۇنىڭغا ئىككى زاغرا تاشلاپ بەردىم . ئۇمۇ پەرىشتىلەرچە شىۋىرلاپ تۇرۇپ سورىدى :
— «پەرىشتە» ، سىزگە ئىشەنسەم بولامدۇ ؟
— ئىشىنىڭ ، «پەرىشتە» دېگەن ئىنسانلارغا يامانلىق قىلمايدۇ !
— قەسەم قىلىڭ .

مەن ئاللانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلدىم...

— مەن ئاخباراتنى تۇگمەن ئېرىقى بويىدىكى ھېلىقى پور تېرەكنىڭ كاۋىكىغا تىقىپ قويىاتتىم . يىگىتلەر كېلىپ شۇ يەردىن ئەكېتەتتى . لېكىن ، تۈنۈگۈن تېرەك كاۋىكىغا ئاخبارات تىقىپ قويۇش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ كەينىمگە پايلاقچى چۈشكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم . مېنى «قۇرغۇي» پاش قىلىپ قويغان ئوخشايدۇ ، ئۇ مەندىن چاپسان چىقىپ قاپتۇ ، مەن سەل كېچىكىپ قاپتىمەن . شۇڭا ، مەن «قۇرغۇي» ھەققىدىكى ئاخباراتنى تۆگەتاشنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويدۇم . ئاخبارات چىگىلگەن قولياغلىقنىڭ بىر ئۇچىغا بىر دانە گراناتنىڭ يىپىنى چىگىپ قويدۇم . سىز ئەتە كېچە تۇگمەن ئېرىقى بويىدا ماراپ يېتىپ يىگىتلەر كەلسە ، ئاخباراتنىڭ تۆگەتاشنىڭ ئاستىدا ئىكەنلىكىنى دەپ قويۇڭ . ئەگەر... ناۋادا... بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالسا ، ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇۋېلىڭ ، «قۇرغۇي»...

ئۇنىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى . چۈنكى ، سامانلىقتا چېرىكلەر كىرىپ قالغانىدى . مەن جىممىدە يېتىۋالدىم . چېرىكلەر ئۇنى يەنە سۆرەپ ئاچىقىپ كېتىشتى .

ئەمما ، شۇنىڭدىن كېيىن يوقاپلا كەتتى ، ھېچبىر ئىز - دېرىكى بولمىدى . كېيىن ئابدۇللاكامنىڭ تىڭ - تىڭلىشىچە ، ئۇ مەخپىي ئۆلتۈرۈلۈپتۇ !

ئىسىت ، ئۇ «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى دېيىشكە ئۈلگۈرەلمەيلا ئۆلۈپ كەتتى !

«پەرىشتە» پەرىشتىلەرچە بۇقۇلداپ يىغلىدى ، خۇددى يۇردكىڭدەك . كاككۇكلار ، تومۇچۇقلار ، سوپىسوپىياڭلار... تېلدىقىپ - تېلىقىپ يىغلىدى ، گوياكى «پەرىشتە»دەك . ياشلىرىڭلار زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ يىراق - يىراقلار ئۇزاپ كەتتى...

— ئەمما ، تۆگەتاشنىڭ ئاستىدىن ئاخبارات چىقمىدىغۇ ؟

— چىقمىدى ؟

«پەرىشتە» ھەيران قالدى .

— ھەئە ، مەتسالى شۇ كۈنى كېچىدە بىرىپ تاپالماي كەلدى .
— ئەمىسە ، پايلاقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ .
— گرانات نېمىشقا پارتلىمىغاندۇ ؟
— تاڭەي !... بەلكىم ، ئۇلارمۇ ئېھتىيات قىلغاندۇ .
ئىككىلىڭلار ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ، قايغۇ ـ ھەسرەت ئىلكىدە ئورنۇڭلاردىن تۇردۇڭلار...
ۋاي ئىستەي ، شۇ ئاخبارات قولىمىزغا چۈشكەن بولسا ، «قۇرغۇي»نى ھېلىغىچە تۇتۇپ ، پەي ـ قاناتلىرىنى يۇڭداپ !...
شۇ كۈنى سىلەر دۈشمەنگە ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىش پۇرستى بەرمەيلا ئاقتام ، قوزىمال ، ئىككىسۇ ، سەيلە ، ئايكوللەرگە ئارقا ـ ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىپ ، ئۇلارنى پوسكام ناھىيە بازىرىغا قاماپ قويدۇڭلار .
پولك دوختۇرخانىسى خانلەڭگەرگە كۆچۈرۈپ كېلىندى . لېكىن ، دۈشمەن دۆڭچاقار ئارقىلىق ئايلىنىپ كېلىپ ، دوختۇرخانا تۇرۇشلۇق ھويلىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ ، دوختۇر ، دورا ـ دەرمەك ۋە ئۈسكۈنىلەرنى ئېلىپ قېچىشتى . سىلەر دەل ۋاقتىدا قوغلاپ ، دۆڭچاقاردا ئىككى سائەتلىك قاتتىق جەڭ قىلىپ ، دوختۇرلارنى قۇتقۇزۇۋالغان بولساڭلارمۇ ، بىراق روتا كوماندىرىڭلارنى دوختۇر ئابدۇكېرىم ئېتىۋېتىپ قېچىپ كەتتى .
ئابدۇكېرىمنىڭ قېچىشى بىلەن سىنىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىڭ توغرىسىدىكى تالاش ـ تارتىشلار شىپپىدە بېسىقىپ قالدى .

32

شۇنىڭدىن كېيىن غەلىبە سىلەرگە قۇچاق ئېچىۋەردى : 1 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى دۈشمەن سىلەرنى قاغىلىقتىن قوشراپقا قانداق

سۇر ـ توقاي قىلىپ ئەكىلىپ قويغان بولسا ، سىلەرمۇ دۈشمەننى يەنە شۇنداق سۇر ـ توقاي قىلىپ ، يەكەن بىلەن قاغىلىقتا (بازار ئىچىگە) قاماپلا قويغانىدىڭلار .

دەل شۇ پەيتلەردە ئابدۇكېرىمنىڭ قەشقەر ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئاراڭلارغا سوقۇندۇرۇپ كىرگۈزگەن ئىشپىيونى ئىكەنلىكى ئېنىقلىنىۋىدى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭ رەسمىي ئېتىراپ قىلىندى ، گەرچە تولۇق ئىسپات بولمىسىمۇ ؛ سەن يەڭگىللەپلا قالدىڭ ، خۇددى پەرىشتە قانىتىدەك ، گەرچە مەتسالى «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭگە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ .

ئەپسۇسكى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭ پۈتۈن جەڭچىلەر ئوتتۇرىسىدا جاكارلىنىش پەيتىدە — ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى قاغىلىقتا ، قىرغىز پولكى ، تاجىك پولكى ۋە ھەسەن ھاجىم پولكى يەكەنگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ، جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە سىلەر زەرەپشان دەرياسى بويىغا تۇيۇقسىزلا يىغىلدىڭلار . بارلىق پولكتىكى ھەممە جەڭچى ، ئوفىتسېرلار تولۇق يىغىلغانىدى . كۆز يەتكۈسىز ياپيېشىل چىملىق ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغان ، يېڭى ھايات تەشنالىقىدا قىزىغان قانلار تومۇرلاردا ئۆركەشلەپ ئاقاتتى ، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك . كۆكتە بايراقلار لەپىلدەيتتى ، گوياكى تاشئاخۇننىڭ يۈرىكىدىكى بايرىقىدەك . ئالغا تەلپۈنۈپ تۇرغان يۈرەكلەرنىڭ دۈك ـ دۈكلىرى چاپچىپ تۇرغان ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ، زەرەپشان ۋادىسىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئاجايىپ جۇشقۇن ، ئاجايىپ پەخىرلىك ، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك كەيپىيات ھاسىل قىلىنغانىدى .

مېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىم مۇشۇ كاتتا يىغىلىشتا جاكارلىنىدىغان بولدى ـ دە ! نېمىدېگەن ئۇلۇغ ئىش ـ ھە !

خىياللىرىڭنى يىگىتلەرنىڭ غۇلغۇلا ـ مۇلاھىزىلىرى بۇزۇۋەتتى .

— پاراتتىن ئۆتىدىكەنمىز ، — دېدى ئاراڭلاردىن بىرى .

پارات ؟ نېمە پارات ئۇ ؟

بىلمەيتتىڭ.

— قېنى، جەڭچىلىرىڭىزگە كوماندا بېرىڭ، — دېدى سەن كۆرۈپمۇ باقمىغان يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ئۆزبېك ئوفىتسېر روتا كوماندىرىڭلارغا.

— دىققەت!

سىلەر جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇردۇڭلار.

— قېنى، سىزمۇ سەپكە كىرىڭ، — دېدى ھېلىقى ئوفىتسېر.

كوماندىرىڭلار سەپكە كىردى. ھېلىقى ئوفىتسېر كوماندا بەردى. تەرەپ - تەرەپتە مۇشۇنداق كوماندا بېرىلىۋاتاتتى.

— قورالنى قوي!

ھەممىڭلار قورالىرىڭلارنى يەردە رەتلىك قويدۇڭلار.

— سىزمۇ قويۇڭ.

روتا كوماندىرىڭلار قويمىغانىكەن، ئۇمۇ قويدى.

— ئارقىغا بۇرۇل!

بۇرۇلدۇڭلار.

— قەدەملەپ مارش!

ماڭدىڭلار؛ ناھايىتى ئۇزاق ماڭدىڭلار؛ ھەتتا بىر ئۆمۈر ماڭدىڭلار. بىر چاغ بولغاندا، ئاندىن توختاش بۇيرۇقى بېرىلدى، توختىدىڭلار. ئويلىدىڭ: ئەجەب ئۇزاق مېڭىپ كەتتۇق، كۈھىقاپقا كېتىپ قالدۇقمۇ، نېمە؟

سەن ئۆزۈڭنى خۇددى كۈھىقاپقا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ قالغانىدىڭ. چۈنكى، قورالىڭ كەينىڭدە قالغانىدى. قورالدىن ئايرىلىپ قالسام قانداق بولىدۇ؟ قورالدىن ئايرىلىپ قالغاندىن جاندىن ئايرىلىپ قالغان ياخشى ئەمەسمۇ؟ قورالدىن ئايرىلىپ قېلىش — ھەممىدىن ئايرىلىپ قېلىش دېگەن گەپ!

شۇلارنى ئويلاپ يۈرىكىڭ چىمىلدەپ قىلىپ كەتتى. شۇڭا، ئارقاڭغا قاراشقا شۇنچە تەقەززا بولۇپ كەتتىڭ. بىراق، كوماندا بېرىلمىدى. كوماندىنى كۈتتۈڭ؛ كوماندىنى زارىقىپ كۈتتۈڭ،

يەنىلا بىرىلمىدى . ھەيران قالدىڭ : «نىمىشقا ؟» — بىلمەيتتىڭ .

كوماندىنى بىر سائەت كۈتتۈڭلار...

بىر ئۆمۈر ، ھەتتا بىر زامان كۈتتۈڭلار...

بىراق ، يەنىلا بىرىلمىدى . يۈرىكىڭ سەۋەبسىز لا تەشۈشلىك سوقۇپ كەتتى ؛ يۈرىكىڭ قۇلىقىڭغا تەشۈشلىك پىچىرلاپ كەتتى . ئەمما ، نىمىدەپ پىچىرلىغانلىقىنى ئۇقالمىدىڭ . نىمىشقا يۈرىكىڭ تەشۈشلىك سوقۇپ ، تەشۈشلىك پىچىرلاپ كېتىدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ .

بىلگۈڭ كېلىپ ، ھەربىي ئۇستابقا تۈنجى قېتىم خىلاپلىق قىلىپ ، ئارقاڭغا ئۆرۈلدۈڭ ، ئۆرۈلدۈڭيۇ ، باياتىن بىرى تەشۈش-لىك سوقۇپ ، تەشۈشلىك پىچىرلاپ تۇرغان يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ ، پارە - پارە بولۇپ كەتتى . ئۇستىخانلىرىڭ قاراسلاپ سۇنۇپ ، نېرۋىلىرىڭ ئوتلۇق ھۈجەيرىلىرىڭگە گۈپپىدە يىقىلىپ ، مۇزدەك قېتىپ قالدى . چۈنكى ، ناھايىتى يۈز قەدەمچە يىراقلىقتا قالغان قوراللىرىڭلار ئەدىياللارغا ئورىلىپ ، ئات ، قېچىر ، تۆگى-لەرگە ئارتىلىپ بولغانىدى .

سەن بىقىنىڭدىكى يىگىتنى ۋىژىلداپ تۇرغان يۈرىكىڭ بىلەن نوقۇدۇڭ . شۇنىڭ بىلەن بىر - بىرىنى نوقۇش باشلىنىپ ، ھەم-مىڭلار كوماندىسىز لا ئارقاڭلارغا بۇرۇلۇپ بولدۇڭلار .

— ۋاي ، قوراللىرىمىزنى يىغىۋاپتىغۇ ؟

— نىمە گەپ بۇ !

— مايلاپ ، بۇزۇلغان يەرلىرىنى ئوڭلاپ بىرەمتىكىيا ؟

— بۇنى بىلگەن بولسام ، پايىنىكىگە ئېتىمنى ئويۇپ قويىدى-كەنمەن !

— ھەرنىـمە بولسا ، مەن ئىسمىمنى پايىنىكىگە ئويۇپ قويۇپ-تىكەنمەن !

— ئەستاخ... مىلتىقىم ئازغاش بولۇپ كېتەرمۇ ئەمدى ؟ ئەجەب نوچى مىلتىقتى !

— مېنىڭمۇ شۇ ، دەل جايىغا تېگىپتىكەن كاساپەت . ۋاي ئىسىت !

— سەمەندەر ، سەن قانداق قىلغان ؟

— مەنغۇ ئىسمىمنى ئويۇپ قويغان ، لېكىن...

كوماندا بېرىلدى ، يىغىلدىڭلار . يىغىن ئېچىلدى . يىغىندا سىلەرنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قوشقان تۆھپەڭلار دەبدەبىلىك سۆزلەر بىلەن ماختالدى ، قەھرىمانا كۆرەش روھىڭلار مەدھىيىلەندى . خەلق نامىدىن سىلەرگە چوڭقۇر رەھمەت ـ تەشەككۇرلەر ئېيتىلدى .

سىلەر بۇنى ئاڭلاپ ئۆز ـ ئۆزۈڭلاردىن غۇرۇرلاندىڭلار ، پەخىرلەندىڭلار . كۆزۈڭلارغا ئىسسىق ياش كېلىپ ، روھىڭلار زەرەپشان دەرياسىدەك ئۇرغۇپ تېشىپ ، زەرەپشان ۋادىسىنى لەرزىگە سالدىڭلار :

— ھۇررا !... ھۇررا !... ھۇررا !...

ئەمما ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا «ئون بىر ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى» ئىمزالانغانلىقى ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەسىس قىلىنىپ... ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ ، شىنجاڭدا تىنچلىق ئورنىتىلغانلىقى... تەنتەنە بىلەن جاكارلىنىۋىدى ، ھەممىڭلار لاسىدە بولۇپ قالدىڭلار . ئۇرغۇپ تۇرغان قىران روھىڭلار ۋۇجۇدۇڭلاردىن كۆككە قاڭقىپ چىقىپ ، خۇددى ئوق تەگكەن كەپتەردەك يەرگە پوك ـ پوك تۆكۈلۈپ ، سىلەر قۇرۇق ئۇستىخانغا ئايلىنىپ قالدىڭلار .

— بۇ يىلاننىڭ قۇيرۇقىنى كېسىپ ، بېشىنى ساق قويغان بىلەن ئوخشاش ئەمەسمۇ ؟ بىر ئىش قىلساق ، ھەمىشەم شۇنداق چالا قىلىدىكەنمىز خۇدى !

— تىنچلىق ئورنىتىلىپتۇمىش تېخى ! قاراپ تۇرۇڭلار ، گومىنداڭ بار يەردە تىنچلىق بولمايدۇ !

— بىزنىڭ قورالىمىزنى يىغىۋالغان بىلەن ، گومىنداڭچىلارنىڭ قورالىنى كىم يىغىۋالىدىكەن قېنى ؟

— ئىسىت ، بىھۇدە تۆكۈلگەن قانلار !
— بۇنداق ئىنقىلابنىڭ ئانىسىنى خۇدى !...

يىگىتلەر مۇشۇنداق غۇدۇراشقىنىچە بىر - بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلىشىپ ، تەرەپ - تەرەپكە پۇرررىدە توزۇپ كېتىشتى ، خۇددى بوراندا قالغان توزغاقتەك .

سەنمۇ سەپداشلىرىڭ بىلەن خوشلىشىپ بولۇپ ، ئۆزۈڭنى چىملىققا دۈم تاشلاپ ، ئەلەم بىلەن يىغلىدىڭ ؛ پىغان بىلەن يىغلىدىڭ ؛ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ !

چۈنكى ، سەن تېخى ئەدھەمچە روھ بىلەن ئۆز - ئۆزۈڭدىن قىساس ئېلىپ بولالمىغانىدىڭ ؛ سەن تېخى تاشئاخۇنچە روھ بىلەن داداڭنىڭ ، ئىسكەندەرنىڭ ، تاشئاخۇننىڭ ، ئەدھەمنىڭ ، ھېلىقى ئۈچ نەپەر سازەندىنىڭ ، يىڭنىچىنىڭ ، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ، ئەل - يۇرتنىڭ قىساسىنى ئېلىپ بولالمىغانىدىڭ ؛ سەن تېخى مەتسالى بىلەن زۇمرەتچە روھ بىلەن «قۇرغۇي»نى تۇتۇپ ، پەي - قاناتلىرىنى يۇلۇپ ، يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپنىڭ ، «كۆك بۆرە»نىڭ قىساسىنى ئېلىپ بولالمىغانىدىڭ ؛ سەن تېخى سەمەندەرچە روھ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى ، تاغاڭنىڭ «ساتقۇن» ، «غالچا» ئەمەسلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ ، ئۇنى مۇشۇنداق كاتتا بىر يىغىلىشتا جاكارلىتىپ بولالمىغانىدىڭ ؛ سەن تېخى ئۆزۈڭنىڭ دەرد - ئەلەملىرىڭنى تەڭرىگە ھەر ھالدا يەتكۈزەلىگىنىڭ بىلەن ، ئەلنىڭ دەرد - ئەلەملىرىنى يەتكۈزۈپ بولالمىغانىدىڭ ؛ ئەڭ مۇھىمى ، سەن — سىلەر تېخى ئوغۇزخانچە روھ بىلەن كۈرەش قىلىپ ، رەقىبىڭلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىپ ، گۈزەل ، ھۆر دۇنيا بەرپا قىلىپ ، مۇشۇ مەقسەتتە جان بەرگەن ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ بۈيۈك روھىنى خۇش قىلىپ بولالمىغانىدىڭلار !

شۇڭا ، ھىلالىددىننىڭ ناخشىسى قەلبىڭدە تېخىچە ئەكس سادا قايتۇرۇپ تۇراتتى :

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ ؟

ئاھ خۇدا ، بۇ نېمە ئۇچۇن ؟ زادى نېمە ئۇچۇن ؟ نېمە ئۇچۇن بىز ، بىزلا دەرد ـ ئەلەملىرىمىزنى ساڭا يەتكۈزەلمەيمىز ؟ نېمە ئۇچۇن سېنى بىزلا تەسىرلەندۈرەلمەيمىز ؟

ئېيتقىنە ئۇلۇغ تەڭرىم ، دۇنيادا ئازادلىققا ئېرىشمىگەن پەقەتلا بىزلا قالدۇق ، باشقىلارغا ئازادلىق ئاتا قىلىپ بولدۇڭ . بۇ زادى نېمە ئۈچۈن ؟ بىز سېنى قاچان ، قانداق رەنجىتىپ قويغاندۇق ؟

«تەقدىر ؟ تەقدىر دېگەن نېمە ؟ »

بىلمەيتتىڭ .

ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، قەلبىڭدىن توساتتىنلا كۆتۈرۈلۈپ قالغان «تەقدىر دېگەن نېمە ؟ » دېگەن سوئالغا ئىنجىقلاپ تۇرماي ، چوقۇم : «تەقدىر دېگەن — ئادەم ! » دەپ جاۋاب بەرگەن بولاتتىڭ ؛ تەڭرىدىن ئاغرىنىپ ، ھەسرەت بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاشىڭ ئورنىغا سېنى — سلەرنى مۇشۇنداق تەقدىرگە دۇچار قىلغان ۋە قىلىۋاتقان ئادەملەردىن ئاغرىنغان ، شۇ ئادەملەر بىلەن كۈرەش قىلىش ئۈچۈن ، ئوغۇزخاننى نۇرانە مەنزىلگە باشلاپ چىققان كۆك بۆرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن تامغان ياۋايىلەرچە روھىڭنى چوڭقۇر ئۈمىد بىلەن مەھكەم قۇچاقلاپ قالغان بولاتتىڭ ، خۇددى ۋىجدانىڭنى قۇچاقلاپ قالغاندەك !

ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . قۇياش يەنىلا غەمسىز ھىڭگىيىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ باياتىنقى گۈزەل لاتاپىتىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغاندى ، ئۇ شۇنچىلىك سەت ، شۇنچىلىك خۇنۇك !

زەرەپشان قۇشلىرى — تورۇلغا ، تۇمۇچۇق ، سوپىسوپىياڭ ، كاككۇكلار... سېنى ھەسرەتلىك كۈيلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويماق بولۇۋاتاتتى .

زەرەپشان ۋادىسى بىردەمدىلا چۆلدەرەپ قالغانىدى ، خۇددى

مۇناپىقنىڭ كۆڭلىدەك . كۆڭۈلگە يارىشا ، ھۇررا سادالىرىنى ياڭ-
رىتىپ ئاتاكىغا ئۆتكەندە كۆتۈرۈپ ماڭىدىغان بايرىقىڭلارنىڭ بىرى
بولسىمۇ لەپىلدەپ تۇرغان بولسا بىر كاشكى !

ئەمما ، يۇرىكىڭدە تاشئاخۇن ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايراق
لەپىلدەپ تۇراتتى .

سەن پولك كوماندىرى تۇردىقاريي بەگنى ناھايىتى تەستە تاپ-
تىڭ . ئۇنى كۆرۈپ بولغۇچە يەنە ئىچ - ئىچىڭدىن يىغا قايناپ
چىقتى . ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈڭنى تۇتالمىدىڭ .

— نېمە بولدى ؟ نېمىگە يىغلايسەن ؟

— ...

سەن گەپ قىلمىدىڭ . چۈنكى ، نېمە دېيىشىڭنى ئۇقالماي
قالغانىدىڭ .

— قورالدىن ئايرىلىپ قالغانغا ؟

— ...

جاۋاب بېرىشىنىڭ ئورنىغا بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . ئەمما ، پول-
كوۋنىكنىڭ سوئالىغا كۆزۈڭ ، ھەسرەتلىك كۆز ياشلىرىڭ «ھەئە»
دەپ جاۋاب بەردى .

— قورالدىن ئايرىلىپ قېلىش شۇنچىلىك قورقۇنچلۇقما ؟—
دەپ سورىدى پولكوۋنىك تۇردىقاريي بەگ ،— مەن ساڭا دەپ قو-
ياي ، يىگىت . ئېسىڭدە چىڭ تۇت ، ئەڭ قورقۇنچلۇقى قورالدىن
ئايرىلىپ قېلىش ئەمەس ، بەلكى ۋىجدان - غۇرۇر ۋە غايە -
ئېتىقادتىن ئايرىلىپ قېلىش ، غايە - ئېتىقادنىڭ ئۆزى — قورال ،
ئەمما قورال — ئېتىقاد ئەمەس !

ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىچ - ئىچىڭدىن قايىل بولۇپ ، ئۇنىڭغا
ھۆرمەت بىلەن قارىدىڭ .

— قەددىڭنى رۇسلا ، مەردانە ياشا !

يىغاڭنى توختىتىپ ، جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇردۇڭ .

— مېنى ئىزدەپ ناھايىتى ئوبدان قىپسەن ،— دېدى پولكوۋ-
نىك نەرسە - كېرەكلىرىنى جىددىي يىغىشتۇرۇۋېتىپ ،— زۇمرەت

«قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى ئېنىقلاپتۇ...

سەن پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى چەكسىز ھاياجان ئىلكىدە بولدۇڭ:

— ئابدۇكېرىممىكەن؟!

— ياق، ئۇ ئەمەسكەن. زۇمرەتنىڭ دېيىشىچە، ئابدۇكېرىم «قۇرغۇي»نىڭ شېرىكى ئوخشايدۇ. زۇمرەت «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى «دەي» دەپ بولغۇچە ئىشخانىغا ھاشىم خۇيجاڭلار كىرىپ قېلىپ، دوكلاتىنى ئاڭلىيالمىدىم. ئۇ چاچقۇمغا كەتكەن، ھەپتە بولدى، قايتىپ كەلمىدى، بۈگۈن - ئەتە كېلىپ قالار. ئۇ كەلسە، ئۇنىڭدىن «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى سورىۋېلىپ، ئۇنى («قۇرغۇي»نى) مەخپىي ھالدا جەھەننەمگە يوللاپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئال! بۇ — بۇيرۇق، ساڭا بېرىلگەن ئاخىرقى بۇيرۇق!

پولكوۋنىكنىڭ سۆزلىرىنى، ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئاڭلاپ، تومۇر - تومۇرلىرىڭدا بىر خىل كۈچلۈك ھاياجان مەۋج ئۇردى؛ پولكوۋنىكتىن ئاخىرقى بۇيرۇق تاپشۇرۇۋېلىپ، ۋۇجۇدۇڭ قايتىدىن ھاياتىي كۈچكە تولۇپ، قانلىرىڭ كۆۋرەپ ئاقتى، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك. چۈنكى، ساڭا ئۆزۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتلاش پۇرسىتى ئاخىر يېتىپ كەلگەنىدى، گەرچە كېچىكىپ بولسىمۇ. شۇڭا، ئىككى پۇتۇڭنى تاققىدە جۈپلەپ چاس بېرىپ:

— بۇيرۇقنى قەتئىي ئورۇندايمەن، پولكوۋنىك! — دېدىڭ جەڭگىۋار تەلەپپۇزدا.

— ياخشى!

ئاقپىشماق چېھرىدە چوڭقۇر رازىمەنلىك ئەكس ئەتكەن پولكوۋنىك سېنى مەھكەم قۇچاقلاپ، خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويدى.

سەن خۇددى قۇش پېيىدەك يەڭگىل قەدەملەر بىلەن ياپيېشىل چىملىقتا تاقلاپ - يۈگۈردۈڭ، خۇددى كېيىكتەك. چۈن-

كى ، سىنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭ ئىسپاتلىنىپ ، روھىي بى-
سىم ، روھىي ھاقارەتتىن قۇتۇلۇش ئالدىدا تۇراتتىڭ . شۇڭا ، سەن
يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ بار ئاۋازىڭ بىلەن ۋارقىرىدىڭ :

«مەن ‹قۇرغۇي› ئەمەس !… مەن ‹قۇرغۇي› ئەمەس !…»

ئەمما ، چەكسىز كەتكەن بۇ چىملىقتا سېنىڭ بۇ شادىيانە
جاكارىڭنى ئاڭلايدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى .

زۇمرەت ئىتتىكرەك كەلسە ، يۇرتداشلىرىمنىڭ ئالدىدا مې-
نىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىمنى ئىتتىكرەك ئىسپاتلىسا ، ئەل -
جامائەت ئالدىدا يۈزۈم ئىتتىكرەك يورۇق بولسا ، نېمىدېگەن ئۇلۇغ
ئىش بولاتتى _ ھە !

«مەتسالى ، مەن ‹قۇرغۇي› ئەمەس !»

سەن زۇمرەتتىنمۇ بەكرەك مەتسالى بىلەن ئۇچرىشىشقا شۇن-
چىلىك تەقەززا بولۇپ كەتتىڭ . چۈنكى ، مەتسالى ئۆزىنىڭ گۇمان-
لىق كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئە-
كەنلىكىڭدە ئەڭ چىڭ تۇرۇۋالغان جانجىگەر دوستلىرىڭنىڭ بىرى
ئىدى . شۇڭا ، سەن مەتسالىنىڭ ئالدىدا يەرگە قاراپ قېلىشنى ،
مۇشۇ سەۋەبتىن سادىق بىر دوستۇڭدىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالى-
مايتتىڭ .

ئەپسۇسكى ، زۇمرەتنى كاچۇڭدا ئۈچ كۈن ، كۈيباغدا «پەرىش-
تە» بىلەن ئىككى كۈن ساقلىدىڭ ، كەلمىدى . ئاخىر : «چوپانغا
كېتىپ بولىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ، بەشىنچى كۈنى
«پەرىشتە»نى ئېلىپ چوپانغا كەلدىڭ . ئۆيگە كىرىپ بولغۇچە ئاناڭ
سېنى باغرىغا بېسىپ تۇرۇپ قاغىلىق بازىرىغا قېچىپ كىرىۋالغان
يۈسۈپ بەگنىڭ قاغىلىقتىن ئا ليەنجاڭ ئىسىملىك بىر ئوفىتسېر-
نىڭ باشچىلىقىدا يۈز نەچچە چېرىكنى باشلاپ كېلىپ ، ئىنقىلابقا
قاتناشقان يىگىتلەرنى تۇتقۇن قىلىشقا باشلىغانلىقىنى ، شۇڭا ئۇلار-
نىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى ، قايسىبىر تۇل
خوتۇننى «مېنىڭ بىر پاقلىنىمنى ئۆلتۈرۈپ يېۋاپسەن» دەپ چې-
چىدىن ئۈجمىگە ئېسىپ قويغانلىقىنى ، شۇنىڭ بىلەن يۈسۈپ بەگ-

نىڭ بىرەر باقىسىنى، بىرەر - يېرىم تال ياغاچ - تېشىنى...
ئېلىپ سالغان كىشىلەر ئېلىنىۋالغان نەرسىلىرىنى بىر - بىرلەپ
ئەكېلىپ بەرگەنلىكىنى، چوپان ئازاد بولغان بەش - ئالتە ئىنىسىغا-
قى چوپانغا بەگ بولۇپ تۇرغان سىدىق بەگنى «سەن تاغ ئوغرىلىرىغا
يالاقچىلىق قىلدىڭ، ئىنىسى توپىلاپ، ئۇلارغا ياردەم قىلدىڭ،
مال - مۈلۈكلىرىمنى تاغ ئوغرىلىرىغا ئۈلەشتۈرۈپ بەردىڭ...»
دەپ تىرىك تۇرغۇزۇپ كۆزىنى ئويۇپ، پۇت - قوللىرىنىڭ پېيىنى
كېسىپ تاشلىۋەتكەچكە، جېنىنىڭ ئۈچ كۈندە چىققانلىقىنى...
سۆزلەپ بەردى - دە:

— بالام، سەنمۇ تېز قاچ... سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم! — دەپ
چوڭقۇر ئانىلىق مېھرى بىلەن يېنىنىش - يېنىنىشلاپ سۆيۈپ
«خوش!» دېدى. «پەرىشتە»مۇ سېنى ھەسرەتلىك ئۆكسۈشلىرى
ئارقىلىق ئۇزىتىپ قويدى...

سەن شۇ قاچقانچە قاراچۆل يايلىقىغا بېرىپ، مالچىلارنىڭ
ئارىسىدا بىر - ئىككى ئاينى ئۆتكۈزدۈڭ. يۇرتتىن ئالەم - جاھان-
نىڭ بىرئاز تىنچىغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. قايتىپ
كېلىپ، سېنى زارىقىپ كۈتۈپ تۇرغان «پەرىشتە» بىلەن توي
قىلدىڭ.

قۇلىقىڭدا پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى
جاراڭلايتتى. شۇڭا، سەن زۇمرەتنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلدىڭ.
ئەمما، ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئالالمىدىڭ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ھايات ياكى
ھايات ئەمەسلىكىنى، ھايات بولسا، ئۇ زادى نەدە؟ ھايات بولمىسا،
قەيەردە قانداق ئۆلۈپ كەتتى؟ زادىلا ئۇقالمىدىڭ. ئابدۇكېرىمنىڭ
جەسىتى تۇمەن دەرياسى بويىدىن كۆكسىگە پىچاق سانجىلغان ھالدا
تېپىلغانلىقى توغرىسىدا ئۇچۇرغا ئىگە بولدۇڭ. شۇنىڭ بىلەن
يەنىلا «قۇرغۇي» بولۇپ قېلىۋەردىڭ. چۈنكى، سەن پولكوۋنىك
تۇردىقارىي بەگنىڭ زۇمرەتتىن ئاڭلىۋالغان سۆزلىرى بىلەنلا ئۆ-
زۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتلىيالمايتتىڭ. يازما يا-
كى ئاغزاكى ئىسپاتقا، ئەڭ مۇھىمى تىرىك شاھىتقا ئىگە بولۇش

ئۈچۈن ، چوقۇم زۇمرەتنى تاپماي بولمايتتى . بىراق ، ئۈمىدسىز-
لەنمىدىڭ .
«قۇرغۇي»نى چوقۇم تۇتىمەن! تۇتۇپ ، پولكوۋنىكنىڭ ئا-
خىرقى بۇيرۇقىنى چوقۇم ئورۇنداپ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قى-
ساسىنى ئېلىپ ، روھىنى خۇش قىلىمەن! »
ئاخىرقى بۇيرۇق قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلايتتى ، يۈرىكىدە تاش-
ئاخۇننىڭ ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايرىقى لەپىلدەيتتى . خىيال
بۈركۈتلىرىنىڭ «قۇرغۇي»نىلا شىكار قىلاتتى .
ئەمما ، «پەرىشتە»نىڭ تۇغۇت كۈنلىرى يېقىنلىشىپ قالغان
ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە سەن تۇيۇقسىزلا تۇتقۇن قىلىندىڭ . لې-
كىن ، بىر دوستۇڭ بىلەن سىلەرنى يالاپ ماڭغان چېرىكنى بوغۇپ
ئۆلتۈرۈۋېتىپ ، قېچىپ كەتتىڭلار . سىلەر قاچار - قاچار جەنۇب
تەرىپى تاشقورغان بىلەن ، غەرب تەرىپى كەشمىر ۋە ئافغانىستان
بىلەن ، شەرق تەرىپى گوما ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدىغان بەش-
كەنتتاغقا يېتىپ كەلدىڭلار . چۆپ ، پاخپۇ ، يولۇڭ ، بولۇڭ ،
قۇلانئالغۇدىن ئىبارەت بەش كەنتتىن تەركىب تاپقان بۇ تاغلىق
يېزىدىكى ئىنقىلابىي سەپداشلىرىڭلار ۋە ئاق كۆڭۈل تاغلىقلار سى-
لەرنى ئىللىق باغرىغا باستى .
بەشكەنتتاغنىڭ تېرىلغۇ تۇپرىقى ئاز بولغاچقا ، بۇ يەردىن
چىققان ئاشلىق چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداشقا يەتمەيتتى .
شۇڭا ، قاغىلىق بازىرىدىن ئاشلىق يۆتكەشكە توغرا كېلەتتى . چې-
رىكلەر كۆكيار يېزىسىنىڭ ئاقمەسچىت كەنتىدە چازا قۇرۇپ ،
يولنى قاتتىق قامال قىلىۋالغاچقا ، بەشكەنتتاغدىكى چارۋىچىلار
ساتىدىغان مال - چارۋىلىرىنى ، يۇڭ - تېرە ، سېرىقماي ، قۇرت
قاتارلىق يەرلىك مەھسۇلاتلىرىنى يا قاغىلىق بازىرىغا ئەكىرەلمەي ،
يا بازاردىن ئاش - ياغ سېتىۋېلىپ بەشكەنتتاغقا ئاچىقالماي ، تۇر-
مۇشتا ئىنتايىن قىينىلىپ ، كىچىك باللار ، كېسەلمەن قېرى -
چاللار ئاچ - زارلىقتىن بىر - بىرلەپ قىرىلىپ كېتىۋاتاتتى .
ئۇنىڭ ئۈستىگە گومىنداڭچىلار ئۆچ ئېلىشنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ ،

باج ـ سېلىقنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇپ ، بۇلاڭ ـ تالاڭنى كۆپەيتىۋەتـ‌كەنىدى . دەسلەپكى قەدەمدە ھەسەن بەگ قاتارلىق قىرىق نەچچە ئىنقىلابچى تۇتقۇن قىلىنغانىدى .

ئاخىر بەشكەنتتاغ خەلقى ئەمەس ، گومىنداڭنىڭ ۋەھشىي چېـ‌رىكلىرى سېنى بەشكەنتتاغ باغرىدىن سىقىپ چىقاردى .

سەن ئۈچ قىزى بىلەن ئىنقىلابقا قاتناشقان ھاپىز بەگ ئىسمـ‌لىك بىر قىرغىز ئادەم بىلەن كەشمىرگە قاراپ قاچتىڭلار . ئەمما ، چېرىكلەر قوغلاپ كېلىپ ، ھاپىز بەگنىڭ ئۈچ قىزىنى تۇتۇۋالدى . ھاپىز بەگ قىزلىرىغا تارتىشىپ كەينىگە يېنىپ كەتتى . سەن يەنە ئالتە ھەمراھىڭ بىلەن كەشمىرگە قاراپ مېڭىۋەردىڭ . پۇتۇڭ تولىمۇ ئېغىر ئىدى . ھايات تەشنالىقى سېنى ئالدىڭغا ئىتتىرەتتى ؛ پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى قۇلاق تۈۋىڭدە جاراڭلاپ ، سېنى كەينىڭگە تارتاتتى ؛ تاشئاخۇننىڭ ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايرىقى يۈرىكىڭدە لەپىلدەپ ، ساڭا : «كەينىڭگە يان» دەپ بۇيرۇق بېرىپ تۇراتتى ؛ تاغلاردىكى «كۆك بۆرە»لەر ھۇۋلاپ ، سېنى ئۆز توپىغا چىللايتتى .

ئەمما ، سەن بۇلارغا پەرۋا قىلماي مېڭىۋېرەتتىڭ .

«بىتتىم»دىن كېيىن مەن جاھاننىڭ بۇنداق بولۇپ كېتىشىنى ئويلىمىغان...

سەن مۇشۇنداق ئويلاپ ، مۇشۇنداق باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرـ‌سىتىپ مېڭىۋەردىڭ . مۇشۇنداق مېڭىپ كەشمىرگە ، پاكىستانغا ، تۈركىيىگە ، سەئۇدى ئەرەبىستانىغا ، زەيىنىددىن ۋە قايسىبىر ئۆزـ‌بېك ئوفىتسېر تولا گېپىنى قىلىدىغان ئامېرىكىغا ، ئىشقىلىپ قەيەر ھۆر بولسا ، شۇ يەرگە كەتمەكچى بولغانىدىڭ .

كۆكتە توپ ـ توپ كۇل رەڭ بۇلۇتلار تەلۋە شامالنىڭ قوغلىشى بىلەن ھېلى شىمالدىن جەنۇبقا ، ھېلى جەنۇبتىن شىمالـ‌غا ، ھېلى شەرقتىن غەربكە ، ھېلى غەربتىن شەرقكە سۈرۈلۈپ ، مۇساپىرنىڭ كۆزىدىن ئاقىدىغان ياشتەك ھەسرەتلىك ياش تۆكۈشكە تەمشىلىپ تۇراتتى .

شۇنداق، سەنمۇ شامال قاياقتىن سوقسا، شۇنىڭ قارشىسىغا سۇرۇلۇپ، سەرسان ـ سەرگەردان بولىدىغان ۋەتەنسىز بۇلۇتلارغا ئوخشاپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتىڭ!

يۈرىكىڭ پىژژىدە ئېچىشىپ قالدى، ئەمما چىدىدىڭ.

يول باشلىغۇچى يىگىت قەدىمكى كارۋان يوللىرى بىلەن ئاخىر سىلەرنى كەشمىر تۇپرىقىغا دەسسەتتى. كۆز ئالدىڭدا چەكسىز كەتكەن زېمىن يېيىلىپ ياتاتتى. ئەمدى كەينىڭلاردىن قوغلاپ كېلىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى. چېرىكلەرنىڭ زۇلمىدىن تامامەن قۇتۇلغانىدىڭلار.

ئەمما، يۈرىكىڭ، قەلبىڭ، بارلىق نېرۋا ـ ھۇجەيرىلىرىڭ ۋىجدانىڭنىڭ قورشاۋىدا قالغانىدى. سەن بۇ قورشاۋدىن بۆسۈپ چىقىپ كېتەلەمسەنكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

شۇڭا، داۋاملىق مېڭىۋەردىڭ. ئەمما، بىردىنلا چاۋار ـ چاتقاللىق، يىلان ـ چايانلىق، ئازغان ـ تىكەنلىك يولغا كىرىپ قالدىڭ. يىلان ـ چايانلار كۇشۇلداپ، ساڭا ھەملە قىلاتتى. سەن بار كۈچۈڭنى يىغىپ قاچاتتىڭ. ئازغان ـ تىكەنلەر يۈرىكىڭنى، قەلبىڭنى تىلىپ قان ئالاتتى. يىلان ـ چايانلار، ئەجدىھالار، دىۋە ـ پەرىلەر، توڭگۇز ـ قاۋانلار... ھەملە بىلەن قوغلاپ كېلەتتى. سەن قېچىپ كېتىۋېتىپ بار ئاۋازىڭنى يىغىپ، ئىلتىجالىق بىلەن ۋارقىرىدىڭ:

— خىزىر، سەن نەدە؟!...

ئەمما، خىزىر تۇرماق، ئۇنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى، ھەتتا شەپىسىمۇ ئاڭلانمىدى. سەن چەكسىز ئۈمىدسىزلەندىڭ. سەن بۇ قېتىم خىزىرغا ئەمەس، بىۋاستە تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدىڭ:

— ئاھ خۇدا، نېمىشقا مېنىڭ قېشىمغا خىزىرنى ئەۋەتمەيسەن؟ خىزىرنى ئەۋەتىپ، نېمىشقا بۇ مۇشكۇلۇمنى ئاسان قىلمايسەن؟ نېمىشقا مېنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزمايسەن؟!...

غەزەپلىك بىر نىدا كەلدى:

— چۈنكى سەن قۇتقۇزۇۋېلىشقا لايىق ئەمەس !
— نېمىشقا ؟
— بۇنى ئۆزۈڭدىن سورا !
— نېمىشقا ؟
قەلبىڭدىن شۇنداق بىر سادا كۆتۈرۈلدى :
— سەن ، تەڭرىنىڭ قىساسىنى ئۇنتۇغان گۇمراھ ئادەمنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قالمايدىغانلىقىنى بىلمەمسەن ؟
بىلمەيتتىڭ .
— سەن تەڭرىنىڭ قەلبىدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت سادالىرىدىن مەھرۇم قالغان ئادەمنىڭ ئىلتىجاسىنى قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى بىلمەمتىڭ ؟
بىلمەيتتىڭ .
— سەن تەڭرىنىڭ ئەلنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن بارلىقىنى ئاتىغان بىر بايراقدارنىڭ بەرگەن بۇيرۇقىنىڭ شەخسىي بۇيرۇق ئەمەس ، بەلكى ئەلنىڭ بۇيرۇقى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالمىغان ئادەمنىڭ ھايات - ماماتى بىلەن كارى بولمايدىغانلىقىنى بىلمەمتىڭ ؟
بىلمەيتتىڭ .
— سەن تەڭرىنىڭ دۇنيادا ۋەتەنسىز ھۆر ئادەمدىنمۇ بىچارە ، پاسىق ئادەم بولمايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان ، ھۆرلۈك ئىزدەپ ، ھۆرسىز - ئەركسىز خەلقنى تاشلاپ قاچىدىغان سەندەك ئاسىي بەندىدىن مەڭگۈ نەپرەتلىنىدىغانلىقىنى بىلمەمتىڭ ؟
بىلمەيتتىڭ .
ياق ، بىلەتتىڭ . ئەمما ، ساختا بىتىم ئاتا قىلغان قېيداش ، چۈشكۈنلۈك ، ئۈمىدسىزلىك قاتارلىق روھىي زەئىپلىكلەر سېنى ئۇلارنى بىلمەس قىلىۋەتكەندى !
يۇقىرىقىلارنى تولۇق بىلگەن ، بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسلەر قاتارىغا كىرىۋالمىغان ئادەملەرلا ئەڭ مۇكەممەل ئادەم بولالايتتى .

ئەگەر شۇلارنى بىلگەن بولساڭ، بىلگەن تەقدىردىمۇ بىلمەسلەر قاتارىغا كىرىۋالمىغان بولساڭ، سەنمۇ ئەڭ مۇكەممەل ئادەم بولالايتتىڭ. بولالارسەنمىكىن؟

— هوي سەمەندەر، نېمە هاڭۋېقىپ تۇرىسەن؟ ئىتتىك ماڭ!

يول باشلىغۇچى دوستۇڭنىڭ توۋلىشى بىلەن ئېسىڭنى تاپتىڭ. دوستلىرىڭ داغدام يولدا سەندىن خېلىلا ئۆزاپ كەتكەنىدى. سەن تېخى بايىقى جايىڭدىلا تۇراتتىڭ. چۈنكى، باياتىن بېرى ماڭغىنىڭ دەل ئۆزۈڭنىڭ قەلبى ئىدى!

شۇڭا، هەيران قالدىڭ. چۈنكى، قەلبىڭدە گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى!

يۈرىكىڭدىكى تاشئاخۇننىڭ بايرىقى قەيەرلەرگىدۇر غايىب بولغانىدى!

ئەمما، پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى قۇلاق توۋىڭدە جاراڭلاپ تۇراتتى، گەرچە ئۇنىڭغا قۇلاق سالماي، ئېجرا قىلىشتىن يالتىيىۋالغان بولساڭمۇ.

ئويلىدىڭ:

مەن بۇ جەننەت ساداسىغا مىڭ مۇشەققەتتە ئېرىشكەندىمغۇ؟ مەن تاشئاخۇننىڭ بايرىقىنى مەڭگۈ لەپىلدەتمەكچى بولغاندىمغۇ؟ مەن پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگكە «قۇرغۇي»نى تۇتۇپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ روهىنى خۇش قىلىش توغرىسىدا ۋەدە بەرگەنىدىمغۇ؟

مەنمۇ چىقىپ كەتسەم، ئۇمۇ چىقىپ كەتسە، هەممىمىز چىقىپ كېتىۋەرسەك، ئاتا ـ بوۋىمىزدىن قالغان بۇ ئانا يۇرت، ئانا ماكان چېرىكلەرگە مۇشۇنداقلا قالامدۇ؟! ئەجدادلارنىڭ، بىزنىڭ كىندىك قېنىمىز تۆكۈلگەن، ئەۋلادلىرىمىزنىڭمۇ كىندىك قېنى تۆكۈلىدىغان بۇ سۆيۈملۈك يۇرتىمىزنى چېرىكلەرگە مۇشۇنداقلا تاشلاپ بېرىمىزما؟!

بۇ سوئالىڭغا يۈرىكىڭ كەسكىن جاۋاب قايتۇردى:

«ياق ! ئۇنداق ئاسان ئىش يوق !... كەتسەڭ سەن كەت ، مەن كەتمەيمەن ! ئۆلسەممۇ ئۆز ۋەتىنىم تۇپرىقىدا ئۆلىمەن ! گۆرۈمدە ئانا يۇرتۇم تۇپرىقىنى قۇچاقلاپ ، رەقىبلىرىمنىڭ يۇرىكىگە يەنىلا غالىبانە روھىم بىلەن نەشتەردەك سانجىلىپ مەغرۇرانە ياتىمەن ! »

سەن يۇرىكىڭنىڭ قارارىغا كەسكىن قوشۇلدۇڭ :

«مەنمۇ ! »

سەن شۇنداق قارارغا كېلىپ ، ھەمراھلىرىڭ بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن ، ئۇلارنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ :

— مەن يېنىپ كېتىمەن !— دېدىڭ .

ھەممىسى ھەيران قالدى :

— نېمىشقا ؟

—ساراڭمۇ سەن ؟

— ...

سەن بارلىق ئوي ـ خىياللىرىڭنى سۆزلەپ ، ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتىڭ .

قەلبىڭ يەنە گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى ! يۇرىكىڭدە تاشئاخۇننىڭ بايرىقى لەپىلدەيتتى ! قۇلاق تۈۋىڭدە پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى جاراڭلايتتى !

سىلەر (ھەمراھلىرىڭنىڭ ھەممىسى قايتقانىدى) ئەتراپىدا رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ئېچىلىغان ، بۇلبۇل ، كاككۇك قاتارلىق تۈرلۈك ـ تۈمەن قۇشلار خۇش زۇۋانلىرى بىلەن سايرىشىپ تۇرغان ، ئىككى ياقىسىدا سۇپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ ئېقىۋاتقان نۇرانە يول بىلەن سۆيۈملۈك ، ئۇلۇغ ئانا ۋەتىنىڭلارغا قاراپ مېڭىپ كەتتىڭلار .

33

ئەمدى بەشكەنتتاغقا بېرىشقا بولمايتتى . شۇڭا ، سەن دوستلى-
رىڭ بىلەن خوشلىشىپ ، كۆكيارنىڭ موموق كەنتىدىكى جايلا
مەتنىياز قازىنىڭ ئۆيىگە كەلدىڭ . گەرچە سەن بۇ ئادەم بىلەن
تونۇشمىساڭمۇ ، لېكىن نامىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىڭ . ئۇ مۇشۇ يۇرت-
نىڭ قازىسى بولۇپ ، ئەسكەر قوبۇل قىلىش ، ئوزۇق - تۈلۈك
ھەل قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئىنقىلابقا ناھايىتى كۆپ تۆھپى-
لەرنى قوشقانىدى .

گەۋدىلىك ، قىرىق بەش ياشلاردىكى ، قىرقىم ساقاللىرى يۇپ-
يۇمىلاق قىزىرىپلا تۇرىدىغان يۈزىگە خويمۇ ياراشقان بۇ ئادەم سېنى
ئىززەت - ئىكرام بىلەن قارشى ئالدى .

ئەمما ، بىر ئاي بولار - بولمايلا مەتنىياز قازى بىلەن سەن
يەنە تۇتقۇن قىلىنىپ ، قاغىلىق بازىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا جاي-
لاشقان گومىنتوڭنىڭ تۈرمىسىگە قامالدىڭلار . مۇشۇ تۈرمىگىلا ئۈچ
يۈز نەچچە مەھبۇس قامالغانىدىڭلار .

سىلەر بىر - بىرلەپ سوراق قىلىناتتىڭلار . گومىنداڭچىلار-
نىڭ سورايدىغان گېپىنىڭ تايىنى يوق ، ھەدەپ قامچىلايتتى ، تېقى-
مىڭلارغا خىش قىستۇرۇپ كالتەككە باساتتى... ئۇلارنىڭ مەقسىتى
سىلەرنى سوراق قىلىش ئەمەس ، ئۆچ ئېلىش ئىدى . بولمىسا
سىلەردىن سورىغۇدەك نېمە بار؟

بىر كۈنى سەن يەنە مەتنىياز قازى بىلەن سوراققا بىللە
ئاچىقىلدىڭ . مەتنىياز قازىنى كالتەككە بېسىشقا باشلىۋىدى ، ئۇ
قارشى چىقتى . بۇ ئىككى ئايدىن بۇيانقى تۇنجى قېتىملىق قارشى
چىقىش ئىدى ھەم تۇنجى قارشى چىققۇچى ئىدى .

— ھۇ ھايۋانلار ، نېمە ئادەمنى قىيناۋېرىسەن؟ ئاناڭنىڭ
ھەققى بارمىدى بىزدە؟ سەنلەر نېمىنى بىلمەكچى؟ سورا ، نېمىنى

سورىساڭ سورا، مەن جاۋاب بېرەي!

قارىمۇتۇق چېھرى تېخىمۇ قارىداپ كەتكەن سوراقچى لى ليەن-جاڭ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سورىدى:

— سەن تاغ ئوغرىلىرىغا ياردەم بەرگەنمۇ؟

— بەرگەن.

— نېمىشقا؟

— مۇشۇنىمۇ بىلىشمىدىڭمۇ؟ بىلەلمىگەن بولۇشساڭ، مەن دەپ بېرەي، بىلىشىۋال. ئەلۋەتتە، سەنلەردەك شەھەر سوراپ، ئەل باشقۇرۇپ باقمىغان، شۇ سەۋەبتىن شەھەر سوراشنى، ئەل باشقۇرۇشنى بىلمەيدىغان، ئىنساپ-ديانەتنى بىلمەيدىغان، ئىن-سانىي خىسلەت يوق، ئادەمسىياق مەخلۇقلارنى يوقىتىش ئۈچۈن!

بۇ سۆزلەرگە چىدىمىغان لى ليەنجاڭ مەتنىياز قازىنىڭ ئاغز-غا مۇشت بىلەن بىرنى قويدى. مەتنىياز قازىمۇ سوراقچىنىڭ يۈزىگە غەزەپ بىلەن تۈكۈردى. قان ئارىلاش تۈكۈرۈك لى ليەنجاڭ-نىڭ يۈز-كۆزىگە چاپلىشىپ قالدى.

— ياخشى!... ياخشى!

لى ليەنجاڭ قولياغلىقى بىلەن يۈز-كۆزىدىكى تۈكۈرۈكنى ئېرتىۋېتىپ شۇنداق دېدى-دە، پۈشتەك چالدى. تۆرمە هويلىسى-نى چېرىكلەر قاپلاپ كەتتى. مەھبۇسلار سەيناغا توپلاندىلار. كۆك قاپقارا بۇلۇتلار بىلەن قاپلانغانىدى، خۇددى سىلەرنى سوراق قىلىشقا تەقەززا بولۇپ، گەلەپى شىمىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سې-لىپ، مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇياق-بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن ئاۋۇ خي تۈەنجاڭنىڭ كۆڭلىدەك. ئاسمان گۈلدۈرلەيتتى، گوياكى مەھ-بۇسلارنىڭ غەزەپ-نەپرىتىدەك. چاقماق چاقاتتى، مىسالى مەت-نىياز قازىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش روھىدەك.

سوراق باشلاندى:

— ...

— ...

— سەن نېمىشقا تاغ ئوغرىلىرىغا يانتاياق بولىسەن؟

— ئوغرى ئۇلار ئەمەس، سىلەر!

— سەن ئۆزۈڭنىڭ قازىلىقىنى قىلىپ، دەۋاگەرلەر بەرگەن زەللەڭنى يەپ، ئۆز ئىشىڭنى قىلىپ يۈرسەڭ بولمامدۇ؟

— زەللە سەنلەردەك بالىخانىلىق ئاشقازىنى بار ئاجۇلاردىن ئاشمايۋاتسا، مەن قايسى زەللىنى يەيمەن؟

— تاغ ئوغرىلىرىغا يالاقچىلىق قىلىشىڭدىكى مەقسىتىڭ نېمە ئىدى؟

— سەنلەرنى يوقىتىشتى!

— يوقىتالىدىڭمۇ قېنى؟

— ياق، يوقىتالمىدىم. يوقاتقىلى ئازلا قالغاندا، سەنلەرنىڭ تەلىيىڭ ئوڭدىن كېلىپ قالدى. بىراق، هامان يوقىتىمەن!

— ئەگەر هازىرلا جادۇغا بېسىپ ئۆلتۈرۈلسەڭچۇ؟

— مەن ئۆلسەم، هايات قالغانلار يوقىتىدۇ، ئۇلار يوقىتالمىسا، ئەۋلادلىرىم چوقۇم يوقىتىدۇ!

— ئەگەر جىنايىتىڭگە توۋا قىلساڭ...

مەتنىياز قازىم خې تۇەنجاڭنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

— توۋىنى سەنلەردەك خەلقنىڭ هۆرلۈك - ئازادلىقىنى بوغۇپ، ئۇلارنى قۇل قىلىشقا ئۇرۇنغانلار قىلمايزە، مەندەك ۋەتەن، خەلقنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلغۇچىلار توۋا قىلامدا؟ هىم!

خې تۇەنجاڭ باياتىن دېيەلمىگەن گېپىنى قايتا تەكرارلىدى:

— گۇناهىڭدىن كېچەي، «ياشىسۇن پىرقە» دەپ توۋلا.

مەتنىياز قازى مەردانىلىك بىلەن توۋلىدى:

— يوقالسۇن پىرقە!

— تامىدى!— تاقىتى توشقان خې تۇەنجاڭ ئەسەبىيلىك بىلەن بۇيرۇق قىلدى،— ئۇر، قاتتىق ئۇر!

لى ليەنجاڭ قوللىرىغا تۇكۇرۇپ، زەيى قامچا بىلەن مەتنىياز قازىنى ئۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ ئۇرغاچ سورايتتى، سوراۋېتىپ ئۇراتتى:

— «ياشىسۇن پىرقە» دە!

مەتنىياز قازىمۇ تولغىنىۋېتىپ، ۋارقىراۋېتىپ جاۋاب بېرەت-
تى، جاۋاب بېرىۋېتىپ تولغىناتتى، ۋارقىرايتتى:
— يوقالسۇن... توپ يىلتىزىدىن مەڭگۈ يوقالسۇن!
يۈرىكىڭلار چىرقىرايتتى؛ يۈرىكىڭلار تولغىناتتى؛ يۈرىكىڭ-
لار چاقماق چاقـاتـتى؛ يۈرىـكىڭلار يامـغۇر تۆكەتتى، خۇددى
كۆكتەك!
— سەن چەنتۇلارنى ئادەم دېگىلى بولمايدۇ، سەن ياۋايى
مەخلۇقلارغا ئەزەلدىن ياخشىلىق ياراشمايدۇ!— دېدى خې تۇەنجاڭ
يامغۇرلۇق ئاستىدا تۇرۇپ زەخمىناك يۈرىكىڭلارغا نەشتەر سانـ-
جىپ،— پىرقە سەن خەقنى تۇمشۇقلۇقا چوقۇتماي، قاناتلىققا
سوقتۇرماي، خۇددى ياغىنىڭ ئىچىدىكى بۆرەكتەك ئاسراپ، خىـ-
زىر دەك بېشىڭلارنى سىلاپ، بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈۋاتسا،
يەنە تۇزكورلۇق قىلىپ، تاغ ئوغرىلىرىنىڭ يالىقىنى يالىشىپ،
ئۇلۇغ، توغرا، شەرەپلىك پىرقىمىزگە ۋاپاسىزلىق قىلىپ، كە-
چۈرگۈسىز جىنايەت ئۆتكۈزۈشتۈڭ! ماۋۇ ياخشىلىق ياراشمايدى-
غان،— خې تۇەنجاڭ قولى بىلەن مەتنىياز قازىنى كۆرسىتىپ
تۇرۇپ داۋام قىلدى،— تاغلىق قازى ھۆرمەتكە سازاۋەر كوماندىرى-
مىز لى ليەنجاڭنىڭ يۈزىگە تۈكۈرۈپتۇ. ئۇ تېخى ئۆلۈمدىن قورق-
مايمىش! قېنى، ئۇنىڭ ھالىنى ھازىر كۆرىمىز. سەنلەرمۇ ياۋاش
بولۇشمىساڭ، بىر - بىرلەپ!...
خې تۇەنجاڭنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئەمدىلا ھوشىغا كەلگەن مەت-
نىياز قازى چەمبەرچاس باغلاندى.
— قېنى، لى ليەنجاڭ، ئۆچىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ!
— رەھمەت، خې تۇەنجاڭ، شەپقىتىڭىزگە ھەشقالللا!— دېدى
لى ليەنجاڭ ھاياجانلانغان ھالدا،— قېنى، جادۇنى ئەكېلىڭلار!
جادۇ ئەكېلىنىپ، مەتنىياز قازىنىڭ ئوشۇقى جادۇنىڭ بىسى-
غا توغرىلاندى. سىلەر چۇقان كۆتۈردۈڭلار:
— ھايۋانلار، ئۇنى قويۇۋېتىش!
— توڭگۈزلار!

— رەھمىسىز مەلئۇنلار !

ئىسيان ـ چۇقانلىرىڭلار گۈلدۈرلەيتتى ، گويا كى زېمىننى لەرزىگە سېلىۋاتقان گۈلدۈرمامىدەك . سانجاق ـ سانجاق چېرىكلەر سىلەرنىڭ مەيدەڭلەرنى ئېتتىرىپ توسۇپ تۇراتتى . سىلەر ھەدەپ يولقۇناتتىڭلار ، خۇددى ئارسلاندەك .

— «ياشىسۇن پىرقە» دە !

— يوقالسۇن !

لى ليەنجاڭ جادۇنى گاچچىدە بېسىۋىدى ، مەتنىياز قازىنىڭ ئىككى پۇتى ئۈزۈلۈپ چۈشتى . ئۇنىڭ تىزى ، يوتىسى ، زەكىرى ، قولى ، بىلىكى ، بېشى ئارقا ـ ئارقىدىن كېسىپ تاشلاندى .

شارقىراپ يېغىۋاتقىنى يامغۇر ئەمەس ، سىلەرنىڭ كۆز يېشىڭلار ئىدى ؛ كۆز يېشىڭلار بىلەن قوشۇلۇپ يەرگە سىڭىپ كېتىۋاتقىنى مەتنىياز قازىنىڭ قېنىلا ئەمەس ، سىلەرنىڭ ئانا يۇرتقا بولغان مۇھەببىتىڭلار ئىدى ؛ گۈلدۈرلىگىنى كۆك ئەمەس ، غەزەپ ـ ئىسيانلىرىڭلار ئىدى ؛ ۋال ـ ۋۇل قىلىپ چېقىلغىنى چاقماق ئەمەس ، مەتنىياز قازىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش روھى ئىدى !

سىلەر مەتنىياز قازىچە روھ بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ ، ئۈچ كۈن ئاچلىق ئېلان قىلدىڭلار . شۇنىڭ بىلەن سوئال ـ سوراق ۋە ۋەھشىيانە قىيناشلار ئاخىرلىشىپ ، سىلەر يەكەن تۈرمىسىگە يۆتكەپ كېتىلدىڭلار . بۇ ناھايىتى چوڭ تۈرمە بولۇپ ، كامېرلاردا پۇت سىققۇدەكمۇ يەر قالمىغانىدى . سېسىقچىلىقتا ئەركىن نەپەس ئالغىلىمۇ بولمايتتى . پىت ، بۈرگە ، چۈشىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن كېچىلىرى تۈزۈكرەكمۇ ئۇخلىغىلى بولمايتتى . ئاستىڭلاردىن ئۆرلەپ تۇرغان زەي زەئىپ تېنىڭلارنى تېخىمۇ زەئىپلەشتۈرۈۋاتاتتى . ئاغرىق ـ سىلاق ، ئۆلۈم ـ يېتىم كۈندە ـ كۈنىسى بولۇپ تۇراتتى . ئەگەر مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا ، بىر ـ ئىككى ئايغا قالماي ، ھەممىڭلار قىرىلىپ كېتىشىڭلار مۇمكىن ئىدى . سىلەر مەتنىياز قازىچە روھ بىلەن يەنە قارشىلىق كۆرسەتتىڭلار . تۈرمۇش

شارائىتىڭلار بىرقەدەر ياخشىلىنىپ، ھايات قالغىنىڭلار 1948 ـ يىلىنىڭ باھار پەسلىنى مىڭ مۇشەققەتتە كۆتۈۋېلىشتىڭلار. سىلەر يەكەن دەرياسى بويىغا يالاپ كېلىنىپ، ئېغىر ئەمگەككە سېلىندىڭلار: چۆشكىچە شالىلىقتا ئىشلەيتتىڭلار، چۈشتىن كېيىن يەكەن دەرياسى كۆۋرۈكىنى ياساش ئەمگىكىگە سېلىناتتىڭلار. گەرچە كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان بولساڭلارمۇ، ئېغىر ئەمگەك، ناچار تاماق تۈپەيلىدىن ئاغرىق ـ سىلاق، ئۆلۈم ـ يېتىم يەنىلا كۆپ بولۇۋاتاتتى. ئۆلگەنلەر يۆيۈپ ـ تاراقسىز، نەزىر ـ چىراغسىز ھالدا دەرياغا تاشلىۋېتىلەتتى. ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ ئۆلۈۋالىدىغانلارمۇ كۈندە ـ كۈنىسى چىقىپ تۇراتتى. ئەگەر قەلىبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى روھىڭنى ئەملەپ تۇرمىغان بولسا؛ تاشئاخۇنىنىڭ ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايرىقى يۈرىكىڭدە لەپىلدەپ، سېنى ياشاشقا رىغبەتلەندۈرۈپ تۇرمىغان بولسا؛ پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى قۇلاق تۈۋىڭدە جاراڭلاپ، سېنى ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ روھىنى خۇش قىلىشقا دەۋەت قىلىپ تۇرمىغان بولسا، بەلكىم سەنمۇ زەرەپشان دەرياسىغا ئاللىبۇرۇن سىڭىپ كەتكەن بولاتتىڭ.

ئىش ـ ئەمگەككە يارىمايۋاتقان بىر قىسىم قېرى ـ چاللار، كېسەلمەنلەر قويۇۋېتىلدى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا ھاپىز بەگنىڭ ئۈچ قىزىمۇ بار ئىدى. لېكىن، ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە، ھاپىز بەگنىڭ چوڭ قىزى پاتىمخان لاگېردا يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ بەشكەنتتاغقا بېرىپ، سىلەرگە ئەل ـ يۇرتنىڭ ئوتلۇق سالىمى بىلەن قوشۇپ ئاش ـ ئوزۇق، سېرىقماي، ئۆلتۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن ئىككى يۈز نەچچە تۇياق قوي ـ كالا، چېرىكلەرگە پارا بېرىش ئۈچۈن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئەكەلگەنىدى.

1949 ـ يىلى 8 ـ ئايلاردا قاغىلىقتىن ئېلىپ بېرىلغان ئۈچ يۈز نەچچە مەھبۇستىن ئاران بىر يۈز ئەللىك نەپىرىڭلار تۇرمىدىن ساق چىقىپ، يۇرتۇڭلارغا قايتتىڭلار. سەن ئازاك، سىڭلىڭ، «پەرشتە»ڭ بىلەن يەنە جەم بولۇپ، زۇمرەتنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى

قىلدىڭ . ئاخىر ھازىر ئۇنىڭ ئۆزبېكىستاندا ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ ، قاسىمجان قەمبىرى ئېيتىپ بەرگەن ئادرېس بويىچە ئۆزبېكىستانلىق بىر ئوفىتسېرغا خەت يازدىڭ . ئەمما ، ئۇ ئوفىتسېردىن زۇمرەتنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى ـ ئۈچ يىل بۇرۇن تۈركىيىگە كۆچۈپ كەتكەنلىكى ، ئادرېسىنى بىلمەيدىغانلىقى ھەم بىلىش ئىمكانىيىتىمۇ يوقلۇقى توغرىسىدا جاۋاب خەت كەلدى . دەل مۇشۇ خەت تۈپەيلى ، 1958 ـ يىلى «يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى ھەرىكەت»تە «يەرلىك مىللەتچى» ، «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» ، مەتسالىنىڭ مەلۇم قىلىشى ۋە گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈشى بىلەن «گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونى — ‹قورغۇي› » دېگەن نام بىلەن دۈشمەنگە ئاخبارات يوللاپ ، ئۇرۇش مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلاپ ، ئىنقىلابنى نۇرغۇن قىممەت ناھايىتى زور زىيانغا ئۇچراتقان، يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ ۋە دۈشمەن سېپىدە مەخپىي كۈرەش قىلىۋاتقان ‹كۆك بۆرە›نىڭ بەھۇدە قۇربان بولۇشىغا سەۋەبچى بولغان… » دېگەندەك «جىنايەت»لەر بىلەن قارىلىنىپ ، يەنە قولغا ئېلىنىدىڭ .

بىر كۈنى ساقچىلار سىلەرنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ قەدىمكى سېپىلىنىڭ تۈۋىدىن ھاجەتخانا كولىغىلى سالدى . بىر چاغدا كولىغان جايدىن تولۇق سېسىپ بولالمىغاچقا ، ئۆگە ـ ئۈگىلىرى تېخى ئاجراپ كەتمىگەن ، خېلى مۇكەممەل ساقلىنىپ قالغان ، پۆت ـ قوللىرىغا كويزا ـ كىشەن سېلىنغان ، گەرچە كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى سېسىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئەمما سەللىسىنىڭ ئازراق قىسمى بىلەن تەسۋى ، مەسە ـ كالىچى ساپساق قالغان ، سول قولىنىڭ چىمچىلاق بارمىقىنىڭ يېرىمى يوق بىر جەسەت چىقتى . سەن شۇ تەسۋى ۋە مەسە ـ كالاچتىن ، بولۇپمۇ كېسىۋېتىلگەن چىمچىلاق بارمىقىدىن ئۇنىڭ كىملىكىنى تونۇۋالدىڭ . ئۇ ئون ئىككى يىل بۇرۇن گومىنداڭچىلار تەرىپىدىن تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىم ئىدى . سەن چىرىپ كەتكەن جەسەتنى قۇچاقلاپ ئەلەم ـ ھەسرەت بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتىڭ . زەھەرسىمان

ئاچچىق ياشلىرىڭ ئۇستازىڭنىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتتى، گوياكى تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۆكۈلگەن يامغۇردەك؛ غەزەپلىك كۆز ياشلىرىڭ خۇددى ھەسەتخورنىڭ كۆڭلىدەك دات بېسىپ كەتكەن كويزا ـ كىشەنگە نەپرەت بىلەن تۆكۈلەتتى!

— نېمە بولدى، سەمەندەر؟

سەن كامېرداشلىرىڭغا، ساقچىلارغا ئون ئىككى يىل بۇرۇنقى ئىشلارنى تىلىڭ ئارقىلىق ئەمەس، ئازابلىق كۆز يېشىڭ ئارقىلىق سۆزلەپ بەردىڭ...

ئاردىن ئۇزاق ئۆتمەي، داغدۇغىلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمغا «ئىنقىلابىي قۇربان» دەپ شەرەپلىك نام بېرىلدى.

ئەپسۇسكى، سەن بۇ ماتەم مۇراسىمىغا قاتنىشالمىدىڭ. ئەمما، ئون يەتتە يىللىق تۈرمە ھاياتىڭنى پۈتۈنلەي ماتەم ئىلكىدە ئۆتكۈزدۈڭ!

شۇنداق، سەن تۈرمىدە ھەرخىل قىيىن ـ قىستاقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، توپتوغرا ئون يەتتە يىل ياتتىڭ. 1975 ـ يىلى يەنىلا تولۇق ئاقلىنالماي، كېپىللىككە قويۇپ بېرىلدىڭ.

ئەمما، راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇلھەمىد مەخسۇم قويۇپ بېرىلمىدى. 1950 ـ يىلى ئۈچ يېرىم مىڭ مودىن ئارتۇق تېرىلغۇ يېرىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە تەقدىم قىلغان، ئىجارە كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى مەزگىللىرىدە خەلق ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن نۇرغۇن ئەمەلىي، ئىجابىي خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن، ناھىيىلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ، پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ مىللەت، دىن، بىرلىك سەپ خىزمىتى ئۈچۈن ساداقەت بىلەن كۆرۈنەرلىك تۆھپىلەرنى قوشقان ئۇستاز سوۋېت بۇ دوستۇڭمۇ 1958 ـ يىلى بىر ئۈچۈم «تىرىك جەسەت»لەرنىڭ غەيۋەت ـ شىكايىتى، تۆھمەت ـ بەتناملىرى بىلەن «پارتىيىگە قارشى ئۇنسۇر، يەرلىك مىللەتچى، ئەكسىلئىنقىلابىي يەتچىل تەشكىلات قۇرغان...» دېگەندەك «جىنايەت»لەر بىلەن

قارىلىنىپ قولغا ئېلىنغانىدى. ئۇ سەندىن بەش يىل كېيىن، يەنى 1980 ـ يىلى قويۇپ بېرىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئارىدىن سەككىز ئاي ئۆتۈپلا مەڭگۈلۈك كۆز يۇمدى.

بارلىقىنى يېڭى دەۋرگە بېغىشلاپ، ئاخىر خۇددى سەندەكلا قارىلىنىپ، قولغا ئېلىنغان دوستلىرىڭنىڭ، سەپداشلىرىڭنىڭ، زىيالىيلارنىڭ، ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلارنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى روھىڭنى هارماي بازغانلىغان بولسىمۇ، لېكىن سېنىڭ پولاتتىمان ئىرادەڭنى تەۋرىتەلمىگەن؛ ئۇمىد شامىڭنى، ئېتىقاد مەشئىلىڭنى ئۆچۈرەلمىگەنىدى. شۇڭا، سەن قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىنمۇ يەنە داۋاملىق مەخپىي هالدا «قۇرغۇي»نىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلدىڭ؛ توپتوغرا ئەللىك يىل ئىز ـ دېرىكىنى قىلدىڭ. پولكوۋنىكنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقىمۇ قۇلاق تۈۋىڭدەك توپتوغرا ئەللىك يىل جاراڭلىدى.

قەلبىڭ ئازابلىق سوئاللار بىلەن تولغانىدى:

«زەينىددىن، هېلىقى چۇشۇڭ يادىڭدىمۇ؟ باهاردا — خىزىرنىڭ قەلبىدەك ئاپئاق سەھەردە كۆرۈپ، بىزگە ئۆرۈپ بەرگەن، دادام تەبىر بېرىپ، ئاخىرىنى يۇتۇۋەتكەن هېلىقى چۇشۇڭ يادىڭدىمۇ، جېنىم دوستۇم؟»

ئۇنىڭدىن سادا كەلمەيتتى. بۇنىڭ بىلەن كارىڭ يوق هالدا سەن ئۇنىڭ بىلەن غايىبانە مۇڭدىشىۋېرەتتىڭ:

«مېنىڭ يادىمدا؛ هازىرقىدەك ئېنىق يادىمدا! دادام چۇشۇڭنى ئاڭلاپ: ‹ئىنسانلارغا رىزىق تارقىتىپ بەرگۈچى پادىشاھ بولىدىغان ئوخشايسىز، بىراق···›، دەپ تەبىرىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتكەنىدى. بىز بۇنى ئاڭلاپ چوڭقۇر هەسرەت ۋە ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە جىمىپ كەتكەنىدۇق، شۇنداقمۇ؟»

— ···

ئاخىر چۇشۇڭ رېئاللىققا ئايلىنىپ، سەن كاتتا ئەمەلدار بولدۇڭ. لېكىن ئەمەلدارلىقنى ئۇبدان قىلالمىدىڭ: خەلقنى رازى قىلالمىدىڭ··· نامراتلىقنى تۈگىتەلمىدىڭ··· بولۇپمۇ ئاشۇ ئاپەت

لىك يىللاردا — «ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئېغىر خاتا-لىقلارنى سادىر قىلدىڭ : ئوقۇمۇشلۇق زىيالىيلارنى قوغداپ قې-لىشنىڭ ئورنىغا ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلدىڭ... شۇڭا سېنى ئە-يىبلەشتۇق ، تىللاشتۇق ، ھەتتا قارغاشتۇق . ئەمما ، ھېچقايسىمىز ئۆزىمىزدىن : «ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام ، قانداق قىلات-تىم ؟» دەپ سوراپ باقمىدۇق . شۇڭا ، سېنى خاتا چۈشىنىپ ، غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاۋەردۇق . سېنى چۈشىنىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويغىنىمىز ئۈچۈنلا ، نۇرغۇنلىغان تەرەققىيات پۇر-سەتلىرىنى قولىمىزدىن بېرىپ قويدۇق...

سەن زەينىمدىن زايىتوفنى چۈشىنەتتىڭ ، چۈشەنگەنلىكىڭ ئۈچۈن ، ئۇنىڭ بىلەن ئەنە شۇنداق غايىبانە مۇڭدىشالايتتىڭ ، ئۇ-نىڭغا دەردىڭنى تۆكەلەيتتىڭ ، ئۇنىڭ دەردىنى ئاڭلىيالايتتىڭ . دەل شۇنداق بولغاچقىلا ، گەرچە كۆڭلىرىڭ تەڭلىك ، ئاچ ـ زار-لىق ، جەبىر ـ جاپا ، مەنىۋى موھتاجلىق ئىلكىدە ئۆتۈۋاتسىمۇ ، يەنىلا ئۇنى دوستانە مېھرىڭ بىلەن سېغىناتتىڭ ؛ قەلبىڭ مەنىۋى موھتاجلىق ئىلكىدە چاڭقاپ تۇرسىمۇ ، يەنىلا ئۇنىڭدىن — بىر ئەمەلدار دوستۇڭ ئەمەس ، بىلىمدار دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن پە-خىرلىنەتتىڭ ؛ گەرچە ئۇنىڭغا غايىبانە سېغىنىشلىرىڭنى ئىزھار قىلىپ يازغان خەتلىرىڭ جاۋابسىز قېلىۋەرگەن ، كۆڭلۈڭگە يارىشا كىمدۇر بىرىدىن بىرەر قېتىم دۇئايىسالام ئەۋەتىپ قويمىغان بول-سىمۇ ، يەنىلا ئۇنىڭ بىلەن خۇددى ھەسەن بەگكە ئوخشاش غۇلد-چىڭنى سادەك ئېچىپ ، قېرىنداشلارچە باغىرلىششىنى كۈتەتتىڭ ، ئارزۇ قىلاتتىڭ !

ئەمما ، شۇنچە يىل كۈتۈپمۇ ، شۇنچىلىك ئارزۇ قىلىپمۇ ، ساڭا ئۇنىڭ بىلەن دىدارلىشىش ، باغىرلىشىش ، مۇڭدىشىش نېسىپ بولمىدى .

ئاردىن ئوتتۇز بىر يىل ئۆتكەندە — 1976 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى ساڭا ئۇنىڭ بىلەن قايتا دىدارلىشىش نېسىپ بولدى .

بىر كۈنى ئىشىك ئالدىڭدا ماش رەڭ سىرلىق بىر پىكاپ
توختىدى . ناھىيىنىڭ بىر رەھبىرى زەيىنىددىن زايىتوفنىڭ قاغى-
لىقنىڭ داچەيچە ناھىيە بولغانلىقىنى ئېلان قىلىشقا كەلگەنلىكىد-
ىنى ، سېنى سۈرۈشتە قىلىپ ، دەرھال تېپىپ كېلىشكە ئۆزىنى
ئەۋەتكەنلىكىنى ئېيتتۇدى ، يۈرەكلىرىڭ دۈپۈلدەپ سوقۇپ ،
ئىچ - ئىچىڭدىن ھاياجان ، خۇشاللىق ، ئىپتىخار قايناپ چىقتى .
سەن ئۇنىڭ سەندەك بىر ئاددىي دوستىنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىقى
ئۈچۈن ھاياجانلىناتتىڭ ، خۇشاللىناتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بىلەن دىدارلى-
شىش ، خۇددى ھەسەن بەگكە ئوخشاش باغىرلىشىش پۇرسىتىنىڭ
ئاخىر يېتىپ كەلگەنلىكىدىن ئىپتىخارلىناتتىڭ !

ئەمما ، باغىرلىشىش نېسىپ بولمىدى ؛ «زەيىنىددىن ، بارمۇ
سەن ، ئاداش !؟...» دەپ ۋارقىراپ ، غۇلىچىڭنى سا قانىتىدەك
ئېچىپ يۈگۈرۈپ بېرىپ ، ئۇنىڭ بىلەن قەدىناسلارچە باغىرلىشىش
ئەسلا نېسىپ بولمىدى ؛ قېنىپ - قېنىپ مۇڭدىشىش نېسىپ
بولمىدى ! ماشىنا بۇزۇلۇپ قېلىپ ، چۆلدە بىر كېچە قونۇپ قالمى-
غان بولساڭ ، بەلكىم نېسىپ بولۇشى مۇمكىن بولغىيتتى .

سەن ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قورۇسىغا كىرىپ كەلگەن-
دە ، ئۇ مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىكەن . ئەتراپى ھەربىي ، مەمۇرىي
ئەمەلدارلار ، مۇخبىرلار بىلەن ئورالغاچقا ، «زەيىنىددىن ، بارمۇ
سەن ھوي !؟...» دەپ ۋارقىرىيالمىدىڭ ؛ ئۇنىڭ بىلەن ھەسەن
بەگدەك غۇلىچىڭنى سا قانىتىدەك ئېچىپ ، بۈركۈتتەك ئۇچۇپ
كېلىپ باغىرلىشالمىدىڭ . پەقەت قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ ،
«سىلى - ئۆزلىرى... تىنچلىق - ئامانلىقمۇ؟ بالىۋاقىلىرى
ساقمۇ؟...» دېگەنلەرنىلا دېيەلىدىڭ .

ئۇ سېنى ئالاھىدە جابدۇلغان بىر ياتاققا ئەكىردى . بىرى
چىقسا ، يەنە بىرى كىرىپ ، بىرى بىرنېمە دەپ سورىسا ، يەنە بىرى
يەنە بىرنېمە دەپ سوراپ ، ئالدىڭغا ھەرخىل نازۇ نېمەتلەرنى تى-
زىپ ، سېنى تارتىنماي يېيىشكە زورلاپ ، زادىلا مۇڭدىشىش پۇر-
سىتى بېرىشمىدى ، خۇددى سەن بۇ يەرگە يەپ - ئىچكىلى كەلگەن-

دەك . ئاخىر زەيىنىدىن زايىتوفنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى بولغاي :
— سىلەر بىردەم چىقىپ تۇرۇڭلار ، كۆرۈشمىگىلى ئۇتتۇز بىر يىل بولغان بۇ دوستۇم بىلەن مۇڭدىشىۋالاي !— دېدى قوپاللىق بىلەن .
ھەممىسى پايپاسلاپ چىقىپ كېتىشتى .
— ئەھۋالىڭ قانداقراق ؟— دەپ سورىدى ئۇ سېنىڭ قورۇق باسقان ئاقسېرىق يۈزۈڭگە ، خىيال دەرياسى ئېقىپ تۇرغان تەگسىز قوڭۇر كۆزلىرىڭگە سىنچىلاپ قاراپ .
سەن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ جاۋاب بەردىڭ :
— ياخشى ئەمەس ، سەن ئۆيلىنىپ بولغانسەن، ناچار !
ئۇ خىجىللىق ئۇقچۇغان كۆزلىرىنى سەندىن ئېلىپ قاچتى .
— سەندەك بىر قەھرىماننىڭ مۇشۇ كۇنگە قالغىنىدىن ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىدۇ... خاپا بولمىغىن ، ساڭا ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم قىلالمىدىم .
— مەن سېنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمىڭگە موھتاج ئەمەس !— دېدىڭ سەن گەپنى ئۈچۈق قىلىپ .
... سىلەر ئۆتكەن كۈنلەر ھەققىدە قىسقا ـ قىسقا سۆزلەشتىڭلار . ئەمما ، تاغاڭ مامۇت ئەپەندى ھەققىدە تەپسىلىي ، تەسىرلىك قىلىپ سۆزلەپ بەردىڭ . ئۇنىڭ چېھرىنى قايغۇ ـ ئەلەم قاپلىدى .
— خېتىڭدىمۇ يېزىپتىكەنسەن... — دەپ ئۇ ھەسرەتلىك تىنىپ قويۇپ جىمىپ كەتتى .
— زەيىنىدىن ، ھېلىقى چۈشۈڭ يادىڭدا بارمۇ ؟
ئۇ كۆزۈڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر تەكتىگە شۇڭغۇدى . سەنمۇ ئۇنىڭغا تىكىلدىڭ . ئۇنىڭ قاپقارا ، ئويچان كۆزلىرىدە بىردەمدىلا ھەسرەتلىك ياشلار لىغىرلاپ قالدى . نېپىز لەۋلىرى تىترەپ كەتتى ، بەئەينى كەچ كۈز ياپراقچىسىدەك . كۆزلىرىڭگە كەلگەن ئىسسىق ياشلارنى ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋاتقان پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ، قارىچۇقۇڭغا سىڭدۈرۈۋەتتىڭ .
— يادىمدا ،— دېدى ئۇ ھەسرەت ـ نادامەت ۋە خىجالەت

بىلەن،— بۇ چۈشنى كۆرمىسەم بوپتىكەن، كۆرگەندىمۇ، ئاخىرىنى كۆرمەيدىغان گەپكەن.
— بۇ سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس!
— شۇنداق، مەن ئەقلىمنى تېپىپ، گۇناھ پاتقىقىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، بۇ چۈشنىڭ ئاخىرىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، جىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە باشلىغىنىمدا، ئاللىبۇرۇن كېچىككەنىدىم. شۇڭا، ھەرقانچە قىلىپمۇ چۈشۈمنىڭ ئاخىرىنى ئۆزگەرتەلمەي، ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغان زىيالىيلارنىڭ — خەلقنىڭ كەچۈرۈمىگە ئېرىشەلمىدىم!...
— قىسمەت، قىسمەت دېگەن شۇ. قىسمەت تەتۈر كېلىپ قالدى ئەمەسمۇ! بۇنىڭ ھەممىنى سەندىنلا كۆرۈشكە بولمايدۇ، بۇنىڭدا «سول» لۇشيەنىنىڭ مەسئۇلىيىتى بار!
— ئەسلى بۇ مېنىڭلا ئەمەس، پۈتكۈل مىللەتنىڭ، پۈتكۈل ئەمەلدارلارنىڭ ئورتاق كۆرگەن چۈشىكەن!
— شۇڭا، خەلق سېنى ھامان توغرا چۈشىنىدۇ، سېنى ھامان كەچۈرىدۇ، سېنى پاك، كاتتا ئەمەلدار سۈپىتىدە ئۇلۇغلىمىسىمۇ، لېكىن ئۇلۇغ شائىر، يازغۇچى سۈپىتىدە ئۇلۇغلايدۇ!
— رەھمەت ساڭا! مەنمۇ شۇنداق ئۈمىدتەمەن ھەم شۇنداق بولۇشىغا ئىشىنىمەن!
— شۇڭا، ئۆزۈڭنى بۇنچىۋالا يېتىم، بىچارە، ئەيىبكار ھېس قىلما...
سۆزۈڭنىڭ داۋامى ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى، ياتاققا ئۇنىڭ كانىۋويى كىرىپ قالغانىدى.
— ماڭ، سەمـەنـدەر، خاتىـرە ئۈچـۈن سۈرەتكە چۈشۈپ قويايلى.
سىلەر قورۇغا چىقتىڭلار. كۆك قاپقارا تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى. ۋىژ - ۋىژ سوغۇق ئادەمنىڭ يۈزىگە نەشتەردەك سانجىلاتتى.
سىلەر بىر پارچە سۈرەتكە چۈشتۈڭلار.
ئۇ ماشىنىغا چىقىش ئالدىدا سېنى چوڭقۇر مېھىر بىلەن

قوچاقلاپ تۇرۇپ :
— سەن بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ئۈچۈن، ئىنتايىن خۇش بولدۇم !— دېدى .
— مەنمۇ !
— خوش ، كۆرۈشكۈچە ئامان بول !
سىلەر چوڭقۇر مۇھەببەت ۋە جۇدالىق ئىلكىدە خوشلاشتىڭلار . ياشلىرىڭىزنىڭ مەڭزىڭىزنى بويلاپ ئاققىنىنى تۇيماي قالدىڭ .
ئۇزاق ئۆتمەي ، ئۇنىڭ ئەمىلى تېخىمۇ ئۆستى .
سەن ئۇنى كۈتتۈڭ ؛ سېغىنىش ئىلكىدە ئۆزۈڭنى يەنە يوقلاپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتۈڭ ؛ ھازىرغىچە توپتوغرا يىگىرمە ئالتە يىل زارىقىپ كۈتتۈڭ ، كەلمىدى !
ئەمما ، ئۆزى كەلمىگىنى بىلەن ، كىتابخانىغا ئۇنىڭ رومانلىرى، ئەسلىمىلىرى، شېئىر توپلاملىرى ، سەھنە ئەسەرلىرى ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ تۇردى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە تەڭلىك - باراۋەرلىك ، ئازادلىق ... ئۇلۇغلانغانىدى ؛ ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا تەڭلىك - باراۋەرلىك ، ئازادلىق چاقىرىقى ئەكس سادا قايتۇرۇپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە پۈتكۈل ئىنقىلابچىلار ، بولۇپمۇ داداڭ ، ماموت ئەپەندى ۋە سەن چوڭقۇر مۇھەببەت ، ئىلاھىي تەسۋىرلەر بىلەن مەدھىيىلەنگەنىدىڭلار .
سەن زەيىنىڭدىن زايىتوفنىڭ شۇ ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشاتتىڭ ، سىردىشاتتىڭ . 1976 - يىلى ئۇنىڭ بىلەن ئاران بىر كۆرۈشكەندە ، ئۇنىڭغا دېيەلمىگەن ، دېيىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن گەپلىرىڭنى دېۋىلاتتىڭ ، سوراشقا پېتىنالمىغان ، سوراشقا ئۈلگۈرەلمىگەن سوئاللىرىڭنى سورىۋالاتتىڭ . ھەممە سوئاللارنىڭ جاۋابى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىن تېپىلاتتى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغانسېرى ئۇنى شۇقەدەر چوڭقۇر چۈشىنىۋالاتتىڭ . سەن ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئۇنى چوڭقۇر چۈشەنگەنلىكىڭ ئۈچۈن ، ئۇنىڭغا شۇقەدەر ھېسداشلىق قىلاتتىڭ !
ئەمما، سېنىڭ ھېسداشلىقىڭ ئۇنى خىجالەت ، ھەسرەت -

نادامەتتىن خالاس قىلىپ ، ھەرگىزمۇ بەختلىك قىلالمايتتى . چۈن-
كى ، ھېسداشلىق قىلىش ئارقىلىق باشقىلارنى بەختلىك قىلغىلى بولامدۇ ؟

بولمايدۇ ! باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقى بىلەن بەختلىك بولغىلى بولىدىغان بولسا ، دۇنيادا بەختسىز ئادەم مەۋجۇت بولمايتتى .

شۇڭا ، سەن ئۇنى ھېسداشلىقىڭ ئارقىلىق بەختسىزلىكتىن قۇتقۇزۇپ قالالمايتتىڭ . سېنىڭ ھېسداشلىقىڭ سېھرىي كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە بولغان بولسىدى ، ئەڭ ئاۋۋال ئۇنى بەختسىزلىكتىن قۇتقۇزۇپ قالغان بولاتتىڭ ! چۈنكى ، ئۇ خەلقنىڭ نەپرىتىگە قالغان بەخت قوينىدىكى بەختسىز ئادەم ئىدى !

ئۇنى ئالداشنى خالىمايتتىڭ :

— كەچۈر ، سىنى ھازىر مەن قۇتقۇزالمايمەن !...

— ئۇنداقتا قاچان قۇتقۇزۇۋالىسەن ؟

— سىنى مەن ئەمەس ، خەلق ئۆزى قۇتقۇزىدۇ — خەلق سىنى قاچان كەچۈرسە ، شۇ چاغدا بىچارىلىك ، مۇساپىرلىق ، غەمكىن-لىك ، مىسكىنلىك ، ھەسرەت ـ نادامەت ، خىجالەتتىن خالاس بولۇپ ، بەختسىزلىكتىن مەڭگۈ قۇتۇلىسەن ! بىراق ، بۇنىڭغا ئۇ-زاق بىر جەريان كېتىشى مۇمكىن . شۇڭا ، مەڭگۈ سەۋرچان بولۇ-شۇڭ كېرەك !...

كۆزلىرىڭدىن ياشلار تاراملاپ ئاقاتتى . سۈرەتنى خاتىرىنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپ قويۇپ ، يېشىڭنى تارىشىدەك قېتىپ كەتكەن قولۇڭ بىلەن سۈرتتۇڭ .

*

سەن خىيالىڭنى مۇشۇ يەرگە — قولۇڭدىكى ئوقۇپ ئازلا قالغان كىتابنىڭ «ئاي ھامان چىقىدۇ» دىگەن قىسمىغا تاقاشتۇر-دۇڭ ـ دە ، ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

34

ئاي هامان چىقىدۇ

زەرەپشان، قاراقۇرۇم ۋادىسى غەلىبە تەنتەنىسىگە چۆمگەنىدى. قۇشلار يازنىڭ جۇشقۇن ھايات سىمفونىيىلىرىنى ئورۇندايتتى. قۇياش نۇرانە سەتھەدە گۈزەل، ھۆر دۇنيايىڭلارنى زاھىر قىلىپ كۈلەتتى. قەلبلەرنىڭ يارقىن ئۈپۈقلىرىغا لەۋ تەگلەپ تۇرىدىغان تولۇن ئاي سۇمۇرغدەك مەزمۇت قانات قېقىپ كېلىۋاتقان ۋىسال، بەخت ھەققىدە سىلەرگە زېرىكمەي پىچىرلاپ، ئىلاھىي تەبەسسۇم ھەدىيە قىلاتتى. شېرىن ئىستەكلەرنىڭ باغىرلىشى بىلەن مەستخۇشلانغان ياقۇت يۇلتۇزلار ساڭا مەتسالىنىڭ باغرىدا مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۆتكۈزگەن قىسقا، ئەمما بەختىيار مىنۇتلىرىڭنى ئەسلىتىپ، سېنى ۋىسالغا، بەختكە، ھۆر ھاياتقا تەقەززا قىلاتتى، تەلپۈندۈرەتتى.

بۇ ئىش دەل مەتسالى بىلەن ئۆتكۈزگەن شۇ شېرىن مىنۇتلاردىن ھۇزۇرلىنىپ، يېقىن كەلگۈسىدىكى بەختىيار كۈنلەرگە ئۇتتەك تەلپۈنۈپ تۇرغان شېرىن، گۈزەل ھەم تەقەززالىق مىنۇتلاردا يۈز بەردى:

سەن دەريا بويىدا — مەخمەلدەك يېيىلغان ياپيېشىل چىملىق ئۈستىدە كۆپكۆك ئاسمانغا كۆز تىكىپ، شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭ غەربىي ئۈپۈقتا باش قويۇشقا تەمشىلىپ تۇرغان زەر قۇياشنى مەستخۇشلاۋاتاتتىڭ.

— سېنى تېخى مەتسالىنى ئىزدەپ ماڭدىمىكى دېسەم، بۇ يەردە ياتىسەنيا، خېنىم؟

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، چۆچۈپ بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ. دوستۇڭ بۇۋىپاتەم ساڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— مەتسالى ؟... نەگە كېتىۋاتىدۇ مەتسالى ! ؟— يۈرىكىنىڭ ئىنتىزارلىق ئىلكىدە دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى ،— ئىشىگنى قىل ، خېنىم ، ماڭ !

— راست شۇ ، دەريا ياقىلاپ كېتىۋاتىدۇ . پۈتمىسەڭ ، كەينىدىن بېرىپ باق ئەمىسە .

ئۇ كەتتى . سەن ئاھۇدەك لىككىدە ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، دەريانىڭ قارشىسىغا قاراپ تاقلاپ ـ تاقلاپ يۈگۈردۈڭ...

سەن روتىغا قايتىپ كەلگەچكە ، مەتسالى بىلەن كۆرۈشمىگىلى ئون نەچچە كۈن بولغانىدى . شۇڭا ، ئۇنى شۇ قەدەر سېغىنىپ كەتكەنىدىڭ . سېغىنىش ھېسسىياتلىرىڭ خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك كۆۋرەيتتى . يۈرىكىڭ سۆيگۈ تەشنالىقى بىلەن لەرزان ـ لەرزان تىترەيتتى . قىپقىزىل لەۋلىرىڭ قۇياش مېھرىدە بەرق ئۇرۇۋاتقان ئەتىرگۈل بەرگىدەك تەبەسسۇم بىلەن پىچىرلايتتى : «بوينۇڭغا چىڭگىلىكتەك ئېسىلىۋېلىپ چۆشمىسەم ، سەت تاز !... »

سەن يۈلغۇنلۇق ئىچىدىن چىقىپ شىپپىدە توختاپ قالدىڭ ، خۇددى ئوۋچىنىڭ ھىدىنى پۇراپ قالغان كېيىكتەك . چۈنكى ، مەتسالى بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىدە خەت يېزىۋاتاتتى . سەن دەررۇ ئۆزۈڭنى دالدىغا ئالدىڭ .

بىچارە گېپىنى دېيەلمەي ، ماڭا خەت يېزىۋاتقان گەپ . ياۋاش ، تارتىنچاق ئادەم دېگەنزە...

قەلبىڭدە مۇھەببەت مەۋج ئۇردى ، سۆيۈنۈش مەۋج ئۇردى ؛ پەخىرلىنىش تۇيغۇسى مەۋج ئۇردى .

سەن مەتسالىدىن ، ئۇنىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىدىن ، ئىتىقاد ۋە ئىنقىلابقا بولغان چەكسىز ساداقىتىدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىڭ .

«ئەي شەپقەتلىك ، ئۇلۇغ تەڭرىم ، ئۇنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن ! بۇ دۇنيادا ئۇنىڭدىن باشقا تارتىشقۇدەك ، تېۋىنغۇدەك ، يۆلەنگۈدەك ، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ ، يۈرىكىمنى كۈلدۈرگۈدەك ھېچنېمەم يوق ! »

ئىلتىجادىن تىلىڭنى يىغىپ ، قولۇڭغا كىچىككىنە بىر تاشنى
ئالدىڭ ـ دە ، ئۇنىڭغا ئاتماقچى بولدۇڭ . بىراق ، ئاتقۇڭ
كەلمىدى .

ياق ، ئۇنى ئۈركۈتۈۋەتمەي ، ماڭا دەيدىغان گەپلىرىنىڭ ھەم-
مىسىنى يېزىۋالسۇن . خەتنى بەكمۇ تاتلىق يازىدۇ ئۇ ئوماق
تاز !

يۈرىكىڭ شېرىنغىنە ئەللەيلەندى .

مەتسالى خېتىنى يېزىپ بولۇپ ، ئەتراپقا ئالدىرىماي نەزەر
سالدى .

ئەجەب ، شۇنچە خالىي جايغا كېلىپ يازمىسىمۇ ، چىملىقتا
يېتىپ راھەتلەنگەچ يازسىمۇ بولىتتىيا؟

سەن ئورنۇڭدىن تۇرماقچى بولۇپ ، يەنە يالتىيىپ قالدىڭ .

ئالدىمدىن ئۆتكەندە ، «ھاۋ !» دەپلا بىر قورقۇتۇۋېتەي
تازا !

دەل شۇ چاغدا سەن كۆتمىگەن ، تەسەۋۋۇر قىلىپمۇ باقمىغان
ھەم تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىش خىيالىڭغىمۇ كەلمەيدىغان ، تەسەۋ-
ۋۇرمۇ قىلالمايدىغان بىر مۆجىزە يۈز بېرىپ ، سېنى يۇلغۇن تۇۋىگە
تېخىمۇ بەك مۆكۈندۈرۈپ قويدى ، خۇددى ئۇۋۇچىنى ماراپ ياتقان
توشقاندەك . چۈنكى ، ئۇ خەتنى يانچۇقىغا سالماي ، ھېلىقى قورام
تاشنىڭ يېرىقىغا تىقىپ قويۇپ ، ئارقىسىغا ياندى .

بۇ... بۇ نېمە ئىش خۇدايىم؟ ئۇ نېمە خەتتۇ؟ ماڭا يازغان
خەت بولسا ، نېمىشقا يانچۇقىغا سالماي ، تاشنىڭ يېرىقىغا تىقىپ
قويىدۇ ؟

نۇرانە قەلب ئەينىكىڭدە بىر مۇدھىش گۇمانىڭ قاپقارا كۆ-
لەڭگىسى پەيدا بولدى .

ياق ، ياق ! مەتسالى ھەرگىز...

ئۇ ئالدىڭدىنلا ئۆتۈپ كەتتى . ئۇنىڭ قارىسى يوقالغاندىن كې-
يىن ، ئاستا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، ھېلىقى قورام تاشنىڭ قېشىغا
كەلدىڭ . خەتنى ئېلىشتىن قورقاتتىڭ . ئەمما ، ئالماي بولمايتتى .

ئـالاي دېسەڭ ، يـۈرىـكىڭ جىغدـلداپ ، پـۈت ـ قولـۇڭ سىر ـ قىرايتتى .

ياق ، ياق !... خۇدا ، ئۇنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا ! ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالسام ، بۇ دۇنيادا تارتىشقۇدەك ، تېۋىنغۇدەك ، يۆلەنگۈ ـ دەك ، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ ، ھاياتىمنى قۇياشتەك چاقنىتىپ تۇرغۇدەك ھېچ نەرسەم قالمايدۇ !

دىلىڭنىڭ ئەڭ بۈيۈك قاتلاملىرىدىن مۇشۇنداق ئىلتىجالارنى ئوقچۇتۇپ تۇرۇپ خەتنى ئالدىڭ . خەتكە بىر قاراپلا ئۇنىڭ مەتسالى ـ نىڭ خېتى ئەمەسلىكىنى جەزم قىلدىڭ . چۈنكى ، مەتسالىنىڭ خېتى ساڭا شۇنداق تونۇش ، ئۇ ھەرگىز بۇنداق ئۆمۈچۈك پاچىقى ـ دەك خەت يازمايتتى .

بۇ قانـداق گەپ ؟ بۇ خەتـنى راسـتتىـنلا مەتسالى يازغان تۇرسا ؟

بىردىنلا بۇ خەتنى ئۇنىڭ سول قولىدا يېزىۋاتقانلىقىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ ، جىددىي ئوقۇشقا باشلىدىڭ :

«ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىش ئۈچۈن ، ئەتە جۈمە نامىزىدىن بۇ ـ رۇن قورال ـ ياراغلار جىنازىغا سېلىنىپ ، قاغىلىق بىلەن يەكەن بازىرىغا كىرگۈزۈلىدۇ . قاغىلىقتىكى قورال ـ ياراغلار ئۆمەر ھاجى داموللىنىڭ ئۆيىدە ، يەكەندىكى قورال ـ ياراقلار غادىگەر ـ لىكتىكى ئەكرەم ساتىراشنىڭ ئۆيىدە ، يېرىم كېچىدە پارتىزانلارغا تارقىتىپ بېرىلىدۇ . تاڭ سەھەردە قاغىلىق بىلەن يەكەنگە تەڭلا ھۇجۇم قىلىنىدۇ .

— قۇرغۇي»

يۈرىكىڭ ھەرىكەتتىن توختاپ ، سىيرىلىپ ئولتۇرۇپلا قال ـ دىڭ . يىغلىدىڭ ، يىغلىدىڭ ، بىر ئۆمۈر يىغلىدىڭ ! پۈتكۈل ۋۇ ـ جۇدۇڭ ئېرىپ ، كۆزۈڭ ئارقىلىق سىمابتەك ئېقىپ ، زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتتى !

بىر چاغدا كۆزۈڭنى ئېچىپ ، ئەتراپىڭغا ئالاق ـ جالاق قاراپ

كەتتىڭ. ئۆزۈڭگە قاراپ تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، سەن ياپپاشلا تۇراتتىڭ؛ ئەتراپىڭدىكى ھەممە نەرسە ياپپاش تۇراتتى؛ ھەتتا ئۇپۇقتا قېتىپ قالغان قۇياشمۇ ياپپاشلا تۇراتتى. سەنچە، ئەتراپىڭدىكى ھەممە نەرسە قېرىپ، قايتىدىن ياشناپ، باشقا بىر دۇنيا ھاسىل بولۇشى كېرەك ئىدى؛ سەنچە، ئۆزۈڭمۇ قېرىپ، ھەتتا چىرىپ، مەڭگۈلۈك ھايات سەھىپەڭنى ئاللىبۇرۇن ئېچىپ بولغان بولۇشۇڭ كېرەك ئىدى. چۈنكى، سەن بىر ئۆمۈر يىغلىغا-نىدىڭ؛ ناھايىتى ئۇزاق، ئۇزاق زامانلار يىغلىغانىدىڭ!

نېمىشقا شۇنداق بولمايدۇ؟ زادى نېمىشقا؟

بىلمەيتتىڭ.

كەچكى قۇياش غەربىي ئۇپۇقتا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. زەرەپ-شان دەرياسى شاۋقۇنلايتتى. سەلكىن شامال ياشلىرىڭنى قۇرۇ-تۇشقا تىرىشاتتى.

ھەي مەتسالى، مەتسالى! بۇ سېنىڭ نېمە ئىش قىلغىنىڭ؟ نېمەڭگە نېمەڭ يەتمەي شۇنداق قىلدىڭ؟ سېنى شۇنداق قىلىشقا نېمە مەجبۇر قىلدى؟ پۇلما؟ ئالتۇن ـ كۈمۈشما؟ زادى نېمە؟ پۇل، ئالتۇن ـ كۈمۈش!... شۇنداقما؟

توغرا قىياس قىلدىڭ.

مەتسالى، سەن ئىنقىلابتىن بىكارغا ئۈمىدسىزلىنىپ يۈرمەپ-تىكەنسەن ـ دە؟ بىكارغا «قېچىپ كېتىلى، ۋاي قېچىپ كېتىلى» دەۋەرمەپتىكەنسەن ـ دە؟

مەتسالى، سەن نېمىشقا مېنى ئويلاپ قويمىدىڭ؟ مېنى چۈشىد-نەتتىڭغۇ؟ ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزنىڭ جېنى، بەختى، يۈرەك ـ باغرى، ئۈمىد يۇلتۇزى، يۆلەنچۈكى، ھەممە ـ ھەممىسى ئىدۇققۇ؟

ئېيتقىنە، مەتسالى، پۇل شۇنچىلىك قەدىرلىك نەرسىمۇ ـ ھە؟ ئاشىق ـ مەشۇقلار ئۈچۈن پۇل، مال ـ دۇنيانىڭ نېمە كېرىكى؟ ئازادلىق ـ ھۆرلۈك، تىنچلىق، باراۋەرلىك ۋە پاك مۇھەببەت بار يەردە ئالتۇن ـ كۈمۈشنىڭ نېمە كېرىكى؟ تاغدەك

ئالتۇن ـ كۈمۈشنى بېسىپ ياتقان قۇلدىن ، تەقىب ئاستىدا قالغان شاھ ـ خاقاندىن ھۆر ـ ئەركىن دىۋانە ئۇلۇغ ۋە بەختىيار ئەمەسمۇ ؟ !

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، دەريا بويىغا كېلىپ يۈز ـ قولۇڭنى قايتا ـ قايتا يۇيدۇڭ . ئۆرۈك ، ئۈجمە... ھىدى پۇراپ تۇرغان چاڭسىز ھاۋادىن كۆكسۈڭنى تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ سۈمۈردۇڭ . سۇپسۈزۈك سۇ سەتھىدىكى ئۆز ئەكسىڭگە — ئاۋۇ كەچكى شەپەقتەك قىزىرىپ كەتكەن قوي كۆزۈڭگە قاراپ ، گەرچە مەتسالىنىڭ ئابدۇكېرىمنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق گومىنداڭغا يۈز سەر كۈمۈش ، ئەللىك سەر تىللاغا سېتىلغانلىقىنى قىياس قىلالمىساڭمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈشكە سېتىلغانلىقىنى قىياس قىلالىدىڭ ؛ ئىسكەندەردىن پارولنى ئۇقۇۋېلىپ ، ئاتاكىغا ئۆتكەندە ، ئۇنى كەينىدىن ئېتىۋەتكەنلىكىنى قىياس قىلالىدىڭ ؛ پارولغا ئاساسەن ھېكمىئاخۇن تېۋىپتىن ئاخباراتلارنى ئېلىۋېلىپ ، ئۇنى يېڭى ئاخبارات بىلەن قوشۇپ ، يەنە دۈشمەن قولىغا يەتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى قىياس قىلالىدىڭ ؛ ھېلىقى كېچىسى ئېقىنىدا داداڭ ئۇچۇرۇۋەتكەن «قۇرغۇي»نىڭ دەل مەتسالى ئىكەنلىكىنى؛ چېرىكلەرگە «كۆك بۆرە»نىڭ غوجەخمەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئاخبارات بەرگەنمۇ دەل شۇ مەتسالى ئىكەنلىكىنى قىياس قىلالىدىڭ ، ياق ، جەزم قىلدىڭ ! يەنە قايسىبىر كۈنى كېچىدە ئىككىڭلار بىللە ۋەزىپە ئۆتەشكە مېڭىپ ، يېرىم يولدا ئايرىلىشقا توغرا كەلگەچكە ، سەن بىلەن خوشلىشىپ بولۇپ ، ساڭا تۇيدۇرماي كەينىڭدىن ئاستا ماراپ بېرىپ ، «كۆك بۆرە» ئاخبارات تىقىپ قويىدىغان پور تېرەكنى كۆرۈۋالغانلىقىنى قىياس قىلالمىساڭمۇ ، لېكىن پور تېرەكنىڭ كاۋىكىغا «سەمەندەر — «قۇرغۇي»» دېگەن ئاخباراتنى تىقىپ قويۇپ ، سەمەندەرگە سۇيىقەست قىلىپ (چۈنكى شۇ ئاخباراتتىكى خەتنىڭ يېزىلىش شەكلى بىلەن قولۇڭدىكى بۇ ئاخباراتنىڭ خەت شەكلى ئوپمۇئوخشاش ئىدى) ، ئۇنى «قۇرغۇي» قاتارىغا چىقىرىپ ، «قىزلىقىڭنى ئېلىۋالغانلىقى» (ئەمەلىيەتتە ، سەن ھازىرمۇ قىز

ئىدىڭ) ئۇچۇن ئۇنىڭدىن ئۈچ ئالماقچى بولغانلىقىنى ، كۆزىدىن يوقىتىپ ، مەڭگۇ خاتىرجەم بولماقچى بولغانلىقىنى قىياس قىلدىڭ . بۇ «قىياس» ، بۇ «جەزم» لىرىڭ ئۇگە - ئۇگىلىرىڭنى لەرزىگە سېلىپ ، يۇرىكىڭدە غەزەپ - نەپرەت بومبىسى پارتلاتتى . ئەمما ، ئىككىلىنىپ قالدىڭ .

قانداق قىلسام بولار ؟... دوكلات قىلسام تېخى... دوكلات قىلمىسام تېخى...

قەلبىڭدە شىددەتلىك كۈرەش باشلاندى...

كۆز ئالدىڭدا ۋۇجۇدىدىن ھاياتىي كۈچ ، سۆيگۈ - مۇھەببەت ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئاشىقىڭ مەتسالىنىڭ سۆيۈملۈك سىيماسى زاھىر بولدى ؛ كۆز ئالدىڭدا بىر چاغلاردا قاناتلىرىنى يۇڭداپ - يۇڭدىۋەتمەكچى ، بوينىنى تولغاپ - تولغاپ ئۈزۈپ ، «قۇرغۇي» بولۇپ قالغىنىغا تويغۇزۇۋەتمەكچى بولغان ، تەييار قولۇڭغا چۈشكەندە ، داداڭ ئۇچۇرۇۋەتكەن «قۇرغۇي» زاھىر بولدى ؛ كۆز ئالدىڭدا ئىسكەندەر ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپ ، يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچى ۋە «كۆك بۆرە»... زاھىر بولدى ؛ كۆز ئالدىڭدا ناھەق ئۇۋالچىلىققا ئۇچراپ ، جېنىدىن ئايرىلغىلى تاسلا قالغان سابىق ئېرىڭ — دوستى ئۇچۇن ئۆز بەخت - تەلىيىدىن كېچەلەيدىغان ، مەرد ، ئاق كۆڭۈل ، قەيسەر ئاكاڭ — سەمەندەر زاھىر بولدى !

قەلبىڭدىكى كۈرەشتە ئاخىر مۇھەببەت شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولدى . شۇڭا ، ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ ، پولك شتابىغا قاراپ ماڭدىڭ .

— چاقىرتاي دەپ تۇرۇۋېتىم تېخى ، — دېدى پولكوۋنىك تۇردىقارى بەگ ، — سىز ھازىرلا چاچقۇمغا بېرىپ ، ھېلىقى نەرسىلەرنى ئەكېلىڭ .

ئۇ بىر پارچە خەتنى قولۇڭغا تۇتقۇزدى .

— پولكوۋنىك ، — دېدىڭ سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، — دوكلات قىلىدىغان مۇھىم ئىش بار ئىدى .

— كەلگەندە دوكلات قىلىڭ، بۇ ھەممىدىن مۇھىم!
— بۇمۇ بەك مۇھىمدى!
پولكوۋنىك ساڭا قاراشقىمۇ چولىسى تەگمىگەن ھالدا نېمىنى-دۇر ئىزدەۋاتاتتى. شۇڭا، ئۇ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەستىن سورىدى:
— ھە؟...
— مەن «قۇرغۇي»نى تاپتىم!...
پولكوۋنىك بېشىنى شارتلا كۆتۈرۈپ، ھەيرانلىق ھەم خۇشال-لىق بىلەن سۆزۈڭنى بۆلۈپ سورىدى:
— ھە، كىمكەن؟ ئابدۇكېرىمما ياكى سە...
سەنمۇ پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى بۆلدۇڭ:
— ياق، ئابدۇكېرىممۇ ئەمەسكەن، بىراق ئۇ «قۇرغۇي»نىڭ شېرىكى بولۇشى مۇمكىن.
— سەمەندەر؟!
— ياق، سەمەندەرمۇ ئەمەس!
— «قۇرغۇي» ئەمىسە كىمكەن؟
— باياتىن...
سۆزۈڭ مۇشۇ يەردىلا ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى شتاب ئىشخا-نىسىغا بىرىگادا كوماندىرى ھەم ئون ئالتىنچى ئاتلىق ئۇيغۇر پولكى-نىڭ كوماندىرى ھاشىم خۇيجاڭ قاتارلىق بەش- ئالتە ئوفىتسېر كىرىپ قالدى. سەن بىر چەتتە قايرىلىپ قالدىڭ. ئۇلار بەكمۇ ئالدىراشتەك قىلاتتى. پولكوۋنىك تۇردىقارىني بەگ ساڭا قاراپ:
— ئەتە، — دېدى- دە، ئۇلارنى باشلاپ ئىچكىرىكى ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى.
ئەتە دوكلات قىلسامۇ قىلاي، «قۇرغۇي» ئەمدى ھەرگىز ئۇچۇپ كېتەلمەيدۇ.
سەن شۇنداق ئويلاپ، توقۇپ تەييار قىلىپ قويۇلغان ئاتقا مىنىپ، قاغىلىقنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى — تەكلىماكان قۇملۇ-قىنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان چاچقۇم يېزىسىغا قاراپ ماڭدىڭ.
سىلەر قاغىلىقتىن چىكىنىپ چىققاندا، سەن پولكوۋنىك تۇر-

دىقارىي بەگىنىڭ ھاۋالە خېتى بىلەن بىر بۆلۈك مەخپىي ھۆججەت ، ھەربىي ئاخباراتلارنى چاچقۇمدىكى بارات زاڭ دېگەن كىشىگە ئاما- نەتكە بېرىپ قويغانىدىڭ (بۇ نەرسىلەرنى پولىكوۋنىكىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ ئادەمىنىڭ ساقىلاپ قويۇشىغا بەرگەنلىكىنى ئۇقمايت- تىڭ) . مانا ھازىر يەنە ئۇنىڭ ھاۋالە خېتى بىلەن شۇ نەرسىلەرنى ئەكېلىش ئۈچۈن ، چاچقۇمىغا قاراپ كېتىۋاتاتتىڭ .

بىراق ، ۋەزىپىنى ۋاقتىدا ئورۇندىيالمىدىڭ . بارات زاڭ كۆك- يارغا كېتىپ قالغاچقا ، بۈگۈن كېلەر ، ئەتە كېلەر دەپ ، چاچقۇمدا بىر ھەپتە تۇرۇپ قالدىڭ .

يەتتىنچى كۈنى كاچۇڭغا كېلىپ ھەيرانلا قالدىڭ . چۈنكى ، ھەممە يەرنى چېرىكلەر قاپلاپ ، تېررورلۇق ، قىرغىنچىلىق باشلى- نىپ كەتكەنىدى .

«كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىپ ، ئۇنىڭدىن ئۇرۇمچىدە بىر- لەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغانلىقىنى ، «ئون بىر ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى» تۈزۈلۈپ ، ئۇرۇش توختىغانلىقىنى ، يىگىتلەرنىڭ قورال- لىرى يىغىۋېلىنىپ ، قايتۇرۇلغانلىقىنى ، ئەتە - ئۆگۈن ئىچىدىلا زور تۇتقۇن ، زور قىرغىنچىلىق بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇڭ . ئۇقۇپ ساراسىمە ئىچىدە گاڭگىراپلا قالدىڭ .

— مېنىڭ ئەمدى بۇ مۇناپىقلارنىڭ ئارىسىدا بىر مىنۇتمۇ تۇرغۇم يوق ، — دېدى «كۆك بۆرە» سۆزىنىڭ ئاخىرىدا .

— نېمە ئىش قىلاي دەيسىز ؟

— شىمالغا — يىگىتلەرنىڭ قېشىغا كېتىمەن ! — دېدى ئۇ قەتئىي قىلىپ ، — بىز بىللە كېتىلى ، ماقۇلما ؟ مەن سىزنى يول بويى قوغدايمەن ! تەييارلىقمۇ قىلىپ بولدۇم .

شۇنداق كەتكۈڭ كەلدى . بىراق…

— بىراق… مەن… مېنىڭ…

— ئەمدى كېچىكسەك ، بەك كېچىكىپ قالىمىز ، تېزرەك بىر قارارغا كېلىڭ . سىز كەتمىسىڭىز ، مەن كېتىمەن !

سەن «كۆك بۆرە» گە «قۇرغۇي» نىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىنى ،

شۇڭا ئۇنىڭدىن ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئالمىغۇچە ھېچ يەرگە كەتمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ بولۇپ، مۇنداق دېدىڭ:

— ئەتە قاش قارايغاندا، مەن سىزنى ئۆيۈمدە ساقلاي، بىللە كېتىلى. ئۇنىڭغىچە مەن ئىشنى تۈگىتىپ تۇراي.

— گومىنداڭ «بىتىم»گە خىلاپلىق قىلدى. بىز يەنە قايتىپ كېلىمىز، شۇ چاغدا جاجىسىنى بېرىمىز «قۇرغۇي»نىڭ!

بىراق، سەن ئۇنىمىدىڭ.

— ماقۇل، ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، — ئۇ ساڭا يەنە ئەسكەرتىپ قويدى، — يوللار قامال قىلىنىشتىن بۇرۇن كېتىۋالمىساق بولمايدۇ. ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىڭ...

ئاچاڭنىڭ ئۆيىگە يېرىم كېچىلەر بىلەن يېتىپ كەلدىڭ. شۇنچە ھېرىپ - چارچاپ كەتكىنىڭگە يارىشا زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭ...

* *

پوۋېستىنىڭ ئاساسىي ۋەقەلىكى شۇ يەردە تۈگىگەنىدى. سەن كۆزۈڭنىڭ ياشاڭغىراپ، ئىمىر - چىمىر بولۇۋاتقىنىغا قارىماي، پوۋېستنى ئوقۇپ تۈگىتىۋېتىپ، ئاندىن مەتسالى ھەققىدە خىيال سۈرمەكچى بولۇپ، پوۋېستىنىڭ خاتىمىسىنى ناھايىتى جىددىي ئوقۇشقا باشلىدىڭ.

خاتىمە

ئېتىڭ كىشنەپ، خىيال قۇشلىرىڭنى ئۈركۈتۈۋەتتى. سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، تۈگمەن تەرەپكە قارىدىڭ. ئەمما، يا مەتسالىنىڭ، يا ئاچاڭنىڭ قىزى رابىيەنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

مەتسالى تۈگمەندە بولمىسا، ئۇنى ئىزدەپ ئۆيىگە كەتكەن

ئوخشايدۇ.

قۇياش ئولتۇرغانىدى. شەپەق تاۋلىنىپ تۇراتتى.

سەن ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقتا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان كەھرى- ۋادەك سۇپسۇزۇك سۇدا يۇز - قولۇڭنى پاك - پاكىز يۇيۇپ، چاچلىرىڭنى تۇزەشتۇرگەچ مەتسالى بىلەن ئېلىپ بېرىلىدىغان رە- ھىمسىز ئۇرۇشنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا باشلىدىڭ.

مەتسالى كەلدى. سەن زورۇقۇپ كۇلۇمسىرەپ، ئۇنى قىز- غىن كۇتۇۋالدىڭ. سورىدى:

— قاچان كەلدىڭ؟

— ئاخشام كەپتىم... — سەن ھۆججەت، ئاخباراتلار ھەققىدە سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، — بىر تېلېگراف ئاپپاراتىمۇ بار تېخى، — دەپ يالغان ئېيتىپ، داۋام قىلدىڭ، — بۇ نەرسىلەر- نى بىر يەرگە تىقىپ قويىلىمىكى دەپ، سېنى قىچقىرتىپتىم. سەنچە، نەگە تىقىپ قويساق بولار؟

ئۇ بىردەم ئويلاندى. ئۇ بارماقتەك تومۇ، ئۆسكىلەڭ قاشلىرى ئاستىدىكى يوغان، ئويچان كۆزلىرىنى ساڭا تىكىپ:

— بىزنىڭ تۇگمەنگە تىقىپ قويىمىزمۇيا؟ — دېدى.

— ياق، تۇگمەن بەك زەي، سايمانلىرى داتلىشىپ، بۇزۇلۇپ قالسا...

ئۇ گېپىڭنى بۆلدى:

— مەيلى. بۇزۇلۇپ قالسا، ئۇنىڭ نىمە لازىمى ئەمدى.

— كېيىن ئادەم ئەۋەتىپ قالسا... ئامانەتنى ساق تاپشۇرىلى. دۇشمەنلەر ۋەدىسىدە ھېلىتىن تۇرمايۋاتىدۇ. ئۇرۇش يەنە باشلى- نىپ قالسا، لازىم بولىدۇ!

سەن تىنچلىق، باراۋەرلىك ئۇچۇن يەنە ئۇرۇش باشلىنىشىنى شۇنداق ئارزۇ قىلاتتىڭ. شۇڭا، مەتسالى ساڭا قاراپلا قالدى.

— قانداق دېدىم، مەتسالى؟

— شۇ... ئۇمۇ توغرا ئەمدى.

— سەن كىرىپ سامانلىقنى كولىغىن، مەن ئۇنى كونا كى-

گىز دەك بىر نەرسىگە يۆگەپ چىقاي .
ئۇ كەتمەننى ئېلىپ سامانلىققا كىرىپ كەتتى . سەن بىر دەمـ
دىن كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىردىڭ . سامانلىق دىمىق ، قاـ
راڭغۇ ، ئۇستىدىكى كىچىككىنە تۈڭلۈكتىن كەچكى شەپەق جىلۋىـ
سى تۆكۈلۈپ تۇراتتى .
— كولاپ بولدۇڭما ، «قۇرغوي »ۇم ؟
سەن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىڭ . ئۇ دىررىدە چۆچۈپ ، تىپـ
پىرلاپ كەتكەن ئاشىقانە كۆزلىرىنى ساڭا تىكتى . قارىمۇتۇقراق
كەلگەن سىپسىلىق يۈزى بىر قارىداپ ، يەنە ناھايىتى تېزلا ئەسلىگە
كەلدى . ئۇ ۋىسال خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئاشىقتەك چىھرىگە ۋىللىدە
كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، قىرلىق بۇرنى ۋە يارىشىملىق بۇرۇتلىرىدا مەرـ
ۋايىتتەك يالتىراپ تۇرغان تەر تامچىلىرىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن
سۈرتۈۋېتىپ :
— گەپلىرىڭ بەكمۇ تاتلىقىيا ، بوگۈن ! ؟— دېدى ئۇ ئاشىقانە
ھاياجان بىلەن ،— قانداق ، قولۇڭغا قونىمەنمۇيا ؟
— بەك قونغۇڭ كېلىۋاتامدۇ ؟
— قونغۇم كەلمەي ئۇ ! قونغۇم كېلىپ خۇدى !...
— بىراق ، ئەمدى قونالماسەنمىكى ؟
— نې... نېمىشقا ؟ ئۇرۇش تۈگىدى ، ئەمدى...
— ياق ، تۈگىمىدى ، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش
تېخى تۈگىمىدى . بۇ ئۇرۇش مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ !
سەن شۇنداق دەپ ، شارتلا قىلىپ تاپانچاڭنى چىقىرىپ ، ئۇـ
نىڭ كۆكسىگە تەڭلىدىڭ . ئۇ گاڭگىرىغىنىدىن تۇرۇپلا قالدى .
— بۇ... بۇ... زۇمرەت... چاقچاق...
— كىم ساڭا چاقچاق قىپتۇ ؟ كۆتۈرە قولۇڭنى !
— سەن... سەن... ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ ، نېمە ؟
— مەن ساراڭ ئەمەس ، ساراڭ بولۇپ قالغىنى سەن !
گۇگۇم قىستاپ كېلىۋاتاتتى ، ئالدىرىمىساڭ بولمايتتى .
— ماۋۇ نېمە ؟ !

سەن مەتسالى تاشنىڭ يېرىقىغا تىقىپ قويغان ئاخباراتنى ئۇ-نىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدۇڭ. ئۇ ئاخباراتنى ئۇ يان چۆرۈپ، بۇ يان چۆرۈپ ئوقۇشقا باشلىدى، بىراق قاراڭغۇدا ئوقۇيالمىدى.
— سەن ئوقۇيالمىغان بولساڭ، ئۆزۈم ئوقۇپ بېرەي.
سەن بۇ ئاخباراتنى قانداق قىلىپ قولۇڭغا چۈشۈرگەنلىكىڭنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قولىدىن ئالماي تۇرۇپ يادقا ئوقۇدۇڭ.
بۇنى ئاڭلاپ، ئۇ ساڭا يالۋۇرۇشقا باشلىدى.
— يالۋۇرۇپ ئاۋارە بولما، كۆتۈرە قولۇڭنى!
ئۇ قولىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ بۇرۇنقى قەھرىمانە روھىدىن قىلچمۇ ئەسەر قالمىغانىدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى شەرمەندە هالىتىد-نى خەلقئالەم ئالدىدا سازايى قىلغۇڭ بار ئىدى. بىراق...
— بۇ... ئەسلىي ... مەن... مەن چۈشەندۈرەي...
ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىغۇڭ يوق ئىدى. ئاڭلاشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى ئەمدى؟
گۆگۈم يېيىلغان، شەپەق جىلۋىسىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.
— شۇنداق، مەن... مەن «قۇرغۇي»، سېنى دەپ... ئىككىمىزنىڭ تۇرمۇشىنى دەپ...
هازىر ساڭا ئۇنىڭ ئىقرارىنىڭ لازىمى يوق ئىدى. ئىقرار قىلمىسىمۇ، قولىدىكى ئاخبارات ئۇنىڭ بارلىق جىنايى قىلمىشلى-رىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى.
— مېنى... مېنى ئۆلتۈرگىنىڭ بىلەن، بۇ... بۇنىڭ ساڭا نېمە پايدىسى ئەمدى؟... چېرىكلەرنى ئۆلتۈرۈپ بولالامسەن؟
— بۇ قىيىن ئەمەس، ئەڭ قىيىنى سەندەك «قۇرغۇي»، «قارغا»، «قوزغۇن»لارنى ئۆلتۈرۈش!
— مۇ... مۇھەببەتىمىزنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى قىلىپ، مېنى...
— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق مۇھەببەتىمىز!

گۇگۇم شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كەلگەندى . سىرتتا «كۆك بۆرە» ھۇۋلاپ سېنى چاقىرىۋاتاتتى . پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ تىترەپ كەتتى ، گويا كى كەچ كۈزدىكى نەرگىس ياپراقچىسىدەك . كۇرجۇك-نى باستىڭ . ئۇ ئوڭدىسىغا چۈشتى . سول كۆكسىدىن قارامتۇل قان يامراپ چىقىپ ، بايا ئۆزى كولىغان ئورىغا ئېقىشقا باشلىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوچۇق ھالدا تەبەسسۇمسىز قېتىپ قالغانىدى . يۈرىكىڭ پىژژىدە قىلىپ ، ئۇگە - ئۇگىلىرىڭدىن يىغا پارتلاپ چىقتى . دوڭغىيىپ ئۇنىڭ قولىدىكى ئاخباراتنى ئېلىپ يانچۇقۇڭغا سالغاچ ئوچۇق قالغان كۆزلىرىنى يۇمدۇرۇپ قويدۇڭ . ھەسرەت-لىك كۆز ياشلىرىڭ ئۇنىڭ مەڭزىگە تورۇكلاپ چۈشۈپ قېتىپلا قالدى .

«مېنى... مېنى كەچۈرگىن ، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق . چۈنكى ، ئاللا مۇناپىق ۋە چېقىمچىسى جىق قوۋمنىڭ ئىلتىجاسىنى قوبۇل قىلمايدۇ !»

سەن سامانلىقنىڭ ئىشىكىنى زەنجىرلەۋېتىپ تىلىڭنى ، دى-لىڭنى ئىلتىجاغا مەجبۇر قىلدىڭ :

«مېنى كەچۈرگىن ، مەتسالى ، سېنى كەچۈرۈش قولۇمدىن كەلمەيدۇ ، سېنى كەچۈرۈش ھوقۇقۇم يوق !

ئاھ خۇدا ، ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن !»

سەن مۇناپىقنىڭ جەننەتكە كىرەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ-مۇ ، ئۇنىڭغا يەنە ئاللادىن جەننەت تىلىدىڭ . شۇ ئارقىلىق سەن ئۇنى ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كەلمەكچى بولغانىدىڭ...

سەن بۇ ئازابلىق تەسەۋۋۇرۇڭدىن چەكسىز قانائەت ھاسىل قىلىپ ، تۈگمەن تەرەپكە تەلمۈرۈپ قارىدىڭ . مەتسالىنىڭ يەنىلا قارىسى كۆرۈنمەيتتى . لاسسىدە بولۇپ قالدىڭ . يۈرىكىڭ پىژژىدە ئېچىشىپ ، ھەسرەت ئىلكىدە تولغىنىپ كەتتىڭ .

سەن «كۆك بۆرە»نى كۈتەتتىڭ...

مەتسالىنى زارىقىپ كۈتەتتىڭ...

ئىزتىراپلىرىڭنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن ، شاخلىرىنى

ئېگىشىپ تۇرۇشقان خانىياغىلىق ئۆرۈكتىن بىرنەچچە دانە
يېۋەتتىڭ .
بەلكىم ، ئەمدى سىلەرنى يېيىش قايتا نېسىپ بولماس...
دەل شۇنداق پەيتتە «كۆك بۆرە» ئالدىڭدىلا پەيدا بولدى . ئۇ
ئاتتىن چۈشۈپلا سورىدى :
— قانداق بولدى ؟
سەن ھەسرەت بىلەن جاۋاب بەردىڭ :
— ئەتىگەننىڭىياقى ھېچ يەردىن تاپالمىدىم !
— بولدى ، بىز مېڭىۋېرىلى !
— ياق ، مەن ماڭمايمەن ، «قۇرغۇي»نىڭ قاناتلىرىنى يۇڭ-
داپ ، بوينىنى تولغاپ ئۈزۈۋەتمىگۈچە ھېچ يەرگە بارمايمەن !
— بىلەمسىز ، تۇتقۇن قىلىش ، قىرغىنچىلىق باشلىنىپ كەت-
تى . سىز «قۇرغۇي»نىڭ بوينىنى تولغاپ ئۈزۈپ بولغۇچە چېرىك-
لەر بىزنىڭ بوينىمىزنى تولغاپ ئۈزۈپ بولىدۇ . «قىساس ئۇن
يىلدىمۇ كېچىكمەس» دېگەن گەپ بار . پاكىتنى چىڭ ساقلاڭ ،
«قۇرغۇي»نىڭ بوينىنى ھامىنى تولغاپ ئۈزۈپ ، ئىنقىلابىي قۇر-
بانلارنىڭ قىساسىنى چوقۇم ئالىمىز ! گومىنداڭچىلار ۋەدىسىدە
تۇرمىدىمۇ ، بولدى . بىز يەنە قولىمىزغا قورال ئېلىپ ، تىنچلىق
ئۈچۈن يەنە تىنچسىزلىق تۇغدۇرىمىز — يەنە ئۇرۇش
باشلايمىز !...
ئۇنىڭ سۆزىنى تاقەتسىزلىك بىلەن بۆلدۈڭ :
— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ، كىم بىلەن ئۇرۇش قىلىسىز ؟
جەڭچىلەر پاختەك تۇكىدەك توزۇپ كېتىپ بولدى ، ئۇلارنى ئەمدى
قانداق جۇغلاپ بولغىلى بولىدۇ ؟ !
— ئېتىقادسىز ئەلنى بىر بايراق ئاستىغا توپلاش بەسى مۇش-
كۇل . ئېتىقادى مۇستەھكەم ئەلنى بىر چاقىرىق بىلەنلا بىر بايراق
ئاستىغا جەم قىلغىلى بولىدۇ . سىز شۇنىڭغا ئىشىنىڭكى ، خەلق-
مىز ھەرگىز ئېتىقادىنى يوقىتىپ قويمايدۇ !
— ئەگەر يوقىتىپ قويسىچۇ ؟

— يوقىتىپ قويسا... يوقىتىپ قويسا، بۇ مىللەتنىڭ تۇگەشىكىنى شۇ، مەڭگۈ ئازادلىققا ئېرىشەلمەيدۇ!... بىراق، مەن خەلقىمىزنىڭ ئېتىقادىنى يوقىتىپ قويۇشىغا ھەرگىز ئىشەنمەيمەن!

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قايىللا بولۇپ كەتتىڭ!

— مەنمۇ شۇ!

بىراق، سېنىڭ چىن كۆڭلۈڭدىن قايىل بولغىنىڭنى بىلمەي قالغان «كۆك بۆرە» سېنى قايىل قىلىش ئۈچۈن، سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئەگەر گومىنداڭچىلار داۋاملىق ۋەدىسىدە تۇرماۋەرسە، قاراپ تۇرۇڭ، بىز يەنە بىر بايراق ئاستىغا جەم بولۇپ، كۈرەش قىلىمىز! «قۇرغۇي»دىن شۇ چاغدا ھېساب ئالىمىز! پاكىتنى چىڭ ساقلىسىڭىزلا، «قۇرغۇي» ھېچ يەرگە ئۈچۈپ كېتەلمەيدۇ. بىلەمسىز، قىساس دېگەن خالىغان چاغدا ئالسا بولۇۋېرىدىغان نەرسە ئەمەس، ئۇنىڭ ۋاقتى - سائىتى، پەيت - مۆرىتى بولىدۇ!

— ئەمىسە «قۇرغۇي»نىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىنى بىرسىگە دەپ قويۇپ، ئاندىن كېتەلىمىكى.

— ئەمىسە سەمەندەرگە دەپ قويۇڭ.

— ئۇ قېچىپ كېتىپتۇ.

— شۇنداق گەپ ئەينا، ھەممىسى دەككە - دۈككىدە قېچىپ يۈرسە. بولۇڭ چاپسان!

سەن بايىقى ھەم ئازابلىق، ھەم شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭنى ئۆز پېتىچىلا قالدۇرۇپ، «قۇرغۇي»غا «قىيمىغان» ھالدا ئاتقا مىندىڭ. ئېتىڭلار سىلەرنى چوپان دەرياسىنى بويلاپ ئېلىپ ماڭدى. كېچە بارغانسېرى قاراڭغۇلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئېتىڭلار پات - پات مۇدۇرۇپ كىشنىشەتتى، تۇياقلىرىدىن ئوت چاچرىتاتتى. ئۇپۇق خۇددى بېلىقنىڭ قورسىقىدەك ئاقىرىپ، تولۇن ئاينىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ تۇراتتى.

چوپان دەرياسى شاۋقۇنلايتتى !
چوپان تاغلىرىدا «كۆك بۆرە»لەر ھۇۋلىشاتتى !
— ئاي نېمانداق چىقمايدىغاندۇ ؟— دېدىكى سەن تەقەززالىق ئىلكىدە ،— ئابدۇللا ، توختاپ ئاي چىققاندا ماڭىمىزيا؟
— توختاپ قالغاندىن ئاستا بولسىمۇ مېڭىپ تۇرغان ياخشى ، زۇمرەت . ئاينىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرماي ، ماڭغاچ تۇرىلى . ئاي ھامان چىقىدۇ !
ئۇنىڭ سۆزلىرى قەلبىڭنىڭ چوڭقۇر تەكتىدىن ئەكس سادا قايتۇردى : «شۇنداق ، ئاي ھامان چىقىدۇ !»

خاتىمە

پوۋېست ئۆمىدۋارلىق ئىلكىدە ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشقانىدى. «كۆك بۆرە»نىڭ سۆزلىرى سىڭىگمۇ قەلبىڭدە ئەكس سادا قايتۇرۇپ تۇراتتى. ئەمما، قەلبىڭ چەكسىز غەزەپ - نەپرەتكە تولغانىدى؛ يۈرىكىڭ تەئەججۇپلۇك سوئاللار بىلەن تولغانىدى:

«توۋا، مەتسالى، سەن··· سەن راستىنلا شۇنداق قىلدىڭمۇ؟ سەن راستىنلا ‹قۇرغۇي›مۇ؟»

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى.

كۆز ئالدىڭدا ئىسكەندەر، ھېكىمئاخۇن تېۋىپ زاھىر بولدى؛ كۆز ئالدىڭدا يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچى ۋە «كۆك بۆرە» — غوجەخمەت زاھىر بولدى؛ كۆز ئالدىڭدا ئىسكەندەرنىڭ: «مە . . مە··· مە··· » دەپ جان ئۈزۈۋاتقان ئازابلىق سىيماسى زاھىر بولدى؛ كۆز ئالدىڭدا مەتسالىنىڭ پولك شتابىدا ئابدۇكېرىم بىلەن كۇسۇرلىشىۋاتقان كۆرۈنۈشى زاھىر بولدى؛ كۆز ئالدىڭدا مەتسالىنىڭ كۇيباغدا — تۆگەتاشنىڭ ئاستىدىن گرانات چىگىلگەن ئاخباراتنى پەم بىلەن ئېلىۋاتقان ۋە ئۇنىڭ ئۆزى ھەققىدىكى ئاخبارات ئىكەنلىكىنى بىلىپ، يىرتىپ پارە - پارە قىلىۋەتكەن سىيماسى زاھىر بولدى؛ كۆز ئالدىڭدا مەتسالىنىڭ «بىتىم»دىن كېيىن خاتىرجەم يۈرۈۋاتقانلىقى زاھىر بولدى؛ كۆز ئالدىڭدا مەتسالى ئۈچۈن تۆلىگەن روھىي بەدەللىرىڭ ۋە روھىي ھاقارەتلىرىڭ زاھىر بولدى!

شۇنىڭ بىلەن قانلىرىڭ قىزىپ، غەزەپ - نەپرىتىڭ قايناپ تاشتى. بارماقلىرىڭنىڭ قارسىلداشلىرىدىن، چىشلىرىڭنىڭ گۇچۇرلاشلىرىدىن زېمىن لەرزىگە كەلدى.

قولاق تۈۋىڭدە پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيـ

رۇقى جاراڭلىدى : « ‹قۇرغۇي ›نى جەھەننەمگە يوللاپ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئال ! بۇ ساڭا بېرىلگەن ئاخىرقى بۇيرۇق ! »

پىچىرلىدىڭ : «خەپ ، ‹قۇرغۇي › !... »

— نېمە بوللا ؟

«پەرىشتە »ڭنىڭ بۇ سۆزى بىلەن كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . ئۇ ساڭا پەرىشتىلەرچە مېھرىبانلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى .

— نېمە ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى گەپ قىلىسىلا ؟ جىن چاپ-لىشىۋالدىمۇيا ؟

— ...

— نېمە بولدى دېدىم ...

ئەمدى جاۋاب بەرمىسەڭ بولمايتتى .

— ھېچ... ھېچنېمە .

— چىرايلىرى تاتىرىپ كېتىپتۇيا ئەمىسە ؟

— تاڭ...

سەن «پەرىشتە »ڭگە كەينىڭنى قىلىپ ، جىممىدە يېتىۋال-دىڭ . كۆز ئالدىڭدىن جەڭگىۋار ھاياتىڭ بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى . قۇلاق تۈۋىڭدە «ھۇررا » سادالىرى جاراڭلايتتى ؛ قۇلاق تۈۋىڭدە پولكوۋنىكنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى ياڭرايتتى...

قاراڭغۇلۇقنى پۈتۈن چىقىشى بىلەن تەڭ خوپتەنگە ئەزان ئېيت-تىلدى : «ئاللاھۇئەكبەر ! ئاللاھۇئەكبەر ! »

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ مەسچىتكە قاراپ ماڭدىڭ...

— كەچۈر ، دوستۇم مەتسالى ، بۇنىڭدىن باشقا ئامالىم يوق !... — دېدىڭ سەن يەنە زۇمرەتنىڭ تەسەۋۋۇرىنى تەكرار-لاپ ، — ئاللا مۇناپىقى ۋە چېقىمچىسى كۆپ قوۋمنىڭ ئىلتىجاسى-نى قوبۇل قىلمايدۇ !

— مېنى كەچۈرگىن ، جېنىم دوستۇم سەمەندەر ، دوستلۇقى-مىزنىڭ يۈز - خاتىرىسى ئۈچۈن...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، زۇمرەتنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى سۆزىنى

تەكرارلىدىڭ :
— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق دوستلۇقىمىز!
— ئۇنداق قىلما...
— مېنى تەڭلىكتە قويما ، مەن پولكوۋنىكنىڭ ئاخىرقى بۇيـ
رۇقىنى ئىجرا قىلمىسام بولمايدۇ !...
— ئۇلۇغ تەڭرىم ، مېنى كەچۈرگىن ، مەن ئاخىرقى بۇيرۇقـ
نى ئىجرا قىلمىسام بولمايدۇ !...
...
شۇ كېچە ناھايىتى شېرىن ئۇخلىدىڭ . ئەللىك يىلدىن بېرى بۇنچىلىك شېرىن ئۇخلىغىنىڭنى ئەسلىيەلمەيتتىڭ . ئۆزۈڭنى شۇنچىلىك بەختىيار سەزدىڭ . بۇ سېنىڭ ئەللىك يىلدىن بۇيان ئۆزۈڭنى تۇنجى قېتىم بەختىيار سېزىشىڭ ، بەختىيار ھېسابلىشىڭ ئىدى . سەن خىلمۇ خىل گۈللەر ئېچىلغان ، خۇش ھىدلىرى قەلبـلەرنى مەستخۇشلايدىغان ، ئېرىقلىرىدا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ ئېقىپ تۇرغان ، تۇرلۇك ـ تۈمەن قۇشلار خۇش زۇۋان بىلەن سايرىشىپ تۇرغان گۈزەل بىر باغدا ئۆز بەختىڭدىن ھوزۇرلىنىپ ياتاتتىڭ . ياتقىنىڭ دەل ئۆزۈڭنىڭ قەلبى ئىدى .
سەن بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ بېغىڭنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ، يىراقلارغا نەزەر سالدىڭ . مەيىن شامال ئاپئاق ساقاللىرىڭنى تاـراشقا ئالدىرايتتى . باھار پەيزىگە چۆمگەن بۇ قەدىمىي يېزاڭنىڭ كۆجـۈم ـ كـۆجۈم باغـلىرى كـاكـكۇك ، تومـۇچۇق ، سوپسوـپىياڭ... لارنىڭ شادىيانە كۇلكىسى ، شادىيانە تەنتەنىسى بىلەن تولغانىدى ، قەلبىڭ ئاجايىپ گۈزەل ، ئېزگۇ ، سېھـىـرلـىك كۇيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى !
سەن ئېگىز قاش ئۈستىگە چىقىپ ، چوپان دەرياسىنى چاقنىـتىپ تۇرغان قۇياشقا باقتىڭ . قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرى جەننەت ساداسى بىلەن بىرلىشىپ ، ۋۇجۇدۇڭنى سىمابتەك ئېرىتمەك بولاتـتى . سەن ئاخىر سىمابتەك ئېرىپ چوپان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتتىڭ . ئىللىق قۇياش تەپتىدە ئېقىپ ـ ئېقىپ نۇرغا ، نۇردەك

ئېقىپ ـ ئېقىپ مەڭگۈلۈك باھارغا ئايلىنىپ ، سەپداشلىرىڭغا قوشۇلۇپ كەتتىڭ !

2003 ـ يىلى 21 ـ ئىيۇل ، قاغىلىق

پايدىلانغان ماتېرىياللار :

«قاغىلىق تارىخى ماتېرىياللىرى»نىڭ 1 ـ ، 2 ـ توپلاملىرى .

سەمەندەر (تارىخىي رومان)

ئاپتورى : مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى
مەسئۇل مۇھەررىرى : ئەزىز تۇردى
مەسئۇل كوررېكتورى : ئايگۈل ھاشىم
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى : شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
ئادرېسى : ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
تېلېفون : 0991—2827472
پوچتا نومۇرى : 830001
ساتقۇچى : شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى : شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
فورماتى : 1230×880 مىللىمېتىر ، 1/32
باسما تاۋىقى : 12.875
قىستۇرما ۋارىقى : 3
نەشرى : 2007 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى : 2007 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ باسمىسى
تىراژى : 1—5000
كىتاب نومۇرى : ISBN 978—7—228—11111—4
باھاسى : 30.00 يۈەن